E. H. Carr

Yirmi Yıl Krizi
1919-1939

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

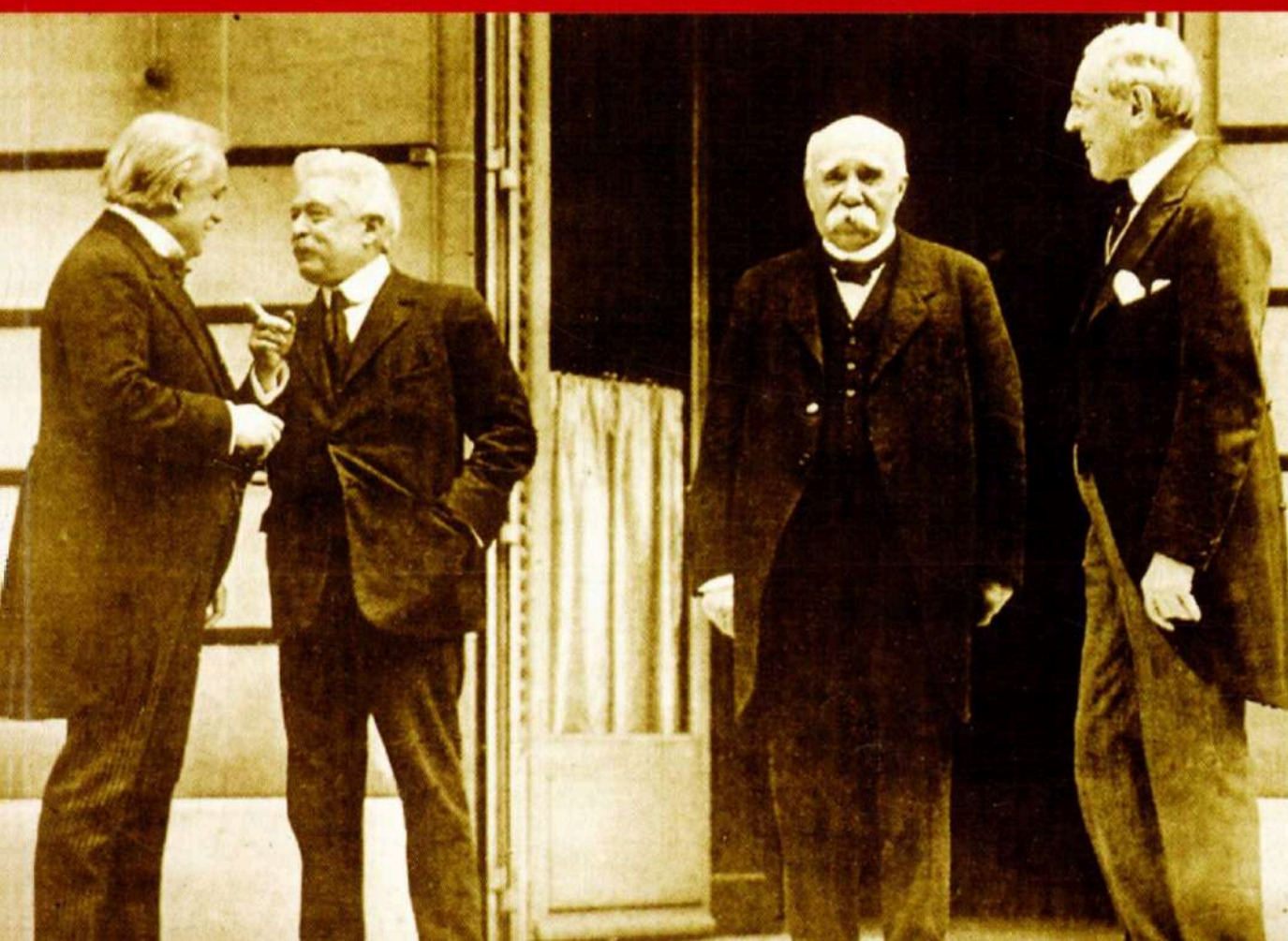

EDWARD HALLETT CARR

(1892-1982) İngiliz tarihçi, uluslararası ilişkiler teorisyeni. Cambridge Üniversitesi'nde eğitimini tamamlayan Carr, kariyerine 1916 yılında diplomat olarak başladı. Uluslararası ilişkiler ve Sovyetler Birliği üzerinde çalışmaya başlayınca üniversiteye dönmek için dışişlerindeki görevinden 1936 yılında ayrıldı. Carr'ın ölümü 1982 tarihine kadar üzerine çalıştığı on dörtlük ciltlik eseri *A History of Soviet Russia*, bu konuda yazılan en önemli kaynak olarak kabul edilmektedir. E. H. Carr'ın başlıca eserleri şunlardır: *Karl Marx: a Study in Fanaticism* (Dent, 1934), *Michael Bakunin* (Macmillan, 1937), *The Twenty Years Crisis, 1919-1939: an Introduction to the Study of International Relations* (Macmillan, 1939), *Conditions of Peace* (Macmillan, 1942), *What is History?* (Penguin, 1961), *The Russian Revolution: From Lenin to Stalin, 1917-1929* (Macmillan, 1979).

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

EDWARD HALLETT CARR
YIRMI YIL KRIZI (1919-1939)
ÇEVIREN CAN CEMGIL

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI 311
SİYASET BİLİMİ 33

ISBN 978-605-399-161-8

KAPAK VERSAY ANLAŞMASI'NI İMZALAYAN İTİLAF DEVLETLERİ TEMSİLCİLERİ (SOLDAN SAĞA): (İNGİLTERE) DAVID LLYOD GEORGE, (İTALYA) VITTORIO ORLANDO, (FRANSA) GEORGES CLEMENCEAU, (AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ) WOODROW WILSON.

1. BASKI İSTANBUL, EYLÜL 2010

© BİLGİ İLETİŞİM GRUBU YAYINCILIK MÜZİK YAPIM VE HABER AJANSI LTD. ŞTİ.
YAZIŞMA ADRESİ: İNÖNÜ CADDESİ, NO: 43/A KUŞTEPE ŞİŞLİ 34387 İSTANBUL
TELEFON: 0212 311 52 59 - 311 52 62 / FAKS: 0212 297 63 14

www.bilgiyay.com
E-POSTA yayin@bilgiyay.com
DAĞITIM dagitim@bilgiyay.com

YAYINA HAZIRLAYAN GÖKSUN YAZICI
TASARIM MEHMET ULUSEL
DİZGİ VE UYGULAMA MARATON DİZGİEVİ
DİZİN BORA BOZATLI
BASKI VE CİLT SENA OFSET AMBALAJ VE MATBAACILIK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
LİTROS YOLU 2. MATBAACILAR SİTESİ B BLOK KAT 6 NO: 4 NB 7-9-11 TOPKAPI İSTANBUL
TELEFON: 0212 613 03 21 - 613 38 46 / FAKS: 0212 613 38 46

İstanbul Bilgi University Library Cataloging-in-Publication Data
İstanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphanesi Kataloglama Bölümü tarafından kataloglanmıştır.

Carr, Edward Hallett, 1892 – Yirmi Yıl Krizi (1919-1939) /
Edward Hallett Carr, çev. Can Cemgil.
p. cm.
Includes bibliographical references and index.
ISBN 978-605-399-161-8 (pbk.)

1. World Politics. 2. International Relations.
I. Title. II. Cemgil, Can.
JX3091.C319 2010

Edward Hallett Carr

YİRMİ YIL KRİZİ (1919-1939)

Çeviren
Can Cemgil

Gelecek Barışı Yapacaklara

Filozoflar hayali topluluklar için hayali yasalar yaparlar ve onların söylemleri, çok yüksekte oldukları için çok az ışık veren yıldızlar gibidir.
Bacon, On the Advancement of Learning

İnsan gücüne ve insan bilgisine giden yollar yan yana uzanmaktadır ve neredeyse aynıdır; yine de soyutlamalara takılıp kalmak gibi zararlı ve kökleşmiş bir alışkanlık nedeniyle, bilimleri pratikle ilişkisi olan temeller üzerine inşa etmeye başlamak ve eylem kısmının düşünce kısmını damgalayan ve belirleyen mühür gibi olmasına izin vermek daha güvenlidir.

Bacon, Novum Organum

İçindekiler

ix **1981 Baskısına Önsöz**
xi **İkinci Baskıya Önsöz**
xiii **İlk Baskıya Önsöz**
xv **E. H. Carr'ın Eserleri Hakkında Kısa Bir Rehber**
xxi **E. H. Carr Üzerine İkincil Literatür İçin Bir Rehber**
xxix ***Yirmi Yıl Krizi*'nin İlk Baskısından İkinci Baskısına: Bir Otosansür Vakası mı?**

1 Giriş

49 **BİRİNCİ KISIM ULUSLARARASI SİYASET BİLİMİ**

51 BİRİNCİ BÖLÜM Bir Bilimin Başlangıçları
- 52 Siyaset Biliminde Amaç ve Analiz
- 54 Ütopyacılığın Rolü
- 58 Gerçekçiliğin Etkisi

61 İKİNCİ BÖLÜM Ütopya ve Gerçeklik
- 61 Özgür İrade ve Belirlenim
- 62 Teori ve Pratik
- 63 Entelektüel ve Bürokrat
- 68 Sol ve Sağ
- 69 Etik ve Siyaset

71 **İKİNCİ KISIM ULUSLARARASI KRİZ**

73 ÜÇÜNCÜ BÖLÜM Ütopik Arkaplan
- 73 Ütopyacılığın Temelleri
- 76 Benthamcılığın Transferi
- 78 Rasyonalizm ve Milletler Cemiyeti
- 80 Kamuoyunun Yüceltilmesi
- 87 Teşhis Sorunu

91 DÖRDÜNCÜ BÖLÜM Çıkarların Uyumu
- 91 Ütopyacı Sentez
- 93 *Laissez-Faire* Cenneti
- 96 Siyasette Darwincilik
- 99 Uluslararası Uyum
- 100 Ortak Çıkar Barış
- 102 Uluslararası Ekonomik Uyum
- 107 Uyumun Kırılması

111 BEŞİNCİ BÖLÜM Gerçekçi Eleştiri
111 Gerçekçiliğin Temelleri
115 Düşüncenin Göreliliği
118 Düşüncenin Amaca Uyarlanması
121 Ulusal Çıkar ve Evrensel İyi
126 Çıkarların Uyumuna Yönelik Gerçekçi Eleştiri
130 Enternasyonalizmin Gerçekçi Eleştirisi
133 ALTINCI BÖLÜM Gerçekçiliğin Sınırları
139 ÜÇÜNCÜ KISIM SİYASET, AHLÂK VE İKTİDAR
141 YEDİNCİ BÖLÜM Siyasetin Doğası
147 SEKİZİNCİ BÖLÜM Uluslararası Siyasette Güç
153 Askeri Güç
157 Ekonomik Güç
157 Ekonominin Siyasetten Ayrılması
160 Ekonominin Siyasetten Ayrılmasının Yarattığı Bazı Yanılgılar
163 Otarşi
166 Politikanın Bir Aracı Olarak Ekonomik Güç
170 Ekonomik Güç ve Uluslararası Ahlâk
173 Kanaat Üzerinde Güç
173 Modern Dünyada Propaganda
175 Politika Aracı Olarak Propaganda
178 Ulusal Propaganda mı Uluslararası Propaganda mı?
180 Propagandayla İlgili Uluslararası Anlaşmalar
182 Propagandada Hakikat ve Ahlâk
185 DOKUZUNCU BÖLÜM Uluslararası Siyasette Ahlâk
186 Uluslararası Ahlâkın Doğası
191 Uluslararası Ahlâk Teorileri
192 Uluslararası Ahlâk Hakkındaki Sıradan Varsayımlar
195 Birey ve Devlet Ahlâkı Arasındaki Farklar
198 Uluslararası Toplum Var mıdır?
199 Eşitlik İlkesi
202 Bütünün İyiliği ve Parçanın İyiliği
207 DÖRDÜNCÜ KISIM HUKUK VE DEĞİŞİM
209 ONUNCU BÖLÜM Hukukun Temelleri
209 Uluslararası Hukukun Doğası
212 Doğalcı Hukuk Görüşü
214 Gerçekçi Hukuk Görüşü
215 Siyasi Toplumun Bir İşlevi Olarak Hukuk

219 ONBİRİNCİ BÖLÜM Anlaşmaların Kutsallığı
- **220** Anlaşmaların Hukuki ve Ahlâki Geçerliliği
- **225** Baskı Altında İmzalanan Anlaşmalar
- **225** Adaletsiz Anlaşmalar
- **226** İktidar Araçları Olarak Anlaşmalar

231 ONİKİNCİ BÖLÜM Uluslararası İhtilafların Yargısal Çözümü
- **232** Yargılanabilir ve Yargılanamaz İhtilaflar
- **237** 'Her Şey Dahil Tahkim' Projeleri
- **241** Yargısal Prosedürün 'Siyasi' İhtilaflara Uygulanamazlığı

245 ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM Barışıl Değişim
- **246** Siyasi Değişimde Gücün Rolü
- **255** Siyasi Değişimde Ahlâkın Rolü

259 **SONUÇ**

261 ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM Yeni Bir Uluslararası Düzenin Geleceği
- **261** Eski Düzenin Sonu
- **263** Ulus Güç Birimi Olarak Varlığını Sürdürecek mi?
- **267** Yeni Uluslararası Düzende Güç
- **271** Yeni Uluslararası Düzende Ahlâk

275 İsimler Sözlüğü

287 Zaman Dizini

295 Dizin

1981 Baskısına Önsöz

Bir nesil sonra ikinci baskı için yazdığım önsöze ekleyecek çok fazla şeyim yok. 1945'te *Yirmi Yıl Krizi* zaten bir dönem çalışmasıydı ve öyle kalmaya devam etmektedir. Ama o zaman görece haritası çıkarılmamış sularda seyretmeye yönelik bir girişimdi ve (tüm genel gözlemlerde olduğu gibi) yaptığı gözlemler kısa bir dönemin şekillendirdiği gözlemler olmasına rağmen, muhtemelen daha geniş bir anlam ve öneme sahiptirler. 1945 önsözümün son paragrafında yer alan milliyetçilik üzerine düşünceler, husumet içindeki süpergüçlerin öngörülmemiş bir biçimde ortaya çıkmasıyla değişmiş, ama tamamen yanlışlanmamıştır.

E. H. Carr
1 Ağustos 1980

İkinci Baskıya Önsöz

Yirmi Yıl Krizi'nin ikinci baskısına yönelik talep, yazarı güç bir kararla karşı karşıya bırakmıştır. 1939 yılının yaz mevsiminde tamamlanan bir uluslararası siyaset çalışması, her ne kadar özenle kehanetten kaçınsa da, zorunlu olarak özü, dili, kullandığı zaman kipleri ve her şeyden önce 'Savaş', 'Savaş sonrası' gibi ifadeleri kullanması bakımından kendi döneminin işaretlerini taşır ve bunlar, okuyucu güçlü bir gayret göstermeden 1914-1918 savaşıyla artık ilişkilendirilemez. Bununla birlikte, kitabı revize etmeye giriştiğimde, kısa zaman içinde olayların sonraki gelişiminden bir şekilde etkilenen her pasajı yeniden yazmaya kalkışırsam, eski bir kitabın yeni bir baskısını değil, esasında yeni bir kitap üretiyor olacağım ortaya çıktı ve bu girişim, eski şişelere yeni şarap doldurmak gibi beceriksiz ve faydasız bir girişim olurdu. *Yirmi Yıl Krizi*, iki savaş arasındaki dönem sona ererken o dönem hakkında yazılmış bir kitap olarak kalmaya devam etmektedir ve bu çerçevede değerlendirilmelidir. Dolayısıyla benim yaptığım, şu anda asıl bağlamından zaman bakımından çok uzakta olan okuyucular için yanıltıcı veya zor olabilecek bazı ifadeleri yeniden şekillendirmek, yanlış anlamalara davetiye çıkaran birkaç cümleyi değiştirmek ve geçen zamanla birlikte gölgede kalan veya farklı bir perspektife oturan mevcut tartışmalarla ilgili iki-üç pasajı çıkartmak oldu.

Diğer yandan öze dair hiçbir şeyi değiştirmedim ve sadece bugün çekincesizce onaylayamayacağım gerekçesiyle görüşlerimin ifadesini de değiştirmeye çalışmadım. Dolayısıyla belki de bu noktada, bu sayfalara yansıyan

bakış açısından o zamandan beri uzaklaştığımın farkında olduğum iki konuya işaret edebilirim.

İlk olarak, *Yirmi Yıl Krizi* 1919-1939 yılları arasında İngilizce konuşulan ülkelerde uluslararası siyaset hakkındaki hem akademik hem de popüler düşüncenin tamamına ait çarpıcı ve tehlikeli bir kusura karşı çıkmak gibi bilinçli bir amaçla yazılmıştı; bu kusur güç faktörünün neredeyse tamamen ihmal edilmesiydi. Bugün, gelecekteki bir çözümün maddeleri tartışılırken zaman zaman yeniden ortaya çıksa da, büyük ölçüde bu kusurun üstesinden gelinmiştir ve *Yirmi Yıl Krizi*'nin bazı pasajları, bugün 1939'da olduğu kadar gerekli veya yerinde görünmeyen tek yanlı bir vurguyla argümanları ifade ediyor gibi görünmektedir.

İkincisi, kitabın ana gövdesi büyük ya da küçük olsun mevcut ulus devleti, uluslararası toplumun birimi olarak gereğinden fazla kolayca ve sorgulamadan kabul ediyor, ama son bölüm, sonraki gelişmelerin bir ölçüde haklı çıkardığı gibi, geleceğin siyasi ve ekonomik birimlerinin boyutlarına dair bazı düşünceler sunuyor. Bugün küçük ulus devletin geçmişte kalmış veya günü geçmiş olduğunu ve işleyebilecek hiçbir uluslararası örgütün, çok sayıda ulus devletin üyeliği üzerine inşa edilemez olduğu sonucu her önyargısız gözlemciye kendini empoze edecektir. Benim bu konu hakkındaki şu anki görüşüm yakın zamanlarda *Nationalism and After* adı altında yayımlanmış kısa bir kitapta geliştirilmiştir ve dolayısıyla gönül rahatlığıyla izlenebilecek tek yolu takip edip bu kitabı 1939'daki tamamlandığı halde bırakabilirim.

E. H. Carr

15 Kasım 1945

İlk Baskıya Önsöz

Aslında 1937'de tasarlanan bu kitap, 1939 yılının Temmuz ayı ortasında baskıya gönderildi ve 3 Eylül 1939'da savaş patlak verdiğinde basım aşamasına gelmişti. Bu gelişme ışığında metne aceleyle birkaç düzeltme yapmak pek bir amaca hizmet etmeyecekti ve savaşın gölgesinin dünya üzerine düşmeye başladığı, ama savaştan kaçınma ümitlerinin tamamen yok olmadığı bir dönemde yazıldığı şekilde aynen bıraktım. Dolayısıyla ilerleyen sayfalarda 'savaş', 'savaş öncesi' veya 'savaş sonrası' gibi kavramlarla karşılaşınca, okuyucu 1914-1918 Savaşına referans verildiğini anlayacaktır.

Savaş ihtirasları bir kez uyanınca, felaketin sorumluğunu sadece küçük bir grup insanın hırslarının ve kibrinin üzerine yıkmak ve başka bir açıklama aramamak çok kolaydır. Ama savaş tüm şiddetiyle sürerken dahi, felaketin yakın ve kişisel nedenlerindense, altta yatan önemli nedenlerini incelemeye girişmekte pratik bir yarar olabilir. Eğer barış dünyaya geri gelirse, Versay Anlaşması'ndan yirmi yıl iki ay sonra Avrupa'yı ikinci kez büyük bir savaşa sokan kırılmanın dersleri üzerinde ciddiyetle durmak gerekecektir. Almanya'nın Nasyonal Sosyalist yöneticilerini yok ettikten sonra, Nasyonal Sosyalizm fenomenini mümkün kılan koşulları olduğu gibi bırakan bir çözüm, 1919 çözümü kadar kısa ömürlü ve trajik olma riskini taşıyacaktır. Tarihin hiçbir döneminin incelenmesi, geleceğin barış yapıcılarının emeğinin karşılığını İki Dünya Savaşı arasındaki dönemi dolduran Yirmi Yıl Krizini çalışmaktan daha iyi veremeyecektir. Bir sonraki Barış Konferansı, bir önceki gibi fi-

yasko olmayacaksa, sınırları çizmekten daha temel meselelerle ilgilenmelidir. Bu inançla bu kitabı gelecekteki barışın yapıcılarına adama riskini alıyorum.

Yardım ve ilham aldığım basılı kaynaklar sayısızdır. Özellikle uluslararası ilişkiler hakkında olmasa da bana göre siyasetin temel sorunlarından bazılarını aydınlatan iki kitaba çok şey borçluyum: Dr. Karl Mannheim'un *Ideology and Utopia*'sı ve Dr. Reinhold Niebuhr'un *Moral Man and Immoral Society*'si. Bay Peter Drucker'in ben kitabımı tamamlamadan elime geçmeyen *The End of Economic Man* çalışması bazı parlak tahminler ve dünya tarihindeki mevcut krize dair çok uyarıcı ve yol gösterici teşhisler içermektedir. Son yirmi yıl içinde uluslararası ilişkilerin çeşitli boyutları hakkında çok sayıda harika tarihsel ve betimleyici çalışma ortaya çıktı ve benim bunlardan bazılarına olan borcum dipnotlarda kaydedilmiştir. Bu dipnotlar bir kaynakçanın yerini tutmalıdır. Ama benim bildiğim bu eserlerden hiçbiri çağdaş uluslararası krizin daha derinde yatan nedenlerini analiz etmeye girişmemiştir.

Kişilere karşı sorumluluğum bundan da fazladır. Özellikle elyazmamın tamamını okumaya zaman bulan, görüşlerimi kabul etseler de etmeseler de yorumları zihin açıcı olan ve bu kitabın sahip olduğu değerden büyük ölçüde sorumlu olan üç dostuma derin minnetimi belirtmek isterim: Charles Manning, London School of Economics'te Uluslararası İlişkiler Profesörü; Dennis Routh, Oxford'da All Soul College Öğretim Üyesi ve daha sonra Galler Aberystwyth Üniversitesi Uluslararası Siyaset Öğretim Üyesi ve üçüncüsü resmi konumu nedeniyle burada adını anma zevkinden yoksun kaldığım bir kişi. Geçen üç yıl boyunca Kraliyet Uluslararası Meseleler Enstitüsü'nde, sonuçları yayımlanmak üzere olan, milliyetçilik üzerine bir araştırma yapan bir Çalışma Grubu'nun üyesiydim.[1] Bu Grubun yürüttüğü çalışmanın hattı zaman zaman beni bu sayfalarda yaptığım çalışmaya temas etti veya teğet geçti ve gruptaki veya grup çalışmalarına katkıda bulunanlar arasındaki meslektaşlarım, uzun tartışmalarımız sırasında elinizdeki kitaba bilmeden sayısız kıymetli katkılarda bulundular. Bu kişilere ve şu ya da bu şekilde, bilerek veya bilmeyerek bu kitabı hazırlarken beni destekleyen ve teşvik eden diğer pek çok kişiye samimi teşekkürlerimi sunarım.

E. H. Carr

30 Eylül 1939

1 *Nationalism*: Kraliyet Uluslararası Meseleler Enstitüsü Üyelerinden bir grubun çalışması (Oxford University Press).

E. H. Carr'ın Eserleri Hakkında Kısa Bir Rehber

E. H. Carr o kadar farklı konular hakkında, uzun bir zaman diliminde, öylesine farklı okuyucu kitlelerine yönelik o kadar fazla yazdı ki onu belli bir akademik disiplin içerisinde konumlandırmak hiç de kolay değil. Farklı kariyerleri ve ilgi alanları dikkate alındığında, aslında ona akademisyen demek bile isabetli olmaz. Carr'ın kendi arzusuna sadık kalarak, ondan 'Uluslararası İlişkiler' camiasının bir üyesi olarak bahsetmemiz de doğru olmaz. Aslında bir disiplin olarak uluslararası ilişkiler fikrinden pek de hazzetmiyordu ve bunu çeşitli vesilelerle de belirtti. Ama bugün en çok uluslararası ilişkilerin klasik kurucu metinlerinden birinin yazarı olarak tanınmaktadır.

Öyleyse Carr'ı nasıl okumalı ve *Yirmi Yıl Krizi*'ni nasıl anlamalıyız? Bunu yapmanın en açık yollarından biri onun ne yazdığına ve Dışişleri Bakanlığı'ndaki görevini üstlendiği 1916'dan, 90 yaşında öldüğü 1982 yılına kadarki dönemi kapsayan tüm yaşamında ne yaptığına dair bir fikir edinmektir. Aslında bunu yapmak kilit önemdedir, çünkü sadece onun meşhur çalışmasını tüm külliyatı içine yerleştirerek, Carr'ın bir savaşla ve bir diğerinin tehdidi ve gerçekliğiyle, eski ekonomik kesinliklerin çöküşü ve Sovyetler Birliği'nin (askeri anlamda değil ama ideolojik bir alternatif olarak) meydan okumasıyla altüst olmuş bir dünyayı anlamlandırmaya yönelik çeşitli girişimlerinden biri olarak *Yirmi Yıl Krizi*'nin gerçek önemini tamamen takdir edebiliriz. Martin Wight bir seferinde Carr'ın *Yirmi Yıl Krizi*'nin hastalıklı zamanların ürünü olduğunu gözlemlemişti. Tüm eserlerinin gerçekten devrimci zamanlara bir karşılık olduğunu söylemek daha isabetli olurdu.

Bununla birlikte aktif meslek hayatının ilk yirmi yılını, elit bir Britanya Dışişleri Bakanlığı'nın tecrit edilmiş sınırları içinde harcamıştı. Bu ayrıcalıklı ve zaman zaman etkili konumdan Rus Devrimi, Versay Barış Anlaşması, Milletler Cemiyetinin kuruluşu ve evrimi, büyük buhran, Hitler'in yükselişi ve Britanya'nın ona göre düşüşünün erken aşamalarında 1930'larda Almanya'nın oluşturduğu tehdide karşı nasıl davranması gerektiği hakkında çalışmalarını yaptı ve hükümetlere tavsiyelerde bulundu. Özellikle bu son mesele Carr için özel önem taşıyordu. Britanya dış politika çevrelerinde Hitler'le düşmanlıkların azaltılması politikası izlenmesini isteyenler için yakın bir sırdaş olan Carr, *Yirmi Yıl Krizi*'ni kitabın ilk yayımlandığı Kasım 1939'da zaten bariz bir şekilde başarısız olmuş bir strateji için daha fazla gerekçe sunma girişimi olarak değil (standart görüş bu yöndedir), bu stratejiyi gerçekleştirmeyi 1939'dan önce açıkça başaramayanların geriye dönük bir eleştirisi olarak görüyordu. Kuşkusuz güce sahip olan ve politika yapanların en azından bazılarıyla arasındaki çok özel ilişkisini kabul etmeden, *Yirmi Yıl Krizi*'ni nasıl ve neden yazdığını anlamak tamamen imkansızdır, ki bu eser aynı zamanda hem uluslararası ilişkilerin doğası üzerine oldukça soyut bir söylemdi (kitap için tercih ettiği başlık Ütopya ve Gerçeklik'ti) hem de dönemin kilit uluslararası tartışmalarına doğrudan bir müdahaleydi (kabul etmek gerekir ki yatıştırma politikasının terk edilmesinden sonraydı).

Ama Carr sıradan bir diplomat değildi ve hâlâ Dışişleri Bakanlığı'nda görev yaparken genel olarak Rus edebiyatı ve devrimci siyasetiyle ve özellikle Karl Marx ile giderek artan oranda ilgilenmeye başladı ki bunlar Britanya'nın diplomatik kadroları arasında normal sohbet konuları değildi. Bunlar sadece altı yıl içinde, 1931 ile 1937 arasında yazılan altı biyografik çalışmanın temelini oluşturdu; nereden bakarsak bakalım çarpıcı bir üretimdi bu. Bu çalışmalar arasında büyük Rus romancısının siyasi ve psikolojik bir portresi *Dostoevsky 1821-1881* (1931; 1949; Londra: Unwin, 1962), 19. yüzyılın ortalarında Avrupa'da sürgünde olan Rus devrimcilerinin harika ve tuhaf dünyasını inceleyen *The Romantic Exiles* (1933; Londra: Serif, 1998), Carr'ın 'bu sistemli Alman' dediği Marx'ın yaşamına ve yapıtlarına eleştirel olarak baktığı *Karl Marx: a Study in Fanaticism* (Londra: J. M. Dent, 1934) ve Rus anarşistin büyüleyici bir incelemesi olan *Michael Bakunin* (Londra: Macmillan Press – şimdi Palgrave, 1937) yer alıyordu. Carr'ın geleneksel şahsiyetlerden ziyade, daha sonra 'sihirli çevrenin dışında yaşayanlar' olarak tarif ettiği kişiler hakkında yazmayı tercih etmesi önemsiz değildi. Ama Carr'ı en çok etkileyen bilimsel Marx değil (ama sonraki yorumcuların kabul etti-

ğinden daha fazla Carr'ı etkilemiştir), daha ziyade 19. yüzyıl Rus entelektüellerinin, hatta 'kelimenin tam anlamıyla hiç de devrimci olmayanların' bile dünyasına dalmasıydı. Daha sonra itiraf ettiği gibi, bu yazarları okurken ve onların kendisininkinden çok farklı olan dünyasını düşünürken, o ana kadar kendi bakış açısının ideolojik yatağını oluşturan 'liberal ahlâkçı ideoloji' hakkında eleştirel bir şekilde düşünmeye başladı.

Carr böylece 1936 yılında Dışişleri Bakanlığı'ndan, yirmi yıl önce ilk girdiği zaman olduğundan çok farklı bir insan olarak ayrıldı. Ama sonuçta, 1936 yılının başında Dışişleri Bakanlığı'ndan istifa edip Aberystwyth'te Woodrow Wilson Uluslararası Siyaset Kürsüsü'ne geçmesine yol açan, Rus entelektüellere duyduğu sempati değil, Britanya dış politikasında kayma olarak gördüğü değişim hakkında daha serbestçe konuşma arzusuydu. Kesintili olarak 1947'ye kadar burada kaldı ve bu sırada altısı Macmillan tarafından yayımlanan bir dizi kitap yazdı: *Michael Bakunin*'in iyi satmayan bir biyografisi (1937), iki savaş arası dönem üzerine yazdığı iyi satan bir ders kitabı *International Relations Since the Peace Treaties* (1937; 1947'den sonra *International Relations Between The Wars, 1919-1939*), *Yirmi Yıl Krizi* (1939), dünya krizi hakkındaki belki en keskin beyanı ve aynı zamanda liberal siyasi iktisadın güçlü bir eleştirisini de içeren *Conditions of Peace* (1942), o zamana kadar ulus devletsiz uluslararası güvenlik üzerine en radikal düşüncelerini ortaya attığı *Nationalism and After* (1945) ve Sovyet yanlısı eğilimlerine rağmen (Stalin'in 'demokrasiyi müttefiklerin savaş hedeflerinin en önüne' koyduğunu iddia ediyordu), Batı'nın 1917'den itibaren nasıl SSCB'nin meydan okumasına doğrudan bir karşılık olarak nasıl evrimleştiğine dair önemli kavrayışlar içeren *The Soviet Impact on the Western World* (1947). Diğer eserleri arasında 1937 tarihli genellikle göz ardı edilen ama önemli bir çalışma olan *Britain: a Study of Foreign Policy From the Versailles Peace Treaty to the Outbreak of War* (Londra: Longmans, Green & Co, 1939) ve ulus devletin başarısızlığı üzerine erken düşüncelerini yansıtan *The Future of Nations: Independence or Interdependence?* (Londra: Kegan Paul, 1941) yer almaktadır. Hepsi de Aberystwyth'ten istifa etmesinden sonra kaleme alınmış üç çalışma daha kısaca bahsedilmeye değer: çoğu ilk olarak *Times Literary Supplement*'ta çıkan 14 denemeden oluşan *Studies in Revolution* (1950), ilerlemeye inancını beyan ettiği ve özgürlüğü 'yaratıcı etkinlik fırsatı' olarak tanımladığı *The New Society* (1951) ve kilit bir ilişkiye dair standart bir diplomatik anlatım olan *German-Soviet Relations Between the Wars, 1919-1939* (1952).

Bu muazzam üretimin de ima edebileceği gibi Carr ortalama bir akademisyen değildi. Wilson Kürsüsü de standart bir akademik pozisyon değildi ve Carr'ın çoğu zaman gazeteci, eleştirmen ve Londra'daki Chatham House'ta çeşitli tartışma gruplarının oldukça etkin bir üyesi olarak diğer ilgilerini de takip etmesine imkan veriyordu. Bu tartışma gruplarıyla, her ikisi de *Yirmi Yıl Krizi*'nin son taslağında çokça yer bulan özellikle önemli iki sorun, barışçıl değişim ve milliyetçilik sorunları üzerine kendi fikirlerini açıklığa kavuşturmaya da imkan buluyordu. Ayrıca Britanya siyaset sınıfının kalbinde kalanlarla çok yakın bağlantılarını sürdürmeyi de başardı. Dolayısıyla 1940 yılında, Britanya'nın Almanya'yı yatıştırarak kaçınabileceğini umduğu (en azından 1938'e kadar) savaşta kendine düşen rolü oynayabilmek için Enformasyon Bakanlığı'na girmesi istendiğinde sürpriz olmadı. Bununla birlikte, bu pozisyonun görüşlerini ifade edebileceği yeterince önemli bir platform sunmadığını fark ederek, *The Times*'ta asistan editör ve başyazar pozisyonunu kabul etmeye karar verdi. Bu kritik bir hamleydi ve büyük oranda isimsiz bu konumdan Britanya'nın geleceği ve savaş sonrası dünya içerisindeki konumu hakkındaki tartışmaları şekillendirmeye girişti. Özel teşebbüs sistemine pek bir inancı kalmamış ve genel olarak ilerici olan Carr, kaçınılmaz olarak Sağdaki muhafazakârların canını sıktı. Onları en çok kızdıran muhtemelen Carr'ın savaş bitip de başlamasından (tamamen olmasa da) Batı'yı sorumlu tuttuğu Soğuk Savaş'a yerini bıraktığında bile Sovyetler Birliği'yle iyi ilişkileri devamlı savunmasıydı.

1945'te Carr yaşamının geri kalanının yönünü belirleyecek bir karar aldı. Artık 20. yüzyılın en önemli üç olayının 1917 Rus Devrimi, 1941'de Rusya'nın savaşa girmesi ve 1945'te bir tür 'süpergüç' olarak ortaya çıkması olduğuna ikna olan Carr, dikkatini uluslararası siyaset dünyasından, erken Sovyetler Birliği'nin kesin tarihi olacağını umduğu çalışmasına çevirdi. Nihai ürün 1917-1929 dönemini kapsayan on cilt olacaktı. Üçü erken yılları ele alıyordu, *The Bolshevik Revolution 1917 – 1923* [Bolşevik Devrimi] (1950, 1952, 1953], biri Lenin'den Stalin'e geçişi, *The Interregnum 1923-1924* [Fetret Devri] (1954), üçü 1920'lerin ortalarını, *Socialism in One Country, 1924-1926* [Tek Ülkede Sosyalizm] (1958, 1959, 1964) ve üçü de oluşmakta olan yeni sistemi ele alıyordu, *The Foundations of a Planned Economy, 1926-1929* [Planlı bir Ekonominin Temelleri] (1969, 1971 ve 1978), bu son üçünden ikisini R. W. Davies ile birlikte yazmıştı (hepsi Londra: Macmillan Press'ten – şimdi Palgrave). Ayrıca bunlarla ilgili üç kitap daha yayımladı: *The Russian Revolution from Lenin to Stalin, 1917-1929* [Lenin'den Stalin'e

Rus Devrimi] (1979), *The Twilight of the Comintern, 1930-1935* [Komintern'in Sonu] (1982) ve *The Comintern and the Spanish Civil War* [Komintern ve İspanyol İç Savaşı] (1983) (hepsi Londra: Macmillan Press'ten – şimdi Palgrave). Bu başarıyı tarif etmek için en çok kullanılan kelime Olimpikti ve bu başarı gerçekten de Olimpikti, özellikle de bu çok sayıda kitabın ilkinin Carr'ın zaten 58 yaşında olduğu 1950 yılına kadar yayımlanmadığını da göz önüne alırsak. Carr'ın bile zaman zaman bu projenin kontrolden çıktığı düşüncesine kapılmış olması da hiç şaşırtıcı değildir.

Eğer Carr'a insanlık bilgisine en büyük katkısının ne olduğu sorulsaydı, kuşkusuz *Yirmi Yıl Krizi* diye cevap vermezdi. Ne de İngiliz dilinde çeyrek milyonun üzerinde kopya satan ve 1998'de Rusça ve Gürcüce, 2000'de Litvanyaca ve Korece, 2001'de Makedonca da dahil olmak üzere 25 dile çevrilen etkili ama görece kısa tarih çalışması *What is History*'yi (Londra: Macmillan Press – şimdi Palgrave, 1961) dahil ederdi. İlk başta, ekonomik ve uluslararası gerçekliklerin, en sonunda devrimci kurucularının yüksek ideallerini nasıl değiştirdiğini ve dönüştürdüğünü en ince ayrıntılarıyla ele alan Sovyet Rusya üzerine şaheserinden bahsederdi. İkinci sırada bu gün baskısı tükenmiş ve edinilmesi hemen hemen imkansız olan, anarşist Mikhail Bakunin'in biyografisinden bahsederdi (ve 1980'de öyle de yaptı); tarihte ütopik hayalperestin bir örneği olduysa o da Bakunin'di ve onun 'gerçeği' anlaması değilse de, özgürlük aşkı Carr'ın onunla ilgili böyle büyük bir sempatiyle yazmasına ilham verdi.

Kitabın üzerine inşa edildiği felsefi temeller, olduğu haliyle dünya ile olabileceği haliyle dünya arasındaki (veya Carr'ın söyleyebileceği gibi gerçeklik ve ütopya arasındaki) karmaşık ilişkiden müteşekkil olsa da, *Yirmi Yıl Krizi* hakkında pek de güçlü bir kanaati yokmuş gibi görünmektedir. Ama Carr bu kitabı asla çok istisnai ve aşırı koşullar altında yazılmış, özel bir kitaptan başka bir şey olarak görmedi. Kitabın 1981 baskısının önsözünde kaydettiği gibi, savaş sona erdiğinde *Yirmi Yıl Krizi* 'zaten bir dönem kitabı olmuştu ve öyle de kaldı.' Belki 'daha geniş bir anlamı muhafaza edebilir', diye devam etti, ama kitabın en önemlisi 'görece haritası çıkarılmamış sularda seyretme girişimi' olduğu asla unutulmamalıdır ve kitap bu çerçevede değerlendirilmelidir. Bu seyrüseferinde başarılı olup olmadığı cevaplanmamış bir sorudur. Nihayetinde *Yirmi Yıl Krizi* asla kolay bir kitap olmadı, ne de eleştirmeni eksik oldu. Ama etkisi pek inkâr edilemez. 1939'un sonlarında yayımlanmasından itibaren altı ay içerisinde dört kez yeniden basılan kitap, 1946 ve 1984 yılları arasında 17 kez daha basıldı. 2000 yılına gelindiğinde Japon-

ca, Almanca, Portekizce, Yunanca, İsveççe, İspanyolca ve Korece olmak üzere yedi dile çevrildi ve böylece dünyada uluslararası ilişkiler üzerine en tanınmış kitaplardan biri haline geldi.

E. H. Carr Üzerine İkincil Literatür İçin Bir Rehber

1939'da *Yirmi Yıl Krizi*'nin çıkması kitap hakkında bugün de devam eden ve biteceğe benzemeyen uzun ve sert bir tartışmanın başlamasına yol açtı. Carr'ın başta nasıl okunduğunu ve algılandığını anlamak için başlangıç noktası Peter Wilson'ın yazdığı iki önemli makaledir: 'The Myth of the First Great Debate', Tim Dunne, Michael Cox ve Ken Booth (der.), *The Eighty Years' Crisis: International Relations, 1919-1939* içinde (Cambridge: Cambridge University Press, 1998) ve 'Carr and His Early Critics: Responses to *The Twenty Years' Crisis, 1936-1946*', Michael Cox (der.), *E. H. Carr: a Critical Appraisal* içinde (Basingstoke: Palgrave, 2000). Her iki kitap da Carr'ın kendisi hakkında da bolca malzeme içermektedir. İlk kitaba katkıda bulunan çeşitli insanlar Carr'ın ana kategorilerinden bazılarını modern dünya sistemini incelemek için değerli olup olmadığını anlamak için kullanmaya çalışmışlar ve genellikle bu kategorilerin faydalı olduğu sonucuna varmışlardır. İkinci çalışma Carr'ın entelektüel yaşama katkısının çeşitli boyutlarını ele alan 15 makale içermektedir ve bazıları (Brian Porter, Tim Dunne, Andrew Linklater, Paul Rich, Randall Germain ve Fred Halliday'in makaleleri) Carr'ın uluslararası ilişkilere daha özel katkısıyla ilgilenmektedir. Bu kitap ayrıca Carr'ın kendisinin yazdığı çok önemli bir otobiyografiyi de içermektedir. 1982'de ölümünden sadece birkaç yıl önce yazılan bu otobiyografide Carr, *Yirmi Yıl Krizi*'nin ilk basımından 40 yıl sonra kitabın 'tam anlamıyla Marksist olmayan' ama 'Marksist düşünme tarzının uluslararası meselelere uygulanmasıyla güçlü bir biçimde şekillenmiş' olduğunu açıklamaktadır. Ayrıca kitabın 'katı

gerçekçiliği'nden 'biraz utandığını' da itiraf etmiş ve bunu telafi etmek için 'çok ütopik dediği *Conditions of Peace*'i –biraz sosyalizmle, ama çok az Marksizmle karışık bir tür liberal ütopya'yı yazmaya girişmiştir. Carr'ın *Yirmi Yıl Krizi*'ni nasıl ve neden yazdığı hakkında önemli arkaplan bilgisi (ve daha fazlası) için bkz. Charles Jones'un tuhaf bir ada sahip, ama çok faydalı çalışması *E. H. Carr and International Relations: a Duty to Lie* (Cambridge: Cambridge University Press, 1998); bu kitap Carr'ın 1936 ve 1946 yılları arasında dünya meseleleri üzerine fikirlerini incelemektedir. Oldukça acayip bir ad verilmiş başka bir çalışma da Jonathan Haslam (Carr'ın eski bir öğrencisi ama çırağı değil) tarafından yazılan eşit derecede etkileyici bir Carr biyografisidir, *The Vices of Integrity: E. H. Carr, 1892-1982* (Londra: Verso, 1999). Carr'ın kendisinden ziyade Carr'ın saldırdığı çeşitli 'idealistler' hakkında söyleyeceği şeyler için iki esere daha bakılmalıdır: David Long ve Peter Wilson (der.), *Thinkers of the Twenty Years' Crisis: Inter-War Idealism Reassessed* (Oxford: Clarendon Press, 1995) ve Lucian Ashworth, *Creating International Studies* (Londra: Ashgate, 1998).

Wilson'ın gösterdiği gibi Carr'ın çalışması doğrudan hedef aldığı veya fikirlerini kötülediği kişiler arasında öfke uyandırdı. Bir kısmı, zararlı ama potansiyel etkiye sahip bu kitaba aynı şekilde karşılık verme mecburiyetini hissettiler. Onlara göre bu kitap ahlâki pusulası pek olmayan ve barış, düzen ve uluslararası hukuk gibi yüksek fikirlerin, Nazi Almanya'sı gibi 'mülksüz devletler'e karşı statükoyu korumaya çalışan güçlü devletlerin ideolojilerinden pek fazlası olmadığını iddia etme noktasına çok yaklaşmıştı. Anlamlı bir şekilde önemli katkıların birinin tanınmış liberal Norman Angell'den gelmesi önemliydi, *Why Freedom Matters* (Harmondsworth: Penguin Books, 1940). Leonard Woolf da yanıt vermişti: *The War for Peace* (Londra: Routledge, 1940) ve 'Utopia and Reality', *Political Quarterly*, c. 11, no. 2, Nisan-Haziran 1940. Ve Susan Stebbing'in de bir cevabı vardı: *Ideals and Illusions* (Londra: Watts and Co., 1941). Aberystwyth'teki selefi ve Woodrow Wilson Kürsüsü'nün ilk sahibi Alfred Zimmern de Carr'ı eleştiriyordu, 'A Realist in Search of Utopia', *Spectator*, 24 Kasım 1939; R. W. Seton-Watson da, 'Politics and Power', *Listener*, 7 Aralık 1939. Bununla birlikte iki Amerikalı yazarın daha olumlu incelemelerine de bakınız, W. P. Maddox, *American Political Science Review*'de, c. 34, no. 3, 1940, s. 587-588 ve Crane Brinton, 'Power and Morality in Foreign Policies', *Saturday Review*, 17 Şubat 1940. Fakat pek çok kişinin en zarar verici siyasi noktaya işaret etmek olarak gördüğü müdahale Britanyalı sosyalist Richard Crossman'a kalmıştı: uluslarara-

sı ilişkilerde gücü açıklığa kavuşturmak için acele ederken Carr sonunda Almanya'nın geç 1930'lardaki dış politikasının bir savunusunu yazmış oldu; bkz. Crossman, 'The Illusions of Power', *New Statesman*, c. 28, no. 475, 25 Kasım 1940, s. 761-762. Kitabın isimsiz bir eleştirmeni *Yirmi Yıl Krizi* hakkındaki genel görüşü 'derin' olduğu kadar 'tahrik edici' olduğu şeklinde özetlemişti (*Times Literary Supplement*, 11 Kasım 1939, s. 65).

Kitaba yöneltilen pek çok saldırıya rağmen veya belki de onların sayesinde, kitap çok başarılı oldu. 1939 tarihli ilk baskı 1940'ta üç kez yeniden basıldı ve 1946'da (tartışmalı bir şekilde değiştirilmiş) bir baskı yapıldı. Buysa 1978'e kadar, kitabın 1981'de yeniden düzenlenmesinden önce 12 kez yeniden basıldı. Dolayısıyla Carr'ın sadece yurtta değil, ABD'de de iyi satan bir kitaptan memnun olmak için çok sayıda sebebi (aslında 50.000 kadar) vardı. Aslında Carr'ın kendisi de Amerikan piyasasının öneminin çok iyi farkındaydı 1948 yılında en az iki kez yayıncısı Macmillan'a mektup yazarak onları Amerikan piyasasını dolu tutmaları konusunda uyardı. Bu başarının nedeninin kısmen kitabın 'oldukça yaygın bir şekilde ders kitabı olarak' kullanılması olduğunu görmüştü ve ayrıca ilk elden Amerikan üniversitelerinde uluslararası ilişkiler diye bilinen yeni bir disiplinin doğuşu olarak gördüğü durumda etkili oluyordu. 'Bu disiplinin sıçramalarla büyüdüğü'nü ve 'satış şansının yüksek' olduğunu kaydetmişti. Dolayısıyla Macmillan *Yirmi Yıl Krizi*'nin kopyalarını 'Amerika'ya ne kadar tedarik ederse, burada satış o kadar olacaktı'.

Kuşkusuz bu yeni Amerikan uluslararası ilişkiler alanında kıdemli şahsiyetlerden birinin, Hans J. Morgenthau'nun kaleme aldığı erken bir değerlendirme kitabın satışlarına katkıda bulundu. Yeni kurulan *World Politics* dergisinin ilk sayısında ilk inceleme yazısını yazan Morgenthau, kitabın önemini ve onu yazan adamın keskin zekasını hevesle kabul ediyordu. Carr'ın siyasi düşünceye katkısının 'en üst düzey' olduğu konusunda hemfikirdi. Ama ona göre Carr, kendi gerçekçilik biçimini açık bir ahlâki amaç beyanıyla hafifletmeyi başaramamıştı; sonuç olarak Morgenthau'nun 'faziletsiz Makyavelli dediği', yani 'siyaset sahnesini inceleyebileceği ve güç fenomenini değerlendirebileceği aşkın bir bakış açısına' sahip olmayan birine dönüşmüştü, bkz. Hans J. Morgenthau, 'The Political Science of E. H. Carr', *World Politics*, c. 1, no. 1, Ekim 1948, s. 127-134. Morgenthau'nun etkili yazısı daha sonra kısaltılmış halde ve farklı ama daha sert bir başlıkla –'The Surrender to the Immanence of Power: E. H. Carr– kendisinin bir derleme kitabında yeniden basıldı, *Dilemmas of Politics* (Chicago: University of Chicago Press, 1962), s. 350-357. Güç ve ahlâk meselesini (ve çok daha fazlasını) ele alan

sonraki bir Carr eleştirisi için Amerikalı muhafazakâr akademisyen Whittle Johnson'ın oldukça uzun makalesine bakmak da faydalıdır, 'E. H. Carr's Theory of International Relations: A Critique', *Journal of Politics*, c. 29, 1967, s. 861-884.

Bununla birlikte ABD'de Carr'ın düşmandan çok dostu vardı ve bunlar arasında daha coşkulu olanlardan biri Kenneth Thompson'dı. Üretken bir yazar ve editör olan Thompson, ona göre en iyi savunucuları arasında Carr, Reinhold Niebur, Hans J. Morgenthau, Walter Lippman ve George F. Kennan'ın bulunduğu klasik gerçekçilik geleneğinin büyük bir hayranıydı. Kısa bir rehber için özellikle bkz. Kenneth Thompson, *Political Realism and the Crisis of World Politics* (New Jersey: Princeton University Press, 1960) ve derlemesi *Masters of International Thought: Major Twentieth Century Theorists and the World Crisis* (Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1980). Carr'ın diğer Amerikalı büyük hayranı elbette adı 1970'lerde hegemonik istikrar teorisiyle yakından ilişkilendirilen Robert Gilpin'di. Anlamlı bir şekilde Gilpin bu etkili fikrini, Carr'ın *Yirmi Yıl Krizi*'ni okumasından türetti ve daha sonra uluslararası siyasi iktisada uyarladı. Daha sonra kabul ettiği gibi:

> Benim uluslararası siyasi sistemin yapısı ve uluslararası ekonominin doğası arasındaki ilişkiye yönelik ilgim ilk kez E. H. Carr'ın *Yirmi Yıl Krizi*'ni okumamla uyandı. Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla açık dünya ekonomisinin çöküşü ve daha sonra zayıf düşmüş bir Büyük Britanya'nın savaşın ardından liberal bir uluslararası ekonomiyi yeniden oluşturamaması üzerine bu klasik çalışmada Carr liberal bir dünya ekonomisinin hakim bir liberal güce dayanması gerektiğini göstermiştir.
>
> (Robert Gilpin'den alıntılanmıştır, *Global Political Economy: Understanding the International Economic Order*, Princeton: Princeton University Press, 2001, s. 100)

Bu bağlamda bkz. Robert Gilpin, *War and Change in World Politics* (New York: Cambridge University Press, 1981) ve *The Political Economy of International Relations* (Princeton: Princeton University Press, 1987).

ABD'de klasik gerçekçiliğin babası olarak edindiği bu kanon statüsü göz önüne alındığında, Carr'ın uluslararası ilişkiler teorisine katkısı hakkında çok şey yazılacak olması şaşırtıcı değildir. Faydalı başlangıç noktaları şunlardır: William C. Olsen, 'The Growth of the Discipline', Brian Porter (der.), *The Aberystwyth Papers, 1919-1969* içinde (Londra: Oxford University Press, 1972), s. 3-29; Roger Morgan, 'E. H. Carr and the Study of International Relations', C. Abramsky (der.), *Essays in Honour of E. H. Carr* (Lond-

ra: Macmillan Press –şimdi Palgrave, 1974), s. 171-182 ve W. T. R. Fox, 'E. H. Carr and Political Realism', *Review of International Studies,* c. 11, 1985, s. 1-16. Fox, *Yirmi Yıl Krizi*'nin 1939 ve 1946 baskıları arasında önemli olduğunu düşündüğü farklar hakkında olumsuz yorum yapanlardan biriydi. Michael Joseph'in kitabındaki eleştirel bölüm de okunmalıdır: 'E. H. Carr: Realism as Relativism', *Realist Thought from Weber to Kissinger* (Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1986), s. 68-98. Smith, Carr'ın düşüncesinde Marksist etkisi olduğunu düşündüğü yanlardan bahseden sınırlı sayıdaki Amerikalıdan biriydi. Bununla birlikte daha lehte bir analiz için bkz. J. D. B. Miller, 'E. H. Carr: The Realist's Realist', *The National Interest*, no. 35, Güz 1991, s. 65-71. Başlık Miller'ın Carr okuması hakkında kendi hikâyesini anlatmaktadır [Gerçekçinin Gerçekçisi]. Ayrıca R. G. Kaufmann'ın çalışması 'E. H. Carr, Winston Churchill, Reinhold Niebuhr and Us', *Security Studies*, c. 5, 1995, s. 322-333 faydalıdır.

İronik bir şekilde Carr ABD'de çok ciddiye alınırken, İngiltere'de aynı ilgi seviyesi asla görülmedi. Kuşkusuz uluslararası ilişkiler alanına karşı görünüşteki kayıtsızlığı ve Rus Devrimi'ne yönelik bilinen sempatisi, onu Soğuk Savaş Britanya'sında marjinal bir figür haline getirmişti. Elbette 1960'ta Britanya Uluslararası Teori Çalışmaları Komitesinin ilk kuruluş toplantısına davet edilmemesi önemsiz değildi. Ne de *Yirmi Yıl Krizi*'ni ilk kez ciddi bir şekilde ele alma girişimlerinden birinin toplantıya katılan birisi, Hedley Bull tarafından gerçekleştirilmesi önemsizdi. Üstelik, başta 'E. H. Carr and the Fifty Years' Crisis' adı verilen, ama nihayet 1969'da '*The Twenty Years' Crisis* Thirty Years On' (*International Journal*, c. 24, 1969, s. 626-638) adıyla yayımlanan güçlü bir eleştiride Bull, uluslararası ilişkiler öğrencilerini Carr'ın ötesine geçip onun reddettiği 'uluslararası toplum fikrinin kendisini' araştırmaya ve bunu uluslararası ilişkilerin 'yeni bir analizi' için başlangıç noktası olarak kullanmaya çağırıyordu. Carr'ın 'İngiliz Okulu' denen yaklaşımın davasıyla entelektüel ilişkisi hakkındaki sonraki tartışmalar ışığında, bu eleştiri ve bu okulun diğer babası olan Martin Wight tarafından, Carr'ın 'dengeyi, güç ile ahlâk arasındaki verimli gerilimi koruma' konusundaki başarısızlığına yöneltilen çeşitli eleştiriler ekstra önem kazanıyordu; bkz. Wight, *International Theory: the Three Traditions* (Leicester: Leicester University Press, 1991), s. x, 16-18 ve 267. Aynı kitapta Wight *Yirmi Yıl Krizi*'ne '1930'larda Britanya'daki hastalıklı durumun yansıması' diyordu (s. 267). Carr'ın eğer varsa 'İngiliz Okulu' ve 'uluslararası toplum' kavramı arasındaki ilişkiye dair karmaşık mesele, Tim Dunne'ın önemli çalışmasında takip edilebilir, *Inventing Internatio-*

nal Society: a History of the English School (Londra: Macmillan Press – şimdi Palgrave, 1998). Dunne'ın Carr'ı okulla ilişkilendirme ve Manning'i ayrı tutma girişimlerine dair eleştirilere bakınız, Tony Brems Knudsen, 'Theory of Society or Society of Theorists? With Tim Dunne in the English School', *Cooperation and Conflict*, c. 35, no. 2, 2000, s. 193-203; Samuel M. Makinda, 'International Society and Eclecticism in International Relations Theory', age., s. 205-216 ve Hidemi Suganami, 'A New Narrative, A New Subject? Tim Dunne on the "English School"', age., s. 217-226. Ayrıca bkz. Tim Dunne'ın eleştirmenlerine cevabı, 'Watching the Wheels Go Round: Replying to the Replies', *Cooperation and Conflict,* c. 36, no. 3, 2001, s. 314-18.

Carr'ın ne Bull'a ne de Wight'a cevap verme zahmetine katlandığı doğrudur. Yine de yayımlanmamış mektuplaşmalarından biliyoruz ki 'uluslararası toplum' fikri hakkında oldukça olumsuz bir düşünceye sahipti. 1977'de Stanley Hoffman'a gönderdiği bir mektupta belirttiği gibi, 'esaslı kuralları olmayan açık bir kulüpten başka hiçbir uluslararası toplum bulunmamaktadır'. Birkaç yıl öncesinde C. A. W. Manning'in *The Nature of International Society* (1962; Londra: Macmillan Press – şimdi Palgrave, 1975) adıyla yayımlanan kitabına saldırırken de aşağı yukarı aynı şeyi söylemişti.

> 'Benim [Manning'in bir uluslararası toplumun varlığıyla ilgili tezi hakkındaki]temel eleştirim', diye yazıyordu Carr yayıncısına, onlar daha kitabı basmaya karar bile vermeden önce, 'bu tezin ima ettiği uluslararası oyunun batı dünyasında son 400 yıl boyunca küçük ve etkili grupların ürünü olmasıdır ve oyunun bu grupların düşüşünden sonra varlığını devam ettireceğini farzetmek için hiçbir neden yoktur.

Britanya'da uluslararası ilişkilerde Manning'in katkısı ve rolü üzerine Hidemi Suganami'nin sempatik anlatımına bkz. 'C. A. W. Manning and the Study of International Politics', *Review of International Studies*, c. 27, no. 1, Ocak 2001, a. 91-108.

Eğer Carr Britanya'da uluslararası ilişkilere büyük ölçüde kayıtsız kaldıysa, uluslararası ilişkiler çalışan herkes ona kayıtsız kalmadı. Bu 1970'ten itibaren kendisini hissettirdi, ama onun gerçekçiliğinin onaylanmasıyla değil, bugün pek çok kişinin çok uzun zamandır göz ardı edildiğini ve yanlış anlaşıldığını keşfettiği bir şeyle, güce ve gücü kullananlara karşı eleştirel tavrıyla gerçekleşti. Carr'ın gerçekçiliğinin şaşırtıcı ve ilerici karakterinin ipucunu ilk veren orijinal ama ne yazık ki büyük ölçüde göz ardı edilen çalışmasıyla muhtemelen Graham Evans'tı, 'E. H. Carr and International Relations', *British*

Journal of International Studies (1980'den sonra *The Review of International Studies*), c. 1, no. 2, 1975, s. 77-97. Eleştirel ve tarihsel tema daha sonra Carr'ın ilk hayranlarından radikal siyasi iktisatçı Robert Cox tarafından manifesto niteliğindeki etkili makalesinde kullanıldı, 'Social Forces, States, and World Orders: beyond International Relations Theory', *Millennium*, c. 10, no. 2, Yaz 1981, s. 126-155. Eşit derecede önemli bir başka örnekse Ken Booth'un 1991'de Aberystwyth'te verdiği açılış konferansıyıdı, 'Security in Anarchy: Utopian Realism in Theory in Practice'; daha sonra hafifçe değiştirilmiş bir biçimde şurada yayımlanmıştır: *International Affairs*, c. 67, no. 3, 1991, s. 527-545. Andrew Linklater da Carr'ın daha eleştirel tarafında dikkat çekmekte önemli bir rol oynamıştır. Başka şeyler arasında bakınız Linklater, *Beyond Realism and Marxism: Critical Theory and International Relations* (Londra: Macmillan Press – şimdi Palgrave, 1990); 'The Question of the Next Stage in International Relations Theory: A Critical-Theoretical Point of View', *Millennium*, c. 21, 1992 ve 'The Transformation of Political Community: E. H. Carr, Critical Theory and International Relations', *Review of International Studies*, c. 23, 1997, s. 321-328. Ayrıca bkz. Paul Howe, 'The Utopian Realism of E. H. Carr', *Review of International Studies*, c. 20, 1994, s. 277-297; Richard Falk, 'The Critical Realist Tradition and the Demystification of Inter-State Power: E. H. Carr, Hedley Bull, Robert Cox', Stephen Gill ve James H. Mittelman, *Innovation and Transformation in International Studies* içinde (Cambridge: Cambridge University Press, 1997) ve Vendulka Kubalkova, 'The Twenty Years' Catharsis: E. H. Carr and IR', Vendulka Kubalkova, Nicholas Onuf and Paul Kowert (der.), *International Relations in a Constructed World* içinde (Armonk: Myron Sharpe, 1998), s. 25-57. Carr'a ilişkin bir Marksist tarafından yazılan ilginç ama kısa bir tartışma için, Justin Rosenberg'in pek çok sıkıntılı gerçekçiden biri olarak Carr üzerine gözlemlerine bakınız, *The Empire of Civil Society* (Londra: Verso, 1994), s. 10-15.

Carr'ın fikirleri kesinlikle ilgi uyandırmaya devam ediyor. Örneğin milliyetçilik hakkındaki görüşleri Ernest Gellner'in sempatik ama eleştirel çalışmasında tartışılmaktadır, 'Nationalism reconsidered and E. H. Carr', *Review of International Studies*, c. 18, 1992, s. 285-293. Konstrüktivist bir Carr okuması için bkz. Cecilia Lynch, 'E. H. Carr, International Relations Theory and the Societal Origins of International Legal Norms', *Millennium*, c. 23, no. 3, 1994, s. 589-620; Lynch, Carr'a hukuk, etik ve uluslararası örgütlerin devletler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesinde uygulanabilirliğini kolayca reddetmesi nedeniyle saldırır. Charles Jones'un üç makalesine bakmak da

önemlidir, 'E. H. Carr through Cold War Lenses: Nationalism, Large States and the Shaping of Opinion', Andrea Bosco ve Cornelia Navari (der.), *Chatham House and British Foreign Policy 1919-1945: the Royal Institute of International Affairs During the Inter·War Period* (Londra: Lothian Foundation, 1994), s. 163-85; 'E. H. Carr, Ambivalent Realist', Francis A. Beer ve Robert Hariman (der.), *Post-Realism: the Rhetorical Turn in International Relations* içinde (East Lansing: Michigan State University Press, 1996), s. 95-119 ve 'Carr, Mannheim and a Post-Positivist Science in International Relations', *Political Studies,* c. XLV, 1997, s. 232-246; burada Jones Carr ile modern postpozitivizm arasındaki ilişkiyi Mannheim okumasıyla araştırmaktadır. Carr'ın iki savaş arası dönemde 'idealizm' ile ilişkisine dair kışkırtıcı bir analiz de, Amerikalı akademisyen Brian C. Schmidt tarafından sunulmuştur, *The Political Discourse of Anarchy: a Disciplinary History of International Relations* (New York: State University of New York Press, 1998). Daha genel bir değerlendirme için bkz. Michael Cox, 'Will the real E. H. Carr please stand up?' *International Affairs*, c. 75, no. 3, Temmuz 1999, s. 643-653. Yine gerçekçilik üzerine bkz. Randall L. Schweller ve William C. Wohlforth, 'Evaluating Realism in Response to the End of the Cold War', *Security Studies*, c. 9, no. 3, Bahar 2000, s. 86-107. Burada iki Amerikalı yazar Carr'ın 'değişen güç ilişkilerine uyum sağlama olarak barışçıl değişim' hakkındaki tezini, Soğuk Savaş'ın sonra ermesini açıklamanın bir yolu olarak kullanmaktadır. Son olarak Stefano Guzzini'nin 'The Different Worlds of Realism in International Relations', *Millennium*, c. 30, no. 1, 2001, s. 1-11 ve Peter Wilson'ın 'Radicalism for a Conservative Purpose: The Peculiar Realism of E. H. Carr', *a.g.e.* (s. 123-136) adlı çalışmaları genel olarak gerçekçilik üzerine, özelde ise Carr üzerine çok daha geniş bir perspektif sunmaktadır.

Yirmi Yıl Krizi'nin İlk Baskısından İkinci Baskısına: Bir Otosansür Vakası mı?

İkinci Dünya Savaşı'nın sonu itibariyle E. H. Carr küçük çaplı bir şöhret statüsüne ulaştı. *Yirmi Yıl Krizi*'nin ilk baskısı yaygın bir şekilde incelendi ve 1939 yılında yayımlanmasından sonraki birkaç ay içerisinde dört kez basıldı ve satışları 8.000'e yaklaştı. 1945'te kitap İspanyolca ve İsveççeye bile çevrilmişti. 1942'de Carr daha fazla ileriye bakan ve genel olarak daha popüler olan, izlenecek politika önerileriyle birlikte dünya krizinin güçlü bir analizini sunan *Conditions of Peace*'i çıkardı. Aslında Carr kitabın verdiği mesajdan o kadar emindi ki yayıncısından Beyaz Saray'da Başkan Franklin Roosevelt'e bir kopya gönderilmesini rica etti;[1] onlarsa 'hem burada hem de Amerika'da çok popüler' olacağından emin oldukları bir 'devam kitabı' yazıp yazamayacağını sordular.[2] Carr reddetti. Son olarak Londra gazetesi *The Times*'taki düzenli başyazı köşesi vardı ve bu köşe savaşın sonunda Başbakan'ın öfkesini ve onun ekonomik planlama argümanından ve Sovyetler Birliği, Amerika ve Britanya arasında savaş sonrasında ittifak kurulmasını sürekli savunmasından asla hazzetmeyenlerden gayriresmi 'Printing House Meydanının Kızıl Profesörü' unvanını kazandı. Carr tam olarak her gün anılan bir isim olmayabilir, ama eleştirmenlerinden birinin söylediği gibi 'kamuoyunda güçlü bir konumu' vardı.[3] Şüphesiz konumu F. A. Hayek'i ertesi yıl yayımlanan meşhur çalışması *The*

1 E. H. Carr'dan Macmillan Publishers'a mektup, 16 Mart 1942, Macmillan Publishers Arşivi (bundan sonra MPA).

2 Macmillan Publishers'tan E. H. Carr'a mektup, 16 Ağustos ve 23 Ağustos 1943 (MPA).

3 Gilbert Murray'den Lord David Davies'e mektup, 31 Mayıs 1943. Galler Aberystwyth Üniversitesi Arşivleri.

Road to Serfdom'daki patlamayı kışkırtacak kadar güçlüydü. Hayek inanıyordu ki Carr, 'liberal ekonomistlerin bütün fikirlerine' karşı 'küçümseyici tavrı', geçmişte herhangi bir Alman düşünürün ifade ettiği 'kadar derin' olan, 'içimizdeki totaliterlerden' biriydi. Hayek'e göre aslında Britanya'da siyasi özgürlük ve ekonomik serbestlik davalarını şu anda tehdit edenler arasında en tehlikeli olanlardan biriydi; sonuç olarak görüşleri her iki özgürlüğü de savunmak isteyenler tarafından gerçekten çok ciddiye alınmalıydı.[4] Yükselen yıldızından en fazlasını çıkarmaya çalışan Macmillan'ın (1945'te Carr Sovyet Rusya hakkında bir kitap yazmak için daha yeni bir sözleşme imzalamıştı, aynı yıl *Nationalism and After*'ı çıkardı, 1946'da fevkalade başarılı *International Relations Between the Two World Wars*'ın yeni bir baskısının yanı sıra *Soviet Impact on the Western World*'ü çıkardı) zaten iyi tanınan *Yirmi Yıl Krizi*'nin yeni bir baskısını yayınlaması çok mantıklıydı. Carr da elbette hevesliydi ve kitabın zaten yaratmış olduğu ihtilaflara duyarsız olmasa da, kitabı yeniden raflarda görmek için sabırsızlanıyordu. 23 Temmuz 1945'te bu nedenle düzeltilmiş metinleri Macmillan'dan Lovatt Dickson'a gönderdi ve dört ay sonra Kasım ayında son okuması yapılmış metinleri 1939'un orijinal metninde yaptığı değişiklikler nedeniyle zorunlu hale gelen yeni bir dizinle beraber geri gönderdi.[5] Bununla birlikte ikinci baskıya önsözde açıkladığı gibi bunlar çok da önemli değildi. Carr şöyle yazmıştı: 'Öze dair hiçbir şeyi değiştirmedim ve sadece bugün çekincesizce onaylayamayacağım gerekçesiyle görüşlerimin ifadesini de değiştirmeye çalışmadım'. Ama birkaç şeyi değiştirdiğini kabul ediyordu. Herhalde önemli şeyler değildi. Bununla birlikte, kendi sözleriyle ifade edecek olursak 'şu an asıl bağlamından zaman bakımından çok uzakta olan okuyucular için yanıltıcı veya zor olabilecek bazı ifadeleri yeniden şekillendir'miş, 'yanlış anlamalara davetiye çıkaran birkaç cümleyi' değiştirmiş ve 'zaman geçtikçe gölgede kalan veya farklı bir perspektife oturan mevcut tartışmalarla ilgili iki-üç pasajı çıkar'mıştı.[6]

Bu değişiklikler nelerdi ve ne kadar önemliydi? Carr'a göre değişiklikler küçük çaplıydı. O zamandan beri, pek çok nedenle ünlü olan ama özellikle 1944 yılında 'süpergüçler' terimini ortaya atmasıyla tanınan Amerikalı akademisyen William T. R. Fox da dahil olmak üzere hemfikir olmayanlar da vardı. 1984'te Aberystwyth'te verilen ilk E. H. Carr Anma Koferansında Fox, Carr'ın önemsiz deyip sildiği bölümlerin hiç de önemsiz olmadığını, aksine

---

4 F. A. Hayek, *The Road to Serfdom,* Londra, George Routledge and Sons, 1944, s. 138-141.

5 E. H. Carr'dan Macmillan Publishers'a mektup, 23 Temmuz ve 19 Kasım 1945 (MPA).

6 Bkz. 'İkinci Baskıya Önsöz', 15 Kasım 1945, bu kitapta.

kilit önemde olduğunu savunuyordu. Fox, orijinal 1939 baskısından nelerin çıkarıldığını keşfettiğinde 'şoka uğradığını' kabul ediyordu. Çünkü keşfettiği ve onu 'başlangıçta' rahatsız eden şey, 1938 Münih anlaşmasıyla ilgili bölümlerin ve Carr'ın Çekoslovakya'nın kaderiyle ilgili pek duyarlı olmayan bahislerinin çıkarılmış olmasıydı. Adil olmak gerekirse Fox, Carr'ın bu değişiklikleri neden yaptığını anlıyordu. Sonuçta *Yirmi Yıl Krizi* kendi zamanına ait bir metindi ve kendisini 1930'ların politika tartışmalarına yatıştırma politikası lehine bir müdahale olarak görüyordu, ama aynı zamanda uluslararası ilişkilerin doğasına dair Carr'ın umut ettiği, Fox'un da paylaştığı bazı temel beyanlar da içeriyordu. Dolayısıyla şurada veya burada bazı pasajları silmek belki çok da kötü değildi, çünkü bu kitabın 'dönem çalışması özelliğini' azaltıyor ve 'daha kalıcı yanları üzerinde durmasına' imkan veriyordu. Asıl mesele Carr'ın 1946 baskısı için 1945'te bu değişiklikleri yapması gerekip gerekmediği değil, yatıştırma politikasının döküldüğü 1939 yılının sonlarında kitap ilk kez basılmadan önce yapsa daha iyi olup olmayacağı meselesidir. Bununla birlikte Fox'un spekülasyona devam ettiği gibi, Carr bunu yapmadı çünkü muhtemelen başlangıçtaki 'sahte' çatışmalardan sonra total savaştan hâlâ kaçınılabileceğini umuyordu. Dolayısıyla bu pasajları silmeye gerek yoktu. Hatta onları bırakarak, argümanı politika yapıcılar tarafından göz ardı edilir ya da Hitler'in bombacıları tarafından önemsiz kılınırsa ortaya çıkacak 'anlamsız kırımdan' kaçınılabilirdi.[7]

Fox, Carr'ın yaptığı değişiklikleri yorumlayan ne ilk ne de son kişiydi. Örnek vermek amacıyla silinmiş birkaç pasajı da veriyordu. Yapmadığı ve kısa bir makalesinde yapamayacağı şey silinmiş bütün pasajları vermekti. Dolayısıyla bazı kişiler belli değişikliklerin yapıldığının farkında olsalar bile, bunların ne kadar önemli olduğuna karar veremeyecek ve 1939'daki orijinal metne göre büyük mü yoksa küçük mü değişiklikler olduğunu bilemeyeceklerdir. İşlerin doğal akışında bu çok önemli olmayabilir, ama bu durumda sadece değişikliklerin varlığı bile Carr ile ilgili ve hatta *Yirmi Yıl Krizi*'nin ikinci baskısının samimiyetiyle ilgili kuşkulara yol açmıştır.

Kayıp pasajların 'gizemini' çözmek için Carr'ın yatıştırma politikasıyla ilgili görüşleri hakkında kısa bir tartışmayla başlamak faydalı olabilir. Gayet iyi bilindiği gibi Carr daima iki savaş arası dönemdeki sistemin derinden kusurlu olduğunu düşünüyordu ve bunun nedenlerinden birini Almanya'nın bu sistem içerisindeki 'mülksüz' bir devlet şeklindeki imkansız konumu ola-

7 W. T. R. Fox, 'E. H. Carr and political realism: vision and revision', *Review of International Studies*, c. 11, 1985, s. 1-16.

rak görüyordu. Bu sistemin değişmesi dolayısıyla kaçınılmazdı ve bu değişimin başka yollardan ziyade üzerinde anlaşmaya varılmış bir gündem çerçevesinde pazarlık yoluyla gerçekleşmesi daha iyiydi. Carr'ın 'barışçıl değişim' (kilit önemdeki Onüçüncü Bölüm'ün adı da buydu) fikriyle meşgul olmasının ve 1936'da Dışişleri Bakanlığı'ndan istifa etmesinden beri bu konuyu bu kadar inatla araştırmasının nedeni elbette buydu. Gerçekten de Galler'de Aberystwyth'teki yeni akademik pozisyonunu aldığı yıl, amacı tam da bu konuyu araştırmak olan Londra'daki Chatham House'ta bir tartışma grubuyla yakından ilişki kurmuştu.[8]

Daha sonra günlüklerinin ortaya çıkardığı gibi üç yıl sonra *Yirmi Yıl Krizi* adıyla yayımlanacak kitabına hazırlık olarak bu konuda yoğun bir şekilde okumaya başladı. Kitabı en başında yazmasının nedenlerinden birinin Avrupa sisteminde barışçıl bir değişimin neden tamamen kabul edilebilir bir ilke olduğuna ve bu ilkenin Almanya için de uygulanmaması için hiçbir sebep olmadığına ilişkin siyasi değil teorik bir açıklama getirmek olduğu savunulabilir. Sonuçta Almanya'ya karşı Versay'da takınılan tavır çok acımasızcaydı. İki savaş arası dönemin sisteminin bütün yapısı, başkalarının yanı sıra Carr'ın da kendi kaderini tayin hakkı sloganının 1919'da özensizce kullanılması olarak değerlendirdiği durum nedeniyle sürdürülemez hale gelmişti (özellikle genelde Amerikalılar, özelde de Wilson'a karşı eleştirel olmasının nedeni buydu). Üstelik o dönem siyasi sınıf içinde bulunan herkes için olduğu gibi Carr için de Britanya'nın dünyadaki gerçek çıkarları Avrupa içinde değil dışındaydı. Dolayısıyla Britanya'nın, Almanya'nın meşru değişiklik isteğine karşı çıkması için hiçbir ciddi nedeni yoktu ve Carr bunu asla savunulabilir bulmadı. Tüm bunlar ve küçük ulusların hakları ve büyüklerin önemi hakkındaki gayet olumsuz yorumları da dahil olmak üzere gerçek dünyanın durumuyla ilgili daha fazla şey *Yirmi Yıl Krizi*'nin tamamında bolca bulunabilir. Üstelik bunlar kitabın genel argüman ve yapı bakımından birbiriyle tamamen aynı iki baskısında da bulunabilir.[9]

Dolayısıyla Carr'ın yaptığı değişiklikler bağlamı içerisine yerleştirilme-

8 'Chatham House'ta Manning'in barışçıl değişimle ilgili görüşleri hakkında tartışma', 19 Mayıs 1936. Carr Günlüklerindeki giriş, Birmingham Üniversitesi. Sonunda bu tartışmalardan ortaya çıkan kitap C. A. W. Manning tarafından *Peaceful Change* [Barışçıl Değişim] adı altında yayımlanmış ve *Yirmi Yıl Krizi*'nde Carr tarafından yoğun bir şekilde alıntılanmıştır. Manning aynı zamanda London School of Economics'te Montagu Burton Uluslararası İlişkiler Profesörüydü. Carr daha sonra Manning'e *Yirmi Yıl Krizi*'ni okuyup hakkında yorum yaptığı için teşekkür etmişti.

9 Carr'ın yaptığı ilginç bir küçük değişiklik 1939 baskısındaki 'Bay Hitler' şeklindeki hitap şeklini 1946 baskısında sadece 'Hitler' olarak değiştirmesiydi.

lidir. Kitabını merkezi iddialarını hiçbir şekilde değiştirmemektedirler. Ne de uluslararası sistemde barışçıl değişim analizini tadil edecek bir şey de yapmaktadırlar. Diğer yandan ilk baskıda kullandığı bazı örnekleri ve ayrıntıları dışarıda bırakmaktadır, bunun nedeni kitabı 1939'da değil de 1949'da okuyanlar için bunların bir şekilde rahatsız edici olmasıdır. Aslında yakıcı savaş deneyiminden ve yatıştırma politikasının başarısızlığından sonra Münih'in kötü bir şey olmadığının söylenmesi, gerçekten de çok sayıda insanı rahatsız etmiş olabilir. Carr, orijinal metinde birden fazla değişik yapmıştır ve bunlardan bazıları pek de önemli olmamasına rağmen, bir veya ikisi gayet kötüydü. Dolayısıyla Carr, fikirlerini saklamaktan ziyade utanç verici bazı cümlelerin ana tezin önüne geçmemesini sağlamak için bunlardan kurtulmaya karar verdi.

Değişikliklerin çoğu barışçıl değişim üzerine bölümde yapılmıştı. Konuyu genel hatlarıyla tartıştıktan sonra Carr pratikten iki 'barışçıl değişim' örneği verir (ama ikinci baskıda değil, ilk baskıda).[10] Bu iki örnekten daha az tartışmalı olanı (ikinci baskıda da yerini koruyordu) 19. yüzyıldaki Bulgaristan vakasıydı; 1877'de Bulgaristan aslında Ayastefanos Anlaşması'yla kazandığı toprakların çoğundan mahrum bırakılmıştı. Bunun adil olup olmadığı Carr'ı pek ilgilendirmiyordu, onu ilgilendiren bu değişimin o zaman büyük güçler arasında bir savaşla değil, 'Berlin'de bir masa etrafındaki tartışmalarla' getirilmiş olmasıydı. İşte bu noktada ikinci baskıdan daha modern bir örneği çıkartarak önemli bir değişiklik yapıyordu. Almanya'da bir başka masanın etrafında barışçıl değişimin müzakerelerle meydana geldiği bir örneği çıkartıyordu. İkinci baskıda yoktu ama birinci baskıda Carr şöyle yazıyordu:

> Eğer 1938'de Avrupa'daki güç ilişkileri Çekoslovakya'nın topraklarından bir kısmını ve sonunda bağımsızlığını kaybetmesini kaçınılmaz hale getirseydi, bunun büyük güçler arasında bir savaşın veya Almanya ile Çekoslovakya arasındaki bölgesel bir savaşın sonucu olarak değil de Münih'te bir masa etrafında müzakereler sonucunda gerçekleşmesi (adalet veya adaletsizlik sorusu bir yana) yeğdir.

Carr daha açık olamazdı. 1938'de Avrupa'daki güç dengesi dikkate alındığında, Çekoslovakya'nın bir bölümü Almanya tarafından bir şekilde alınacaktı. Bunun büyük güçler arasında bir savaştan ziyade akılcı tartışmayla gerçekleşmesi çok daha iyiydi. Dolayısıyla barışçıl değişimin her koşulda savaştan iyi (sonuçta bu devlet idaresinin nihai amacıdır) olduğunu savunan

---

10 İlk baskıda (1939) s. 278'i, ikinci baskıda (1946) s. 219 ve 2001 baskısında s. 199'u karşılaştırınız (bütün referanslar orijinal İngilizce baskılara yapılmıştır).

Carr'ın, Münih'i haklı çıkarmak konusunda hiç kuşkusu yoktu. Dört paragraf sonra her iki baskıda da 'iki dünya savaşı arası dönemde Almanya ile barışçıl bir çözüme ulaşılamaması' olarak tanımladığı konuya ilişkin daha geniş bir tartışma bağlamında bir başka değişiklik yapıyordu. 1919'daki çözümün bazı kısımlarının 'adil', bazı kısımlarınınsa 'adaletsiz' olduğuna dair geniş çaplı bir görüş birliği olduğunu ve 'adaletsiz' kısımların düzeltilmesinin an meselesi olduğunu ileri sürüyordu. 'Ne yazık ki' Almanya'nın 1920'lerde durumu değiştirmek için yeterli gücü yoktu ve Hitler iktidara geldikten sonra bu güce sahip olduğu anda bu sorunla oldukça farklı bir şekilde ilgilendi. Bu noktada Carr bir şekilde sözdizimini değiştirdi ve 1946 tarihli ikinci baskıda şöyle yazdı: 'Almanya gücünü geri kazandığı andan itibaren, uluslararası siyasette ahlâkın rolüyle ilgili tamamen şüpheci bir tavır benimsedi.' 1939 tarihli orijinal birinci baskıda şöyle yazıyordu:

Almanya gücünü geri kazandığı andan itibaren, uluslararası siyasette ahlâkın rolü hakkında (sebepsiz yere değil) neredeyse tam bir hayal kırıklığına uğradı.

Ve şunları ekliyordu:

> 1936 gibi geç bir tarihte bile, ültimatom veya oldubittiyle desteklenmeyen barışçıl müzakereler yoluyla Versay Barış Anlaşması'nda önemli değişiklikler gerçekleştirmenin makul bir ihtimali yoktu.

Burada ana argüman etkilenmemiştir, ama yeni baskıda Carr, Almanya'yı sadece ahlâka karşı şüpheci bir tavır benimsemiş olarak resmederken, ilk baskıda neredeyse Almanya'nın yaptığını haklı çıkarıyor gibi görünmektedir. Sonuçta Almanya'nın ahlâk konusundaki hayal kırıklığı, 1939'da (ama 1946'da değil) Carr'a göre 'sebepsiz değildi'. Üstelik diğer her fırsatta barışçıl değişimi savunmaya istekli görünürken, burada tam aksini yapmaya yaklaşıyor: yani Almanya'nın güç kullanma tehdidinde bulunmasına tarihsel bir gerekçe sağlamaya yaklaşıyor. Aslında Almanya tehditkar bir şekilde hareket etmeseydi, der Carr, statüko güçlerinin barışçıl müzakerelerde ahlâken vermeleri gereken tavizleri alamayabilirdi. Kelimelerdeki değişiklik anlaşılması güç olabilir, ama anlamdaki değişiklik o kadar da değil.[11]

Bu bizi üçüncü değişikliğe getirir. Her iki baskıda da Carr statükocu

11 İlk baskıda s. 281'i, ikinci baskıda s. 221 ve 2001 baskısında s. 201 ile karşılaştırınız.

güçlerin geç 1930'larda Almanya'ya yönelik tavırları karşısında eleştireldir. Carr'a göre Almanya'nın 1938'den önce Avrupa'da yaptıklarına razı olmaları yanlış bir şey değildi. Yanlış olan bunu protesto koşulları altında yapmalarıydı. Bu, Carr'a göre 'kaçınılmaz olarak protesto eden devletlerin', değişiklikler 'adil veya makul' olduğu için değil 'sadece direnme çabasını gösterme kabiliyet veya isteğine sahip olmadıkları için seslerini çıkarmadıkları izlenimini yarattı'. Dolayısıyla 'uzlaşma' unsuru olabilecek bir şey, 'Almanya ve Versay Güçleri arasında daha fazla yabancılaşma'nın bir faktörü oldu ve böylece 'daha önce varolan ortak his stokunu arttırmaktan ziyade yok etti'.

Bununla birlikte ilk baskıda şunu da görüyoruz:

> Mart 1939'da Başbakan, Münih Anlaşması da dahil Anlaşma'da yapılan tüm değişikliklerde 'mevcut durumda değişim gerektiği yönünde söylenecek bir şeyler' olduğunu kabul etti. Eğer 1935 ve 1936'da bu 'bir şeyler', statükocu güçlerin resmi sözcülerinin kınama ve protestolarına rağmen açıkça ve kararlıca söylenseydi, barışçıl müzakere çerçevesi içerisinde daha fazla değişimi getirmek için çok geç olmayabilirdi [ve bu, diye devam etti Carr]... bütün sorumluluğunu Almanya'nın kapısına bırakamayacağımız bir trajediydi.

Burada Carr daha önce başka bir yerde söylemediği bir şey söylemiyor. Bununla birlikte, 1946'da doğrudan sorumluluk hakkında hiçbir şey söylemezken, 1939'da söylüyor ve bütün sorumluluğun Almanya'da olmadığını savunuyor. Üstelik Mart 1939'da Başbakan'ın söylediği sözleri alıntılayarak Carr ayrıca, selefleri yanlış yaparken (*Yirmi Yıl Krizi*'yle hemen hemen aynı zamanda yayımlanan başka bir kitapta Carr onların politikasının 'karşıt ve uyuşmaz aşırı uçlar arasında' salındığını söylüyordu),[12] o zamanki Britanya lideri Neville Chamberlain'in doğrusunu yapabileceğini veya en azından diğerlerinin kabul etmediği bir şeyi kabul etmeye hazır olduğunu öne sürüyordu: Almanya'nın bir haklılık payı vardı ve Avrupa düzeninde ölçülü bir değişim hem gerekli hem de doğruydu.[13]

Carr daha sonra 1946'da görünmeyen bir paragraf daha ekledi. Tamamını alıntılıyorum:

---

12 Bkz. E. H. Carr, *Britain: a Study of Foreign Policy from the Versailles Treaty to the Outbreak of War*, Londra, Longmans, Green and Co., 1939, s. 157. Aynı kitapta Carr şöyle yazıyordu: 'Bay Chamberlain eyleme geçme istekliliği veya kapasitesiyle desteklenmeyen bir kelimeler politikasının artan tehlikesini diğer tüm siyasi liderlerden daha net algılamıştı' (s. 166).

13 İlk baskıda s. 281-282'yi, ikinci baskıda s. 222 ve 2001 baskısında s. 201 ile karşılaştırınız.

> 29 Eylül 1938'de Münih Anlaşması'yla sonuçlanan müzakereler, son yıllarda önemli bir uluslararası meseleyi bir barışçıl değişim prosedürüyle çözmeye en yakın yaklaşımdı. Güç unsuru mevcuttu. Ahlâk unsuru da meseleye karar veren güçlerin ihtilafa uygulanabilir bir kriteri birlikte tanıması şeklinde mevcuttu: kendi kaderini tayin etme ilkesi. Üç milyon iki yüz elli bin Almanı karşı çıktıkları halde Çekoslovakya'ya dahil etmenin adaletsizliğine, İşçi Partisi ve Bay Lloyd George da dahil olmak üzere geçmişte birçok Britanyalı eleştirmen saldırmıştı. Ne de M. Benes'in Barış Konferansı'nda bu Almanlara nasıl muamele edileceği konusunda verdiği sözler tutuldu. Değişimin kendisi hem Avrupa'da güç dengesindeki değişime hem de uluslararası ahlâkın kabul gören kanonlarına tekabül ediyordu. Diğer boyutlarıysa daha az güven vericiydi. Bizzat Bay Hitler, güç unsurunu vurgularken barışçıl müzakereyi asgariye indirmeye hastalıklı derecede istekliydi. Bu özellik, psikolojik olarak Müttefiklerin Versay'da kullandıkları yöntemlerin bir sonucu olarak anlaşılabilir, ama yine de barışçıl değişim prosedürünün tesisine zararlı olur. Bir kez kabul edildiğinde kendi kaderini tayin hakkının acımasızca uygulanması Almanya'ya her tür şüphenin faydasını getirdi ve Çekoslovakların her türlü hassasiyetine de asgari ilgi gösterdi. Almanya, uzlaşma için en küçük fedakarlığı bile yapmaya hazır değildi. Bu anlaşmaya Britanya kamuoyunun bir kısmı şiddetle saldırdı. Alman tarafından da karşı suçlamalar yapıldı ve kısa zamanda Münih çözümünün, uluslararası ilişkilerin, müzakere yoluyla barışçıl değişimin etkin bir faktör haline gelebileceği daha mutlu bir dönemine girme ihtimali ortadan kalktı.

Burada Carr en azından 1938'de ülkenin bir kısmını işgal ettikten sonra Çekoslovak hassasiyetlerini dikkate almadan hareket ettiği için Hitler'i bir miktar azarlıyordu. Aslında Hitler'i Münih'te diğer güçlerle yeni ve daha iyi bir ilişki inşa etme fırsatını kullanmadığı için suçlar. Bununla birlikte Hitler'in eylemleri kısmen Müttefiklerin kendilerinin de Versay'da şüpheli yöntemler kullandığı gerekçesiyle 'anlaşılabilir'. Üstelik, Almanya'nın 1938'de yaptıklarında yanlış bir şey yoktu. Aslında Carr'a göre bu, barışçıl değişimin ders kitaplarına girecek bir örneğiydi. Hatta Çekoslovakya'nın, Hitler harekete geçmeden önce Alman azınlıklarına iyi davranmaması nedeniyle olanlardan kısmen suçlu olduğunu bile öne sürer. Daha sonra, her zaman sorunlu bulduğu bir ilke, yani kendi kaderini tayin hakkı açısından Münih'i haklı çıkarmaya çalışarak, bir adım daha ileri attı. Siz Carr olsaydınız ironik olurdu. Ama bir Çekoslovak olsaydınız, ironikten çok trajik olurdu.[14]

Son olarak bu Carr'ın isteyip de değiştirmediği ve belki de değiştirmesi gereken bir şeye götürür. 1946 tarihli ikinci baskıya önsözde işaret ettiği gi-

---

14 İlk baskıda s. 282-282'ü, ikinci baskıda s. 222 ve 2001 baskısında s. 201 ile karşılaştırınız.

bi, uluslararası düzende ulus devletin rolü ve konumu hakkındaki fikirleri savaşın başlangıcından ve *Yirmi Yıl Krizi*'nin ilk çıkışından beri önemli değişimler geçirmişti. Carr ilk baskıda 'egemenlik kavramı'nın gelecekte 'muhtemelen daha muğlak' olacağını teslim ederken,[15] ulus devletin şu ya da bu biçimde uluslararası sistemin temel birimi olarak kalacağını kabul ediyordu. 1939'da belirttiği gibi 'Ulus bugün her zamankinden daha fazla, insanların eşitlik talebinin ve hakimiyet hırsının merkezini oluşturan en yüksek birimdir.'[16] İki savaş arası dönem sisteminin nihai çöküşü, savaş deneyimi ve 1945'te tamamen yeniden yapılandırılmış bir uluslararası ekonominin gerekliliğine olan inancı, Carr'ı daha radikal bir sonuca ulaştırmıştır: hem küçük hem de büyük ulus devletler 'geçmişte kalmış veya günü geçmiş[ti] ve işleyebilecek hiçbir uluslararası örgüt, çok sayıda ulus devletin üyeliği üzerine inşa edilemez'di. Bununla birlikte açıkladığı üzere bu kaymayı yeni baskıya eklememeye karar verdi ve bunun yerine okuyucularına konu hakkında 1945'te yayımlanmış yeni kitabı *Nationalism and After*'a bakmalarını salık verdi. Burada geçmişteki görüşleri yerine 'şu anki görüşlerini' bulabilirlerdi.[17]

Elbette Carr'ın Münih'i savunduğu birkaç pasaja işaret etmeye hevesli olanların, ulus devlet üzerine görüşlerini daha iyi yansıtabilecek bir yönde değişiklikler yapmama şeklindeki eşit derecede önemli kararı üzerine hiçbir şey söylememeleri manidardır. Diğer yandan Carr'ın kendisi de aslında biri ötekinden daha az önemli olmak üzere yaptığı iki değişiklikten hiç bahsetmemişti.

İlki Carr'ın ulus devletin güç birimi olarak varlığını sürdürüp sürdürmeyeceğini sorguladığı son bölümde bulunabilir. Ulus devletin tarihte yükselişi ve aşılma potansiyeli üzerine uzunca bir tartışmadan sonra –'tarihte çok az şey ebedidir ve teritoryal güç biriminin bunlardan biri olduğu varsaymak acelecilik olurdu'– ulus devletin altını oyan ve 'giderek daha geniş siyasi ve ekonomik birimlerin oluşumuna' yol açan faktörleri ele almaya girişiyordu. Bu eğilim, diye yazıyordu Carr, 'büyük ölçekli kapitalizm ve endüstriyalizmin gelişmesinin yanı sıra iletişim araçlarının ve teknik güç araçlarının ilerlemesiyle yakından ilişkili görünmektedir.' Daha sonra 1939'da (ama 1946'da değil) giderek daha geniş birimlere doğru bir eğilim bağlamında milliyetçiliğin karmaşık karakteri hakkında kısa bir yorum yapıyordu. Bu eğilimin

---

15 İlk baskıda s. 295-296, ikinci baskıda s. 230 ve 2001 baskısında s. 212'den alıntılanmıştır.

16 1939 tarihli ilk baskı, s. 291. İkinci baskıda 'bugün' kelimesi çıkarılmıştır. Carr 1946'da şöyle yazıyordu: 'Ulus her zamankinden daha fazla, insanların eşitlik talebinin ve hakimiyet hırsının merkezini oluşturan en yüksek birim haline geldi' (s. 227). 2001 baskısında s. 210.

17 Bkz. 'İkinci Baskıya Önsöz', s. vii.

> yönü milliyetçiliğin birleştiricilik ve ayrıştırıcılık şeklindeki iki işlevi arasındaki bir çatışmayla şekilleniyordu. 19. yüzyılın ortasından önce milliyetçilik temelde ayrıştırıcı bir kuvvetti, kuramsal Ortaçağ Hıristiyanlığı birimini parçalara ayırıyor ve onları bağımsız ulusal birimlere dönüştürüyordu. Daha sonra milliyetçilik neredeyse birden bire Almanya ve İtalya'da birleştirici bir role büründü ve en güçlü ülkelerde dünyayı yarım düzine güç birimine ayırması muhtemel görünen bir emperyalizme dönüştü.[18]

Carr'ın bu pasajı neden çıkardığı gizemini korumaktadır. Tabii eğer bunun, modern dünyanın oluşumunda bir faktör olarak milliyetçilik hakkında biraz fazla olumlu olduğunu hissetmediyse. Bunu bilmek güçtür, ama en azından bu konu hakkında kendi düşüncesindeki gerilimleri ortaya çıkarmaktadır. Daha sonra (her iki baskıda da) ekliyordu ki: 'Savaş bu gelişmeyi iyice öne çıkarmıştır'.

İkinci değişiklik aynı tartışma içerisinde birkaç sayfa sonra gelmektedir. Bu noktada Carr tartışmayı 'siyasi ve ekonomik gücün yoğunlaşması'na yol açan çeşitli baskıların analizinden uzaklaştırmaktadır. 'Bu, resmin sadece bir yanıdır', diye yazıyordu 1939 tarihli ilk baskıda; 'ayrıştırıcı kuvvetlerin de hâlâ işlemekte olduğu diğer yana' da bakmalıyız, diyordu. Şöyle devam ediyordu:

> Britanya İmparatorluğu'nun ve İngiliz Milletler Topluluğu'nun şu anda güçlenmeye doğru mu yoksa bileşenleri arasındaki bağların gevşemesine doğru mu gittiği tartışmalıdır. Amerika Birleşik Devletleri yabancı gümrük bariyerlerini kırarak ekonomik gücünü arttırmaya çalışmaktadır. Ama aynı zamanda, Birlik içerisinde hâlâ önemsiz olsa da artan derecede yeni ticaret bariyerleri eyaletler arasında gizlice arttırılmaktadır. Almanya'nın Orta ve Güneydoğu Avrupa'yı veya Japonya'nın Doğu Asya'yı tek bir ekonomik birim haline getirip getiremeyeceği ya da Sovyet Rusya'nın geniş topraklarını endüstriyel gelişme ilerlerken birbirine bağlayıp bağlayamayacağı belli değildir.[19]

Carr'ın bu pasajı çıkarmasının başlıca sebeplerinden biri, *Yirmi Yıl Krizi*'nin yayımlandığı 1939'dan yeni baskının yapıldığı 1946'ya kadar geçen yıllarda bazı değişimlerin meydana gelmiş olmasıdır: örneğin Sovyet Rusya topraklarını birbirine 'bağlamış' ve savaştan sonra ABD sadece dış gümrük bariyerlerini kırmakla kalmamış, kendi içinde de daha fazla birlik sağlamıştı. Ama bu birkaç cümleden kurtulmaya hevesli olmasının başka bir nedeni de

---

18 Bkz. s. 293-294 (ilk baskı), 229 (ikinci baskı) 211 (2001 baskısı).

19 Bkz. s. 295 (ilk baskı), 230 (ikinci baskı), 212 (2001 baskısı).

olabilir, çünkü bunlar o zaman Almanya ve Japonya'nın kurmakta olduğu yeni imparatorlukların bir savunusunu teşkil etmemesine rağmen, özellikle eleştirel de değillerdi. Kabul etmek gerekir ki Carr 'bu imparatorlukların (ve diğer emperyal oluşumların) uzun ömürlü olmayabileceğini belirtir, çünkü 'ayrışma eğilimlerinin nüksetmesine yol açmadan aşılamayacak bir boyut da olabilir'.[20] Fakat bu, Carr'ın coşkuyla beklediği bir şey de değildi. Aksine argümanının mantığı onu çok farklı başka bir sonuca ulaştırdı: büyük birimler iyi, küçük birimler kötüydü –söz konusu birimler Nazi Almanya'sı ve İmparatorluk Japonya'sının hakimiyetinde olsa bile. 1939'da bu kadarını söylemek zaten yeterince sorunluydu: aynı şeyi bu iki gücü yenmek için ödenen korkunç bedelin ardından tekrar etmek, birkaç kaşın çatılmasından daha fazlasına yol açabilirdi.

20 İlk baskı, s. 295; ikinci baskı, s. 230; 2001 baskısı, s. 212.

Giriş

Edward Halett Carr 1936 yılında neredeyse son yirmi yıldır çalışmış olduğu Dış İşleri Bakanlığı'ndaki görevinden istifa ederek Galler Aberystwyth Üniversitesi'nde Uluslararası Siyaset Bölümü'nde Woodrow Wilson Kürsü Başkanlığı'nı üstlendi. İlk bakışta bu, olağanüstü uzun ve güzide kariyerinde aldığı en tuhaf kararlardan biri gibi göründü. Sonuçta Aberystwyth, Birleşik Krallık'taki gözde üniversiteler arasında pek sayılmazdı ve Batı Galler, Carr'ın o ana kadar neredeyse tüm hayatını geçirdiği siyasi ve entelektüel güç merkezlerinden olabildiğince uzaktı.[1] Aynı zamanda (mülakattan hemen sonra), üniversite başkanının Carr'ın Milletler Cemiyeti hakkında kuşkucu olması[2] ve kürsüye adını veren daha önemli bir diğer başkanın dile getirdiği li-

---

1 Bkz. E. L. Ellis, *The University College of Wales Aberystwyth 1872-1972*, Cardiff, University of Wales Press, 1972, özellikle s. 245-260.

2 14 Ekim 1936'da Aberystwyth'teki ilk konferansında (bir dönem Dışişleri Bakanlığı'nda Cemiyet Meseleleri üzerine Müsteşar Yardımcılığı yapmış olan) Carr, Asya'da Japon saldırganlığını cezalandırmak veya onları caydırmak için ekonomik yaptırımları kullanma fikrini eleştirdi. Bu, Davies'e yakın olan liberal eleştirmenlerini çılgına çevirdi. Bunlardan birisi Carr'a doğrudan yazdığı şahsi bir mektupta, konferansta 'Cemiyet ilkesini tamamen' reddettiği için saldıran Gilbert Murray'di. Eğer yaptırımlardan vazgeçilirse Almanya, Japonya veya İtalya'nın yayılması nasıl engellenir diye de devam etmişti. Carr cevaben güce başvurmaya hazır olmadıkça, yaptırımlar konusundaki bütün konuşmaların anlamsız olduğunu söyledi. Christopher Thorne, *The Limits of Foreign Policy: the West, the League and the Far Eastern Crisis of 1931-1933*, Londra, Macmillan, 1972, s. 382. Carr'ın konferansı 'Public Opinion as a Safeguard of Peace' adıyla yayımlandı, *International Affairs*, c. XV, No. 6, Kasım-Aralık 1936, s. 1-17. Ayrıca bkz. Carr, 'The Future of the League', *The Fortnightly*, Ekim 1936, s. 385-396. Burada Carr 'ihtiyatlı ve kıyasla "gerçekçi" bir belge" olan Sözleşme'yle ilişkilendirdiği Gerçekçiler Cemiyeti ile 'egemen devletleri uluslararası

beral ilkeler konusunda eleştirel olması gerekçeleriyle atanmasına tamamen karşı olduğunu görmüştü.[3] Çetin Lord David Davies'in Milletler Cemiyeti'ne verdiği desteğe ancak bu pozisyona fon vermekte gösterdiği cömertlik denk olabilirdi. İlk işaretler pek cesaret verici değildi. Ama filozof Carr'ın yayıncısına (müstakbel Başbakan Harold Macmillan) gönderdiği bir mektupta açıkladığı gibi, pozisyonun avantajları da vardı. İşaret ettiği gibi 'ülkede' olan yerler arasında en iyisiydi ve 'iş yükü oldukça azdı'. Ayrıca Dışişleri Bakanlığı'nda asla sahip olmadığı bir şeyi ona verecekti: 'çok uzun zamandır yapmak istediği' bir şey olan 'dışişleri üzerine yazma ve ders verme' özgürlüğü.[4] Başka hiçbir şey değilse bile bu özgürlük, Carr'ın daha sonra muzipçe deniz kenarında halk kolejindeki 'havalı kürsüsü' olarak adlandırdığı pozisyonun en büyük cazibesiydi.[5]

Kozmopolit Carr ile Aberystwyth Üniversitesi'nin ümitvar olmayan karşılaşmasının aslında akademi tarihindeki en üretken karşılaşmalardan biri olduğu görülecekti. Özlemini duyduğu alanı bulan Carr, Galler Üniversitesi'nde çalıştığı dönemde sadece bir kitap değil, yedi kitap yayınladı ki bu, Carr'ın zaten fevkalade üretken standardıyla bile çarpıcı bir sonuçtu. İlki (Carr'ın gözdesi), anarşist harekette bıraktığı hariç, hiç iz bırakmadan kayboldu.[6] Bir sonraki –iki savaş arası dönemin uluslararası tarihiyle ilgili düz bir öğrenci metni– 70.000'in üzerinde kopya sattı.[7] Ayrıca Galce yayımlanan tek kitabı olma ayrıcalığına da sahip oldu.[8] En az üç kitabı daha *Conditions*

---

toplumun iyi, kanuna uyan üyelerine dönüştürerek' savaşı engellemek için Cemiyet'ten faydalanmayı umut eden 'İdealistler Cemiyeti'ni karşılaştırmaktadır.

3 Carr'ın Aberystwyth'e atanmasını saran tartışmalar Brian Porter tarafından incelenmiştir, 'E. H. Carr – the Aberystwyth Years, 1936-1947', Michael Cox (der.) *E. H. Carr: a Critical Appraisal* içinde, Basingstoke: Palgrave, 2000, s. 36-67.

4 E. H. Carr'dan Harold Macmillan'a mektup, 17 Mart 1936. Carr Papers, Birmingham Üniversitesi Özel Koleksiyonu (bundan sonar CPB).

5 Carr bu terimi Peter Scott'ın yaptığı bir mülakatta kullanmıştır, 'Revolution without Passion', *The Times Higher Education Supplement*, 7 Temmuz 1978, s. 7.

6 *Michael Bakunin*, Londra: Macmillan, 1937.

7 *International Relations Since the Peace Treaties*, Londra: Macmillan, 1937; daha sonra yeni bir adla yeniden basıldı: *International Relations Between the Two World Wars*, Londra, Macmillan, 1947. Bu kitabın başarısı büyük ölçüde Carr'ın piyasada özel bir boşluk bulmasından kaynaklanıyordu. Harold Macmillan'a yazdığı 17 Mart 1936 tarihli mektubunda, 'böyle bir kitaba sadece WEA [İşçi Eğitimi Derneği] amaçları için değil, aynı zamanda okulların altıncı sınıfları için de (özellikle şu anda sadece 'gündemdeki olayları' okuyan kız okullarında) ... büyük bir talep' olabileceğine inanıyordu. Kaç 'kız okulu'nun gerçekten bu kitabı aldığına ilişkin ayrı rakamlar bulunmamaktadır. (CPB).

8 Harold Macmillan'a yazdığı 17 Mart 1936 tarihli mektubunda, Carr şöyle diyordu: '[Wilson kürsüsüne] atanmamın ilk sonucu, üniversitenin yayınevi tarafından Galcede yayımlanmak üzere 1919'dan bu yana uluslararası ilişkiler üzerine kısa bir ders kitabı yazıp yazmayacağımın sorulma-

of Peace, Nationalism and After ve *The Soviet Impact on the Western World*, çok satan kitaplar oldu,[9] özellikle de *Conditions of Peace* normalde mütevazı olan Carr'ın bile 'olağanüstü bir başarı' olduğunu kabul ettiği bir başarı yakaladı.[10] Ne yazık ki aynı şey Britanya dış politikası üzerine daha önce yazdığı daha ayrıntılı çalışması için söylenemezdi. 1939'da yayımlanan bu çalışma az ya da çok ölü doğmuştu.[11] Fakat aşağı yukarı aynı zamanda basılan diğer kitabını aynı kader beklemiyordu. 1937 yılında, daha sonra basıldığında kapağında görülen addan bambaşka bir adla tasavvur ettiği kitap (Carr'ın ikna olana kadar tercih ettiği seçenek *Ütopya ve Gerçeklik*'ti), Carr ile yayıncısı arasındaki ayrıntılı pazarlıkların ardından, sonunda daha sonra uluslararası şöhret kazandığı adla yayımlandı: *Yirmi Yıl Krizi: 1919-1939. Uluslararası İlişkiler Çalışmalarına Bir Giriş*.[12]

Yirmi Yıl Krizi'nin tarihi, kitabın neredeyse kendisi kadar ilginçtir (ve muhtemelen önemlidir). O dönemki mektup ve günlüklerinin gösterdiği gibi Carr asla popüler veya özellikle anlaşılması kolay bir çalışma yazmak istemedi. 1938 yılında hoşça belirttiği gibi, bu kitap 'insanların deniz kenarına veya dağlara yanlarında götürmek' isteyecekleri bir kitap değildi.[13] Ne de kitlesel piyasa için yazılmıştı; Carr'ın oldukça karmaşık, ama çok önemli insan kitlesi olarak gördüğü zeki, okuyan kitle denen grup için yazılmıştı. Gerçekten de kitap yayınlandıktan hemen sonra Macmillan'a yazdığı bir başka mektupta, savaş ve celp yaklaşırken, kitabın hitap etmek istediği insanların onu okumak için ortada olmayacağından kaygı duyuyordu.[14] Yayınlanmadan yaklaşık bir ay önce Macmillan'la üzerinde anlaştığı yeni adın, kitabın içeriğini doğru bir şekilde yansıtmayacağından da eşit derecede endişeliydi. 'Havalı bir adın' uy-

---

sı oldu (anladığım kadarıyla temelde eğitim amacıyla kullanılmak üzere). Bunu yapmak ancak İngilizce yayın yapan bir yayıncı da bulabilirsem harcadığım zamana değecek. Acaba şirketiniz ilgilenir miydi?' Carr son düzeltmelerini Ocak 1937'de gönderdi (CPB).

9 *Conditions of Peace*, (Londra: Macmillan, 1942). *Nationalism and After*, Londra, Macmillan, 1945, 30.000 kopyaya yakın sattı ve altı dile çevrildi. *The Soviet Impact on the Western World* (Londra: Macmillan, 1946) hemen hemen aynı miktarda sattı ve beş dile çevrildi. Rakamlar Macmillan Publisher Arşivlerindendir (bundan sonra MPA).

10 Bkz. E. H. Carr, 'Report And Programme Of Wilson Professor', 6 Nisan 1943, s. 53. The University College of Wales Aberystwyth Arşivleri (bundan sonar UWA).

11 *Britain: Study of Foreign Policy from the Versailles Peace Treaty to the Outbreak of War*, Londra, Longmans, Green & Co., 1939.

12 Carr *Ütopya ve Gerçeklik*'i yazmak için sözleşmeyi 25 Temmuz 1938'de imzaladı. *Yirmi Yıl Krizi: 1919-1939. Uluslararası İlişkiler Çalışmalarına Bir Giriş* adı üzerinde ancak 15 Ağustos 1939'da anlaşmaya varıldı (MPA).

13 E. H. Carr'dan Harold Macmillan'a mektup, 15 Aralık 1938 (MPA).

14 E. H. Carr'dan Harold Macmillan'a mektup, 12 Aralık 1939 (MPA).

gunsuz olacağını kabul ediyordu.[15] Diğer yandan kitap 'savaş sonrası dönemde uluslararası ilişkilerin daha büyük ve daha iyi bir tarihi' değildi (ki *Yirmi Yıl Krizi* bunu ima ediyordu), daha ziyade 'genel olarak uluslararası ilişkiler hakkındaydı'[16] ve Ütopya ve Gerçeklik başlığının çok 'soyut' olabileceğini (gönülsüzce) kabul ettiyse de, son alternatifin kitabın içinde gerçekten ne olduğunun yeterince açık bir işaretini vermediğinden endişe ediyordu. En azından satış bakımından endişelenmesine gerek yoktu. Yeni ve daha popüler adıyla kitap son derece iyi sattı ve çok sayıda incelemesi yayınlandı; ihtiyatlı ama sessizce kendinden emin olan Carr'ı çok memnun eden bir gelişmeydi bu.[17] Galler'deki Üniversitesine 1943'te kitabın 'önemli bir başarı' elde ettiğini bildirmekten mutluydu.[18] Bu sadece Macmillan'ı 1946'da ikinci baskıyı yapmaya yöneltmekle kalmadı, aynı zamanda kitabın iki farklı dile hızla çevrilmesine yol açtı ve bunu izleyen yıllarda birkaç çeviri daha izledi.[19] Carr niyet etmiş olsun ya da olmasın, *Yirmi Yıl Krizi* bir akademik çoksatar haline gelmişti.

Carr'ın elbette hiç öngöremeyeceği bir şey, kitabın daha sonra onun pek de ilgilenmediği bir alan olan yeni uluslararası ilişkiler akademik disiplininde edindiği etki ve küçük çaplı kült statüsü oldu. Aslında *Yirmi Yıl Krizi*'nin pek çok ironisinden biri, yazarının kitabın kaderine pek ilgi göstermemesinin yanı sıra, onun kitabının klasik metinlerinden biri olarak kabul gördüğü uluslararası ilişkiler disiplinine daha da az ilgi göstermesiydi. Belli ki bu, Carr'ın savaş sonrası dönemdeki meşgalesiyle bir ölçüde ilgiliydi: erken Sovyet Rusya'nın muazzam bir tarihini yazmak. Ama kayıtların gösterdiği gibi, kayıtsızlığının nedeni sadece akademik trenini değiştirmiş olması değildi. Aynı zamanda konunun kendisiyle de ilgili ciddi kuşkuları vardı. 1971 yılında Amerikalı bir hayranına açıkladığı gibi, 'uzun zamandır Uluslararası İlişkilerin,' içine 'istediğimiz her şeyi koyabileceğimiz' bir 'çaput torbası' olduğu-

15 E. H. Carr'dan Harold Macmillan'a mektup, 27 Temmuz 1939 (MPA).

16 E. H. Carr'dan Harold Macmillan'a mektup, 15 Ağustos 1939 (MPA).

17 E. H. Carr'dan Harold Macmillan'a mektup, 2 Aralık 1939 (MPA).

18 Profesör E. H. Carr, 'Report and Programme of the Wilson Professor', 6 Nisan (UWA).

19 1940 yılında *Yirmi Yıl Krizi*'nin Hollandacaya çevirlmesi planlanmıştı ama savaş bunu imkânsız hale getirdi. Kitap ilk olarak 1941'de İsveççeye ve 1942'de İspanyolcaya çevrildi (İsveç ve İspanya tarafsız ülkelerdi). Daha sonra Japoncada (1951 ve 1954'te), Almancada (1972), Portekizcede (1981 ve 2000), Yunancada (1999) ve Korecede (2000) yayımlandı. Bilgiler Carr'ın temsilcileri Curtis Brown, Londra'dan alınmıştır. Kitabın İngilizcedeki toplam satışını dosyalardan hesaplamak zordur, ama benim kendi tahminin aşağı yukarı 50.000 civarındadır. Bu sayı 1939 tarihli birinci baskının tüm tıpkıbasımlarını (sadece 1940'ta üç kez yapılmıştır), 1946 tarihli ikinci baskının onüç yeniden basımını ve kitabın 1981, 1983 ve 1984'te (iki kez) çıkan Papermac versiyonunu içermektedir. Bu rakam 1984'ten sonraki satışları, yabancı dillerdeki satışları veya Harper & Row, New York tarafından yayımlanan 1964 ABD baskısının satışlarını içermemektedir.

nu ve bu disiplini 'bir tür organize bağımsız alana dönüştürmeye' yönelik çeşitli girişimlerin 'fiyasko' ile sonuçlandığını düşünüyordu.[20] Birkaç yıl sonra aşağı yukarı aynı şeyi bir başka Amerikalıya, önde gelen Amerikalı akademisyen Stanley Hoffman'a söylüyordu. Hatta düşmanlığı daha da artmıştı ve istemeden disiplinin kurulmasına yardımcı olduğu için kendi rolüne bile saldırıyordu. 'Benim bu işin başlamasındaki payım her neyse' (bu 'iş' uluslararası ilişkiler oluyor), 'bundan gurur duyduğumdan pek de emin değilim'. Her neyse, diye soruyordu, bu uluslararası ilişkiler denen şey 'İngilizce konuşulan ülkelerde', 'dünyanın güç konumlarından' nasıl 'yönetileceği' hakkında çalışmak değil de nedir? Başka yerlerde, başka zamanlarda başka bir şey olabilirdi, ama etkisi olmayanların aksine etki sahibi devletlerde, hakim uluslar tarafından gücün zayıflar üzerinde kullanımı için bir rasyonalizasyondan başka bir şey değildi. Bir 'uluslararası ilişkiler bilimi' yoktur diye devam ediyordu. Bu adla anılan konu, düzgün bir akademik disiplin maskesini takmış bir kontrol ideolojisiydi.[21]

Fakat Carr'ın uluslararası ilişkilere düşmanlığı akademik tarihin akışını değiştirmedi ve hoşuna gitsin veya gitmesin, sevgisini görmemiş çocuğu *Yirmi Yıl Krizi*, hem disiplinin kurulmasında hem de kuşaklar boyunca öğrencilerin alanın tarihi hakkında düşünme biçimlerinin şekillenmesinde oldukça kilit bir rol oynamaya devam etmiştir. Çünkü kitabı yazarken Carr'ın niyetine rağmen, onu daha sonra okuyanlar ve özellikle Soğuk Savaş'ın karanlık, tehlikeli günlerinde okuyanlar, kitabı etik veya ahlâkla ilgili her sözü kınayan ve bütün uluslararası siyasetin değişmez bir uluslararası sistemde rekabet halindeki devletler arasında basit bir güç mücadelesi olarak gören klasik bir 'gerçekçi' metin olarak değerlendirmişlerdir.[22] Çok daha nüanslı bir metnin bu tek yanlı okuması, inceden inceye ama etkili bir şekilde *Yirmi Yıl Krizi*'ni Carr'ın başta yapmak için yola çıktığı hedeften –liberalizmin iddialarının maskesini düşürürken, iki savaş arası dönemin krizinin yarattığı çıkmazdan bir çıkış yolu bulmak– bambaşka bir şeye dönüştürdü ve oldukça muhafazakâr ve basit bir hale soktu. *Yirmi Yıl Krizi* tam zıddına dönüşmedi. Ama diğer yandan sahip olduğu tüm eleştirel tondan yoksun bırakıldı. Buysa zorunlu olarak kitabı uluslararası ilişkiler tarihinde en az anlaşılan kitap haline getirmedi. Ama o noktaya da yaklaştı. Elbette, özellikle Carr'ın gerçek-

20 E. H. Carr'dan Sheila Fitzpatrick'e mektup, 4 Kasım 1971 (CPB).

21 E. H. Carr'dan Stanley Hoffman'a mektup, 30 Eylül 1977 (CPB).

22 Örneğin bkz. Ieuan John, Moorhead Wright and John Garnett, 'International Politics at Aberystwyth, 1919-1969', Brian Porter (der.), *The Aberystwyth Papers: International* Politics içinde, Londra, Oxford University Press, 1972, s. 97.

ten söylediklerini çalışmaktan çok dünya hakkında belli bir düşünme biçimini meşrulaştırma niyeti taşıyanlar tarafından kitap asla büyük bir özenle okunmadı.

Bununla birlikte, *Yirmi Yıl Krizi*'ni bekleyen çok tuhaf kadere bakmaya geçmeden önce, ilk olarak Carr'ın Dışişleri Bakanlığı'nın görece güvenli ortamını bırakıp o uzak üniversitenin bölümündeki pozisyonu alma kararına geri dönmek faydalı olurdu. Bunu tarihe duyduğumuz saygıdan dolayı yapmıyoruz –tabii tarihin de kendi büyüleyiciliği yok değil– daha ziyade Carr'ın o çok özlemini duyduğu günün önemli konuları hakkında konuşma özgürlüğüne neden ihtiyaç duyduğunu anlamak için yapıyoruz. Aslında aksi takdirde tuhaf görünecek bu kararın arkaplanını inceleyerek (en azından meslektaşlarından biri Oxford'da kendisine bir kürsü önerildiğine kesin gözüyle bakıyordu[23]) en başında *Yirmi Yıl Krizi*'ni yazmaya neden karar verdiğini gerçekten anlamaya başlayabiliriz. Nihayetinde kitaplar boşluktan çıkmaz ve onun neredeyse iki yılını alan bu özellikle etkili kitabı ancak Carr'ın dünyasına, Dışişleri Bakanlığı'ndan ayrılıp en üst düzeyde önemli bir düşünür olarak itibarını tesis eden çalışmayı yazma kararını vermeden çok önce harap olmuş bir dünyaya girersek anlayabiliriz.

E. H. CARR: BİR LİBERALİN DÖNÜŞÜMÜ

Hikâyemiz yeni profesör olmuş Carr ile değil (onun samimiyetle hoşlanmadığı bir terimdi), yaşamının ilk yıllarında güvenlik ve belirlilik içinde yaşamış, kendini adamış liberal Carr ile başlar. Daha sonra yazdığı gibi 'sadece aile ilişkilerinde değil, aynı zamanda bugün hayal edilmesi bile güç olan bir anlamda güvenlik' içinde yaşamıştı. Kendisinin de itiraf ettiği gibi devlet okulu, Cambridge ve Dışişleri Bakanlığı'nın tamamen korunaklı ortamlarında büyümüştü; 'sağlam ve istikrarlı', fiyatların sabit kaldığı, herkesin hayattaki yerini bildiği, durumun sadece yavaşça değiştiği, o zaman da sadece 'iyi' olana doğru değiştiği bir yer ve zamanda büyümüştü. Birinci Dünya Savaşı'nın ve Bolşevik Devrimi'nin şoku bile, bu dengeyi pek bozmamıştı. Savaş milyonların hayatını mahveden bir trajediydi, ama sonra aktardığı gibi, o zaman çok az kişi savaşı 'bir çağın sonu olarak' düşünüyordu. Bunun yerine savaşı, bittiğinde ve zarar tamir edildiğinde işlerin az ya da çok önceki halinde kalacağı 'tahmin edilemez doğal felaket' olarak görüyorlardı ya da en azından Carr öyle görüyordu. Aynı şey Rus Devrimi için de geçerli gibi görünüyordu. Carr yeni

23 Günlüğüne düştüğü bir notta Carr, 'Simon [Sir John Simon] Oxford'da bir kürsüye seçilip seçilmediğimi sormak için aradı' diye yazıyordu. 6 Şubat 1936 (CPB).

rejimin, ilk muhalefet ve direniş işareti geldiğinde çökeceği şeklindeki 1917'den sonra standart olan görüşe inanacak kadar aptal değildi. Ama gerçekleştirilemez bulduğu ütopik sınıfsız toplum yaratma[24] ve enternasyonal proleter devrimini yayma[25] hedefleriyle ilgili bu rejimin deneyinin önemini de asla abartmadı. Başka nedenler de olmasına rağmen şüphesiz ki bu nedenle, iktidarlarının ilk on yılında Bolşeviklerden korkmak yerine onlar karşısında kayıtsız kaldı. Daha sonra kabul ettiği gibi geç 1920'ler ve erken 1930'lara kadar SSCB'de olup bitenler hakkında 'pek düşünmedi'. Başka bir dönemde başka bir ülke için kullanılan bir terimi burada kullanacak olursak, bu ülke dili de dahil olmak üzere Carr'ın hakkında bir şeyler bildiği, ama pek de ilgi duymadığı çok çok uzak bir yerdi.[26]

İlk kuşku tohumları 1919'da kendisinin de katıldığı ve öncelikle Orta Avrupa'da azınlıklar sorunuyla ilgilenmek şeklinde küçük bir rol oynadığı kilit bir tarihi gelişme olan Versay Anlaşması'yla atıldı.[27] Büyük meseleyse Almanya konusunda ne yapılacağıydı. Carr hiçbir şekilde naif değildi. Ele alınması gereken kritik meseleler vardı. Ama bu meseleler uzun vadede tüm ulusu cezalandırarak ve sonra da ona daimi bir parya muamelesi ederek ciddiyetle ele alınamazdı. Başka hiçbir şey değilse bile bu ekonomik açıdan hiçbir anlam ifade etmiyordu; 'barışın' feci 'ekonomik sonuçları' hakkındaki düşüncelerini türettiği John Maynard Keynes'le paylaştığı bir düşünceydi bu. Ayrıca önemli sorunları gelecek için biriktirmeye de mahkûmdu böyle bir yöntem. Üstelik adaletsizdi de. Bu görüş Dışişleri Bakanlığı içerisinde pozisyonunu kabul ettirmek için uzun ve zorlu bir mücadele veren Carr'ın da içinde bulunduğu bir kuşak Britanyalı entelektüel arasında ortak bir görüştü. Sonunda başarısız oldu ve bildiğimiz gibi halk içinde açıkça konuşabilmek için istifa etmek zorunda olduğunu hissetti. Konu hakkındaki düşünceleri de 1939'da olanlara ve yatıştırma politikasının başarısızlığına rağmen o zamandan beri pek de-

---

24 John Halett takma adıyla Carr 1933'te ütopik sınıfsız toplum fikrinin 'Marksizmin Aşil tendonu' olduğunu ve bu fikrin 'ortodoks Viktoryacı'nın cenneti kadar boş' olduğunu yazmıştı. Bkz. 'Karl Marx: Fifty Years After', *Fortnightly*, Mart 1933, s. 321.

25 Carr'ın 'dünya devrimi' hakkındaki kuşkuculuğu için daha sonra yazığı *History of Soviet Russia*'ya bakınız (1950-1978. Londra, Macmillan, 10 cilt, 1950-1978). Carr SSCB'nin Batı üzerindeki etkisinin farkındaydı. Ama Batı'da devrimin muhtemel veya uygulanabilir olduğunu hiç düşünmedi.

26 Carr'ın erken dönem görüşleri üzerine bkz. 'Autobiography', Michael Cox (der.), *E. H. Carr: Critical Appraisal* içinde, s. xiii-xxii.

27 Alan Sharp, 'Britain and the protection of minorities at the Paris peace conference, 1919', A. C. Hepburn (der.), *Minorities in History* içinde, New York, St Martin Press, 1979, s. 173 ve 185 n. 12.

ğişmedi. Yakın bir sırdaşının ölümünden uzun yıllar sonra belirttiği gibi, Carr asla Hitler'e karşı gerçek bir sempati duymadı. Ancak daima Versay'ın neredeyse bir felaket olduğunu, Hitler'in 1933'te iktidara gelmesinde ve birkaç yıl sonra savaşın çıkmasında önemli bir etken olduğunu düşündü.[28]

1919'da Almanya'ya layık görülen sert muamele, Carr'ın artan hayal kırıklığının nedenlerinden biriydi, ABD'nin Versay'da dünyanın diplomatik sahnesine çıkışı da bir diğeri. Carr özellikle Amerikan karşıtı değildi.[29] Ama Woodrow Wilson karşıtıydı ve bu Başkanın haçlı siyasetiyle giriştiği eleştirel yaklaşım, Carr'ın kendi zihninde hem bir doktrin olarak liberalizm hem de bir uluslararası siyaset rehberi olarak Wilsonculuk hakkında ciddi kuşkular doğurdu. Özellikle Wilson'a olan düşmanlığının (ki David Davis bunu asla affedemedi)[30] başlıca iki kaynağı vardı: Carr'ın Amerika'nın diğer ülkeler aleyhine kendi etkisini arttırma hırsını maskeleyen idealist kılıftan başka bir şey olmadığını düşündüğü Wilson'un abartılı ahlâki retoriği ve Wilson'un ulusların kendi kaderini tayin hakkını kullanma şekline karşı ilkesel bir muhalefet. Carr imparatorlukları sevmezdi. Diğer yandan İmparatorlukların Doğu Avrupa'da çöküşünden özellikle ilerici bir sonuç doğduğunu da görmemişti. Üstelik tekrar tekrar işaret ettiği gibi, iki savaş arası dönemde bir dizi küçük Avrupa devletinin ortaya çıkması, zaten çok istikrarsız olan uluslararası durumu daha da kötüleştirmişti. En uygun durumda bile küçük devletlere karşı pek de hayranlık beslemeyen Carr, kısa zamanda iki savaş arası dönemdeki krizin ilave nedenlerinden birinin, liberal kendi kaderini tayin hakkı idealinin 1919'daki sorumsuzca uygulanma şekli olduğuna inanmaya başladı. Belirttiği gibi 'ulusların kendi kaderini tayin hakkı' sadece 'burjuva demokrasisi için' değil, 'uluslararası barış' için de 'tuhaf sonuçlar' doğuran 'bir

---

28 Mary Pomeroy'dan Jonathan Haslam'a mektup, Kasım 1995 (CPB).

29 1940'ın başlarında Carr *International Relations Since the Peace Treaties* adlı çalışmasını güncellemek için önerilen bazı eklemelere itiraz etti. Bunu önemli ölçüde 'ABD'ye dair bu yeni referansları hem yetersiz hem de kibarca söylemek gerekirse ton bakımından olumsuz' bularak şaşırdığı için yapmıştı. Carr şöyle devam ediyordu: 'Bir şekilde, sorumluluğu büyük ölçüde bende kalan bir kitap, ABD hakkında eline geçebilecek bir Amerikalı okuyucuyu tahrik ve rahatsız edebilecek pasajlar içerirse özellikle mutsuz olurum'. E. H. Carr'dan Harold Macmillan'a mektup, 12 Şubat 1940 (MAB).

30 Carr'a karşı sürdürdüğü kampanyanın bir parçası olarak Lord Davies Carr'ın Amerikan Başkanına yönelik eleştirel tavrı meselesini gündeme getirdi. Carr'ın atanmasından altı yıldan fazla bir süre sonra şöyle yazıyordu: 'Tekrarlıyorum, [Carr'ın] politikalarının ne olduğunu bilmiyorum, ama sizin de söylediğiniz gibi bunlar Wilson karşıtı politikalar ve Profesör [Carr'ın] Wilson Kürsüsünü işgal etmekten memnun olması ilginç geliyor ...' Gilbert Murray ile yazışma, 5 Haziran 1943 (UWA).

ilkeydi'.[31] Geçmiş bir zamanda sonuçları bakımından potansiyel olarak ilerici olan bu ilkenin neticesi, Birinci Dünya Savaşı sonrasında ancak yıkıcı ve gerici olabilirdi; bir çağda baskıdan özgürleşme potansiyelinin kaynağı, diğerinde Carr'ın 'dünyanın felaketi' olarak adlandırdığı şeye dönüşmüştü.[32]

Fakat Carr'ın liberalizme duyduğu inanç en büyük darbeyi dünya ekonomisinin 1929'dan sonra çöküşüyle yedi. Bu değişimi yaşayan tek kişi değildi, ama bir nesle ne olduğunu gösteren bir temsilciydi. Ama, limandan ayrıldıktan sonra, artık geri dönüş yok gibi görünüyordu. 'İngiltere' ve onunla beraber dünya 'akıntıya kapıldı' diye yazıyordu 1930'da ve yeni bir 'inanç' bulunmadıkça, gelecek için pek ümit yoktu.[33] On yıl sonra Chatham House'da dinleyicilerine açıkladığı gibi, inancını sosyal reform ve ekonomik planlamada buldu. Bu kadar bariz bir şekilde başarısızlığa uğrayan bir ekonomik düzene geri dönülemezdi. Şu an gerekli olan, diye devam etti, uluslararası üstyapıya yamalar yapmak değil (Milletler Cemiyeti gibi planların temel zaafı), mevcut düzensizliğin altında yatan kaynağa, yani piyasanın görünmez elinin mutlaka en çok sayıda kişi için en büyük ekonomik iyiye yol açacağını varsayan liberal ekonominin düzensiz ve plansız karakterine saldıracak aşağıdan yukarıya bir sosyal devrimdi. Böyle liberal bir bakış açısı 19. yüzyılda bir genişleme döneminde çok anlamlı gelebilirdi, ama kapitalist çöküş döneminde hiçbir anlam ifade etmiyordu.[34] Daha sonraki bir bildirisinde açıkladığı gibi, geçmişte özel teşebbüs sadece bir dizi ekonomik varsayıma değil, 'ahlâk ilkelerine' de dayanıyordu. Şimdi tüm bunlar değişti ve bir zamanlar 'genel kabul gören' sistem, tarih mahkemesinde sanık sandalyesine oturdu.[35] Dolayısıyla yapılması gereken açıktı: bir alternatif bulmak veya Carr'ın 'yeni sosyal ve ekonomik temellere dayanan', ilk hedefi tam istihdam, eşitlik ve sosyal adaleti geliştirmek olacak 'yeni bir toplum' şeklinde adlandırdığı düzeni kurmaktı. Böyle bir radikal değişim programı olmadan, genelde dünya, özeldeyse Britanya akıntıda sürüklenmeye devam edecektir.[36]

Eğer Büyük Buhran'ın travması Carr'ı rahatsız ettiyse, düzenini iyice bozan, Batı'da olanlar ile Sovyetler Birliği'nde olmaya başladığını gördüğü

---

31 E. H. Carr'dan alıtnı, *From Napoleon to Stalin and Other Essays*, Londra, Macmillan, 1980, s. 7.

32 John Halett (E. H. Carr), 'Nationalism: the World's Bane', *Forthnightly*, Haziran 1932, s. 694-702.

33 Bkz. John Halett, 'England Adrift', *Forthnightly*, Eylül 1930, s. 354-362.

34 Profesör E. H. Carr, 'What are We Fighting for?' Chatham House'ta düzenlenen toplantının kaydı, 14 Ağustos 1940 (CPB).

35 İsimsiz taslak, Haziran 1944, s. 12 (CPB).

36 Bay E. H. Carr'dan Bay Barrington-Ward'a bildiri, 5 Ağustos 1940 (CPB).

şeyler arasındaki tezat oldu. Daha devrimci erken günlerinde rejimin büyük bir destekçisi değildiyse de, kapitalist kriz ile 1929'dan sonra Beş Yıllık Planların gözle görülür başarısının tesadüf etmesi, onu kendi görüşlerini yeniden değerlendirmeye mecbur bıraktı.[37] Bu durum kısmen genel olarak Rus kültürüne duyduğu artan sevgiyle kolaylaştı.[38] Aslında başlangıçta onu 'Batı ideolojisi' dediği şey hakkında daha eleştirel düşünmeye iten Dostoyoveski, Herzen ve Bakunin gibi (Carr'ın 'sihirli çevre' dediği alanın 'dışında' yaşayan yabancılaşmış entelektüeller) 19. yüzyıl şahsiyetleri üzerine çalışmaları oldu.[39] Ama bu sadece hızlandırıcı bir etken oldu. Çok daha önemlisi SSCB 1920'lerin görece sessizliğinden, 1930'ların ateşli modernleşmesine doğru giderken ülke içinde olan bitendi. Carr asla Stalin veya Sovyetler Birliği'nin bir apolojisti olmadı. Özellikle meşhur bir vesileyle Hitler'in yönetiminde Almanya'nın doğudaki diğer totaliter ülkeye kıyasla 'neredeyse özgür bir ülke' olduğu gözleminde bulundu. Ama daima bir dengeyi muhafaza etmeye çalıştı ve sonuçta her şeye rağmen ekonomik düzeyde gerçekleştirilen ilerlemeleri kabul etmenin önemli olduğunu düşündü.[40] Bu SSCB'yi sosyalist bir ülke yapmıyordu. Ne de Batı'nın doğal bir müttefiki kılıyordu. Ama kimse olan bitene gözlerini kapatamazdı ve von Mises veya Hayek gibi klasik liberal ekonomistlerin teorik eleştirileri, planlama koşulları altında Batı'da yapılmayan işlerin başarıyla gerçekleştirildiği gerçeğini değiştiremezdi ve tüm bunları göz ardı etmek Batı'nın kendi aleyhineydi.[41]

Nihayetinde giderek daha kararsız bir entelektüel olarak Carr yeni fikirlerin etkisine açık olmak zorundaydı ve bir hakikatler kümesi çöktüğünde mantıken kriz halindeki dünyaya anlam vermek için yeni birini aramaya başlıyordu. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde 1930'lar bağlamında bu, Carr'ın Marx ve Marksizm'e daha ciddiyetle eğilmesine yol açtı. Sonuç onun sosyalizm hakkındaki elitist kuşkuculuğunu ve Marksizm'in pek çok boyutu (emek değer kuramı ve sınıf mücadelesi fikri de dahil olmak üzere) hakkındaki şüphelerini, asla düzgün bir şekilde Marksist denemeyecek bir biçimde zayıf olarak

---

37 Örneğin bkz. John Halett (E. H. Carr), 'The Poets of Soviet Russia', *The Christian Science Monitor*, 25 Nisan 1929 ve 'The Soviets Through Soviet Eyes', *The Spectator*, 14 Eylül 1934.

38 Bkz. E. H. Carr, *Dostoevsky, 1821-1881*, Londra, Unwin Books, 1931, *The Romantic Exiles* Londra: Victor Gollancz, 1933 ve *Michael Bakunin*, Londra, Macmillan, 1937.

39 'An Autobiography', s. xvi-xvii.

40 Profesör E. H. Carr, 'Impressions of a Visit to Russia and Germany'. Chatham House'ta verilen konferans, Londra, 12 Ekim 1937 (CPB).

41 Carr'ın SSCB üzerine pozisyonunun veya pozisyonlarının ayrıntılı bir analizi için bkz. R. W. Davies, 'Carr's Changing Views of the Soviet Union', Michael Cox (der.), *E. H. Carr: a Critical Appraisal* içinde, s. 91-108.

tanımlanabilecek bir radikalizm ve materyalizmle birleştiren karmaşık bir bileşik oldu. Bu, kendisinin oldukça tuhaf Marx biyografisinin de gösterdiği gibi sorunsuz veya mutlu bir evlilik değildi.[42] Ama bu çalışma bile, onun bir sosyal bilimci ve kapitalist kriz teorisyeni olarak Marx'a saygısını göstermiştir.[43] Carr kendileri mutlaka Marksist olmadan Marx'tan etkilenen belli yazarlardan, özellikle de sosyolog Karl Mannheim ve radikal ilahiyatçı Reinhold Niebuhr'dan eşit derecede etkilenmiştir.[44] Carr'ın her ikisini de derinlemesine incelediği kuşku götürmez ve ikisi birlikte Carr'ın daha sonra 'düşüncesinde' mümkün olan 'en güçlü etki' olduğunu kabul ettiği bir tesir bırakmışlardı.[45] Belki de başka nedenlerle birlikte bu sebeple, 1939 tarihli çalışması 'tam olarak Marksist bir eser değilse' de, 'Marksist düşünme tarzının uluslararası meselelere uygulanmasıyla güçlü bir biçimde şekillenmiştir.[46]

BİR KLASİK YARATMAK: YİRMİ YIL KRİZİ

Dolayısıyla Carr'ın bildiği dünya karmaşa içindeydi ve pek çok açıdan *Yirmi Yıl Krizi* bunu ifade ediyordu. Birisinin daha sonra belirttiği gibi, Carr'ın klasiği genel olarak uluslararası ilişkiler hakkında söyleyecek bazı önemli şeyleri olsa da, tasarlandığı dönemin 'hastalıklı durumu'nun izlerini fazlaca üzerinde taşıyordu.[47] Elbette Carr'ın neden bir kriz olduğuna ilişkin analizi asla tamamen tutarlı olmadı.[48] Bazen suçun çoğunu liberalizmin kendisine, bazen

---

42 E. H. Carr, *Karl Marx: a Study in Fanaticism*, Londra, J. M. Dent, 1934.

43 John Halett (E. H. Carr), 'Karl Marx – Fifty Years Later', *Fortnightly*, Mart 1933, s. 311-321.

44 Carr'ı en çok etkileyen kitaplardan ikisi Ronald Niebuhr, *Moral Man and Immoral Society: a Study in Ethics and Politics*, New York, Charles Scribner's Sons, 1932 ve Karl Mannheim, *Ideology and Utopia: an Introduction to the Sociology of Knowledge* (Londra, Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., 1936) olmuştur. 1949 yılında Carr, Niebuhr'un modern durumla ilgili eleştirel kavrayışları hakkında olumlu sözler etmiştir. Bkz. Carr, 'The Moral Foundations of World Order', E. L. Woodward ve diğ., *Foundations for World Order* içinde, Denver, Colorado, University of Denver Press, 1949, s. 58-59. 1953 yılında Carr, Mannheim'a ilişkin de oldukça sempatik bir değerlendirme yazmıştır. Carr'ın Mannheim tarifi neredeyse otobiyografik olmuştur. Mannheim 'asla bir Marksist olmasa' da 'onun düşüncesinin Marksist temelleri derinlere uzanır' diye yazmıştır. Bkz. 'Karl Mannheim', E. H. Carr, *From Napoleon to Stalin* içinde, s. 177-183. Ayrıca bkz. Charles Jones, 'Carr, Mannheim and a Post-Positivist Science of International Relations', *Political Studies*, c. XLV, 1997, s. 232-246.

45 Stanley Hoffman'a mektubundan alıntı, 30 Eylül 1977 (CPB).

46 'An Autobiography', s. xvi-xvii.

47 Martin Wight, *International Theory: the Three Traditions*, Leicester, Leicester University Press, 1991, s. 267.

48 Bkz. Whittle Johnson, 'Carr's Theory of International Relations', *The Journal of Politics*, c. 29, 1967, s. 861-884. Johnson, *Yirmi Yıl Krizi*'nin bu krize ilişkin bütünlüklü bir görüş sunmadığı konusunda haklıdır. Bu yüzden Carr'ın 'iki uluslararası ilişkiler teorisi' olduğunu söylemekteyse haksızdır.

de batı diplomasisinin kalitesine, zaman zaman 'mülk sahibi güçlerin' bencilliği dediği şeye ve statükoda her tür değişimi reddetmelerine, kimi zaman da 1930'ların ekonomik çöküşüne ve dolayımla ulus devletlerden oluşan bir uluslararası sistemde bir dengeyi muhafaza etmenin temel çelişkisine yüklüyordu. *Yirmi Yıl Krizi* kendi başına keskin analizle sert eleştiriyi eşit ölçüde harmanladı; bu da Carr'a çok sayıda düşman kazandırdı. Kitap ayrıca Carr'ın zaten Dışişleri Bakanlığı'nda bir süredir yakından dahil olduğu dış politika tartışmalarına özel bir tür müdahaleyi de temsil ediyordu. Adil olmak gerekirse Carr asla görüşlerini saklamaya veya Almanya ile bir yatıştırma ilişkisinden yana olduğu için özür dilemeye çalışmadı. Ama bunu yapmasının nedeni normal Sovyet karşıtı muhafazakârlar gibi Almanya'nın komünizme karşı en büyük kale olduğunu düşünmesi değil, gerçekten ciddi bir alternatif olmadığını hissetmesiydi. Düşüşteki bir güç olarak Britanya'nın, kusursuz olmayan bir dünyada kusursuz olmayan iki seçenekten biriyle yüzleşmesi gerektiğine inanıyordu: ya Avrupa'daki statükodaki her tür değişikliğe karşı çıkmak ve böylece ne ABD'ye ne de SSCB'ye güvenebileceği bir dönemde potansiyel olarak kendisinden üstün bir düşmanla savaş riskini almak[49] ya da ölçülü bir değişimin zorunlu ve kaçınılmaz olduğunu kabul etmek ve bu sonuca vararak, bu değişimi barışçıl yolla getirmek için Almanya ile ciddiyetle ilişki içine girmek. Trajedi odur ki ikisini de yapmadı. Sonuç felaket oldu. Savaşa ve hatta savaş hazırlığı yapmaya istek ve kabiliyeti olmayan Britanya geri adım atmaya mecbur kalmıştı ve bunu yaparak Almanya'da genişlemenin cezasız kalarak devam edebileceği şeklindeki tehlikeli yanılsamayı beslemişti. O zaman statükoda bir yeniden düzenlemenin gerekli olduğunu ve Almanya'nın gerçekten de meşru şikâyetleri olduğunu kabul etmeyi başaramayan Britanyalı politika yapıcılar sadece Almanları kızdırmayı ve iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmektense kötüleştirmeyi becerdiler.[50]

Dolayısıyla Carr'ın *Yirmi Yıl Krizi*'ni yazmasının asıl nedeni çok pratik bir nedendi. Ama aynı zamanda sadece yatıştırma politikasının bir savunmasından veya artan derecede lüzumsuz bir liberalizme veya görünürdeki tek işlevi ona düzenli olarak saldırabileceği hazır hedefler sunmak olan liberalleri eleştirmekten çok daha önemli bir şeyle ilgileniyor olduğunu düşünüyordu. Amacı esasında bir yandan bilginin doğası ve farklı bilgi türlerinin arasındaki ilişkiyi, diğer yandan fikirlerin tarihi ve üretimini ele alan daha felsefi bir

---

49 Ekim 1937 gibi erken bir tarihte Carr Sovyetler Birliği ile Almanya arasında bir yakınlaşmanın mümkün olduğunu tahmin etmişti. Bkz. 'Impressions of a Visit to Russia and Germany', s. 27-28.

50 Carr, Britanya'nın güvenlik ikilemini *Britain: a Study of Foreign Policy*'de ele almaktadır.

eser yazmaktı. Kitabın ilk adının *Ütopya ve Gerçeklik* olması işte bu yüzden çok önemliydi. Tavizsizdi. 1937'de yayımladığı zaten popüler olan uluslararası tarihinin daha ayrıntılı veya daha üstün bir versiyonunu yayımlamaya çalışmıyordu. Ne de Britanya dış politikası ve onun hatalarıyla ilgili bir şeyler yazmakla ilgileniyordu. Yapmaya çalıştığı başka bir şeydi: oldukça gevşek bir anlamda ütopyacı olarak tanımladığı kişilerin (birleştirici tek özellikleri dünya hakkındaki kendi düşüncelerini dünyanın kendisine yansıtma arzusu olan karma bir grup) anladıkları haliyle dünya ile başlıca tanımlayıcı özelliği dünyaya olduğu gibi ampirik yaklaşmak olan 'gerçekçiler' adını verdiği kişilerin anladıkları haliyle dünya arasındaki etkileşimi incelemekti. Dolayısıyla ütopyacı volontarist, gerçekçi belirlenimciydi ona göre. Ütopyacı siyaset teorisini, siyasi pratiğin ahlâken uyması gereken bir norm haline getirirdi, gerçekçiyse siyaset teorisini siyaset pratiğinin bir tür kodlaması olarak görürdü. Ütopyacılık entelektüelleri, gerçekçilik bürokratları cezbederdi. Ütopyacı akla, gerçekçi güce inanırdı. Ütopyacılık normalde (ama her zaman değil) radikal ile, gerçekçilik muhafazakâr ile ilişkilendirilen bir özellikti. Son olarak en önemlisi ütopya ve gerçeklik antitezi, siyaset ve etik arasındaki farklı bir kavramlaştırmadan kaynağını alıyordu. Dolayısıyla ütopyacı siyasetten bağımsız olduğunu iddia ettiği bir etik standart oluşturur ve siyasetin bu standarda uydurmaya çalışırdı. Gerçekçi ise ahlâkın, siyasetin bir işlevi olduğunda ısrar ederdi. Aslında ütopyacı bir şeyin doğru ya da iyi olduğuna karar vermemizi sağlayacak genel bir ahlâk ve evrensel bir standart olduğunu varsayarken, gerçekçi olgudan başka hiçbir mutlak standardın olmadığına ve dolayısıyla ahlâkın evrensel değil, ancak göreli olabileceğine inanırdı. Bu açıdan bakıldığında zaman ve mekanın dışında etik standartlar aramanın kendisi ütopikti ve dolayısıyla hayal kırıklığına mahkûmdu.

Carr'ın uluslararası ilişkiler konusunda bir kitap yazmaya neden bu şekilde başladığı ilk bakışta açık değildir. Ne de ütopyacılık gibi çok eleştirel baktığı bir şeyi tartışmaya neden bu kadar zaman harcadığı bellidir. Ama çalışma olağanüstü inceliğiyle ilerledikçe[51] dünyayı görmenin belli bir şekli hakkındaki oldukça soyut bir tartışmayla açılışı yapmanın nedeni ortaya çıkmaya başlar. Carr'ın *Yirmi Yıl Krizi*'nin erken aşamalarında belirttiği gibi (ve kitabı yazarken açıkça ifade ettiği gibi), bu kitap basitçe mevcut durumu ele alan 'aktüel' bir çalışma değil, 'uluslararası siyasette temel eğilimler'in bir tar-

---

51 'Çünkü, Carr'ın diğer çalışmalarının aksine, *Yirminci Yıl Krizi* incelik içinde yüzmektedir'. Charles Jones, *E. H. Carr and International Relations: Duty to Lie*, Cambridge, Cambridge University Press, 1998, s. 46.

tışması olacaktı.[52] Dolayısıyla mevcut krizden değil, krizin altta yatan nedenlerinin derin bir değerlendirmesi olacağını umduğu incelemeden başlaması gerekiyordu. Ona göre bu nedenlerin merkezi bir parçası hem entelektüellerin hem de politika yapıcıların etraflarındaki dünyayı anlayamamalarıydı. Soru şuydu: Neden? İşte bu noktada ütopyacılık meselesine ve onun Birinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasındaki dönemde yeni uluslararası ilişkiler bilimine yaptığı talihsiz etkiye yönünü çevirdi.

Carr'a göre uluslararası ilişkiler erken doğumunda, etik kökenleriyle ilgili doğum lekesini taşıyordu. Bu tamamen anlaşılabilir bir şeydi. Sonuçta savaş bir insani felaket olmuştu ve uluslararası siyaset içinde olanların barışı ve barışla ilgili kurumları, özellikle de bu disiplinin ilk ortaya çıkışında ayrılmaz bir biçimde iç içe geçeceği en ahlâki kurum Milletler Cemiyeti'ni destekleyerek başka bir savaştan kaçınmayı ummaları şaşırtıcı değildir. Ama bu yaklaşımla ilgili sorun barizdir: barışın nedenlerini veya neden diğerlerinin değil de belli devletlerin saldırgan bulunan bir şekilde hareket ettiğini açıklamaya yardımcı olmak için pek bir şey yapmadan, analizin yerine reçete vermeyi getirmeye çalışıyordu. Güç ve gücün uluslararası meselelerde oynadığı rolünse neredeyse tamamen göz ardı edilmesine yol açtı. Uluslararası bir toplum olduğunu ve maddi ve askeri yeteneklerden ziyade aklın devletlerin eylemlerini yönettiğini varsayan ütopyacılar, Milletler Cemiyeti'nin geçirdiği katı kararlardan oluşan 'hayali' bir dünyada debelenmekten başka pek bir şey yapmadılar. Bu, dünyanın hâlâ görece düzenli olduğu 1920'lerde çok az fark yarattı. Bununla birlikte, Japonya'nın Mançurya'yı işgal ettiği kritik 1931 yılından sonra, Hitler'in iki yıl sonra iktidara geldiği dönemde çok fark yaratmıştır. Artık revizyonist devletler, Avrupa'da kalan demokrasiler ve Asya'daki Avrupa sömürge güçlerinin hiç de şaşırtıcı olmayan bir şekilde savunduğu statükoya meydana okumaya başlayınca, barış ve uluslararası hukuka uymak hakkındaki eski ve yorgun hukuk sloganları boş laf gibi geliyordu.[53]

Carr'ın açılış hamlesi dolayısıyla, krizin uluslararası ilişkilerde değişen güç dağılımı tarafından ne kadar belirlendiğini göstererek teorik olarak daha ikna edici bir analiz olacağını umduğu incelemesini geliştirmesini mümkün kıldı. Ayrıca yüzeyde kusurlu gördüğü bir yaklaşımla kusurlu bulmadığı bir

---

52 E. H. Carr'dan Harold Macmillan'a mektup, 31 Mayıs 1939.

53 Güç ve güvenlik meselesi ve barış amacıyla gücün nasıl kullanılacağı sorusu, Lord David Davies de dahil Carr'ın 'ütopyacıları'nın zihnini artan oranda meşgul eden bir sorundu. 1930'lar boyunca Robert Cecil ve Gilbert Murray gibi başka isimler de aynı meseleyle boğuşmaya başladılar. Bkz. Martin Ceadel, *Semi-Detached Idealists: the British Peace Movement and International Relations, 1854-1945*, Oxford, Oxford University Press, 2000, s. 276-277.

diğeri arasında keskin bir ayrım gibi görünen bir analiz yapmasına da imkân verdi. Ama bu ayrımın gerçek olmaktan ziyade görünüşte olduğu ortaya çıktı.[54] Dolayısıyla Carr başlangıçta iki düşünme tarzının siyah-beyaz bir resmini çizerek kendisini hiç de şaşırtıcı olmayan bir biçimde entelektüel açıdan üstün gerçekçi kategoriye yerleştirirken, tartışması ilerledikçe bir yanda ihtiraslı ütopyacılardan diğer yanda sinik gerçekçilerden oluşan bu düşman kamplar resmi, daha belirsiz ve bulanık bir şeye dönüşmeye başladı. Aslında kitap yeni uluslararası ilişkiler bilimi hakkındaki erken düşüncelerden, gücün ve ahlâkın rolü hakkındaki karmaşık değerlendirmelere doğru çetrefil yolunda ilerledikçe, başta sabit ve iyi tanımlanmış gelen her şey epeyce farklı bir şekil ve biçim almaya başladı.

İlk güçlük Carr'ın kendisinden kaynaklandı. İdeal tiplerini oluşturduktan sonra, bu iki kutbun aslında karşıtlar olmadığını, sadece aynı entelektüel madalyonun iki yüzü olduğunu ima ederek suları bulandırmaya çalıştı. Aslında analizi yavaş yavaş ilerledikçe, Carr'ın salt gerçekçiliği ne onayladığı ne de böyle bir şeyin mümkün ve hatta arzu edilir bir şey olduğunu düşündüğü giderek ortaya çıkar.[55] Bu yüzden gerçekçiliğin, ütopyacılığın laf kalabalığı dediği şeye karşı zorunlu bir ilaç olduğunu kabul ederken, amaçsız gerçekçiliğin 'eski çağın düşüncesi'nden başka bir şey olmadığını ileri sürmektedir. Öyleyse, sanki meseleyi hakikatten daha açık hale getirirmiş gibi, gerçekçiliğin sınırlarını incelemeye bütün bir bölüm ayırmıştır. Carr'ın entelektüel sempatisinin ne tarafa olduğuna ilişkin pek kuşkuda kalmamamıza rağmen, kendi zihninde tek başına gerçekçiliğin etkin siyasi düşünce için tam bir temel sağlamadığından oldukça emindir. Sonuçta ancak ütopyacılığın hayalperest yanlarıyla gerçekçiliğin analitik kararlılığı üzerinde Carr'ın 'sağlıklı siyasi düşünce ve sağlıklı siyasi yaşam' dediği şeyi geliştirebiliriz.

Ama bu da daha büyük bir soruyu gündeme getirir: Carr aslında gerçekçilikle tam olarak neyi kastediyordu? Cevap hiçbir şekilde aşikar değildir. Çünkü bir noktada 'gerçekçiliğin' radikallerden ziyade muhafazakârlara hitap etmesinin daha muhtemel olduğunu ima ettikten sonra, hiçbir surette muhafazakâr olmayan bütün bir modern gerçekçiler listesi yapmıştır. Bu liste bolca entelektüel ilham aldığı Hegel, çeşitli vesilelerle alıntı yaptığı Marx ve Engels, birkaç yerde olumlu bir şekilde alıntıladığı Lenin gibi bir dizi Alman düşünü-

54 Bkz. Peter Wilson ve David Long (der.), *Thinkers of the Twenty Years' Crisis: Inter-War Idealism Reassessed*'de yer alan makaleler (Oxford, Clarendon Press, 1995).

55 'Dolayısıyla Carr'ın sert gerçekçi idealism eleştirisi nedeniyle övülmeye devam etmesi epey ilginçtir'. Stefano Guzzini, *Realism in International Relations and International Political Economy: the Continuing Story of a Death Foretold*, Londra, Routledge, 1999, s. 22.

rü içeriyordu. Bu iyi tanınmış muhafazakâr düşünürlerin en bariz birleşimi pek sayılmazdı. Ama Carr o zaman modern gerçekçiliği özellikle muhafazakâr bir metodoloji olarak görmüyordu. Aksine modern gerçekçilik ona göre tüm fenomenleri zamanın dışında duran genel bir özün ifadesi olarak değil, tarihsel olarak özgül bir şey olarak anlayan 'ilerici', hatta yıkıcı bir bakış açısıydı. Carr'ın kitabının 'düşüncenin göreliliği' başlıklı ünlü bir kısmında gözlemlediği gibi, gerçekçiliğin en büyük fazileti, gerçekçinin bir dönemin entelektüel teorilerinin ve etik ilkelerinin tamamının tarihsel olarak koşullandığını göstermesine imkân vermesiydi. Ayrıca Carr gibi çağdaş bir gerçekçinin, ütopyacılar gibi herhangi bir grubun veya bireyin çeşitli fikirlerinin (barış veya kanun ve düzen gibi) sadece tarafsız fikirler olmadığını belli çıkarların ifadeleri olduğunu ortaya koymasına izin verdi. Bu Carr'ın ütopyacılara saldırısı için kilit önemdeydi. Ve ona göre gerçekçiliğin en acil görevi 'ütopik düşüncenin kartondan yapısının inşa edildiği malzemenin boşluğunu ortaya sererek tamamen yıkmaktı'. Ancak bu başarıldıktan sonra dünyanın bugün kendisini içinde bulduğu çıkmazdan kurtulacak bir yol bulma görevine başlayabilirdik.

Eğer Carr'ın gerçekçiliğe ilişkin belli bir anlayışı varsa, ütopyacılığı neyin teşkil ettiğine dair neredeyse eşsiz bir fikri vardı. Çünkü *Yirmi Yıl Krizi*'nde bu kavramı gelecekte bir noktada, bir yerde alternatif bir toplum ihtimalini düşünenlerden bahsetmek için kullanmadı. Daha ziyade onun bahsettiği ütopyacıların hiçbir gelecek vizyonu yoktu, onun yerine Carr'a göre başlıca iddiası rakip devletleri aynı uluslararası toplumun üyelerine dönüştürmeye çalışan temel bir 'çıkarlar uyumu' olan bir dizi modası geçmiş liberal ideale takılıp kalmış kişilerdi. Bunun, gerçek dünyadaki yaşamın temel gerçeklerinin basit bir inkârı olduğuna inanıyordu. Aynı zamanda siyaseten samimiyetsizdi de. Sonuçta eğer böyle bir 'uyum' varsa, onu sorgulayanlar tanım itibariyle sorun çıkaranlar olurken, savunanlar barış yapıcılar sayılıyordu. Ama o zaman bu 'uyum' ideolojisi, farklı devletler arasında muazzam bir eşitsizlik üzerine kurulmuş bir statükoyu haklı çıkaran bir ideoloji değil miydi? Üstelik, belirttiği gibi ütopyacılar 1919 yılında muzaffer güçler kendi acımasız barışlarını mağlup olanlara dayattığında pek de yüksek sesle kınamamışlardı. Bununla birlikte 'mülksüz' güçler birkaç yıl sonra karşılık verince çok fazla gürültü yapmışlardı. Bu, bariz bir ikiyüzlülük olmasının yanı sıra, çok da tehlikeliydi, çünkü ne savunulabilir ne de meşru bir duruma eleştirel olmayan bir destek verilmesine yol açıyordu. Dolayısıyla uluslararası sistemde önemli reformlara müsaade edecek bazı araçların bulunması gerekliydi. Aksi takdirde, tek bir sonuç mümkündü; o sonuç da savaş olacaktı.

Demek ki reform meselesi Carr'ı 'barışçıl değişim' sorununa bakmaya yöneltti. Analizini hukuk, anlaşmalar ve uluslararası ihtilafların yargısal çözümü hakkında bir tartışmayla açtı. Kendi bakış açısı göz önüne alındığında, bunların her biriyle ona göre hukukun üstünlüğü, anlaşmaların kutsallığı ve uluslararası ihtilafları Milletler Cemiyeti altında kurulan çeşitli organlarla çözme gereği hakkında kolayca konuşanları memnun etmesi pek muhtemel olmaması şaşırtıcı değildi. Hoş kelimeler ve saygın organlar varolan meseleleri çözmek için pek bir şey yapmamakla kalmıyordu; aslında derin sorunların varolmayan bir şeye, yani hepsi aynı hedefleri paylaşan bir devletler topluluğundan oluşan bir uluslararası topluma başvurarak çözümlenebileceği yanılsamasını güçlendirerek durumu daha da kötüleştiriyordu. Bu bir hayal ürünüydü ve gücün eşitsiz dağılımından kaynaklanan çatışmanın altta yatan nedenleri konusunda hiçbir şey yapamazdı. Dolayısıyla gerekli olan ne meşruiyeti ne de aldığı kararları uygulama gücü olan ulusüstü organ veya mahkemelere başvurmak değil, siyasetin önceliğini dürüstçe kabul etmekti. Aslında, ancak tüm çatışmaların nihayetinde siyaset hakkında ve kimin neyi, nerede ve ne zaman alacağı şeklindeki temel sorun hakkında olduğunu kabul ederek, günün sorunlarını çözümlemeye çalışabiliriz.

Bu varsayımdan Carr iki önemli sonuç çıkardı. Birincisi değişim hem doğal hem de gerekliydi: dolayısıyla yapılması gereken değişimin şiddetten ziyade barış içinde gerçekleşmesini sağlamaktı. İkincisi tüm değişimin sonuçta ahlâktan ziyade gücün bir işlevi olduğunu ve eğer güç koşulları onu belirlediyse tarihin akışına set çekmeye çalışmanın anlamsız ve tehlikeli olduğunu kabul etmek gerekirdi. İşte bu yüzden yükselen güç Almanya'ya (bir noktaya kadar) taviz vermek önemliydi. Ama kısa vadeli tavizler dahi en büyük soruya karşılık vermeye başlamayacaktı bile: uzun vadede gerçek güvenliği sağlamak için nasıl bir uluslararası düzen gerekliydi? Burada Carr ileriye bakmak için geçmişe baktı ve çizdiği gelecek resmi ütopyacı düşmanlarının aklına gelenden bile daha ileriye gitti.[56] En temel nitelikte iki reformun gerekli olduğuna inanıyordu, birisi ulus devlet sorununu çözecek, diğeri de uluslararası ekonominin yapısıyla ilgili sorunu çözecekti. Bu iki mesele yakından ilişkiliydi. Bu nedenle eğer yeni dünya daha barışçıl bir yer olacaksa, tamamen farklı bir ekonomi yaklaşımı geliştirmek gerekirdi ve eğer daha müreffeh olacaksa, bu ancak insanlar egemenlik fikrini ve belki de zamanla ulus fikrinin kendisini yeniden düşünmeye hazır olduğunda mümkün olacaktı. Ama bir şey netti.

---

56 Carr'ın savaş sonrası dünya için vizyonuna ilişkin detaylı bir inceleme için bkz. 'Memorandum From Mr Carr To Mr Barrington Ward', 5 Ağustos 1940 (CPB).

Dünya federasyonu anlayışlarıyla veya daha kusursuz bir Milletler Cemiyeti taslaklarıyla liberal planlar yeterli olmayacaktı. Bunlar ne düzensizliğin daha derin kaynaklarına saldırıyor ne de İkinci Dünya Savaşı arifesinde insanlığın karşı karşıya kaldığı ikilemlere ciddi bir çözüm getiriyordu. Ancak ve ancak politika yapıcılar bu incelikli üstyapısal cevapların ötesine bakıp uluslararası sistemin temellerini kazmaya başladıklarında ciddi bir tarihsel ilerleme olabilirdi. Ama Carr'ın vardığı sonuçta olduğu gibi bu çözüm bir düzeyde ütopik olsa da, bir diğer düzeyde son derece gerçekçiydi, çünkü tarihe empoze edilmek yerine mevcut tarihsel eğilimlerden doğuyordu. İşte bu, 1919'da önerilen düzenin aksine, Carr'ın 'yeni bir uluslararası düzen' vizyonunu gerçek bir ihtimal haline getiriyordu.

LİBERAL ELEŞTİRMENLER: CARR'IN YANITI

Carr'ın öngördüğü gibi *Yirmi Yıl Krizi*'nin çıkması, kitabın hedef aldığı çevrelerde canlı ve bazı durumlarda artan oranda sert tartışmalara yol açtı. Projesini bir süre daha önce tamamlayabilseydi, bu durum argümanına destek olabilirdi, ama kitap çıktığında Britanya savaştaydı ve onun Almanya'yla uzlaşma gereği hakkındaki argümanının bir kısmı olayların gelişmesiyle gündemden düştü. Carr tipik bir şekilde, Hegel'i alıntılayarak 'dünyanın tek güvenilir mahkemesi' dediği tarihin verdiği hükmü kabul etti ve birkaç hafta içinde savaş seferberliğine katıldı; şüphesiz ki savunduğu barışçıl değişimin nihayetinde kaçınılabileceğini umduğu bir çatışmaya yerini bırakmasından da biraz üzüntü duyuyordu. Olan bitenin daha sonra ima ettiği kadar kendisini şoka uğratıp uğratmadığı o zaman pek net değildi.[57] Birçok açıdan zaten Almanya'yla uzlaşmanın imkânı olmadığı nahoş sonucuna varmıştı. Bu noktayı aslında aşağı yukarı aynı zamanda yayımlanan diğer kitabında açıkça belirtiyordu. 1938'de başlayan ve Haziran 1939'un sonunda tamamlanan bu güçlü çalışma, yatıştırma politikası savunusuna çok az darbe aldı. Hatta çok eleştirilen, ama 'gerçekçilik' politikasının, seleflerinin izlediği müteredditt yola yeğ olduğunu düşündüğü Neville Chamberlain için Carr, birkaç taneden fazla olumlu söz ediyordu. Ama Carr asla kör bir hayran değildi ve Mart-Nisan 1939'dan itibaren oyunun başladığını fark etti. Artık savaş öyle ya da böyle kaçınılmazdı ve Britanya'nın geleneksel ilkesi olan ve normalde diplomatik Carr'ın bile kıtanın 'tek bir ezici gücün zalim tahakkümü' altına girmesi olarak tanımladığı durumun engellenmesi için girişilen savaşa ulusun hazır-

57 1980 yılında 'savaş düşünme sürecini uyuşturan bir şok gibi geldi' diye anımsıyordu. 'An Autobiography', Michael Cox (der.), *E. H. Carr*, s. xix.

lanması gerekiyordu.[58] Üzücü olan Carr'a göre, erken 1939'da kendi durumlarının mantığını kabul eden Britanyalı politika yapıcılar, o zaman savaşın ihtimalini azaltacak veya en azından savaşı daha az maliyetli kılacak tek ittifakı kurmak için yeterince çaba sarf etmediler. Şimdiyse, Stalin'in Rusya'sıyla ittifakı savunuyordu.[59]

Bu olaylar ve Carr'ın önce Enformasyon Bakanlığı'nda, sonra da *The Times*'ta editör yardımcısı olarak çalışmak üzere aceleyle Londra'ya dönmesi, *Yirmi Yıl Krizi*'nin kaderini takip etmesine engel olmadı. Artık bu kitap için o kadar çok çaba harcanmıştı ki göz ardı edilemezdi. Tabii ki hayranları da eksik olmadı. Örneğin *Times Literary Supplement*'taki eleştirmen, 'provokatif' bir kitap olmasına rağmen, yazarının 'yeni ve korkusuz düşüncesi' için tebrik edilmesi gereken 'derin' bir kitap olduğunu kabul ediyordu. Takma isimle yazan geleceği parlak İşçi Partisi politikacısı Richard Crossman da eşit derecede etkilenmişti. Carr'ın özellikle ütopyacıları analizi 'parlak bir başarıydı' ve güçlerini statükonun savunması veya barışçıl değişimin gerçekleştirilmesi için kullanmak yerine, Crossman'ın 'tek yanlı psikolojik silahsızlandırma' dediği gayretlere girişen muzaffer güçler üzerinde ütopyacıların fikirlerinin yarattığı 'zayıflatıcı etki'yi teşhir ediyordu. Amerikalı tarihçi William Maddox övgüsünde daha da aşırıya kaçıyordu. *Yirmi Yıl Krizi*'nin, 'uluslararası sistemin çöküşü'ne dair 'ulusal önyargıdan' tamamen 'uzak' bir tahlil sunan, 'insanın akıl ve bağımsız analiz gücünü gösteren bir anıt'tan daha azı olmadığını düşünüyordu; zihninde 'profesör Carr'ın 'uluslararası siyaset teorisinin sistematik incelemesine' kendisinin 'yıllardır gördüğü' 'en önemli katkılardan birini ürettiği' konusunda pek bir soru işareti yoktu. Bir başka Amerikalı eleştirmen de Galler'deki Aberystwyth Üniversitesi'nden bu 'uluslararası siyaset profesörünün', 'çok samimi' bir eser yazığını kabul ve teslim ediyordu. Amerikalıların özellikle Carr'ın, Woodrow Wilson'a dair sert değerlendirmeleriyle ilgileneceğini düşünüyordu ve Carr'ın eleştirisini tamamen onaylamamak konusunda dikkatli davransa da, dikkatli bir okumayla Carr'ın mücadeleci Başkana yönelik 'küçük düşürücü eleştirisinin' özellikle 'zihin açıcı' olduğunu güçlü bir şekilde ima ediyordu. Tanınmış sosyolog ve müstakbel devrim teorisyeni Crane Brinton da popüler *Saturday Review*'in Amerikalı okuyucu-

---

58 Bkz. *Britain: a Study of Foreign Policy from the Versailles Treaty to the Outbreak of War*, Londra, Longmans, Green & Co., 1939.

59 Carr daha sonra şöyle yazmıştır: '1 Nisan 1939'da Polonya'ya verilen garantiyi, felaketin son formula olarak gördüğümü hatırlıyorum. Bu garantiyi Rusya ile ittifak içinde olmamamız halinde yerine getirmemiz mümkün değildi ve garanti her türlü anlaşmayı engelleyecek şekilde verilmişti'. Bkz. 'An Autobiography', Michael Cox (der.), *E. H. Carr*, s. xix.

larını 'Britanyalı akademik liberaller' (bununla Carr'ı kastediyordu) 'sertleştiklerinde, yakında bir şey olacağını düşünmekte haklı oluruz' diye uyarmasına rağmen, Carr'dan eşit derecede etkilenmişti.[60]

Carr bu ilk yorumlardan çok memnun olmuştu ve her normal yazar gibi bu lehte değerlendirmelerin satışlar üzerinde olumlu etkisi olacağını umuyordu.[61] Bunlar üzerine düşünmeye pek de zamanı olduğundan değil. Savaş her şeyi değiştirmişti ve şimdi birincil görevinin sonunda çözülmüş bir krize geri dönüp bakmak değil, Britanya'nın savaş hedeflerini barış planlarıyla bütünleştirmenin mümkün olan en etkin yolları üzerine çalışmak olduğunu hissediyordu. Ancak bir konuda ısrarlıydı: geçmişten ders almak ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra hiçbir sonuç vermeyen çeşitli büyük planlara inanmayı bırakmak gerekiyordu. Savaşın sadece 'Hitlerizm'i yok etmek şeklindeki 'olumsuz' hedef üzerinde ahlâki bir zeminde verilmemesi de kilit önemdeydi. Bu amaç ne halkı seferber edebilir ne de onlara bir gelecek vizyonu sunabilirdi. Eğer savaş yapılacaksa ve başarıya ulaşacaksa, Carr'ın , imtiyaz ve eşitsizliğe karşı 'sosyal savaş' dediği şekilde yapılmalıydı. Siyaseten bu kilit önemdeydi. Aynı zamanda eğer Müttefikler 'fethedilen ülkelerde Nazi boyunduruğuna karşı hoşnutsuzluk yaratmak' istiyorsa da bunu yapmak önemliydi ve 'özgürlük ve kendi kaderini tayin hakkı vaat etmektense, ekmek ve yağ sözünü vererek' başarıya ulaşmaları 'çok daha muhtemeldi'.[62]

Carr gelecek üzerine düşünürken, birçok eleştirmeni bir sonraki hamlelerini düşünüyordu. Bunlardan biri, Carr'ın ana hedeflerinden biri olan Chatham House Araştırma Müdürü Arnold Toynbee'ydi.[63] Toynbee, Carr'ın kendisi gibi iyi liberallere karşı polemiğini tamamen kabul ediyordu. Ama merak ediyordu ki bu '[hataları] kusursuzca teşhir edenin kendisi, savaş tarafından' tamamen 'teşhir edilmemiş miydi'? Ayrıca 'son dönemin uluslararası meselelerine yönelik bu çok önemli katkının' parlak yazarının yapacağı hiçbir zekice entelektüel manevra, *Yirmi Yıl Krizi*'nin tam kalbinde derin bir 'ahlâki boşluk' olduğu gerçeğinin üzerini örtemezdi. Her türlü eleştiri iyidir, ama

---

60 Bu eleştiriler şu yayınlarda bulunabilir: *Times Literary Supplement*, 11 Kasım 1939, s. 65; *Foreign Affairs*, c. 18, no. 3, Nisan 1940, s. 564 ve Crane Brinton, 'Power and Morality in Foreign Policies', *Saturday Review*, 17 Şubat 1940, s. 19. *Yirmi Yıl Krizi*'nin William Maddox tarafından yapılan bir incelemesi şurada bulunabilir: *American Political Science Review*, c. 34, no. 3, 1940, 587-588.

61 Bkz. Macmillan'a yazdığı ve yayıncısını *Yirmi Yıl Krizi*'nden Londra'daki kitabevlerinin stokunda bulunmasını sağlayamamakla eleştirdiği mektup, 2 Aralık 1939 (MAB).

62 Barrington-Ward'a bildirisinden alıntılar, 5 Ağustos 1940 (MAB).

63 Carr daha once Arnold Toynbee'nin dünya siyaseti üerine görüşlerine saldırmıştı, *International Affairs*, c. XVI, Mart 1937, s. 281-283.

'ahlâken neyin doğru neyin yanlış olduğuna dair daha net bir görüşe' varmadıkça, sonunda hiçbir yere varmayacaktır. Özellikle bu tema, Carr'ın bir diğer bilinen siyasi hasmı, Woodrow Wilson kürsüsünün ilk sahibi ve sonra Oxford'da Montagu Burton Uluslararası İlişkiler Profesörü olan Alfred Zimmern tarafından alınmış ve geliştirilmiştir. O da Carr'ın ahlâki pusulasının olmayışından rahatsızdı. Vardığı sonuca göre Carr, neyin iyi veya kötü, doğru veya yanlış ya da basitçe ilgisiz olduğunu bilmek veya bu konuda bir hüküm vermek için bile bir yöntemi olmayan, 'tam bir göreciydi'. Eğer bu tür nesnel standartlar yoksa, Carr da dahil herhangi biri dünya hakkında muhakeme edilmiş bir yargıya nasıl varabilir diye soruyordu.

Carr'ın pek çok hedefinden biri, tanınmış liberal teorisyen Norman Angell, daha da fazla öfkelenmişti. Ona göre *Yirmi Yıl Krizi* 'şimdiye kadar okuduğu 'en zararlı gelişmiş ahlâki nihilizm örneğiydi'. Angell, Carr'ın rakiplerini (kendisi de dahil) durum değerlendirmesi yapmaya zorladığını kabul ediyordu. Ama hukuk, düzen ve barışın genel çıkarlar değil de sadece zengin ve güçlü olanların özel çıkarları olduğunu varsayan bir kitaptan ne anlaşılabilirdi ki? Nihayetinde Carr'ın yaptığı her şey, ki muhtemelen hepsini bilinçli olarak yapmıştı, Karl Marx ve Adolf Hitler'in takipçilerine 'eşit derecede yardım ve yataklık' etmekti. Fabiancı eleştirmen Leonard Woolf da eşit ölçüde sinirlenmişti, ama kendisini biraz daha az şiddetli bir şekilde ifade etmişti. Bununla birlikte Carr'a diğerlerinin daha önce saldırdığı açılardan (görecilik ve ahlâk konusunda) saldırmak yerine, Carr'ın ütopyacılık kavramının suiistimali olarak gördüğü boyutu soruşturmaya karar verdi. Woolf'a göre Carr bu terimi hiçbir zaman büyük bir tutarlılıkla kullanmamıştı. Ne de diğerlerine getirdiği eleştirinin kendisine de yöneltilebileceğini düşünmüştü. Ama Cemiyeti destekleyen herkesi 'ütopyacı' olarak yaftalamak meşruysa, Chamberlain'e de ütopyacı olduğu için saldırmak eşit derecede makul değil miydi? Sonuçta onun yatıştırma politikası, savaşa doğru gidişi durdurmakta Cemiyetten daha başarılı olmadı, ama Carr onu asla liberal rakiplerini eleştirdiği derecede ateşli bir şekilde eleştirmedi. Bu sadece ikiyüzlülük tadı vermekle kalmıyor, Carr'ın mantığında, kendisi de aynı tutarsızlıktan suçlu olduğu için asla kabul edemeyeceği temel bir kusura işaret ediyordu.[64]

Böyle bir eleştiri yağmuruyla karşı karşıya kalan Carr doğrudan karşı-

64 Carr'ın erken eleştirmenlerine ilişkin daha ayrıntılı bir tartışma için bkz. Peter Wilson, 'The Myth of the "First Great Debate" ', Tim Dunne, Michael Cox ve Ken Booth (der.), *The Eighty Years' Crisis: International Relations 1919-1999* içinde, Cambridge, Cambridge University Press, 1998, s. 1-6 ve 'Carr and His Early Critics: Responses to *The Twenty Years' Crisis, 1939-1946*', Michael Cox (der.), *E. H. Carr: a Critical Appraisal* içinde, s. 165-197.

lık vermedi. Bu anlamda 'gerçekçi' Carr ile 'idealist' eleştirmenleri arasında hiçbir büyük tartışma olmadı.[65] Yaptığı şey, yeni bir kitap yazmak oldu ve biçimsel anlamda bir 'cevap' teşkil etmese de, 1942'de *Conditions of Peace*'i yayımlamasının nedeni kısmen bariz bir şekilde eleştirmenlerinin çeşitli saldırılarına maruz kalmasıydı. Carr gerçekten de bunu birkaç yıl sonra itiraf etti. Onun sözleriyle '*Yirmi Yıl Krizi*'nin katı gerçekçiliğinden biraz utanmaya' başlamıştı ve bu yüzden 'çok ütopik olan *Conditions of Peace*'i 'yazmaya' karar vermişti. İtiraf edildiği gibi, bu kitap Carr'ın daha derinlikli çalışmalarından biri değildi (bir yıldan kısa bir sürede yazmıştı). Diğer yandan hiçbir şekilde kendisinin iddia ettiği kadar 'zayıf' da değildi.[66] Ne de onunla önceki kitabı arasındaki entelektüel mesafe eleştirmenlerinden birinin ileri sürdüğü kadar fazlaydı.[67] Aynı genel meseleyi ele alıyordu: eski düzenin krizi. Liberalizm değerlendirmesinde eşit derecede negatifti. Wilson'a karşı azarlayıcıydı. Ve en azından Almanya gibi 'hoşnutsuz' güçlerin neden bu kadar hoşnutsuz olduğunu ve Britanya gibi hoşnut güçlerin 1930'larda tersine çevirdikleri şeyleri 1919 sonrasında neden yaptıklarını açıklamaya çalışıyordu. Aynı zamanda en az bir kez *Yirmi Yıl Krizi*'ni alıntılamış bulundu[68] ve eleştirmenler tarafından eşit derecede azarlayıcı bir tonda saldırıya uğradı, ama bu sefer göreceliği nedeniyle değil, daha ziyade küçük ulusların kaderine yönelik kayıtsızlığı ve Sovyetler Birliği'ne karşı aşırı dostça tavrı yüzünden. Hatta bir politikacı, *Conditions of Peace*'in yayımlanmasıyla Carr'ın 'ülke için aktif bir tehlike' haline geldiği şeklinde apokaliptik bir sonuca varmıştı.[69]

Carr'ın *Yirmi Yıl Krizi*'ne diğer tepkisi, çeşitli eleştirmenlerinden ziyade, kitapta bulduğu çözümlenmemiş gördüğü bir gerilime dairdi. Daha sonra belirttiği gibi, 1939'da zihninde asla pek de çözümleyemediği iki pozisyon arasında sürüklenmişti: birisi ulus devletin hâlâ uluslararası sistemin başlıca birimi olduğunda ısrar ediyor, diğeriyse ulus devlet varolduğu müddetçe bu sistem içinde (artık) bir düzen olamayacağını ima ediyordu.[70] Bu arada mey-

---

65 Bkz. Brian Schmidt, *The Political Discourse of Anarchy: a Disciplinary History of International Relations*, New York, State University of New York Press, 1998.

66 Bkz. 'An Autobiography', Michael Cox (der.), *E. H. Carr: a Critical Appraisal* içinde, s. xix.

67 Bkz. C. A. W. Manning'in E. H. Carr'ın *Conditions of Peace* (Londra, Macmillan, 1942) kitabına eleştirisi, *International Affairs* içinde, c. XIX, no. 8, Haziran, 1942, s. 443-444.

68 *Conditions of Peace*, s. xxiii, n. 2.

69 Bkz. Jonathan Haslam, *The Vices of Integrity: E. H. Carr 1892-1982*, Londra, Verso, 1999, s. 96-100.

70 Bkz. E. H. Carr, *The Twenty Years' Crisis 1919-1939: an Introduction to the Study of International Relations*, Londra, Macmillan, 2. baskı, 1946, Carr tarafından 15 Kasım 1945'te tamamlanan 'İkinci Baskıya Önsöz' ile birlikte. Bkz. s. vii.

dana gelen, aralarında savaş planlaması deneyimi ve Avrupa'nın geleceği üzerine daha fazla düşünmenin de bulunduğu bir dizi gelişme, bu çelişkiyi çözmüştü. 1945 itibariyle böylece sadece küçük ulus devletlerin değil, aynı zamanda genel olarak ulus devletin uluslararası istikrar ve refahın önünde durduğu sonucuna vardı. İtiraf ediyordu ki geçmişte 'çok kolayca' ve 'çok ilgisizce' 'mevcut ulus devleti (büyük veya küçük) 'uluslararası toplumun' temel birimi olarak kabul etmişti. Savaş sona erdiğinde, yeni uluslararası düzenin nasıl organize edileceği şeklindeki başlangıç sorusuna çok farklı bir cevaba ulaşmıştı. Gerçekten de, eğer bir cevap olacaksa, güvenlik meselesini ulus perspektifinden çok, korkudan, ihtiyaçtan ve işsizlikten serbest olmak gibi en temel insan haklarını, sınırları aşan ve ulusları ne olursa olsun halkları birleştiren hakları, sağlamaya çalışmak perspektifiyle düşünmek mutlak surette hayati önem taşıyordu. Carr, böyle 'ütopik' bir çözüme ulaşmanın ne kadar güç olacağı hakkında pek yanılsama içinde değildi. Yine de ona göre, güvenliğin ulus devlet ile elde edilebileceğini düşünmek 'bir yanılsamaydı'. Artan ve karşısında durulamaz sosyal adalet talebinin, 19. yüzyılın 'serbest' uluslararası ekonomisine geri dönülerek karşılanabileceğini varsaymak da eşit derecede naif olurdu. Eğer insanlık geçmişinden ders alacaksa, 19. yüzyıl çözümlerinin modern çağda yeterli olmadığı basit gerçeğiyle yüzleşmek zorundaydı ve eğer tarih bir ders verdiyse, bu ders 'eski gelenekler'den 'kurtulmamız' ve 'Avrupa ve dünya milliyetçilik çağının ardından dengeyi yeniden sağlamadan önce yenilerini yaratmamız' gerekeceğiydi.[71]

CARR WASHINGTON YOLUNDA

Nationalism and After'ın yayımlanması, Carr'ın zaten heyecanlı yaşamında önemli bir geçiş döneminin başlangıcına işaret ediyordu. 1945 yılında Macmillan'la bir sözleşme daha imzaladı, bu kez Sovyet Rusya Tarihi üzerine büyük bir çalışma yapmak üzere. Ama bu çalışmanın otuz yılını alacağını pek öngörememişti.[72] Bir yıl sonra iki kitap daha çıkardı, birisi kısmen (ama tartışmalı bir şekilde) *Yirmi Yıl Krizi*'nin gözden geçirilmiş bir baskısı, diğeri de Carr'ın da daha sonra birkaç 'abartma'nın olduğunu kabul ettiği, muhtemelen en Sovyet yanlısı kitabı olan *The Soviet Impact on the Western World* adlı görece kısa ve popüler çalışmaydı.[73] 1947 yılında Aberystwyth'teki po-

71 Bkz. E. H. Carr, *Nationalism and After*, Londra, Macmillan, 1945.

72 Carr'ın ironisiz bir şekilde şaheseri olarak adlandırdığı *A History of Soviet Russia*'nın yayımlanmasına ne kadar önem verdiği 12 Ağustos 1949 ve 21 Nisan 1950'de yayıncısına gönderdiği mektuplardan anlaşılabilir (MAB).

73 Carr *The Soviet Impact on the Western World*'den 'kişinin çabucak kurtulmak isteyeceği kitaplar-

zisyonundan istifa etti. Ondan sonra, 1955'te Trinity College Cambridge'te bir pozisyona seçilinceye kadar birkaç geçici konumda çalıştı. Son olarak elbette yeni bir dünya düzenini kuruluşunda yer aldı, ama çok uzun zamandır özlemini duyduğu dünyaya ne yazık ki benzemiyordu. Gerçekten de Soğuk Savaş şiddetlendikçe Carr, kendi özgün radikal teori geliştirme tarzının, birçok kişinin Sovyet yanlısı gördüğü bakış açısıyla birleşince, onu geç 1940'ların ve erken 1950'lerin yeni Britanya'sında siyasi bir yabancı haline getirdiğini fark etti. Sağdaki muhafazakâr düşmanları tarafından kara çalınan ve (ondan 'içimizdeki totaliterlerden' birisi olarak bahseden) Hayek gibi ekonomik liberaller[74] ile akademinin içinden (onun 19. yüzyıl Rusya'sına hayranlığını paylaşan ama siyasetinden nefret eden) Isaiah Berlin gibi şahsiyetler[75] tarafından açık saldırılara uğrayan Carr, kendi ülkesinde toplumundan dışlanmış bir peygambere dönüştü.

Bununla birlikte, yurtta tüm bunlar olurken, yeni kurulmuş özgür dünyanın komünizm karşıtlığı kalesi içinde, uluslararası ilişkiler üzerine çalışmaları önemli etkilerde bulunmaya başladı. *Yirmi Yıl Krizi* Amerika Birleşik Devletleri'nde zaten İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden önce oldukça geniş bir okuyucu kitlesi kazanmıştı ve 1946'da yeniden basılması kitabı daha da yaygınlaştırdı. Carr olumlu (ve olumsuz) şöhretine, her ikisi de Amerika'da da baskı yapan *Conditions of Peace* ve *Nationalism and After*'ın yayımlanmasıyla katkıda bulundu. İçeriden bazıları, Carr'ın *London Times* için yazılan başyazılarının da farkındaydı ve az sayıda kişi İngiliz yönetim kadrolarının göbeğinde yer alan bu yarı isimsiz muhalifin yazılarını takdir etse de, başkaları Carr'ın kaleminden gelen ve serbest teşebbüs sisteminin temellerine saldıran sabit yazı akışına karşı daha az olumlu bir tutum sergilediler. Bir grup Amerikalı da Carr'ın radikal görüşlerinin hiçbirinin, belli Britanyalı politikacılar arasında çok yaygın olmadığı gerçeğine karşı eşit derecede duyarlıydı. Gerçekten de bir akşam yemekte, Devonshire Dükü'nün *The Times*'ta kendisinin ve başkalarının sola doğru kayış olarak gördüğü duruma saldırdığı bildirilmişti. Kimse Carr'ın adını vermese de, birçok kişi tüm bunların arkasında 'Printing House Meydanından Kızıl Profesör' olduğuna inanıyordu. Öyle görünüyordu ki bu, Atlantik'in öteki yanında geçerli olan görüştü. Başkalarıyla beraber Carr'ın, Britanya'nın egemen sınıfının bu sağlam kalesini, bir eleştirmenin '*Daily Worker*'ın (o zaman Britanya Komünist Partisi'nin gün-

dan' diye bahsediyordu. Macmillan Publishers'a mektup, 21 Mayıs 1946 (CPB).

74 F. A. Hayek, *The Road to Serfdom*, Londra, George Routledge & Sons Ltd. 1944, s. 138-141.

75 Bkz. Michael Ignatieff, *Isaiah Berlin*, Londra: Chatto & Windus, 1998, s. 235-236.

lük gazetesi) son baskısı' dediği bir şeye dönüştürdüğü (*New York Times* tarafından, daha azı değil) düşünülüyordu.[76]

Dolayısıyla Carr, Amerika Birleşik Devletleri'nde tanınmıyor değildi. Ne de ülkenin kendisine yabancıydı. Amerika'yı 1938'in ilk üç ayında ziyaret etti (hatta Beyaz Saray'da Bayan Roosevelt ile çay içti) ve ondan sonra savaş devam ettikçe ve Britanya'nın dünya meselelerindeki liderlik rolünün tedricen yeni bir *Pax Americana*'ya yerini bıraktığı artan ölçüde belirgin hale geldikçe gelişmeleri yakından izlemeye başladı. Carr böyle bir eğilimi bir miktar üzüntü ve endişeyle karşıladı ve politika yapıcıları Amerika Birleşik Devletleri'ne çok yakınlaşmanın tehlikeleri konusunda ikaz etti, kısmen bu Britanya'nın manevra alanını savaş sonrası dünyada daraltacağı, ama büyük ölçüde SSCB'yi yabancılaştıracağı ve kaçınmayı çok istediği yeni bir çatışmaya yola açacağı için. Pek de şaşırtıcı olmayan bir şekilde, Soğuk Savaş'a yol açan neredeyse kaçınılmaz olan gelişmeler, onu çok rahatsız etti. Carr bu kayıştan dolayı tamamen Batı'yı suçlamadı. Bununla birlikte, ilişkilerdeki kırılmanın başlıca sorumluluğunun savaştan sonra Britanya'nın da daha önce yaptığı gibi potansiyel bir rakibin yükselen gücünü düzene bağdaştırmayı reddeden Amerika'da olduğundan zihninde pek bir kuşkusu yoktu.[77]

Carr'ın başlatmakla suçladığı bir ülkede temelde karşı çıktığı bir çatışmanın bağlamında *Yirmi Yıl Krizi* savaş sonrası dönemin başında en büyük başarısını kazandı. Birçok açıdan Carr çok talihli bir yazardı. Kitabı, piyasadaki bir avuç kitaptan biriydi ve Amerikalı olmayan bir yazar tarafından yazılmış olmasına rağmen, ABD'de hâlâ oldukça fazla hayranı olan bir ülkeden biri tarafından yayımlanma avantajına sahipti. Aynı zamanda, akademik bir disiplin olarak uluslararası ilişkilerin Amerikan üniversitelerinde bir bölüm olarak açılmaya başladığı özellikle önemli ve şanslı bir döneme denk gelmişti. Tabii ki başka kitaplar da vardı ve bu alan 1950'lerde serpildikçe daha fazlası da takip edecekti.[78] Bununla birlikte o an için, sayısız Uluslararası İlişkiler bölümünün, Sovyetoloji ('düşmanını tanı'), Stratejik Çalışmalar ('düşmanı nasıl caydıracağını bil') ve Alan Çalışmaları ('düşmanın sonraki adımda nereye saldıracağını bil') gibi genişlemekte olan diğer disiplinlerin yanı sıra

---

76 Bkz. Charles Jones, " 'An Active Danger": E. H. Carr at *The Times*', Michael Cox (der.), *E. H. Carr: a Critical Appraisal*, s. 68-87.

77 Örneğin bkz. E. H. Carr, 'The Russian Revolution and the West', *New Left Review*, Sayı 111, Eylül-Ekim 1978, s. 25-36.

78 Bir kılavuz için bkz. William C. Olson, 'The Growth of the Discipline', Brian Porter (der.), *The Aberystwyth Papers: International Politics 1919-1969* içinde, Londra, Oxford University Press, 1972, s. 3-29.

çoğalmaya başladığı yükselen süper gücün ülkesinde, *Yirmi Yıl Krizi* özellikle başarılı oldu. Amerikalı bir eleştirmenin tahmin ettiği gibi, kitabın başarılı olması muhtemeldi ve kitap özellikle savaşın nedenlerine ilişkin harika bir analiz ve hatta barış yapıcıların karşı karşıya kaldığı sorunlara dair 'daha da verimli' bir tartışma sunması nedeniyle 'her diplomatik tarih veya uluslararası ilişkiler dersi için hayranlık uyandırıcı bir giriş metni olacaktı'.[79]

Bunu ilk keşfeden 1948'de ders vermek ve araştırma yapmak için Amerika'ya dönen Carr'ın kendisi oldu ve onun da bu duruma şaşırdığı söylenebilir. Amerika Birleşik Devletleri'nin her yerinde 'çeşitli üniversitelerde' birçok konferans verdikten sonra, *Yirmi Yıl Krizi* çok talep görse de, Britanya merkezli yayıncısının bu talebi karşılamak üzere düzenli kitap arzını sağlamadığını öğrenince hayal kırıklığına uğradı. Ticari açıdan mantıksız olmasının yanı sıra, çok can sıkıcıydı da, özellikle Carr'ın 'kitabın yaygın bir şekilde uluslararası ilişkiler ders kitabı olarak kullanıldığını' birinci elden keşfettiği düşünülürse. Gördüğü başka bir şeyse, bu 'disiplinin' ABD'de 'sıçramalarla' 'yükseldiği' olmuştu. Dolayısıyla Macmillan'ın daha fazla gecikmeksizin daha çok kopya göndermesi aciliyet arzediyordu.[80] İki ay geçmişti ve Carr hâlâ yayıncısını gözünü açık tutmaya davet ediyordu. 'Amerikan piyasasını doygun' tutmanın son derece önemli olduğunu düşünüyordu. Kitap 'büyük oranda', 'üniversitelerde' başarılı olmuştu. Ama stokları dolu tutmak hayati önem taşıyordu. Satışlar zaten kısmen Macmillan'ın geçmişte yeterli sayıda 'kopyayı garanti etmeyi' başaramamasından olumsuz etkilenmişti ve aynı şeyin gelecekte tekrarlanmasına müsaade etmemek gerekti. İşaret ettiği gibi Amerikan 'profesörler ve öğretim görevlilerinin bu ülkede bir kitabı "öğrencilerin okuma listesine" koymadan önce yayıncılara önceden baskısının' olup olmadığını 'sormak gibi bir alışkanlıkları vardı'. Ve pek çoğunun kitabı listeye almadığını duymuştu, çünkü elde etmeyi başaramamışlardı. Carr çok ısrarlıydı, başka bir eserinin Amerika Birleşik Devletleri'nde satışıyla ilgili pek iyimser olmadığını kabul etse de, Amerika'daki koşullar göz önüne alındığında, *Yirmi Yıl Krizi* için 'kalıcı bir talep' olacağından 'emin'di.[81]

Carr'ın Amerika Birleşik Devletleri'nde *Yirmi Yıl Krizi*'nin potansiyel piyasası hakkındaki iyimserliği yersiz değildi. Geçmiş hatalara dair analizi ve insanları ve ulusları neyin motive ettiğine dair kasvetli değerlendirmesi, So-

79 Bkz. W. A. Griswold, *Yirmi Yıl Krizi*'nin incelemesi, kitabın 1964'te New York'tan Harper & Row Publishers tarafından yayımlanan Amerikan baskısı için satış amaçlı övgüsü olarak yayımlanmıştır.

80 E. H. Carr'dan Bay Macmillan'a mektup, 2 Nisan 1948 (MAB).

81 E. H. Carr'dan Bay Macmillan'a mektup, 14 Haziran 1948 (MAB).

ğuk Savaş'ın karanlık tüneline giren Amerikalıların ruh haliyle uyuşuyordu. Doğal olarak herkes Carr'ın materyalist epistemolojisini veya Marksizm'e borcunu takdirle karşılamadı.[82] Ama, takdir edilmeyen bir şey basitçe göz ardı da edilemezdi. Kitap nihayetinde liberalizmin yanılsamaları ve uluslararası sistemin çöküşü hakkında büyüleyici bir hikâye anlatıyordu ve birçok kişi kitabı, yeni bir nesle aynı hataları tekrarlamamaları için bir ikaz olarak okudu. Herhalde Carr'ın eserinin özellikle bir kişi üzerinde belli bir cazibesinin olmasının nedenlerinden biri de buydu: Alman göçmen Hans J. Morgenthau. Ekonomisinin bir işlevi olarak Carr'dan daha az radikal olmasına ve güç itkisini kaynakların eşitsiz dağılımından ziyade insan doğası çerçevesinde ele almaya daha meyilli olmasına rağmen, bu iki adamın paylaştığı çok şey olduğu açıktı.[83] Her ikisi de 20. yüzyılı bir trajedi olarak gördü.[84] İkisi de liberalizmin 20. yüzyıla uygun bir doktrin olmadığından endişe ediyorlardı. Ve tarih ile siyasi düşünce tarihine ilişkin benzer bir anlayışları vardı.[85] Kendilerine has farklı şekillerde, ikisi de Batı'da politika yapıcılara karşı hayli eleştireldi ve Carr ikisi arasında belki de daha muhalif olansa bile, Morgenthau daima üzerine en çok yazdığı şey olan siyasi gücü en çok kullananlara karşı derin bir kuşku taşıdı.

Dolayısıyla Morgenthau'nun, 1948'de *World Politics* dergisinin ilk sayısında Carr'ın eserlerinin genişletilmiş bir incelemesini yazmaya karar vermesi önemsiz değildi. Parlak olduğu kadar keskin de olan bir makalede, yüksek övgüyle ciddi eleştiriyi eşit ölçüde birleştirdi. Morgenthau pek kuşku içinde değildi. Carr 1939'dan bu yana, 'Batı dünyasında çağdaş siyasi düşüncenin' hatalarını 'açık ve parlak' bir şekilde teşhir eden, birlikte 'en üst düzey' bir katkıyı temsil eden dört kitap yazdı, diyordu Morgenthau (*Yirmi Yıl Kri-*

---

82 Carr'ın en güçlü Amerikan savunucularından birisi (ki Britanya Uluslararası İlişkiler Teorisi Komitesi'nin kurulmasına yardımcı olmuştur) yine de onun çalışmalarını 'Marksist yönelimi' nedeniyle eleştirmek zorunda kalmıştır. Bkz. Kenneth Thompson, *Masters of International Thought*, Baton Rouge, Louisiana State University Press, 1980, s. 77.

83 Bkz. Hans Morgenthau'nun klasik eserinin ilk baskısı *Politics Among Nations: the Struggle for Power and Peace*, New York, Alfred A. Knopf, 1948. Bu kitapta Morgenthau okurlarına, 'uluslararası siyaset çalışmasının yarattığı entelektüel sorunlar'a tuttuğu ışık nedeniyle *Yirmi Yıl Krizi*'ne bakmalarını önermektedir. Başka bir noktada aynı kitaptan dünya meselelerinde 'siyasi gücün' rolüyle ciddiyetle ilgilenen az sayıda kitaptan biri olarak bahsetmektedir. Başka bir yerdeyse, aynı fikirde olmamasına rağmen Carr'ın 'ahlâk' üzerine görüşlerinden kısaca söz etmektedir. Bkz. s. 177, 475, 478, 481, 482, 483.

84 R. B. J. Walker, 'History and Structure in International Relations', James Der Derian (der.), *International Theory: Critical Investigations*, Basingstoke, Macmillan, 1995, s. 332-333.

85 *Yirmi Yıl Krizi* ile Hans J. Morgenthau'nun *Scientific Man vs Power Politics*'i (Chicago, The University of Chicago Press, 1946) arasındaki benzerlikleri karşılaştırınız.

zi, *Conditions of Peace* [Barışın Koşulları], *Nationalism and After* [Milliyetçilik ve Sonrası] ve *The Soviet Impact on the Western World* [Batı Dünyasında Sovyet Etkisi]). Aslında o kadar iyilerdi ki derinlik bakımından neredeyse Morgenthau'nun (ve Carr'ın) entelektüel kahramanlarından biriyle yarışıyorlardı: Reinhold Niebuhr. Bununla birlikte temel bir kusur vardı ve bunu inkâr etmenin anlamı yoktu. Temel sorun tarihi olmaktan ziyade 'felsefiydi'. Ona göre Carr krizi açıklamakta harika bir iş çıkarmıştı; başarısızlığa uğradığı yer krize ahlâki bir çözüm bulmaktı. Burada Morgenthau, diğerlerinin daha önce söylediği bir şeyi etkin bir biçimde yeniden dile getiriyordu, yani Carr'ın göreciliği, 'siyaset sahnesini inceleyebileceği ve güç fenomenini değerlendirebileceği aşkın bir bakış açısı' geliştirmesini imkânsız kılmıştı. Sonuç, eleştirmen ve 'siyasi ahlâkçı' Carr'ın, neyin doğru neyin yanlış olduğunu bilmenin tek yolunun güç kriterinin kendisinden geçtiğini düşünen 'güç ütopyacısı' Carr'a dönüşmesi oldu. Dolayısıyla her kim güç bakımından üstünlüğe sahip görünürse, aynı zamanda zorunlu olarak üstün bir ahlâkın sahibi de oluyordu. Makyavelliyi alıntılamak bir şeydi; ama güç dünyasının dışında duran bir gözlemci için Makyavelli olmak çok daha tehlikeli bir şeydi. Hatta 'faziletsiz' bir Makyavelli olmak daha da kötüydü.[86]

Eleştirel olsa da Morgenthau'nun incelemesinin Carr'ın kitap satışlarının istikrarlı gitmeye devam ettiği ABD'deki şöhretine büyük yardımı dokundu. Bununla birlikte, kapitalist sisteme karşı bariz bir önyargısı olan radikal eğilimli bir İngiliz tarafından kaleme alınmış, başta *Ütopya ve Gerçeklik* olarak adlandırılmış karmaşık bir çalışmanın Amerika Birleşik Devletleri'ndeki başarısının bir sınırı vardı. Üstelik disiplin genişlemeye devam ettikçe, anlaşılır ders kitaplarına olan talep de arttı ve *Yirmi Yıl Krizi* için başka her şey söylenebilirdi ama erişilebilir olduğu söylenemezdi. Ayrıca kitap 'uluslararası ilişkiler çalışmalarına giriş' olarak da tanımlanabilirdi, ama çağdaş dünyanın sorunlarına dair temel bir yol haritası arayan ortalama bir Amerikan üniversite öğrencisine öyle gelmezdi. İşte bu yüzden Morgenthau'nun ilk kez 1948'de yayımlanan kendi kitabı *Politics Among Nations* o kadar başarılı olacaktı. Ticari bir yayıncı tarafından çıkarılan ve spesifik olarak öğrenci piyasası için yazılan kitap, *Yirmi Yıl Krizi*'nin asla yapamayacağı bir şekilde uluslararası ilişkilerin kitabı olarak yerleşti. Basit yapısıyla ve gerçekçiliğin ilkeleri listeleriyle,

---

86 Hans J. Morgenthau, 'The Political Science of E. H. Carr', *World Politics*, c. I, no. 1, 1948, s. 127-134. Aynı makalenin kısaltılmış bir versiyonu daha sonra daha keskin bir başlıkla yeniden basıldı, 'The Surrender to the Immanence of Power: E. H. Carr', H. J. Morgenthau (der.), *Dilemmas of Politics* içinde, Chicago, Chicago University Press, 1962, s. 350-357.

dış politika tanımlarıyla ve silahsızlanmanın neden işe yaramayacağına dair dört nedeniyle kitap, konuya hızlı ve kolay bir giriş yapmak isteyenler için mükemmel araçtı. *Yirmi Yıl Krizi* ise aksine sadece yapı itibariyle zor ve entelektüel açıdan talepkar olmakla kalmıyordu, caydırıcılık ve Amerikan büyük stratejisi gibi, çoğu Amerikan uluslararası ilişkiler bölümlerinde geçer akçenin parçası haline gelen meseleleri ele almaya bile başlamıyordu.[87]

Carr aynı zamanda disiplinin ABD'de ilk aşamalardaki halinden (siyaset biliminden olduğu kadar tarih ve siyaset felsefesinden de etkilenen bir alan) 1960'larda ve 1970'lerde tedricen dönüştüğü hali almaya başlamasından da muzdaripti: niceliksel, davranışsal ve kapsam bakımından çok az bilimsel. Kişinin analiz düzeyinin geçmiş anlayışı kadar (daha fazla değilse) önemli hale geldiği oyun teorisinin bu cesur yeni ölçümlü dünyasında, Carr'ın kitabı Amerika Birleşik Devletleri'nde ya bilinmeyen ya da bir tabu olan bir grup yazardan alınmış olağanüstü çeşitlilikteki referanslarıyla, *Yirmi Yıl Krizi*'nin sadece modası geçmiş ve fazla uzun (ve belki de yıkıcı) değil, aynı zamanda konunun özünü kaçıran bir kitap gibi görünmesine neden olmuştur. Şüphesiz disiplinin tarihçileri ve siyaset kuramcıları onu yine de hâlâ ilginç buluyordu.[88] Ama disiplinin odak noktası ve ele aldığı konular değiştikçe, *Yirmi Yıl Krizi*, giderek daha fazla geçmiş bir çağın tarihi bir kalıntısı gibi görünmeye başladı. Ama Carr tamamen gözden de kaybolmadı. 1964 yılında kitabı popüler bir karton kapak baskısıyla Amerika'da yeniden basıldı ve oldukça başarılı oldu. 1967'de önemli bir incelemenin konusu oldu, ama ne yazık ki özellikle iyi veya olumlu bir inceleme değildi.[89] Ve birkaç yıl sonra Robert Gilpin'in eserleriyle bir kez daha yüzeye çıktı. Gilpin'in hegemonya ve hegemonik istikrar kavramlarına duyduğu ilgi, Carr'ın iki savaş arası dönemdeki sisteme dair analiziyle oldukça ciddi bir şekilde ilgilenmesine yol açtı.[90]

---

87 Bkz. Chris Brown, *Understanding International Relations*, Basingstoke, Macmillan Press –şimdi Palgrave, 1997; 2. baskı, 2001, s. 31-32.

88 Bkz. Daniel H. Deudney'nin yorumu, 'Regrounding Realism: Anarchy, Security, and Changing Material Context', *Security Studies*, c. 10, no. 1, Güz 2000, s. 19.

89 Whittle Johnston, 'E. H. Carr's Theory of International Relations: a Critique', *The Journal of Politics*, c. 29, no. 4, Kasım 1967, s. 861-864.

90 Robert Gilpin (Thucydides ve Makyavelli ile birlikte) Carr'dan 'üç büyük gerçekçi kuramcı'dan biri olarak bahsediyordu. Daha sonra Carr'ın eserlerinde 'kendisinin alandaki karalamaları için en büyük ilhamlardan birini' bulduğunu ve 'Carr'ın uluslararası ekonomi ve siyaset arasındaki ilişkiye dair analizini kendi çalışmasına eklemlediğini' kaydediyordu. Bkz. 'The Richness of the Tradition of Political Realism', Robert Keohane (der.), *Neorealism and its Critics* içinde, New York, Columbia University Press, 1986, s. 306, 309. Gilpin'in Carr'a ne açıdan borçlu olduğunu görmek için bkz. *Global Political Economy: Understanding the International Economic Order*, Princeton, Princeton University Press, 2000, s. 100-101, n. 52.

Carr'ın sorularının veya cevaplarının, eskiden İkinci Dünya Savaşı'nın ve Soğuk Savaş'ın ilk günlerinin gölgesinde yetişenler için olduğu kadar geçerli olmadığı yüksek pozitivizm çağında bile en azından bazıları için *Yirmi Yıl Krizi* hâlâ bir miktar cazibesini koruyordu.

Ama Carr'ın 1960'lar ve 1970'lerde Amerika Birleşik Devletleri'nde anaakım uluslararası ilişkilerde artan marjinalleşmesi, çok gerçek olan etkisini bulanıklaştırmamalıdır.[91] Bir başka Amerikalı hayranının belirttiği gibi *Yirmi Yıl Krizi* aslında 'modern dünya siyasetinin ilk "bilimsel" incelemesi'ydi ve savaşın hemen ardından gelen yıllarda disipline şu ya da bu yolla girenlerin birçoğu tarafından da öyle görülüyordu.[92] Carr ayrıca muhtemelen daha az olumlu başka bir şekilde de etkide bulunmuştu: öğrencilere uluslararası ilişkilerin nasıl ciddi ve bilimsel itibara sahip akademik bir disipline evrildiği ve dönüştüğü hakkında belli bir hikâye sunuyordu. Hikâye basit ve iyimserdi ve tüm iyi hikâyelerde olduğu gibi mutlu sonla bitiyordu. Hikâyeyi anlatanlara göre bu kurnaz İngiliz, gerçek dünyayı anlamayan bir grup kafası karışık düşünürle ölümcül bir entelektüel savaşa girmişti ve birkaç çarpışmadan sonra onları 'ilk büyük tartışma' diye bilinen bir muharebede mağlup etmişti. Doğal olarak bu çatışmayı kazanmıştı ve sonuçta uluslararası ilişkileri erken yıllarında geride bıraktığı varsayılan 'ütopik' saçmalıktan temizleyip gerçek bir disiplin olarak tesis edilmesine yardımcı olmuştu. İdealizm canavarının karşısına çıkan ve sonunda onu mağlup eden Kazıklı Carr'ın destansı öyküsü, o kadar çok tekrarlandı ki çok az kişi daha sonra gelen yazarlara muazzam bir basite indirgeme olarak görünen şeyi sorguladı. Canavarın asla öldürülmemiş olması ve Kazıklının bu süreçte kolayca çürütülebilecek rakip argümanlar icat etmiş olması, büyük ölçüde göz ardı edilmişti. Bu alanın modern çağda doğuşuna katkıda bulunan başka yazarların olabileceği şeklindeki epeyce bariz gerçek de göz ardı edilmişti.[93] Ama yine, yollarında kendilerine yardımı dokunacak bu tür basitleştirici 'kurucu mitler'e ihtiyaç duyanlar ta-

---

91 Britanyalı bir akademisyene göre 'Carr... uluslararası ilişkiler üzerine konusuna rağmen, insanın zevk için okuyabileceği çok az kitaptan birini yazma ... ayrıcalığına sahipti'. Bkz. Michael Nicholson, *Formal Theories in International Relations*, Cambridge, Cambridge University Press, 1989, s. 26-27, n. 1.

92 Bkz. Stanley Hoffman, 'An American Social Science: International Relations', *Daedalus*, c. 106, No. 3, Yaz 1997, s. 41-60.

93 Daniel Deudney, Carr'ın Münih'teki Jeopolitik Enstitüsü çevresindeki Alman yazarlar tarafından üretilen 'erken jeopolitik literatürü'nü göz ardı etmeyi becerdiğini kaydetmiştir. Bkz. Deudney, 'Geopolitics and Change', Michael Doyle ve G. John Ikenberry (der.), *New Thinking in International Relations Theory* içinde, Colorado, Westview Press, 1997, s. 51.

rafından bunun da sessizce üzerinden atlanmıştır.[94] Bu şekilde Carr'ın bilgisi olmadan *Yirmi Yıl Krizi* bilge arifleri ve naif saflarıyla tarihi bir ahlâk masalına dönüşmüş, arifler safları sonunda mağlup etmiş ve bu süreçte disiplini geçmişteki iyimser aşırılıklarından arındırmıştı.[95]

Carr'ın Amerika Birleşik Devletleri'nde uluslararası ilişkilerin yönünü belirleme yollarından biri de, genel olarak 'gerçekçilik' adını alan belli bir teorik yaklaşımın meşrulaştırılmasına yardım etmek olmuştur. Kendisiyle Morgenthau arasındaki bariz farklar dikkate alındığında, ki ne onun eleştirel dünya anlayışını ne de tarihsel değişime duyarlılığını paylaşan sonraki gerçekçilik versiyonlarından bahsetmeye hiç gerek yok, bunu tam olarak ne ölçüde yaptığı bazı yazarların arada bir ilişkinin varolduğundan bile kuşku duymasına yol açtı.[96] Bununla birlikte bir tür bağlantı vardı.[97] Carr pekala çok farklı bir gerçekçi olabilirdi, ama *Yirmi Yıl Krizi* hâlâ daha anaakıma ait yazarların merkezi ilgisi olan devletler arasındaki eşitsizliğin nasıl aralarında çatışmaya yol açtığı şeklindeki temel sorunu ele alıyordu.[98] Bu Carr'ı 'gerçekçinin gerçekçisi' yapmıyor olabilirdi,[99] tıpkı onun özel gerçekçilik şeklinin, bir yandan Hitler'in yatıştırılmasını gerekçelendirirken, öte yandan burjuva toplumunun temellerine saldırmaktan alıkoymadığı gibi.[100] Gözlemlendiği üzere, pek çok farklı gerçekçi türü ve çeşitli gerçekçilik biçimleri vardır.[101] Ama bir elde gücün kullanımını

---

94 Örneğin bkz. Steve Smith, 'International Relations: still an American Social Science?', *British Journal of Politics and International Relations*, c. 2, no. 3, Ekim 2000, s. 376-379.

95 Bkz. Brian C. Schmidt, *The Political Discourse of Anarchy: a Disciplinary History of International Relations.*

96 Carr'ın ABD'de nasıl okunduğuna ve yanlış okunduğuna dair fikir verici yorumlar için bkz. James Der Derian, 'A Reinterpretation of Realism', Derian, *International Theory: Critical Investigations* içinde, s. 363-396 ve Vendulka Kubalkova, 'The Twenty Years' Catharsis: E. H. Carr and IR', Vendulka Kubalkova, Nicholas Onuf ve Paul Kowert (der.), *International Relations in a Constructed World* içinde, New York, M. E. Sharpe, 1998, s. 25-57.

97 Bkz. Joseph Grieco, 'Realist International Theory and the Study of World Politics', Michael Doyle ve G. John Ikenberry (der.), *New Thinking in International Relations Theory* içinde, Colorado, Westview Press, 1997, s. 107. Grieco'ya göre Carr hâlâ bir gerçekçidir, çünkü 'devletler'in 'savaş gölgesi' altında 'bir uluslararası anarşi bağlamında birlikte varolduğunu' öne sürmektedir (s. 107). Ayrıca Carr'ın güç ve barışçıl değişim teorisinin nasıl kullanıldığını görmek için bkz. Randall L. Schweller ve William C. Wohlforth, 'Evaluating Realism in Response to the End of the Cold War', *Security Studies*, c. 9, no. 3, Bahar 2000, s. 60-107.

98 Bkz. Graham Evans, 'All States are Equal but...', *Review of International Studies*, c. 7, 1981, s. 62.

99 J. D. B. Miller, 'E. H. Carr: The Realist's Realist', *The National Interest*, Güz 1991, s. 65-71.

100 Bkz. John Rawls, *The Law of Peoples*, Cambridge, Harvard University Press, 1999 (*Halkların Yasası*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004), s. 6, n. 8, Peter Wilson, 'E. H. Carr: the Revolutionist's Realist', yayımlanmamış elyazması, 2000, 16syf., ve William C. Olson ve A. J. R. Groom, *International Relations: Then and Now: Origins and Trends in Interpretation*, Londra, Routledge, 1991, s. 93.

101 Bkz. Michael Doyle, 'Peace, Liberty and Democracy: Realists and Liberals Contest a Legacy',

haklı çıkaran, diğer ellerde (Carr'ınki gibi) statükoyu savunanlara karşı eleştirel bir silaha dönüşen bir teorinin her zaman böyle bir 'sorunu' olmuştur.[102]

CARR, MUTLU İNGİLTERE VE 'İNGİLİZ OKULU'

Yirmi Yıl Krizi'nin tarihi hakkındaki pek çok ironiden biri de, kitabın anlamı Amerika Birleşik Devletleri'nde hararetle tartışılırken, Carr'ın doğduğu topraklarda itibar görmesine rağmen çok az tartışılmasıdır. Üniversiteye gittiği Galler'de bile, nadiren ateşli bir tartışma nedeni oluyordu. Gerçekten de, bölüme 1961'de katılan birine göre 'konferans veya seminerlerde Carr'dan bir kez bile bahsedildiğini hatırlamıyordu'.[103] Elbette bir yandan bu adamla Britanya'da 1950 ve 1960'lı yıllarda uluslararası ilişkiler disiplininde kabul gören şeyler arasındaki genel ilişki pek de yakın sayılmazdı. Arada sırada bir kitap incelerdi[104] ve hatta bir seferinde C. A. W. Manning'in bir el yazmasını okudu, ama sadece bu kitabı yayımlayacaklarsa, 'yüzeysel ve hasmane' eleştirilere hazır olmaları gerektiği uyarısında bulundu.[105] Ayrıca Aberystwyth'te eski bölümünün ellinci kuruluş yıldönümü kutlamaları çerçevesinde bir konferansa katıldı[106] ve bir keresinde NATO tarafından dünya sahnesi üzerine yerinde bir başlıkla 'Yirmi Yıl Krizi' olarak adlandırılan bir konferans vermeye ikna edildi.[107] Ama hepsi buydu. Carr'ın disipline karşı pek ilgi duyduğu yoktu, alanı temsil etme iddiasında olanların bazılarınınsa Carr'la olumlu bir alışverişe girmek için pek bir arzusu yoktu.[108]Aslında, Cambridgeli tarihçi Herbert Butterfield'ın da aralarında bulunduğu önde gelen bir grup kişi, geç 1950'lerde 'Britanya Uluslararası İlişkiler Teorisi Komitesi'ni kurduklarında, Carr'ı davet bile etmediler.

Michael Cox, G. John Ikenberry ve Takashi Inoguchi (der.), *American Democracy Promotion: Impulses, Strategies, and Impacts*, Oxford, Oxford University Press, 2000, s. 23-27 ve Michael Joseph Smith, *Realist Thought from Weber to Kissinger*, Baton Rouge, Louisiana State University Press, 1986, s. 2.

102 Justin Rosenberg, *The Empire of Civil Society: a Critique of the Realist Theory of International Relations*, Londra, Verso, 1994, s. 9-37.

103 Bkz. Ken Booth, "What is His Story? Remarks for the Roundtable, E. H. Carr – The Aberystwyth Years: 1936-1947". Yayımlanmamış el yazması, 13 Temmuz 1997. *E. H. Carr: A Critical Reassessment* adlı uluslararası sempozyumda sunulmuştur.

104 Örneğin Hans Morgenthau'nun Amerikan dış politikasına ilişkin kitabının *The Listener*'da yayımlanan incelemesine bakınız, 15 Mayıs 1952.

105 C. A. W. Manning'in el yazması *The Nature of International Society* 1962'de yayımlandı ve 1975'te yeniden basıldı. E. H. Carr'dan Macmillan Publishers'a mektup, 23 Ocak 1961 (MAB).

106 Bkz. Brian Porter (der.), *The Aberystwyth Papers: International Politics, 1919-1969*.

107 Bkz. Dr. E. H. Carr (Birleşik Krallık) 'The Twenty Years' Crisis'. 18 Temmuz 1957'de verilen konferans, NATO gizli olmayan doküman, s. 18 (CPB).

108 Bkz. Brian Schmidt, *The Political Discourse of Anarchy: a Disciplinary History of International Relations*.

Grubun ilk kurucularından Martin Wight açıkça söylüyordu: 'E. H. Carr hakkında' şahsi nedenlerle değil, ama 'bu bölgede o kadar büyük bir güç ki tartışmalarımızı eserinin açtığı kanallara çekmesi konusunda çekincelerim olduğu için... tereddütlüyüm'.[109] Ayrıca onu davet etmenin pek bir anlamı olmayacaktı. Komitenin başlangıçta etrafında oluşturulduğu merkezi entelektüel kavramın –aralarındaki ilişkilerin yürütülmesi için ortak kurallar ve kurumlarca birbirine bağlanmış devletlerin 'uluslararası toplumu' fikri– Carr gibi bir 'Hobbesçu'ya beğendirilmesi pek mümkün değildi.[110]

Komitenin ve Carr ile ilişkisinin tarihi her bakımdan tuhaf bir tarihti. Üyeleri elbette Carr'ın genel olarak eserlerini ve özellikle *Yirmi Yıl Krizi*'ni biliyordu. Hatta Martin Wight 1946'da *Yirmi Yıl Krizi*'nin nüfuz edici ve eleştirel bir incelemesini yazmış ve Carr'ın 'kışkırtıcı' ve 'tatminkâr olmayan' çalışmasını yerden yere vurmakla kalmamış, daha önceki eleştirmenlerinden biri olan Leonard Woolf'un 'ölümcül bir cevap' kaleme aldığını da iddia etmişti.[111] Bundan sonra muhafazakâr Wight asla düşmanlıktan başka bir şey göstermedi ve kendisinin bile 'parlak' bir çalışma olarak tanımladığı bir eserle uzlaşmak zorunda olduğunu hissetmesine rağmen, Carr'a çok karşıydı ve en azından bir anlatıma göre ona 'tepeden bakıyordu'.[112] Şüphesiz görüşlerine karşı eleştireldi ve farklı zamanlarda yatıştırma politikasını savunmasına, Marksizm'den etkilendiğini düşündüğü ideoloji teorisine[113] ve 'gücün' 'toplum, hukuk, adalet ve ahlâktan önce geldiğini' düşünmesine saldırıda bulunuyordu.[114] Ne de Komitenin diğer üyelerinden Butterfield, Cambridge'teki meslektaşına karşı sevgi doluydu; bunun için iyi nedenleri de vardı. Sonuçta Carr 1951'de pek de üstü örtülü olmayan terimlerle, onu ilerleme ihtimalini yadsıyan gerici bulduğu bir teoriyi savunan pek çok tarihçiden biri olarak görüp saldırmıştı.[115] Daha sonra onu bir kez daha on yıl sonra ve hatta daha

---

109 Mektup Martin Wight'ındır ve Tim Dunne'dan alıntılanmıştır, *Inventing International Society: a History of the English School*, Basingstoke, Macmillan Press – şimdi Palgrave, 1998, s. 93.

110 Hobbesçu terimi tabii ki Martin Wight tarafından, 'parlak' *Yirmi Yıl Krizi*'ni tanımlamak için kullanıldı, Wight, 'Western Values in International Relations', Herbert Butterfield ve Martin Wight (der.), *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory in International Relations*, New York, Columbia University Press, 1966, s. 121.

111 Martin Wight, 'The Realist's Utopia', *Observer*, 21 Temmuz 1946, s. 3.

112 Roger Epp, 'Martin Wight: International Relations as a Realm of persuasion', F. A. Beer ve R. Hariman (der.), *Post-realism: the Rhetorical Turn in International Relations* içinde, East Lansing, MI, Michigan State University Press, 1996, s. 122.

113 Bkz. Martin Wight, *Power Politics*, Harmondsworth, Penguin Books, 1979, s. 19, 213.

114 Bkz. Martin Wight, 'An Anatomy of International Thought', *Review of International Studies*, c. 13, 1987, s. 222.

115 Carr'ın Herbert Butterfield'ı ilerleme karşıtı bir tarihçi olarak tanımladığı eleştirisi için bkz. *The*

güçlü bir şekilde 'bir tarihçi olmayan Fox haricinde tek bir Whig'den veya bir Whig olmayan Acton haricinde hiçbir tarihçiden' bahsetmemesiyle dikkatleri çeken 'çarpıcı bir kitap' (*The Whig Interpretation of History* [Tarihin Whig (Liberal Parti) Yorumu]) yazmakla eleştiriyordu.[116] Butterfield'ın ise Carr'ın Rus Devrimi savunusunun Hıristiyan Butterfield'ı çok soğutması nedeniyle ondan pek hoşlanmıyordu.[117] Hatta Carr'ın 1961'de yayımlanan çoksatar kitabı *What is History*'de ifade ettiği görüşlere saldırmaya yönelmişti. Kitabın 'çok ilginç' olduğunu kabul etse de, Carr'ın yaklaşımında 'özerk bir bilim olarak tarihin statüsünün altını oyma işlevi gören ... özgün bir eğilim' olduğunu düşünüyordu.[118] İlginç bir şekilde Carr'ın Komiteye katılmaya davet edilmemesi, onun girişimiyle olmuştu.[119]

Eğer adını öyle koyabilirsek Carr'a yönelik yeni ilgi, Komitenin onunla ilgili yaptığı bir çalışmadan veya açıkça dışlayıcı olan bu grubun *Yirmi Yıl Krizi* ile kolektif olarak uzlaşmaya girişiminden kaynaklanmadı.[120] Daha ziyade bu ilgi kendisini üyelerden birinin, Hedley Bull'un ilk yayımlanmasından otuz yıl sonra kitabın katkısını ve önemini değerlendirmeye yönelik daha ciddi bireysel çabalarının birinde gösterdi. Doğduğu yer bakımından Avustralyalı olan ve 1960'larda evine dönmeden önce Britanya'ya gelen Bull, LSE'de hem Wight hem de Manning'den ders almıştı. Ama, Bull'un başlangıçtaki asıl ilham kaynağı, silahsızlanmaya verdiği desteğe karşı olmasına rağmen Philip Noel-Baker'dı. 1960'larda dikkatini uluslararası düzenin egemenlik ve anarşi koşulları altında nasıl muhafaza edileceği meselesine verdi ve 17. yüzyıl hukuk teorisyeni Grotius'u okuyarak, devletlerin Hobbesçu bir evrende bulunmadığı, daha ziyade hukukla bağlanmış kendilerine ait bir toplum oluşturdukları sonucuna vardı. Dolayısıyla ilk bakışta Bull ile Carr'ın ortak çok yönü olduğuna işaret edecek pek bir belirti yoktu. Ama Bull'un gerçekten de *Yirmi Yıl Krizi*'ne yönelik bir ilgisi vardı ve bu kitapla ciddi bir şe-

---

New Society, Londra: Macmillan, 1951, s. 4-9, 16.

116 Carr'ın Butterfield'a saldırısı için bkz. E. H. Carr, *What is History?*, Harmondsworth, Penguin Books, 1961, s. 19, 41-42, 51, 74, 121.

117 Butterfield'a dair sempatik bir değerlendirme için bkz. Ian Hall, 'Historical Learning and Historical Thinking: Sir Herbert Butterfield and International Relations', *Review of International Relations*, 2002.

118 Herbert Butterfield, 'What is History?, *The Cambridge Review*, 2 Aralık 1961.

119 Ian Hall tarafından hatırlatılan önemli bir gerçektir bu, Hall, 'Still the English Patient? Closures and inventions in the English School', *International Affairs*, c. 77, no. 3, 2001, s. 504.

120 Carr haricinde Britanya Komitesinin toplantılarına katılmaya davet edilmeyen diğer isimler arasında o zaman Cambridge'te tarih dersi veren Harry Hinsley ve LSE'de Montagu Burton Uluslararası İlişkiler Profesörü olan C. A. W. Manning yer alıyordu, 1930-1962.

kilde ilgilenmeye mecbur hissediyordu. Başta 'E. H. Carr and the Fifty Years' Crisis [E. H. Carr ve Elli Yıl Krizi]' adını verdiği eleştirisi sonunda '*Twenty Years' Crisis* Thirty Years On [Otuz Yıl Sonra *Yirmi Yıl Krizi*]' adıyla yayınlandı. Pek çok açıdan bu makale sadece kendi düşünce 'evriminde önemli bir aşamayı' temsil etmekle kalmıyor,[121] aynı zamanda Carr'ın olgun bir uluslararası ilişkilerin gelişimi için bir ilhamdan çok bir engeli temsil ettiğini düşünenler için manifesto gibi bir şey teşkil ediyordu.

Bull, *Yirmi Yıl Krizi*'ni tamamen reddetmedi. Aslında kitabın liberal enternasyonalizmi gerçekçi reddi ve barışçıl değişim üzerine zihin açan gözlemleri de dahil olmak üzere güçlü bir şekilde hemfikir olduğu belli şeyler vardı. Hatta Bull, Carr'ın daha genel 'uluslararası siyasetin ne olduğuna dair analizinin' bile 'doğru' olduğunu söyleyecek kadar ileri gitti. Bununla birlikte, fikir ayrılığına düştüğü birçok şey de vardı. En barizi kitabın 'göreciliğini' reddetmesiydi ve örnek vererek Morgenthau'nun daha önce Carr'a getirdiği eleştiriyi onaylayarak alıntılıyordu. Morgenthau'ya göre Carr, dünya hakkında etik bir yargıda bulunmasına imkân verecek, kendine ait bir nesnel perspektiften yoksun olduğundan, her zaman Amerikalı bir yazarın 'gücün içkinliği' dediği şeye 'teslim olmak' zorunda kalıyordu. Elbette Carr'ın yatıştırma politikasından yana olması tesadüf değildi, çünkü bu mantıken Bull'un 'göreci ve araçsal ahlâk anlayışı' olarak tanımladığı ve iyiyle kötüyü, doğruyla yanlışı birbirinden ayırmayı imkânsız kılan perspektifinden kaynaklanıyordu. Bull'un daha esasa dair diğer itirazı tarihseldi. *Yirmi Yıl Krizi* ona göre özü itibariyle '1969'a değil, 1939'a ait bir analizdi'. Dolayısıyla yeni gerçeklikleri yansıtan bir uluslararası ilişkiler teorisi geliştirmek önemliydi. Bull'a göre Carr kitabını yazdığında dünya çok farklı bir yerdi. Avrupa dünyanın merkezini işgal ediyordu, Wilsonculuk uluslararası siyasette gerçek bir kuvvet olarak kalmaya devam ediyordu, gerçekçilik henüz kendini göstermemişti ve uluslararası alanda ana bölünme hattı 1919'un mirasından kaynağını alıyordu. Otuz yıl geçmiş ve durum dramatik bir değişim göstermişti. Avrupa'nın hakimiyeti artık geçmişte kalmıştı, gerçekçiliğin verdiği dersler alınmıştı, dünyadaki ana bölünmeler artık Versay sisteminin savunucuları ile eleştirmenleri arasında değildi ve en büyük sorun artık Almanya gibi 'mülksüz' güçlerle değil, Üçüncü Dünyadaki komünist Çin gibi yeni revizyonist devletlerle nasıl ilgilenileceğiydi. Kısacası yeni zamanlar, farklı tür cevapları doğuracak farklı soruları beraberinde getirmişti.

---

121 Kai Alderson ve Andrew Hurrell'den (der.) alıntı, *Hedley Bull on International Society*, Basingstoke, Macmillan Press – şimdi Palgrave, 2000, s. 125.

İşte bu noktada Bull kendi teorik kartlarını masaya açtı. Carr'ın dünya hakkındaki eski 19. yüzyıl yanılsamalarını yok etmekte iyi bir iş çıkardığını ve bir çağda geliştirilen ve bir başka çağda ne yazık ki muhafaza edilen kurucu fikirlerin, nasıl yirmi yıl krizinin temel nedenlerinden biri olduğunu göstermekle daha da önemli bir şey yaptığını kabul ediyordu. Ama 'bu yok etme işini tamamladıktan sonra' Carr 'şu anki koşullar' altında, devletler arasındaki 'düzen'i sürdürmek ve muhafaza etmek için gerekli olacak 'kurum ve aygıtlar'ın neler olabileceğini düşünmeye devam etmemişti. Bu da Bull'un, 'Carr'ın *Yirmi Yıl Krizi*'nde 'pek de tanınmayan' bir kavram olan kendi temel kavramı 'uluslararası toplum'u ortaya atmasına imkân verdi. Aslında Bull'a göre 'uluslararası topluma başvurmanın egemen güç gruplarının özel çıkarlarına nasıl hizmet ettiğini gösterirken' Carr 'uluslararası toplum fikrinin kendisini' göz ardı etmişti. Bu o zaman Carr'ın bir teorisyen olarak en büyük zaafıydı ve bu yüzden görüşleri bugün kabul edilmemeliydi: tarih anlayışı nedeniyle veya idealistler denen kişilerin iddialarını reddetmesi nedeniyle değil, daha ziyade bakış açısı hepsi bir arada 'bir uluslararası toplumun' temelini oluşturan ortak çıkarlar, ortak değerler ve dolayısıyla ortak kurallar ve kurumlara dayanan bir düzenin olma ihtimalini (veya varolduğunu) inkâr ettiği için reddedilmeliydi. Bu kilit önemdeydi, hem Carr açısından hem de uluslararası ilişkilerin geleceği açısından, çünkü Carr'ın 1939'da bu kadar güçlü bir şekilde reddettiği ama Bull'un 'uluslararası ilişkiler sorununun yeni bir analizi'nin temel taşını oluşturacağını umduğu bu 'fikirdi'. Carr'ın başlattığı ama sonunu getirmediği şeye 'şimdi' biz 'başlamalı'ydık.

Carr'ın uluslararası ilişkiler teorisini Bull'un ne ölçüde doğru yansıttığı bir miktar şüpheye açık bırakılmalıdır.[122] Bununla birlikte çalışmasının önemi harfi harfine isabetli olmasından değil, Bull'un temel önemde gördüğü bir şeyi Carr'ın teorik açıdan inkâr etmesi hakkında söylediklerindir. En azından bu konuda Bull'a pek hata bulunamaz. *Yirmi Yıl Krizi* devletlerin birbirleriyle nasıl bir ilişki içinde oldukları sorusuyla boğuşmuş, fakat Bull'un, uluslararası ilişkilerin yenilenmesi için merkezi önem taşıdığını düşündüğü sonuçlardan çok farklı sonuçlara varmıştı. Carr da bununla hemfikirdi. *Yirmi Yıl Krizi* yayımlandıktan birkaç yıl sonra kabul ettiği gibi, kendisi de bir kez 'uluslar topluluğu' dediği şeyin hiç gerçekleşip gerçekleşmediğini (veya mümkün olup olmadığını) merak etmişti, ama eşitsizlik koşulları altında bunun söz konusu bile olmadığı sonucuna varmıştı.[123] Bull gibi insanlar hakkın-

122 Bkz. Peter Wilson, 'The Peculiar Realism of E. H. Carr', *Millennium*, c. 30, no. 1, 2001, s.125.
123 Bkz. E. H. Carr, *Nationalism and After*, s. 42, n. 1.

da çok büyük etki yaratan fikirlere sahip Charles Manning'in çalışmalarından da haberdardı ve bunlara karşı çok da olumlu düşünmüyordu. Aslında Britanya Komitesinin kendi özel yolculuğuna çıkmaya hazırlandığı sıralarda, Manning'in 'uluslararası toplumun doğası' hakkındaki teorik iddialarını 'yanılsamaları teşvik etmesi' muhtemel olduğu gerekçesiyle özel olarak alaya alıyordu.[124] Bundan sonra fikrini de pek değiştirmedi ve birkaç yıl sonra Amerikalı bir akademisyene kendisinin ve diğerlerinin yıllar önce 'bir uluslararası toplumun varlığı büyüsüne kendilerini kaptırdıklarını' itiraf etti. Fakat bütün proje, 'esasa dair kuralları olmayan açık bir kulüp'ten başka 'uluslararası toplum' diye bir şeyin olmadığı gibi basit bir gerçek nedeniyle hiçbir yere varmadı ve bu fikir Bull'un görüşüyle taban tabana zıttı.[125]

Bull'un Carr'ın teorisini eleştirisi ve Carr'ın daha sonra İngiliz Okulu adıyla anılacak olan yaklaşımın temelini oluşturan temel fikri reddi, pek şüpheye yer bırakmıyordu. Bu iki kişinin pek bir ortak yönü yoktu ve nihayetinde uzlaşmaz olan şeyleri uzlaştırmaya çalışmanın da pek bir anlamı yoktu.[126] Elbette okulu oluşturanların *Yirmi Yıl Krizi*'ni göz ardı etmeleri de çok mümkün değildi. Sonuçta kitap Amerikalı olmayan bir yazar tarafından yazılan en önemli uluslararası ilişkiler çalışmalarından biriydi ve Britanya'da bu disipline adımını atan herkesin bunu kabullenmesi gerekiyordu. Ancak nihayetinde İngiliz Carr ile uluslararası ilişkiler söylemine bu çok özgül 'İngiliz' katkısını ayıran mesafe çok genişti.[127] Bir yanda paylaşılan normların merkeziliğini ve Carr'ın uzun zaman önce reddettiği devletler toplumu olarak bilinen bir varlığın bulunduğu fikrini vurgulayanlar, diğer yanda Bull ve Wight gibi insanların takdir ettiği kararlı tarihsel gerçekçiliğine rağmen uluslararası siyaseti çok farklı bir şekilde tasavvur eden Carr'ın kendisi yer alıyordu. Carr'ın Wight ve Bull gibi eleştirmenleri etkilediği tartışılmaz. Aslında önemli bir açı-

---

124 Manning'in kitabının adı *The Nature of International Society*'ydi [Uluslararası Toplumun Doğası] ve sonunda 1962'de Macmillan tarafından yayımlandı ve 1975'te yeniden basıldı. Carr Manning'i tanıyor ve seviyordu; onu ve onun fikirlerini 'orijinal ve zihin açıcı' buluyordu, ama bir 'uluslararası toplumun' varlığı konusundaki temel argümanı Carr'a gore basitçe yanlıştı. Carr şöyle yazıyordu: 'Benim bu teze ilişkin temel eleştirim, tezin ima ettiği uluslararası oyunun batı dünyasında son 400 yıl boyunca küçük ve etkili grupların ürünü olması ve oyunun bu grupların düşüşünden sonra varlığını devam ettireceğini farz etmek için hiçbir neden yoktur.' Ayrıca Manning'in 'soyut, el avuca gelmez ve kılı kırk yaran bir tarzda' yazdığını ve 'elyazmasının başından sonuna kadar çok nadiren özel isimler' içerdiğini ekliyordu. Bkz. E. H. Carr'dan Macmillan Publishers'a mektup, 23 Ocak 1961 (CPB).

125 E. H. Carr'dan Stanley Hoffman'a mektupta alıntılanmıştır, 30 Eylül 1977.

126 Bkz. Cecilia Lynch, 'E. H. Carr, International Relations Theory and the Societal Origins of International Legal Norms', *Millennium*, c. 23, no. 3, 1994, s. 589-620.

127 Bkz. Robert Jackson, *American Political Science Review*, c. 94, no. 3, Eylül 2000, s. 763-764.

dan, önce Carr'ı okumadan ne söyleyebilirlerdi anlamak güçtür. Ama Carr'ın gerçekten de onların eserlerini müjdelediğini düşünmek de güçtür.[128] Çok farklı kanaatlere sahip başka insanları, kendisini ciddiye almaya zorlamış olabilir. Ama Bull ve Wight'ın ima ettiği gibi, kullanılacak bir kaynak olmaktan ziyade, üstesinden gelinmesi gereken bir bariyeri temsil ediyordu.[129]

CARR ELEŞTİREL OLUR

Eğer Carr'ın İngiliz Okuluyla bağlantısı kararlı bir şekilde zayıf kaldıysa, 1980'lerde ve 1990'larda bir grup yazarın onun eserine duydukları yeni ilgi konusunda ne yapardı bilinmez. Kendisini 'gerçekçi' etiketi altında tanımlayanlara karşı eleştirel, ama aynı zamanda Marksist olarak yaftalanmamak konusunda da eşit derecede ihtiyatlı çeşitli kişilerden oluşan bu grup, Carr'ı Soğuk Savaşın son onyılında rağbet görmeyen, gereğinden az değerlendirilmiş bir kaynak olarak gördü. Bir disiplin olarak uluslararası ilişkilerin muhafazakâr karakteriyle ilgili genel bir hoşnutsuzluk veya güvenlik çalışmalarıyla siyasi iktisadı daha radikal bir yöne taşıma arzusundan hareket eden, 'eleştirel teori' olarak bilinen bu akımın destekçileri, Carr'ı geçmişte olduğundan daha yaratıcı bir şekilde kullanılabilecek biri olarak gördüler. Bazı durumlarda Carr gibi fikirlerin üretimiyle güç dünyası arasında yakın bir ilişki gören erken Alman teorisyen Max Horkheimer'ın eserlerinden, bazen de kilit önemdeki hegemonya fikrini yaygınlaştıran İtalyan komünist Antonio Gramsci'nin ekonomistik olmayan Marksizm'inden ilham alan yeni eleştirel kuramcılar, uluslararası ilişkiler çalışmalarına ayrı bir katkıda bulunacaklardı ve bunu Carr'ın eserini yeniden ele alarak yapacaklardı.

Muhtemelen Carr'ın yeniden kullanılmaya başlamasında ilk adım Kanadalı siyasi iktisatçı Robert Cox tarafından atıldı. Yaşamının uzun yıllarını Cenova'da Uluslararası Emek Örgütü'nde (ILO) çalışarak harcayan çalışma ekonomisi uzmanı Cox, kendisinden daha az radikal (ama aynı derecede putkırıcı) Susan Strange'le birlikte uluslararası ilişkilerde daha eleştirel eğilimli bir siyasi iktisat için temel atılmasına yardımcı olan eklektik ama yaratıcı bir düşünürdü. Teorik yönelimi bakımından Marksist'ten ziyade Gramscici olan Cox daima Carr'ın büyük bir hayranı oldu. Carr hakkındaki görüşü sadece

---

128 Alternatif bir görüş için bkz. Tim Dunne, *Inventing International Society*, s. 13 ve Charles Jones, 'Christianity in the English School: Deleted but not Expunged'. International Studies Association, Yıllık Konferansta sunulan bildiri, Chicago, 21-24 Şubat 2001, s. 3.

129 Carr'ın İngiliz okuluyla ilişkisi hakkındaki tartışma Tonny Brems Knudsen, Samuel M. Makinda, Hidemi Suganami ve Tim Dunne'ın katkıda bulunduğu *Cooperation and Conflict* dergisinden takip edilebilir, c. 35, no. 2, Haziran 2000, s. 193-237.

Yirmi Yıl Krizi üzerinden değil (ama o da bir rol oynamıştı), Bakunin ve Herzen, Marx ve Dostoyevski üzerine çeşitli biyografi çalışmaları, Rus Devrimi üzerine sonraki eserlerinin yanı sıra tarihin doğası üzerine düşünceleri de dahil olmak üzere Carr'ın eserlerinin geneli üzerinden oluşmuştu. Aslında Cox'u en çok etkilemiş görünen, Carr'ın şu veya bu dar uzmanlık alanında eğitim gören akademisyenlere dayatılan kısıtlama türlerinin kendisini bağlamasını inatla reddetmesiydi. Cox'un gözlemlediği gibi Carr sadece bilgi sahibi olmakla kalmamış, aynı zamanda çok sayıda farklı analiz düzeyini birleştirebilmiş ve böylece belli bir dönemin, ortalamadan daha ilginç olmanın yanı sıra tarihsel olarak da daha duyarlı bir resmini çizebilmişti. Cox'un kısaca, ama derinliğine anlamlı otobiyografik bir şekilde özetlediği gibi

> Carr yazdığı her şeye tarihsel bir düşünce tarzı getiriyordu. Ekonomik, sosyal, kültürel ve ideolojik meselelerin eşit derecede farkındaydı. Bireyleri, özellikle de entelektüel etkisi bir çağa damgasını vuranları inceledi; ama en önemlisi tüm bu unsurları yapısal değişim çerçevesinde bir araya getirdi.[130]

Yani Cox'un Carr'a hayranlığı muazzamdı. 1980'lerin ikinci yarısında yayımlanan başyapıtında ona kesinlikle referans veriyordu.[131] Ama Carr'ın profilini uluslararası ilişkileri teorize etmenin alternatif yollarını arayan yeni bir öğrenci nesli arasında yukarıya taşımak için her şeyden fazlasını yapan muhtemelen Cox'un 1981 tarihli büyük etkiye sahip makalesi oldu. Ama bu makalenin önemi Cox'un Carr ve tarih hakkında ne söylediğinden değil, makalenin karşı olduğu ortodoks gerçekçilik veya yeni gerçekçilik ile Carr'ın kendi özgün dünya siyaseti incelemesi arasında net bir ayrım çizgisi çekmek konusundaki ısrarından kaynaklandı. Başkaları da geçmişten bunun ipuçlarını vermişti ve Carr'ın daha duyarlı yorumcularından birkaçı, onun gerçekçilik biçiminin, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki anaakım uluslararası ilişkilerin savunduğuna pek benzemediği savını ileri sürmüştü.[132] Ancak, ikisi arasındaki en derin hendeği kazan ve Carr'ı geçmişte başkalarının kendisine dayattığı kafesten 'kurtaran' muhtemelen diğer her yazardan çok Cox oldu. Mesele Carr'ın diğer gerçekçilerle hiçbir ortak özelliği olmaması değildi. Tam

---

130 Bkz. Robert Cox ve Timothy J. Sinclair, *Approaches to World Order*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, s. 27.

131 Robert W. Cox, *Production, Power and World Order: Social Forces in the Making of History*, New York, Columbia University Press, 1987, s. 157.

132 Özellikle bkz. Graham Evans, 'E. H. Carr and International Relations', *British Journal of International Studies*, c. 1, no. 2, 1975, s. 77-97.

aksine. Ama Cox'a ilham veren onun özel gerçekçilik biçimiydi. Çünkü gücü olduğu gibi kabul etmek yerine, ona göre Carr, gücün taktığı ideolojik maskelerin arkasına bakıp gizli esas nedenleri ortaya çıkarmayı başarmıştı. Cox ayrıca Carr'ın dünyaya ayrı ayrı gerçekliklerden oluşan bir küme yerine, bir bütün olarak bakma tarzından da hoşlanmıştı. Bu özellikle önemliydi, çünkü devlet birimiyle uluslararası sistemin kendisi arasında keskin bir ayrım yapan daha ortodoks gerçekçilerin aksine, Carr'ın gerçekliği 'bütüncül' olarak gördüğü ve bir an bile devletlerin nasıl hareket ettiğinin ve ne yaptıklarının daha geniş uluslararası sistemden bağımsız olarak ele alınabileceğini düşünmediği anlamına geliyordu. Devletler arasındaki ilişkilerin de tekerrür etmeye mahkûm olduğunu kabul etmiyordu. Aslında Cox'un işaret ettiği gibi Carr'ın tartışmasının bütün gücü, devletler içindeki değişimlerin zaman içinde yavaşça ve geri döndürülemez bir şekilde 19. yüzyılı mümkün, 20. yüzyılı bu kadar istikrarsız kılan koşulların çöküşüne yol açtığını göstermiş olmasıydı. Bu da kilit önemdeydi. Aslında uluslar içindeki üretimin, yerini üretimin uluslararasılaşmasına bıraktığı, Vestfalya Anlaşmasıyla kurulan devletin hızla kendisini uluslararasılaştırdığı ve savaş sonrası dönemde dünya düzeninin temelini oluşturan hegemonya biçimlerinin (ki bu Carr'ın iki savaş arası dönemdeki sistem üzerine çalışmasında kısaca ele aldığı bir soruydu) hızla çözüldüğü ve yeni tarihsel ihtimallerin önünü açtığı süratle dönüşen bir dünyada modern devletin ve küresel ilişkilerin evrimini aydınlatabilmesi, ancak benzer bir metodolojiyi (bu arada Carr'ın uluslararası ilişkiler veya devlet hakkında söylediği herhangi bir şeyden bağımsız olarak geliştirdiği bir metodolojiyi) kullanmakla mümkün olabilirdi.[133]

Cox, kendi çalışmasında da, birine 'problem çözücü', diğerine 'eleştirel' dediği iki düşünce tarzını birbirinden ayırdı. Kesinlikle Carr'ın ait olmadığı ilk gruptaki insanlar, gerçekliği olduğu gibi kabul ediyordu ve sonra güç kaynaklarını kontrol edenler tarafından tanımlanan belirli ve özgül bir çerçeve içerisinde dünyanın karşı karşıya kaldığı sorunları çözmeye çalışıyordu. İkincisiyse hakim düzenden ayrı duruyor ve bu düzenin nasıl ortaya çıktığını, zaman içinde nasıl değiştiğini ve nihayetinde nasıl aşılabileceğini sorguluyordu. Cox da (burada neredeyse Carr'ı aynen alıntılıyordu) tüm teori biçimlerinin daima birisi veya bir amaç için olması gerektiğinde ve ileriye doğru bir yol önermedikçe hemen hemen faydasız olduğunda ısrar ediyordu. Burada da sadece gelişmelerin (bu durumda iki savaş arası dönemin sisteminin çöküşü) ne-

133 Robert W. Cox, *Production, Power and World Order*, s. 49-50, 86, 91, 100, 117, 169, 400, 502.

denini ele almakla kalmayan, aynı zamanda çözüm önermeye de çalışan Carr, örnek bir düşünür işlevi görüyordu. Bunu ilk kez tereddütlü bir şekilde *Yirmi Yıl Krizi*'nin son sayfalarında ve sonra daha ayrıntılı bir şekilde *Conditions of Peace*, *Nationalism and After*, *The Soviet Impact on the Western World* ve uygun ve anlamlı bir şekilde *The New Society* [Yeni Toplum] adı verilmiş önemli çalışmasında yapmıştı. Carr'ın eserlerinin bu ileriye bakan ve hatta ütopik yanı (Soğuk Savaş'ın zirvesinde olduğu yıllarda Amerika Birleşik Devletleri ve Britanya'da uluslararası ilişkiler çalışanların büyük ölçüde göz ardı ettiği bir yanı) Cox dışında bir dizi yazarın daha ilgisini çekmişti. Bunlardan biri siyaset kuramcısı Andrew Linklater'dı. Ama Cox, Carr'ı uluslararası siyasi iktisat ve büyük ölçekli tarihsel değişim konulu çalışmalarının amacı doğrultusunda kullanırken, Linklater farklı vatandaşlık anlayışları üzerine kurulmuş yeni bir siyasi cemaat teorisi inşa etme ihtimali hakkında yaratıcı bir şekilde düşünmek için Carr'dan faydalanmıştır.[134]

Uluslararası ilişkiler camiasında yer alan birçok kişi gibi Linklater da yıllarca Carr'ın çalışmalarını 'katıksız bir gerçekçi'nin ürünü olarak gördü. Ama sonuçta kendisini 'gerçekçiliğin ve Marksizm'in ötesine', 'siyasi cemaatin dönüşümü' fikriyle daha ciddi bir biçimde ilgilenmeye doğru götürecek yeniden düşünme süreci içinde, Carr'ın katkısıyla bir kez daha hesaplaşmak zorunda kaldı.[135] Bunu ilk kez 1990 yılında, Carr'ın *Yirmi Yıl Krizi*'nde 'ahlâki yükümlülüğün ve siyasi cemaatin genişletilmesini amaçlayan ulusal politikanın bir savunusu'na girişerek 'gerçekçilik ve idealizm arasındaki' temel 'çelişkiyi' çözmeye çalıştığını tereddütlü bir şekilde ileri süren bir çalışmada yaptı. Ama bu fikir asla tam olarak geliştirilmedi ve Linklater'ın Carr'dan sonuna kadar faydalanmaya başlaması biraz zaman alacaktı. İlginç bir şekilde bu, *Yirmi Yıl Krizi*'ni yeniden okumasıyla değil, Carr'ın milliyetçilik ve ulus devlet üzerine sonraki çalışmalarını keşfetmesiyle gerçekleşti. Aslında Linklater'a, Carr'ın klasik eserinden çok daha fazla ilham veren şey, bu 'öteki' Carr ile ve daha sonra onun 'muhteşem denemesi' dediği 1945'te yayımlanan *Nationalism and After* ile karşılaşması oldu. Linklater'ın Carr'ın 1945 tarihli çalışmasına övgüsünün sınırı yoktu. Ona göre bu çalışma 'şiddet ve dışlama eğilimi aşılırken, modern siyasi yaşamın kazanımlarının nasıl güvence altına alınabileceğini gösteren, alanda bir emsali olmayan örnek bir giri-

134 Andrew Linklater, 'The Transformation of Political Community: E. H. Carr and Critical Theory and International Relations', *Review of International Studies*, c. 23, 1997, s. 321-328.

135 Andrew Linklater, *Beyond Realism and Marxism: Critical Theory and International Relations*, Londra: Macmillan, 1990. Ayrıca bkz. daha sonra yazdığı *The Transformation of Political Community: Ethical Foundations of the post-Westphalian Era*, Cambridge, Polity Press, 1998.

şimdi' ve Carr bunu temelde bir yandan ulus devlet ile uluslararası sistem arasındaki ilişkiyi yeniden düzenleyerek, diğer yandan vatandaşlık kavramının ve yeni bir Avrupa'da vatandaşlığın ne anlama geldiğini yeniden belirleyerek yapıyordu. Sonuç, modern siyaset teorisinde, 'seleflerinden daha enternasyonalist, kültürel farklılıklara daha duyarlı ve sosyal ve ekonomik eşitsizliklere son vermeye daha fazla tutkuyla kendini adamış', daha aydınlanmış bir gelecek inşa etmek için geçmişten ders alarak düşünmeye yönelik daha heyecan verici ve radikal girişimlerden biri oldu.

Linklater'ın 'ahlâken yüklü' Carr yorumu olarak gördüğü kendi okuması, elbette şimdi kilit bir figür olduğu daha büyük siyasi ve entelektüel bir gündemden tamamen kopuk değildi. Bakış açısı bakımından radikal, ama birçok etkiye açık bu yeni dalganın merkezi kaygısı uluslararası ilişkilerde eşitsizlik ve dışlamaya meydan okuyacak yeni perspektifler geliştirmek ve bu şekilde (Cox'un terminolojisini kullanacak olursak) sadece 'problem çözücü' olmayan, baştan aşağı eleştirel olan bir özgürleştirici siyaset biçimini ileri taşımaktı. Ona göre Carr bu projeye en az iki önemli şekilde katkıda bulunmuştu: ulus devletin nasıl evrimleşmesi gerektiğine dair embriyonik ama artan oranda gelişmiş bir normatif analiz yoluyla ve çağın hakim ahlâki ve siyasi sorularını çözmek için uluslararası ilişkiler çalışmalarının nasıl yeniden şekillendirilebileceğine ilişkin ciddi (ama büyük ölçüde tamamlanmamış) bir tartışmaya girerek. Linklater'a göre bu, Carr'ı ütopyacı yapmazdı. Belirttiği gibi onun yeni bir siyaset önerileri havadan atılmıyordu, daha ziyade analizine içkindi. Diğer yandan normalde 'gerçekçilik' ile özdeşleştirilen 'kısırlık'tan da muzdarip değildi. Ve Carr'ın düşüncesinin o zamana kadar gerçekçi diye bilinmesi nedeniyle silikleşen bu tarafını kurtarmak hayati önem taşıyordu. Ancak bu yapıldığında, hayal dünyasına dalmadan bugünü aşan olgun bir uluslararası ilişkiler geliştirmek mümkün olabilirdi.

Linklater'ın Carr'a doğru uzun yürüyüşüne en azından kısmen benzer bir başka yolculuğu da aynı derecede etkili bir başka yazar, Ken Booth yaptı. 1970'lerde adını duyuran bir stratejist olan Booth, yavaş yavaş 1970'lerde ve 1980'lerde gerçekçiliğin ortaya attığı iddiaların tamamını değilse de çoğunu sorgulamaya başladı. Bu 'Şam Yolundaki Dönüşüm'* kadar büyük bir değişim değildi, daha ziyade zaman içinde bir zamanlar doğru olduğunu varsaydığı şeyleri sorgulamasına yol açan bir dizi uğraştan ibaretti. Üzerinden geçi-

(*) İncil'de rivayet edildiğine gore Tarsuslu Saul, bölgedeki Hıristiyan cemaatine karşı Şam'a savaşa giderken yolda İsa'yı görüp Hıristiyanlığa geçer ve Aziz Paul adını alır – ç.n.

lecek ilk gerçekçi doğru, muhtemelen bütün devletlerin verili bir belirlenmiş yapılar kümesi içerisinde benzer şekilde davrandığı fikriydi; bir diğeri 'Sovyet tehdidi' düşüncesi ve nükleer caydırmanın mantığı veya mantıksızlığıydı ve sonuncusu bu tür politikaları destekleyen, Booth'un daha sonra 'zihnin Soğuk Savaşları' olarak adlandırdığı fikirdi. Bu süreç içinde Booth uluslararası ilişkiler camiası içinde ve dışında oldukça emsalsiz bir konum oluşturdu. Bu konum 1979'da *Strategy and Ethnocentrism*'i yayınlamasıyla İkinci Soğuk Savaş'tan önceye denk geldi, ama daha sonra bölünmüş bir Avrupa'da nükleer silahların rolü hakkındaki süregelen tartışmaları takip eden çalkantılı günlerde pekişti. Saldırgan olmayan savunma fikrinin bir savunucusu ve Gorbaçov'un dış politika ve Avrupa güvenliği hakkındaki yeni düşünme tarzının önemli bir taraftarı olan Booth, sadece güvenlik politikasıyla ilgili geleneksel düşünceye meydan okumakla kalmadı, aynı zamanda süreç içinde genel olarak 'eleştirel güvenlik çalışmaları' adı altında anılan oldukça karmaşık bir fikirler kümesinin yaygınlaşmasına da etkin bir şekilde yardımcı oldu. Daha gelişmiş haliyle gerçekçiliğin yetersiz olduğu, ama her tür değişim ümidinin (olmadığımız yerden ziyade) olduğumuz yerden başlaması gerektiği varsayımına dayanan 'EGÇ' asla gerçekleştirilemeyecek hayaller kuran aşırı solun daha radikal eleştirmenleriyle, Batı'da güvenlik üzerine düşünceye uzun zamandır şekil veren yorgun memnuniyet arasında bir orta yol buldu.[136]

Dolayısıyla Booth'un Carr'ı 1991 yılındaki açılış konferansına konu etmesi önemsiz değildir. Tesadüfi de değildir. Booth sonuçta aslında eğitimini aldığı gerçekçi normları reddetmiş ve Carr'a bakınca da, geçmişte gerçekçiliğin sorduğu sorularla boğuşup cevapların yetersiz olduğu sonucuna varmış bir yazarı görüyordu. Bununla birlikte, (kendisi gibi) 'gerçekçi' olarak yaftalanmış olmasına rağmen, farklı bir dünya peşinde koşmayı (ki buna 'ütopya' denir) bağdaştırma amacına sahip, ama bunu 'gerçeklik' denen bir olgular kümesi içine yerleştirmeye çalışan 'ütopyacı' Carr ile de eşit derecede ilgileniyordu. Booth bu yaklaşıma 'ütopik gerçekçilik' diyordu. Sorunsuz olmasa da bu yaklaşım akla yatkındı, çünkü Carr'ın asla birleşmediğini söylediği iki 'düzlemi', ütopya ve gerçekliği bir araya getirmeye çalışıyordu.[137] Bu

---

136 Bkz. Ken Booth, 'Security and Self: Reflections on Fallen Realist', Keith Krause ve Michael C. Williams (der.), *Critical Security Studies* içinde, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1997, s. 83-120.

137 Tüm 'sağlıklı siyasi düşünce gerçeklik ve ütopya unsurlarına dayanmalıdır' diyen Carr'a ilişkin Booth'un daha once yaptığı bir tartışma için bkz. Booth, '1931 + 50: It's Later than we Think', David R. Jones (der), *Soviet Armed Forces Review* içinde, c. 5, Gulf Breeze FL, Academic International Press, 1981, s. 31-49.

ikisini bağdaştırma hedefinin peşinde başkaları da koştu, fakat ampirik bir gerçeklik olarak dünyaya dayanan, ama dünyayı asla olduğu gibi kabul etmeyen bir teori geliştirmeye çalışma sorunuyla en çok boğuşan muhtemelen Carr'dı. Carr'ın hiçbir sorunu yok değildi. Booth'a göre, ütopyacılık ve gerçekçilik arasında nerede durduğu konusunda Carr'ın kafası çok karışıktı. Ütopyacı dediklerine yönelik saldırıları aynı zamanda Kant'ın itibarına da büyük zarar vermişti. Bununla birlikte, yapılması gereken *Yirmi Yıl Krizi*'nin sınırları üzerinde durmak değil, orada sunulan pek çok fikri sadece gerçekçilerden kurtarmaktı. Geçmişte daha ortodoks okuyucuları sadece gerçekçi Carr'ın ütopyacılara saldırdığı yerlere dikkat ediyordu. Gerçekçiliğe karşı tereddütlerini ve bunun yanı sıra ütopyacılığın kendisi hakkında yaptığı olumlu yorumları da kaydetmek daha fazla değilse bile, eşit derecede hayatidir.[138]

Önde gelen bir grup yazarın Carr'ı gerçekçilikten kurtarma ve onun eleştirel potansiyelini değerlendirme girişimi uluslararası ilişkilerde önemli bir hamleyi temsil ediyordu. Ama bu hamlenin de sorunları yok değildi. İlk olarak pek de önemsiz olmayan Carr'ın ekonomisi sorunu vardı. Carr, piyasanın sınırlarını aşacak ve kaynakların daha adil bir şekilde etkin kullanımını sağlayacak bir tür planlamanın, eski ekonomik sistemin başarısızlığına karşı en hazır cevap olduğu bir dönemde yaşadı. 1989 olayları ve ardından iki yıl sonra Sovyetler Birliği'nin dağılması bu tür fikirlerin sonunu getirdi ve süreç içerisinde Carr'ın daha geniş yeni bir uluslararası düzen vizyonunu destekleyen ayakların en azından birini yok etti. Ayrıca bu düzene ilişkin anlayışının arzu edilecek çok az yanı kalmıştı. Daima 'ilerleme' olarak gördüğünün tarafından bulunmaya istekli, her açıdan bir modernleşmeci olan Carr, ilerlemenin yoluna çıkanlara ödettiği bedeller konusunda belki olabileceğinden daha az duyarlıydı. Gerçekten de tarihin yolunda duranlar, Carr'dan pek ilgi görmezken (özellikle köylüler ve küçük uluslar), yeni bir çağın taşıyıcıları, büyük güçler, Lenin ve hatta Stalin (Carr'ın bir keresinde o büyük 'Batılılaşmacı' dediği kişi) çoğu zaman aşırı nazik bir muamele görüyordu. Isaiah Berlin'in bir seferinde gözlemlediği gibi, Carr daima büyük taburların, tarihin galiplerinin yanında yer alıyordu, mağlupların değil.[139] Son olarak eğer Carr'ı bir eleştirel kuramcı olarak değerlendireceksek, savaştan önce Almanya'nın, savaştan sonra da Sovyet Rusya'nın dış politikaları için bir rasyonalizasyon sağladığı gerçeğini göz ardı edemeyiz. Bu 'mülksüz' devletlerin, kendilerinden daha

---

138 Ken Booth, 'Security in Anarchy: Utopian Realism in Theory and Practice', *International Affairs*, c. 67, no. 3, 1991, s. 527-545.

139 Isaiah Berlin, 'Mr Carr's Big Battalions', *New Statesman*, 5 Ocak 1962.

güçlü demokrasilerin ellerinde çok ıstırap çektiğine kuşku yok ve Carr bunu söyleyecek kadar da dürüsttü. Ne yazık ki süreç içerisinde, kendisini bu iki gücün Doğu Avrupa'da yaptıklarını teorik olarak cilalama konumuna düşürdü. Bu sadece Çekoslovakya ve Polonya gibi ülkelerin haklarını reddetmekle kalmadı, Carr'ı Batı'ya karşı tutarlı olarak muhalif olurken, Batı'nın düşmanlarına karşı olmamak şeklindeki oldukça meşru suçlamaya açık hale getirdi. Carr eleştirel olmuş olabilir, ama belli ki tutarlı bir şekilde yeterince eleştirel değildi. Uluslararası ilişkilerde sonradan popülerleşen bir terimi kullanacak olursak, asla 'baştan aşağı' eleştirel olmadı.

SONUÇ

Bu uzun makalenin göstermeye çalıştığı gibi, *Yirmi Yıl Krizi* Carr'ın uluslararası ilişkiler üzerine yazdığı tek kitap değildi, fakat Carr'ın alandaki şöhretini güvence altına alan kitaptı. Bir bakıma bu Carr için çok talihliydi, çünkü insanlığın bilgisine en önemli katkısı olarak gördüğü erken Sovyet Rusya tarihi şimdi neredeyse hiç okunmazken, sadece sınırlı bir miktar ilgi gösterdiği *Yirmi Yıl Krizi* hâlâ okunmaya ve tartışılmaya devam ediyor. Gerçekten de SSCB tarihçisi olarak şöhreti, sistemin 1991'de çöküşünün ardından önemli ölçüde sönerken, uluslararası ilişkilerdeki konumu başarıdan başarıya koşmaktadır. Üstelik bu, geleneksel gerçekçilere karşı pek de iyi davranmayan bir onyılda gerçekleşti. Diğer yandan Carr hiç o kadar popüler olmamıştı. 1998'de iki önemli yeniden değerlendirmeye konu olmuştu.[140] Sonraki yıl hak ettiği biyografiye de sahip oldu.[141] Ve 2000 yılında bir dizi farklı disiplinden gelen akademisyenler, Carr'ın yarım yüzyıldan fazla bir süre boyunca entelektüel yaşama yaptığı katkıyla ilgili adil ama eleştirel bir çalışma yaptılar.[142] Carr hakkında o kadar çok şey yazıldı ki, bir yorumcu kendisini ortaya çıkmakta olan yeni bir 'Carr' sektöründen bahsetmek zorunda hissetti.[143]

Carr hakkında yeniden ortaya çıkan bu ilgi, *Yirmi Yıl Krizi*'nin bugün anlam ve önemi hakkında oldukça bariz bir soruyu gündeme getirdi. Carr'ın kendisi her zaman kitabın uzun vadedeki başarısı konusunda kararsız göründü. Kitabı sonradan okuyanlar için biraz 'ilginç ve önemli' olabileceğini ka-

---

140 Charles Jones, *E. H. Carr and International Relations: a Duty to Lie* ve Tim Dunne, Michael Cox ve Ken Booth (der.), *The Eighty Years' Crisis: International Relations 1919-1999*.

141 Jonathan Haslam, *The Vices of Integrity: E. H. Carr, 1892-1982*.

142 Michael Cox (der.), *E. H. Carr: a Critical Appraisal*, Basingstoke, Macmillan Press – şimdi Palgrave, 2000.

143 Duncan S. A. Bell, 'International Relations: the Dawn of a Historiographic Turn?', *British Journal of Politics and International Relations*, c. 3, no. 1, Nisan 2000, s. 122.

bul etti. Diğer yandan Peloponez Savaşları üzerine kitabının 'sonsuza kadar' önemini koruyacağını (doğru bir şekilde) öngören Yunan tarihçi Tukidides gibi birisi kadar da kendine güveni yoktu.[144] İyi tanımlanmış ulus devletler ve ulusal ekonomilerin bulunduğu, süpergüçler öncesi bir çağda tasarlanan *Yirmi Yıl Krizi*, Carr'a göre yayımlandıktan sadece birkaç sene sonra 'zaten' bir 'dönem çalışması' haline gelmişti. Carr'ın yaptığı gibi Batı kapitalizminin geleceği değil, sadece bir geçmişi olduğunu varsaymanın tamamen normal karşılandığı ve planlama ile ilerlemenin eşanlamlı görüldüğü 1945 yılında verilen bu hüküm, birkaç onyıl sonra her zamankinden daha doğru görünecekti.

Ama kitap adına daha ciddi iddialarda bulunulabilir; belki de en barizi bize iki savaş arası dönemi olağanüstü heyecan verici bir analizini sunar ve kuşkusuz Carr'ın da tahmin ettiği üzere bu dönem uzun bir iz bırakması muhtemel bir dönemdi. Elbette bu çalkantılı yıllardan alınan dersler, özellikle de 'Münih'ten alınan dersler, tam da Soğuk Savaş'ın dondurucu günlerinde çok kişinin bir başka savaşı önlemenin tek yolunun Ruslar karşısında demokrasilerin 1939'dan önce Almanlara karşı göstermediği sert duruşu göstermek olduğunu varsaydığı bir zamanda, Batı'da daha sonra politika yapanların etraflarındaki dünyaya nasıl baktıklarını şekillendirmekte kilit bir rol oynadı. Bu bakımdan Carr savaş sonrası dönemde tamamen farklı iki amaca hizmet etti: bir grup onun yatıştırma politikası savunusuna işaret edip 'bir daha asla' diye haykırırken, diğeri onun idealistlere saldırılarından zevk aldı ve totaliter güçler çağında her zaman kullanmak zorunda olmasak da büyük bir sopa taşımanın daima akıllıca olduğunu naiflere hatırlattığı için uzun ve güçlü bir şekilde alkışladı.

Yirmi Yıl Krizi'ne yeniden dönmek için bir diğer önemli nedense, çeşitli farklı düzeylerde okunabilecek kitaplardan biri olmasıdır. Bir çağın yıkılmak üzere olduğu bir zamanda yazılmış bu kitap, zaman içerisinde çok özel bir anın özgün bir analizi olarak incelebilir ve sık sık incelenmiştir de. Ama iki savaş arası dönem sistemi hakkındaki özgül gözlemleri içerisine hapsolmuş bu kitapta sesini duyurmaya çalışan genel karaktere sahip bir şey de vardı: yani bir uluslararası kriz teorisi. Savaşların neden olduğuna veya sistemlerin neden yıkıldığına dair her türlü tek faktörlü yapısal açıklamadan kaçınan Carr, aslında her potansiyel krizi tehlikeli ve tehditkar kılan üç kritik faktör tespit eder: uluslararası düzenin dışında konumlanmış güçlü ve küskün devletlerin varlığı, küresel ekonominin işleyişinde derin ve sürekli bir bozulma ve

144 Thucydides, *History of the Peloponnesian Wars*, New York, Penguin, 1972, I. 22.

son olarak, tek bir güç veya 'hegemon'un uluslararası düzenin sorumluluğunu almaya istekli olmaması veya o kapasiteye sahip olmaması. Carr buna niyet etmemiş olabilir, ama bu bir 'yirmi yıl krizinin' açıklaması içerisinde, küresel istikrar ve istikrarsızlık hakkında ve genel olarak uluslararası sistemlerin nasıl ve neden en yıkıcı sonuçları doğurarak yıkıldığına dair daha genel bir tez de bulunmaktaydı.

Yirmi Yıl Krizi ayrıca daha genel bir kaygı yaratan başka bir meseleyi daha ele alır: muzaffer devletler uzun savaş dönemlerinden sonra barışı inşa ve muhafaza etmeye nasıl başlamalıdır? Bu soru önemli bir soruydu ve öyle de kaldı, belki de Soğuk Savaş'ın sonunda muzaffer güçler bir kez daha bir analistin 'uluslararası ilişkilerin temel sorunu'[145] dediği durumla boğuşmak zorunda kaldıkları bir dönemde her zamankinden daha fazla önem kazandı. Bu sorun Carr için kesinlikle tanıdık bir sorundu. Aslında *Yirmi Yıl Krizi*'ni yazmasının nedenlerinden biri, durmaksızın geçmişten neyin yanlış gittiği üzerine düşünmek değil, Carr'ın kitabı ithaf ettiği kişiler, yani 'gelecekteki barışı inşa edecek olanlar' tarafından aynı hataların gelecekte tekrar yapılmamasından emin olmaktı. Ve geçmişin öğrettiği şuydu: başarılı bir barış sadece bir dizi uluslararası kurumun oluşturulmasını değil, aynı zamanda bir dizi sosyal ve ekonomik koşulun yaratılmasını da gerektiriyordu; Almanya yayılmaya başvurmadan Avrupa içinde güvenli bir yer bulmadıkça, Avrupa'da barış olamazdı ve ulus devlet düzenin sağlanabileceği bir vasıta olmaktan ziyade, düzenli barışın önünde bir engel olarak görülmeliydi. Tüm bu konularda Carr'ın ileri görüşlü olduğu ortaya çıktı. Gerçekten de 1945'te ve daha sonra 1989'da barışın hangi şekillerde tesis edildiğine ilişkin her çalışma en azından dolaylı olarak barışı yapanların Carr'a ne kadar çok şey borçlu olduklarını gösterecektir ve bir barış girişiminin başarısızlığına tanık olmuş Carr gibi insanlar aynı şeyin tekrar etmemesi için çabalıyordu.[146]

Yirmi Yıl Krizi'nin genel olarak fikirlerin gücü ve özel olarak liberalizmin anlamı hakkında da söyleyecek çok şeyi vardı.[147] Carr'a göre liberalizm kesinlikle 20. yüzyılda aşılmaya mahkûm bir 19. yüzyıl ideolojisiydi. Bu konuda Carr yanlış bir kolektivist gelecek kehanetinde bulundu. Liberalizm savaş sonrası dönemde Amerikan gücünün şemsiyesi altında varlığını sürdür-

---

145 G. John Ikenberry, *After Victory: Institutions, Strategic Restraint, and the Rebuilding of Order After Major Wars*, Princeton, Princeton University Press, 2000, s. 3.

146 Bkz. Ian Clark, *The Post-Cold War Order: the Spoils of Peace*, Oxford, Oxford University Press, 2000.

147 Bkz. Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge, Cambridge University Press, 1999, s. 195-196.

mekle kalmadı, liberalizmin merkezi ilkelerinin Carr'ın öngörebileceğinden daha dirençli olduğu ortaya çıktı. Aslında 1989'da Batı'nın komünizme karşı beklenmedik zaferiyle, en azından bir meşhur yazarın artık ciddi bir alternatif kalmadığını ilan etmesine yol açan bir özgüven artışı yaşadı.[148] Ama Carr'ın da gözlemleyebileceği gibi, bir çağın sağduyusunu oluşturan şey, bir başka çağın tehlikeli yanılsamasına kolayca dönüşebilir ve zaferinden aşağı yukarı on yıl sonra, liberalizmin sınırları bir zamanlar dizginlenmeyen piyasalar ve açık ekonomiler değerlerini savunanlar için bile çok açık hale geldi. Ve romantik bir piyasa zaferciliği çağından, artan sayıda aktörün serbest teşebbüs sisteminin sınırlarını sorguladığı başka bir çağa geçerken, Carr'ın bu konuda *Yirmi Yıl Krizi*'nde ne söyleyeceğine yeniden bakmaktan çok daha kötüsünü yapabilirdik.

Son olarak, bugünü tarih olarak ve gücü ciddiye alınması gereken bir sorun olarak anlayan Carr'ın uluslararası ilişkiler yaklaşımı, alanın modern öğrencilerinin üzerinde düşünmekle iyi edeceği bir yaklaşımdır. Uluslararası ilişkilerdeki daha yakın döneme ait eğilimler, alandaki önde gelen isimlerden bazılarını, ne bildiğimiz hakkındaki tartışmaların yerini, bir şey bilip bilemeyeceğimiz hakkında bitmez tükenmez tartışmaların aldığı ve tarih çalışmasının yerini, aslında tarih diye bir şey olmadığı fikrini hareket noktası alan bir dizi inşa edilmiş anlatının aldığı oldukça esrarlı köşelere sıkıştırmıştır. Yenilikler kuşkusuz entelektüel yaşamın tuzu biberidir ve bilgide kaydedilen tüm ilerlemeler muhtemelen bu yoldan daha önce geçenlerin üzerine bina edilecektir. Ama geçmiş fikrini inkâr eden veya güce ilgi duymayan bir uluslararası ilişkilerin herhangi bir büyük keşif yapması pek muhtemel değildir. İşte bu yüzden *Yirmi Yıl Krizi* hem neyi ve neden incelememiz gerektiğini hem de tarih ve güçle ilgilenmenin neden onlara tapılmasını zorunlu kılmadığını bize hatırlatan bir kitap olarak hayati önemini korumaktadır. Eğer bu klasik eseri incelemekle bundan fazlasını elde edemiyorsak bile, zaten çok şey elde etmişizdir.

MICHAEL COX
Aberystwyth
Wales

148 Francis Fukuyama, 'The End of History', *The National Interest*, c. 16, Yaz 1989, s. 3-18.

BİRİNCİ KISIM

Uluslararası Siyaset Bilimi

BİRİNCİ BÖLÜM

Bir Bilimin Başlangıçları

Uluslararası siyaset bilimi henüz bebekliğini yazıyor. 1914'e kadar uluslararası siyaset, bu alanda görev yapan profesyonellerin meselesiydi. Demokratik ülkelerde dış politika geleneksel olarak parti siyasetinin kapsamı dışında görülürdü ve temsil organları kendilerini dışişlerinin gizemli operasyonları üzerinde bir kontrol sahibi olmaya yetkin görmezlerdi. Britanya çıkar sahası olarak görülen bir bölgede bir savaş çıkarsa veya Britanya donanması potansiyel rakipleriyle arasındaki çok önemli görülen üstünlüğünü geçici olarak yitirdiğinde Büyük Britanya'da kamuoyu ilgisi ortaya çıkardı. Kıta Avrupa'sında zorunlu askerlik sistemi ve kronikleşen yabancı işgali korkusu, uluslararası sorunlara ilişkin daha yaygın ve sürekli bir toplumsal farkındalık yaratmıştı. Fakat bu farkındalık büyük ölçüde zaman zaman savaş karşıtı akademik bildiriler yayınlayan emek hareketinde ifade buluyordu. Amerika Birleşik Devletleri anayasasında, anlaşmalarda son kararın 'Senato'nun tavsiyesi ve rızasıyla' Başkan tarafından verileceğine ilişkin emsalsiz bir madde vardı. Fakat Amerika Birleşik Devletleri'nin dış ilişkileri, bu istisnaya büyük bir önem atfedilmesine imkân vermeyecek kadar dar kapsamlıydı. Diplomasinin daha canlı yanları belli bir haber değeri taşıyordu. Ama ister üniversitelerde ister daha geniş entelektüel çevrelerde olsun, mevcut uluslararası meseleler organize bir şekilde ele alınmıyordu. Savaş hâlâ askerlerin işi olarak görülüyordu ve bunun doğal sonucu olarak da uluslararası siyaset diplomatların işiydi. Uluslararası meseleleri profesyonellerin elinden almaya veya onların ne yaptığına dair ciddi ve sistemli bir ilgi göstermeye yönelik genel bir istek yoktu.

1914-1918 savaşı, savaşların sadece profesyonel askerleri etkileyen bir konu olduğu görüşüne son verdi ve bunu yaparken uluslararası siyasetin profesyonel diplomatların eline güvenle terk edilebileceği şeklindeki tekabül eden izlenimi de yıktı. Uluslararası siyasetin popülerleştirilmesi kampanyası İngilizce konuşan ülkelerde, yeterli kanıt olmadan savaşın nedenlerinden biri olarak görülen gizli anlaşmalara karşı bir ajitasyon şeklinde başladı. Gizli anlaşmaların suçu hükümetlerin kötülüğüne değil, halkın kayıtsızlığına isnat edilmeliydi. Herkes gizli anlaşmaların yapıldığını biliyordu. Ama 1914 savaşından önce çok az insan bunları merak ediyor veya bu anlaşmalara itiraz edilmesi gerektiğini düşünüyordu.[1] Fakat, gizli anlaşmalara karşı ajitasyon, çok büyük önem taşıyordu. Bu hareketler uluslararası siyasetin halka yayılması talebinin ilk belirtisiydi ve yeni bir bilimin doğuşunu müjdeliyordu.

SİYASET BİLİMİNDE AMAÇ VE ANALİZ

Öyleyse uluslararası siyaset bilimi bir halk talebine karşılık olarak ortaya çıktı. Bir amaca hizmet etmek üzere oluşturuldu ve bu bakımdan diğer bilimlerin modelini izledi. İlk bakışta bu model mantıksız görünebilir. Denecektir ki, ilk işimiz olguları toplamak, tasnif ve analiz etmek, çıkarımlar yapmaktır; daha sonra olgularımızın ve çıkarımlarımızın hizmet edeceği amacı soruşturmaya hazır oluruz. Ancak insan zihninin süreçleri bu mantıksal düzen içinde gelişiyor gibi görünmemektedir. İnsan zihni tabiri caizse geriye doğru çalışır. Mantıken analizin ardından gelmesi gereken amaç, analize hem ilk itkiyi hem de yönünü vermek için gereklidir. 'Eğer toplumun teknik bir ihtiyacı varsa', diye yazar Engels, 'bu ihtiyaç bilimin ilerlemesini on üniversitenin yapacağından daha fazla teşvik eder.'[2] Bilinen ilk geometri ders kitabı 'somut sorunları çözmek üzere tasarlanmış bir pratik kurallar bütünü tespit eder: "yuvarlak bir meyveyi ölçme kuralı", "bir alanı düzenleme kuralları", "kaz ve öküzlerin tükettiği yem miktarının hesaplanması" '.[3] Akıl, der Kant, doğaya yaklaşımında 'ustasının kendisine söylemeyi seçtiği her şeyi dinleyen bir öğrenci gibi değil, tanığını, kendisinin uygun olduğunu düşündüğü soruları cevaplamak

1 Fransız-Rus ittifakı üzerine çalışan çağdaş bir tarihçi bu ilişkinin etrafını saran gizliliğe karşı birkaç Fransız radikalin protestosunu kaydettikten sonra şöyle devam eder: 'Parlamento ve kamuoyu bu mutlak sessizliği hoş gördü ve anlaşmanın maddeleri ve kapsamından mutlak surette bihaber kalmayı kabul etti' (Michon, *L'Alliance Franco-Russe*, s. 75). 1898 yılında Vekiller Meclisinde, anlaşmanın koşullarının açıklanmasını 'katiyen imkânsız' olarak tanımlayan Hanotaux alkışlanmıştır (age., s. 82).

2 Sidney Cook'tan alıntılanmıştır, *Towards the Understanding of Karl Marx*, s. 279.

3 J. Rueff, *From the Physical to the Social Sciences* (İng. çev.), s. 27.

zorunda bırakan bir hakim gibi' olmalıdır.[4] Modern bir sosyolog, 'sistemleştirme biçimlerimiz, konumuzun o ya da bu kısmına verilen önem, sorduğumuz ve cevaplamaya çalıştığımız soruların biçimlerinde doğrudan ve insan çıkarları tarafından belirlenmeden yıldızları veya kayaları veya atomları bile inceleyemeyiz' diye yazar.[5] Tıp bilimini yaratan sağlığı geliştirme amacıdır ve mühendislik bilimini yaratan köprüler inşa etme amacıdır. Siyaset bilimine de itkisini ve ilhamını veren siyasi topluluğun hastalıklarını iyileştirme arzusudur. Amaç, bilincinde olalım ya da olmayalım, düşüncenin bir koşuludur ve düşünmek için düşünmek, paragözün para biriktirmek için para biriktirmesi kadar anormal ve verimsizdir. 'Dilek, düşüncenin babasıdır' sözü, normal insan düşüncesinin kökeninin kusursuz ve tam bir tarifidir.

Eğer bu doğa bilimleri için geçerliyse, siyaset bilimi için daha da geçerlidir. Doğa bilimlerinde olguların soruşturulması ve olguların hizmet ettiği amaç arasındaki ayrım sadece kuramsal olarak geçerli olmakla kalmaz, aynı zamanda pratikte de sürekli olarak gözlenmektedir. Kanserin nedenlerini araştıran laboratuar çalışanı, aslen bu hastalığı yok etme amacından ilham almış olabilir. Ama bu amaç tam anlamıyla araştırma için önemsizdir ve araştırmadan ayrı tutulabilir. Vardığı sonuçlar, olgular üzerine doğru bir rapordan başka bir şey olamaz. Olguların, olduklarından başka bir şey haline gelmesine neden olmaz; çünkü olgular kişinin onlar üzerine ne düşündüğünden bağımsız olarak vardır. İnsan davranışıyla ilgilenen siyaset biliminde bu tür olgular yoktur. Araştırmacı, siyasi topluluğun bir hastalığını iyileştirme arzusundan ilham alır. Sorunun nedenleri arasında, insanların belli koşullara normalde belli bir şekilde tepki verdiği olgusunu teşhis eder. Ama bu, insan vücudunun belli ilaçlara belli tepkiler verdiği olgusuyla karşılaştırılabilir bir olgu değildir. Bu olgu, değiştirme arzusuyla değiştirilebilecek bir olgudur ve araştırmacının zihninde zaten mevcut olan bu arzu, araştırmanın sonucu olarak onu daha etkili kılmak için yeterli sayıda başka insanı içine alacak şekilde genişletilebilir. Amaç doğa bilimlerinde olduğu gibi araştırma için önemsiz ve araştırmadan bağımsız değildir: amacın kendisi olgulardan biridir. Teoride bu ayrım kuşkusuz olguları tespit eden araştırmacının rolüyle doğru hareket şeklini düşünen pratisyenin rolü arasında yine de çizilebilir. Pratikte bu rollerden biri fark ettirmeden diğerine dönüşebilir. Amaç ve analiz tek bir sürecin ayrılmaz parçaları olur.

Birkaç örnek bunu açıklığa kavuşturacaktır. Marx *Kapital*'i yazdığın-

4 Kant, *Critique of Pure Reason* (Everyman der.), s. 11.

5 MacIver, *Community*, s. 56.

da kapitalist sistemi ortadan kaldırma amacından ilham almıştı, tıpkı kanserin nedenlerini araştıran araştırmacının kanseri yok etme amacından ilham alması gibi. Fakat kapitalizm hakkındaki olgular, kanser hakkındaki olgularda olduğu gibi, insanların ona karşı olan tavrından bağımsız değildir. Marx'ın analizi bu tavrı değiştirmeyi hedefliyordu ve gerçekten de değiştirdi. Marx olguları analiz etme sürecinde onları değiştirdi. Bilimadamı Marx ile propagandist Marx'ı ayırma çabası boşuna kılı kırk yarmaktır. 1932 yılının yaz mevsiminde Britanya hükümetine yüzde 5'lik Savaş Tahvilinin yüzde 3,5 oranında ödenebilir olduğu tavsiyesinde bulunan finans uzmanları kuşkusuz bu tavsiyelerini belli olguların analizine dayandırmışlardı; ama bu tavsiyeyi vermiş olmaları, finans dünyası tarafından bilinen bir olgu olarak, bu operasyonun başarıya ulaşmasını sağlayan olgulardan biriydi. Analiz ve amaç ayrılmaz bir şekilde birbirine girmişti. Siyasette de siyasal bir olguyu teşkil eden sadece profesyonel veya vasıflı siyaset araştırmacılarının düşünceleri değildir. Bir gazetenin siyaset sütunlarını okuyan, siyasi bir toplantıya katılan veya komşusuyla siyasetten konuşan herkes bir dereceye kadar siyaset araştırmacısıdır ve oluşturduğu yargı (özellikle demokratik ülkelerde, ama sadece bu ülkelerde değil) siyasi gelişmelerin yönünü etkileyen bir etkendir. Dolayısıyla bir eleştirmen bu kitabı yanlış olduğu gerekçesiyle değil, zamansız olduğu gerekçesiyle eleştirebilir; ama bu eleştiri haklı olsa da olmasa da anlaşılabilir olacaktır, halbuki kanserin nedenleri hakkındaki bir kitaba yöneltilecek aynı eleştiri anlamsız olacaktır. Her siyasal yargı, hakkında hüküm verdiği olguların değişmesine katkıda bulunur. Siyasi düşüncenin kendisi bir siyasi eylem biçimidir. Siyaset bilimi sadece olanın değil, olması gerekenin de bilimidir.

ÜTOPYACILIĞIN ROLÜ

Dolayısıyla eğer amaç düşünceden önce geliyor ve onu koşulluyorsa, insan zihni yeni bir alanda kullanılmaya başladığında, dilek ve amacın belirgin bir şekilde güçlü olduğu, olguları ve araçları analiz etme eğiliminin zayıf olduğu veya hiç olmadığı bir başlangıç aşamasının ortaya çıktığını görmek pek de şaşırtıcı değildir. Hobhouse 'en ilkel halkların' bir karakteristiği olarak 'bir fikrin doğruluğunun kanıtının henüz o fikri hoş kılan özellikten ayrı' olmadığını kaydetmiştir.[6] Aynı şey siyaset biliminin ilkel veya 'ütopyacı' aşaması için de bariz bir biçimde geçerli görünecektir. Bu aşamada araştırmacılar mevcut 'olgular'a veya sebep-etki analizine çok az ilgi gösterecek, kendilerini tüm

6 L. T. Hobhouse, *Development and Purpose*, s. 100.

kalpleriyle akıllarındaki sonuçlara ulaşma amacı taşıyan hayalperest projelerin, basitlikleri ve kusursuzlukları nedeniyle kolayca ve evrensel bir cazibe kazanan projelerin, hazırlanmasına adayacaklardır. Ancak bu projeler çöktüğünde ve dilekle amacın arzulanan sonuçları elde etmek için tek başına yeterli olmadığı gösterildiğinde, araştırmacılar gönülsüzce analizi yardıma çağıracak ve ütopyacı bebeklik döneminde çıkan çalışma, bir bilim olarak görülme iddiasını ortaya atacaktır. Profesör Ginsberg şu yorumu yapmaktadır: 'Sosyolojinin, ayrıntılı tümevarımcı soruşturma tarafından desteklenmeyen kapsamlı genellemelere tepki olarak ortaya çıktığı söylenebilir.'[7]

Bu kurala doğa bilimleri alanında bile bir örnek bulmak pek de hayali olmaz. Ortaçağlarda altın, geçerli bir mübadele aracıydı. Ama ekonomik ilişkiler bu tür bir araçtan sınırlı bir miktardan fazlasını gerektirecek düzeyde gelişmemişti. 14. ve 15. yüzyılların yeni ekonomik koşulları yaygın bir para işlemleri sistemi getirdiğinde ve altın arzı amaç için yetersiz görüldüğünde, dönemin bilge adamları daha sıradan metalleri altına dönüştürme ihtimali üzerine deneylere başladılar. Simyacının düşüncesi salt amaçsaldı. Kurşunun özelliklerinin, onun altına dönüştürülmesini sağlayıp sağlayamayacağını araştırmaktan vazgeçmedi. Sonucun mutlak olduğunu (yani altın üretilmeliydi) ve araçların ve materyalin bu sonuca uydurulması gerektiğini farzediyordu. Ancak bu hayalperest proje başarısızlıkla sonuçlandığında araştırmacılar düşüncelerini 'olgular'ın, yani maddenin doğasının, incelenmesine yönelttiler. Ve başlangıçtaki ütopyacı kurşundan altın yapma amacı gerçekleştirilmekten hâlâ çok uzak olsa da, modern fizik bilimi bu ilkel istekten doğdu.

Şu anki konumuzla daha yakın benzerlikler taşıyan alanlardan başka örnekler de verilebilir.

Bir siyaset bilimi oluşturmaya yönelik bilinen ilk ciddi girişimler İÖ 5. ve 4. yüzyıllarda gerçekleşti. Bu girişimler birbirinden bağımsız olarak Çin ve Yunanistan'da gerçekleşti. Ama ne Konfüçyüs ne de Platon, içinde yaşadıkları siyasi kurumlardan elbette derinden etkilenmiş olmalarına rağmen, gerçekten bu kurumların doğasını analiz etmeye veya rahatsızlık duydukları kötülüklerin altında yatan nedenleri aramaya çalıştılar. Tıpkı simyacılar gibi varolan olgularla olan ilişkisi düpedüz yadsımaktan ibaret olan oldukça hayali çözümleri savunmakla yetindiler.[8] Savundukları yeni siyasi düzen, etrafların-

7 M. Ginsberg, *Sociology*, s. 25.

8 'Platon ve Plotinus, More ve Campanella hayali toplumlarını, gerçek cemaatlerinin dokusunda onlara ilham veren kusurlar nedeniyle varolmayan malzemeyle inşa ettiler. *Devlet*, *Ütopya* ve *Güneş Ülkesi*, bu eserlerin yazarlarının kendi tecrübelerinden lanetlemeyi öğrendikleri durumlara karşı birer protestoydu' (Acton, *History of Freedom*, s. 270).

da gördükleri her şeyden, altının kurşundan olduğu kadar farklıydı. Bu düzen analizin değil, özlemin ürünüydü.

18. yüzyılda Batı Avrupa'da ticaret, hükümet otoritesi tarafından getirilen ve merkantilist teoriyle gerekçelendirilen sayısız kısıtlamaları bezdirici kılacak ölçüde önemli hale geldi. Bu kısıtlamalara yönelik protestolar, hayali bir evrensel serbest ticaret vizyonu şeklini aldı ve bu vizyondan Fransa'da fizyokratlar, Büyük Britanya'da Adam Smith bir siyasi iktisat bilimi yarattılar. Bu yeni bilim temelde mevcut gerçekliğin yadsınmasına ve farazi bir ekonomik insanın davranışları hakkında belli yüzeysel ve doğrulanmamış genellemelere dayanıyordu. Pratikte bazı çok önemli ve faydalı sonuçlar elde etti. Ama ekonomik teori uzun bir süre ütopyacı karakterini muhafaza etti ve bugün bile bazı 'klasik ekonomistler' asla varolmamış hayali bir koşul olan evrensel serbest ticareti ekonomi biliminin normal bir aksiyomu, tüm gerçekliği de bu ütopyacı prototipten bir sapma olarak görmekte ısrar etmektedir.[9]

19. yüzyılın ilk yıllarında Sanayi Devrimi Batı Avrupa'da insan düşüncesini meşgul edecek yeni bir toplumsal sorun yarattı. Bu sorunu ele almaya ilk olarak girişen öncüler, gelecek nesillerin 'ütopik sosyalistler' adını vereceği adamlardı: Fransa'da Saint-Simon ve Fourier, İngiltere'de Robert Owen. Bu adamlar sınıfsal çıkarlar, sınıf bilinci veya bunların ortaya çıkardığı sınıf çatışmalarının doğasını analiz etmeye çalışmadılar. Sadece insan davranışı üzerine doğrulanmamış varsayımlarda bulundular ve bunlara dayanarak her sınıftan insanın emeklerinin meyvelerini ihtiyaçları oranında paylaşarak birlikte dostluk içinde yaşayacakları hayali ideal cemaat şablonları oluşturdular. Engels'in belirttiği gibi, onlara göre 'sosyalizm mutlak hakikat, akıl ve adaletin ifadesidir ve tüm dünyayı kendi gücüyle fethetmesi için sadece keşfedilmesi yeterlidir'.[10] Ütopik sosyalistler insanların sorunun ne olduğu ve bu sorunun çözülmesi gerektiği hakkında bilinç kazanması konusunda kıymetli işler yaptı-

---

9 'L'économie politique libérale a été un des meilleurs exemples d'utopies qu'on puisse citer. On avait imaginé une société où tout serait ramené à des types commerciaux, sous la loi de la plus complète concurrence; on reconnaît aujourd'hui que cette société idéale serait aussi difficile à realiser que celle de Platon' (Sorel, *Réflexions sur la violence*, s. 47). Krş. Profesör Robbins'in meşhur *laissez-faire* ekonomisi savunması: 'karşılıklı fayda sağlayan kendiliğinden ilişkilerin ortaya çıktığı bir gayrişahsi kurallar sistemiyle insan etkinliğinin koordinasyonu fikri, en az her bir eylemin veya her eylem türünün merkezi bir planlama otoritesi tarafından belirlenmesi anlayışı kadar incelikli ve en az o kadar tutkulu bir anlayıştır ve muhtemelen manen sağlıklı bir toplumun gereklerivle aynı derecede uyum içindedir' (*Economic Planning and International Order*, s. 229). Platon'un Devlet'inin anayasasının da varolan her devletin manevi gerekleri için en az o kadar incelikli, tutkulu ve tatminkar olduğunu söylemek de aynı derecede doğru ve bir o kadar faydalı olurdu.

10 Engels, *Socialism, Utopian and Scientific* (İng. çev.), s. 26.

lar. Ama onların savunduğu çözümün, sorunu yaratan koşulla hiçbir mantıksal bağı yoktu. Bir kez daha çözüm önerisi analizin değil, özlemin ürünüydü.

Bu ruhla geliştirilen şablonlar elbette işe yarar. Tıpkı kimsenin bir laboratuarda altın üretmeyi başaramamış olması gibi, kimse de Platon'un devletinde, evrensel serbest ticaretin olduğu bir dünyada veya Fourier'in falansterlerinde yaşayamamıştır. Ama yine de Konfüçyüs ve Platon'a siyaset biliminin, Adam Smith'e siyasi iktisadın, Fourier ile Owen'a sosyalizmin kurucuları olarak itibar etmekte hiçbir sorun yoktur. Bir sonuca yönelmiş başlangıçtaki özlem aşaması insan düşüncesinin temel bir yapıtaşıdır. Dilek, düşüncenin babasıdır. Teleoloji analizden önce gelir.

Uluslararası siyaset biliminin teleolojik yanı, başından itibaren dikkat çekmektedir. Kökenlerini büyük ve feci bir savaştan almıştır ve bu yeni bilimin öncülerine ilham veren ve onların düşüncelerine hakim olan amaç, uluslararası siyasi topluluğun bu hastalığının tekrarlanmasının önüne geçmekti. Savaşı engellemeye yönelik bu tutkulu arzu, çalışmanın başlangıçtaki yönünü tamamen belirlemiştir. Emekleme aşamasındaki diğer bilimlerde olduğu gibi, uluslararası siyaset bilimi de çarpıcı ve açık bir şekilde ütopikti. Dileklerin düşüncenin önüne geçtiği, genellemelerin gözlemin önüne geçtiği ve mevcut olguların ve eldeki amaçların eleştirel bir analizi için pek çaba gösterilmeyen başlangıç aşamasındadır. Bu aşamada, ilgi neredeyse tamamen ulaşılacak sonuca yoğunlaşmıştır. Sonuç o kadar önemli görünür ki önerilen araçlara getirilen analitik eleştiriler çoğu zaman ya yıkıcı olarak ya da faydasız olarak yaftalanmaktadır. Başkan Wilson Barış Konferansına giderken, danışmanlarından birisi ona Milletler Cemiyeti fikrinin işe yarayıp yaramayacağı konusundaki düşüncelerini sorduğunda kısaca şöyle cevap verdi: 'İşe yaramazsa, işe yaraması sağlanmalı'.[11] Uluslararası polis gücü veya 'ortak güvenlik' planlarını veya uluslararası düzeni sağlamaya yönelik başka bir projeyi savunanlar, kendilerini eleştirenlerin karşısına genellikle bu planın neden ve nasıl işe yarayacağını göstermek üzere tasarlanmış bir argümanla değil, ya başarısızlık durumunda sonuçları korkunç olacağı için işe yaramasının sağlanması gerektiği şeklinde bir ifadeyle ya da her derde çare olacak alternatif bir çözüm önerisi talep ederek çıkmaktadırlar.[12] Bu ruh hali, kuşkucular tarafından kurşunun altına dönüştürülüp dönüştürülemeyeceği veya insanların model bir cemaatte yaşama-

11 R. S. Baker, *Woodrow Wilson and World Settlement*, i. s. 93.

12 '1775 yılında Lizbon depremi sırasında işporta tezgahıyla dolaşıp depreme karşı haplar satan bir adamla ilgili meşhur bir hikaye vardır, ama bir olay unutulur: birisi hapların bir işe yaramayacağına işaret ettiğinde seyyar işportacı şöyle cevap verir: "Peki onların yerine sen ne koyardın?" ' (L. B. Namier, *In the Margin of History*, s. 20).

sının sağlanıp sağlanamayacağı konusunda sorgulandığında simyacı ve ütopik sosyalistin içinde bulunduğu ruh hali olmalı. Düşünce ıskontodadır. 'Aceleci ütopik şablonlar tasarlayan gergin sorumsuzluk' ile 'hem siyah taşları hem de beyaz taşları oynayarak en zor satranç problemini hızla çözen zayıf oyuncunun cesaretini' karşılaştıran ekonomist Marshall'ın başka bir bağlamda getirdiği eleştiriyi, 1919 ve 1939 yılları arasında uluslararası siyaset hakkında söylenen ve yazılanların çoğu hak etmektedir.[13] Bu zihinsel sorunu hafifletmek adına denebilir ki, bu dönemin ilk yıllarında uluslararası siyasetin siyah taşları o kadar zayıf oyuncuların elindeydi ki oyunun gerçek güçlükleri en istekli zeka için bile pek görünür değildi. 1931'den sonra olayların gelişimi salt özlemin, bir uluslararası siyaset biliminin temeli olmak için yetersizliğini açıkça ortaya çıkardı ve ilk kez uluslararası sorunlar hakkında ciddi eleştirel ve analitik düşüncenin ortaya çıkmasını mümkün kıldı.

GERÇEKÇİLİĞİN ETKİSİ

Hiçbir bilim, kendisini kadir-i mutlak olarak görmemek ve olanı, olması gerekenden ayırmak için yeterli tevazuu edinene kadar bilim unvanını hak etmez. Siyasi bilimlerde bu ayrım asla mutlak olamayacağı için bazı insanlar bilim unvanını bu bilimlerden esirgemeyi tercih ederler. Hem fiziki hem de siyasi bilimlerde, eninde sonunda başlangıçtaki dileme aşamasının, katı ve acımasız bir analiz aşaması tarafından takip edilmesi gereken bir noktaya ulaşılır. Fark şudur ki siyasi bilimler asla kendilerini tamamen ütopyacılıktan kurtaramazlar ve siyaset bilimci, fiziki bilimciden daha uzun bir süreliğine başlangıçtaki ütopik gelişme aşamasında oyalanma eğilimindedir. Bu tamamen doğaldır. Çünkü dünyadaki herkes tutkuyla isteseydi bile kurşunun altına dönüşmesi daha muhtemel olmazdı ama eğer herkes bir 'dünya devleti' veya 'ortak güvenlik' isteseydi (ve bu terimlerle herkes aynı şeyi kastetseydi) bu amaçlara kolaylıkla ulaşılabileceği su götürmez bir gerçektir. Uluslararası siyaset araştırmacısı da herkesin bu amaçlara ulaşmayı istemesini sağlamayı kendi görevi olarak benimserse hoş görülebilir. Siyasi gerçeklikten kaynağını almadıkça bu yolda hiçbir ilerleme kaydedilemeyeceğini ve hiçbir siyasi ütopyanın en sınırlı başarıyı bile elde edemeyeceğini anlaması biraz zaman alacaktır. Bu keşfi yaptığında, bilimin alameti farikası olan katı ve acımasız gerçeklik analizine girişecektir ve nedenlerini analiz etmesi gereken olgulardan birisi çok az insanın bir 'dünya devleti' veya 'ortak güvenlik' arzuladığı ve bu arzuyu taşı-

13 *Economic Journal*, xvii. s. 9.

dığını düşünen insanların da bu kavramlarla farklı ve uyuşmaz şeyler kastettikleri olgusu olacaktır. Amacın kendisinin verimsiz göründüğü ve gerçekliğin analizinin bu çalışmanın temel bir bileşeni olarak kendisini araştırmacıya dayattığı bir aşamaya ulaşacaktır.

Bir bilimin gelişiminde başlangıçtaki hayalperest projelerin dağılmasını izleyen ve ütopik aşamanın sona erdiğini gösteren, düşüncenin dilek üzerinde etkili olmaya başladığı sürece genellikle gerçekçilik adı verilir. Başlangıç aşamasındaki hayallere karşı bir tepkiyi temsil eden gerçekçilik, eleştirel ve biraz sinik bir özellik gösterme eğilimindedir. Düşünce alanında olguların kabulüne ve neden ile sonuçlarının analizine vurgu yapar. Amacın rolünü değersizleştirme ve açıkça ya da örtük olarak düşüncenin işlevinin, etkileme veya değiştirme gücüne sahip olmadığı bir olaylar dizisini incelemek olduğunu iddia etme eğilimindedir. Eylem alanında gerçekçilik, varolan kuvvetlerin karşı konulmaz gücünü ve varolan eğilimlerin kaçınılmaz karakterini vurgulamaya ve en büyük bilgeliğin bu kuvvet ve eğilimleri kabul etmek ve onlara uyum sağlamak olduğu konusunda ısrar etmeye meyillidir. 'Nesnel' düşünce adına savunulsa da böyle bir tavır, düşüncenin sterilize edilmesiyle ve eylemin yadsınmasıyla sonuçlanacağı bir noktaya kuşkusuz taşınabilir. Ama gerçekçiliğin, ütopyacılığın coşkusunu ıslah etmek için gerekli olduğu bir aşama olduğu gibi, başka dönemlerde de ütopyacılık, gerçekçiliğin verimsizliğini dengelemek için kullanılmalıdır. Ham düşünce genelde amaçsal ve ütopiktir. Amacı bütünüyle reddeden düşünce de yaşlılık düşüncesidir. Olgun düşünce amacı gözlem ve analizle birleştirir. Ütopya ve gerçeklik bu yüzden siyaset biliminin iki yüzüdür. Sağlıklı siyasi düşünce ve sağlıklı siyasi yaşam ancak ikisinin de bulunduğu yerlerde görülecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

Ütopya ve Gerçeklik

Ütopya ve gerçeklik antitezi (daima denge ile dengesizlik arasında salınan ve asla tam anlamıyla dengeye ulaşamayan bir muvazene) kendisini düşüncenin pek çok biçiminde ortaya çıkaran temel bir antitezdir. İki yaklaşım yöntemi, yani olması gerekeni düşünürken olmuş olanı ve şu an olanı göz ardı etme eğilimi ve olması gerekeni olmuş olandan ve şu an olandan çıkarsama eğilimi, her siyasi sorun konusunda karşıt tavırları belirler. 'Albert Sorel'in belirttiği gibi, 'dünyanın kendi politikalarına uyduğunu hayal edenler ve politikalarını dünyanın gerçekliğine uyduranlar arasında ebedi bir tartışma vardır.'[1] Uluslararası siyasetin şu anki krizini incelemeye başlamadan önce bu antitezi detaylandırmak yol gösterici olabilir.

ÖZGÜR İRADE VE BELİRLENİM

Ütopya-gerçeklik antitezi, bazı bakımlardan Özgür İrade-Belirlenimcilik antiteziyle özdeşleştirilebilir. Ütopyacı zorunlu olarak iradecidir (volontarist): gerçekliği az ya da çok radikal bir şekilde reddetme ve iradi eylemle gerçekliğin yerine ütopyasını getirebilme ihtimaline inanır. Gerçekçi, değiştirme gücüne sahip olmadığı, önceden belirlenmiş bir gelişim yönünü analiz eder. Gerçekçi için, Hegel'in *Hukuk Felsefesinin Prensipleri* adlı kitabına yazdığı meşhur sözleriyle, felsefe dünyayı değiştirmek için hep 'çok geç kalır'. Felsefeyle eski düzen 'yenilenemez, sadece bilinebilir'. Ütopyacı, gözlerini geleceğe sabitleyerek, yaratıcı kendiliğindenlik çerçevesinde düşünür: kökleri geçmişte

1 A. Sorel, *L'Europe et la Révolution Française*, s. 474.

olan gerçekçi, nedensellik çerçevesinde düşünür. Her sağlıklı insan düşüncesi ve dolayısıyla her sağlıklı düşünce, ütopya ile gerçeklik arasında, özgür irade ile belirlenimcilik arasında bir denge kurmalıdır. Tamamen gerçekçi olan, olayların nedensel düzenini koşulsuz kabul ederek, kendisini gerçekliği değiştirme imkânından yoksun bırakır. Tamamen ütopyacı olansa, nedensel düzeni reddederek, kendisini değiştirmeye çalıştığı gerçekliği veya bu gerçekliğin değiştirilebileceği süreçleri anlama imkânından yoksun bırakır. Ütopyacının karakteristik kusuru naiflik, gerçekçininkiyse kısırlıktır.[2]

TEORİ VE PRATİK

Ütopya-gerçeklik antitezi aynı zamanda teori-pratik antiteziyle de örtüşür. Ütopyacı, siyaset teorisini siyasi pratiğin uyması gereken bir norm haline getirir. Gerçekçiyse siyaset teorisini siyasi pratiğin bir kodlanma biçimi olarak görür. Teori ve pratik ilişkisi son yıllarda siyasi düşüncenin merkezi sorunlarından biri haline gelmiştir. Hem ütopyacı hem de gerçekçi bu ilişkiyi çarpıtır. Ütopyacı, amaç ve olgunun karşılıklı bağımlılığını kabul ettiği iddiasını taşırken, amaca tek önemli olguymuş gibi muamele eder ve sürekli dilek kipindeki önermeleri haber kipinde ifade eder. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'ne göre 'herkes eşit yaratılmıştır', Bay Litvinov'a göre 'barış bölünmezdir'[3] Sir Norman Angell'a göre 'insanlığın biyolojik olarak savaşan devletlere ayrılması bilimsel bir uygunsuzluktur.[4] Fakat genel gözlemler sonucunda bilinmektedir ki Amerika Birleşik Devletleri'nde bile herkes eşit doğmaz, Sovyetler Birliği komşuları savaştayken barış içinde kalabilir ve muhtemelen insan yiyen bir kaplanı 'bilimsel uygunsuzluk' olarak tarif eden bir zoolog hakkında pek de iyi şeyler düşünmeyiz. Bu önermeler siyasi bir programın olguların beyanı kılığına bürünmüş maddeleridir[5] ve ütopyacı oldukça zıt olguların gözlemlenebileceği gerçeklik dünyasından uzakta, böyle 'olgular'ın hayal dünyasında ikamet eder. Gerçekçi, bu ütopyacı önermelerin olgu değil özlem olduğunu ve haber kipine değil dilek kipine ait olduğunu algıla-

---

2 Psikolog burada Jung'un 'içedönük' ve 'dışadönük' şeklindeki psikolojik türler sınıflandırmasıyla (Jung, *Psychological Types*) veya William James'in karşıt çiftleriyle (Akılcı-Deneyci, Zihinci-Duyumcu, İdealist-Materyalist, İyimser-Kötümser, Dindar-Dinsiz, Özgür İradeci-Kaderci, Tekçi-Çoğulcu, Dogmatik-Kuşkucu) (W. James, *Pragmatism*) bir analojinin izini bulmakla ilgilenebilir. Daha fazlasını yapmak tehlikeli olurdu.

3 *League of Nations: Sixteenth Assembly*, s. 22.

4 Angell, *The Great Illusion*, s. 138.

5 Benzer şekilde Marx'ın artı değer teorisi de, sempatik bir eleştirmeninin sözleriyle 'ekonomik bir gerçeklikten ziyade, siyasi ve toplumsal bir sloganın önemini' taşır (M. Beer, *The Life and Teaching of Karl Marx*, s. 129).

makta bir güçlük çekmez ve devamla gösterir ki özlem olarak bu önermeler önsel önermeler değildir, aksine ütopyacının anlayamadığı bir şekilde bu önermelerin gerçeklik dünyasında kökleri vardır. Dolayısıyla gerçekçiye göre insanların eşitliği, kendilerini imtiyazlıların seviyesine yükseltmeyi hedefleyen imtiyazsızların ideolojisidir; barışın bölünmezliği özellikle saldırıya maruz kalma ihtimali yüksek olan ve kendilerini yönelik bir saldırının daha iyi bir konuma sahip devletlerin de bir meselesi sayılacağı ilkesini yerleştirmeye istekli devletlerin ideolojisidir;[6] egemen devletlerin uygunsuzluğu, diğer devletlerin egemenliğini kendi hakim konumlarının devamı önünde bir engel olarak gören egemen Güçlerin ideolojisidir. Ütopik teorinin saklı temellerinin böyle gözler önüne serilmesi, ciddi bir siyaset bilimi için gerekli bir ön adımdır. Ama gerçekçi, siyaset teorilerinin önsel niteliklerini yadsıyarak ve onların köklerinin pratikte olduğunu kanıtlayarak, koşullanmış ve önceden belirlenmiş bir amacın rasyonelleştirilmesinden başka bir şey olmayan teorinin, salt gereksiz bir fazlalık olduğunu ve olayların akışını değiştirme gücünden yoksun olduğunu savunan bir belirlenimcilik içine düşer. Dolayısıyla ütopyacı amaca tek nihai olgu muamelesi ederken, gerçekçi amaca sadece diğer olguların mekanik ürünü muamelesi etme riskini taşır. Eğer insan iradesinin ve insan özleminin bu şekilde mekanikleştirilmesini savunulmaz ve katlanılmaz görüyorsak, teorinin pratikten ortaya çıkıp pratiğe dönüşme süreci içinde kendi dönüştürücü rolünü oynadığını kabul etmemiz gerekir. Siyasi süreç gerçekçinin inandığı gibi sadece mekanik nedensellik yasaları tarafından yönetilen bir olgular dizisinden müteşekkil değildir. Ya da ütopyacının inandığı gibi sadece bilge ve ileri görüşlü insanlar tarafından içsel bilinçlerinden evrimleşen teorik doğruların pratiğe uygulanmasından da ibaret değildir. Siyaset bilimi teori ile pratiğin karşılıklı bağımlılığının kabulüne dayanmalıdır; bu da ancak ütopya ve gerçekliğin birleştirilmesiyle gerçekleşebilir.

ENTELEKTÜEL VE BÜROKRAT

Teori-pratik antitezinin siyasetteki somut bir ifadesi 'entelektüel' ve 'bürokrat' arasındaki karşıtlıktır.[7] Entelektüel genel olarak önsel bir hat üzerinde,

---

6 Diğer devletlerin kendilerinden daha fazla saldırıya açık olduğunu keşfeden Sovyet yetkililer, Mayıs 1939'da Bay Litvinov'u azlettiler ve barışın bölünmezliğinden bahsetmeyi bıraktılar.

7 'Bürokrat' terimi bu amaç çerçevesinde, politikaya yön verilmesiyle ilgilenen savaş hizmetlerinin üyelerini içine alacak şekilde kullanılabilir. Muhtemelen bir entelekt sahibi herkesin entelektüel veya herhangi bir devlet dairesine bir masada oturan herkesin bürokrat olmadığını söylemek gereksizdir. Ama yine de genel hatlarıyla 'bürokrat' ve 'entelektüelde' karakteristik düşünme biçimleri vardır.

bürokrat ise ampirik düşünmeye eğitilmiştir. Entelektüelin kendisini pratiği teoriye uydurmaya çalışan kampta bulması eşyanın tabiatı gereğidir, çünkü entelektüeller düşüncelerinin kendileri dışındaki güçler tarafından koşullandığını kabul etmek konusunda özellikle gönülsüzdür ve kendilerini, teorileri eylem adamlar denen kişiler için harekete geçme gücü sağlayan liderler olarak görmek isterler. Üstelik son iki yüz yılın tüm entelektüel perspektifi matematik ve doğa bilimlerinin belirgin damgasını taşımaktadır. Çoğu entelektüel tarafından genel bir ilke oluşturmak ve tikel olanı bu ilkenin ışığında sınamak, her bilimin gerekli temeli ve başlangıç noktası farzedilmiştir. Siyasette entelektüelin kusursuz modern örneği Woodrow Wilson'ın 'esasları ortaya çıkarmakta üstüne yoktu. Onun siyasi yöntemi ... kendini belli politikalara adamaktan kaçınarak, taleplerini genel ve basit ilkelere dayandırmaktı.'[8] 'Uluslaın kendi kaderini tayin hakkı', 'serbest ticaret' veya 'ortak güvenlik' gibi (hepsi de gerçekçi tarafından belli koşul ve çıkarların somut ifadeleri olarak görülen) genel kabul gören ilkeler, mutlak standartlar olarak alınır ve politikaların iyi veya kötü olduğuna bu ilkelere uyma veya onlardan sapma derecesiyle karar verilir. Modern zamanlarda entelektüeller her ütopik hareketin liderleri olmuşlardır ve ütopyacılığın siyasi ilerlemeye verdiği hizmetlerin hakkı büyük ölçüde onlara teslim edilmelidir. Ama ütopyacılığın karakteristik zaafı olan mevcut gerçekliği ve kendi standartlarının nasıl bu gerçeklikten kaynağını aldığını anlayamamaları, aynı zamanda siyasi entelektüellerin de karakteristik zaafıdır. Meinecke Alman siyasetinde entelektüellerin rolünden söz ederken yazmıştır ki 'Onlar siyasi özlemlerine bir saflık ve bağımsızlık ruhu , felsefi idealizm ve somut çıkarların oyununun üstünde bir konum yükleyebilirler ... ama gerçek devlet yaşamının gerçekçi çıkarlarına karşı kusurlu algılarıyla, çabucak ulvi olandan ölçüsüzlüğe ve eksantrikliğe düşmüşlerdir.'[9]

Entelektüellerin genellikle düşünce bakımından, birlikleri ortak bir ekonomik çıkara dayanan gruplardan daha az dolaysız koşullandıkları ve dolayısıyla kargaşanın dışında ve üstünde bir bakış açısına sahip oldukları ileri sürülmüştür. 1905 gibi erken bir zamanda Lenin 'entelijansiyanın ... sınıfın dışında kalabileceği şeklindeki eski moda görüş'e saldırmıştır.[10] Daha yakın bir zamanda bu görüşü yeniden canlandıran Dr Mannheim'a göre '*görece* sınıfsız' ve 'toplumsal olarak bağlantısız' olan entelijansiya, 'toplumsal yaşama sirayet etmiş tüm çıkarları içinde barındırır' ve dolayısıyla daha yüksek bir tarafsızlık

8 R. S. Baker, *Woodrow Wilson: Life and Letters*, iii. s. 90.

9 Meinecke, *Staat und Persönlichkeit*, s. 136.

10 Lenin, *Works* (2. Rusça baski), vii. s. 72.

ve nesnellik ölçütü elde edebilir.[11] Sınırlı bir ölçüde bu doğrudur. Fakat bu durumdan elde edilen herhangi bir avantaj, tekabül eden dezavantaj tarafından, yani siyasi yaşamda belirleyici faktörü tavırlarıyla oluşturan kitlelerden kopuş nedeniyle sıfırlanır. Liderlik ettikleri yanılsamasının en güçlü olduğu yerlerde bile, modern entelektüeller çoğu zaman kendilerini, çatışmasız zamanlarda arkasında bulunan, ama ciddi bir çatışma anında kaçacağından emin olabileceği askerleri olan subaylar konumunda bulurlar. Almanya'da ve diğer pek çok Avrupa ülkesinde demokratik 1919 anayasaları kendini adamış entelektüellerin eserleriydi ve yüksek düzeyde bir teorik kusursuzluğa sahiplerdi. Ama bir kriz meydana geldiğinde nüfusun büyük kitlesinin sadakatini kazanamayarak her yerde darmadağın oldular. Amerika Birleşik Devletleri'nde entelektüeller Milletler Cemiyeti'nin oluşturulmasında hakim rol oynadılar ve çoğu bu projeyi açıkça desteklediler. Ama Amerikan halkının büyük çoğunluğu onların liderliğini takip eder görünürken, kritik an geldiğinde projeyi reddettiler. Büyük Britanya'da entelektüeller inançlı ve enerjik bir propagandayla kağıt üstünde Milletler Cemiyeti için büyük bir destek sağladılar. Ama Sözleşmenin geniş halk kitleleri için pratik sonuçlar doğurabilecek eylemler gerektirdiği görüldüğünde birbirinin ardından gelen hükümetler eylemsizliği tercih ettiler ve entelektüellerin protestoları ülkede gözle görülür bir tepkiye yol açmadı.

Diğer yanda bürokratik siyaset yaklaşımı esas olarak ampiriktir. Bürokrat, her bir tekil sorunu kendi başına ele aldığı, ilke formüle etmekten kaçındığı ve bilinçli akıl yürütmeden değil uzun deneyimlerden doğan bir sezgisel sürecin rehberliğinde doğru yolu bulduğu iddiasındadır. Bir Milletler Cemiyeti toplantısında Fransız delegesi olarak bulunan bir Fransız görevli şöyle demiştir: 'Genel durumlar yoktur, sadece özgül durumlar vardır.'[12] Teoriden hoşlanmaması bakımından bürokrat, eylem adamına benzer. 'On s'engage, puis on voit'* deyişi birden fazla meşhur generale atfedilmiştir. Britanya kamu hizmetlerinin üstünlüğü, kısmen bürokratik zihniyetin kendisini Britanya siyasetinin ampirik geleneğine uydurabilmesindeki rahatlıktan kaynaklanmaktadır. Mükemmel devlet memuru, İngiliz politikacısının yazılı anayasalar ve resmi sözleşmelerden çekinen ve geçmiş örneklerin, içgüdülerin ve doğru olanı yapma hissinin kendisine rehberlik etmesine izin veren bir adam şeklindeki popüler imajına yakın bir benzerlik taşır. Bu ampirizmin kendisi kuşkusuz belli bir bakış açısıyla koşullanmıştır ve İngiliz siyasi yaşamının muhafazakâr alış-

---

11 Mannheim, *Ideology and Utopia*, s. 137-140.

12 *League of Nations: Fifteenth Assembly*, Sixth Committee, s. 62.

(*) "Önce anlaşalım sonra düşünürüz" anlamında bir deyim – ed.

kanlığını yansıtır. Bürokrat, toplumun diğer sınıflarına kıyasla muhtemelen daha açık bir şekilde mevcut düzene, geleneğin muhafaza edilmesine ve geçmiş örneğin 'güvenli' eylem kriteri olarak kabulüne bağlıdır. Bu yüzden bürokrasi kolaylıkla mandarinin katı ve boş biçimciliğine dönüşür ve dışarıdan bakan en akıllı kişiler için bile ulaşılmaz olan uygun prosedürlere ilişkin ezoterik bir anlayışı olduğunu iddia eder. Bürokrasinin tipik deyişine göre 'deneyim, bilimden iyidir.' Bryce, yaygın bir önyargıyı seslendirerek 'öğrenim ve bilimdeki başarılar, insanları siyasette pek de akıllı yapmamıştır' diye yazıyordu.[13] Bir bürokrat bir teklifi lanetlemek istediğinde, o teklife 'akademik' der. Teori değil pratik, entelektüel parıltı değil bürokratik eğitim siyasi irfanın okuludur. Bürokrat, siyaseti kendi başına bir hedef haline getirme eğilimindedir. Makyavelli'nin de Bacon'ın da bürokrat olduğunu belirtmek gerek.

Her zaman her yerde potansiyel olarak varolan entelektüel-bürokratik düşünce biçimleri arasındaki bu temel antitez, son yarım yüzyılda pek aranmayacağı bir alanda ortaya çıktı: emek hareketinde. 1870'li yıllarda yazan Engels, Alman işçilerini 'dünyadaki en teorik ulusa ait oldukları ve Almanya'daki sözde "eğitimli" sınıfların neredeyse tamamen kaybettiği teorik yaklaşımı muhafaza ettikleri" için tebrik ediyordu. Bu sevindirici durumu 'İngiliz işçi hareketinin yavaş ilerlemesinin ana nedenlerinden biri olan bütün teorilere karşı kayıtsızlık' ile karşılaştırıyordu.[14] Kırk yıl sonra bir başka Alman yazar, bu gözlemi onayladı.[15] Marksist doktrinin teorik analizi önde gelen Alman Sosyal Demokratların temel ilgilerinden biri haline geldi ve pek çok gözlemci bu tek yanlı entelektüel gelişimin, partinin nihai çöküşünde önemli bir etken olduğuna inanmaktadır. Britanya işçi hareketi son birkaç yıla kadar teoriden tamamen kaçındı. Şu anda entelektüel kanat ile sendika kanadı arasındaki kusurlu uyum İşçi Partisi için kötü bir utanç kaynağıdır. Sendikacı, entelektüeli hareketin pratik sorunları hakkında deneyimsiz ütopyacı bir teorisyen olarak görme eğilimindedir. Entelektüel, sendika liderini bir bürokrat olarak kınar. Sovyet Rusya'daki Bolşevik parti içerisindeki fraksiyonlar arasında tekrar tekrar ortaya çıkan çatışmalar bir bakıma kısmen Buharin, Kamenev, Radek ve Troçki'nin temsil ettiği 'parti entelijansiyası' ile Lenin, Sverdlov (1919 yılında ölene kadar) ve Stalin'in temsil ettiği 'parti makinesi' arasındaki çatışmalar olarak açıklanabilir.[16]

---

13 Bryce, *Modern Democracies*, i. s. 89.

14 Lenin'de alıntılanmıştır, *Works*, (2. Rusça baskı), iv. s. 381.

15 'Dünyadaki en teorik emek hareketine sahibiz' (F. Naumann, *Central Europe*, İng. çev. s. 121).

16 Mirsky'nin 1931 yılında yayımlanan *Lenin* (s. 111, 117-118) adlı eserinde görülen bu yorum daha sonra meydana gelen olaylarla doğrulanmıştır. Çatlak, partinin ilk günlerine kadar uzanıyor-

Entelektüel ile bürokrat arasındaki karşıtlık özellikle iki savaş arasındaki yirmi yılda Büyük Britanya'da dışişleri alanında etkili oldu. Birinci Dünya Savaşı sırasında ütopik entelektüellerin örgütü olan Demokratik Denetim Birliği, savaşın kaynağında, dış işlerini tüm ülkelerde profesyonel diplomatların kontrol etmesi olduğu görüşünü yaymaya çalışmıştır. Woodrow Wilson, uluslararası meselelerin, 'kendi çıkarlarını ilerletmeye istekli diplomat veya politikacılar tarafından değil, söz konusu sorunlar hakkında çalışmalar yapmış tarafsız bilim adamları, yani coğrafyacılar, etnologlar, ekonomistler tarafından' çözülmesi gerektiğine inanıyordu.[17] Bürokratlar ve özellikle de diplomatlar Milletler Cemiyeti çevrelerinde uzun zamandır kuşkuyla karşılanıyordu ve Cemiyetin, uluslararası sorunların çözümüne, bu sorunları dışişleri bakanlıklarının gerici ellerinden alarak büyük katkıda bulunacağı düşünülüyordu. Taslak sözleşmeyi Barış Konferansı'nın genel kurulunda sunarken Wilson, 'eğer Milletler Cemiyeti'nin müzakere meclisi sadece çeşitli hükümetleri temsil eden görevliler organı olacaksa, dünya halkları, görevlilerin daha önceden yapmış oldukları hataların bazılarının tekrarlanmayacağından emin olamayacakları şeklinde bir his'ten bahsetmişti.[18] Daha sonra Avam Kamarası'nda Lord Cecil daha sertti:

> Korkarım, Barış Konferansı'nda kendi deneyimlerimden Prusyalıların sadece Almanya'da olmadıkları sonucuna vardım. Ayrıca bir de tüm bu devlet sınıfı eğilimi ve geleneği de var... Bunlar arasında varolan doğrusudur şeklinde bir düşünme eğilimi olduğu sonucuna varmaktan kendinizi alamıyorsunuz.[19]

İkinci genel kurul toplantısında Lord Cecil, cemiyetin 'devlet sınıflarına' karşı temsil etmesi gereken 'kamuoyu' desteğine başvurdu[20] ve bu tür başvurular sonraki on yılda sıklıkla gözlendi. Bürokrat ise kendi payına coşkulu entelektüellerin ortak güvenlik, dünya düzeni ve genel silahsızlanma konularındaki misyonerce şevkine karşı aynı derecede güvensizdi. Ona göre bu projeler pratik deneyimden kopuk, salt teorinin ürünüydü. Silahsızlanma meselesi bu görüş ayrılığına iyi bir örnekti. Entelektüele göre genel ilke basit ve

---

du. 1904'te Lenin parti entelektüellerine disiplin ve örgütlenmeyi ihmal ettikleri için saldırırken, entelektüeller de Lenin'in bürokratik yöntemlerine saldırıyordu (Lenin, *Works*, 2. Rusça baskı), vi. s. 309-311.

17 R. S. Baker, *Woodrow Wilson and World Settlement*, s. 112.

18 *History of the Peace Conference*, der. H. Temperley, s. 62.

19 Avam Kamarası, 21 Temmuz 1919: *Official Report*, col. 993.

20 *League of Nations: Second Assembly*, Third Committee, s. 281.

açıktı; bu ilkeyi uygulamanın önündeki sözümona güçlükler de 'uzmanların' engellemeleriydi.[21] Uzman içinse genel ilke anlamsız ve ütopikti; silahlanmanın azaltılıp azaltılamayacağı ve azaltılsa bile nasıl olacağı her bir vakada 'vakanın kendi özelliklerine göre' cevap verilecek bir soruydu.

SOL VE SAĞ

Ütopya-gerçeklik antitezi ve teori-pratik antitezi kendisini bir kez daha radikal-muhafazakâr, Sol-Sağ antitezinde yeniden üretir. Ama bu etiketleri taşıyan partilerin daima bu eğilimleri temsil edeceğini farzetmek acelecilik olur. Radikal zorunlu olarak ütopik, muhafazakâr da zorunlu olarak gerçekçidir. Entelektüel, teori adamı, Sola meyledecektir, tıpkı bürokratın, pratik adamının doğal olarak Sağa meyledeceği gibi. Dolayısıyla Sağ teoride zayıftır ve fikirlere erişememekten muzdariptir. Solun karakteristik zaafı teorisini pratiğe dönüştürememesidir; bu başarısızlıktan dolayı bürokratı suçlama eğilimindedir ama aslında bu, ütopik karakterine içkindir. 'Solda akıl (Vernunft) vardır, Sağda ise irfan (Verstand)', diye yazmıştır Nazi filozof Müller van den Bruck.[22] Burke'ün zamanından itibaren İngiliz muhafazakârlar daima siyasi pratiği mantıksal bir süreçler siyasi teoriden çıkarsama ihtimalini güçlü bir şekilde yadsımışlardır. 'Sadece tasımı takip etmek dipsiz çukura doğru bir kestirmedir', der Lord Baldwin;[23] bu ifade onun katı mantıksal düşünme biçimlerinden uzak durmasının yanı sıra, bunu vazettiği anlamına da gelebilir. Bay Churchill 'doktrinde aşırı mantığın' Britanyalı seçmene hitap ettiğine inanmayı reddeder.[24] Dış politikaya yönelik farklı tavırların özellikle açık bir tanımı Avam Kamarasında Neville Chambers'ın İşçi Partili bir eleştirmene cevaben yaptığı bir konuşmada ifade edilmiştir:

> Sayın milletvekili dış politikayla ne kastediyor. Mantıklı ve genel önermeler saptayabilirsiniz. Dış politikanızın barışı korumak olduğunu söyleyebilirsiniz; Britanya'nın çıkarlarını korumak olduğunu söyleyebilirsiniz, doğru ile yanlış arasındaki farkı söyleyebildiğiniz ölçüde, yanlışa karşı doğru adı-

21 Belçikalı sosyalist De Brouckère demiştir ki 'insanların, birazcık iyi niyetle birkaç saat içinde çözülebilecek teknik meseleler labirentinde kendilerini kaybeden uzmanlar tarafından barış umutlarından yoksun bırakılması hoşgörülemez' (Uluslararası Kadın Örgütleri Barış ve Silahsızlanma Komitesi: 15 Mayıs 1932 tarihli Genelge). Yaklaşık aynı zamanlarda Lord Cecil'in de benzer bir fikre sahip olduğu bildiriliyordu: 'Eğer mesele uzmanlara bırakılsaydı, hiçbir şey yapılmazdı. O [Lord Cecil] emindi ki, uzmanlar en becerikli, vicdanlı ve iyi eğitim almış baylardı, ama eğitimlerine bir bakın' (*Manchester Guardian*, 18 Mayıs 1932).

22 Möller van den Bruck, *Das Dritte Reich*, 3. baskı, s. 257.

23 Baldwin, *On England*, s. 153.

24 Winston Churchill, *Step by Step*, s. 147.

> na, her neyse, etkinizi kullanmak olduğunu söyleyebilirsiniz. Tüm bu genel ilkeleri tespit edebilirsiniz, ama bu bir politika değildir. Elbette, bir politikanız olacaksa tikel durumları ele almalı ve ne tür bir eylemin veya eylemsizliğin bu tikel durumlara uygun olduğunu değerlendirmelisiniz. Ben politikadan bunu kastediyorum ve oldukça açık ki dışişlerinde durumlar ve koşullar günden güne değiştiği için, politikanız ilk ve son kez ifade edilemez, tabii eğer ortaya çıkan her durum için uygun olacaksa.[25]

Solun entelektüel üstünlüğü kuşku götürmez. Sadece Sol siyasi eylem ilkeleri tasarlar ve devlet adamlarının hedefleyeceği idealler geliştirir. Ama gerçeklikle yakın temastan kaynaklanan pratik deneyimden yoksundur. 1919'dan sonra Büyük Britanya'da önemsiz sürelerle iktidara gelen Solun, idari gerçeklikler hakkında az deneyimi olması ve giderek daha fazla bir salt teori partisi haline gelmesi, muhalefette çok az zaman harcayan Sağın da teorinin mükemmelliğini pratiğin kusurları karşısına koyma cazibesine pek kapılmaması ciddi bir talihsizlik olmuştur. Sovyet Rusya'da iktidardaki grup, devrimci köklerinin hatırasını unuttukça giderek daha fazla teoriyi pratik lehine terk etmektedir. Tarih her yerde göstermektedir ki, Sol partiler veya siyasetçiler siyasi makam elde ederek gerçeklikle temas ettiklerinde, 'doktriner' ütopyacılıklarını bırakma ve çoğu zaman Sol etiketlerini taşıyarak ve bu şekilde siyasi terminolojideki karmaşayı daha da artırarak Sağa doğru kayma eğilimi göstermektedirler.

ETİK VE SİYASET

En önemlisi, ütopya-gerçeklik antitezi siyaset ve etik arasındaki ilişkinin farklı bir kavramlaştırmasından kökünü alır. Değer dünyası ile doğa dünyası arasındaki antitez zaten amaç ve olgu ikiliğinde örtük olarak mevcuttur ve insan bilincinde ve siyasi düşüncede derin bir biçimde yerleşiktir. Ütopyacı, siyasetten bağımsız olduğu iddiasını taşıyan bir etik standard oluşturur ve siyaseti ona uydurmaya çalışır. Gerçekçi, olgununki dışında hiçbir standart değeri mantıksal olarak kabul edemez. Ona göre ütopyacının mutlak standardı toplumsal düzen tarafından koşullanmış ve dayatılmıştır; dolayısıyla da siyasaldır. Ahlâk sadece göreli olabilir, evrensel olamaz. Etik, siyaset bakımından yorumlanmalıdır ve siyasetin dışında bir etik norm aramak hayal kırıklığına mahkumdur. En büyük gerçekliğin en büyük iyiyle özdeşleştirilmesi, ki Hıristiyanlık bunu aşırı dogmatizmle becermiştir, gerçekçi tarafından gerçekliğin kabulü ve anlaşılmasından başka bir iyi olmadığı varsayımıyla başarılır.

---

25 Avam Kamarası, 21 Ekim 1937, yeniden basımı N. Chamberlain, *The Struggle for Peace*, s. 33.

Ütopya ve gerçeklik arasındaki karşıtlığın bu sonuçları, uluslararası siyasetteki modern krizin daha ayrıntılı bir incelemesiyle açıkça ortaya çıkacaktır.

İKİNCİ KISIM

Uluslararası Kriz

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Ütopik Arkaplan

ÜTOPYACILIĞIN TEMELLERİ

Modern ütopik siyasi düşünce ekolünün izi, ilahi otoriteyi temel alan evrensel bir etik ve evrensel bir siyasi sistemi varsayan ortaçağ sisteminin yıkılmasına kadar sürülmelidir. Rönesans gerçekçileri etiğin önceliğine karşı ilk kararlı saldırıyı gerçekleştirmişlerdir ve etiği, siyasetin bir aracı haline getiren bir görüşü savunarak devletin otoritesini ahlâkın belirleyicisi olarak kilise otoritesinin yerine geçirmişlerdir. Ütopik ekolün bu meydan okumaya cevap vermesi pek kolay olmadı. Herhangi bir dışsal otoriteden bağımsız olacak etik bir standart gerekiyordu ve çözüm, nihai kaynağını bireysel insan aklından alan seküler bir 'doğal hukuk' doktrininde bulundu. Doğal hukuk, ilk kez Yunanlar tarafından geliştirildiği haliyle insan kalbinin neyin ahlâken doğru olduğuna dair bir sezgisiydi. Sofokles'in Antigon'u diyordu ki '[doğal hukuk] ebedidir ve kimse ne zaman geldiğini bilmez.' Stoacılar ve ortaçağ skolastikleri doğal hukuku akılla özdeşleştirdiler ve 17. ile 18. yüzyıllarda bu özdeşleştirme yeni ve özel bir formda bir kez daha hayat buldu. Bilimde doğanın kanunları, maddenin doğası hakkında gözlemlenen olgulardan bir akıl yürütme süreciyle çıkarsandı. Doğal ahlâk kanunları bilimsel olarak tespit edilebildi ve ahlâkın kaynağı olarak vahiy ve sezginin yerini insan doğasına dair olduğu varsayılan olgulardan türetilen akılcı çıkarımlar aldı. Akıl, evrensel olarak geçerli ahlâk kanunlarının neler olduğunu belirleyebilirdi ve bu kanunlar bir kez belirlendiğinde tıpkı maddenin fiziksel doğa kanunlarına uyduğu gibi insanların da bu kanunlara uyacağı varsayıldı. Aydınlanma ütopyaya giden kutlu yoldu.

18. yüzyıl geldiğinde modern ütopik düşüncenin anahatları sağlam bir şekilde yerleşmişti. İnsan vicdanını ahlâki sorunlarda son başvuru mercii haline getirmesi bakımından esas itibariyle bireyciydi. Fransa'da seküler, İngiltere'de evanjelik gelenekle ilişkilendirildi. İnsan vicdanını aklın sesiyle özdeşleştirmesi bakımından esas itibariyle akılcıydı (rasyonalist).[1] Fakat hâlâ önemli değişiklikler geçirmeliydi ve Sanayi Devrimi düşünce liderliğini Fransa'dan alıp İngiltere'ye teslim ettiğinde, 19. yüzyıl ütopyacılığına karakteristik şeklini veren Jeremy Bentham oldu. İnsan doğasının temel özelliğinin hazzı arama ve acıdan kaçınma olduğu önermesinden yola çıkan Bentham, bu önermeden 'en çok sayıda insanın en çok derecede mutluluğu' şeklindeki meşhur formülünde iyiyi tanımlayan akılcı bir etik geliştirdi. Sıklıkla işaret edildiği gibi 'en çok sayıda insanın en çok derecede mutluluğu' ilkesi, doğal hukukun bir önceki nesil için üstlendiği mutlak etik standardı işlevini üstlendi. Bentham bu mutlak standarda katı bir şekilde inanıyordu ve 'varolan insan sayısı kadar doğru ve yanlış standardı vardır' şeklindeki görüşü 'anarşik' bularak reddediyordu.[2] Pratikte 'en çok sayıda insanın en çok derecede mutluluğu' ilkesi 19. yüzyılda doğal hukukun içeriğini tanımlıyordu.

Bentham'ın katkısının önemi iki katmanlıdır. Birincisi, iyiyi mutlulukla özdeşleştirerek 18. yüzyıl rasyonalistlerinin doğal ahlâk hukuku bir kez rasyonel olarak tanımlandığında, insan yanılmaz bir şekilde bu hukuka uyar şeklindeki 'bilimsel' varsayımı için akla yatkın bir doğrulama sundu. İkincisi, bu doktrinin rasyonalist ve bireyci tarafını muhafaza ederken, doktrin için daha geniş bir zemin oluşturmayı başardı. 18. yüzyılda tezahür ettiği şekliyle akıl doktrini temelde entelektüel ve aristokratik bir yapıya sahipti. Siyaset alanında bu doktrine tekabül eden, iyiyi keşfetmek için gerekli akıl yürütme gücüne tek başına sahip olmaları beklenen filozofların aydınlanmış despotizmiydi. Ama madem ki mutluluk ölçüttü, gerekli olan bir şey bireyin mutluluğunun nerede olduğunu anlamasıydı. İyi sadece akılcı bir süreçle tespit edilebilir bir şey olmakla kalmıyordu (18. yüzyılda öyleydi), bu süreç, diye ekledi 19. yüzyıl, karmaşık felsefi spekülasyon meselesi değil, basit bir sağduyu meselesiydi. Bentham, kurtuluş doktrinini kamuoyu üzerinden detaylandıran ilk düşünürdü. Cemaatin üyeleri 'toplam kapasiteleri bakımından bir tür hukuk

---

1 Geçen üç yüzyılda hakim olan ve (azalan bir kuvvetle de olsa) İngilizce konuşulan ülkelerde hâlâ etkin olan ütopyacılık şekli bu olsa da, bireycilik ve rasyonalizmin ütopik düşünce için gerekli özellikler olduğunu iddia etmek acelecilik olurdu. Faşizm bireycilik karşıtı ve irrasyonel unsurlar içeriyordu. Bu özellikler Leninizmin ve belki de Marksizmin bile ütopik yanlarında örtük olarak zaten mevcuttur.

2 Bentham, *Works*, der. Bowring, s. 31.

mercii ya da mahkeme oluşturuyor gibi düşünebilirler; buna da ... *Kamuoyu Mahkemesi* diyebiliriz'.[3] Kamuoyu görüşünün yanılmazlığı konusunda geliştirilen en bütünlüklü argümanı üreten, Bentham'ın öğrencisi James Mill oldu:

> Akıl sahibi olan her insan kanıtları değerlendirme ve ağır basan kanıt tarafından yönlendirilme ve belirlenmeye alışkındır. Çeşitli sonuçlar kanıtlarıyla birlikte eşit özen ve eşit beceriyle sunulduğunda, bazıları yanlış yönlendirilse bile çoğu insanın doğru olanı tespit edeceği ve en büyük kanıtın gücünün, her ne ise, en büyük etkiyi doğuracağı ahlâki kesinlikle sabittir.[4]

Siyasi bir kurum olarak demokrasinin savunulabileceği tek argüman bu değildir. Ama bu argüman aslında örtük veya açık olarak çoğu 19. yüzyıl liberali tarafından kabul edildi. Kamuoyu görüşünün akılcı olarak kendisine sunulan her soru hakkında doğru hüküm vereceğine güvenebileceğimiz inancı, bu doğru hüküm uyarınca hareket edeceği varsayımıyla birleştiğinde, liberal inancın esas temelini oluşturur. Büyük Britanya'da 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyıl öncelikle popüler vaazlar ve siyasi hitabet çağı oldu. İnsanlar aklın sesiyle hem kendi ölümsüz ruhlarını kurtarmaya hem de siyasi aydınlanma ve ilerleme yolunda yürümeye ikna edilebilirdi. 19. yüzyılın iyimserliği üç katmanlı bir kanaate dayanıyordu; iyinin peşinde koşmak bir doğru akıl yürütme meselesiydi, bilginin yayılması kısa zamanda herkesin bu önemli konuda doğru akıl yürütmesini mümkün kılacaktı ve doğru akıl yürüten herkes mutlaka doğru hareket edecekti.

Bu ilkelerin uluslararası meselelere uygulanma biçimi çoğunlukla aynı yolu izledi. Milletler Cemiyeti için ilk şablonlardan birini oluşturan Abbé Saint-Pierre 'projelerinin makuliyetinden o kadar emindi ki, eğer yeterince göz önüne alınırsa hükmeden güçlerin daima bu projeleri mutlaka benimseyeceğine inanıyordu.'[5] Rousseau ve Kant da, prensler savaşları halklarının değil kendi çıkarları için çıkardıkları için, cumhuriyetçi idarede hiçbir savaşın olmayacağını savundular. Bu anlamda, pratiğe geçmesine müsaade edilirse kamuoyunun savaşı engellemekte yeterli olacağı görüşünün öncüsü oldular. 19. yüzyılda bu görüş Batı Avrupa'da yaygın destek kazandı ve doğru ahlâki inançlara sahip olmanın ve doğru eylemlerde bulunmanın akıl yürütme süreciyle güvence altına alınabileceği doktrinine uygun akılcı bir renk edindi. Aklın üstünlüğünü bu kadar çekincesizce ilan eden bir çağ hiç olmamıştı. Comte, 'toplum-

---

3 Bentham, *Works*, der. Bowring, s. 561.

4 James Mill, *The Liberty of the Press*, s. 22-23.

5 J. S. Bury, *The Idea of Progress*, s. 131.

sal fenomenlerin ana yönünü belirleyen zihinsel evrimdir' diye yazıyordu.[6] 1857 ve 1861 yılları arasında *History of Civilization* adlı kitabını yayımlayan Buckle, savaşa karşı hoşnutsuzluğun 'entelektüel bir halka özgü, kültürlü bir tercih' olduğunu cesurca ilan ediyordu. Britanyalı bir düşünür için doğal olduğu üzere, Büyük Britanya'nın son dönemlerdeki düşmanının içine işlemiş savaşkanlığı varsayımına dayanan inandırıcı bir örnek seçmişti. 'Rusya savaşçı bir ülkedir' diye yazdı, 'sakinleri ahlâksız olduğu için değil, entelektüel olmadıkları için. Sorun kalpte değil, akılda.'[7] Eğitimin yaygınlaşmasının uluslararası barışa yol açacağı görüşü, Buckle'ın çağdaşları ve halefleri arasında pek çok kişi tarafından paylaşılıyordu. Bu görüşü benimseyen son ciddi düşünür, *The Great Illusion* ve diğer kitaplarında dünyayı, savaşın kimseye asla yarar getirmediğini ikna etmeye çalışan Sir Norman Angell'dı. Sir Norman, eğer bu görüşü çürütülemez bir argümanla kanıtlayabilirse, bir daha savaş olmayacağını düşünüyordu. Savaş sadece bir 'anlayamama durumudur'. Kafamızı savaşın karlı olduğu yanılsamasından temizleyebilirsek, kalp kendi başının çaresine bakardı. 'Haçlı Seferleri ve sapkınları yakma dünyası' diye başlıyordu Ekim 1913'te yayına başlayan *War and Peace* adlı aylık bir derginin manifestosu, 'kötü niyetli olmayan, ama kötü düşünen bir dünyadır ... Bu dünyadan anlayışımızdaki bir kusuru düzelterek çıktık; siyasi savaş veya silahlı barış dünyasından da aynı şekilde çıkmalıyız.'[8] Akıl uluslararası anarşinin saçmalığını gösterebilir ve artan bilgiyle yeterli sayıda insan buna bir son vermek için rasyonel olarak bunun saçma olduğuna ikna edilebilirdi.

BENTHAMCILIĞIN TRANSFERİ

19. yüzyılın sonundan önce, Benthamcı rasyonalizmin varsayımları hakkında yirmi beş yıldan uzun bir süredir ciddi şüpheler ifade ediliyordu. Doğru davranışı teşvik etmek için aklın yeterliliğine duyulan inanca psikologlar meydan okudu. Erdemin, aydınlanmış kişisel çıkarla özdeşleştirilmesi filozofları sarsmaya başladı. Kamuoyunun yanılmazlığına duyulan inancın cazibesi, ilk dönem faydacıların, kamuoyu görüşünün eğitimli ve aydın insanların görüşü olduğu yönündeki varsayımına dayanıyordu. Artık kamuoyu görüşü kitlelerin görüşü haline geldiğinden kendilerini eğitimli ve aydın olarak görenler için daha az cazip hale geldi. 1859 gibi erken bir tarihte bile J. S. Mill *On Liberty* ad-

---

6 Comte, *Cours de Philosophie Positive*, Ders LXI.

7 Buckle, *History of Civilisation* (World's Classics ed.), s. 151-152.

8 Angell'dan alıtılanmıştır, *Foundations of International Polity*, s. 224. Kanıtlar göstermektedir ki bu pasaj Sir Norman Angell'in kendisi tarafından yazılmıştır.

lı kitabında 'çoğunluğun tiranlığının' tehlikeleriyle meşgul olmuştu. 1900'den sonra Büyük Britanya'da veya diğer herhangi bir Avrupa ülkesinde bazı değişikliklere gitmeden Benthamcı varsayımları kabul eden ciddi bir siyasi düşünür bulmak güç olacaktı. Fakat, tarihin ironilerinden biri olarak, kısmen gözden düşmüş bu 19. yüzyıl varsayımları, 20. yüzyılın ikinci ve üçüncü onyıllarında uluslararası siyaset alanında yeniden ortaya çıktı ve orada yeni bir ütopik yapının temel taşları haline geldi. Bu durum kısmen 1914'ten sonra insan zihninin doğal olarak yeni bir ütopya arayışı içinde, 19. yüzyılın barış ve güvenliğinin görünürde sağlam olan temellerine doğru el yordamıyla geri dönmeye çalışmasıyla açıklanabilir. Ama daha belirleyici bir faktör vardı ki, o da Viktoryacı başarısının ve konforlu Benthamcı inanca duyulan Viktoryacı bir bağlılığın zirvelerinde olan Amerika Birleşik Devletleri'nin etkisiydi. 18. yüzyıl akıl öğretisini alıp gelecek çağın ihtiyaçlarına uyarlayan Bentham gibi, şimdi de Bright ve Gladstone'un ateşli hayranı Woodrow Wilson, 19. yüzyılın rasyonalist inancını uluslararası siyasetin neredeyse bakir topraklarına taşıdı ve yeniden Avrupa'ya getirerek ona yeniden yaşam verdi. İki dünya savaşı arasındaki neredeyse tüm popüler uluslararası siyaset teorileri, 19. yüzyıl liberal düşüncesinin bir Amerikan aynasında görülen yansımalarıydı.

Sınırlı sayıda ülkede 19. yüzyıl liberal demokrasisi parlak bir başarı elde etti. Bu bir başarıydı çünkü, liberal demokrasinin varsayımları, ilgili ülkelerin eriştiği gelişim aşamasına tesadüf ediyordu. Dolaşımdaki spekülasyon yığını içinden, dönemin önde gelen kişilikleri, tam da ihtiyaçlarına karşılık gelen teoriyi seçip bilinçli ve bilinçsiz olarak pratiklerini teoriye, teorilerini de pratiğe uydurdular. Faydacılık ve *laissez-faire* sınai ve ticari genişlemeye hizmet etti ve diğer yandan bunların yönünü belirledi. Ama 19. yüzyıl liberal demokrasisinin, dönemin ve ilgili ülkelerin ekonomik gelişimine özgü bir güçler dengesine değil, benzer sonuçları yaratmak adına diğer bağlamlarda da uygulanması gereken belli önsel rasyonel ilkelere dayandığı görüşü özü itibariyle ütopikti ve Wilson'un verdiği ilhamın etkisi altında bu görüş Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyaya hakim oldu. Liberal demokrasi teorileri tamamen zihinsel bir süreçle, gelişim aşamaları ve pratik ihtiyaçları 19. yüzyılda Batı Avrupa'dakinden farklı olan dönem ve ülkelere transfer edildiğinde kaçınılmaz sonuç verimsizlik ve hayal kırıklığı oldu. Rasyonalizm bir ütopya yaratabilir, ama onu gerçek kılamaz. 1919 barışıyla dünyanın her yerine dağılan liberal demokrasiler, ayağı yere basmayan ve çabucak içi boşalan soyut teorilerin ürünüydü.

RASYONALİZM VE MİLLETLER CEMİYETİ

Uluslararası siyasette bu tek yanlı entelektüalizmden etkilenen en önemli kurum, 'Lockeçu liberalizmi, bir uluslararası düzen makinesinin inşasına uygulamaya' yönelik bir girişim olan Milletler Cemiyeti'ydi.[9] General Smuts'un gözlemine göre 'Sözleşme, basitçe dünya meselelerine insanlığın ilerleyişinin en büyük başarılarından biri olan liberal demokratik toplum perspektifini getirmektedir.'[10] Fakat demokratik rasyonalizmin ulusal alandan uluslararası alana transferi öngörülmemiş güçlüklerle dolu bir süreçti. Ampirist somut vakaları kendi başına ele alır. Rasyonalist somut vakaları soyut bir genel ilke çerçevesinde ele alır. Her toplumsal düzen büyük ölçüde standartlaşma ve dolayısıyla soyutlama anlamına gelir. Toplumun her üyesi için farklı bir kural olamaz. Bu tür bir standartlaşma, kabul gören modellere az ya da çok uyum sağlayan birkaç milyon isimsiz bireyden oluşan bir toplumda görece daha kolaydır. Fakat boyut, güç ve siyasi, ekonomik ve kültürel gelişim bakımından büyük farklar gösteren altmış bilinen devlete uygulandığında böyle bir standartlaştırma sonsuz sorunlar yaratır. Uluslararası siyasi sorunları rasyonel bir temelde standartlaştırma yönündeki ilk büyük ölçekli girişim olan Milletler Cemiyeti, bu tür utanç verici gelişmelere özellikle açıktı.

Bazıları siyasi deneyim ve anlayışa sahip olan Cemiyet kurucuları aslında soyut mükemmelliğin tehlikelerinin farkındaydı. 'Şimdinin siyasi olgularını kabul etmek' diye kaydediyordu 1919 yılında yayınlanan resmi Britanya Sözleşme Yorumu, 'Komisyonun üzerinde çalıştığı ilkelerden biridir.'[11] Siyasi gerçeklikleri göz önüne almaya yönelik bu girişim, Sözleşmeyi sadece geçmişteki dünya örgütü projelerinden değil, aynı zamanda Uluslararası Polis Gücü, Kellogg-Briand Paktı ve Avrupa Birleşik Devletleri gibi salt ütopik projelerden de ayırmıştır. Sözleşme, çeşitli teorik kusurlar taşıma erdemine sahipti. Tüm üyelere eşit muamele iddiasında olan Sözleşme, Büyük Güçlere Cemiyet Konseyinde daimi çoğunluğu garanti etmiştir.[12] Savaşı tamamen en-

---

9 R. H. S. Crossman, J. P. Mayer, *Political Thought*, içinde, s. 202.

10 Radio-Nations, Cenevre'den Yeni Yıl Arifesi yayını: *The Times*, 1 Ocak 1938.

11 *The Covenant of the League of Nations and a Commentary Thereon*, Cmd 151 (1919), s. 12. Yıllar sonra 'Sözleşmenin büyük gücü', diye kaydetti Britanya hükümeti 'Konsey ve Genel Kurula tarihte benzeri belki de olmayan ve bu yüzden tamamı öngörülemeyebilecek gelecekteki ihtimalleri ele alırken verdiği takdir yetkisindedir' (*League of Nations: Official Journal*, Mayıs 1928, s. 703).

12 Amerika Birleşik Devletleri'nin çekilmesi bu dengeyi bozmuştur ve dört büyük güçle dört küçük gücü karşı karşıya bırakmıştır. Üyelikte sonradan, yani 1923'ten itibaren aralıklarla yaşanan artışlar, küçük güçlere daimi bir çoğunluk sağlamıştır. Konsey daha iyi bir 'temsil' oranına sahip oldukça, siyasi bir aygıt olarak etkinliğini büyük ölçüde yitirmiştir. Gerçeklik soyut bir ilkeye feda edilmiştir. Şu da eklenmelidir ki sağduyu sahibi İsviçre delegesi 1922 yılında ilk üyelik arttırma

gellemek yerine, savaşa meşru olarak başvurulabilecek durumları sınırlama iddiasında olmuştur. Cemiyetin üyelerine yüklenen, Sözleşmeyi ihlal edenlere yaptırım uygulamak şeklindeki yükümlülük de belirsizlikten arınmış değildi ve bu belirsizlik 1921 Genel Kurulu'nda alınan 'yorum' niteliğindeki bir dizi kararla pekiştirilmiştir. Sözleşmenin 10. Maddesinin sağladığı toprak bütünlüğü garantisinin katılığı, 1923 Genel Kurulu'nda neredeyse oybirliğiyle alınan bir kararla hafifletildi. O an için Cemiyet, ütopya ve gerçeklik arasında işleyebilir bir uzlaşma yaratabilecek ve etkin bir uluslararası siyaset aygıtı haline gelebilecek gibi göründü.

Ne yazık ki, başlangıçtaki kritik oluşum yıllarında en etkili Avrupalı politikacılar Cemiyeti ihmal etti. Soyut rasyonalizm öncelik kazandı ve 1922'den itibaren Cenevre'deki akıntı güçlü bir şekilde ütopik yöne doğru akmaya başladı.[13] Keskin bir eleştirmenin sözleriyle 'Cenevre'de veya dışişleri bakanlıklarında, olayların veya daha doğrusu "durumların" özenle sınıflanmış bir katalogu olabileceğine ve bir olay olduğunda veya bir durumla karşılaşıldığında Konsey üyelerinden birinin veya Dışişleri Bakanının o olay veya durumu anında saptayıp uygun eylemin belirlenmiş olduğu dosyalara yönlendirilmek için kataloga başvurabileceğine' inanılıyordu.[14] Bu aygıtı kusursuzlaştırmak, prosedürü standartlaştırmak, Sözleşmedeki 'boşlukları' her tür savaş için mutlak bir veto hakkıyla doldurmak ve yaptırımların uygulanmasını 'otomatik' hale getirmek için kararlı çabalar oldu. Karşılıklı Yardım Taslak Anlaşması, Cenevre Protokolü, Genel Senet, Kellogg-Briand Paktı'nı Sözleşmeye dahil etme planı ve 'mütecavizin tanımı' gibi tüm girişimler rasyonelleşmenin tehlikeli yolundaki kilometre taşlarıydı. Bu dönemde Cenevre'de çizilen ütopik çerçevelerin önemli devletlerin çoğu tarafından olumsuz görülmesi teoriyle pratik arasındaki genişleyen uçurumun bir semptomuydu.

Cemiyet çevrelerinde kullanılan dil bile soyut genellemeler lehine somuttan kaçınma yönündeki artan isteğe işaretti. Karşılıklı Yardım Taslak Anlaşması'nın dünyanın geri kalanı beklenmeden yürürlüğe girmesi için düzenlemeler yapılması arzu edildiğinde, bu anlaşmanın 'kıta kıta' yürürlüğe gireceğine ilişkin bir madde eklendi, ki bu madde Avrupa dışındaki tüm kı-

---

tartışmalarında bu sonucu öngörmüştü (*League of Nations: Third Assembly*, First Committee, s. 37-38).

13 İlginç bir ironiyle bu gelişme bir grup Amerika entelektüeli tarafından güçlü bir biçimde teşvik edilmişti ve bazı Avrupalı coşkulu entelektüeller bu yolu izleyerek Amerikan görüşünü yatıştıracaklarını hayal etmişlerdi. Entelektüellerin teorisi ile hükümetin pratiği arasında Büyük Britanya'da 1932 yılından itibaren başlayan ayrılık, Amerika Birleşik Devletleri'nde 1919'da başlamıştı.

14 J. Fischer-Williams, *Some Aspects of the Covenant of the League of Nations*, s. 238.

talar için gülünç sonuçlara sahipti. Cenevre'deki delegelerin ve başka yerlerdeki Cemiyet destekçilerinin geçer akçesi olan ve kısa zamanda sürekli tekrar tekrar gerçeklikle tüm temasını yitiren geleneksel bir dil ortaya çıktı. Churchill 1932 yılında şöyle diyordu: 'devlet adamlarının kullandığı kelimelerle pek çok ülkede gerçekten olanlar arasındaki uçurumun bu kadar geniş olduğu başka bir zaman hatırlamıyorum.'[15] Almanya'ya karşı oluşturulan bir savunma ittifakı olan Fransız-Sovyet Paktı, bir genel uygulama aracı olarak görünecek şekilde düzenlenmişti ve 'ortak güvenlik' ilkesinin parlak bir örneği olarak tanımlanıyordu. Haziran 1936'da yaptırımlar üzerine görüşmeler yapılırken kendisine İtalya ile savaş riskini alıp almayacağı sorulan bir Avam Kamarası üyesi 'Sözleşmenin mütecaviz bir ulusa karşı uygulanmasından doğal olarak kaynaklanan her sonuçla' yüzleşmeye hazır olduğu cevabını verdi.[16] Bu dilsel çarpıtmalar soyut akıl dünyası ile siyasi gerçeklik dünyası arasındaki ayrımın sık sık gözden kaçırılmasına neden oldu. 'Metafizikçiler, tıpkı vahşiler gibi' der Bay Bertrand Russell, 'kelimeler ve şeyler arasında sihirli bir bağ hayal etmeye meyillidirler'.[17] Cenevre metafizikçileri savaşı yasak eden ustalıklı metinlerin birikmesinin, savaşın kendisi için bir engel teşkil etmediğine inanmakta güçlük çektiler. 1924 Genel Kurulunda Cenevre Protokolünü sunan M. Benes 'amacımız savaşı imkânsız hale getirmek, öldürmek, yok etmekti. Bunu yapmak için bir sistem yaratmalıydık,' dedi.[18] Protokol işte bu 'sistem'di. Böyle bir faraziye ancak felaketi körükledi. Cemiyet çevrelerinde kurtuluşun ancak mükemmel bir katalogda bulunabileceğine ve uluslararası ilişkilerin kuralsız akışının, 19. yüzyıl liberal demokrasi doktrininin ilham verdiği mantıksal olarak çürütülemez soyut formüllere kanalize edilebileceğine bir kez inanıldıktan sonra, Cemiyetin etkin bir siyasi aygıt olarak sonu ufukta göründü.

KAMUOYUNUN YÜCELTİLMESİ

Kamuoyuna duyulan liberal demokratik inancı uluslararası alana transfer etme girişiminin sonu da iyi olmadı. Ve burada bir çifte yanılgı vardı. Kamuoyuna duyulan 19. yüzyıl inancı iki maddeden oluşuyordu: birincisi (ki demokrasilerde bu bazı çekincelerle de olsa doğruydu) kamuoyu uzun vadede mutlaka hakim olacaktır; ikincisi (bu da Benthamcı görüştü) kamuoyu görü-

15 Winston Churchill, *Arms and the Covenant*, s. 43.
16 Toynbee'den alıntılanmıştır, *Survey of International Affairs*, 1935, s. 448.
17 B. Russell, *Atlantic Monthly* içinde, clix. (Şubat 1937), s. 155.
18 *League of Nations: Fifth Assembly*, s. 497.

şü daima doğrudur. Her iki inanç da birbirinden her zaman açıkça ayrılmamakla birlikte, uluslararası siyaset alanında eleştirilmeden yeniden üretildi.

Uluslararası dünyada kamuoyu görüşünü bir güç olarak kullanmaya dönük ilk girişimler Amerika Birleşik Devletleri'nde yapıldı. 1909 yılında Başkan Taft Amerika Birleşik Devletleri ile diğer Büyük Devletler arasındaki anlaşmaların sonuçlandırılması için, uluslararası sorunlara yönelik bir zorunlu hakemlik sistemi geliştirmeyi planladı. Fakat bu hakemlik kurumunun kararları nasıl uygulanacak diye sorular soruldu. Taft tam bir kaygısızlık içinde soruyu bertaraf etti. Amerika Birleşik Devletleri gibi bir demokraside, kararların uygulanmasının belli bir zorluğa yol açtığını asla gözlemlememişti ve meselenin bu boyutu hakkında 'çok kaygı duymadığını' açıkça söyledi. 'Vakaları mahkemeye taşıdığımızda ve bir karar alındığında ve mahkemenin resmi beyanında vücut bulan kararlar bu şekilde verildiğinde, çok az ülke uluslararası kamuoyunun kınamasıyla yüz yüze kalmayı ve hükme uymamayı isteyecektir.'[19] Demokratik ülkelerde olduğu gibi kamuoyu görüşü mutlaka galip gelecekti ve Benthamcıların söylediği gibi kamuoyu görüşünün daima doğru tarafta olacağından emin olunabilirdi. Birleşik Devletler Senatosu Başkanın teklifini reddetti ve böylece 'uluslararası kamuoyu'nu sınama fırsatı elde edilemedi. Dört yıl sonra Wilson'ın ilk Dışişleri Bakanı Bryan, bir dizi başka anlaşmayla ortaya çıktı. Bryan anlaşmalarında hakemlik yerine uzlaşma getirilmişti. Bu anlaşmaların en yeni ve önemli özelliği, anlaşmaya taraf olanların, sorun başladıktan sonra on iki ay geçmeden savaşa başvurmalarını yasak eden maddeydi. Ateşli durumlarda insanların aklın sesini dinlemeyebileceğini Bryan anlaşmalarında kabul edilmiş gibi görünüyordu. Fakat bu bekleme süresi tarafların tutkularını serinlettiğinde, uluslararası kamuoyu şeklinde tezahür edecek olan akıl, zorlayıcı gücünü yeniden kazanacaktı. Bu tür birkaç anlaşma gerçekten de, bazıları şaşırtıcı bir ironiyle Birinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında Amerika Birleşik Devletleri ile diğer güçler arasında imzalandı. Wilson Ekim 1914'te bu anlaşmaların 'özü ve toplamı şudur ki herhangi bir sorun çıktığında ışık o sorun üzerinde bir şey yapılmadan önce bir sene yanmalıdır ve tahmin ediyorum ki ışık bir sene yandıktan sonra artık bir şey yapmak gerekli olmayacaktır; ne olduğunu bildikten sonra kimin haklı kimin haksız olduğunu da bileceğiz' diyordu.[20]

Aklın, insanların sesinde ifade bulan zorlayıcı gücüne duyulan inanç, Wilson'ın özellikle katıldığı bir şeydi. 1910 yılında New Jersey Valiliğine aday

---

19 W. Taft, *The United States and Peace*, s. 150.

20 *The Public Papers of Woodrow Wilson: The New Democracy*, der. R. S. Baker, s. 206.

olarak siyasete atıldığında, seçim kampanyası siyasi patronlar yerine 'halk'a hitap ediyordu ve 'eğer yeterince insanla konuşabilirse halkın kendisini takip edeceğine neredeyse mistik bir inanç' sergiliyordu. Kampanyasının sonucu, kendi iki dudağı arasından konuşan aklın sesinin gücüne yönelik inancını doğruladı. Kadiri mutlak kamuoyu görüşüne göre, aklın ikna ediciliğini kullanarak yönetecekti. 'Eğer patronlar geri çekilirse, yapması gereken tek şey halka hitap etmekti. ... Halk ulvi şeyleri, doğru şeyleri, gerçek şeyleri istiyordu.'[21]

Amerika'nın savaşa girmesi Wilson'ın halkın hükmünün doğruluğuna olan inancında bir değişiklik yaratmadı. Barışın gelecekteki koşullarından bahsettiği bir konuşmasında bunun ipuçlarını veriyordu:

> Bu büyük savaşın bir özelliğidir ki devlet adamları amaçlarının tanımlarını arıyor gibi görünürken ve zaman zaman üstünde durdukları zemini ve bakış açılarını değiştirirken, onların yön göstereceği ve liderlik edeceği farzedilen insan kitlelerinin düşüncesi giderek berraklık kazandı ve ne için savaştıkları konusunda giderek daha net hale geldi. Ulusal amaçlar gittikçe daha fazla arkaplana atıldı ve aydınlanmış insanoğlunun ortak amacı onların yerini aldı. Sıradan insanların görüşleri, hâlâ bir iktidar oyunu oynadıklarını ve yüksek menfaatler için oynadıkların izlenimini muhafaza eden bu bilgili patronların görüşlerine kıyasla, her bakımdan daha basit ve doğrudan, daha birlik arzeden bir hale geldi. İşte bu yüzden, bunun devlet adamlarının değil halkların bir savaşı olduğunu söyledim. Devlet adamları açık ortak düşünceyi takip etmek ya da kaybetmek zorundadır.[22]

Wilson Paris yolunda 'Konferans insanlığın görüşlerini takip etmeye ve Konferans liderlerinin iradesinden ziyade halkın iradesini ifade etmeye hazır olmasaydı, dünyanın bir kez daha parçalanmasına yol açardık' diye konuştu.[23]

Bu tür kavramlar aslında Konferansın çalışmalarında belirgin bir rol oynadı. İtalyan delegeler Fiume ve Adriyatik sahili taleplerinde inatçı davranınca, Wilson hâlâ eğer 'liderlere' karşı 'halka' hitap edebilirse, (New Jersey seçimlerinde olduğu gibi) 'yeterince insanla konuşabilirse' aklın sesinin yanılmaz bir şekilde galip geleceğine inanıyordu. İtalyan halkına hitaben bildiri yayımlanması ve İtalyan delegasyonunun Paris'te görüşmelerden çekilmesi bu kanaatin sonucuydu. Silahsızlanma sorununa da aynı ruhla yaklaşılıyordu. Düşman güçler bir kez cebren silahsızlandırıldığında, aklın sesinin kamuoyu

---

21 R. S. Baker, *Woodrow Wilson: Life and Letters*, s. 173.

22 *The Public Papers of Woodrow Wilson: War and Peace*, der. R. S. Baker, s. 259.

23 *Intimate Papers of Colonel House*, der. C. Seymour, s. 291.

üzerinden, Müttefikleri de silahsızlandırılabileceğine inanılabilirdi. Wilson da Lloyd George da 'inanıyordu ki eğer Alman ordusu sınırlandırılırsa, Fransa da takip etmek zorunda kalacak ve bu koşullar altında büyük bir ordunun varlığını sürdüremeyecekti.'[24] Eğer birisi Fransa'nın hangi zorunluluk altında silahsızlanmak durumunda kalacağını sorgulamak için duraksarsa, tek cevap kamuoyunun rasyonel gücüne hitap etmek olabilirdi. En önemlisi de bütün Milletler Cemiyeti fikri başından itibaren kamuoyu görüşünün eninde sonunda galip geleceği ve kamuoyu görüşünün aklın sesi olduğu şeklindeki çifte inançla ilgiliydi. Eğer 'açık bir süreçle ulaşılmış açık sözleşmeler' kural haline getirilebilirse, içeriğin en yüksek ahlâk olan aklın gereklerine uymasını sağlamak için sıradan insanlara güvenilebilirdi. Yeni düzen hükümetler arasında 'uzlaşmalar ve bencillikler sözleşmeleri'ne değil, 'burada ve dünyanın her yanında hiçbir ayrıcalığa sahip olmayan ve çok basit ve yalın doğru-yanlış standartlarına sahip insanların düşüncesi'ne dayanmalıdır.[25] 'İnsanlığın örgütlenmiş kanaatiyle muhafaza' edilmelidir.[26]

Hassas maddi yaptırımlar sorununa Amerikan tarafı ve neredeyse aynı derecede Britanya tarafı gönülsüz yaklaştı. Taft gibi, Anglosakson düşüncesi de kendisini meselenin bu boyutuyla 'çok az ilgili' hissediyordu. Çünkü yaptırımların gerekliliğinin kabul edilmesi kendi başına rasyonel kamuoyunun yeterliliğine inanan ütopik doktrinin zayıflaması anlamına geliyordu. Cemiyetin oybirliğiyle alınmış bir kararının ihlal edilmesi düşünülemezdi bile ve bir talihsizlik eseri olarak karar oybirliğiyle alınamasa bile 'bir çoğunluk raporu yayınlanır ve ... bu dünya kamuoyunda muhtemelen büyük bir ağırlık taşır' diyordu Lord Cecil Paris'teki tartışmalar sırasında.[27] Sözleşme'nin resmi Britanya yorumu da aynı bakış açısını geliştiriyordu:

> Cemiyet son çare olarak kendini oluşturan devletlerin özgür rızasına dayanmaya devam etmelidir; bu varsayım Sözleşmenin neredeyse her maddesinde barizdir, ki Sözleşmenin nihai ve en etkin yaptırımı medeni dünyanın kamuoyu tepkisi olmalıdır. Eğer geleceğin milletleri temelde bencil, açgözlü ve savaşkan olursa, hiçbir alet ya da aygıt onları sınırlayamayacaktır. Sadece barışçıl işbirliğini kolaylaştıran ve böylece adet haline getiren bir örgüt kurmak ve geleneğin, kamuoyunu şekillendirme etkisine güvenmek mümkündür.

---

24 D. Lloyd George, *The Truth about the Treaties*, s. 187.

25 *The Public Papers of Woodrow Wilson: War and Peace*, der. R. S. Baker, s. 133.

26 *A.g.e.*, s. 234.

27 Miller, *The Drafting of the Covenant*, s. 64.

Yaptırımlarla ilgili koşullar kısmen mazeret bulan bir tarzda ve teselli niteliğinde bir son not ile ağızda yuvarlanır gibi yazılmıştı:

> Baskının önemli bir kısmı, anlaşma prosedürü sırasında kamuoyuna duyurularak sağlanacaktır. Uluslararası sorunların ortaya çıktığı muğlak meseleler gün ışığına çıkarılacak ve bilgi sahibi bir kamuoyunun oluşturulması mümkün kılınacaktır.[28]

Avam Kamarası Versay Anlaşması'nın onaylanmasını tartışırken Lord Cecil, Cemiyet Sözleşmesi'ni açıklayan kişi oldu:

> Çoğunlukla bir süperdevlet gibi bir çözüm girişimi yok; Konseyin veya Cemiyet Genel Kurulunun bir kararını uygulamak için güce dayanmak gibi bir girişim de yok. Şimdiki durum göz önüne alındığında bu yollar neredeyse hiç uygulanabilir değil. Şu an güvendiğimiz kamuoyudur ... ve eğer bu konuda haklı değilsek, demek ki hiçbir şeyde haklı değiliz.[29]

1923 yılında Cemiyet konusunda Emperyal Konferansa hitap ederken Lord Cecil şu açıklamada bulundu: '[Cemiyetin] yöntemi... cebri hükümet yöntemi değildir, bir rıza yöntemidir ve yürütme aygıtı bir güç aygıtı değil, kamuoyudur.'[30] Ve ilk Cemiyet Genel Kurulu toplandığında, Britanya delegesi olarak Lord Cecil kürsüden aynı felsefeyi savundu:

> Milletler Cemiyeti'nin emrindeki en güçlü silahın ekonomik veya askeri silah ya da maddi güce dayanan başka bir silah olmadığı doğrudur. Elimizdeki en güçlü silah kamuoyu silahıdır.[31]

1921 Washington anlaşmalarında yaptırımların olmamasını açıklayan daha kuşkucu ve gelişkin Balfour açıklamıştır ki 'eğer şu andan itibaren herhangi bir millet kendisini bu iyilik yılında Washington'da benimsediğimiz ortak eylem düşüncesinden kasten ayırırsa, tüm dünya tarafından kınanacaktır'[32] ve liberal demokrasinin faraziyelerinden biri de böyle bir kınamanın etkili olacağıdır. Fakat kamuoyunun en güçlü silah olduğu argümanının iki boyutu vardır ve 1932'de Mançurya krizinde mahir siyasetçi Sir John Simon bu argümanı başka herhangi bir eylemin lüzumsuz olduğunu göstermek için kul-

28 *The Covenant of the League of Nations and a Commentary Thereon*, Cmd 151, s. 12, 16.
29 Avam Kamarası, 21 Temmuz 1919: *Official Report*, st. 990, 992.
30 *Imperial Conference of 1923*, Cmd 1987, s. 44.
31 *League of Nations: First Assembly*, s. 395.
32 Zimmern'den alıntılanmıştır, *The League of Nations and the Rule of Law*, s. 399.

lanmıştır. Avam Kamarasına hitabında 'gerçek şu ki kamuoyunda, dünya kamuoyunda sert bir ahlâki kınama beyan edilecek seviyede görüş birliğine ulaşıldığında yaptırımlar gerekli değildir.'[33] Benthamcı ve Wilsoncu öncülleri göz önüne alındığında bu yaklaşım çürütülmezdi. Eğer kamuoyu Japonya'yı engellemeyi başaramadıysa, Lord Cecil'in 1919'da dediği gibi 'demek ki hiçbir şeyde haklı değildik.'

Uluslararası siyasette ütopyacılığın dönüşü ani oldu. Eylül 1930'da Columbia Üniversitesi Rektörü Dr. Nicholas Murray Butler 'gelecek neslin Cobden'in ilkelerine ve bakış açısına sürekli olarak artan bir saygıya ve bu ilkelerin kamu politikasında daha çok pratik etki kazanmasını sağlamaya yönelik sürekli bir çabanın ortaya çıkmasına tanıklık edecekleri yönünde makul ölçülerde güvenli bir tahminde' bulunuyordu.[34] 10 Eylül 1931'de Lord Cecil, Milletler Cemiyeti Genel Kurulu'na 'dünya tarihinde savaşın şu anda olduğundan daha az muhtemel olduğu bir dönem hiç olmamıştır' diyordu.[35] 18 Eylül 1931'de Japonya Mançurya seferini başlattı ve sonraki ay serbest ticaret ilkesine bağlı olmayı sürdüren son önemli ülke de genel gümrük vergisi çıkarmaya yönelik ilk adımları attı.

Bu noktadan itibaren olayların hızlı gelişimi, tüm ciddi düşünürleri gerçeklikten giderek bariz bir şekilde kopan öncüllerini yeniden değerlendirmeye mecbur etti. Mançurya krizi Taft ve ondan sonra pek çok kişinin başvurduğu 'uluslararası kamuoyu tepkisi' yaklaşımının güvenilmez bir şey olduğunu gösterdi. Amerika Birleşik Devletleri'nde bu sonuca aşırı bir gönülsüzlükle varıldı. 1932 yılında bir Amerikan Dışişleri Bakanı hâlâ ihtiyatla 'kamuoyu yaptırımının dünyanın en güçlü yaptırımlarından biri haline getirilebileceğinden' söz edebiliyordu.[36] Eylül 1938'de Başkan Roosevelt, Çekoslovak krizine müdahalesini Birleşik Devletler hükümetinin 'kamuoyunun ahlâki gücü'ne[37] dayandırabiliyordu ve Nisan 1939'da Bay Cordell Hull bir kez daha 'barış için en güçlü kuvvet olan kamuoyunun dünyanın her yanında daha da güç kazanarak geliştiği' kanaatini ilan ediyordu.[38] Fakat uluslararası krizin doğrudan tehdidi altında olan ülkelerde bu teselli edici görüş pek yandaş bulamıyordu ve Amerikan devlet adamlarının sürekli bu görüşe katılma-

---

33 Avam Kamarası, 22 Mart 1922: *Official Report*, st. 923.

34 N. M. Butler, *The Path to Peace*, s. Xii.

35 *League of Nations: Twelfth Assembly*, s. 59.

36 Bay Stinson'dan Dış İlişkiler Konseyi'ne, 8 Ağustos 1932 (*New York Times*, 9 Ağustos 1932).

37 'Bu hükümeti gibi kamuoyunun ahlâki gücüne inançla...' (Sumner Welles, *State Department Press Releases* içinde, 8 Ekim 1938, s. 237).

38 *The Times*, 18 Nisan 1939.

sı, Amerikalıların daha güçlü silahlara başvurmak konusundaki isteksizliğini gösteren bir işaret olarak kabul ediliyordu. Zaten 1932 yılında Churchill, Milletler Cemiyeti Birliğinin bu çağdışı inancı vazetmeye devam etmesini 'çilekeşlik ve tükenmez bir saflık' olarak tanımlayarak dalga geçti.[39] Zamanında Cemiyetin 'maddi' silahlarının görece önemsizliğini vurgulayan entelektüel grubu çok geçmeden uluslararası düzenin gerekli köşetaşları olarak ekonomik ve askeri yaptırımlar konusunda yüksek sesle ısrarcı olmaya başladılar. Almanya Avusturya'yı ilhak ettiğinde, Lord Cecil öfkeyle Başbakanın 'maddi güç kullanımını ve Cemiyetin 'yaptırım' girişimlerinden vazgeçerek çabasını ahlâki güce yöneltmesi gerektiğini' düşünüp düşünmediğini sordu.[40] Eğer Neville Chamberlain gerçekten öyle düşünüyorsa, cevap pekala bu görüşü Lord Cecil'in kendisinin geçmişteki sözlerinden öğrendiği yönünde olabilirdi.

Üstelik kuşkucular sadece kamuoyunun mutlaka kazanacağı öncülüne değil, aynı zamanda kamuoyunun mutlaka haklı olduğu öncülüne de saldırıyordu. Barış Konferansında devlet adamlarının zaman zaman temsil etmeleri beklenen kamuoyunun taleplerinden daha makul ve ılımlı taleplere sahip oldukları gözlemleniyordu. Wilson'ın kendisi bile bir kez, kuşkusuz ki tam bir samimiyet içinde, 'dünyanın her yanındaki sıradan insanlara hitap ederek' aklın hakim kılınabileceği şeklindeki geleneksel teziyle doğrudan çelişen bir argüman kullandı. Milletler Cemiyeti Konferans Komisyonu'nda Japonlar ırk eşitliği sorununu gündeme getirmişti. 'Bu odadan çıktığı andan itibaren kendi başına tek bir vaka olarak muamele görmeyecek bir sorunu, bu sessiz odada nasıl kendi başına ele alabiliriz?' diye soruyordu Başkan.[41] Daha sonra tarih bu fenomenin pek çok örneğini sundu. Cenevre veya başka yerlerde devlet adamlarının makul olmayı çok istediklerini fakat ülkelerindeki kamuoyunun değişmediğini beyan etmeleri yaygınlaştı. Bu savunma bazen bir bahane veya taktik manevra da olsa, altlarında daima sağlam bir gerçeklik katmanı bulunuyordu. Kamuoyunun itibarı buna mukabil azaldı. Milletler Cemiyeti Birliğinin meşhur destekçilerinden birisi 'öfkeli veya coşkulu sloganlar atan bir kalabalık tarafından çevrelenmek uzlaştırmacı, hakem, polis veya yargıcın işini kolaylaştırmaz' diye yazıyordu.[42] Woodrow Wilson'ın dünyanın her yanındaki sıradan insanları', 'aydınlanmış insanlığın ortak amacının' sözcüleri bir şekilde kendilerini tutarsız ve yararsız gürültü-

39 Winston Churchill, *Arms and the Covenant*, s. 36.
40 *Daily Telegraph*, 24 Mart 1938.
41 Miller, *The Drafting of the Covenant*, s. 701.
42 Lord Allen of Hurtwood, *The Times*, 30 Mayıs 1938.

ler çıkaran düzensiz bir güruha dönüştürdüler. Uluslararası meselelerde kamuoyunun güçsüz olduğu kadar sıklıkla yanlış olduğu da inkar edilemez görünüyordu. Fakat 1919'un pek çok varsayımının çöktüğü yerlerde ütopik ekol silahlarından vazgeçmedi ve Büyük Britanya ile Birleşik Devletler'de ve az da olsa Fransa'da teori ile pratik arasındaki ayrılık tehlikeli boyutlara ulaştı. Sadece teoriyle ilgilenen uluslararası meseleler araştırmacıları hem siyaset hem de ekonomi alanında ahlâken ne tür bir politikanın izlenmesi gerektiği konusunda tam bir görüş birliği içindeydi. Pek çok ülkenin hükümeti bu tavsiyenin tamamen aksi yönünde hareket etti ve seçim sandığında kamuoyunun desteğini aldı.

TEŞHİS SORUNU

Bu tür felaketlerde bariz açıklama asla çok uzakta aranmamalıdır. Komünist Enternasyonal'in başarılı tarihçisi kaydetmiştir ki bu kurumun tarihinde her hata, ama nesnel hata değil, gerçekliğin ütopyaya uymasındaki hatalar, bir hain olduğunu farzeder.'[43] Bu ilkenin geniş bir uygulama alanı vardır ve insan karakterinin derin kaynaklarına temas eder. Birden fazla ülkenin devlet adamları, hayal kırıklığına uğramış ütopyacılar tarafından uluslararası düzeni mahvedenler olarak teşhir edilmişlerdir. Bu basit antropomorfik açıklamanın ötesine geçmeye çalışan okulun bazı üyeleri iki alternatif teşhis arasında tereddütte kalmışlardır. Eğer insanlık uluslararası ilişkilerinde rasyonel iyiye ulaşmak konusunda çarpıcı bir şekilde başarısız olmuşsa, ya bu iyiyi anlayamayacak kadar aptal ya da peşinde koşmayacak kadar kötü olmalıdır. Profesör Zimmern, neredeyse kelimesi kelimesine Buckle ve Sir Norman Angell'ın argümanını tekrarlayarak aptallık hipotezini savunmuştur:

> Önümüzdeki engel ... ahlâk alanında değil, zihinsel alandadır ... İnsanların bir toplumsal bilinç dünyasının parçası olacak şekilde eğitilememelerin nedeni kötü huylu olmaları değildir. Asıl neden onların, burada izninizle dürüst olup 'bizim' diyelim, muhafazakâr mizaca ve sınırlı zekaya sahip varlıklar olmamızdır.

Bir dünya düzeni inşa etme çabaları 'kibir veya hırs ya da açgözlülük' nedeniyle değil, 'bulanık düşünme' nedeniyle başarısızlığa uğramıştır.[44] Profesör Toynbee ise diğer yandan bu çöküşün nedenini insanların kötülüğünde görmektedir. Yıllık *Survey of International Affairs*'in bir cildinde İtalya'yı

43 F. Borkenau, *The Communist International*, s. 179.

44 *Neutrality and Collective Security*, Harris Foundation Lectures, Chicago, 1936, s. 8, 18.

'pozitif, güçlü iradeli, saldırgan egoizmle', Büyük Britanya ve Fransa'yı 'negatif, zayıf iradeli, korkak egoizmle', bir bütün olarak Batı Hıristiyan dünyasını 'alçakça' bir suçla ve Habeşistan haricinde tüm Milletler Cemiyeti'ni 'açgözlülük' veya 'korkaklıkla' (seçim onlara kalmış) suçlarken, Amerikalıların tavrını sadece 'hata bulmaya yönelik ve sapkın' olarak tanımlamıştır.[45] Bazı yazarlar aptallık ve kötülük suçlamalarını birleştirmiştir. Uluslararası meseleler üzerine pek çok yorum, ütopik reçetelere uymayı reddeden bir gerçekliğe karşı aralıksız bir savunma nedeniyle bezdirici ve verimsiz hale gelmiştir. Bu açıklamaların basitliği, uluslararası krizin yoğunluğu ve karmaşıklığına cevap vermek konusunda gülünç derecede yetersiz görünüyordu.[46] Sıradan insanların üzerinde bırakılan etki Nisan 1938'de Bay Anthony Eden tarafından daha isabetli bir şekilde kaydedilmişti:

> Geldiği gibi geçecek olan bir Avrupa krizinin içinde olduğumuzu hayal etmek tamamen nafiledir. Tüm dünyada bir insanlık kriziyle karşı karşıyayız. Tarihin, sorumlulukları ve sonuçları bakımından dehşet verici o büyük dönemlerinden birinde yaşıyoruz. Muazzam güçler, serbest kalmış kasırgalar gibiler.[47]

Profesör Toynbee'nin sandığı gibi istisnai derecede kötü bir çağda yaşadığımız doğru değildir. Profesör Zimmern'in ima ettiği gibi istisnai derecede aptal bir çağda yaşadığımız da doğru değildir. Profesör Lauterpacht'ın daha iyimser bir şekilde belirttiği gibi, düşüncemizi gereksiz yere çarpıtmasına izin vermememiz gereken 'geçici bir gerileme' tecrübe ettiğimiz ise hiç doğru değildir.[48] Milletler Cemiyeti'nin değil, sadece onun işlemesini sağlamayı reddedenlerin hatasına tanık oluyormuş gibi yapmak, anlamsız bir kaçıştır. 1930'ların kırılması sadece bireysel eylem veya eylemsizlikle açıklanamayacak kadar karşı konulmazdı. Cemiyetin çöküşü, temel aldığı öncüllerin iflası nedeniyle oldu. 19. yüzyıl inancının temellerinin bizzat kendileri kuşku uyandırdı. İnsanlar belki de aptalca veya kötülükle doğru ilkeleri uygulamayı başaramamış değildi, belki de ilkelerin kendisi uygulanmaz veya yanlıştı. Eğer insanlar uluslararası siyaset konusunda doğru şekilde akıllarını kullanırsa, doğru hareket ederler veya kişinin kendi veya ulusal çıkarları hakkında aklı-

45 *Survey of International Affairs, 1935*, ii. s. 2, 89, 96, 219-220, 480.

46 Yakın geçmişte bir yazarın 18. yüzyıl Fransız rasyonalistleri hakkında söylediği gibi 'yüzeysellikleri sorunun basitliğini şok edici derecede abartmalarından kaynaklanmaktadır' (Sabine, *A History of Political Theory*, s. 551).

47 Anthony Eden, *Foreign Affairs*, s. 275.

48 *International Affairs*, xvii. (Eylül-Ekim 1938), s. 712.

nı doğru kullanması, uluslararası cennete giden yoldur şeklindeki görüşlerin doğru olmadığı ortaya çıkabilir. Eğer 19. yüzyıl liberalizminin varsayımları aslında çürükse, uluslararası siyaset teorisyenlerinin ütopyalarının gerçekliği bu kadar az etkilemiş olması bizi şaşırtmamalıdır. Fakat bu varsayımlar bugün çürükse, 19. yüzyılda neden bu kadar geniş kabul gördüklerini ve muhteşem başarılara ilham verdiklerini açıklamamız gerekir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Çıkarların Uyumu

ÜTOPYACI SENTEZ

Hiçbir siyasi toplum, ulusal olsun uluslararası olsun, insanlar belli davranış kurallarına uymadığı müddetçe varolamaz. İnsanların bu tür kurallara neden uyması gerektiği sorunu, siyaset felsefesinin temel sorunudur. Bu sorun, diğer yönetim biçimlerinde olduğu kadar demokraside ve ulusal siyasette olduğu kadar uluslararası siyasette ısrarlı bir biçimde varlığını devam ettirir. Çünkü 'en çok sayıda insanın en çok derecede mutluluğu' gibi bir ilke, bu hipoteze göre en çok derecede mutlulukları gözetilmeyen azınlığın, neden en çok sayıda insanın çıkarına koyulan kurallara uyması gerektiği sorusuna bir cevap vermez. Genel olarak bu soruya verilen cevaplar, önceki bölümlerden birinde ele alınan bir antiteze, siyaseti etiğin bir fonksiyonu olarak görenler ile etiği siyasetin bir fonksiyonu olarak görenler arasındaki antiteze tekabül eden iki kategoriye ayrılmaktadır.

Siyaset üzerinde etiğin önceliğini savunanlar, bir bütün olarak cemaatin iyiliği için bireyin kendi çıkarlarını sayıca daha çok olan veya bir başka açıdan daha çok hak eden diğerlerinin çıkarlarına feda ederek tabi olmasını onun görevi olarak görürler. Kişisel çıkardan oluşan 'iyi', kişisel çıkardan daha yüksek bir hedef için sadakat ve özveriden oluşan 'iyi'ye tabi kılınmalıdır. Bu yükümlülük doğru olana dair bir tür sezgiye dayanır ve rasyonel argümanla ispat edilemez. Diğer yandan etik üzerinde siyasetin önceliğini savunanlar, hükmedenin daha güçlü olduğu için hükmettiğini ve hükmedilenin daha zayıf olduğu için tabi olduğunu savunacaktır. Bu ilke diğer tüm yönetim

biçimlerine olduğu kadar kolayca demokrasiye de uygulanabilir. Çoğunluk hükmeder çünkü daha güçlüdür, azınlık tabi olur çünkü daha zayıftır. Sıkça söylendiği gibi demokrasi kafaların kırılması yerine kafaların sayılmasını getirir. Fakat bu yer değiştirme sadece bir kolaylıktan ibarettir ve iki yöntemin ilkesi aynıdır. Dolayısıyla gerçekçinin, sezgicinin aksine bireyin neden tabi olması gerektiği sorusuna kusursuz bir rasyonel cevabı vardır. Tabi olmalıdır çünkü aksi takdirde güçlü olan onu mecbur bırakacaktır ve mecburiyetin sonuçları, gönüllü itaatin sonuçlarından daha olumsuz olacaktır. Böylece yükümlülük, gücün hak demek olduğunu kabul etmenin makuliyetini temel alan yapay bir etikten türetilmektedir.

Her iki cevap da itiraza açıktır. İnsan aklının birçok muhteşem başarısına tanık olan modern insan, akıl ve yükümlülüğün zaman zaman çeliştiğini kabul etmeye gönülsüzdür. Diğer yandan her çağın insanları yükümlülüğün rasyonel temelinin sadece güçlü olanın hakkı olduğu görüşünden tatmin olmayı başaramamıştır. 18. ve 19. yüzyıl ütopyacılığının en güçlü yanlarından biri, bu iki itirazı aynı anda karşılamaktaki görünür başarısıydı. Ütopyacı etiğin önceliğinden başlayarak zorunlu olarak karakter itibariyle etik olan ve güçlünün hakkından bağımsız olan bir yükümlülüğe inanır. Ama aynı zamanda gerçekçinin gerekçelerinden farklı gerekçelerle, bireyin cemaat çıkarına koyulmuş kurallara uyma görevinin akıl çerçevesinde temellendirilebileceğine ve en çok sayıda insanın en çok derecede mutluluğunun, en çok sayıda insan arasında yer almayanlar için bile rasyonel bir hedef olduğuna kendisini ikna edebilmiştir. Bireyin en yüksek çıkarının ve cemaatin en yüksek çıkarının doğal olarak örtüştüğünü iddia ederek bu senteze ulaşır. Birey, kendi çıkarının peşinde koşarak cemaatin çıkarının peşinde koşar ve cemaatin çıkarını ilerleterek kendi çıkarını ilerletir. Bu, meşhur çıkarların uyumu doktrinidir. Ahlâk yasalarının doğru akıl yürütmeyle tespit edilebileceği aksiyomunun zorunlu bir doğal sonucudur. Çıkarların nihayetinde ayrılabileceğini kabul etmek bu aksiyom için ölümcüldür ve dolayısıyla çıkarların görünürdeki her çatışması yanlış hesaplamanın bir sonucu olarak açıklanır. Burke uygunluk kavramını 'cemaat için ve içindeki her bir birey için iyi olan' şeklinde tanımladığında özdeşlik ilkesini örtük olarak kabul etmiştir.[1] Bu ilke 18. yüzyıl rasyonalistlerinden Bentham'a, Bentham'dan da Viktoryan ahlâkçılarına geçmiştir. Faydacı filozoflar ahlâkı, başkalarının iyiliğini ilerletirken, kişi otomatik olarak kendi iyiliğini de ilerletir savıyla temellendirebilmişlerdi. Dürüstlük

1 Burke, *Works*, v. 407.

en iyi politikadır. Eğer insanlar veya uluslar kötü davranırlarsa, Buckle, Sir Norman Angell ve Profesör Zimmern'in düşündüğü gibi, bunun nedeni zeki olmamaları, dargörüşlü olmaları ve zihinlerinin bulanık olmasıdır.

LAISSEZ-FAIRE CENNETİ

Çıkarların uyumu doktrinini yaymakta asıl sorumluluk Adam Smith'in oluşturduğu *laissez-faire* siyasi iktisat ekolünündü. Bu ekolün amacı ekonomik meselelerde devlet kontrolünü ortadan kaldırmaktı ve bu politikayı gerekçelendirmek için *laissez-faire* ekolü, bireyin kendi çıkarlarıyla özdeş olduğu için dış kontrole gerek kalmadan cemaatin çıkarlarını ilerleteceğine güvenilebileceğini göstermeye çalıştı. Bu kanıtı bulma yükünü *Milletlerin Zenginliği* üstlenmişti. Cemaat rant ile yaşayan, ücretle yaşayan ve karla yaşayan gruplara ayrılır ve 'bu üç büyük düzenin' çıkarları, 'toplumun genel çıkarına ayrılmaz ve sıkı bir şekilde bağlıdır'.[2] İlgili kişiler bilincinde olmasa da aralarındaki uyum gerçektir. Birey, 'ne kamu çıkarını ilerletme niyeti taşır ne de onu ne kadar ilerlettiğini bilir ... Sadece kendi kazancını amaçlar ve diğer pek çok durumda olduğu gibi bu durumda da, görünmez bir el tarafından niyeti olmayan bir hedefe katkıda bulunmaya yöneltilir'.[3] Adam Smith'in muhtemelen bir metafor olarak gördüğü görünmez el, Viktorya dönemi dindarlığı için bir zorluk teşkil etmedi. Hıristiyanlık Bilgisini Yayma Derneği'nin 19. yüzyılın ortalarına doğru yayınladığı bir broşürde 'Takdir-i ilahinin arifane ve hayırlı düzeninde, insanların kendi çıkarlarından başka bir şey düşünmezken topluma en büyük hizmeti verdiklerini gözlemlemek ilginçtir' yazıyordu.[4] Aşağı yukarı aynı zamanlarda İngiliz bir din adamı *The Temporal Benefits of Christianity Explained* adlı bir eser yazdı. Çıkarların uyumu ahlâk için sağlam bir rasyonel temel sağlıyordu. Komşusunu sevmek, kendini sevmenin tamamen aydınlanmış bir yolu olmaya başladı. 1930 gibi yakın bir tarihte Bay Henry Ford 'ekonomik açıdan doğru olanın ahlâken de doğru olduğunu artık biliyoruz. İyi ekonomi ile iyi ahlâk arasında bir çatışma olamaz.' diye yazıyordu.[5]

Genel ve temel bir çıkarların uyumu varsayımı ilk bakışta o kadar paradoksaldır ki dikkatli irdeleme gerektirir. Adam Smith'in verdiği anlamıyla 18. yüzyılın ekonomik yapısında belirli bir uygulama alanı vardı. Üretimin ve mübadelenin azamileştirilmesiyle ilgilenen, sınırsız derecede hareket ve uyum

2 Adam Smith, *The Wealth of Nations*, Kitap I, böl. xi. sonuç.

3 *Age.*, Kitap IV. böl. ii.

4 J. M. Keynes'ten alıntılanmıştır, *A Tract of Monetary Reform*, s. 7.

5 J. Truslow Adams'tan alıntılanmıştır, *The Epic of America*, s. 400. Orijinalini bulmayı başaramadım.

kabiliyetine sahip ve zenginliğin dağıtımı sorunuyla ilgilenmeye küçük üretici ve tüccarlardan oluşan bir toplumu varsayıyordu. Bu koşullar üretimin yüksek düzey bir uzmanlaşma gerektirmediği ve sermayenin sabit donanımda amortismanının söz konusu olmadığı, zenginliğin azami üretiminden çok eşit dağılımıyla ilgilenebilecek sınıfın önemsiz ve etkisiz olduğu bir çağda önemli ölçüde yerine getiriliyordu. Fakat tesadüf o ki *Milletlerin Zenginliği*'nin yayınlandığı yıl Watt buhar motorunu icat etti. Dolayısıyla *laissez-faire* teorisi klasik anlamını bulduğu an, hareketsiz, yüksek düzeyde uzmanlaşmış devasa endüstrileri ve üretimden çok dağıtımla ilgili büyük ve güçlü bir proletaryayı yaratmaya yazgılı bir icat, teorinin öncüllerinin altını oyuyordu. Sanayi kapitalizmi ve sınıf sistemi bir kez toplumun kabul edilen yapısı haline gelince, çıkarların uyumu doktrini yeni bir önem kazandı ve şimdi göreceğimiz gibi kendi çıkarlarının bir bütün olarak cemaatin çıkarlarıyla özdeş olduğunu iddia ederek hakimiyetini korumaya çalışan egemen grubun ideolojisi haline geldi.[6]

Fakat belli bir koşul mevcut olmasaydı bu dönüşüm gerçekleşemez, doktrin de varlığını sürdüremezdi. Çıkarların uyumuna duyulan inancın varlığını sürdürebilmesi, *Milletlerin Zenginliği*'nin yayımlanmasını ve buhar motorunun icadını izleyen yüz yıla damgasını vuran bir gelişmeyle, üretim, nüfus ve refahın emsalsiz ölçülerde artmasıyla mümkün oldu. Refah artışı, doktrinin popülerliğine üç farklı şekilde katkıda bulundu. Üreticiler arasındaki piyasalara erişim rekabetini azalttı, çünkü sürekli yeni piyasalar ortaya çıkıyordu; daha az müreffeh sınıflara genel refahtan bir pay vererek eşit dağıtımın birincil önemi üzerindeki ısrarıyla sınıf meselesini erteledi ve şu anki ve gelecekteki refah konusunda bir güven hissi yaratarak insanları dünyanın doğal çıkarlar uyumu gibi rasyonel bir plan çerçevesinde düzenlendiğine inanmaya teşvik etti. 'Yarım yüzyıl botunca kapitalizmin, liberal bir ütopya gibi işlemesini sağlayan, sürekli genişleyen talep alanıydı.'[7] Sonsuz genişleyen piyasalar varsayımı, farzedilen çıkar uyumunun dayandığı temeldi. Dr. Mannheim'in işaret ettiği gibi, eğer arabaların sayısı yolların rahatlık kapasitesini aşmazsa trafik denetimi gereksizdir.[8] O an gelene kadar yolu kullananlar arasında doğal bir çıkar uyumu olduğuna inanmak kolaydır.

Bireyler için doğru olanın uluslar için de doğru olduğu varsayıldı. Tıpkı kendi çıkarlarının peşinde koşarak bilinçsizce tüm cemaatin çıkarlarına

---

6 Bkz. s. 80-81.

7 *Nationalism: A Study by a Group of Members of the Royal Institute of International Affairs*, s. 229.

8 K. Mannheim, *Mensch und Gesellschaft im Zeitalter des Umbaus*, s. 104.

hizmet eden bireyler gibi, uluslar da kendilerine hizmet ederek insanlığa hizmet ederler. Evrensel serbest ticaret, her bir ulusun azami ekonomik çıkarının, bütün dünyanın azami ekonomik çıkarıyla özdeşleştirilmesi zemininde temellendirildi. Salt teorisyen olmaktan ziyade pratik reformcu olan Adam Smith, aslında hükümetlerin milli savunma çıkarları doğrultusunda bazı sektörleri korumaları gerekebileceğini kabul ediyordu. Fakat bu tür sapmalar, ona ve takipçilerine göre kaidenin önemsiz istisnalarıydı. J. S. Mill'in belirttiği gibi, '*Laissez-faire* genel kaide olmalıdır: büyük bir iyi için gerekli olmadığı sürece, ondan ayrılmak kesinlikle bir kötülüktür'.[9] Diğer düşünürler ulusal çıkarların uyumu doktrinine daha da geniş bir uygulama alanı sağladılar. 'Bir ulusun gerçek çıkarları', diye gözlemliyordu bir 18. yüzyıl yazarı, 'insanlığın genel çıkarıyla asla karşıtlık içinde olmamıştır ve insanseverlik ile vatanseverliğin hiç kimseye tutarsız görevler yüklemesi mümkün olamaz.'[10] 19. yüzyıl Britanya liberalizmine tavizler vererek ustasının doktrinlerini yumuşatan İngiliz Hegelci T. H. Green inanıyordu ki 'bir devletin fikrini gerçekleştirmek için kendi çıkarına yaptığı hiçbir eylem, genel toplumun herhangi bir gerçek çıkarı veya hakkıyla çelişemez,'[11] ama 18. yüzyıl alıntısında ulusun çıkarları konusunda kullanılan asıl soruyu sormayan 'gerçek' sıfatı, 19. yüzyıldan itibaren genel toplumun çıkarıyla ilişkili kullanılmaya başlamıştır. 19. yüzyıl liberal milliyetçilik felsefesini cisimleştiren Mazzini, uluslar arasında bir tür işbölümüne inanıyordu. Her ulusun özel kabiliyetlerine uygun kendi özel görevi vardı ve bu görevin icrası o ulusun insanlığın refahına katkısıydı. Eğer bütün uluslar bu ruhla hareket ederse, uluslararası uyum galip gelecekti. Çıkarların ekonomik uyumu inancını teşvik eden görünüşte sonsuz yayılabilirlik koşulu, rakip ulusal hareketlerin siyasi uyumu inancını da mümkün kıldı. Mazzini'nin çağdaşlarının milliyetçiliğin iyi bir şey olduğunu düşünmelerinin bir nedeni, çok az sayıda ulusun tanınmış olması ve onlar için bolca alan olmasıydı. Almanlar, Çekler, Polonyalılar, Ukraynalılar, Macarlar ve yarım düzine daha ulusal grubun birkaç yüz kilometrekarelik bir alanda henüz birbirleriyle görünür bir şekilde itişmedikleri bir dönemde, her milletin kendi milliyetçiliğini geliştirerek uluslararası çıkar uyumuna kendi özel katkısını yaptığına inanmak görece kolaydı. 1918'e kadar çoğu liberal yazar, milletlerin kendi milliyetçiliklerini geliştirerek enternasyonalizm hedefine ilerlemeyi sağladığına inanıyordu ve Wilson ile barış antlaşmalarını gerçekleştiren

---

9 J. S. Mill, *Principles of Political Economy*, II. Kitap V. böl. xi.

10 Romilly, *Thoughts on the Influence of the French Revolution*, s. 5.

11 T. H. Green, *Principles of Political Obligation*, s. 166.

diğerleri ulusların kendi kaderini tayin hakkını dünya barışının anahtarı olarak görüyorlardı. Daha yakın bir zamanda sorumluluk sahibi bazı Anglosakson devlet adamları zaman zaman, muhtemelen pek de düşünmeden eski Mazzini formülünü tekrarlamaktan hoşnuttular.[12]

SİYASETTE DARWİNCİLİK

1876 yılında *Milletlerin Zenginliği*'nin yüzüncü yıldönümü kutlanırken, ufukta bir kırılmanın belirtileri zaten görünüyordu. Büyük Britanya hariç hiçbir devlet ekonomik çıkarların uluslararası uyumuna inanacak kadar ticari açıdan kuvvetli değildi. Büyük Britanya dışında serbest ticaret ilkelerinin kabulü her zaman kısmi, yarı gönülsüz ve kısa ömürlü olagelmişti. Amerika Birleşik Devletleri bu ilkeleri en başından reddetmişti. Yaklaşık 1840'ta, Birleşik Devletler'de sınai gelişme üzerine çalışmakla bolca zaman geçirmiş Friedrich List, Alman okuyucu kitlesine serbest ticaretin Büyük Britanya gibi endüstriyel hakimiyete sahip bir ulus için doğru politika olduğunu, zayıf ulusları Britanya'nın baskısından sadece korumacılığın kurtaracağını vazetmeye başladı. Korumacı gümrük tarifelerinin ardında inşa edilen Alman ve Amerikan sanayileri, kısa zamanda dünya çapındaki Britanya sanayi tekeline ciddi bir tehdit oluşturdu. Denizaşırı Britanya dominyonları, yeni kazandıkları mali özerklikten, kendilerini anavatanın ürünlerinden korumak üzere faydalandılar. Rekabet baskısı her yandan artıyordu. Milliyetçilik kötü bir yan edinmeye ve emperyalizme dönüşmeye başladı. Gerçekliği ebediyen tekrarlanan bir fikirler çatışması olarak tanımlayan Hegel felsefesi etkisini arttırdı. Hegel'in ardında, Hegelci çatışmayı ekonomik çıkar gruplarının sınıf savaşında cisimleştiren Marx duruyordu ve sermaye ile emek arasında bir çıkar uyumu olduğuna inanmayı ısrarla reddeden işçi sınıfı partileri ortaya çıktı. Hepsinden önemlisi Darwin, ebedi bir yaşam mücadelesi ve uyumsuz olanın yok olması yoluyla gerçekleşen bir biyolojik evrim doktrinini savundu ve yaydı.

Bir süreliğine *laissez-faire* felsefesinin yeni koşullar ve yeni düşünce eğilimine uyum sağlamasına imkân veren evrim doktrini oldu. *Laissez-faire* sisteminin hayırsever tanrısı olarak serbest rekabete zaten her zaman tapınılmıştı. Fransız ekonomist Bastiat, çarpıcı bir şekilde *Les Harmonies Économiques* olarak adlandırdığı kitabında rekabeti 'ilerlemeyi bireyin elinden sürekli olarak zorla alıp onu büyük insanlık ailesinin ortak mirası yapan o bü-

12 Örneğin Eden 1938 yılında 'her bir ulusun gelişip serpilebileceği ve yaşamın çeşitliliğine kendi özel katkılarını en çok sunabileceği bir uluslar medeniyeti'ni savunuyordu.

yük insani güç' diye selamlıyordu.[13] 19. yüzyılın ikinci yarısının giderek artan gerilimleri altında, ekonomik alandaki rekabetin, Darwin'in biyolojik doğa kanunu ilan ettiği şeyle, yani güçlünün zayıfın zararına hayatta kalmasıyla tamamen aynı anlama geldiği görüldü. Küçük üretici veya tüccar yavaş yavaş büyük ölçekli rakibi tarafından piyasa dışına itiliyordu ve bu gelişme bir bütün olarak cemaatin ilerleme ve refahının talep ettiği şeydi. *Laissez-faire* açık bir alan demekti ve ödül en güçlünündü. Çıkarların uyumu doktrini neredeyse gözle görülmez bir değişime uğradı. Cemaatin iyiliği (veya artık insanların söylemeye meyilli olduğu şekliyle türün iyiliği) hâlâ bireysel üyelerin iyiliğiyle özdeşti, ama sadece yaşam mücadelesinde etkin rakipler olan bireylerin iyiliğiyle. Marx'ın söylediği gibi 'Türün gelişimi ... ve dolayısıyla bireyin daha yüksek gelişimi sadece bireylerin feda edildiği tarihsel süreçle güvence altına alınabilir.'[14] Yeni yoğun ekonomik rekabet çağının Herbert Spencer ekolü tarafından vazedilen ve yetmişlerle seksenlerde Büyük Britanya'da genel kabul gören doktrini işte böyleydi. Adam Smith'in son Fransız müridi Yves Guyot, belki de tesadüfen Fransızcada hem rekabet hem işbirliği anlamına gelen *concurrence* kelimesini kullandığı *La Morale de la Concurrence* adlı bir kitap yazarak doktrine katkıda bulundu. Bu evrim ilkesini uluslararası siyasete uygulayan İngiliz yazarlar arasında en popüler olanı Bagehot'tu:

> Fetih, milli gelenekleri savaşa uyum en çok uyum sağlayan ulusal karakterlere doğa tarafından verilmiş bir ödüldür ve çoğu maddi açıdan bu kazanan karakterler gerçekten de en iyi karakterlerdir. Savaşta kazanan karakterler, bizim savaşta kazanmamız gereken karakterlerdir.[15]

Aşağı yukarı aynı dönemde bir Rus sosyolog uluslararası siyaseti 'sosyal organizmalar arasında varoluş mücadelesi verme sanatı' olarak tanımlıyordu[16] ve 1900'de bir zamanlar meşhur olan kitabında önde gelen bir profesöre bu doktrini tüm acımasız çıplaklığıyla ifade etti:

> İlerlemenin yolu ulusların yıkıntılarıyla doludur; aşağı ırkların toplu katliamlarının ve daha fazla kusursuzluğun dar yolunu bulamayan kurbanların izleri her yerde görülür. Ama bu ölmüş halklar işin gerçeği, insanlığın bu-

---

13 Bastiat, *Les Harmonies Économiques*, s. 355.

14 Marx, *Theorien über den Mehrwert*, II, s. 309.

15 Bagehot, *Physics and Politics* (2. baskı), s. 215. Bu pasajda 'maddi' ne anlama geliyor? Sadece 'ilgili' anlamına mı geliyor? Yoksa yazar 'maddi' ve 'ahlâki' arasındaki gergin bir antitezin bilincinde mi?

16 J. Novicow, *La Politique Internationale*, s. 242.

günün daha yüksek entelektüel ve daha derin duygusal yaşamına ulaşmak için üzerine bastığı basamaklardır.[17]

Almanya'da aynı görüş Treitschke ve Houston Stewart Chamberlain tarafından savunulmuştur. Uyum sağlayamayan ulusların yok olması yoluyla ilerleme doktrini, uyum sağlayamayan bireylerin yok olması yoluyla ilerleme doktrinin adil bir sonucu olarak görünüyordu ve bu inançların bazıları her zaman açıkça ifade edilmese de geç 19. yüzyıl emperyalizminde örtük olarak bulunuyordu. Geç 19. yüzyılda bir Amerikalı tarihçinin belirttiği gibi 'uluslararası ilişkilerin temel sorunu kurbanları kimin parçalayacağıydı.'[18] Çıkarların uyumu, 'uyum sağlayamayan' Afrikalı ve Asyalıların feda edilmesiyle tesis edilmişti.

Ne yazık ki bir konu ihmal edilmişti. Yüz yıldan fazla bir süredir çıkarların uyumu doktrini ahlâk için rasyonel bir temel sağlamıştı. Birey cemaatin çıkarlarına, bu çıkarların kendi çıkarları da olduğu çağrısıyla hizmet etmeye teşvik edilmişti. Artık bu zemin kaymıştı. Uzun vadede cemaatin çıkarıyla bireyin çıkarı hâlâ aynı şeydi. Ama bu nihai uyumdan önce, bireyler arasında kaybedenin sadece çıkarının değil, aynı zamanda varoluşunun da resimden tamamen silindiği bir yaşam mücadelesi geliyordu. Bu koşullar altında ahlâkın, müstakbel kaybedenler için rasyonel bir cazibesi yoktu ve tüm etik sistem daha zayıf kardeşin feda edilmesi üzerine tesis edilmişti. Pratikte neredeyse her devlet klasik doktrinde gedikler açmış ve ekonomik olarak zayıf olanı ekonomik olarak güçlü olandan korumak için sosyal yasalar geçirmişti. Doktrinin kendisi ise daha inatçı çıktı. Yetmişlerde bir İngilizin veya bir ekonomistin hiçbir önyargısına sahip olmayan Dostoyevski, Ivan Karamazov'a 'ebedi uyum'a ulaşmanın bedelinin, eğer bu bedel masumların acı çekmesini içeriyorsa, çok yüksek olduğunu söyletiyordu. Aşağı yukarı aynı dönemde Winwood Reade, evrim teorisindeki yoğun acı ve ıstıraba dikkat çeken *The Martyrdom of Man* adlı bir kitapla rahatsız edici bir sansasyon yarattı. Doksanlarda Huxley bilim adına 'kozmik süreç' ile 'etik süreç' arasında bir uyuşmazlığın varlığını itiraf etti.[19] Soruna felsefe açısından yaklaşan Balfour ise ' "egoizm" ile "hayırseverlik" arasında, kişinin kendi için en büyük mutluluğu istemesi ile diğer insanlar için en büyük mutluluğu istemesi arasında tam bir uyum, bu hayatta yapılan işlerin ve oluşturulan karakterlerin diğer yaşama

17 Karl Pearson, *National Life from the Standpoint of Science*, s. 64.
18 W. L. Langer, *The Diplomacy of Imperialism*, s. 797.
19 Huxley, Romanes Lecture, 1893, yeniden basımı *Evolution and Ethics*, içinde, s. 81.

aktarılıp, çatışan ilkelerin bu yaşamda her zaman mümkün olmayan şekilde uzlaştırılmasına ve düzenlenmesine imkân vereceğini kabul etmeyen bir inanç tarafından sağlanamaz' sonucuna vardı.[20] Serbest rekabetin faydalı yanlarından bahsedildiği giderek daha az duyuluyordu. 1914 öncesinde uluslararası serbest ticaret politikası hâlâ Britanyalı seçmenler ve ekonomistler tarafından savunulmuş olsa da, *laissez faire* felsefesinin bir zamanlar temelini oluşturan etik aksiyom kaba haliyle artık hiçbir ciddi düşünüre hitap etmiyordu. Biyolojik ve ekonomik açılardan çıkarların uyumu doktrini sadece, kurtuluşu olmayan veya öteki dünyada bugünün dengesinin kurulacağı vaat edilen zayıfların çıkarlarını dışarıda bırakınca uygulanabilir oluyordu.

ULUSLARARASI UYUM

1914 savaşından önce zaten geçmişte kalmış veya soyu tükenmiş olan doktrinlerin savaş sonrası dönemde büyük ölçüde Amerikan ilhamıyla özel uluslararası meseleler alanında nasıl yeniden canlandırıldığına bakmak ilginçtir. Bu özellikle çıkarların uyumu şeklindeki *laissez-faire* doktrini için geçerlidir. 19. yüzyıl boyunca ve yirminci yüzyılın başlarında Avrupa'nın rekabetine karşı gümrük koruması uygulayan Amerika Birleşik Devletleri, sonsuz potansiyele sahip görünen, genişleyen bir iç piyasanın avantajından faydalanıyordu. 1914'e kadar dünya ticaretine hakim olan, ama ülke içindeki gerilim ve tansiyonların giderek daha fazla farkına varan Büyük Britanya'da, J. S. Mill ve daha sonraki ekonomistler sıkıca uluslararası serbest ticarete tutundular, ama yurtiçinde *laissez-faire* ortodoksluğunda giderek daha fazla gedik açtılar. Birleşik Devletler'de Carey ve onun halefleri korumacı gümrük vergilerini haklı çıkarmaya çalıştılar, ama diğer her açıdan *laissez-faire*'in değişmez ilkelerini muhafaza ettiler. Avrupa'da 1919'da sonra çıkarların doğal uyumunun mümkün olmadığı ve çıkarların devlet müdahalesi yoluyla yapay olarak uyumlulaştırılması gerektiği varsayımına dayanan planlı ekonomi, neredeyse her devletin teorisi olmasa da pratiği haline geldi. Birleşik Devletler'de iç piyasanın sürekli genişlemesi bu gelişmeyi 1929 sonrasına kadar geciktirdi. Çıkarların doğal uyumu, Amerikan yaşam anlayışının ayrılmaz bir parçası olarak kaldı ve bu açıdan, diğer açılardan da olduğu gibi, mevcut uluslararası siyaset teorisine Amerikan geleneği derinlemesine sirayet etmiştir. Üstelik uluslararası alanda bu doktrinin kolayca kabul görmesi için özel bir gerekçe de vardı. İç meselelerde, doğal uyum yoksa, uyum yaratmak kesinlikle devletin işiydi. Uluslara-

20 Balfour, *Foundations of Belief*, s. 27.

rası siyasette uyum yaratma görevi yüklenmiş örgütlü bir güç yoktu ve dolayısıyla doğal bir uyum olduğunu farzetmenin cazibesi özellikle kuvvetliydi. Fakat meselenin üstünü örtmek için bu bir mazeret değildi. Çıkarların uyumlulaştırılmasını siyasi eylemin hedefi haline getirmek, çıkarlar arasında doğal bir uyum olduğunu savunmakla aynı şey değildir[21] ve işte bu ikinci sav uluslararası siyaset düşüncesinde çok fazla kafa karışıklığına neden oldu.

ORTAK ÇIKAR BARIŞ

Siyaseten, çıkarların özdeşliği doktrini genellikle her ulusun barış konusunda özdeş bir çıkarı olduğu ve barışı bozmayı arzu eden bir ulusun dolayısıyla irrasyonel ve ahlâksız olduğu varsayımı şeklinde karşımıza çıkmıştır. Bu görüş belirgin bir şekilde Anglosakson kökenlerinin izini taşır. 1918'den sonra insanlığın İngilizce konuşulan ülkelerde yaşayan kısmını savaşın kimseye faydası olmadığı konusunda ikna etmek kolaydı. Bu argüman, 1866 ve 1870 savaşlarından büyük fayda sağlayan ve son zamanlarda yaşadıkları sıkıntıların nedeni olarak 1914 savaşını değil, o savaşı kaybetmiş olmalarını gören Almanlar için; savaşı değil, barış görüşmesinde kendilerini kandıran müttefiklerinin ihanetini suçlayan İtalyanlar için; savaşı kınamak bir yana, ulusal varlıklarını savaşa borçlu olan Polonyalılar veya Çekoslovaklar için; Alsas-Loren'i yeniden Fransa'ya kazandıran bir savaştan çekincesizce pişman olamayan Fransızlar için veya geçmişte Büyük Britanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nin yaptığı karlı savaşları anımsayan diğer milletlerden insanlar için pek de ikna edici değildi. Neyse ki bu insanların neredeyse tamamen İngilizce konuşulan ülkelerde ortaya çıkan uluslararası ilişkiler teorilerinin oluşumunda pek bir etkisi olmadı. Britanyalı ve Amerikalı yazarlar savaşın faydasızlığının 1914-1918 deneyiminde mutlak surette görüldüğünü ve bu gerçeğin zihinsel olarak kavranmasının, ulusları gelecekte barışı korumaya ikna etmek için tek gerekli şey olduğunu varsaymaya devam ettiler. Ve diğer ülkelerin bu görüşü paylaşmamaları karşısında samimiyetle şaşkınlığa ve hayal kırıklığına uğradılar.

Diğer ülkelerin Anglosakson dünyasına, onların sloganlarını tekrarlayarak gösterişli bir biçimde yaranmaya hazırlıklı olması nedeniyle kafa karı-

21 Bu ikisiyle ilgili kafa karışıklığı, Attlee'nin Avam Kamarasında lafa girdiği bir anda hayranlık uyandıracak kadar açık bir şekilde görülmüştür: 'Dünyanın ortak çıkarı olarak barışın korunması tam da Milletler Cemiyetinin kurulmasında amaçlanan şeydi' (House of Commons, 21 Aralık 1937: *Official Report*, st. 1811). Attlee belli ki doğal bir çıkarlar cemaatinin varolduğu önermesiyle Milletler Cemiyetinin doğal bir çıkarlar cemaati yaratmak amacıyla kurulduğu önermesini birbirinden ayıramamıştır.

şıklığı daha fazla arttı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki onbeş yılda, (muhtemelen İtalya hariç) bütün Büyük Güçler, politikalarının temel hedeflerinden birinin barış olduğunu beyan ederek bu doktrine tekrar tekrar sahte bir bağlılık gösterdiler.[22] Fakat Lenin'in uzun zaman önce gözlemlediği gibi, kendi başına barış anlamsız bir hedeftir. Lenin 1915'te şöyle yazdı: 'Kitchener, Joffre, Hindenburg ve Kanlı Nicholas da dahil olmak üzere herkes kesinlikle genel olarak barıştan yana, çünkü hepsi de savaşın sona ermesini arzu ediyor.'[23] Barışın ortak çıkar olduğu düşüncesi, bazı ulusların statükoyu onun için savaşmadan koruma arzusunda olduğunu ve diğerlerinin de statükoyu savaşmadan değiştirme arzusu olduğunu maskelemektedir.[24] Statükonun korunması veya değiştirilmesi bir bütün olarak dünyanın çıkarınadır önermesi gerçekle örtüşmezdi. İster korunsun ister değişsin sonuca barışçıl yollarla ulaşılması bir bütün olarak dünyanın çıkarınadır önermesiyse genel kabul görürdü, ama bu önerme epeyce anlamsız bir klişe olarak görülürdü. Her bir ulusun çıkarıyla özdeşleştirilebilecek bir barışın dünya çıkarına olduğu şeklindeki ütopik varsayım, her yerde siyasetçilerin ve siyaset yazarlarının, statükoyu korumayı arzulayan uluslarla değiştirmek isteyen ulusların çıkarları arasında temel bir ayrışma olduğu yönündeki nahoş gerçekten uzak durmasına yardımcı oldu.[25] Böylece klişe ile yanlışın ilginç bir birleşimi, devlet adamlarının uluslararası

---

22 'Barış hüküm sürmelidir, her şeyden önce gelmelidir' (Briand, *League of Nations: Ninth Assembly*, s. 83). 'Barışın korunması Britanya dış politikasının birincil hedefidir' (Eden, *League of Nations: Sixteenth Assembly*, s. 106). 'Barış bizim en değerli hazinemizdir' (Hitler, 30 Ocak 1937'de Alman Parlamentosu Reichstag'da yaptığı bir konuşma, *The Times*'ta bildirilmiştir, 1 Şubat 1937). 'Sovyetler Birliği'nin uluslararası politikasının başlıca amacı barışın korunmasıdır' (Chicherin, *The Soviet Union and Peace* içinde (1929), s. 249). 'Aksi yöndeki propagandaya rağmen Japonya'nın hedefi barıştır' (Matsuoka, *League of Nations: Special Assembly 1932-33*, iii. s. 73). İtalya'nın barış lehine beyanlarda bulunmak konusundaki tereddüdü muhtemelen en iyi İtalyan birliklerinin savaştaki başarısızlık ünüyle açıklanabilirdi: Mussolini barış yönünde tercih belirten ifadelerin, İtalya'nın savaşa cesareti olmadığını itiraf etmek olarak görülmesinden korkuyordu.

23 Lenin, *Collected Works* (İng. çev.), xviii. s. 264. Krş. Spencer Wilkinson'ın sözleri: 'Her durumda asıl hedef barış değil, üstünlük sağlamaktır. Barışın asla politikanın hedefi olmadığı gerçeği çok sık tekrarlanamaz: savaşa referans vermeden barışı tanımlayamazsınız, ki o da asla bir amaç değil, sadece bir araçtır' (*Government and the War*, s. 121).

24 'Bir aziz insanların barışlarıyla ilgili şeyleri bilmediğinden yakınıyorsa, aslında kastettiği kendi barışıyla ilgili şeyleri yeterince önemsemedikleridir' (*The Note-Books of Samuel Butler*, der. Festing-Jones, s. 211-212). Bu günümüzün azizleri Büyük Güçler için de geçerli görünmektedir.

25 Zaman zaman bütün ulusların barışı savaşa tercih etmekte eşit çıkarları olmasının yanında (ki bir bakıma bu doğru), savaşın hiçbir koşulda galip olana bedelini karşılayan avantajlar getirmediği de iddia edilmektedir. Bu ikinci görüş geçmiş için geçerli görünmemektedir. Ama (Bertrand Russell'ın yaptığı gibi, *Which Way Peace?*) modern savaşlar için geçerli olduğu söylenebilir. Kabul edildiği takdirde bu görüş elbette mutlak pasifizme gider; çünkü bu görüşün 'ofansif' savaştan daha fazla 'defansif' savaşta geçerli olduğunu farzetmek için hiçbir neden yok (tabii bunların arasındaki ayrımı geçerli kabul edersek).

meseleler hakkındaki beyanlarında sıkça görülmeye başladı. Çekoslovakya başbakanlarından biri 'Bu Tuna çağında kimse gerçekten çatışma ve kıskançlık istemiyor. Çeşitli ülkeler bağımsızlıklarını muhafaza etmek istiyor, ama olmazsa her türlü işbirliğine de açıklar. Özellikle Küçük Antant, Macaristan ve Bulgaristan'dan bahsediyorum', dedi.[26] Kelime anlamıyla bu sözler doğru olabilir. Ama kimsenin istemediği çatışmalar ve kıskançlıklar Tuna çevresi siyasetinin 1919'dan sonra meşhur bir özelliğiydi ve herkesin hazır olduğu işbirliği elde edilemez durumdaydı. Ayrışan çıkarlar gerçeği, çatışmadan kaçınmaya yönelik genel bir arzu klişesiyle maskelenmiş ve yanlışlanmıştı.

ULUSLARARASI EKONOMİK UYUM

Ekonomik ilişkilerde genel bir çıkarlar uyumu varsayımı daha da güvenle dile getirilmişti; çünkü burada *laissez-faire* ekonomisinin başlıca doktrinin doğrudan bir yansıması vardır ve doktrinden kaynaklanan ikilemi en bariz şekliyle görebileceğimiz yer de burasıdır. 19. yüzyıl liberali en çok sayıda insanın en yüksek derecede mutluluğundan bahsettiğinde, örtük olarak azınlığın iyiliğinin bunun için feda edilebileceğini farzediyordu. Bu ilke uluslararası ekonomik ilişkilere de eşit derece de uyuyordu. Eğer örneğin Rusya veya İtalya, gümrük korumacılığı olmadan sanayilerini geliştirecek kadar güçlü olmasalardı, diye iddia edecektir *laissez-faire* liberali, Britanya ve Almanya'nın mamullerini ithal edip Britanya ve Almanya piyasalarına buğday ve portakal arzetmekle yetinmeliydiler. Dolayısıyla eğer herhangi birisi bu politikaya Rusya ve İtalya'nın ekonomik ve askeri bakımdan komşularına bağımlı ikinci sınıf güçler olmasına neden oluyor diye itiraz etseydi, *laissez-faire* liberali bu takdiri ilahidir ve çıkarların genel uyumunun gereğidir şeklinde cevap vermek zorunda kalırdı. Modern ütopyacı enternasyonalist bu avantajların hiçbirinden faydalanamamakta ve 19. yüzyıl liberalinin katılığına da sahip olamamaktadır. Zayıf güçlerin korunan endüstrileri geliştirmekteki maddi başarıları ve yeni enternasyonalizm ruhu, onun çıkarların uyumu ilkesinin ekonomik olarak uyumsuz ulusların feda edilmesine bağlı olduğunu iddia etmesine engel olmaktadır. Fakat bu öncülün terk edilmesi, modern ütopyacı enternasyonalistin miras aldığı doktrinin tüm zeminini yıkar ve o da ortak iyiye cemaatin hiçbir üyesinin çıkarı feda edilmeden ulaşılabileceği inancına sürüklenir. Dolayısıyla her uluslararası çatışma gereksiz ve yanılsamadır. Gerekli olan tek şey aynı zamanda bütün tarafların en yüksek iyisi olan ortak iyiyi keşfet-

---

26 *Daily Telegraph*, 26 Ağustos 1938.

mektir ve ancak devlet adamlarının aptallığı bu keşfin önünde durmaktadır. Bu ortak iyiyi anladığından emin olan ütopyacı, bilgelik tekelini kendine maleder. Dünyanın tüm devlet adamları temsil etmeleri gereken kişilerin çıkarları karşısında inanılmaz derecede kör olmaktan hüküm giyerler. Sayıları hiç de az olmayan ekonomistler de dahil olmak üzere, Britanyalı ve Amerikalı yazarlar tarafından tüm ciddiyetiyle sunulan uluslararası sahne işte böyleydi.

İşte bu yüzden modern çağda ekonomi uzmanlarının teorileriyle aynı ülkelerin ekonomik politikalarından sorumlu olanların pratikleri arasında olağanüstü bir ayrışma görüyoruz. Analiz gösterecektir ki bu ayrışma basit bir olgudan kaynaklanmaktadır. *Laissez-faire* doktrininin düşüncesine baskın olduğu ekonomi uzmanı dünyanın varsayımsal ekonomik çıkarını bir bütün olarak görür ve bunun her bir ülkenin çıkarıyla aynı olduğunu farzetmekle yetinir. Siyasetçi ülkesinin somut çıkarının peşinden koşar ve bir bütün olarak dünyanın çıkarının kendi ülkesinin çıkarıyla özdeş olduğunu varsayar (tabii eğer bir varsayımda bulunursa). İki dünya savaşı arasında düzenlenen her uluslararası ekonomi konferansının neredeyse her sonuç bildirisi, çıkarları adil bir şekilde dengeleyerek herkesin eşit derecede lehine ve kimseye karşı önyargılı olmayan bir 'çözüm' veya 'plan' olduğu varsayımıyla berbat ediliyordu.

> Katı bir şekilde milliyetçi her politika [diye beyan etti Cemiyetin ekonomik uzmanlar konferansı 1927'de] sadece bu politikayı uygulayan ulus için değil, diğerleri için de zararlıdır ve dolayısıyla kendi amacıyla çelişir ve Konferansta ortaya çıkan bu yeni zihniyetin hızla pratik sonuçlar doğurması isteniyorsa, her uygulama programı temel bir faktör olarak farklı ulusların *paralel* veya *ortak* eylemini içermelidir. O zaman her ülke, vermesi istenen tavizlerin, diğer ülkelerin mütekabil fedakarlığıyla dengeleneceğini bilecektir. Önerilen tedbirleri sadece kendi konumu çerçevesinde değil, *aynı zamanda Konferansın çizdiği genel planın başarıya ulaşmasını istediği için kabul edecektir.*[27]

Konferansın sonucunda oybirliğiyle yapılan önerilerin hepsi tamamen ihmal edildi ve dünyanın önde gelen devlet adamlarının suçlu veya deli olduğu şeklindeki basit açıklamayı kabul etmekle yetinmeyeceksek, konferansın başlangıçtaki varsayımından şüphe etmeye başlayabiliriz. Ekonomik milliyetçiliğin zorunlu olarak bu politikayı uygulayan devletlerin zararına olduğunu farzetmek baştan aşağı aceleci bir varsayımdır. 19. yüzyılda Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri 'katı bir milliyetçi politika' izleyerek kendilerini

---

27 *League of Nations*: C. E. I. 44, s. 21 (italikler kaynak metinden).

Büyük Britanya'nın dünya ticaretindeki tekeline meydan okuyabilecek bir konuma yerleştirdiler. 1880'de toplanacak hiçbir ekonomik uzmanlar konferansı, Büyük Britanya, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nin eşit derecede avantajına olacak şekilde dönemin ekonomik rekabetini yatıştıracak bir 'genel paralel veya ortak eylem planı' geliştiremezdi. 1927'de toplanan bir konferansın herkesin çıkarlarına uyan bir 'plan' ile takip eden dönemin ekonomik rekabetlerini yatıştıracağını farzetmek de aynı derecede cüretkarlık olurdu. 1930-1993 ekonomik krizi bile, ekonomistlerin kafasına karşılaşmak zorunda kaldıkları sorunun gerçek doğasını sokmayı başaramadı. 1933 Dünya Ekonomik Konferansı için 'Açıklamalı Taslak Ajanda'yı hazırlayan uzmanlar, 'ekonomik gelişmenin çizgisini boydan boya kesen ulusal kendi kendine yeterlilik ideallerinin dünya çapında benimsenmesini' kınadı.[28] Belli ki bazı ülkeler ve hatta bir bütün olarak dünya için bile faydalı olabilecek 'ekonomik gelişme hatlarının' kaçınılmaz olarak kendini savunmak için ekonomik milliyetçilik silahını kullanan başka ülkeler için zararlı olacağını düşünmek için duraksamadılar. Ocak 1938 Van Zeeland raporu 'bir bütün olarak alındığında uluslararası ticaret sistemini oluşturan yöntemlerin esas itibariyle otarşik eğilimler' karşısında 'tercih edilir' olup olmadığını sorarak ve bu soruyu olumlu yönde cevaplayarak başlıyordu. Fakat her Güç, tarihinin bir döneminde ve kural olarak uzun dönemlerde 'otarşik eğilimler'e başvurmuştur. 'Otarşik eğilimler'in bu eğilimleri takip edenler için daima zararlı olduğuna mutlak surette inanmak güçtür. Eğer bu eğilimler ehven-i şer olarak meşrulaştırılabilseydi bile, Van Zeeland raporunun başlangıçtaki öncülü geçersiz kalırdı. Ama daha kötüsü de vardı. 'Düzenlemelerimizi öyle bir şekilde yapmalıyız ki', diye devam ediyordu Van Zeeland, 'yeni sistem tüm katılımcılara, şimdi bulundukları konumdaki avantajlarından daha büyük avantajlar sunmalı'.[29] Bu en anlayışsız haliyle ekonomik ütopyacılıktır. Bu rapor, 1927 ve 1933 raporları gibi, uygulanması tüm devletlerin eşit derecede yararına olan temel bir ekonomi politikası ilkesi olduğunu varsayıyordu ve bu yüzden selefleri gibi hükümsüz kaldı.

Ekonomi pratiğinin aksine ekonomi teorisi iki dünya savaşı arasındaki yıllarda çıkarların uyumu doktrininin o kadar hakimiyeti altındaydı ki dönemin sayısız uluslararası tartışmalarında dünyanın devlet adamlarını şaşkına çeviren gerçek sorunu açıkça ortaya konmuş bir şekilde bulmak zordu. Muh-

---

28 *League of Nations*: C. 48, M. 18, 1933, s. 6.

29 *Report ... on the Possibility of Obtaining a General Reduction of the Obstacles to International Trade*, Cmd. 5648.

temelen en samimi açıklama Yugoslav Dışişleri Bakanının Ocak 1931'de Avrupa Birliği Komisyonu oturumundaki beyanıydı. Büyük Britanya adına Arthur Henderson, Hollanda delegesi Dr Colijn'i takip ederek 'üretimin ve zenginliğin uluslararası mübadelesinin genişlemesine imkân vererek herkesin ortak refahının arttırılabileceği ve doğası itibariyle herkese fayda getirmesi gereken' kapsamlı bir gümrük vergisi indirimi çağrısında bulundu.[30] Daha sonra konuşan Marinkovitch, 1927 Konferansının tavsiyelerinin uygulanmasındaki başarısızlıktan yola çıkarak 'hükümetlerin' bu kararları 'uygulayamamasının son derece önemli nedenleri vardı' sonucuna vardı. Şöyle devam etti:

> Ekonomik kaygıların yanı sıra siyasi ve sosyal kaygılar da mevcuttur. Ekonomideki 'işler kendi yoluna girer' ekolü eğer hiçbir şey yapılmazsa ve olayların ekonomik bir bakış açısından doğal mecralarını takip etmelerine izin verilirse ekonomik dengenin kendiliğinden ortaya çıkacağını savunuyordu. Muhtemelen bu doğru (Bu meseleyi tartışmayı önermiyorum). Ama bu denge nasıl ortaya çıkacak? En zayıf olanın zararına. Şimdi farkında olduğunuz gibi, yetmiş yıldan uzun bir süredir bu ekonomi teorisine karşı güçlü ve artan bir tepki var. Avrupa'nın ve dünyanın bütün sosyalist partileri aslında ekonomik sorunlara bu şekilde bakma tarzına karşı çıkmanın bir ifadesidir.
>
> Bize dendi ki gümrük vergilerini indirmeli, hatta tamamen kaldırmalıymışız. Avrupa'nın tarım devletleriyle ilgili olarak, eğer 1927'de verdikleri sözleri tutabilirlerse (1927 beyanlarının bu sözleri içerdiğini kabul ederek) ve bu politikayı uygularlarsa, tarım ürünleri meselesinde kendi rekabetimizi denizaşırı rekabetin karşısına koymayı başarabiliriz. Ama aynı zamanda Polonya, Romanya ve Yugoslavya'da, engin topraklarda az sayıda nüfusun barındığı ve makinelerle diğer araçların kullanıldığı Kanada ve Arjantin'de bulunan koşulları yaratmamız gerekir. ... Halkımızı onları vurarak kurban edemeyiz, ama yine de açlıktan ölebilirler, ki bu da aynı şey demektir.
>
> M. Colijn'in bahsettiği anahtar bence aslında yok. Ekonomik ve sosyal yaşam tek bir formülün çözemeyeceği kadar karmaşıktır ve karmaşık çözümler gerektiriyor. Çok sayıda coğrafi, siyasi ve sosyal değişkeni ve varolan diğer koşulları dikkate almalıyız.[31]

Marinkovitch 'uzun-vadeli' çıkar uyumu teorisini eleştirmeye şöyle devam ediyordu:

> Geçen sene, Yugoslavya dağlarındayken yaşamak için mısırı veya buğdayı olmayan küçük bir dağ köyünün sakinlerinin kendilerine ait ağaçları kesip

30 *League of Nations*: C. 144, M. 45, 1931, vii. s. 30.

31 *League of Nations*: C. 144, M. 45, 1931, vii. s. 31.

satarak elde ettikleri kazançla geçindiklerini duydum... Köye gittim, köyün önde gelenlerinden bazılarını topladım ve tıpkı büyük sanayi devletlerinin bizimle yaptığı gibi, onları ikna etmeye çalıştım. Onlara dedim ki: 'Büyük sağduyuya sahipsiniz. Görüyorsunuz ki ormanınız giderek küçülüyor. Son ağacı kestikten sonra ne yapacaksınız?' Bana şöyle cevap verdiler: 'Efendim, bizi endişelendiren de bu: fakat, diğer yandan eğer ağaçlarımızı kesmeyi bıraksak, şimdi ne yapacağız?'

Sizi temin ederim tarım ülkeleri tamamen aynı durumda. Onları gelecek felaketlerle tehdit ediyorsunuz; ama onlar zaten felaketin sancısını yaşıyorlar.[32]

Nadir samimiyet anlarından bir örnek daha aktarılabilir. Eylül 1937'de Amerikan yayıncılık kuruluşlarından birine konuşan Kolombiya Cumhuriyeti Başkanı şöyle demişti:

İnsan etkinliğinin hiçbir alanında krizin faydaları, uluslar arasındaki ilişkilerde ve özellikle Amerikan uluslarının arasındaki ilişkilerde bu kadar bariz olmamıştır. Eğer ekonomik ilişkilerin katı ve zaman zaman sert olduğu doğruysa, neyse ki daha demokratik hale geldikleri de doğrudur.

Kriz, o zamana kadar uluslararası piyasaları ve politikaları kontrol eden ulusların çifte zihinsel ve finansal emperyalizmine tabi olan birçok ülkeyi özgür kılmıştır. Pek çok ulus, uluslararası samimiyete daha az güvenmeyi ve özerk bir yaşam aramayı öğrenmiştir; her ne kadar bu başlangıçta engellerle dolu olsa da, kısa zamanda güçlü çıkarlar yaratmıştır...

Bugün hakim olan keyfi sistemler gevşemeye başladığında, daha zayıf uluslararası ticaret bağları olacak, ama aynı zamanda ekonomik olarak güçlü daha fazla sayıda ulus olacak.

Bugün ekonomik işbirliği dünyaya ders veren bankerlerin ve sanayileşmiş ülkelerin keyfine kalmış olan eski işbirliğine göre çok farklı ve daha asildir. Pek çok küçük ulusun, kendi davranışlarını ve eylemlerini yabancı çıkarlara tabi kalmadan idare edebilecekleri ve refaha ulaşabilecekleri kesinlik kazanmıştır ve bu modern uluslar arasındaki ilişkilerde daha fazla samimiyet ve eşitliğin önünü açmıştır...

Krizin, medeniyetimizin pek çok büyük ve asil ilkesini harap ettiği doğrudur; ama aynı zamanda daha ilkel yaşam mücadelesine dönüşümüzde, insanların kendilerine refah getireceklerine inanarak kabul ettikleri birçok kurgudan ve ikiyüzlülükten kurtulduğu da doğrudur...

Uluslararası ekonomik serbestliğin temeli, güçlü ulusların kendilerini savunma pozisyonuna aldıklarında, zayıf ülkeler gibi davrandıklarını ve hepsinin de kendi kaynaklarıyla kendilerini savunmaya eşit hakları olduğunu kabul etmekte yatmaktadır.[33]

---

32 *Age.*, s. 32.

33 Columbia Broadcasting System tarafından yayınlanan konuşma, ABD, 19 Eylül 1937, *Talks*'ta

Kolombiya Cumhuriyeti adına öne sürülen iddialar belki abartılıydı. Ama hem Yugoslav hem de Kolombiyalıların açıklamaları, çıkarların uyumu doktrinine güçlü bir şekilde meydan okuyordu. Ticaretin önündeki engelleri kaldırmak Büyük Britanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nin çıkarına olduğu için, bunun aynı zamanda Yugoslavya ve Kolombiya'nın da çıkarına olduğunu farzetmek yanılgıdır. Uluslararası ticaret daha zayıf olabilir. Avrupa'nın veya genel olarak dünyanın çıkarları zarar görebilir. Ama Yugoslavya ve Kolombiya'nın durumu, onları uydu pozisyonuna indirgeyen bir Avrupa veya dünya refah rejimi altında olabileceğinden daha iyi olacaktır. Bir süre sonra Dr. Schacht 'zenginliklerinin bolluğundan dolayı, yoksul bir ulusun zenginlerin reçetelerini takip ederek acı çekmek yerine kendi kurallarıyla yaşama cesaretine sahip olabileceğini anlayamayan, en çok gözetilen ulus politikasının fanatik taraftarları'ndan bahsediyordu.[34]

Uluslararası ilişkilerde *laissez-faire*, sermaye ile emek arasındaki ilişkilerde olduğu gibi, ekonomik açıdan güçlü olan için bir cennettir. İster korumacı yasalar ister korumacı vergiler şeklinde olsun devlet kontrolü, ekonomik olarak zayıf olanın başvurduğu bir nefsi müdafaa silahıdır. Çıkarların çatışması gerçek ve kaçınılmazdı; ve meselenin tüm özü, üstünü örtme çabasıyla çarpıtılmaktadır.

UYUMUN KIRILMASI

Dolayısıyla uluslararası ahlâkı, tüm uluslar camiasının çıkarını, camianın her bir üyesinin çıkarıyla özdeşleştiren çıkarların uyumu iddiası üzerinde temellendirme girişimini yetersiz ve yanıltıcı olarak görüp reddetmeliyiz. 19. yüzyılda bu girişim, ortaya çıktığı ekonominin sürekli genişlemesi sayesinde büyük başarı elde etti. Bu dönem sadece küçük aksiliklerle aksayan, sürekli artan bir refah dönemiydi. Uluslararası ekonomik yapı, Amerika Birleşik Devletleri'nin iç ekonomik yapısıyla önemli benzerlikler taşıyordu. O ana kadar işgal edilmemiş ve kullanılmamış topraklara yayılarak baskı azaltılabiliyordu ve henüz siyasi bilinç düzeyine ulaşmamış geri kalmış ülkeler ve ucuz emek bolluğu vardı. Girişimci bireyler ekonomik sorunu göç yoluyla çözerken, girişimci uluslar kolonileştirme yoluyla çözüyordu. Genişleyen piyasalar nüfus artışına yol açtı ve nüfus da piyasalara karşılık verdi. Bu yarışta geride kalanların uyum sağlayamadığı fikri akla yatkın bulunuyordu. Uyum sağlayanlar arasında, bireysel girişim ve serbest rekabete dayanan çıkarların uyu-

yayımlanmıştır, Ekim 1937.

34 Alman Akademisi Ekonomik Konseyi'ne hitaben, 29 Kasım 1938.

mu, şu anki teoriye mantıklı bir temel oluşturacak ölçüde gerçekliğe yakındı. Bazı güçlüklerle de olsa bu yanılsama 1914'e kadar canlı tutuldu. Temelleri Alman ve Amerikan rekabetiyle sarsılsa da, Britanya'nın refahı bile artmaya devam etti. 1913 yılı Britanya'nın ticareti için rekor bir yıldı.

Uyum görüntüsünden çıkarların şeffaf bir şekilde çatışmasına geçişin yüzyılın başında gerçekleştiği söylenebilir. Uygun bir şekilde bu geçiş ilk ifadesini kolonyal politikalarda buldu. Britanya'ya göre ilk kez Güney Afrika'daki olaylarla ilişkiliydi. Churchill 'bu şiddetli zamanlar'ın başlangıcını Jameson Akını olarak tespit etti.[35] Kuzey Afrika ve Uzakdoğu'da, Avrupalı güçler hâlâ boş olan yerleri elde etmek için aceleci bir kapışma içine girmişlerdi. Asıl gerilimin kaynağı olan Avrupa'dan bireylerin Amerika'ya göçü emsalsiz boyutlara ulaştı. Avrupa'da ekonomik gerginliğin tekrarlanan semptomu Antisemitizm uzun bir aradan sonra Rusya, Almanya ve Fransa'da yeniden ortaya çıktı.[36] Büyük Britanya'da sınırlanmamış yabancı göçüne karşı kışkırtmalar 1890'larda baş gösterdi ve ilk göçmen kontrol düzenlemesi 1905'te geçirildi.

Bu artan gerilimden doğan Birinci Dünya Savaşı, gerilimin temel nedenlerini yoğunlaştırarak durumu on kat daha kötüleştirdi. Avrupa, Asya ve Amerika'da savaş halindeki ülkeler ve tarafsız ülkelerde endüstriyel ve zirai üretim her yerde yapay olarak teşvik ediliyordu. Savaştan sonra bütün ülkeler üretim artışını korumak için mücadele etti ve bu mücadeleyi haklı çıkarmak için güçlü ve ateşli bir ulusal bilinç yaratıldı. Barış anlaşmalarının ve özellikle bu anlaşmalardaki ekonomiyle ilgili maddelerin eşi görülmemiş intikamcılığının bir nedeni, pratik insanlarının artık elli veya yüz yıl önce inandıkları şeye, yani galiplerle mağluplar arasında bir çıkar uyumu olduğuna inanmamasıydı. Artık amaç, refahı artan ülkenin senin kendi refahına tehdit oluşturacağı düşüncesiyle rakibi yok etmekti. Avrupa'da yeni devletlerin ve yeni ekonomik sınırların oluşturulmasıyla mücadele yoğunlaştı. Asya'da Hindistan ve Çin, kendilerini Avrupa'dan ithalat bağımlılığından kurtarmak için büyük ölçekli imalat hamleleri yaptılar. Japonya, dünya piyasasında Avrupa ürünlerinin önünü kesen tekstil ve diğer ucuz malların ihracatçısı haline geldi. Hepsinden de önemlisi, artık hiçbir yerde ucuz ve karlı gelişim ve sömürü için hazırda bekleyen hiçbir açık alan kalmamıştı. Savaş öncesi dönemin ekonomik baskılarını azaltan geniş göç alanları kapanmış ve doğal göç akışları

---

35 Winston Churchill, *World Crisis*, s. 26.

36 Aynı koşullar Siyonizmin gelişmesini de teşvik etti; çünkü Siyonizm, Filistin Kraliyet Komisyonu'nun 1937'de belirttiği gibi 'olumsuz taraftan bir kaçış inancıdır' (Cmd. 5479, s. 13).

yerine zorla yerinden edilmiş mülteciler sorunu ortaya çıkmıştı.[37] Ekonomik milliyetçilik olarak bilinen karmaşık fenomen dünyayı önüne katmış sürüklüyordu. Bu çıkar çatışmasının temel özelliği, İngilizce konuşulan ülkelerde ekonomik düşünceye hakim olan tescilli ütopyacılar dışında herkes için aşikar hale gelmişti. Kimsenin başkasına zarar vererek fayda sağlayamayacağı şeklindeki boş 19. yüzyıl klişesinin manasızlığı ortaya çıkmıştı. Ütopyacılığın temel varsayımı yıkılmıştı.

Dolayısıyla bugün uluslararası siyasette karşı karşıya kaldığımız durum, bir buçuk yüzyıldır siyasi ve ekonomik düşünceye hakim olan bir ahlâk anlayışının tamamen iflasıdır. Uluslararası alanda artık erdemi doğru akıl yürütme biçiminden çıkarsamak mümkün değildir, çünkü her devletin bütün dünyanın en yüksek çıkarının peşinde koşarak kendi vatandaşlarının çıkarını takip ettiğine ve bunun tersine inanmak artık cidden mümkün değildir. 19. yüzyıl liberalizminin ulaştığı kaba şekliyle akıl-ahlâk sentezi uygulanabilir değildir. Modern uluslararası krizin içsel anlamı, çıkarların uyumu kavramına dayanan ütopyacılığın tüm yapısının çöküşüdür. Şimdiki nesil temelleri yeniden inşa etmek zorunda kalacaktır. Ama bunu yapmadan önce, yıkıntılardan neyi kurtarabileceğimizi belirlemeden önce, yapının çökmesine yol açan kusurları incelemeliyiz ve bunu da en iyi şekilde ütopyacı varsayımların gerçekçi eleştirisini analiz ederek yapabiliriz.

37 'Mültecilerin varlığı ekonomik ve siyasi liberalizmin yok oluşunun bir semptomudur. Mülteciler, serbest göçü gerçekte durduran ekonomik izolasyonizmin bir yan ürünüdür' (J. Hope Simpson, *Refugess: Preliminary Report of a Survey*, s. 193).

BEŞİNCİ BÖLÜM

Gerçekçi Eleştiri

GERÇEKÇİLİĞİN TEMELLERİ

Önceki bölümlerden birinde açıklanan nedenlerle, gerçekçilik sahaya ütopyacılığın çok gerisinde ve ona tepki olarak çıkar. 'Adalet güçlü olanın hakkıdır' tezi aslında Elenik dünyaya yabancı değildi. Fakat asla siyaset kuramı ile siyasal pratik arasındaki ayrışma nedeniyle şaşkınlık içinde olan etkisiz bir azınlığın protestosundan daha fazlasını temsil etmedi. Önce Roma İmparatorluğunun, sonra da Katolik Kilisesinin hakimiyetinde bu sorunun ortaya çıkması pek mümkün değildi; çünkü önce imparatorluğun, sonra da kilisenin siyasi iyisi, ahlâki iyiyle özdeş görülebiliyordu. Ancak ortaçağ sisteminin yıkılmasıyla siyaset kuramı ile siyasal pratik arasındaki ayrışma ciddi ve zorlu bir hal aldı. Makyavelli ilk önemli siyasi gerçekçidir.

Makyavelli'nin başlangıç noktası, mevcut ütopik siyasi düşünceye karşı bir başkaldırıdır:

> Kavrayan için faydalı olacak bir şey yazma niyetinde olduğum için, bana öyle geliyor ki bir meselenin hayalindense gerçek hakikatini takip etmek daha uygun; çünkü pek çok kişi aslında asla görülmemiş ve bilinmemiş cumhuriyetlerin ve prensliklerin resmini çizdi, çünkü nasıl yaşadıkları, nasıl yaşamaları gerektiğinden o kadar farklı ki, yapılması gereken uğruna yapılanı ihmal eden, kısa zamanda kendini korumaktan ziyade kendi yıkımına neden olur.

Makyavelli'nin doktrininde örtük olarak bulunan üç esas ilke, gerçekçi felsefenin temel taşlarıdır. İlk olarak tarih, (ütopyacıların inandığı gibi) 'ha-

yal' ile yönlendirilen bir şey değil, zihinsel çabayla yönü analiz edilebilecek ve anlaşılabilecek bir neden-sonuç dizisidir. İkincisi, (ütopyacıların sandığı gibi) teori pratiği değil, pratik teoriyi yaratır. Makyavelli'nin sözleriyle 'iyi tavsiyeler, nereden gelirlerse gelsinler, prensin bilgeliğinden gelirler, prensin bilgeliği iyi tavsiyelerden gelmez'. Üçüncüsü, (ütopyacıların zannettiği gibi) siyaset etiğin bir fonksiyonu değil, etik siyasetin bir fonksiyonudur. İnsanlar 'kısıtlar nedeniyle dürüst kalırlar'. Makyavelli ahlâkın önemini kabul ediyordu ama etkin bir otorite olmadan etkin bir ahlâkın olamayacağını düşünüyordu. Ahlâk, iktidarın bir ürünüdür.[1]

Makyavelli'nin ortodoks düşünceye meydan okumasının olağanüstü gücü ve canlılığı, yazılarını yazmasının üzerinden 4 yüzyıldan uzun bir süre geçmiş olmasına rağmen, siyasi bir rakibi kötülemenin en garantili yolunun hâlâ onu Makyavelli'nin bir müridi olarak tarif etmek olmasından anlaşılabilir.[2] Bacon, Makyavelli'yi 'insanların ne yapmaları gerektiğini değil, ne yapma alışkanlığında olduklarını açıkça ve ikiyüzlü olmadan söylediği' için ilk övenlerden biri olmuştur.[3] O andan itibaren hiçbir siyasi düşünür onu göz ardı edememiştir. Fransa'da Bodin, İngiltere'de Hobbes, Hollanda'da Spinoza yeni doktrin ile 'doğa kanunu' anlayışı arasında üstün bir etik standart oluşturan bir uzlaşı yaratmaya çalışıyorlardı. Ama her üçü de özünde gerçekçiydi ve fiziksel bir siyaset bilimi ihtimali ilk kez Newton çağında tasavvur edildi.[4] Bodin ve Hobbes'un eserleri, diye yazar Profesör Laski 'etiği siyasetten ayırmaya ve Makyavelli'nin pratik zeminde ortaya çıkardığı ayrımı teorik araçlarla tamamlamaya yönelikti.'[5] 'Adil ve Adaletsiz adları bir yere sahip olmadan önce' diyordu Hobbes, 'zorlayıcı bir güç olmalıdır.'[6] Spinoza inanıyordu

---

1 Machiavelli, *The Prince*, böl. 15 ve 23 (İng. çev., Everyman's Library, s. 121, 193).

2 Yakın zamanlardan iki ilginç örnek verilebilir. *Survey of International Affairs*'in Nazi Devrimi'yle ilgili bölümünde Profesör Toynbee Nasyonal Sosyalizmi, 'Makyavelli'nin ... formüle ettiği ... ideallerin gerçekleştirilmesi' olarak tanımlar ve bu görüşü aynı bölümde epeyce uzun iki pasajda daha tekrar eder (*Survey of International Affairs, 1934*, s. III, 117-119, 126-128). Ağustos 1936'da Moskova'da Zinovyev, Kamenev ve diğerlerinin yargılanması sırasında Savcı Vyşinki, Kamenev'in yazılarından Makyavelli'nin 'bir siyasi aforizma ustası ve parlak bir diyalektikçi' olarak övüldüğü bir pasajı alıntılamış ve Kamenev'i 'Makyavelli'nin kurallarını benimsemekle' ve 'bunları vicdansızlık ve ahlâksızlığın son noktasına taşımakla' suçlamıştır (*The Case of the Trotskyite-Zinovievite Centre*, s. 138-139).

3 Bacon, *On the Advancement of Learning*, vii, böl. 2.

4 Hobbes için 'teoride başlangıçtan beri bulunan hareket yasalarının ötesinde yeni bir güç veya ilkeye yer yoktu; sadece karmaşık mekanik nedensellik vakaları vardı' (Sabine, *History of Political Thought*, s. 458).

5 *A Defence of Liberty against Tyrants*'ın Giriş bölümü (*Vindiciae contra Tyrannos*), der. Laski, s. 45.

6 Hobbes, *Leviathan*, böl. xv.

ki pratik devlet adamları siyasetin kavranmasına teori adamlarından 've en önemlisi teologlardan' daha fazla katkıda bulunmuşlardır, 'çünkü onlar kendilerini deneyimin okuluna yerleştirmiş ve dolayısıyla pratik ihtiyaçlarımızla ilgisi olmayan hiçbir şey öğretmemişlerdir.'[7] Hegel'i öngörecek şekilde Spinoza belirtmiştir ki 'herkes ne yaparsa kendi doğasına ve doğanın en yüksek hakkına uygun bir şekilde yapar'.[8] Böylelikle belirlenimciliğin yolu açılmıştır ve etik son tahlilde gerçekliğin incelenmesine dönüşmüştür.

Bununla birlikte modern gerçekçilik, 16. ve 17. yüzyılın gerçekçiliğinden önemli bir bakımdan farklılaşır. Hem ütopyacılık hem de gerçekçilik, 18. yüzyılın ilerleme anlayışını felsefelerine eklemiş ve kabul etmiştir. İlginç ve paradoksal bir sonuç olarak, gerçekçilik görünüşte ütopyacılıktan daha 'ilerici' bir hal almıştır. Ütopyacılık ilerlemeye duyduğu inancı, varsayım gereği durağan kalan bir mutlak etik standarda duyduğu inançla bir araya getirmiştir. Gerçekçilik, böyle bir sabitleyicisi olmadığından giderek daha fazla dinamik ve göreci olmuştur. Gerçekçilerin 'tarihselci ekolü'nün evi Almanya'da olmuştur ve gelişiminin izi Hegel ve Marx gibi büyük isimlere kadar sürülebilir. Fakat Batı Avrupa'da hiçbir ülke ve hiçbir düşünce dalı 19. yüzyılın ortalarında ve son yıllarında onun etkisine bağışık kalamamıştır ve bu gelişme, gerçekçiliği Makyavelli ve Hobbes'un ona verdiği kötümser renkten kurtardıysa da, onun belirlenimci karakterini daha güçlü bir biçimde ortaya çıkarmıştır.

Tarihte nedensellik fikri, tarih yazımının kendisi kadar eskidir. Ama insani meselelerin, takdiri ilahinin devamlı denetimine ve zaman zaman müdahalesine tabi olduğu inancı hakim olduğu sürece, düzenli bir neden-sonuç ilişkisine dayanan hiçbir tarih felsefesinin gelişmesi olası değildi. Takdiri ilahinin yerine aklın geçmesi Hegel'in ilk kez olarak rasyonel bir tarihsel süreç anlayışına dayanan bir felsefe üretmesine imkân verdi. Hegel, düzenli ve devamlı bir süreci varsayarken, onun yönlendirici gücünü metafizik bir soyutlamada, *Zeitgeist*'ta bulmakla yetinmişti. Fakat tarihsel gerçeklik anlayışı kendini bir kez tesis ettikten sonra, soyut *Zeitgeist*'ın yerine somut bir maddi gücü koymak için kısa bir adımın atılması yeterli oldu. Tarihin ekonomik yorumu Marx tarafından icat edilmedi, onun tarafından geliştirildi ve yaygınlaştırıldı. Aşağı yukarı aynı zamanda Buckle coğrafi bir tarih yorumu öne sürdü ve bu yorum onu insani meselelere 'tek bir evrensel ve sapmaz düzenliliğin sirayet ettiğine' ikna etti.[9] Buysa *Jeopolitik* bilimi şeklinde yeniden canlandı. Bu

---

7 Spinoza, *Tractatus Politicus*, I, s. 2-3.

8 *A.g.e.*, Giriş.

9 Buckle'ın *History of Civilization*'ının kapanış sözleri.

bilimin mucidi coğrafyayı 'siyasi bir koşulsuz buyruk' olarak tarif etmektedir.[10] Spengler olayların, medeniyetlerin yükselişi ve düşüşünü yöneten biyolojik yasalara benzer yasalarla belirlendiğine inanıyordu. Daha eklektik düşünürler tarihi bir dizi maddi etkenin ürünü olarak, bir grup veya ulusun politikasını da grup veya ulus çıkarını oluşturan tüm maddi etkenlerin yansıması olarak yorumlamaktadırlar. 'Dış politikalar' demiştir Bay Hughes Amerikan Dışişleri Bakanı olarak görev yaptığı sırada, 'soyutlamalar üzerine inşa edilmez. Onlar anlık zorunlulukların doğurduğu veya tarihsel perspektifte canlı bir şekilde göze çarpan ulusal çıkarların sonuçlarıdır'.[11] Gerçekliğin bu tür bir yorumu, ister *Zeitgeist* açısından olsun, ister ekonomik veya coğrafi açılardan, ister 'tarihsel bakış açısından' olsun, son tahlilde belirlenimcidir. Marx (bir eylem programı olması nedeniyle katı ve tutarlı bir belirlenimci olmasa da) 'kaçınılmaz sonuçlara doğru katı bir zorunlulukla işleyen eğilimlere' inanıyordu.[12] 'Siyaset' diye yazıyordu Lenin, 'o ya da bu birey veya partinin reçetelerinden bağımsız nesnel bir mantığa sahiptir.'[13] Ocak 1918'de Avrupa'da sosyalist devrimlerin gelmekte olduğu inancını 'bilimsel bir öngörü' olarak tanımlıyordu.[14]

Gerçekçilerin 'bilimsel' hipotezinde, gerçeklik dolayısıyla bütün tarihsel evrimin yönüyle özdeşleştirilmiştir ve bu evrimin yasalarını soruşturmak ve ortaya çıkarmak filozofun işidir. Tarihsel sürecin dışında hiçbir gerçeklik olamaz. 'Tarihi evrim ve ilerleme olarak tasavvur etmek', diye yazar Croce, 'onu tüm parçalarıyla zorunlu olduğunu kabul etmek ve dolayısıyla onun hakkındaki hükümlerin geçerliliğini yadsımak anlamına gelir.'[15] Geçmişi etik temelde lanetlemenin hiçbir anlamı yoktur; çünkü Hegel'in sözleriyle 'felsefe adaletsiz görünen gerçeği rasyonele dönüştürür.'[16] Olmuş olan doğrudur. Tarih, tarihsel standartlar dışında hiçbir şeyle yargılanamaz. Kendimizin şimdi gibi hatırlayamadığımız bir geçmişle ilgili olanlar dışında, tarihsel yargılarımızın her zaman işlerin olduğundan başka şekilde olabileceği varsayımından ortaya çıkması çarpıcıdır. Fisher'ın *History of Europe* adlı kitabında,

10 Kjellen, *Der Staat als Lebenform*, s. 81. Crowe'nin Britanya dış politikası üzerine meşhur bildirisinin açılış sözleriyle karşılaştırın: 'İngiltere'nin dış politikasının genel karakteri, ülkenin coğrafi durumunun değişmez koşulları tarafından belirlenmektedir' (*British Documents on the Origin of the War*, der. Gooch ve Temperley, s. 397.

11 *International Conciliation*, no. 194, Ocak 1924, s. 3.

12 Marx, *Capital*, Birnci Baskıya Önsöz (İng. çev. Everyman's Library, s. 863).

13 Lenin, *Works* (2. Rusça baskı), s. 207.

14 *Age.*, xxii, s. 194.

15 Croce, *Storia della storiografia Italiana*, s. 26.

16 Hegel, *Philosophie der Weltgeschichte* (Lasson baskısı), s. 55.

Yunanistan'ın 1919'da Küçük Asya'yı işgal etmesinin bir hata olduğunu okuduktan sonra Venizelos'un müstehzi bir ifadeyle gülüp şöyle dediği belirtilmiştir: 'Başarılı olmayan her girişim bir hatadır.'[17] Eğer Wat Tyler'ın isyanı başarıya ulaşsaydı, şimdi bir İngiliz ulusal kahramanı olurdu. Eğer Amerikan Bağımsızlık Savaşı felaketle sonuçlansaydı, Amerika Birleşik Devletleri'nin Kurucu ataları tarihte kısaca kavgacı ve ilkesiz fanatiklerden oluşan bir çete olarak kayda geçerdi. Hiçbir şey başarı kadar başarılı değildir. Hegel'in Schiller'den ödünç aldığı meşhur ifadeyle 'Dünya tarihi, dünya mahkemesidir.' Meşhur 'Güç Haktır' ifadesi, sadece 'Güç' kelimesine çok sınırlı bir anlam yüklersek yanıltıcıdır. Tarih hakları yaratır, dolayısıyla haklıdır. En iyi uyum sağlayanın hayatta kalacağı doktrini, hayatta kalanın aslında hayatta kalmaya en uygun olduğunu kanıtlar. Marx, proletaryanın zaferinden, tarihsel olarak kaçınılmaz olduğundan başka bir anlamda kullanmış gibi görünmemektedir. Lukacs, proletaryanın 'hakkını', onun 'tarihsel görevine' dayandırdığında, biraz ihtiyatsız olsa da tutarlı bir Marksistti.[18] Hitler, Alman halkının tarihsel görevine inanıyordu.

DÜŞÜNCENİN GÖRELİLİĞİ

Bununla birlikte modern gerçekçiliğin üstün başarısı sadece tarihsel sürecin belirlenimci yanlarını değil, düşüncenin göreli ve pragmatik özelliğini de ortaya çıkarmak olmuştur. Son elli yılda tamamen olmasa da temelde Marx'ın etkisi sayesinde, tarihsel ekolün ilkeleri düşüncenin analizine uygulanmıştır ve başta Alman düşünürler tarafından 'bilginin sosyolojisi' adı altında yeni bir bilimin temelleri atılmıştır. Böylelikle gerçekçi, ütopyacılığın zihinsel teorilerinin ve etik standartlarının mutlak ve önsel ilkelerin ifadesi olmaktan uzak, çıkarların ilerletilmesi için tasarlanan silahların ve koşullarla çıkarların ürünü olarak, tarih tarafından koşullandığını gösterme imkânına kavuşmuştur. Bertrand Russell'ın belirttiği gibi 'etik fikirler nadiren bir nedendir, neredeyse her zaman bir sonuç, kendi tercihimiz için evrensel yasama yetkisi iddia etmenin bir aracıdır, hoşça hayal ettiğimiz gibi bu tercihlerin gerçek zemini değildir.'[19] İşte bu ütopyacılığın yüzleşmek zorunda olduğu en korkunç saldırıdır, çünkü burada inancının tam da temelleri gerçekçi eleştiri tarafından sarsılmaktadır.

Genel bir açıdan düşüncenin göreliliği uzun zamandır kabul edilmekte-

---

17 *Conciliation Internationale*, no. 5-6, 1937, s. 520

18 Lukacs, *Geschicte und Klassenhewusstsein*, s. 215.

19 *Proceedings of the Aristotelian Society*, 1915-16, s. 302.

dir. 17. yüzyıl gibi erken bir dönemde Bishop Burnet göreci düşünceyi Marx kadar keskin olmasa da, en az onun kadar etkili bir biçimde açıklamıştı:

> İç Savaşlara gelince, o günlerde hangi hükümet anlayışlarının hakim olduğu gayet iyi bilinmektedir. Monarşinin yıkılması gerektiğinde bunu haklı çıkarmak için neyin gerekli olduğunu biliyorduk; ve o zaman amaca uygun olduğu için, hükümetin kaynağının halk olduğu ve prensin sadece onların emanetçisi olduğu eşyanın tabiatına göre kuşkusuz doğruydu. ... Ama sonra monarşi yeniden kurulduğunda ... başka bir hükümet anlayışı moda oldu. O zaman hükümet kaynağını tamamen Tanrıdan alıyordu ve prens ondan başka kimseye sorumlu değildi. ... Ve şimdi, işler başka bir şekil aldığında; artık pasif itaat bir hata ve baskı görmenin bir görev olması yerine, bugün baskıya karşı direnmek şanlı bir eylem: ve zararların giderilmesini Tanrıya bırakmak yerine, kendimizi kurtarmak doğal bir hakkımız.[20]

Modern zamanlarda bu fenomen genel kabul görmektedir. 'İnanç ya da daha doğrusu dürüst inanç', diye yazıyordu Dicey 19. yüzyılda kölelik hakkındaki görüş ayrılıkları konusunda, 'büyük ölçüde tartışmanın değil, hatta kişisel çıkarın dahi değil, koşulların sonucudur. ... Koşullar çoğu insanın düşüncelerinin yaratıcısıdır.'[21] Marx bu belirsiz yaklaşımı daralttı ve tüm düşüncelerin, düşünürün ekonomik çıkarı ve sosyal statüsü tarafından koşullandığını beyan etti. Bu görüş belki gereksiz düzeyde kısıtlayıcı. Özellikle 'ulusal' çıkarların varlığını yadsıyan Marx, bireyin düşüncesini koşullayan bir güç olarak milliyetçiliğin kuvvetini hafife aldı. Fakat bu ilke üzerindeki özel vurgusu, ilkenin yaygınlaşmasını ve açıklığa kavuşmasını sağladı. Düşüncenin, düşünürün çıkarları ve koşullarına göre şekil aldığı, Marx'ın zamanından bu yana yaygın bir şekilde kabul edilmiş ve anlaşılmıştır.

Bu ilkenin son derece geniş bir uygulama alanı vardı. Teorilerin olayların gidişatını belirlemediğini, onları açıklamak için icat edildiğini söylemek yaygınlaşmıştır. 'İmparatorluk, emperyalizmden önce gelir.'[22] 18. yüzyılda İngiltere '*laissez-faire* politikasını, bu yeni doktrine bir gerekçe bulmadan, hatta görünüşte bir gerekçe bile bulmadan uygulamaya koymuştur';[23] 'bir doktrin olarak *laissez-faire*'in tamamen yıkılması da... gerçek dünyada *laissez-faire*'in çöküşünden önce gelmemiş, onu izlemiştir.'[24] 1924'te Sovyet Rusya'da ilan

---

20 Burnet, *Essay upon Government*, s. 10.
21 Dicey, *Law and Opinion* (1905 baskısı), s. 27.
22 J. A. Hobson, *Free Thought in the Social Sciences*, s. 190.
23 Halévy, *The Growth of Philosophic Radicalism* (İng. çev.), s. 104.
24 M. Dobb, *Political Economy and Capitalism*, s. 188.

edilen 'tek ülkede sosyalizm' teorisi, bariz bir şekilde Sovyet rejimlerinin kendilerini diğer ülkelerde tesis etmeyi başaramamasının ürünüdür.

Ama soyut teorinin gelişimi genellikle onunla hiçbir zorunlu bağlantısı olmayan olaylar tarafından etkilenir.

> Siyasi düşüncenin hikayesinde [diye yazar bir modern sosyal düşünür] olaylar, argümanlardan daha az güçlü olmamıştır. Kurumların başarısı ve başarısızlığı, belli ilkelerle özdeşleştirilmiş ülkelerin zaferleri ve yenilgileri tekrar tekrar bu ilkelerin taraftarları ve rakiplerine aynı şeyin her yerde olabileceği konusunda yeni bir güç ve azim katmıştır. ... Dünya üzerinde varolduğu şekliyle felsefe, otoritenin bize söylediğine göre diş ağrısından diğer ölümlülerin olduğu kadar muzdarip olan ve diğerleri gibi yakın ve çarpıcı olayların etkisine ve entelektüel modanın ayartmalarına açık filozofların sözleridir.[25]

Almanya'nın geçtiğimiz yüzyılın altmışlı ve yetmişli yıllarındaki büyük güç artışı, bir sonraki neslin önde gelen Britanyalı filozoflarını (Caird, T. H. Green, Bosanquet, McTaggart) tutkun Hegelciler yapacak kadar etkileyiciydi. Sonrasında Kayser'in Kruger'e gönderdiği telgraf ve Alman denizcilik programı, Britanyalı düşünürler arasında Hegel'in sandıklarından daha az iyi bir filozof olduğu kanaatini yaydı ve 1914'ten bu yana hiçbir ün sahibi Britanyalı filozof Hegelci bayrağın altına girmedi. 1870'ten sonra Stubbs ve Freeman erken İngiliz tarihini sağlam bir Tötonik temele oturturken, Fransa'da bile Fustel de Coulanges, Fransız tarihinin Latin kökenlerini savunmak için zorlu bir mücadele veriyordu. Geçen otuz yılda İngiliz tarihçileri gizlice İngiltere'nin Tötonik kökenlerini mümkün olduğu kadar görünme kılmaya girişmişlerdir.

Bu tür etkilere tabi olanlar sadece profesyonel düşünürler değildir. Toplumun kanaati de bu etkilerin daha az hakimiyeti altında değildir. Fransız yaşamının havailiği ve ahlâksızlığı, hâlâ Napolyon'u hatırlamakta olan 19. yüzyıl Britanya'sında yerleşik bir dogmaydı. 'Ben gençken' diye yazar Bertrand Russell, 'Fransızlar kurbağa yerdi ve onlara "kurbağacıklar" denirdi, ama belli ki 1904'te onlarla itilaf ettiğimizde bu pratiği reddetmişlerdi, yani ben o tarihten beri bundan bahsedildiğini hiç duymadım.'[26] Birkaç yıl sonra 1905'in 'yiğit küçük Japları'* ters bir metamorfozla 'Doğunun Prusyası' oldular. 19. yüzyılda, Britanya'da Almanların verimli ve aydınlanmış, Rusla-

25 L. T. Hobhouse, *The Unity of Western Civilisation*, der. F. S. Marvin (3. baskı), s. 177-178.

26 Bertrand Russell, *Which Way Peace?*, s. 158.

(*) Japonlar veya Japonya için kullanılan aşağılayıcı kısaltma – ç. n.

rın geri ve barbar olduğu kanaati yaygındı. 1910 civarında (birden Prusyalılara dönüşen) Almanlar kaba, vahşi ve dar kafalıyken, Rusların bir Slav ruhu vardı. Büyük Britanya'da aynı zamanlarda başlayan Rus edebiyatı modası, Rusya'yla siyasi yakınlaşmanın doğrudan bir sonucuydu. Rusya'da Bolşevik Devrimi'nin başarısından sonra Marksizmin Büyük Britanya ve Fransa'da küçük ölçekte başlayan modası, 1934 yılından sonra Sovyet Rusya'nın Almanya'ya karşı potansiyel bir askeri müttefik olduğu keşfedildiğinde özellikle entelektüeller arasında hızla ivme kazandı. Çoğu insanın meydan okunduğunda, fikirlerini böyle oluşturduklarını öfkeyle reddedeceği bellidir; çünkü Acton'ın uzun zaman önce gözlemlediği gibi 'çok az keşif, fikirlerin kökenini ortaya çıkaran keşiflerden daha rahatsız edicidir'.[27] Düşüncenin koşullanması zorunlu olarak bilinçaltı bir süreçtir.

DÜŞÜNCENİN AMACA UYARLANMASI

Düşünce sadece düşünürün koşullarına ve çıkarlarına göre şekil almaz: aynı zamanda onun amaçlarının gerçekleşmesine yönelik olması bakımından pragmatiktir de. Gerçekçi için, zeki bir yazarın belirttiği gibi, hakikat 'belli bir amaca o an için pragmatik olarak uyarlanan uyumsuz deneyimin algısından başka bir şey değildir.'[28] Düşüncenin amaçsal karakteri önceki bölümlerden birinde tartışılmıştı ve burada birkaç örnek bu fenomenin uluslararası siyasetteki önemini göstermek için yeterli olacaktır.

Bir düşmanın veya potansiyel düşmanın itibarını sarsmak üzere tasarlanmış teoriler, amaçsal düşüncenin en yaygın biçimlerinden birisidir. Birinin düşmanlarını veya müstakbel kurbanlarını Tanrının gözünde aşağı varlıklar olarak tasvir etmesi, Eski Ahit günlerinden bu yana bilinen bir teknik olagelmiştir. Eski ve modern ırksal teoriler bu kategoriye aittir; çünkü bir halkın veya sınıfın bir başka halk veya sınıf üzerindeki hakimiyeti her zaman yönetilenin zihinsel ve ahlâki aşağılığına duyulan bir inançla temellendirilir. Bu tür teorilerde itibarına saldırılan ırk veya gruba cinsen sapkınlık ve cinsel saldırılar yaygın bir şekilde atfedilir. Cinsel ahlâksızlık beyaz Amerikalılar tarafından zencilere, beyaz Güney Afrikalılar tarafından Kaffirlere, İngiliz-Hintler tarafından Hindulara ve Nazi Almanlar tarafından Yahudilere atfedilmiştir. En yaygın ve en saçma suçlamalar, Rus Devrimi'nin ilk günlerinde cinsel sınırsızlığı savundukları iddiasıyla Bolşeviklere karşı getirilmiştir. Cinsel nitelikteki saldırıların hakim olduğu zulüm hikayeleri, savaşın bilinen ürünleridir. İtal-

27 Acton, *History of Freedom*, s. 62.
28 Carl Becker, *Yale Review*, xxvii, s. 461.

yanlar, Habeşistan'ı işgallerinin arifesinde resmi bir Habeşlerin *Yeşil Kitabı* yayınlamışlardı. Cenevre'deki Habeşistan delegesinin doğru bir şekilde gözlemlediği gibi 'İtalyan Hükümeti, Etiyopya'yı işgal ve yok etmeye kararlı olarak, Etiyopya'nın adını kötüye çıkarmakla işe başlıyor.'[29]

Fakat bu fenomen aynı zamanda bazen dikkatten kaçmasına imkân veren daha az kaba şekillerde de ortaya çıkmaktadır. Bunun bir örneği Mart 1908'de bir Dışişleri Bakanlığı tutanağında Crowe tarafından verilmişti:

> Alman (eskiden Prusya) Hükümeti daima savaşa girme ihtimalini değerlendirdiği bir ülkeye karşı yoğun ve kutsal bir nefret duygusu yaratmak için en şaşırtıcı zahmetlere girmiştir. Bencillik, açgözlülük ve mutlak vicdansızlığın kişileştirmesi olarak İngiltere'ye duyulan ve şu an Almanya'ya hayat veren çılgınca nefret kuşkusuz bu şekilde geliştirilmiş ve beslenmiştir.[30]

Bu teşhis doğru ve derinliklidir. Ama Crowe gibi parlak bir zekanın, kendisinin de o sırada devlet adamlarından ve bürokratlardan oluşan sınırlı bir kitleye Alman hükümetini suçladığı işlemin tamamen aynısını gerçekleştirdiğini anlamamış olması tuhaftır. Onun notları ve dönemin tutanakları dikkatle okunduğunda, kendi ülkesinin gelecekteki düşmanına karşı 'yoğun ve kutsal bir nefret duygusu yaratmaya' yönelik başarılı, ama şeffaf bir girişim olduğu görülecektir. Diğer halkların düşüncelerinin koşullanmış veya amaçsal karakterini hızla tespit ederken, kendi düşüncemizin tamamen nesnel olduğunu varsaymamıza ilginç bir örnektir bu.

Bir düşmanın ahlâken itibarını sarsmak üzere tasarlanmış bu teorileri yaymanın diğer tarafında, kendine ve kendi politikalarına ahlâki değer atfeden teoriler yaymak vardır. Bismarck, 1857 yılında Fransız Dışişleri Bakanı Walewski'nin bir diplomatın işi ülkesinin çıkarlarını evrensel adaletin diliyle saklamaktır şeklindeki sözlerini aktarmıştır. Daha yakın bir zamanda Churchill Avam Kamarası'na şöyle seslenmiştir: 'Britanya'nın yeninden silahlanması ve dış politikası için ahlâki bir zemin olmalıdır.'[31] Fakat modern devlet adamlarının kendilerini bu açıklıkla ifade etmeleri nadirdir ve çağdaş Britanya ve Amerikan siyasetinde, etik ilkelerin politikadan değil, politikanın etik ilkelerden geldiğine samimiyetle ikna olmuş daha ütopik devlet adamları en güçlü etkiye sahip olmuşlardır. Gerçekçi buna rağmen, bu kanaatin boşluğunu ortaya çıkarmakla yükümlüdür. Woodrow Wilson 1917 yılında Amerika

---

29 *League of Nations: Official Journal*, Kasım 1935, s. 1140.

30 *British Documents on the Origins of the War*, der. Gooch ve Temperley, s. 131.

31 House of Commons, 14 Mart 1938: *Official Report*, st. 95-99.

Birleşik Devletleri Kongresi'nde 'Hak, barıştan daha kıymetlidir', demiştir.[32] 'Barış her şeyden önce gelir', diyordu Briand on yıl sonra Milletler Cemiyeti Genel Kurulu'nda, 'barış adaletten bile önce gelir.'[33] Etik ilkeler olarak düşünüldüklerinde bu iki beyan da makuldür ve saygın bir destek kazanabilir. Öyleyse karşımızda etik standartların bir çatışması olduğuna ve Wilson ile Briand'ın politikalarının farklılaşmasının nedeninin zıt ilkelerden yola çıkmaları olduğuna mı inanacağız? Siyaset üzerine çalışan kimse bu inancı kabul etmez. En yüzeysel analiz bile politikaların ilkelerden değil, ilkelerin politikalardan çıkarsandığını gösterir. 1917'de Wilson Almanya ile savaşa girme politikasına karar verdi ve bu politikayı uygun bir haklılık örtüsüyle örttü. 1928'de Briand, Fransa lehine bir barış antlaşmasını adalet adına değiştirme girişimlerinden korkuyordu ve politikasına uyan ahlâki söylemi bulmakta Wilson'dan daha fazla zorlanmadı. İlkeler arasındaki bu sözde farklılığı etik zeminde ele almak anlamsız olurdu. İlkeler sadece farklı koşullara yanıt vermek için belirlenmiş farklı ulusal politikaları yansıtır. Potansiyel bir düşmanın politikasını ahlâken kötülemek ve kendi politikasını ahlâken haklı çıkarmak şeklinde işleyen çifte süreç, iki savaş arasında gerçekleşen silahsızlanma tartışmalarıyla bolca örneklenebilir. Denizdeki hakimiyetleri denizaltı tarafından tehdit edilen Anglosakson Güçlerin deneyimi, bu yeni silahın lanetlenmesi için bolca fırsat yarattı. Barış Konferansı'nda Amerikan delegasyonunun denizcilik danışmanı şöyle yazıyordu: 'Medenilik, deniz savaşlarının' denizaltıların yasaklanmasıyla 'daha yüksek bir düzlemde yapılmasını gerektirir.'[34] Ne yazık ki denizaltı, daha zayıf olan Fransız, İtalyan ve Japon donanmaları tarafından uygun bir silah olarak görülüyordu ve dolayısıyla medeniyetin bu gereğine uyulamazdı. Milletler Cemiyeti Birliği'nin Genel Konseyi'nde yaptığı bir konuşmada Lord Cecil daha kapsamlı bir ayrım yapıyordu:

> Genel dünya barışı sadece denizde silahsızlanmayla maddi olarak güvence altına alınamayacaktır. ... Eğer tüm donanma kuvvetleri silahsızlanacak olsa veya silahlanmalarını ciddi ölçüde azaltsa, bunun savaş tehlikesini azaltmaktan ziyade arttırmayacağından pek emin değilim, çünkü donanma si-

---

32 *The Public Papers of Woodrow Wilson: War and Peace*, der. R. S. Baker, s. 16.

33 *The League of Nations: Ninth Assembly*, s. 83.

34 R. S. Baker, *Woodrow Wilson and World Settlement*, s. 120. 19. yüzyılla ilginç bir paralellik vardır: 1856 Paris Konferansı sırasında Kraliçe Viktorya şöyle yazıyordu: 'Silahlı ticari gemiler, medeniyetimizi lekeleyen bir tür Korsanlıktır ve tüm dünyadan silinmesi ilerleme yolunda büyük bir adım olacaktır.' O zaman silahlı ticari gemilerin, modern zamanların denizaltısı gibi, zayıf deniz gücünün silahı' olduğunu okuduğumuzda şaşırmıyoruz (Sir William Malkin, *British Year Book of International Law*, vii, s. 6, 30).

> lahları temelde savunma amaçlıdır; saldırı büyük ölçüde kara silahlarıyla olmak zorundadır.[35]

Kendi ölümcül silahlarını savunma amaçlı ve iyi niyetli, diğer uluslarınkini ise saldırı amaçlı ve kötü olarak tanımlamak özellikle faydalı olmuştur. Tam on yıl önce Silahsızlanma Konferansının üç komisyonu, silahları 'saldırı' ve 'savunma' amaçlı olarak tasnif etme çabasıyla boşuna haftalar harcadı. Tüm ulusların delegeleri, kendilerinin kullandıkları başlıca silahların savunma amaçlı, potansiyel rakiplerin silahlarının ise temelde saldırı amaçlı olduğunu ispat etmek için sözümona salt nesnel kurama dayanan argümanlar geliştirmekte olağanüstü bir hüner gösterdiler. Benzer tavırlar ekonomik 'silahlar' konusunda da benimsendi. 19. yüzyılın ikinci yarısında ve daha az bir derecede 1931'e kadar, korumacı tarifeler Büyük Britanya'da ahlâksızlık olarak görülüyordu. 1931'den sonra normal gümrük tarifeleri masumiyetlerini kazandı, ama Kıta devletlerinin kullandığı takas anlaşmaları, endüstriyel (ama zirai değil) kotalar, kur kontrolleri ve diğer silahlar hâlâ ahlâksızlıkla suçlanıyordu. 1930'a kadar, Amerika Birleşik Devletleri'nin gümrük tarifesi revizyonları neredeyse sürekli yukarıya doğru oldu ve diğer açılardan ısrarlı *laissez-faire* savunucuları olan Amerikan ekonomistleri gümrük vergilerine neredeyse tamamen meşru ve iyi bir şey muamelesi yaptılar. Ama Amerika Birleşik Devletleri'nin konumunun borçludan alacaklıya dönmesi, Britanya'nın ekonomik politikasının tersine dönmesiyle birleşince tablo değişti. Böylece gümrük bariyerleri, uluslararası ahlâk adına konuşan Amerikan sözcüleriyle özdeşleştirilmeye başladı.

ULUSAL ÇIKAR VE EVRENSEL İYİ

Bununla birlikte gerçekçi, ütopik savunmadaki çatlakları bu şekilde genişletmekle oyalanmamalıdır. Onun görevi ütopik düşüncenin kartondan yapısının inşa edildiği malzemenin boşluğunu ortaya sererek tamamen yıkmaktır. Düşüncenin göreliliği silahı, politikaların ve eylemlerin yargılanabileceği ütopik sabit ve mutlak bir standart kavramını yok etmek için kullanılmalıdır. Eğer teorilerin pratiğin, ilkelerin de siyasi ihtiyaçların bir yansıması olduğu ortaya çıkarılırsa, bu keşif ütopik inancın temel teori ve ilkelerine ve onun esas aksiyomu olan çıkarların uyumu doktrinine uygulanabilecektir.

---

35 Milletler Cemiyeti Broşürü olarak yayınlanmıştır, no. 76, s. 8. 'Militarizm' kelimesinin kendisi, çoğu İngiliz okuyucu için orduların özel kötülüğüyle aynı çağrışımı yapar. Buna denk gelen 'bahriyecilik' terimini icat etmek Amerikalı tarihçi Dr. W. L. Langer'a kaldı. Bu terim pek kabul görmedi.

Ütopyacının, çıkarların uyumu doktrinini vazederken, masumca ve bilinçsizce Walewski'nin vecizesini benimsediğini ve kendi çıkarını dünyanın geri kalanına empoze etmek amacıyla evrensel bir çıkar olarak sunduğunu göstermek zor olmayacaktır. Dicey'nin gözlemlediği gibi 'insanlar kolaylıkla kendilerine uygun düzenlemelerin diğerleri için de faydalı olduğuna inanırlar'[36] ve incelendiğinde bazı çıkarların kılık değiştirmiş hali olduğu ortaya çıkan kamusal iyi teorileri, ulusal meselelerde olduğu kadar uluslararası meselelerde de yaygındır. Ütopyacı mutlak bir standart tesis etmeye ne kadar istekli olursa olsun, kendi ülkesinin bu standart uyarınca dünyanın çıkarını kendi çıkarının önüne koyma görevi olduğunu ileri sürmez. Çünkü bu, herkesin çıkarının her birinin çıkarına tesadüf ettiği şeklindeki teorisiyle çelişir. Dünya için en iyi olanın ülkesi için de en iyi olduğunu öne sürer ve sonra ülkesi için en iyi olanın dünya içinde en iyisi olduğu şeklinde argümanı tersine çevirir. Bu iki önerme ütopyacı bakış açısına göre özdeştir ve çağdaş ütopyacının bu bilinçsiz sinikliği, bir Walewski veya bir Bismarck'ın bilinçli ve kasti sinikliğinden daha etkili bir diplomatik silah olduğunu göstermiştir. Son yarım yüzyılın Britanyalı yazarları, Britanya'nın üstünlüğünün sürdürülmesi, insanlığa hizmet için yapılan bir görevdir şeklindeki teorinin ikna edici taraftarları olmuşlardır. 1885'te *The Times* açıkça demiştir ki 'Eğer Büyük Britanya kendisini bir kömür ve demir ocağına çevirmişse, bu kendi menfaatine olduğu kadar insanlığın da menfaatinedir'.[37] Aşağıdaki pasaj dönemin kamu görevlilerinin hatıratlarından seçilebilecek bir düzine pasajdan tipik bir örnektir:

> Bu dünyada tek bir büyük hedefim var ve o da İmparatorluğun büyüklüğünü muhafaza etmek. Fakat bu konudaki tipik İngiliz duygumun dışında, kesinlikle inanıyorum ki bunu yaparken aynı zamanda Hıristiyanlık, barış, medeniyet ve genel olarak insan ırkının mutluluğu için de çalışıyorum.[38]

Cecil Rhodes 'dünyada bence ilk ırk biziz ve dünyanın ne kadar çok yerine yerleşirsek insan ırkı için o kadar iyi olur,' diye yazıyordu.[39] 1891'de o günün en popüler ve parlak gazetecisi W. T. Stead *Review of Reviews*'i kurdu. İlk sayının editoryal manifestosu 'Tanrıya, İngiltere'ye ve İnsanlığa inanıyoruz' diye başlıyordu. 'İngilizce konuşan ırk, insanlığın gelecek ilerlemeleri-

---

36 Dicey, *Law and Opinion in England* (2. baskı), s. 14-15.
37 *The Times*, 27 Ağustos 1885.
38 Maurice ve Arthur, *The Life of Lord Wolseley*, s. 314.
39 W. T. Stead, *The Last Will and Testament of Cecil J. Rhodes*, s. 58.

ni gerçekleştirmek için Tanrı'nın seçilmiş faillerinin başında gelenlerdendir.'[40] Bir Oxford profesörü 1912'de Britanya tarihinin sırrının 'kendi bağımsızlığı için savaşırken, Avrupa'nın özgürlüğü için savaşmak' olduğunu 've Avrupa'ya ve insanlığa bu şekilde verilen hizmetlerin bizim İmparatorluk adını verdiğimiz daha büyük bir hizmet imkânını da beraberinde getirdiğini' yazdı.[41]

Birinci Dünya Savaşı bu kanaati duygusal bir çılgınlığa dönüştürdü. Britanyalı devlet adamlarının konuşmalarından derlenen ve Britanya'nın savaşlarının insanlığa hizmetleri üzerine bir katalog çok sayfa doldururdu. 1917'de Balfour New York Ticaret Odası'na 'Ağustos 1914'ten beri savaş, küçük bir düşünce veya hırs olmaksızın, insanlığın en yüksek manevi avantajı için olmuştur' diyordu.[42] Barış Konferansı ve sonuçları geçici bir süre için bu görüşlerin inandırıcılığını azalttı ve Britanya'nın üstünlüğünün insanlığı ahlâki kazanımlarından biri olduğu inancına anlık bir kuşku düşmesine neden oldu. Uluslararası gerilim anları ve özellikle savaş ihtimalinin ufukta belirdiği anlar daima ulusal çıkarın bu şekilde ahlâkla özdeşleştirilmesini teşvik eder. Habeşistan krizinin en uç noktada olduğu zamanda, Canterbury Başpiskoposu bir Paris gazetesine verdiği mülakatla Fransız halkını uyardı:

> Ahlâki ve manevi nedenlerle hareket ediyoruz. Bu yanlış anlamayı açıklığa kavuşturmaya yönelik bir katkıda bulunarak rolümden ayrıldığımı düşünmüyorum...
>
> Bizi harekete geçiren ... egoist çıkarlarımız değildir ve hiçbir çıkar kaygısı sizi geride bırakmamalıdır.[43]

Bir sonraki yıl Profesör Toynbee bir kez daha Britanya İmparatorluğunun güvenliğinin 'aynı zamanda bütün dünyanın en yüksek çıkarına' olduğunu keşfetmeyi başarıyordu.[44] 1937 yılında Lord Cecil, Milletler Cemiyeti Birliği'nin Genel Konseyine 'ülkemize, imparatorluğumuza ve genel olarak insanlığa karşı görevimiz'den bahsediyor ve bir alıntı yapıyordu:

> Bir değil, iki değil bu çetin ada hikayemizde
> Görevin yolu şana giden yoldur bizde.[45]

---

40 *Review of Reviews*, 15 Ocak 1891.
41 Spencer Wilkinson, *Government and the War*, s. 116.
42 Beard'da alıntılanmıştır, *The Rise of American Civilisation*, s. 646.
43 *Manchester Guardian*'dan alıntılanmıştır, 18 Ekim 1935.
44 Toynbee, *Survey of International Affairs*, 1935, s. 46.
45 *Headway*, Kasım 1937.

Bernard Shaw'un *The Man of Destiny*'de söylediği gibi bir İngiliz 'görevinin, çıkarının karşısına geçmesine izin veren bir ulusun kaybolacağını asla unutmaz'. Amerikalı bir eleştirmenin Britanyalıları 'teolojik alanda kaybetmiş, siyasi alanda kazanmış Cizvitler' olarak tanımlaması[46] veya eski bir İtalyan Dışişleri Bakanı'nın bu son tezahürler ortaya çıkmadan çok önce 'Britanya halkına bahşedilmiş o kıymetli hediyeden, İngiltere'ye kaçınılmaz bir ahlâki kazanç sağlayan en somut diplomatik eylemler için en yüksek ahlâki gerekçeleri tamamen iyi niyetle öne süren yazarlara ve din adamlarına sahip' olmasından bahsetmesi şaşırtıcı değildir.[47]

Yakın zamanlarda aynı fenomen Amerika Birleşik Devletleri'nde de yaygınlaşmıştır. McKinley'nin nasıl ilahi rehberlik için dua ettiğinin ve Filipinleri ilhak etmeye karar verdiğinin hikayesi, modern Amerikan tarihinde bir klasiktir ve bu ilhak, o ana kadar Amerika Birleşik Devletleri'nden ziyade Büyük Britanya dış politikasında tanıdık olan popüler bir ahlâken kendini onaylama patlaması örneğidir. Kendisinden önceki tüm Amerikan başkanlarından daha katı bir şekilde *L'état, c'est moi* doktrinine inanan Theodore Roosevelt, bu süreci bir adım ileriye taşımıştır. Aşağıdaki ilginç diyalog, 1915'te bir Tammany lideri tarafından ona yöneltilen bir hakaret davasındaki çapraz sorgulama sırasında gerçekleşmiştir:

> Soru: Adaletin yerine geldiğini nereden biliyordunuz?
>
> Roosevelt: Çünkü ben yaptım, çünkü ... elimden gelenin en iyisini yapıyordum.
>
> Soru: Yani, siz bir şey yaptığınızda, adaletin öylece yerine geldiğini mi söylemek istiyorsunuz?
>
> Roosevelt: Evet. Ben bir şey yaptığımda, adil bir şekilde yapmaya çalışırım. Sadece bunu demek istiyorum.[48]

Woodrow Wilson'ın egoizmi daha az naifti, ama Wilson Amerikan politikasıyla evrensel adaletin özdeşliğinden son derece emindi. 1914'te Vera Cruz bombardımanından sonra, dünyayı temin etti ki 'Birleşik Devletler, Meksika'ya insanlığa hizmet etmek için gitmişti.'[49] Birinci Dünya Savaşı sırasında donanma öğrencilerine 'daima en başta Amerika'yı değil, aynı zamanda daima önce insanlığı da düşünmeleri' tavsiyesinde bulundu. Amerika Bir-

---

46 Carl Becker, *Yale Review*, xxvii. s. 452.

47 Count Sforza, *Foreign Affairs*, Ekim 1927, s. 67.

48 H. F. Pringle'dan alıntılanmıştır, *Theodore Roosevelt*, s. 318.

49 *Public Papers of Woodrow Wilson: The New Democracy*, der. R. S. Baker, s. 104.

leşik Devletleri'nin 'insanlığın yararına kurulduğu'[50] şeklindeki açıklamasının kolaylaştırdığı bir görevdi bu. Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa girmesinden kısa bir süre önce, Senato'ya savaşın amaçları konusunda hitap ettiği bir konuşmada, bu özdeşleştirmeyi daha da kesin bir şekilde beyan etti: 'Bunlar Amerikan ilkeleridir, Amerikan politikalarıdır ... Bunlar insanlığın ilkeleridir ve hüküm sürmelilerdir.'[51]

Bu tür ifadelerin neredeyse sadece Anglosakson devlet adamları ve yazarlardan geldiği gözlemlenecektir. Önde gelen bir Nasyonal Sosyalistin 'Alman halkının yararına olan her şey doğrudur, Alman halkına zarar veren her şey yanlıştır',[52] şeklinde bir iddiada bulunurken, ulusal çıkar ile evrensel doğru arasında İngilizce konuşulan ülkelerde Wilson, Profesör Toynbee, Lord Cecil ve diğer pek çok kişinin tesis ettiği özdeşliğin aynısını savunduğu doğrudur. Ama bu iddia yabancı bir dile çevrildiğinde, ilgili halklar için bile zorlama bir iddia gibi görünmekte, özdeşlik de inandırıcı gelmemektedir. Bu ilginç örtüşmezlik için iki yaygın açıklama vardır. İngilizce konuşulan ülkelerde popüler olan ilk açıklamaya göre İngilizce konuşulan ülkelerin politikaları, Kıta devletlerinin politikalarına kıyasla daha erdemli ve çıkarlardan bağımsızdır, öyleyse Wilson, Profesör Toynbee ve Lord Cecil genel olarak Amerikan veya Britanya çıkarlarını insanlığın çıkarlarıyla özdeşleştirdiğinde genel olarak haklıdır. Kıta ülkelerinde popüler olan ikinci açıklamaya göreyse, İngiliz ülkeleri kendi bencil ulusal çıkarlarını genel iyi gibi gösterme sanatında deneyimli ustalardır ve bu tür bir ikiyüzlülük Anglosakson zihninin özel ve karakteristik bir özelliğidir.

Düğümü çözmeye yönelik bu iki kahramanca girişimden herhangi birini kabul etmek zorunlu görünmüyor. Çözüm çok basit. Sosyal ahlâk teorileri daima kendini bir bütün olarak toplumla özdeşleştiren ve kendi yaşam görüşünü topluma dayatmak için tabi grup veya bireylerin elinde olmayan imkânlara sahip hakim bir grubun ürünüdür. Uluslararası ahlâk teorileri de aynı nedenle ve aynı süreçle, hakim ulusların veya ulus gruplarının ürünüdür. Son yüz yılda ve özellikle 1918'den bu yana, İngilizce konuşan halklar dünyada hakim grubu oluşturmuştur ve mevcut uluslararası ahlâk teorileri onların üstünlüğünü ebedileştirmek için tasarlanmış ve onlara özgü bir dilde ifade edilmiştir. 18. yüzyıl geleneğinden bir şeyler muhafaza eden ve 1918'den sonra kısa bir süreliğine hakim bir konuma yeniden kavuşan Fransa, temelde

---

50 *Public Papers of Woodrow Wilson: The New Democracy*, der. R. S. Baker, s. 318-319.

51 *A.g.e.*, s. 414.

52 Toynbee'den alıntılanmıştır, *Survey of International Affairs*, 1936, s. 319.

ahlâki düzende hukukun rolü konusundaki ısrarıyla, mevcut uluslararası düzenin yaratılmasında küçük bir rol oynamıştır. Asla hakim bir güç olmayan ve 1918'den sonra çaresizliğe düşen Almanya, bu nedenlerle uluslararası ahlâkı inşa eden cazip çevrenin dışında kalmıştır. Hem İngilizce konuşan hakların uluslararası ahlâk tekelcileri olduğu görüşü hem de kusursuz uluslararası ikiyüzlüler olduğu görüşü, mevcut uluslararası erdem kanonunun doğal ve kaçınılmaz bir süreç sonunda onlar tarafından yaratılmış olduğu şeklindeki basit olguya indirgenebilir.

ÇIKARLARIN UYUMUNA YÖNELİK GERÇEKÇİ ELEŞTİRİ

Çıkarların uyumu doktrini, bu ilke çerçevesinde analizler üretir. Üyeleri toplumda baskın bir sese sahip ve dolayısıyla doğal olarak toplum çıkarlarını kendi çıkarları ile özdeşleştirmeye meyilli olan müreffeh ve ayrıcalıklı bir sınıfın doğal varsayımıdır. Bu özdeşleştirme nedeniyle, hakim grubun çıkarlarına saldıran birisi, tüm toplumun sözde ortak çıkarına saldırma ayıbıyla suçlanır ve ona bu saldırıyı yaparak kendi yüksek çıkarlarına da saldırdığı söylenir. Çıkarların uyumu doktrini bu şekilde ayrıcalıklı grupların tam bir samimiyet içinde hakim konumlarını korumak ve haklı çıkarmak için kullandıkları başarılı bir ahlâki aygıttır. Ama bir noktaya daha dikkat edilmelidir. Ayrıcalıklı grubun toplum içerisindeki üstünlüğü bazen, hatta sık sık o kadar aşırıya gider ki, onların çıkarlarının toplumun çıkarları olduğu bir bakıma doğru olur, çünkü onların iyiliği zorunlu olarak bir dereceye kadar toplumun diğer üyelerinin iyiliğini de getirir ve onların çıkarının çökmesi, bir bütün olarak toplumun çöküşüne yol açar. Dolayısıyla, çıkarların sözde doğal uyumunun eğer bir gerçekliği varsa, o da ayrıcalıklı grubun ezici gücü tarafından yaratılır ve ahlâkın, gücün ürünü olduğu şeklindeki Makyavelci deyişin harika bir örneğidir. Bir kaç örnek, çıkarların doğal uyumu doktrininin bu analizini açıklığa kavuşturacaktır.

19. yüzyılda, Britanyalı imalatçı veya tüccar, *laissez-faire*'in kendi refahını arttırdığını keşfetmiş olarak, bu düzenin aynı zamanda bir bütün olarak Britanya'nın refahını da arttırdığına samimiyetle ikna olmuştu. Ayrıca kendisiyle toplum arasındaki çıkar uyumu tamamen kurgusal da değildi. İmalatçı ve tüccarın hakimiyeti o kadar eziciydi ki, onların refahıyla bir bütün olarak Britanya'nın refahı arasında bir özdeşlik olduğunu iddia etmenin bir anlamı vardı. Buradan, grev yapan bir işçinin Britanyalı imalatçının refahına zarar vererek, bir bütün olarak Britanya'nın refahına zarar verdiği ve böylece kendi refahına da zarar verdiği sonucuna varmak için kısa bir adım atmak yeterliydi

ve böylece o işçi makul bir şekilde Profesör Toynbee'nin selefleri tarafından ahlâksız olarak ve Profesör Zimmern'in selefleri tarafından da kafası bulanık olarak görülebilirdi. Üstelik bu argümanın tamamen doğru olduğu da bir bakıma gerçekti. Yine de çıkarların uyumu ve sınıflararası dayanışma doktrini, işçinin aşağı statüsünü ve 'Britanya'nın refahındaki' önemsiz çıkarını yücelterek ayrıcalıksız işçiye onunla dalga geçtiği izlenimini vermiş olmalı. Ve artık işçiler *laissez-faire*'in terk edilmesini ve 'sosyal hizmet devleti' ile değiştirilmesini zorlayacak kadar güçlüydü. Bu durum da çıkarların doğal uyumunu çürütür ve yapay araçlarla yeni bir uyum yaratmaya girişir.

Aynı analiz uluslararası ilişkilerde de uygulanabilir. Serbest ticaretin Britanya refahını arttırdığını keşfeden 19. yüzyıl Britanyalı devlet adamları, serbest ticaretin aynı zamanda bir bütün olarak dünya refahını da arttırdığına samimiyetle ikna olmuşlardı. Britanya'nın o zaman dünya ticaretindeki hakimiyeti o kadar eziciydi ki Britanya'nın çıkarları ile dünya çıkarları arasında belirli bir miktarda uyum olduğu inkar edilemezdi. Britanya'nın refahı diğer ülkelere akıyordu ve Britanya ekonomisinin çökmesi dünya çapında yıkım anlamına gelirdi. Britanyalı serbest ticaret taraftarları, korumacı ülkelerin sadece bencilce bir bütün olarak dünyanın refahına zarar vermekle kalmadıklarını, aynı zamanda aptalca kendi çıkarlarına da zarar verdiklerini savunabilirlerdi ve bunu yaptılar da; dolayısıyla bu ülkelerin davranışları hem ahlâksız hem de bulanık bir zihnin ürünüydü. Britanyalıların gözünde, uluslararası ticaretin tek bir bütün olduğu ve birlikte yükseldiği veya çöktüğü çürütülmez bir şekilde kanıtlanmıştı. Yine de bu sözde uluslararası çıkar uyumu, aşağı statülerini ve uluslararası ticaretteki küçük çıkarlarını yücelttiği ayrıcalıksız uluslar için kendileriyle dalga geçildiği izlenimini uyandırmış olmalı. Buna karşı başkaldırı, teoriye makul bir temel sağlayan ezici İngiliz üstünlüğünü yok etti. Ekonomik olarak Büyük Britanya 19. yüzyılda dünyaya kendi uluslararası ekonomik ahlâk anlayışını cüretkarca dayatacak kadar baskın bir konumdaydı. Herkesin herkesle rekabeti, dünya piyasasının tek bir gücün hakimiyetinin yerine geçtiği zaman, uluslararası ekonomik ahlâk anlayışı zorunlu olarak kaotik bir hal aldı.

Siyaseten, muğlaklığını zaten ele aldığımız barışın korunmasındaki sözde ortak çıkar, aynı şekilde hakim bir ulus veya uluslar grubu tarafından kendi avantajına çevrilmiştir. Tıpkı bir toplumda egemen sınıfın, kendi güvenliğini ve hakimiyetini güvence altına alan iç barış çağrılarında bulunması ve kendilerini tehdit edecek sınıf savaşını lanetlemesi gibi, uluslararası barış da hakim güçlerin özel kazanılmış hakları haline gelir. Geçmişte Roma ve Bri-

tanya emperyalizmi, dünyaya *pax Romana* ve *Pax Britannica* kılığında övülüyordu. Bugün, hiçbir güç dünyaya hakim olacak kadar kuvvetli olmadığı bir zamanda 'ortak güvenlik' ve 'saldırganlığa karşı direnme' gibi sloganlar, hakim grup ile bir bütün olarak dünya arasında, barışın korunmasında çıkar özdeşliği olduğunu ilan etmek şeklindeki aynı amaca hizmet etmektedir. Dahası az önce ele aldığımız örneklerde olduğu gibi, hakim grubun üstünlüğü yeterince fazla olduğu sürece, bu çıkar özdeşliği bir bakıma zaten vardır. 'İngiltere', diye yazıyordu bir Alman profesör 1920'lerde, 'baştan aşağı bencilce olsa da, aynı zamanda dünyaya, dünyanın tutkuyla arzuladığı bir şeyi, düzen, ilerleme ve ebedi barışı vadeden bir ulusal programa sahip yalnız bir güçtür.'[53] Churchill 'Britanya İmparatorluğu'nun kaderi ve şanı, dünyanın kaderiyle ayrılmaz bir şekilde iç içe geçmiştir', derken[54] bu ifade aslında 19. yüzyılda Britanyalı imalatçıların refahının, Britanya'nın refahıyla ayrılmaz bir şekilde iç içe olduğu ifadesiyle tamamen aynı temele oturmaktadır. Üstelik, her iki ifadenin amacı tamamen aynıdır, yani Britanya İmparatorluğunu savunmak veya Britanyalı imalatçının refahını savunmak tüm toplumun ortak çıkarınaydı ve ona saldıran dolayısıyla ya ahlâksızdı ya da zihni bulanmıştı. Ayrıcalıklıların, ayrıcalıksızları barışı bozanlar olarak tanımlayıp onları ahlâken kötülemesi bilinen bir taktiktir ve bu taktik ulusal toplum içinde olduğu kadar kolayca uluslararası alanda da uygulanmaktadır. 'Uluslararası hukuk ve düzen' diye yazar Profesör Toynbee son zamanlardaki bir krizden bahsederek 'insanlığın tamamının gerçek çıkarınaydı ... ama uluslararası meselelerde şiddet bölgesini ebedileştirme arzusu, resmen bu cahil ve günü geçmiş inanca sahip bir avuç devletin vatandaşlarının bile nihai çıkarlarına olmayan antisosyal bir arzuydu.'[55] Yüzeysellik ve yanlışlığın eşit derecede birleşiminden oluşan bu argüman, İngiliz ve Amerikan emek hareketinin ilk günlerinde her grevde göreve çağrılan aynı argümandı. Tüm kapitalist basın tarafından desteklenen işverenler için, sendika liderlerinin 'antisosyal' tavrını kınamak, onları kanuna ve düzene saldırmakla ve 'şiddet sarmalını' başlatmakla suçlamak ve işçilerin 'gerçek' ve 'nihai' çıkarlarının, işverenlerle barışçıl işbirliği içinde olmaktan geçtiğini söylemek yaygın bir tarzdı.[56] Sosyal ilişkiler alanın-

---

53 Dibellus, *England*, s. 109.

54 Winston Churchill, *Arms and the Covenant*, s. 272.

55 Toynbee, *Survey of International Affairs*, 1935, s. 46.

56 Birleşik Maden İşçilerinin düzenlediği ilk grevlerden birinde Philadelphia kömür madeni sahiplerinin temsilcisi şöyle demiştir: 'Kadiri mutlak efendimiz Tanrının hâlâ hüküm sürdüğünü ve onun hükmünün şiddet ve suç değil, kanun ve düzen hükmü olduğunu hatırlayarak, hakkın galip gelmesi için samimiyetle dua edelim' (H. F. Pringle, *Theodore Roosevelt*, s. 267).

da, bu argümanın ikiyüzlü doğası kabul görmüştür. Ama, tıpkı proletaryanın sınıf savaşı tehdidinin 'ayrıcalıklı sınıfların sürekli olarak asgari ortak çıkarlara vurgu yaparak sınıflar arasındaki çıkar çatışmasını belirsizleştirmeye yönelik duygusal ve sahte çabalarına karşı doğal bir sinik tepki'[57] olması gibi, hoşnutsuz güçlerin savaş çığırtkanlığı da, durumdan memnun güçlerin barışın ortak çıkar olduğu şeklindeki duygusal ve sahte klişelerine yönelik 'doğal bir sinik tepkiydi.' Hitler 'Tanrının bazı ulusların önce dünyayı güç kullanarak elde etmesine, sonra da bu soygunu ahlâk dersi veren teorilerle savunmasına izin verdiğine' inanmayı reddettiğinde,[58] sadece Marksizmin zenginler ve yoksullar arasında çıkar birliği olduğuna ilişkin iddiayı reddetmesini, 'burjuva ahlâkının' çıkar temelli karakterini gözler önüne sermesini ve mülksüzleştirenlerin mülksüzleştirilmesi talebini başka bir bağlamda tekrar ediyordu.

Eylül 1938 krizi barışın ortak çıkar olduğu iddiasının siyasi sonuçlarını çarpıcı bir şekilde gösterdi. Briand 'barış her şeyden önce gelir' derken veya Eden 'barışçıl yolla çözülemeyecek hiçbir sorun yoktur' derken[59] bu klişelerin altında yatan varsayım, barış korunduğu sürece, statükoda Fransa veya Büyük Britanya'nın istemediği hiçbir değişiklik yapılamayacağıydı. 1938'de Fransa ve Büyük Britanya geçmişte hoşnutsuz güçleri kötülemek için kullandıkları sloganların tuzağına düştüler ve Almanya (o zamana kadar Fransa ve Büyük Britanya'nın olduğu gibi) barış arzusunu kendi çıkarına dönüştürecek kadar hakim bir konuma gelmişti. Aşağı yukarı aynı zamanda Alman ve İtalyan diktatörlerin tavrında önemli bir değişiklik meydana geldi. Hitler hevesle Almanya'yı savaş çığırtkanı demokrasilerin tehdit ettiği barışın bir kalesi olarak tasvir etti. 28 Nisan 1939 tarihli Reichstag konuşmasında Milletler Cemiyeti'ni bir 'sorun çıkarıcı' ilan etti ve ortak güvenliğin 'sürekli savaş tehlikesi' anlamına geldiğini açıkladı. Mussolini, tüm uluslararası ihtilafların barışçıl yollarla çözülmesi şeklindeki Britanya formülünü ödünç aldı ve 'Avrupa'da şu anda, bir Avrupa çatışmasından doğal olarak evrensel bir çatışmaya dönecek bir savaşı haklı çıkaracak kadar büyük ve etkin sorunlar bulunmamaktadır' diye beyan etti.[60] Bu tür söylemler Almanya ve İtalya'nın hakim güçler olarak, son dönemlerde Büyük Britanya ve Fransa'nın tadını çıkardığı barışta çıkarı olma durumuna geleceklerini ve demokratik ülkeleri barışın düşmanları olarak kötüleyebilecekleri anı iple çektiklerini gösteriyor-

57 R. Niebuhr, *Moral Man and Immoral Society*, s. 153.
58 Reichstag'da konuşma, 30 Ocak 1939.
59 *League of Nations: Eighteenth Assembly*, s. 63.
60 *The Times*, 15 Mayıs 1939.

du. Bu gelişmeler, Halévy'nin 'savaş karşıtı propagandanın kendisi bir tür savaş propagandasıdır' şeklindeki incelikli gözleminin takdir edilmesini kolaylaştırmış olabilir.[61]

ENTERNASYONALİZMİN GERÇEKÇİ ELEŞTİRİSİ

Enternasyonalizm kavramı, çıkarların uyumu doktrininin özel bir biçimidir. Aynı analizi doğurur ve onu da savunanların çıkarlarından ve politikalarından bağımsız mutlak bir standart olarak görmek konusunda aynı zorluklar bulunmaktadır. 'Kozmopolitanizm', diye yazıyordu Sun Yat-sen, 'Çin'in iki bin yıl önceki dünya imparatorluğu teorisiyle aynı şeydir ... Çin bir zamanlar dünyanın egemen efendisi ve diğer her ulusun üzerinde olmak istiyordu, dolayısıyla kozmopolitanizmi savunuyordu.'[62] Freud'a göre Onsekizinci Hanedanlığın Mısır'ında 'emperyalizm, evrensellik ve tektanrıcılık olarak dinde yansımasını bulmuştu'.[63] Önce Roma İmparatorluğu, sonra da Katolik Kilisesi tarafından savunulan tek bir dünya devleti doktrini, evrensel hakimiyet iddiasının sembolüydü. Modern enternasyonalizmin kökeni, Avrupa'da Fransız hegemonyasının zirvede olduğu 17. ve 18. yüzyıl Fransa'sına dayanır. Bu dönem, Sully'nin *Grand Dessin*'ini ve Abbé Saint-Pierre'in *Projet de Paix Perpétuelle*'sini (her ikisi de Fransız monarşisinin lehine olan uluslararası statükoyu ebedileştirmeye yönelik planlardı) üreten, Aydınlanmanın insani ve kozmopolitan doktrinlerinin doğuşuna tanıklık eden ve Fransızcayı eğitimli insanların evrensel dili olarak tesis eden bir çağdı. Sonraki yüzyılda liderlik, enternasyonalizmin yuvası haline gelen Büyük Britanya'ya geçti. Büyük Britanya'nın dünya çapındaki üstünlük unvanını tesis etmeye herhangi bir diğer olaydan daha çok yardımcı olan 1851 Büyük Sergisi'nin arifesinde, Kraliçenin eşi etkileyici bir biçimde 'tüm tarihin işaret ettiği... o büyük noktadan, insanlığın birliğinin gerçekleşmesinden' bahsetti[64] ve Tennyson, 'insanların meclisi, dünyanın federasyonu'na övgüler düzdü. Fransa 1920'lerdeki en büyük üstünlük anında bir 'Avrupa Birliği' planı başlatmayı tercih etti ve Japonya kısa bir süre sonra kendisini birleşik bir Asya'nın lideri olarak ilan etme hırsı geliştirdi. 1930'ların sonlarında Amerikalı bir gazetecinin, Amerika Birleşik Devletleri'nin hakim rol oynayacağı bir dünya demokrasiler birliğini savunan kitabının kazandığı yaygın popülerlik, ABD'nin uluslararası alandaki artan hakimiyetinin göstergesiydi.[65]

---

61 Halévy, *A History of the English People in 1895-1905* (İng. çev.), i. Giriş, s. xi.
62 Sun Yat-sen, *San Min Chu I* (İng. çev.), s. 68-69.
63 Sigmund Freud, *Moses and Monotheism*, s. 36.
64 T. Martin, *Life of Prince Consort*, iii, s. 247.
65 Clarence Streit, *Union Now*.

Tıpkı iç siyasette 'ulusal dayanışma' çağrılarının, bu dayanışmayı bir bütün olarak ulus üzerindeki kontrolünü güçlendirmek için kullanan hakim bir gruptan gelmesi gibi, uluslararası dayanışma ve dünya birliği çağrıları da, birleşik bir dünyayı kontrol etmeyi umabilecek hakim uluslardan gelir. Hakim grubun içine girmek için mücadele eden ülkeler, doğal olarak kontrolü elinde bulunduran güçlerin enternasyonalizmine karşı milliyetçiliğe başvururlar. 16. yüzyılda Papalık ve İmparatorluğun enternasyonalizmine, İngiltere doğmakta olan milliyetçiliğiyle karşı çıktı. Geçtiğimiz bir buçuk asırda Almanya, önce Fransa'nın sonra da Büyük Britanya'nın enternasyonalizmine doğmakta olan Alman milliyetçiliğiyle karşı durdu. Bu durum, 18. yüzyılda Fransa'da, 19. yüzyılda da Britanya'da popüler olan evrenselci ve insancıl doktrinlere Almanya'nın kapalı kalmasına neden oldu. Ve Büyük Britanya ile Fransa'nın kendi hakimiyetlerini korumak amacıyla yeni bir 'uluslararası düzen' oluşturmaya giriştiği 1919'dan sonra, Almanya'nın enternasyonalizm düşmanlığı iyice şiddetlendi. Alman bir muhabir *The Times*'ta '"Uluslararası" denince, diğer ulusların avantajlarının bizimkilerin üzerinde tutulduğu bir yaklaşım anlıyoruz' diye yazıyordu.[66] Yine de Almanya'nın eğer Avrupa'da üstün konuma gelirse, uluslararası sloganlar benimseyeceği ve gücünü arttırmak için bir tür uluslararası örgüt kuracağı konusunda pek kuşku yoktu. Britanya'da İşçi Partili eski bir bakan bir noktada Milletler Cemiyeti Sözleşmesinin 16. Maddesinin değiştirilmesini, totaliter devletlerin bir gün Cemiyeti ele geçirip güç kullanımlarını meşrulaştırmak için bu maddeyi kullanabilecekleri gerekçesiyle savundu.[67] Anti Komintern Paktını bir tür uluslararası örgüye dönüştürmeye çalışmaları daha muhtemel görünüyordu. Hitler 30 Ocak 1939'da Reichstag'da "Anti Komintern Paktı belki bir gün, dünya barışı ve kültürüne karşı şeytani tezahürün yarattığı tehlikeyi yok etmekten başka hiçbir nihai amacı olmayan bir gruba dönüşebilir" diyordu. Yaklaşık aynı zamanlarda İtalyan bir gazeteci "Ya Avrupa dayanışma içine girer, ya da 'mihver güçleri' bu dayanışmayı empoze eder" yorumunu yapıyordu.[68] Göbbels, 'Avrupa bir bütün olarak Nasyonal Sosyalist Almanya ve Faşist İtalya'nın entelektüel önderliği altında yeni bir düzen ve yeni bir yönelim benimsemektedir' diyordu.[69] Bunlar, gönüllerin değiştiğinin değil, Almanya ve İtalya'nın, enternasyonalizmi savunacak kadar güçlü olabilecekleri bir zamanın yaklaştığını hissetmelerinin belirtileriy-

66 *The Times*, 5 Kasım 1938.
67 Lord Marley Lordlar Kamarasında, 30 Kasım 1938: *Official Report*, st. 258.
68 *Relazioni Internazionali*, *The Times*'tan alıntılanmıştır, 5 Kasım 1938.
69 *Völkischer Beogachter*, 1 Nisan 1939.

di. 'Uluslararası düzen' ve 'uluslararası dayanışma' daima bunları diğerlerine dayatabilecek kadar güçlü hissedenlerin sloganları olacaktır.

Uluslararası siyasette yaygın olarak başvurulan soyut sözde ilkelerin gerçek temelinin ortaya çıkarılması, gerçekçilerin ütopyacılığı ithamının en suçlayıcı ve en ikna edici kısmıdır. Suçlamanın doğası, bu suçlamayı çürütmek isteyenlerce sık sık yanlış anlaşılmaktadır. Suçlama insanların ilkelerine uymayı başaramamaları değildir. Doğrunun barıştan daha kıymetli olduğunu savunan Wilson'ın, barışın adaletten bile önce geldiğini düşünen Briand'ın ve ortak güvenliğe inanan Bay Eden'ın bu ilkeleri tutarlı bir şekilde uygulamakta başarısız olmaları veya milletlerini bu ilkelere ikna edememeleri pek önem taşımamaktadır. Önemli olan bu sözde mutlak ve evrensel ilkelerin aslında birer ilke değil, belli bir zamanda ulusal çıkarın belli bir şekilde yorumlanmasına dayanan ulusal politikanın bilinçdışı yansımaları olmasıdır. Uluslar, sınıflar veya bireyler arasında barış ve işbirliğinin, çatışan çıkarlardan ve siyasetten bağımsız, ortak ve evrensel bir hedef olduğu bir bakıma doğrudur. İster uluslararası düzen olsun, ister ulus içinde 'kanun ve düzen' olsun, düzenin muhafaza edilmesinde ortak bir çıkar olduğu da bir bakıma doğrudur. Ama bu soyut sözde ilkeler somut bir siyasi duruma uygulanmaya çalışıldığı anda, bu ilkelerin bencil yerleşik çıkarların şeffaf maskeleri oldukları ortaya çıkar. Ütopyacılığın iflası ilkelerine uyamamasından değil, uluslararası meselelerle ilgili herhangi bir mutlak ve tarafsız standart sunma becerisine sahip olmadığının ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Çıkar temelli niteliğine nüfuz edemediği standartların çöküşüyle yüz yüze kalan ütopyacı, bu standartlara uymayı reddeden bir gerçekliği lanetlemeye sığınır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Alman tarihçi Meinecke tarafından kaleme alınan bir pasaj, ütopyacılığın dönemin uluslararası siyasetindeki rolünü tahmin etmesi bakımından en iyi hükmü vermiştir:

> Batı doğal hukuk düşüncesinin derin bir kusuru, devletin gerçek yaşamına uygulandığında kâğıt üzerinde kalması, devlet adamlarının zihnine sirayet etmemesi, devlet çıkarının modern çağda aşırı büyümesini engellememesi ve böylece amaçsız şikâyetler ve doktriner varsayımlar veya iç yanlışlık ve riyakârlıklar doğurmasıydı.[70]

Bu 'amaçsız şikâyetler', bu 'doktriner varsayımlar', bu 'iç yanlışlık ve riyakârlık', iki dünya savaşı arasında İngilizce konuşulan ülkelerde uluslararası siyaset hakkında yazılanları inceleyen herkese tanıdık gelecektir.

---

70 Meinecke, *Staatsräson*, s. 533.

ALTINCI BÖLÜM

Gerçekçiliğin Sınırları

Ütopik yapının kofluğunun gerçekçi eleştiriyle ortaya serilmesi, siyasi düşünürün ilk görevidir. Ancak sahtelik yok edildiğinde, yerine daha sağlam bir yapı inşa edilmesi umut edilebilir. Fakat salt gerçekçilikte bir ebedi istirahatgâh bulamayız, çünkü mantıken üstün gelse de gerçekçilik, düşünceyi izlemek için bile gerekli olan eylem kaynaklarını bize veremez. Aslında eğer ona kendi silahlarıyla saldırırsak, gerçekçiliğin kendisinin de diğer her düşünce tarzı kadar koşullanmış olduğunu görürüz. Siyasette bazı olguların değiştirilemez veya bazı eğilimlerin karşı konulmaz olduğu inancı, genellikle onları değiştirme veya onlara karşı koyma arzusunun yokluğunu yansıtır. Tutarlı ve tam bir gerçekçi olmanın imkânsızlığı, siyaset biliminin bize verdiği en kesin ve en ilginç derslerden birisidir. Tutarlı gerçekçilik etkin siyasi düşüncenin temel içerikleri olarak görünen dört şeyi dışlar: belirli bir amaç, duygusal bir çekicilik, ahlâki yargı hakkı ve bir eylem zemini.

Sonsuz bir süreç olarak siyaset anlayışı uzun vadede insan zihni için sıkıcı ve anlaşılmaz görünmektedir. Çağdaşlarına hitap etmek isteyen her siyasi düşünür bilinçli veya bilinçsiz olarak belirli bir hedef koymaya yönelir. Treitschke, Makyavelli'nin öğretisinin 'korkunç tarafı'nın 'önerdiği yöntemlerin ahlâksızlığı değil, sadece varolmak için varolan devletin içeriğinin olmayışı' olduğunu açıklamıştır.[1] Aslında Makyavelli o kadar da tutarlı değildir. Onun gerçekçiliği *Prens*'in 'İtalya'yı Barbarlardan Kurtarmak için Bir Tavsiye' adlı son bölümünde yıkılır, çünkü bu amacın gerekliliği hiçbir gerçekçi öncülden çıkar-

1 Treitschke, *Aufsätze*, iv, s. 428.

sanamaz. İnsan düşüncesini ve eylemini diyalektik göreciliğe dönüştüren Marx, diyalektiğin artık işlemediği sınıfsız bir toplum mutlak amacını koyar ve gerçek bir Viktoryacı gibi tüm yaratılışın o hedefe doğru gittiğine de inanır. Gerçekçi bu şekilde sonuçta kendi aksiyomunu olumsuzlar ve tarihsel sürecin dışında nihai bir gerçeklik varsayar. Engels bu suçlamayı Hegel'e karşı ilk getirenlerden biriydi. 'Hegelci sistemin tüm dogmatik içeriği, onun tüm dogmatizmi yok eden diyalektik yöntemiyle tezat içinde mutlak hakikat olarak gösterilmiştir.'[2] Ama Marx da diyalektik materyalizm sürecini proletaryanın zaferiyle sona erdirdiğinde kendisini aynı eleştiriye tamamen açık bırakır. Dolayısıyla ütopyacılık, gerçekçiliğin kalesine nüfuz eder ve belli bir hedefe yönelik sürekli ama sonsuz olmayan bir süreç tahayyül etmenin, siyasi düşüncenin bir koşulu olduğu gösterilmiştir. Duygusal gerilim ne kadar büyükse, hedef de o kadar yakın ve somut olur. Birinci Dünya Savaşı'nı katlanılır kılan, son savaş olduğuna duyulan inançtı. Woodrow Wilson'ın ahlâki otoritesi, kendisinin de paylaştığı, insanlığın siyasi hastalıklarını adil, kapsamlı ve nihai bir şekilde çözecek anahtara sahip olduğu kanaatine dayanıyordu. Bütün dinlerin nihai bir tam kutluluk durumu varsayması kayda değerdir.

Belirli bir amaç, vahiysel bir vizyon vasfı edinerek, gerçekçiliğin kendisinin de temellendiremeyeceği ve açıklayamayacağı duygusal, irrasyonel bir cazibe kazanır. Herkes Marx'ın gelecekteki sınıfsız cennete ilişkin meşhur öngörüsünü bilir:

> Emeğin, yalnızca yaşam aracı değil, yaşamın birincil gereksinmesi haline gelmesinden sonra; bireylerin her yönüyle gelişmesiyle birlikte, üretici güçlerin de artması ve bütün kolektif zenginlik kaynaklarının gürül gürül fışkırmasından sonra - ancak o zaman, burjuva hukukunun dar ufukları tümüyle aşılmış olacak ve toplum, bayraklarının üzerine şunu yazabilecektir: Herkesten yeteneğine göre, herkese gereksinmesine göre![3]

Sorel devrimci öğretiyi etkin kılmak için bir 'mit'in gerekli olduğunu ilan etmişti ve Sovyet Rusya'da bu amaçla önce dünya devrimi mitini, son zamanlarda da 'sosyalist anavatan' mitini kullanmıştır. Profesör Laski'nin 'komünizm gerçekçiliğiyle değil, idealizmiyle, manevi vaadiyle değil, materyalist ümitleriyle yolunda ilerlemiştir' şeklindeki görüşü hakkında söylenecek çok şey vardır.[4] Modern bir teolog durumu sinik bir açık görüşlülükle şöyle analiz etmiştir:

---

2 Engels, *Ludwig Feuerbach* (İng. çev.), s. 23.

3 Marx ve Engels, *Works* (Rusça baskı), xv. s. 275.

4 Laski, *Communism*, s. 250.

> Dinin ultrarasyonel umutları ve tutkuları olmadan, hiçbir toplum çaresizliği yenme ve imkânsızı deneme cesaretine sahip olmayacaktır. Çünkü adil bir toplum tahayyülü imkânsız bir tahayyüldür, ancak onu imkânsız görmeyenler tarafından yaklaşık olarak gerçekleştirilebilir. Dinin en hakiki tahayyülleri, kararlı bir şekilde inanılarak kısmen gerçekleştirilebilecek olan yanılsamalardır.[5]

Ve bu da yine Hitler'in *Kavgam*'da, 'program yapıcıyı' siyasetçiyle karşılaştırdığı pasajı anımsatmaktadır:

> Onun [program yapıcının] önemi neredeyse tamamen gelecekte yatar ve genellikle '*weltfremd*' [pratik olmayan, ütopik] kelimesiyle kastedilen durumdadır. Çünkü eğer siyasetçinin sanatı gerçekten de mümkün olanın sanatıysa, program yapıcı, ancak kendisinden imkânsız olan istendiğinde ve talep edildiğinde tanrıları memnun eden kişiler oldukları söylenen gruba aittir.[6]

*Credo quia impossible** siyasi düşüncenin bir kategorisi haline gelir. Zaten belirttiğimiz gibi tutarlı gerçekçilik, tüm tarihsel sürecin kabulünü gerektirir ve onun üzerine ahlâki hüküm verilmesini engeller. Yukarıda gördüğümüz gibi, insanlar genellikle başarıyı överek ve başarısızlığı kınayarak tarihin geçmiş hakkındaki hükmünü kabul etmeye hazırdır. Bu test çağdaş siyasette de yaygın bir şekilde uygulanmaktadır. Milletler Cemiyeti gibi kurumlar veya Sovyet ya da Faşist rejimler, önemli ölçüde başaracaklarını söyledikleri şeyi başarma kabiliyetlerine göre değerlendirilmektedir ve bu testin meşruiyeti de sürekli olarak başarılarını abartmaya ve başarısızlıklarını küçük göstermeye çalışan kendi propagandalarıyla zımnen kabul edilmektedir. Fakat bir bütün olarak insanlığın bu rasyonel testi siyasi hükmün evrensel ölçekte geçerli temeli olarak kabul etmeye hazır olmadığı açıktır. Başarılı olan doğrudur ve onaylanması için anlaşılması yeterlidir şeklindeki inanç, eğer tutarlı bir şekilde savunulursa, düşünceyi amaçtan boşaltır ve böylece onu önce kısırlaştırır ve sonunda da yok eder. Felsefeleri ahlâki hükümler verilebileceği ihtimalini dışlar gibi görünenler de aslında onları dile getirmekten kaçınmazlar. Büyük Frederic, 'birisi sadece bir kez kandırabilir' diye anlaşmalara uyulması gerektiğini belirtip anlaşmaların ihlal edilmesini 'kötü ve hilekar bir politika' olarak nitelemiştir, ama onun tezinde ahlâki sözü temellendirecek hiçbir şey yoktur.[7] Felsefesinde kapitalistlerin sadece belli bir şekilde hareket edebileceğini gösteren

---

5 R. Neibuhr, *Moral Man and Immoral Society*, s. 81.

6 Hitler, *Mein Kampf*, s. 231.

(*) "İnanıyorum çünkü imkânsız" anlamında Latince deyim – ed.

7 *Anti-Machiavel*, s. 248.

Marx, en etkinlerinden bazıları *Kapital*'de olmak üzere, tam da bu şekilde davrandıkları için kapitalistlerin kötülüğünü kınamaya sayfalar harcar. Hem iç hem de dış meselelerde çıkarları ahlâki ilkeler kılığında gizleme şeklindeki tüm siyasetçilerin kabul ettiği gereklilik, kendi başına gerçekçiliğin yetersizliğinin bir göstergesidir. Her çağ kendi değerlerini yaratma ve bunların ışığında hükümler verme hakkına sahip olduğunu iddia eder. Ve diğer değerleri yok etmek için gerçekçi silahları kullansa bile, kendi değerlerinin mutlak karakterine inanmayı hâlâ sürdürür. Gerçekçiliğin, 'ahlâki zorunluluk' bildiren sözlerin anlamsız olduğu şeklindeki imasını kabul etmeyi reddeder.

Bilhassa tutarlı gerçekçilik, amaçsal veya anlamlı eylem için hiçbir zemin sunmayı başaramadığı için yıkılır. Eğer neden ve sonuç dizisi olayların 'bilimsel tahminine' izin verecek derecede katıysa, eğer düşüncelerimiz değişmez bir şekilde statümüz ve çıkarlarımız tarafından koşullanıyorsa, eylem de düşünce de amaçtan yoksun kalır. Eğer Schopenhauer'in ileri sürdüğü gibi 'gerçek tarih felsefesi, tüm bu sürekli değişim karmaşası içinde, gözlerimizin önünde hep bugün, dün ve daima aynı yolu izleyen değişmez bir oluş' olduğu anlayışından oluşuyorsa,[8] bireye kalan sadece pasif tefekkürdür. Böyle bir sonuç düpedüz insanın kendi hakkındaki en derin inancına saldırıdır. İnsan meselelerinin, insan eylemi ve düşüncesiyle yönlendirilebileceği ve değiştirilebileceği düşüncesi o kadar temeldir ki, bunun reddi bir insan olarak varolmakla pek uyumlu görünmemektedir. Aslında tarihte izlerini bırakan gerçekçiler tarafından da bu reddedilmemiştir. Makyavelli yurttaşlarına iyi İtalyanlar olmalarını salık verirken bariz bir şekilde tavsiyelerini izlemekte veya göz ardı etmekte özgür olduklarını varsaymıştır. Doğuştan ve eğitimi itibariyle bir burjuva olan Marx, bir proletarya gibi düşünmek ve hareket etmekte özgür olduğuna inanmıştır ve aynı şekilde düşünmek ve hareket etmekte eşit derecede özgür olduğunu varsaydığı diğerlerini ikna etmeyi görev edinmiştir. Bir 'bilimsel öngörü' olarak dünya devriminin yakın olduğu hakkında yazan Lenin, başka bir yerde 'içinden kesinlikle çıkış olmayan bir durumun varolmadığını' kabul etmiştir.[9] Kriz anlarında Lenin takipçilerine, Mussolini veya dönemin diğer herhangi bir lideri kadar insan iradesinin gücüne derinden inananların kullanacağı bir dille hitap etmiştir: 'Belirleyici anda ve belirleyici yerde daha güçlü *olmalısınız*, *muzaffer* olmalısınız.'[10] İşi ne olursa olsun her gerçekçi nihayetinde insanın sadece ahlâken düşünmesi veya yapması gereken bir şey değil, aynı zamanda düşü-

8 Schopenauer, *Welt als Wille und Vorstellung*, ii. böl. 38.

9 Lenin, *Works* (2. Rusça baskı), xxv. s. 340.

10 Lenin, *Collected Works* (İng. çev.), xxi. kısım i, s. 68.

nüp yapabileceği bir şey de olduğuna ve bu düşünce ve eylemin ne mekanik ne de anlamsız olduğuna inanmak zorundadır.

Dolayısıyla her sağlıklı siyasi düşüncenin hem ütopya hem de gerçeklik unsurlarına dayanması gerektiği şeklindeki sonucumuza geri dönüyoruz. Ütopyacılığın boş ve katlanılmaz bir kandırmaca olduğu ve ayrıcalıklıların çıkarları için bir kılıf hizmeti gördüğü hallerde, gerçekçi onun maskesini düşürmekte zorunlu bir hizmet vermektedir. Ama salt gerçekçilik, herhangi bir uluslararası toplumu imkânsız kılan bir çıplak iktidar mücadelesinden başka hiçbir şey öneremez. Mevcut ütopyayı gerçekçiliğin silahlarıyla yok ettiğimiz halde, bir gün aynı silahlara boyun eğecek kendi yeni ütopyamızı inşa etmeliyiz. İnsan iradesi, somut bir siyasi biçimde billurlaştığı anda kişisel çıkar ve ikiyüzlülükle kirlenen ve bir kez daha gerçekçiliğin silahlarıyla saldırılması gereken bir uluslararası düzen vizyonunun mantıksal sonuçlarından bir kaçış aramaya devam edecektir.

Dolayısıyla tüm siyasi yaşamın karmaşıklığı, büyüsü ve trajedisi işte buradadır. Siyaset iki unsurdan oluşur, ütopya ve gerçeklik; her ikisi de asla buluşamayacak farklı düzlemlere aittir. Açık siyasi düşüncenin önünde ütopya olan ideallerle gerçeklik olan kurumlar arasında bir ayrım yapmayı başaramamaktan daha büyük bir engel yoktur. Komünizmi demokrasinin karşısına koyan komünist genellikle komünizmi bir salt eşitlik ve kardeşlik ideali olarak, demokrasiyi de Büyük Britanya, Fransa veya Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan ve tüm siyasi kurumlara içkin yerleşik çıkarları, eşitsizlikleri ve baskıyı gösteren bir kurum olarak düşünüyordu. Demokrat da aynı karşılaştırmayı yaparken aslında cennette bulunan bir ideal demokrasi modelini, Sovyet Rusya'da sınıf bölünmeleriyle, cadı avlarıyla ve toplama kamplarıyla bulunan bir kurum olarak komünizmle karşılaştırıyordu. Her iki durumda da bir ideal ile bir kurum arasında yapılan karşılaştırma alakasız ve anlamsızdır. İdeal, bir kurumda cisimleştiği anda artık ideal olmayı bırakır ve yeni bir ideal adına yok edilmesi gereken bencil bir çıkarın ifadesine dönüşür. Uzlaşmaz kuvvetlerin bu sürekli etkileşimi siyasetin konusudur. Her siyasi durum karşılıklı olarak uyuşmayan ütopya ve gerçeklik, ahlâk ve iktidar unsurları içerir.

Bu nokta, şimdi ele alacağımız siyasetin doğasına ilişkin analizde daha açık bir şekilde ortaya çıkacaktır.

ÜÇÜNCÜ KISIM

Siyaset, Ahlâk ve İktidar

YEDİNCİ BÖLÜM

Siyasetin Doğası

İnsanlar her zaman gruplar halinde yaşamıştır. En küçük insan grubu aile, türün devamı için gerekli olmuştur. Fakat bilindiği kadarıyla insanlar en ilkel zamanlardan itibaren sürekli tek aileden daha geniş yarı-daimi gruplar oluşturmuşlardır ve böyle bir grubun işlevlerinden biri, üyeleri arasındaki ilişkileri düzenlemek olmuştur. Siyaset bu tür örgütlü daimi veya yarı-daimi gruplarda insanların davranışlarıyla ilgilenir. Toplumun doğasını, insanın tecrit durumunda varsayılan davranışından türetme girişimleri salt teoriktir, çünkü böyle bir insanın varolduğunu varsaymak için hiçbir neden yoktur. Aristoteles insanın doğası itibariyle siyasi bir hayvan olduğunu ilan ettiğinde, siyaset hakkındaki tüm sağlıklı düşüncenin temellerini attı.

İnsan toplumda diğer insanlara iki karşıt şekilde tepki verir. Bazen egoizm veya diğerleri pahasına kendini öne çıkarma isteği sergiler. Diğer zamanlarda sosyalliğini gösterir veya diğerleriyle işbirliği içine girme, onlarla karşılıklı iyi niyet ve dostluk çerçevesinde ilişkiler içine girme ve hatta kendini onlara tabi kılma isteği gösterir. Her toplumda bu iki özelliğin işlediği görülebilir. Hiçbir toplum üyelerinin önemli bir kısmı bir derece işbirliği ve karşılıklı iyi niyet arzusu göstermeden varolamaz. Fakat her toplumda, toplumun devamı için gerekli dayanışmayı ortaya çıkarmak için bazı yaptırımlar gereklidir; bu yaptırım, toplum adına hareket eden kontrolü elinde bulundura bir grup veya birey tarafından uygulanır. Çoğu topluma üyelik gönüllük esasına dayanır ve uygulanabilecek tek nihai yaptırım ihraçtır. Ama modern dünyada devlet şekline bürünen siyasi toplumun özel yanı, üyeliğin zorunlu

olmasıdır. Devlet, diğer toplumlar gibi üyeleri arasında belli bir ortak çıkar ve yükümlülük algısına dayanmalıdır. Ama sadakat ve itaati sağlamak için yönetici bir grup tarafından düzenli olarak cebir uygulanmaktadır ve bu cebir kaçınılmaz olarak yönetenlerin yönetilenleri kontrol ettiği ve onları kendi amaçları için 'sömürdüğü' anlamına gelir.[1]

Dolayısıyla siyasi toplumun çifte karakteri güçlü bir şekilde belirgindir. Professör Laski bize der ki 'her devlet insanların vicdanları üzerine inşa edilir.'[2] Diğer yandan antropoloji ve yakın dönemin tarihi bize 'savaşın, devleti üreten ana fail gibi göründüğünü' öğretmektedir.[3] Profesör Laski'nin kendisi de bir başka pasajda 'medeniyetimiz iyi niyetten ziyade korkuyla ayakta durmaktadır' demiştir.[4] Görünüşte zıt olan bu görüşler arasında bir çelişki yoktur. Tom Paine, *Rights of Man*'de Burke'ü 'hükümetler insanlar*dan* oluşur ya da insanlar *üzerinde* yükselirler' şeklindeki ikilemle karşı karşı bırakmaya çalışıyordu; cevapsa her ikisi de olacaktır. Cebir ve vicdan, düşmanlık ve iyi niyet, üstünlük kurma ve tabi olma, her siyasi toplumda mevcuttur. Devlet, insan doğasının bu iki çatışan yanı üzerinde inşa edilir. Ütopya ve gerçeklik, ideal ve kurum, ahlâk ve iktidar başından itibaren onun içinde birbiriyle karışmıştır. Modern bir Amerikalı yazarın söylediği gibi, Amerika Birleşik Devletleri'nin kuruluşunda 'Hamilton güç, zenginlik ve iktidarı, Jefferson Amerikan rüyasını temsil ediyordu' ve iktidar da rüya da gerekli malzemelerdi.[5]

Eğer bu doğruysa, önemli bir sonuç çıkarabiliriz. Üstünlük kurmayı siyasetten silmenin ve bir siyasi sistemin sadece ahlâk üzerine kurulmasının mümkün olduğunu hayal eden ütopyacı, özverinin yanılsama olduğuna ve tüm siyasi eylemin şahsi çıkarlara dayandığına inanan gerçekçiden daha az

1 'Her yerde sözde devletin yararına kendi çıkarlarının peşinde koşan zenginlerin bir komplosunu görüyorum' (More, *Ütopya*). 'Toplumun bir kesiminin bir diğeri tarafından sömürülmesi tüm geçmiş yüzyılların ortak özelliğidir' (*Komünist Manifesto*).

2 *A Defence of Liberty against Tyrants* (*Vindiciae contra Tyrannos*), der. Laski, Giriş, s. 55.

3 Linton, *The Study of Man*, s. 240.

4 Laski, *A Grammar of Politics*, s. 20.

5 J. Truslow Adams, *The Epic of America*, s. 112. Devletin, bir iktidar zemininin yanı sıra, vatandaşlarının rızasında bir ahlâki temelinin de olduğu fikri, Locke ve Rousseau tarafından savunulmuş ve Amerikan ve Fransız devrimleri tarafından popülerleştirilmiştir. 18 Ekim 1918 tarihli Çekoslovak bağımsızlık bildirgesi, Avusturya-Macaristan'ı 'varlığı için hiçbir haklı gerekçesi olmayan ve modern dünya örgütlenmesinin esas temelini [yani kendi kaderini tayin hakkı] reddettiği için sadece yapay ve ahlâksız bir yapı olan bir devlet' olarak tarif ediyordu. Şubat 1938'de Hitler dönemin Avusturya Şansölyesi Schuschnigg'e 'her tür yasallıktan yoksun ve gerçekte sadece güçle yönetilen bir rejim, uzun vadede kamuoyuyla giderek daha fazla çatışma içine girmek zorundadır' diyordu (17 Mart 1938 tarihli Reichstag konuşması). Hitler devletin iki ayağının 'güç' ve 'popülerlik' olduğunu savunmuştur (*Mein Kampf*, s. 579).

yanılgı içinde değildir. Bu hataların her ikisi de popüler terminolojide izlerini bırakmıştır. 'Güç siyaseti' ifadesi sık sık saldırgan bir şekilde, sanki siyasette güç veya üstünlük kurma unsuru anormal bir şeymiş ve sağlıklı bir siyasi yaşamdan silinebilirmiş gibi kullanılmaktadır. Diğer yandan, tam anlamıyla gerçekçi olmayan yazarlar arasında bile, siyasete güç ve üstünlük kurmanın bilimi muamelesi etme ve tanım itibariyle ahlâki bilincin ilham verdiği eylemleri siyasetten dışlama eğilimi de vardır. Profesör Catlin *homo politicus*'u 'kendi hedeflerine daha iyi ulaşmak için diğerlerinin iradelerini kendi iradesiyle uyumlu hale getirmeye çalışan' olarak tarif etmektedir.[6] Bu tür terminolojik imalar yanıltıcıdır. Siyaset, güçten ayrılamaz. Ama güçten başka hiçbir şeyi hedeflemeyen *homo politicus*, kazançtan başka hiçbir şey hedeflemeyen *homo economicus* kadar mittir. Siyasi eylem ahlâk ve gücün bir koordinasyonu üzerine kurulmalıdır.

Bu hakikat, teorik olduğu kadar pratik öneme de sahiptir. Siyasette iktidarı göz ardı etmek kadar ahlâkı göz ardı etmek de ölümcüldür. 19. yüzyılda Çin'in kaderi, kendi medeniyetinin ahlâki üstünlüğüne inanmakla yetinen ve güç kullanılmasını küçümseyen bir ülkeye neler olabileceğine bir örnektir. 1914 baharında Büyük Britanya'nın liberal hükümeti, etkin bir askeri kuvvet tarafından desteklenmeyen (veya daha çok karşı çıkılan) ahlâki otoriteye dayanan bir İrlanda politikası takip ettiği için neredeyse felakete uğruyordu. Almanya'da 1848 Frankfurt Meclisi, iktidardan kopmuş fikirlerin güçsüzlüğüne klasik bir örnektir ve Weimar Cumhuriyeti de izlediği pek çok politikanın, aslında komünistlere muhalefeti dışında neredeyse bütün politikalarının, etkin askeri güç tarafından desteklenmemesi veya aktif bir şekilde karşı çıkılması nedeniyle yıkıldı.[7] Demokrasinin güce dayanmadığına inanan ütopyacı bu nahoş gerçeklere tam karşıdan bakmayı reddeder.

Diğer yandan, iktidarla ilgilenince, ahlâki otoritenin kendiliğinden geleceğine inanan gerçekçi de eşit derecede yanılgı içindedir. Bu doktrinin son şekli sıkça alıntılanan bir deyişte cisimleşmiştir: 'Gücün işlevi, ahlâki fikirlerin kök salması için zaman kazanmaktır.' Uluslararası alanda bu argüman 1919 yılında Versay Anlaşmasını ahlâki zeminde savunamayınca bu ilk güç eyleminin, daha sonraki ahlâki yatıştırma süreci için zemin hazırlayacağını savunanlar tarafından kullanılmıştır. Tecrübe, bu rahat inancı onaylayacak

6 Catlin, *The Science and Method of Politics*, s. 309.

7 *Realpolitik* kelimesinin, von Rochau'nun 1853'te yayımlanan ve bir zamanlar meşhur olan, Frankfurt'tan alınan derslerden ilham almış incelemesi *Grundsätze der Realpolitik*'te kullanılmış olması önemlidir. Hitler'in *Realpolitik*'inin ilham kaynağının, Weimar Cumhuriyetinden alınan derslerden türetildiği barizdir.

pek bir şey göstermemiştir. Aynı yanılgı, Britanya'nın politikasının amacının 'Milletler Cemiyeti'ni yeniden inşa etmek, Cemiyete siyasi bir mütecavizi silahlı kuvvetle kontrol altında tutma yeteneği kazandırmak ve daha sonra adil ve gerçek sorunların giderilmesi için inançla çalışmak' olması gerektiği şeklindeki bir zamanların popüler görüşünde örtük olarak mevcuttur.[8] Düşman bir kez ezildiğinde veya 'mütecaviz' kuvvet kullanılarak engellendiğinde, 'daha sonrası' gelmemektedir. Önceliğin güce verilebileceği ve ahlâkın daha sonra takip edeceği yanılsaması, önceliğin ahlâki otoriteye verilebileceği ve gücün daha sonra takip edeceği yanılsaması kadar tehlikelidir.

Fakat, siyasette iktidarın ve ahlâkın rollerini düşünmeye geçmeden önce, gerçekçi olmaktan uzak oldukları halde siyaseti iktidarla özdeşleştiren ve ahlâki kavramların siyaset kapsamından tamamen dışlanması gerektiğine inananların görüşlerini ele alalım. Bu görüşe göre siyaset ile ahlâk arasında temel bir çelişki vardır ve ahlâklı insanın dolayısıyla siyasetle hiçbir işi yoktur. Bu tezin pek çok cazibesi vardır ve tarihin farklı dönemlerinde ve farklı bağlamlarda yeninde ortaya çıkmaktadır. En az üç şekil almaktadır.

(i) En basit şekli direnmeme doktrinidir. Ahlâklı insan siyasi iktidarın varlığını bir kötülük olarak görür, ama iktidara güç kullanarak direnmeyi daha büyük bir kötülük olarak görür. Bu, İsa veya Gandi gibilerin veya modern pasifistlerin direnmeme doktrinlerinin temelidir. Kısacası siyasetin boykot edilmesi anlamına gelir.

(ii) Siyaset ile ahlâk arasındaki antitezin ikinci şekli anarşizmdir. Siyasi iktidarın başlıca organı olan devlet, 'insanlığın en çirkin, en sinik ve en tam olumsuzlamasıdır'.[9] Anarşist, devleti devirmek için güç kullanacaktır. Fakat bu devrimci güç siyasi güç olarak değil, öfkeli bireysel bilincin kendiliğinden isyanı olarak düşünülmektedir. Eskisinin yerini alacak yeni bir siyasi toplum kurmaya değil, gücün ve sonuç olarak siyasetin tamamen yok edileceği ahlâki bir toplum kurmaya çalışmaktadır. Yakınlarda bir İngiliz ilahiyatçı 'Dağdaki Vaazın ilkeleri, medeni toplum için ani ölüm' anlamına gelirdi diye yorum yapmıştır.[10] Anarşist, Dağdaki Vaaz adına 'medeni toplumu' yıkmaya girişir.

(iii) Bir üçüncü düşünce ekolü, ahlâk ile siyaset arasındaki temel antitezin aynı öncülünden yola çıkar, ama tamamen farklı bir sonuca varır. İsa'nın 'Sezar'ın hakkı Sezar'a, Tanrının hakkı Tanrıya' şeklindeki emri, iki farklı ala-

8 Winston Churchill, *Arms and the Covenant*, s. 368. İktidarın, 'adil' şikâyetlerin çözülmesi için gerekli bir motivasyon kaynağı olduğu argümanı s. 209-216 arasında daha fazla geliştirilmektedir.

9 Bakunin, *Oeuvres*, i. s. 150; krş. vi. s. 17: 'Eğer tüm insanlık tarihinde bir şeytanlık varsa, o da bu komuta ve otorite ilkesidir.'

10 St. Paul Başrahibi başyazıda alıntılanmıştır, *The Times*, 2 Ağustos 1937.

nın bir arada varolmasını ima eder: siyasi alan ve ahlâki alan. Fakat ahlâklı insan, siyasetçinin ahlâki olmayan işlevleri tahliye etmesine yardım etmekle veya en azından engel olmamakla yükümlüdür. 'Her ruh yüksek güçlere tabi olsun. Varolan güçler Tanrının buyruğudur.' Dolayısıyla siyaseti gerekli ama ahlâki olmayan bir şey olarak kabul ederiz. Kilise otoritesi ve seküler otoritenin bir olduğu Ortaçağ boyunca uykuda kalmış bu gelenek, reform yapılmış kilise ile devlet arasındaki uzlaşıyı hayata geçirmek için Luther tarafından canlandırılmıştır. Luther, 'köylüler, İncilin ilkelerinin toplumsal anlamı olduğunu söyleyerek, "manevi" krallığı "dünyevi" krallığa dönüştürmeye çalıştıklarında, dönemin köylülerini büyük bir dehşetle karşısına aldı.'[11] Sezar ve Tanrı arasındaki işlev ayrımı, 'müesses' kilise kavramının ta kendisinde örtük olarak mevcuttur. Fakat bu gelenek Lutheryan Almanya'da başka yerlerden daha kalıcı ve etkili olmuştur. Bir 19. yüzyıl Alman liberal papazı 'devletin ve siyasi iktisadın kurulması alanına ait şeylerle ilgilendiğimizde İsa'ya danışmıyoruz' diye yazıyordu[12] ve Bernhardi 'Hıristiyan ahlâkı kişisel ve toplumsaldır, doğası siyasi olamaz' diyordu.[13] Aynı tavır, siyasi ve toplumsal kötülüklerin insanın günahkar doğasının zorunlu ürünleri olduğunda ve dolayısıyla bunları yok etmeye yönelik insan gayretlerinin boşuna olduğunda ısrar eden Karl Barth'ın modern teolojisine içkindir ve Hıristiyan ahlâkının siyasetle bir ilgisi olmadığı doktrini Nazi rejimi tarafından güçlü bir şekilde savunulmuştur. Bu görüş, ahlâkı siyasetin bir işlevi haline getiren gerçekçinin görüşünden temelde farklıdır. Ama siyaset alanında gerçekçilikten ayrılamaz hale gelmeye meyillidir.

Siyaset ve ahlâk alanları arasındaki ayrılık teorisi, sadece güç kullanımı için ahlâki bir gerekçelendirme bulma sorunundan kaçındığı için olsa bile, yüzeysel bir cazibeye sahiptir.[14] Fakat nihai olarak tatminkar değildir. Direnmeme ve anarşizmin her ikisi de, sadece insanların siyasi eylemle bir şey elde edebilecekleri umudunu tamamen yitirdikleri anlarda yaygın kabul gören çaresizlik tavsiyeleridir. Ve Tanrı ile Sezar'ı su geçirmez bölmelerde tutma girişimi, insan zihninin dünyayı görme şeklini bir tür ahlâki düzene indirgemek şeklindeki derin arzusuyla ters düşer. Uzun vadede siyaseten iyi olanın ahlâ-

---

11 R. Niebuhr, *Moral Man and Immoral Society*, s. 77.

12 W. F. Bruck'den alıntılanmıştır, *Social and Economic History of Germany*, s. 65.

13 Bernhardi, *Germany and the Next War* (İng. çev.), s. 29.

14 'Doğru yerinde güç' Maxton'ın Avam Kamarası'nda bir keresinde söylediği gibi anlamsız bir anlayıştır, 'çünkü benim için doğru yer, kesinlikle benim güç kullanmak istediğim yerdir ve onun için de böyledir ve herkes için böyledir' (House of Commons, 7 Kasım 1933: *Official Record*, st. 130). Siyasette güç her zaman bir tür grup çıkarının aracıdır.

ken kötü olduğuna inanmaktan tatmin olmayız[15] ve ne gücü ahlâkileştirebileceğimiz ne de gücü siyasetten silebileceğimiz için, tamamen çözülemeyecek bir ikilemle yüz yüze kalırız. İdeal kurumsallaştırılamaz, kurum da idealize edilemez. 'Siyaset', diye yazar Dr. Niebuhr, 'tarihin sonuna kadar vicdanla aklın karşılaşacağı, insan yaşamının etik ve cebri etkenlerinin iç içe geçeceği, geçici ve rahatsız uzlaşılara varacağı bir alan olarak kalacaktır.'[16] Uzlaşılar, diğer insan sorunlarının çözümlerinde olduğu gibi rahatsız ve geçici olmaya devam edecektir. Ama, her uzlaşının temelinde her iki etkenin de dikkate alınması gerekir.

Dolayısıyla şimdi uluslararası siyasette bu iki başlıca faktörün oynadığı rolü incelemeliyiz: güç ve ahlâk.

15 Acton 'büyük adamlar her zaman kötü adamlardır' demekten memnun oluyordu ve Walpole'un 'hiçbir büyük ülke asla iyi adamlar tarafından kurtarılmamıştır' şeklindeki deyişini alıntılıyordu (*History of Freedom*, s. 219). Rosebery 'İngiliz halkının büyük insanlar hakkında tek bir soru sorduğunu, onun da "iyi bir adam" mıydı?' sorusu olduğunu söylerken daha fazla keskinlik gösteriyordu. (*Napoleon: The Last Phase*, s. 364).

16 R. Niebuhr, *Moral Man and Immoral Society*, s. 4.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Uluslararası Siyasette Güç

Öyleyse siyaset, bir bakıma daima güç siyasetidir. Genel kullanım 'siyasi' terimini devletin bütün etkinliklerine değil, bir iktidar çatışması içeren meselelere uygular. Bu çatışma çözüldüğünde, mesele artık 'siyasi' olmaktan çıkar ve bir idari rutin meselesine dönüşür. Devletler arasında yapılan her iş de 'siyasi' değildir. Devletler posta veya ulaşım hizmetlerini sürdürmek veya bir salgının yayılmasını engellemek ya da uyuşturucu trafiğini durdurmak için birbirleriyle işbirliği içine girdiklerinde bu etkinlikler 'gayrisiyasi' veya 'teknik' olarak tariflenir. Fakat bir devletin gücünü bir diğer devletinkiyle ilişkili olarak ilgilendiren bir mesele ortaya çıktığı anda, bu mesele anında 'siyasal' olur. Siyaset sadece güç çerçevesinde tatmin edici bir şekilde tanımlanamasa da, gücün daima siyasetin esas bir unsuru olduğunu söylemenin mahzuru yoktur. Siyasi bir meseleyi anlamak için (teknik veya hukuki bir mesele söz konusu olduğunda olacağı gibi) meselenin ne olduğunu bilmek yetmez. Ayrıca kimler arasında ortaya çıktığını da bilmek gerekir. Tek başına az sayıda bireyin dile getirdiği bir mesele, aynı meselenin güçlü ve iyi örgütlenmiş bir sendika tarafından dile getirilmesiyle aynı siyasi olguyu oluşturmaz. Büyük Britanya ile Japonya arasında ortaya çıkan bir siyasi mesele, Büyük Britanya ile Nikaragua arasında resmen aynı olan bir meseleden epeyce farklı bir şeydir. 'Siyaset kitlelerin olduğu yerde başlar' demiştir Lenin 'binlerin olduğu değil, milyonların olduğu yerde ciddi siyaset başlar.'[1]

Tarihte bu bariz olgunun üzerinde durmanın gereksiz olabileceği ve

1 Lenin, *Selected Works* (İng. çev.), vii. s. 295.

Engels'in 'kuvvet ve demir gibi bir acımasızlık olmadan tarihte hiçbir şey başarılmaz'[2] şeklindeki deyişinin bir klişe olarak geçip gidebileceği dönemler olmuştur. Ama 19. yüzyıl liberalizminin görece iyi düzenlenmiş dünyasında, daha incelikli zorlama biçimleri, basit düşünce yapısına sahip olanlardan siyasi gücün sürekli ama sessiz işleyişini başarılı bir şekilde gizlemiştir. Ve demokrasilerde bu gizleme hâlâ kısmen etkilidir.[3] Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra liberal gelenek uluslararası siyasete taşındı. İngilizce konuşulan ülkelerden ütopik yazarlar ciddi ciddi Milletler Cemiyeti'nin kurulmasının uluslararası ilişkilerden siyasetin silineceği ve ordu ile deniz kuvvetleri hakkındaki tartışmaların değişeceği anlamına geldiğine inanıyordu. 'Güç siyaseti' eski kötü zamanların bir işareti olarak görülüyordu ve bir hakaret sözü haline gelmişti. Bu inancın on yıldan fazla sürmüş olması, esas çıkarları statükonun muhafaza edilmesi olan Büyük güçlerin o süre zarfında tam bir güç tekelinin keyfini sürmelerinden kaynaklanıyordu. Bir dünya şampiyonu ile okul çocuğu arasındaki satranç oyunu o kadar hızlı ve çaba harcamadan kazanılır ki masum izleyici satranç oynamak için az bir becerinin gerektiğini farz etmesinden dolayı affedilebilir. Aynı şekilde, uluslararası siyaset oyununun basit zihinli izleyicisi, 1920 ile 1931 arasında gücün bu oyunda çok az rol oynadığını farz edebilirdi. 1931'de 'güç siyasetine geri dönüş' olarak anılan şey aslında statüko güçlerinin keyfini sürdüğü güç tekelinin yok olmasıydı. Stalin'in '*günümüzde* zayıf olanı dikkate almak adetten değildir' şeklindeki matemi ve Neville Chamberlain'in '*bugün içinde bulduğumuz şekliyle dünyada* silahsız bir ulusun sesini duyurma şansı çok azdır'[4] açıklaması, bir zamanlar zayıf ve silahsız ülkelerin uluslararası siyasette etkin bir rol oynadıkları yanılsamasına yönelik ilginç övgülerdir ve 19. yüzyıl Britanya geleneğinin mirasçısından ziyade inançlı bir Marksist'ten gelmesi daha şaşırtıcıdır.

Gücün siyasetten silinmesi varsayımı sadece siyasi sorunlara yönelik

---

2 Marx ve Engels, *Works* (Rusça baskı), vii. s. 212.

3 Lord Baldwin bile 1925'te 'demokrasi tartışmayla, konuşmayla yönetimdir' şeklindeki tehlikeli yarı doğruyu onaylıyordu (*On England*, s. 95). Frederic Harrison *The Times*'a yakınlarda yazdığı bir mektupta İngiliz Milletler Topluluğu hakkında 'fetih üzerine kurulmamıştır ve silah gücüyle bir arada tutulmamaktadır. Donanmamızın ve ordumuzun gücüyle değil, karakter gücüyle elde edilmiştir ve sempati, ortak çıkar, ortak dil ve ortak tarih bağlarıyla bağlanmıştır,' yorumunu yapmaktadır (*The Times*, 30 Haziran 1938). Bu da doğrunun eşit derecede önemli diğer yarısını, yani İngiliz Milletler Topluluğunun, Büyük Britanya'nın muazzam askeri ve ekonomik gücüyle bir arada tutulduğunu ve bu güç yok olursa anında dağılacağını örtbas eden bir başka tehlikeli yarı doğrudur.

4 Rus Komünist Partisi'nin Onaltıncı Kongresine Rapor, yeniden basımı *L'Union Soviétique et la Cause de la Paix* içinde, s. 25; *The Times*, 26 Haziran 1939. Her iki alıntıda da italikler eklenmiştir.

eleştirel olmaktan tamamen uzak bir tavırdan kaynaklanabilirdi. Milletler Cemiyeti prosedürlerindeki biçimsel eşitlik ve herkesin tartışmaya katılması, güç faktörünü daha az belirleyici kılmadı. Cemiyetin kurucularının kendileri de böyle bir yanılsamaya kapılmadı. House sadece Büyük Güçlerin Cemiyete kabul edilmesi gerektiğini düşünüyordu.[5] İlk Britanya ve Amerikan Sözleşme taslaklarında, Cemiyet Konseyine üyeliğin Büyük Güçlerle sınırlanması tasarlanıyordu ve Lord Cecil bu taslaklardan birinde 'küçük güçlerin her halükarda önemli bir etkide bulunmayacağını' kaydediyordu.[6] Bu öngörü gerçekleşti. Bir İtalyan delege Cenevre'deki uzun süreli düzenli katılımları sırasında 'Büyük Güçler arasında bir anlaşma dışında önemli bir sorunun başka bir şekilde çözüldüğünü görmediğini' belirtiyor ve Cemiyet prosedürü, 'tamamı şu iki meseleden birine dönüşüyordu: Büyük Britanya, İtalya, Fransa ve Almanya arasında anlaşma veya anlaşmazlık,' diyordu.[7] 'Buradaki hukuki eşitliğimize rağmen,' diyordu Bay De Valera bir süre sonra 'Avrupa barışı gibi meselelerde küçük devletler güçsüzdür.'[8] 1935-1936 kışında İtalya'ya karşı yaptırımların uygulanması üzerine kararlar, pratikte sadece Akdeniz'de etkin askeri ve ekonomik güce sahip Büyük Britanya ve Fransa tarafından alındı. Küçük güçler onların liderliğini takip etti ve birisi gerçekten de bu nedenle Büyük Britanya ve Fransa tarafından 'tazmin edildi'.

Zayıf güçler izleyecekleri yolu güçlülerin yoluna sadece Cenevre'de uydurmuyorlardı. Büyük Britanya Eylül 1931'de para birimini altın standardından kopardığında, birkaç küçük güç aynı yolu izlemeye mecbur kaldı. Eylül 1936'da Fransa altın standardını terk ettiğinde, İsviçre ve Hollanda da takip etmek zorunda kaldılar ve diğer bazı küçük ülkeler de kurlarının değerini değiştirmek durumunda kaldı. Fransa 1920'lerde Avrupa'da askeri üstünlüğe sahipken, bir grup küçük güç Fransa'nın liderliği altında toplandı. Alman askeri kuvveti Fransa'nınkini gölgede bıraktığında, bu güçlerin çoğu tarafsızlık beyanları verdiler veya Almanya'nın tarafına kaydılar. Zaman zaman ütopyacı yazarlar tarafından bazı devletleri kasten benimsediği bir kötülük politikasıymış gibi kınanan 'Büyük Güçlerin diktatörlüğü', uluslararası siyasette 'doğa kanunu' gibi bir şey teşkil eden bir olgudur.

Bu noktada genel anlamda statükodan memnun olan ve parola olarak 'güvenlik' kelimesini kullanan devletlerin politikasının, hoşnutsuz devletlerin

5 *Intimate Papers of Colonel House*, der. C. Seymour, iv. s. 24.

6 Miller, *The Drafting of the Covenant*, ii. s. 61. Konseyin sonraki genişlemelerinin sonucundan zaten bahsedilmiştir (s. 40, dipnot 12).

7 *The Foreign Policy of the Powers* (1935: *Foreign Affairs*'ten yeniden basım), s. 86-87.

8 *League of Nations: Sixteenth Assembly*, Kısım II. s. 49.

politikasına kıyasla güçle daha az ilgilendiği ve popüler 'güç siyaseti' tabirinin ilk gruba değil ikinci gruba uyduğu yanılsamasını yıkmak gerekir. Hoşnut güçlerin propagandacıları için dayanılmaz bir cazibeye sahip olan bu yanılsama, uluslararası siyasetteki kafa karışıklığından büyük ölçüde sorumludur. Hoşnut güçlerin 'güvenlik' arayışı, sık sık güç siyasetinin çarpıcı örneklerine saik olmuştur. Kendilerini mağlup bir düşmanın intikamından korumak için muzaffer güçler geçmişte rehin alma, askerlik çağındaki erkekleri kötürüm etme veya köleleştirme ya da modern zamanlarda topraklarını bölme ve işgal etme veya zorunlu silahsızlandırma gibi önlemlere başvurmuşlardır. Hoşnut ve hoşnutsuz güçler arasındaki mücadeleyi bir yanda ahlâk diğer yanda gücün olduğu bir mücadele şeklinde temsil etmek son derece yanıltıcıdır. Bu, ahlâki mesele ne olursa olsun, güç siyasetinin her iki tarafta da eşit derecede hakim olduğu bir çatışmadır.

Locarno Anlaşması'nın tarihi, güç siyasetinin işleyişine dair basit ve aydınlatıcı bir örnektir. Almanya'nın batı sınırını güvence altına alan bir anlaşma için ilk teklif Aralık 1922'de Almanya tarafından yapılmış ve Poincaré tarafından kesin bir dille reddedilmiştir. Bu dönemde (Ruhr işgalinin arifesiydi), Almanya'nın Fransa'dan korkmak için her türlü sebebi varken, Fransa'nın çaresiz bir Almanya'dan korkmak için hiçbir sebebi yoktu ve anlaşmanın Fransa için hiçbir cazibesi yoktu. İki yıl sonra durum değişti. Ruhr işgali Fransa'ya pek bir kazanç sağlamadı ve sonraki adım için Fransa'yı allak bullak durumda bıraktı. Almanya bir gün tekrar güçlü olabilirdi. Diğer yandan Almanya hâlâ Fransa'nın askeri üstünlüğünden korkuyordu ve bir garanti için can atıyordu. Fransa'nın Almanya korkusunun, Almanya'nın Fransa korkusuyla eşit derecede dengelendiği psikolojik bir andı ve iki yıl önce mümkün olmayan ve beş yıl sonra da mümkün olmayacak bir anlaşma, iki tarafça da memnuniyetle karşılandı. Almanya, diğer sınırlarında değil, ama batı sınırında bir revizyonu güvence altına alma umudundan vazgeçti. Büyük Britanya, diğer sınırları değil ama Almanya'nın batı sınırını garanti etmeye hazırdı. Müttefik ordularının Rhineland'dan çekilmesini hızlandırmak için sabırsızlanan Almanya'nın henüz Versay Anlaşmasının askersizleştirme maddelerinin dayattığı kısıtlamaları kırma umudu yoktu ve dolayısıyla bu maddeleri kabul ettiğini yeniden onaylayarak ve güvence vererek yeni bir anlaşma elde etmeye hazırdı.

Meşhur Locarno Anlaşması'nın arka planı işte böyleydi. Başarısı da çarpıcı oldu. Sonrasında yıllarca diğer alanlarda bu başarıyı tekrarlamak için çaba gösterildi. Akdeniz ve Doğu Avrupa 'Locarnoları' değerlendirildi ve

bunların gerçekleşememesi, her yerde uluslararası sorunların aynı standart modelle çözülebileceğine inanan ve Locarno Anlaşması'nın belli bir dönem ve yerellikteki güç siyasetinin bir ifadesi olduğunu anlayamayanları hayal kırıklığına ve şoka uğrattı. Anlaşmanın yapılmasından on yıl sonra, dayandığı hassas denge yok oldu. Fransa artık Almanya'dan her zamankinden daha fazla korkuyordu. Ama Almanya artık Fransa'dan gelebilecek hiçbir şeyden korkmuyordu. Anlaşmanın artık Almanya için, düşürmeyi umduğu Versay Anlaşması'nın askersizleştirme maddelerinin onaylanmasından başka bir anlamı yoktu. Locarno Anlaşması'nın güç siyasetinin durumuna hâlâ tekabül eden tek yanı, Britanya'nın Fransa ve Belçika'ya verdiği garantiydi. Anlaşmanın geri kalanı Almanya tarafından geçersiz ilan edildikten sonra Büyük Britanya bunu tekrar etti. Locarno'nun tarihi güç siyasetinin klasik bir örneğidir. Güvenlik sorununun tekbiçimli önsel çözümlerini arayanlar ve güç siyasetini sadece kriz dönemlerinde görülen anormal bir fenomen olarak görenler için bunu anlamak mümkün değildir.

Gücün siyasetin temel bir unsuru olduğunu anlayamamak, şimdiye kadar uluslararası yönetim biçimleri tesis etmeye yönelik tüm girişimleri geçersiz kılmış ve konuyu tartışmaya yönelik her girişimi de bulanıklaştırmıştır. Güç, vazgeçilmez bir yönetim aracıdır. Yönetimi gerçek anlamda uluslararasılaştırmak, gücü uluslararasılaştırmak demektir ve uluslararası yönetim pratikte yönetme amacı için gerekli gücü sağlayan devletin yönetimidir. Versay Anlaşmasında Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde kurulan uluslararası hükümetler geçici nitelikteydi ve bu yüzden uzun vadeli politika sorunlarla karşılaşmak zorunda kalmayacaklardı. Ama bunlar bile yönetim ile güç arasındaki yakın bağı göstermektedir. İşgal edilmiş Rhineland'da Müttefik birliklerinin güvenliği için gerekli yönetim işlevlerini yerine getiren Müttefiklerarası Yüksek Komiserliği, Britanya ve Fransa'nın politikaları denk geldiği müddetçe sorunsuz çalıştı. Ruhr krizi Britanya ve Fransız hükümetleri arasında ciddi bir fikir ayrılığına neden olunca, Fransız ve Belçikalı birliklerin işgalindeki alanlarda Fransız politikası, Britanya birliklerinin işgalindeki alanlarda Britanya politikası uygulandı ve yönetim politikası sırtını dayandığı gücün milliyeti tarafından belirlendi. Yukarı Silezya'da plebisiti yürütmeye tayin edilen Müttefiklerarası Komiserlik, otoritesinin dayandığı Müttefik askerleri neredeyse tamamen Fransa tarafından sağlandığı sürece Fransa'nın Polonya'dan yana politikasını takip etti. Bu politika ancak Britanya birliklerinin bölgeye gönderilmesiyle düzeltildi. Herhangi bir yönetimin etkin kontrolü, gücünün kaynağına bağlıdır.

Uluslararası yönetim ve güç sorunu, manda sistemi ve sık sık getirilen bir kısım veya bütün koloni topraklarının yönetiminin 'uluslararasılaştırılması' gerektiği teklifi nedeniyle daha ciddi bir biçimde ortaya çıktı. Burada müttefikler arasında savaş gerginliği altında veya ortak geliştirilen bir anlaşmanın uygulanması amacıyla geçici bir uluslararası işbirliğinden farklı, uzun vadeli politikaların formüle edilmesini gerektiren bir daimi yönetim meselesiyle karşı karşıya kalırız. Filistin meselesi buna bir örnek olabilir. Filistin'deki politika, orada kullanıma hazır bulunan askeri gücün miktarına bağlıydı ve dolayısıyla sadece elinde hiçbir güç bulundurmayan Manda Komisyonu tarafından değil, gücü tedarik eden Britanya hükümeti tarafından belirlenmek durumundaydı. Çünkü Manda Komisyonu nasıl bir görüş benimserse benimsesin, Britanya birliklerinin, Britanya hükümeti veya seçmeninin onaylamadığı bir politikayı yürütmek için kullanılması düşünülemezdi.[9] Herhangi bir uluslararası yönetim sisteminde politika, kritik anlarda yönetimin otoritesinin dayandığı gücü tedarik eden devletin kararına bağlı olacaktır. Eğer, uluslararası bir toprağın kontrolü, farklı devletlerin güçleri arasında coğrafi olarak bölünürse, ki bu neredeyse kaçınılmazdır, farklı bölgeler uluslararası uyuşmazlık anlarında uyumsuz politikalar izleyecektir ve eski uluslararası rekabetler yeni ve eşit derecede tehlikeli bir şekil alarak tekrarlanacaktır. İktisadi kalkınma sorunları da daha az şaşırtıcı olmayacaktır. Koloni topraklarının uluslararası idaresi, diye yazıyordu kendisi de deneyimli ve aydın bir idareci olan Lugard, 'ulusal duygulardan yoksun, tüm vatanseverliği bastıran bir süper-bürokrasinin büyük etkisiyle tüm inisiyatifleri felç edecek ve ilgili ülkeler için çok dezavantajlı olacaktır.'[10] Yönetimin temel bir koşulu olan güç, ulusal olarak organize edildiği sürece gerçek bir uluslararası yönetim mümkün değildir. Milletler Cemiyeti uluslararası sekretaryası işleyebiliyordu çünkü gayrisiyasi bir sivil hizmetti ve politika sorumluluğu yoktu; dolayısıyla da güçten bağımsızdı.

Uluslararası alanda siyasi güç, tartışmamızın amaçları doğrultusunda üç kategoriye ayrılabilir: (a) askeri güç, (b) ekonomik güç, (c) kanaat oluşturma gücü. Bununla birlikte bu kategorilerin yakın bir şekilde birbirine bağımlı olduğunu görmeliyiz ve teorik olarak ayrılabilir olsalar bile, bir ülkenin di-

---

9 1926'da Filistin konusu Manda Komisyonu'nda ele alındığında M. Rappard "eğer bir gün yetersiz sayıda birlik nedeniyle katliamı önlemenin imkânsızlığıyla karşı karşıya kalırsa, Mandanın çok ciddi sorumluluklar doğuracağını düşünüyordu. Sorumluluk gerçekten de eğer Komisyon bu tehlikeye işaret etmemişse Manda Komisyonu tarafından paylaşılacaktı" (*Permanent Mandates Commission*, Dokuzuncu Oturumun Tutanakları, s. 184). Böylece Komisyonun sorumluluğu 'işaret etmekle' sınırlandırılıyordu.

10 Lugard, *The Dual Mandate in Tropical Africa*, s. 53.

ğer güçlerden tecrit edilmiş bir şekilde tek bir güce uzun bir süre sahip olduğunu hayal etmek pratikte zordur. Özü itibariyle güç bölünmez bir bütündür. Çağdaş eleştirmenlerden birinin dediği gibi 'toplumsal dinamiklerin kanunları, şu ya da bu güç biçimi bakımından değil, sadece güç bakımından ifade edilebilen kanunlardır.'[11]

ASKERİ GÜÇ

Askeri aygıtın büyük önemi, uluslararası ilişkilerde son çarenin savaş olmasında yatar. Devletin her eylemi güç yönünden, arzu edilir bir silah olarak değil, son çare olarak kullanılması gerekebilecek bir silah olarak savaşa yöneliktir. Clausewitz'in 'savaş, siyasi ilişkilerin başka araçlarla devamından başka bir şey değildir' şeklindeki meşhur aforizması, hem Lenin hem de Komünist Enternasyonal tarafından onaylanarak tekrarlanmıştır[12] ve Hitler 'hedefi savaşma niyeti içermeyen bir ittifak anlamsız ve faydasızdır' derken büyük ölçüde aynı şeyi kastetmiştir.[13] Aynı anlamda Bay Hawtrey de diplomasiyi 'potansiyel savaş' olarak tanımlar.[14] Bunlar yarı doğrulardır. Ama önemli olan bunların doğru olduğunu kabul etmektir. Tıpkı devrimin, iç siyasetin arka planında pusuda beklemesi gibi, savaş da uluslararası siyasetin arka planında pusuda bekler. Geçtiğimiz otuz yıl içinde, devrim potansiyelinin siyasette önemli bir etken olmadığı çok az Avrupa ülkesi vardır[15] ve uluslararası toplum bu anlamda devrim ihtimalinin en sık ve en bariz olduğu devletlerle en yakın benzerliği taşır.

Savaş potansiyelinin bu kadar hakim bir etken olduğu uluslararası siyasette, askeri güç kabul gören bir siyasi değerler standardı haline gelir. Geçmişin her büyük medeniyeti, kendi çağında bir askeri güç üstünlüğüne sahip olmuştur. Yunan şehir devleti, hoplit orduları Fars hordalarından daha üstün olduğunu gösterdiğinde büyüklük mertebesine yükselmiştir. Modern dünyada Güçler (kelimenin kendisi bile yeterince dikkat çekicidir) ellerinin altında bulunan insan gücü de dahil askeri donanımın kalitesi ve etkinliğine göre derecelendirilir. Bir Büyük Güç olarak kabul görmek, normalde başarılı bir ge-

---

11 B. Russell, *Power*, s. 11. 'Sosyal bilimlerin temel kavramı' olarak gücün başarılı ve ilham verici bir analizi olan bu kitaba, yukarıda benimsenen üçlü güç sınıflandırmasını borçluyum.

12 Lenin, *Collected Works* (İng. çev.), xviii. s. 97; Altıncı Komintern Kongresi Tezleri, Taracouzio'dan alıntılanmıştır, *The Soviet Union and International Law*, s. 436.

13 Hitler, *Mein Kampf*, s. 749.

14 R. G. Hawtrey, *Economic Aspects of Sovereignty*, s. 107.

15 Belki de Muhafazakâr Parti'nin Ulster'de devrimci mücadeleyi destekleme tehdidinin 1914'te Britanya siyasetinde oynadığı rolü hatırlamak gereklidir.

niş ölçekli savaş yapmanın ödülüdür. Almanya'nın Fransız-Prusya savaşından sonra, Amerika Birleşik Devletleri'nin İspanya'yla savaşından sonra ve Japonya'nın Rus-Japon savaşından sonra kabul görmesi bilinen yakın tarihli örneklerdir. İtalya'nın bir Büyük Güç olarak statüsüne ilişkin zayıf şüphe, kısmen yiğitliğini birinci sınıf bir savaşta asla göstermemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bir Büyük Güçte herhangi bir yetersizlik veya hazırlıksız olma semptomu, anında siyasi statüsüne yansır. Eylül 1931'de Invergordon deniz üssünde meydana gelen isyan, Britanya'nın prestijine yönelik Büyük Britanya'yı kurunun değerini düşürmeye mecbur bırakan son darbeydi. Haziran 1937'de önde gelen Sovyet generallerin ihanet iddiasıyla idam edilmesi, Sovyet askeri makinesinde o kadar çok zaaf olduğunu gösterdiği düşünüldü ki, Sovyet Rusya'nın siyasi etkisi ani ve şiddetli bir çöküşe uğradı. Bütün Büyük Güçlerin devlet adamları periyodik olarak kara, deniz ve hava kuvvetlerinin etkinliğini öven konuşmalar yaparlar ve dünyayı ulusun askeri gücü ve ondan kaynaklanan siyasi konumuyla etkilemek için askeri geçit törenleri ve teftişler düzenlenir. Uluslararası krizlerde aynı amaç doğrultusunda deniz filoları, kara birlikleri veya hava filoları kilit noktalarda kendilerini gösterirler.

Bu olgular dış politikanın stratejiden asla ayrılamayacağı veya ayrılmaması gerektiği dersini çıkarmamız gereğine işaret eder. Bir ülkenin dış politikası sadece amaçları tarafından değil, aynı zamanda askeri kuvveti tarafından veya daha doğrusu askeri kuvvetinin diğer ülkelerin kuvvetine oranı tarafından da kısıtlanır. Dış politikanın demokratik kontrolünün getirdiği en ciddi sorun, hiçbir hükümetin kendi askeri gücü hakkında tam kapsamlı ve açık bilgiyi veya diğer ülkelerin askeri gücü hakkında sahip olduğu tüm bilgileri ifşa etmeyi göze alamayacak olmasıdır. Dış politika hakkında kamusal tartışmalar dolayısıyla dış politikada belirleyici olması gereken etkenlerden biri kısmen ya da hiç bilinmeden yürütülür. Uzun zamandır varolan bir anayasa maddesi, Parlamentonun özel üyelerinin kamu harcaması gerektiren teklifler vermesini engellemektedir. Aynı kısıtlama savaş riski taşıyan politikaları savunmak konusunda da pekala uygulanabilir; çünkü sadece hükümet ve danışmanları ilgili olguların tam bilgisine sahip olarak durumu değerlendirebilir. Uluslararası siyaset hakkındaki pek çok çağdaş kitap ve konuşma, öğrencinin filin ağırlığını göz ardı ederek çözmesi istenen dahiyane matematik problemlerini hatırlatmaktadır. Getirilen çözümler soyut düzlemde tam ve isabetlidir, ama temel stratejik etkeni göz ardı ederek elde edilmişlerdir. *Survey of International Affairs* gibi önemli ve pek çok yönden kıymetli bir eser bile, politika eleştirisine giriştiğinde sık sık hayal alemine dalmaktadır, çünkü

gerçek yaşamda dış politika sorunlarını çözmek zorunda olanların zihninde daima bulunan askeri kısıtları ihmal etmektedir. Eğer son yirmi yılda uluslararası meseleler konusunda yazacak her yazar zorunlu temel strateji dersi almış olsaydı, sayfalarca saçmalık yazılmamış olurdu.

Devletin yaşamında temel bir unsur olan askeri güç, sadece bir araç değil, aynı zamanda kendi başına bir amaç haline de gelir. Son yüz yılın önemli savaşlarından çok azı, kasten ve bilinçle ticareti veya toprağı arttırmak için yapılmış görünmektedir. En ciddi savaşlar, ülkesini askeri anlamda daha güçlü veya daha sıklıkla bir başka ülkenin askeri olarak daha güçlü hale gelmesini engellemek için yapılmıştır. Öyleyse 'savaşın başlıca nedeni savaşın kendisidir' nüktesinde epeyce haklılık payı vardır.[16] Napolyon Savaşlarının her aşaması, bir sonraki aşamayı hazırlayacak şekilde tasarlanmıştır: Rusya'nın işgali, Napolyon'u Büyük Britanya'yı yenecek kadar güçlü kılmak için gerçekleştirilmiştir. Kırım Savaşı Büyük Britanya ve Fransa tarafından Rusya'nın Yakındoğu'daki toprak ve çıkarlarına ileride saldırabilecek kadar güçlenmesini engellemek için yapılmıştır. 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'nın kökeni Sovyet hükümeti tarafından 1924 yılında Milletler Cemiyeti'ne hitaben yapılan bir açıklamada şöyle tarif edilmektedir: 'Japon torpido botları 1904'te Port Arthur'daki Rus filosuna saldırdığında, teknik bir bakış açısından bu bariz bir şekilde bir saldırganlık eylemiydi, ama siyaseten konuşursak, bu Çarlık hükümetinin tehlikeyi önlemek için rakibine ilk darbeyi vuran Japonya'ya karşı saldırgan politikasının neden olduğu bir eylemdi.'[17] 1914'te Avusturya, Sırbistan'a bir ültimatom verdi, çünkü Sırpların Çifte Monarşiyi yıkmayı planladıklarına inanıyordu; Rusya, Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'ı yenerse kendisine tehdit oluşturacak kadar güçlü olacağından korkuyordu; Fransa uzun zamandır Almanya'nın Rusya'yı yenerse kendisine tehdit oluşturacak kadar güçlü olacağına inanıyordu ve bu yüzden Fransız-Rus anlaşmasını yaptı; Büyük Britanya da Fransa'yı yener ve Belçika'yı işgal ederse Almanya'nın kendisine tehdit oluşturacak kadar güçlü olacağından korkuyordu. Son olarak Amerika Birleşik Devletleri, Almanya savaşı kazanırsa kendisini tehdit edecek kadar güçlü hale geleceğinden korkuyordu. Dolayısıyla savaş tüm başlıca muhariplerin kafasında savunmacı veya engelleyici bir niteliğe sahipti. Kendilerini gelecekteki bir savaşta daha aleyhlerine olacak bir durumda bulmamak için savaşıyorlardı. Koloni ele geçirmek bile aynı saiklere dayanıyordu. Avustralya'daki ilk Britanya yerleşimlerinin sağlamlaştırıl-

16 R. G. Hawtrey, *Economic Aspects of Sovereignty*, s. 105.

17 *League of Nations: Official Journal*, Mayıs 1924, s. 578.

ması ve resmen ilhak edilmesi, Napolyon'un orada Fransız kolonileri kuracağı korkusundan kaynaklanıyordu. Ekonomik nedenlerden çok askeri nedenler, 1914 savaşı sırasında Alman kolonilerine el konulmasını ve savaştan sonra Almanya'ya geri verilmemesini gerektirdi. Belki de bu nedenle güç kullanımı daima daha fazla güç için iştahları kabartıyor görünmektedir. Dr. Niebuhr'un söylediği gibi 'yaşama istenciyle güç istenci arasında keskin bir çizgi çekmenin imkânı yoktur.'[18] İlk hedefini ulusal birlik ve bağımsızlık olarak elde eden milliyetçilik, neredeyse otomatik olarak emperyalizme dönüşür. Uluslararası siyaset, Makyavelli'nin 'insanlar başka birinden daha fazlasını elde etmeden, kendilerine ellerindeki şeye güvenle sahip değillermiş gibi gelir'[19] ve Hobbes'un insan 'şu anda sahip olduğu güç ve yaşam araçlarından, daha fazlasını ele geçirmeden emin olamaz'[20] şeklindeki aforizmalarını çok kez doğrulamıştır. Güvenlik nedeniyle başlayan savaşlar, hızla saldırganlık ve çıkar savaşlarına dönüşmüştür. Başkan McKinley, Amerika Birleşik Devletleri'ne İspanya'ya karşı Küba'ya müdahale etmesi çağrısını 'İspanya hükümeti ile Küba halkı arasındaki düşmanlıkların tam ve nihai olarak sona erdirilmesini sağlamak ve adada istikrarlı bir hükümetin kurulmasını sağlamak' için yapmıştır.[21] Ama savaş bittiğinde, Filipinleri ilhak ederek gücünü arttırmanın cazibesi dayanılmaz hale gelmişti. Birinci Dünya Savaşı'na katılan hemen bütün ülkeler, savaşı ilk başta bir nefsi müdafaa savaşı olarak gördüler ve bu inanç özellikle İtilaf Devletleri arasında güçlüydü. Ama savaş süresince, Avrupa'daki bütün İtilaf hükümetleri, düşman güçlerden toprak elde etmeyi savaş amaçları arasında ilan ettiler. Modern koşullar altında sınırlı hedefli savaşlar neredeyse sınırlı sorumluluk savaşları kadar imkânsız hale gelmiştir. Ortak güvenlik teorisinin yanılgılarından biri de, 'saldırganlığa direnme' gibi belirli ve kayıtsız bir amaçla savaş yapılabileceğidir. 1935 sonbaharında Milletler Cemiyeti Büyük Britanya'nın önderliğinde İtalya'ya karşı 'askeri yaptırımlara' girişseydi, bu kampanyayı İtalyan birliklerinin Habeşistan'dan çıkarılmasıyla sınırlandırmak mümkün olmazdı. Operasyonlar büyük ihtimalle İtalya'nın Doğu Afrika kolonilerinin Büyük Britanya ve Fransa tarafından, Trieste, Fiume ve Arnavutluk'un Yugoslavya tarafından ve Oniki Adalar'ın Yunanistan veya Türkiye ya da her ikisi tarafından işgal edilmesine yol açacaktı ve çeşitli sahte gerekçelerle bu toprakların İtalya'ya geri verilmesini en-

18 R. Niebuhr, *Moral Man and Immoral Society*, s. 42.
19 Makyavelli, *Discorsi*, I. i. böl. v.
20 Hobbes, *Leviathan*, böl. xi.
21 *British Foreign State Papers*, der. Hertslet, xc. s. 811.

gelleyen savaş hedefleri ilan edilecekti. Toprak elde etme hırsının savaşın nedeni olduğu kadar sonucu da olduğu muhtemeldir.

EKONOMİK GÜÇ

Ekonomik güç, askeri aygıtla ilişkisi bakımından da olsa daima bir siyasi güç aygıtı olagelmiştir. Sadece en ilkel savaş türleri tamamen ekonomik etkenden bağımsızdır. En zengin prens veya en zengin şehir devleti en büyük ve en etkin paralı orduyu tutabilirdi ve her hükümet bu yüzden daha fazla zenginlik elde etmek üzere tasarlanmış bir politikayı takip etmeye mecburdu. Medeniyetin tüm ilerleyişi ekonomik kalkınmaya o kadar bağlı olmuştur ki, modern tarih boyunca askeri ve ekonomik güç arasındaki giderek daha da yakınlaşan ilişkinin izini sürmek bizi şaşırtmaz. Batı Avrupa'da Ortaçağın bitişine işaret eden uzun süreli çatışmalarda, şehirli tüccarlar örgütlü ekonomik güçlerine dayanarak, ferdi askeri kuvvetlerine güvenen feodal baronları mağlup etmişlerdir. Modern ulusların doğuşu her yerde ekonomik olarak sanayi ve ticarete dayanan yeni bir orta sınıfın ortaya çıkışıyla kendini göstermiştir. Ticaret ve finans, Rönesans dönemi İtalyan şehirlerinin ve daha sonra Hollanda'nın kısa ömürlü siyasi üstünlüğünün temelleriydi. Rönesans'tan 18. yüzyılın ortasına kadarki dönemde başlıca uluslararası savaşlar ticaret savaşlarıydı (ve bazıları gerçekten de öyle adlandırılmıştı). Bu dönem boyunca zenginlik siyasi gücün bir kaynağı olduğu için, devlet etkin bir biçimde zenginliğin elde edilmesini teşvik etmeye çalışmalıdır şeklindeki düşünce evrensel olarak kabul görüyordu ve bir ülkeyi güçlü hale getirmenin doğru yolunun ülkede üretimi teşvik etmek, yurtdışından mümkün olduğu kadar az şey satın almak ve uygun değerli metal türlerinde zenginliği biriktirmek olduğuna inanılıyordu. Bu yönde fikirler ileri sürenler daha sonra merkantilistler olarak tanındılar. Merkantilizm, zenginliğin arttırılmasını sağlamanın devletin normal işlevinin bir parçası olduğu şeklindeki o zamana kadar sorgulanmayan varsayıma dayanan bir ekonomi politikası sistemiydi.

Ekonominin Siyasetten Ayrılması

Klasik ekonomistlerin *laissez-faire* doktrini bu varsayıma cepheden saldırdı. *Laissez-faire*'in başlıca sonuçlarını zaten inceledik. Şu anki bağlamda önemi, ekonomiyle siyaset arasında tam bir teorik ayrışma getirmiş olmasıdır. Klasik ekonomistler kendine ait yasaları olan, siyasetten bağımsız ve siyasi otorite otomatik işleyişine en az müdahalede bulunduğu zaman ilgili herkesin en büyük kazancı doğrultusunda işleyen doğal bir ekonomik düzen tahayyül etti-

ler. Bu doktrin 19. yüzyıl ekonomik düşüncesine ve bir dereceye kadar ekonomik pratiğine (tabii Büyük Britanya'da her yerde olduğundan daha fazla) hakim oldu. 19. yüzyıl liberal devlet teorisi, yan yana iki ayrı sistemin varlığını varsaydı. Hükümetin alanı olan siyasi sistem kanun ve düzenin korunması ve belli temel hizmetlerin sunulmasıyla ilgiliydi ve esasında zorunlu bir kötülük olarak düşünülüyordu. Özel girişimin alanı olan ekonomik sistem maddi istekleri tedarik ediyordu ve bunu yaparken büyük vatandaş kitlesinin gündelik yaşamını organize ediyordu.[22] Şimdiki İngiliz teorisinde siyasetle ekonominin ayrılması doktrini bazen şok edici bir noktaya taşınıyordu. Birinci Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre önce Sir Norman Angell şöyle soruyordu: 'Zenginlik, refah ve gönencin ulusların siyasi gücüne bağlı olduğu doğru mudur, yoksa aslında biriyle ötekinin hiçbir alakası yok mudur?'[23] Ve tüm argüman her zeki okuyucunun olumsuz yönde cevap vereceği varsayımına dayanıyordu. 1915 gibi geç bir tarihte İngiliz bir filozof 'zenginlik ve zenginliğin kontrolü ile sefasının üretici sınıfa, güç ve itibarın da profesyonel sınıfa gittiği şeklinde yok edilemez bir eğilim' tespit ediyordu ve ekonomik gücün siyasi güçten bu şekilde ayrılmasını sadece yok edilemez değil, aynı zamanda 'iyi bir toplum için gerekli' olarak görüyordu.[24]

1900'den önce bile daha derin bir analiz siyaset ile ekonomi arasındaki ayrışma yanılsamasının hızla çöktüğünü gösterebilirdi. Geç 19. yüzyıl emperyalizminin siyasi silahlar kullanan ekonomik bir hareket mi, ekonomik silahlar kullanan siyasi bir hareket mi olarak görülmesi gerektiği hâlâ tartışmaya açıktır. Ama ekonomi ile siyasetin el ele aynı hedefe yürüdüğü yeterince aşikardır. 'Siyasi güçten ekonomik avantajlar elde etmek ve her ekonomik kazancı yeniden siyasi güce dönüştürmek tam da Britanya devlet adamlığının alameti farikası değil midir?' diye soruyordu Hitler.[25] Birinci Dünya Savaşı açıkça ekonomi ve siyaseti hem iç hem dış politikada yeniden birleştirerek, zaten gelmekte olan bir gelişmeyi hızlandırmıştır. Artık 19. yüzyılın, ekonomiyi tamamen siyasi alandan çıkarmış gibi yaparak, aslında ulusal politikanın çıkarları için emsalsiz güçte ekonomik silahlar ürettiği ortaya çıkmıştı. Bir Alman kurmay subayı 1880'lerde Engels'e 'savaşın temeli en başta halkların

---

22 İki sistem arasındaki ayrım, Saint-Simon'un 'sanayi rejimi', 'askeri rejimi' takip edecektir ve 'idare', 'hükümetin' yerini alacaktır tahmininde örtük olarak bulunmaktadır ve Engels'in 'şeylerin idaresi', 'insanların hükümetinin' yerini alacaktır şeklindeki versiyonu daha iyi bilinmektedir (Halévy'den alıntılanmıştır, *Ère des Tyrannies*, s. 224).

23 Angell, *The Great Illusion*, böl. ii.

24 B. Bosanquet, *Social and International Ideals*, s. 234-235.

25 Hitler, *Mein Kampf*, s. 158.

genel ekonomik yaşamıdır' yorumunu yapmıştı[26] ve bu teşhis 1914-1918 deneyimleriyle çokça doğrulanmıştı. Daha önce hiçbir savaşta, savaşan ulusların ekonomik yaşamı bu kapsamlı ve insafsız ölçülerde siyasi otorite tarafından organize edilmemişti. Askeri ve ekonomik kolların çağlar boyu süren ittifakında, ekonomik kol ilk kez üstün değilse bile eşit bir ortak haline geliyordu. Bir düşman gücün ekonomik sistemini çökertmek, ordularını ve filolarını yenmek kadar önemli bir savaş hedefiydi. Ulusun ekonomik yaşamının siyasi amaçlar için devlet tarafından kontrol edilmesi anlamına gelen 'planlı ekonomi', Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği bir gelişmeydi.[27] 'Savaş potansiyeli', ekonomik gücün bir diğer adı olmuştu.

Artık böylece 19. yüzyılın önemli ama anormal *laissez-faire* faslından sonra, ekonominin açıkça siyasetin bir parçası olarak tanınabileceği bir duruma geri döndük. Dolayısıyla şimdi büyük ölçüde 19. yüzyıl fikirlerinin ve terminolojisinin bir parçası olan tarihin ekonomik yorumu hakkındaki tartışmayı çözebiliriz. Marx, siyasette ekonomik kuvvetlerin oynadığı rolün artan önemi konusunda ısrar ettiğinde büyük ölçüde haklıydı ve Marx'tan bu yana tarih asla ondan önce yazıldığı gibi yazılamayacaktır. Ama Marx, en az *laissez-faire* liberali kadar katı bir şekilde, uzantısı ve aygıtı olan devletten bağımsız bir şekilde işleyen kendi yasalarına sahip bir ekonomik sisteme inanıyordu. Ekonomi ve siyasetin biri diğerine tabi iki ayrı alan olduğunu yazarken Marx, 'tarihin asıl kanununun siyasi kanunlar [olduğundan], ekonomik kanunların ikincil'[28] olduğundan eşit derecede emin olan çağdaş rakipleriyle aynı şekilde 19. yüzyıl varsayımlarının etkisi altındaydı. Ekonomik kuvvetler aslında siyasi kuvvetlerdir. Ekonomi ne tarihin önemsiz bir eklentisi ne de ışığında tarihin yorumlanabileceği bağımsız bir bilim olarak görülebilir. Yeni bilime Adam Smith'in bizzat verdiği ve Büyük Britanya'da bile 19. yüzyılın kapanış yıllarına kadar terk edilmeyen 'siyasi iktisat' terimine geri dönmek

---

26 Engels, *Anti-Dühring* (İng. çev.), s. 195.

27 Planlı ekonomi sadece uluslararası sürtüşmeler nedeniyle değil, aynı zamanda devlet içindeki sürtüşmeler nedeniyle de ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla mantıksal olarak hem milliyetçi bir politika ('ekonomik milliyetçilik') hem de sosyalist bir politika olarak değerlendirilebilir. İkinci boyut benim şu anki argümanım için önem taşımamaktadır ve dolayısıyla metinde üzerinden atlanmıştır. Bruck'a göre (*Social and Economic History of Germany*, s. 157) *Planwirtschaft* terimi Almanya'da Birinci Dünya Savaşı sırasında icat edilmişti. Ama *der staatliche Wirtschaftsplan* tabiri, savaştan hemen önce Tübingen'de yayımlanan *Grundriss der Sozialökonomik* (i. 424) adlı derlemede genel olarak 'devlet ekonomik politikası' anlamında geçmiştir.

28 Möller van den Bruck, *Germany's Third Empire*, s. 50. Bu fikir Nasyonal Sosyalist ve Faşist yazarlar arasında yaygındır.

kafa karışıklığını epeyce giderirdi.[29] Ekonomi bilimi verili bir siyasi düzeni varsayar ve siyasetten tecrit edilmiş halde verimli olarak incelenemez.

Ekonominin Siyasetten Ayrılmasının Yarattığı Bazı Yanılgılar

Eğer salt tarihsel veya teorik önemde olsaydı bu nokta üzerinde uzunca durmak gereksiz olurdu. Siyaset ile ekonomi arasında bir ayrım olduğu yanılsaması (*laissez-faire* 19. yüzyılın gecikmiş bir mirası) mevcut gerçekliğin herhangi bir yanına tekabül etmemektedir artık. Ama uluslararası siyaset düşüncesinde varlığını sürdürmeye devam etmiş ve az sayılamayacak kadar kafa karışıklığına yol açmıştır. Çok sayıda tartışma, (1927 İktisat Konferansının farzettiği gibi)[30] siyasi sorunlarımızın ekonomik nedenleri mi olduğu yoksa (Van Zeeland raporunun belirttiği gibi)[31] ekonomik sorunlarımızın siyasi nedenleri mi olduğu şeklindeki anlamsız soruya ve eşit derecede anlamsız olan hammadde sorununun siyasi mi ekonomik mi olduğu muammasına adanmıştır. Benzer bir karışıklık 1922'de Britanya hükümetinin Filistin'e Yahudi göç oranının 'ülkenin ekonomik kapasitesi' tarafından belirleneceğini açıklamasıyla ortaya çıkmıştı. 1931'de 'hazım kapasitesi sınırlarına ilişkin kaygılar tamamen ekonomik kaygılardır' beyanının eklenmesiyle kafa karışıklığı iyice arttı. Kraliyet Komisyonu'nun 'Araplar Yahudi göçüne düşman olduğu için "iki halk arasındaki düşmanlık" etkeninin, ister istemez dolaysız bir ekonomik önem kazandığını' keşfetmesi 1937 yılını buldu.[32] Aslında bütün göç ve mülteciler meselesi, hazım kapasitesini ölçen nesnel bir ekonomik test olduğu varsayımıyla karmaşık bir hale geldi. Neuilly Anlaşması'nın 'Bulgaristan'ın Ege Denizi'ne ekonomik kapısının açık olmasını sağlama' vaadinin birbirine zıt ve eşit derecede savunulabilir iki yorumu, bu kaygan kelimenin gamsızca kullanılmasından kaynaklanan karışıklığa bir diğer örnekti. Siyasetten koparılmış ekonomik ilkeleri uygulayarak uluslararası sorunları çözme girişimleri verimsiz olmaya mahkumdur.

Bu 19. yüzyıl yanılsamasının kalıcılığından kaynaklanan en bariz pra-

---

29 Almanya'da 'siyasi iktisat' ilk önce *Nationalökonomie* olarak çevrilmiştir ve yüzyılımızda geçici olarak *Sozialökonomie* olarak değişmiştir.

30 'Ekonomik çatışmalar ve ekonomik çıkarların uyuşmazlığı muhtemelen dünya barışını tehdit etmesi olası tüm tehlikeler arasında en ciddi ve en kalıcı olanlardır' (*League of Nations:* C. E. I. 44, s. 7).

31 'Kendimi bilerek katı bir şekilde siyasi boyutlara temas etmekten alıkoydum. ... Ancak onların gölgesinde çalıştığımız gerçeğini göz ardı etmek imkânsız' (*Report ... on the Possibility of Obtaining a General Reduction of the Obstacles to International Trade*, Cmd 5648).

32 Bu pasajların tamamı 1937 Filistin Kraliyet Komisyonu Raporu'ndan alınmıştır, Cmd 5479, s. 298-300.

tik hata, Cemiyet yaptırımlarının 1936'da çökmesi olmuştur. Sözleşmenin 16. Maddesinin lafzının dikkatlice okunması, maddeyi yazanları hatanın sorumluluğundan kurtarır. 1. Paragraf Sözleşmeyi ihlal edene karşı kullanılacak ekonomik silahları, 2. Paragraf ise askeri silahları belirler. Belli ki 2. Paragraf, 1. Paragraf için tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadır ve doğal olarak yaptırımların uygulanması durumunda, 'silahlı kuvvetler'in 'Cemiyet Sözleşmelerini korumak için' gerekli olduğunu varsayar. İki paragraf arasındaki tek fark, ekonomik silahları kullanacak olan tüm Cemiyet üyeleriyken, gerekli silahlı kuvvetlerin yeterince güçlü ordulara sahip ve saldırgana makul coğrafi uzaklıkta bulunan üyelerden gelecek olmasıdır.[33] Ekonomi ve siyasetin ayrı ve ayrılabilir şeyler olduğu varsayımını takıntı haline getirmiş yorumcular, 16. Maddenin 1. ve 2. paragraflarının birbirini tamamlayıcı olmadığı, birbirine alternatif olduğu ve aradaki farkın da 'ekonomik yaptırımlar' zorunluyken, 'askeri yaptırımların' ihtiyari olduğu doktrinini geliştirdiler. Bu doktrin Cemiyetin birkaç milyon insan canı değerinde değil, ama birkaç milyon poundluk bir ticaret değerinin olabileceğini düşünenler tarafından hevesle benimsendi ve Büyük Britanya'daki meşhur 1934 Barış Oylaması'nda, yaklaşık iki milyon aldanmış seçmen aynı anda ekonomik yaptırımlara onay verirken askeri yaptırımı reddettiler. Bu dönemde Lord Baldwin, "vardığım birçok sonuçtan birisi, savaş anlamına gelmeyen işe yarayacak bir yaptırım diye bir şey olamayacağıdır" dedi.[34] Ama savaşta olduğu gibi yaptırımlarda da tek düsturun 'ya hep ya hiç' olduğu ve askeri silah destek amacıyla hazırda bekletilmezse ekonomik gücün başarısız olduğu gerçeğine ikna olunması için 1935-1936'nın acı dersinin alınması gerekiyordu.[35] Güç bölünmezdir ve askeri ve ekonomik silahlar sadece gücün farklı araçlarıdır.[36]

---

33 Bu yorum 16. Maddenin metninin dayandığı önerileri getiren Phillimore Komitesi raporu tarafından doğrulanmaktadır. Komite 'finansal ve ekonomik yaptırımları basitçe, askeri yardım sağlama konumunda olmayan ülkelerin uygun bir şekilde saldırganlığı engellemek için yapacakları katkı olarak görüyordu' (*International Sanctions: Report by a Group of Members of the Royal Institute of International Affairs*, s. 115, ilgili metinlerin incelendiği kısımlar).

34 Avam Kamarası, 18 Mayıs 1934; *Official Report*, st. 2139).

35 Askeri silahın her zaman kullanılması gerektirdiği elbette iddia edilmedi. Britanya Büyük Filosu, Birinci Dünya Savaşı'nda çok az kullanıldı. Ama Eğer Britanya Hükümeti filoyu kullanmaya hazırlıklı olmasaydı sonucun aşağı yukarı aynı olacağını varsaymak ihtiyatsızlık olurdu. 1935-1936'da yatırımları felç eden, Cemiyet Güçlerinin askeri silahı kullanmaya hazırlıklı olmadığının genel olarak bilinmesiydi.

36 Almanya Milletler Cemiyeti'ne girdiğinde, Stresemann'ın bu durumdan tamamen haberdar olduğunu kaydetmek önemlidir. Genel Sekreter, Almanya askeri yaptırımlara katılmayacağını beyan etse de, yine de ekonomik yaptırımlara katılabileceğini savunduğunda, Stresemann şöyle cevap verdi: 'Onu da yapamayız; eğer güçlü bir komşunun ekonomik boykotunda yer alırsak, Almanya'ya savaş ilanıyla sonuçlanabilir, çünkü başka bir ülkeyi altmış milyon vatandaşı olan bir

Siyaset ve ekonomi arasındaki bu asılsız ayrımın izinin sürülebileceği farklı ve eşit derecede ciddi bir form da, 'güç' ve 'refah' arasında, 'silah' ve 'tereyağı' arasında bir ayrım yapan popüler bir dilin kullanımıdır. Amerikalı bir yazar 'refah argümanları "ekonomiktir", güç argümanları ise "siyasidir",' diye yazmaktadır.[37] Bu yanılgıyı açığa çıkarmak özellikle güçtür, çünkü bilinen bir olgudan çıkarılabilir gibi görünmektedir. Her modern hükümet ve her meclis sürekli olarak silahlanmaya veya sosyal hizmetlere para harcama ikilemiyle karşı karşıyadır ve bu durum seçimin gerçekten 'güç' ile 'refah', siyasi silahlarla ekonomik tereyağı arasında olduğu yanılsamasını pekiştirir. Ancak düşünmek durumun böyle olmadığını gösterir. Soru asla "Silahı mı yoksa tereyağını mı tercih edersin?" şeklini almaz. Çünkü herkes (tehdit görmemiş uzun süreli bir güvenlik geleneği miras alan Anglosakson ülkelerindeki bir avuç pasifist hariç) ihtiyaç halinde silahların tereyağından önce gelmesi gerektiğinde anlaşır. Sorulan soru daima ya "Biraz tereyağı almamıza imkân verecek kadar silahımız var mı?" ya da "x sayıda silaha ihtiyacımız olduğuna göre, daha fazla tereyağı da alabilecek kadar gelirimizi arttırabilir miyiz?" şeklini alır. Ama bu yanılgının en düzgün teşhiri Profesör Zimmern'in kaleminden gelir ve bu teşhir bilinçsiz olmasına rağmen etkilidir. Varolan devletleri popüler çizgilerle 'refah' peşinde olanlar ve 'güç' peşinde olanlar olarak ayıran Profesör Zimmern, aydınlatıcı bir şekilde 'refah devletleri bir arada güç devletleri üzerinde güç ve kaynak üstünlüğüne sahiptir,'[38] diye ilave eder. Böylece bizi yanılmadan 'refah devletleri' zaten bir güç üstünlüğüne sahip olan, öncelikli olarak bunu arttırmakla ilgilenmeyen ve dolayısıyla tereyağı alabilen devletlerdir ve 'güç devletleri' güç bakımından aşağı olan, öncelikli olarak bunu arttırmakla ilgilenen ve kaynaklarının önemli kısmını bu hedefe ayıran devletlerdir sonucuna ulaştırır. Bu popüler terminolojide 'refah devletleri' üstün bir güce sahip devletlerdir ve 'güç devletleri' bu güce sahip olmayan devletlerdir. Bu sınıflandırma göründüğü kadar mantıksız değildir. Her Büyük Güç gerekli gördüğü güç derecesini göstermek için gerekli asgari silah sayısının tereyağından önemli olduğu ve ancak bu asgari düzeye ulaştığında 'refah' peşinde koşabileceği görüşünü benimser. 1933'ten önce yıllarca Büyük Britanya gücünden tatmin olduğundan bir 'refah devleti'ydi. 1935'ten sonra gücüne meydan okunduğunu ve gücünün yetersiz kaldığını hissedince,

---

ulusla ilişkiden men etmek düşmanca bir davranış olurdu' (*Stresemann's Diaries and Papers* (İng. çev.), ii. s. 69.

37 F. L. Schuman, *International Politics*, s. 356.

38 Zimmern, *Quo Vadimus?*, s. 41.

bir 'güç devleti' haline geldi ve muhalefet bile eski sosyal hizmetler talebi konusundaki ısrarında baskı yapmayı bıraktı. Karşıtlık 'güç' ile 'refah' arasında değildir, 'siyaset' ile 'ekonomi' arasında hiç değildir; karşıtlık gücün farklı dereceleri arasındadır. Güç arayışında askeri ve ekonomik araçların her ikisi de kullanılacaktır.

Otarşi

Ekonominin uygun bir şekilde siyasetin bir boyutu olduğunu bu şekilde belirledikten sonra, ekonomik gücün ulusal politikanın hizmetine sokulma yöntemlerini iki genel kategoriye ayırabiliriz. Bunlardan ilki, amaca uygun bir kelime olan otarşiyle tanımlanan önlemleri içerecektir; ikincisiyse doğrudan diğer ülkeler üzerindeki ulusal etkiyi güçlendirmek üzere tasarlanmış ekonomik önlemleri içerecektir.

Otarşi veya kendi kendine yeterlilik, merkantilist politikanın amaçlarından biriydi ve en eski dönemlerden beri devletlerin bir hedefiydi. Ortaçağda otarşi ekonomik yaşamın doğal ve gerekli bir koşuluydu, çünkü yükte hafif pahada ağır mallar dışındaki diğer malların uzun mesafe nakliyatı kazançlı değildi. Ortaçağın bitişinden itibaren nakliyat yavaş yavaş daha güvenli, ucuz ve hızlı hale geldi. Ülkeler daha az kendine yeterli hale geldi ve artan yaşam standardı kısmen uzmanlaşmış ürünlerin uluslararası mübadelesine dayanıyordu. Ama ancak son yüz yılda buharın gelişi kara ve deniz nakliyatını o kadar hızlı ve ucuz hale getirdi ki çoğu metaın nakliye bedeli artık üretim bedeliyle ilişkili olarak çok düşüktür ve pek çok durumda bir ürünün kullanılacağı veya tüketileceği noktadan 500 veya 5000 mil uzakta üretilmesi bir fark yaratmamaktadır. Emtianın daha fazlasının aynı yerde üretildikçe daha ucuz hale geldiği seri üretim yöntemleri yoğunlaşmayı daha da arttırdı. Bugün sadece ihtiyaçlarımız her zamankinden daha uzmanlaşmış olmakla kalmamakta, aynı zamanda tarihte ilk kez maliyet açısından insan ırkının tükettiği buğdayın tamamını Kanada'da yetiştirmek, yünün tamamını Avustralya'da üretmek, tüm motorlu taşıtları Detroit'te yapmak ve tüm pamukluları İngiltere veya Japonya'da üretmek mümkün ve belki de arzu edilir hale geldiği bir dünyada yaşamaktayız. Uluslararası alanda mutlak *laissez-faire*'in sonuçları, devlet içerisinde *laissez-faire*'in sonuçları kadar büyüleyici ve kabul edilemezdir. Modern koşullar altında, belli bir derece otarşinin yapay olarak teşvik edilmesi düzenli bir toplumsal varoluşun gerekli bir koşuludur.

Bununla birlikte otarşi sadece bir toplumsal gereklilik değil, aynı zamanda bir siyasi güç aracıdır. Öncelikle savaşa hazırlıklı olmanın bir şeklidir.

Merkantilist dönemde hem Britanya'da hem de başka yerlerde yaygın bir şekilde devletin askeri gücünün, mamul malların üretimine bağlı olduğu iddia ediliyordu. Adam Smith, Britanya Denizcilik Yasası'nı ve yerli yelken bezi ve baruta teşvikleri onayladığında, *laissez-faire* doktrinine meşhur istisnalarını ekliyordu. Ama otarşi ilkesi 1791 yılında Temsilciler meclisine bugün de yazılmış olabilecek kelimelerle bütün modern otarşi doktrinini ifade eden bir rapor hazırlayan Amerika Birleşik Devletleri Maliye Bakanı Alexander Hamilton'ın kaleminden klasik tanımına kavuşmuştur. Hamilton'dan 'Birleşik Devletler'i askeri ve diğer temel mallar için yabancı uluslardan bağımsız kılacak [mamullerin üretimini] teşvik etmenin yolları' konusunda tavsiye vermesi istenmişti. Rapordan kısa bir pasaj alıntılanabilir:

> Bir ülkenin sadece zenginliği değil, aynı zamanda bağımsızlığı ve güvenliği de imalatının başarısıyla madden ilişkilidir. Her millet bu hedefler doğrultusunda ülke içerisinde tüm temel ulusal malları bulundurmaya gayret etmelidir. ... Son savaşta Birleşik Devletler'in kendi mallarını tedarik etme kapasitesine sahip olmamasından kaynaklanan büyük utancı, hâlâ net bir şekilde hatırlanmaktadır; gelecekteki bir savaşın, bu kapasitenin zamanında ve etkin eylemle değiştirilmediği takdirde hâlâ geçerli olabileceği bir durumun zararlarına ve tehlikelerine örnek olması beklenebilir.

Ve Hamilton arzulanan sonucun elde edilebileceği tüm yöntemleri sırayla incelemeye devam etmiştir: gümrük vergileri, yasaklar, teşvikler ve primler.[39] Almanya'da sadece elli yıl sonra List 'Alman milliyetinin varlığı, bağımsızlığı ve geleceği, Alman koruma sisteminin gelişmesine bağlıdır' diyordu[40] ve 19. yüzyılın ikinci yarısında peş peşe gelen Prusya zaferleri ileri düzeyde gelişmiş bir sanayi sistemi ile askeri güç arasındaki yakın ilişkiyi ortaya çıkardı.

Bu dönem boyunca Büyük Britanya sınai üstünlüğü sonucunda tüm sınai ürünlerde, bunları üretmek için gereken hammaddelerde olmasa bile, tam bir otarşinin keyfini sürdü. Gıda mallarında 1830 civarında kendine yeterliliği sona ermişti. Ama bu kusur büyük ölçüde denizlerdeki gücü sayesinde gideriliyordu; bu gücü korumak da asli meşgalelerinden biri haline gelmişti. Savaş Zamanında Gıda ve Hammadde Tedariki üzerine bir Kraliyet Komisyonu 1905 yılındaki raporunda Büyük Britanya'da rezerv malların ihtiyati depolanması planlarını ele aldı ve reddetti; hatta yurtiçi üretimi teşvik etmeye

---

39 *Works of Alexander Hamilton*, iv. s. 69 vd.

40 List, *The National System of Political Economy* (İng. çev.), s. 425.

yönelik herhangi bir planı değerlendirmeye bile almadı. Tamamen donanmanın olağan ticaret kanallarını koruma ve yurtiçinde yeterli malların kaçınılmaz yokluğunu telafi etme kapasitesine bel bağlanmıştı.[41] 19. yüzyıl devlet adamlarının otarşinin veya onun yerine geçecek yeterli bir alternatifin siyasi olarak arzu edilir bir şey olduğunun farkında olmadıkları şeklindeki mevcut görüş, olgulardan doğmamıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın tüm ekonomi kavramı üzerindeki etkisi zaten ele alındı. Otarşi politikalarını takip etmeye yönelik etkisi dolaysız ve güçlüydü. Abluka ve dünyanın gemiciliğinin büyük kısmının birliklerin ve cephanenin nakliyatına yönlendirilmesi, hem savaşan taraflar hem de tarafsızlara az ya da çok katı otarşi önlemleri dayattı. Dört yıl boyunca İttifak Devletleri sadece kendi kaynaklarına bağlı olmaya ve kendilerine rağmen Fichte'nin *The Closed Commercial State* [Kapalı Ticaret Devleti] idealini fark etmeye mecbur kaldılar. İtilaf Devletleri için bile, yeni denizaltı silahı denizaşırı ithalata bağımlılığı otarşiye bir alternatif olarak o ana kadar farzedildiğinden daha tehlikeli hale getirdi. İtilaf Devletleri ayrıca otarşiyi hiçbir şekilde üzüntü verici veya geçici bir tedbir olarak değerlendiriyor gibi görünmüyorlardı. Haziran 1916'da Paris'te savaş sonrası ekonomi politikasını konuşmak üzere toplandılar ve 'gecikmeden kendilerini normal ekonomik etkinlikleri için temel önemdeki hammadde ve mamul mallar bakımından düşman ülkelerden bağımsız kılmak için gerekli adımları atma' kararı aldılar.[42] Sonraki yıl bir Britanya Kraliyet Komisyonu 'hammadde arzını kontrol eden yabancı ülkelerden ekonomik baskı gelme ihtimaline karşı özellikle tedbirli olunmalı ve ekonomik bağımsızlığı geliştirmek için hükümetin eyleme geçmesi çok gereklidir' düşüncesiyle bir ürün listesi oluşturdu. Bu politika 1921 tarihli Sanayi Koruma Kanunu'yla yürürlüğe sokuldu. Yurtiçi arzının olmadığı alanlarda, denizaşırı arzın serbestçe kontrolü öncelikli bir hedef haline geldi. Yeterli petrol arzını kontrol etme arzusu, birden fazla petrol üreticisi ülkede aktif bir Britanya politikasına ilham verdi.

Uluslararası alanda savaşı kazanmakta ablukanın oynadığı önemli rol, Milletler Cemiyeti'nin kuruluşunda 'ekonomik yaptırımların' önemini kaçınılmaz hale getirdi. Ablukanın bir başka savaşta muhtemelen her zamankinden daha etkin bir biçimde uygulanacağı açıktı ve otarşi, abluka silahına karşı doğal savunma silahı haline geldi. Bu silahın 1935'te İtalya'ya karşı gerçekten kullanımı, çıkarılan dersin güçlenmesini sağladı. '18 Kasım 1935, İtalyan

---

41 *Supply of Food and Raw Materials in Time of War*, Cmd 2644.

42 Kararlar *History of the Peace Conference*'ta basılmıştır, der. Temperley, v. s. 368-369.

tarihinde yeni bir dönemin başlangıcına işaret etmektedir,' dedi Mussolini Ulusal Odalar Birliği'ne 23 Mart 1936'da verdiği konuşmada. '... İtalyan tarihinin yeni aşaması şu önerme tarafından belirlenecektir: mümkün olan en kısa zamanda mümkün olan en büyük ekonomik bağımsızlığı sağlamak'. Aslında bu doktrin pek yeni değildi; Hamilton, List ve 1917 Britanya Kraliyet Komisyonu'nun söylediklerinin farklı bir ifadesiydi. Ama artan uluslararası tansiyon, sorunu keskinlikle ortaya koydu. Meşhur bir Amerikalı siyaset yazarı 'stratejik önemdeki metalleri' Büyük Britanya ve Birleşik Devletler'in ortak satın alması çağrısında bulunuyordu ve amaç da 'diktatoryal ve "mülksüz" güçlerin bunları satın alması gereken piyasalardan bu metallerin büyük kısmının çıkarılması'ydı.[43] Britanyalı bir yazar da 'hiçbir önlem Alman yeniden silahlanma programını, Britanya'nın İsveç'in tüm mevcut maden üretimini satın alma kararından daha fazla zayıflatamaz' diye ilave ediyordu.[44] Hükümetleri otarşinin askeri değeri konusunda ikna etmek için bu tür uyarılar pek de gerekli değildi. Almanya'nın sentetik materyaller geliştirmesi ve Büyük Britanya'nın gıda ve temel hammadde stoklaması, pek çok önemli semptomdan sadece ikisiydi. Otarşi, gücün diğer unsurları gibi pahalıdır. Bir ülke için önemli bir metada kendine yeterli hale gelmek, bir savaş gemisi yapmak kadar maliyetli olabilir. Harcamalar boşa gidebilir ve elde edilenler maliyeti karşılamayabilir. Ama otarşinin gücün bir unsuru olduğunu ve kendi başına arzu edilir bir şey olduğunu yadsımak, meseleyi muğlaklaştırmak olur.

Politikanın Bir Aracı Olarak Ekonomik Güç

Ekonomik silahın bir ulusal politika olarak ikinci kullanımı, yani yurtdışında güç ve etki kazanmak için kullanımı o kadar kabul görmüş ve serbestçe tartışılmıştır ki burada en kısa özet bile yeterli olacaktır. Bu kullanım iki temel şekil alır (*a*) sermaye ihracı ve (*b*) dış piyasaların kontrolü.

(a) Son zamanlarda sermaye ihracı güçlü devletlerin bilinen bir pratiği olmuştur. Büyük Britanya'nın 19. yüzyıldaki siyasi üstünlüğü, Londra'nın dünyanın finans merkezi olarak konumuyla yakından ilişkilidir. Sadece Büyük Britanya'nın siyasi etki elde etmeye çalışmadığı Avrupa'da Britanya yatırımları az miktardaydı ve yurtdışına yatırılmış tüm Britanya sermayesinin yüzde 5'inden fazlasına tekabül etmiyordu. İçinde bulunduğumuz yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasi gücünü arttırması büyük ölçüde önce Latin Amerika'ya ve 1914'ten bu yana da Avrupa'ya büyük ölçekli borç ve-

43 W. Y. Elliott, *Political Quarterly* içinde, Nisan-Haziran 1938, s. 181.
44 G. D. H. Cole, *Political Quarterly* içinde, Ocak-Mart 1939, s. 65.

ren statüsüyle piyasada ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Siyasi hedeflerin doğrudan devlet yatırımıyla elde edilmesi, Britanya Hükümeti'nin Süveyş Kanalı Şirketi ile Anglo-İran Petrol Şirketi'nden hisse alması veya Çin Doğu Demiryolu'nun Rus Hükümeti sermayesiyle inşa edilmesi gibi durumlarda görülmüştür. Daha çok hükümetler, bankaları veya özel bireyleri ulusal politikanın çıkarına yatırım yapmaya teşvik etmek için güçlerini kullanıyordu. Bu şekilde Fransız-Rus ittifakı, Fransız yatırımcıların Rus hükümetine verdiği 400.000.000£ Fransız sermayesiyle pekiştirildi. Almanya'da 'ticari banka sadece bir kredi örgütü değil, aynı zamanda bir siyasi-ekonomik araçtı; Almanya'nın güç politikasının bir aracıydı.'[45] 19. yüzyıl emperyalizminin bütün politikası, dünyanın geri kalmış kısımlarının Avrupa sermayesinin yatırımlarıyla kalkındırılmasına dayanıyordu. Siyasi çıkarlar, özel yatırımcıların 19. yüzyıl imtiyazlı şirketleri gibi devlet himayesinden veya daha yaygın bir şekilde diplomatik destekten yararlanmalarıyla ilerletiliyordu.[46] Marx bu politikayı 'feodal savaş yapma yöntemini ... merkantilist yöntemle, top güllesini sermayeyle' değiştiren bir politika olarak tarif ediyordu[47] ve Amerika'nın 'dolar diplomasisini' tanımlamak için yeni ve anlamlı bir ifade icat edilmişti:

> Mevcut yönetimin diplomasisi [diyordu Taft 1912'de] modern ticari ilişki fikirlerine cevap vermeye çalışmıştır. Bu politika, doların kurşunların yerine geçmesiyle karakterize edilmiştir. Hem idealist insani duygulara hem sağlıklı politika ve stratejiye hem de meşru ticari amaçlara hitap etmektedir.[48]

Amerikan donanmasının Latin Amerikan sularında sık sık görülmesi (Britanya filosunun başka yerlerde görünmesi gibi) ayrıca eğer dolar kurşuna insani bir alternatifse, siyasi ihtiyaç durumunda kurşunla pekiştirilebileceğini ve pekiştirileceğini göstermiştir.

Yurtdışı sermaye yatırımının 1919'dan sonra bir politika aracı olarak azalan kullanımı, dünya çapında artık sermaye birikimindeki hızlı düşüşle ve pek çok potansiyel borçlunun iflasıyla açıklanıyordu. Ama yine de çok sayıda bilinen örnek verilebilir. Fransa, Polonya ve Küçük Antant üzerindeki etkisini bu ülkelere verdiği bol miktarda kamusal ve özel borç ve kredilerle art-

---

45 W. F. Bruck, *Social and Economic History of Germany*, s. 80.

46 Bu konu geniş bir şekilde Eugene Staley'nin *War and the Private Investor* adlı eserinde tüm ayrıntılarıyla incelenmiş ve sayısız örnek verilmiştir. Bay Staley'nin vardığı başlıca sonuç, resmi politikanın nadiren önemli bir ölçüde özel yatırımdan etkilendiği ve özel yatırımın sürekli olarak resmen yönlendirildiği ve bir politika aracı olarak teşvik edildiğiydi.

47 Marx, *Gesammelte Schriften*, i. s. 84.

48 Başkanın Kongreye Yıllık Mesajı, 3 Aralık 1912.

tırdı. Birkaç ülke Avusturya'nın bağımsızlığını korumak için Avusturya'ya borç verdi veya garanti etti; ve 1931'de Fransız finansal baskısı Avusturya'yı Almanya ve Avusturya arasında bir gümrük birliği projesinden vazgeçmek zorunda bıraktı. 1931'den sonra Fransa'nın Orta Avrupa üzerindeki etkisinin hızla azalması, Fransa'nın krizden beri bu ülkelere finansal yardım yapma politikasına devam edememesiyle yakından ilişkilidir. Aralık 1938'de Fransız Schneider-Creusot grubunun, Skoda Holding'deki payını Çekoslovak Hükümeti'ni temsil eden Çekoslovak bir gruba sattığı açıklandığında, bir *The Times* muhabiri 'bu satış Fransa'nın Orta Avrupa'dan çekilmesinin bir diğer işaretidir ve Fransa'nın siyasi yayılma dönemine bir son vermiştir,' yorumunu yaptı.[49] 1932'den sonra Britanya piyasasında yabancı borçlar meselesiyle ilgili gayriresmi bir ambargo uygulandığında, Büyük Britanya'nın dış borç verme işlemlerinin siyasi denetime tabi olduğunu söylemek makul olurdu. 1938 ve 1939 yıllarında Türkiye'ye Büyük Britanya ve Almanya tarafından, Çin'e de Amerika Birleşik Devletleri ve Büyük Britanya tarafından siyasi nedeni pek de gizlenmeden 'ticari' kredilerin verildiği görüldü.

(*b*) Dış piyasaları kontrol etme mücadelesi, siyasetle ekonominin etkileşimine bir diğer örneği teşkil eder; çünkü çoğu zaman siyasi gücün ekonomik değer için piyasalar ele geçirmek amacıyla mı kullanıldığına, yoksa piyasaların siyasi gücü tesis etme ve kuvvetlendirmek için mi elde edilmeye çalışıldığına karar vermek imkânsızdır. Piyasalar için verilen mücadele, iki dünya savaşı arasındaki ekonomik savaş döneminin en karakteristik özelliği olmuştur. Kendisini her yerde gösteren yoğun ihracat baskısını sadece siyasi rekabete atfetmek yanlış olurdu. Modern sanayi yapısında, pek çok metaın en ekonomik üretim ölçeği, çoğu ulusal piyasanın tüketim kapasitesini aşar ve koruma altındaki bir yurtiçi piyasasında pahalıya, serbest bir dış piyasada ucuza satmak ('damping'in özü de budur) salt ticari açıdan tamamen mantıklı bir politika olabilir. Fakat dampingin bir politika aracı olarak kullanımı tartışmasızdır ve güçlü ülkeler 'doğal' piyasalarını, siyasi çıkarlarının olduğu ve siyasi etkilerinin en kolay şekilde kullanılabileceği alanlarda buldular. Orta ve Güneydoğu Avrupa'nın Almanya'nın 'doğal' piyasaları olmasının başlıca sebebi, bu bölgelerin Alman askeri gücü için erişilebilir olmasıdır. Alman yeniden silahlanması ve bu bölgelerde Alman ekonomik nüfuzunun kurulması eşzamanlı gerçekleşmiştir. Siyasi ve ekonomik gücün iç içe geçmesine hayranlık verici bir örnek Britanya'nın Mısır'daki konumunda görülebilir. 19.

---

49 *The Times*, 29 Aralık 1938.

yüzyılın son yirmi yılında Britanya'nın Mısır'a ekonomik olarak nüfuz etmesi, Britanya'nın ticaret yollarını ve stratejik iletişim hatlarını korumak için ele geçirilen Süveyş Kanalı'ndaki Britanya çıkarlarının korunması için tasarlanan askeri işgalin bir sonucudur.

İhracatı teşvik etmek ve dış piyasaları ele geçirmek için kullanılan yöntemler tartışma gerektirmeyecek kadar iyi bilinmektedir. En basit yöntem, ihracatı finanse etmek için borç veya kredi verilmesiydi. 1914'ten önce Büyük Britanya piyasalar sorunuyla o kadar az meşguldü ki Londra'da yabancı borçluların bulduğu borçlar, alınacak borcun nerede harcanacağına ilişkin herhangi bir koşul getirmiyordu. Başka yerlerde bulunan borçlar genellikle paranın tamamının veya büyük kısmının borçlu tarafından borç veren ülkede harcanması koşuluna bağlanıyordu.[50] 1919'dan beri bu koşul neredeyse evrensel olarak uygulanmıştır. Büyük Britanya'da iki hükümet kurumu, Koloni Kalkınma Fonu ve İhracat Kredileri Teminat Departmanı, ilki İmparatorluğa, ikincisi de yabancı ülkelere yapılan Britanya ihracatını finanse etmekle ilgileniyordu. 1939'dan önce İhracat Kredileri Teminat Departmanı'nın operasyonları resmen salt ticari karaktere sahip olarak tarif ediliyordu. Ama 1939'da geçirilen bir yasayla Departman'ın verebileceği teminat limiti arttırıldı ve 'onların [Ticaret Kurulu] teminat verilmesinin ulusal çıkara uygun göründüğü hallerde' işlem teminatı için 10.000.000£ tahsis edildi.[51] Bu tedbiri Avam Kamarası'na sunarken Ticaret Kurulu Başkanı Büyük Britanya'nın 'Almanya'ya karşı bir ticaret savaşı ilan ettiği' iddialarını yalanladı, ama bu tedbiri bir 'ekonomik yeniden silahlanma' olarak tanımladı ve 'şu anda gerçekleştirmeye çalıştığımız ekonomik yeniden silahlanma tıpkı diğer yeniden silahlanmamız gibidir', diye ilave etti.[52] Haziran 1939'da 10.000.000£ olan rakam 60.000.000£'a yükseltildi. İhracat teşvikleri ve kur manipülasyonları, sadece ihracat kredilerinin dolaylı şekilleridir.

Bununla birlikte, piyasaları ele geçirmenin en karakteristik modern yöntemi ve ona eşlik eden siyasi güç karşılıklı ticaret anlaşmalarıdır, yani şeffaf bir örtüyle gizlenmiş bir değiş tokuş sistemine geri dönüştür. Dolayısıyla Britanya'nın Arjantin'den et ve hububat alımı ve Danimarka ile Baltık devletlerinden domuz eti ve tereyağı alımı bu ülkelerde Britanya kömürü ve mamul

---

50 Fransa ve Avusturya'dan örnekler C. K. Hobson tarafından verilmiştir, *The Export of Capital* (1914), s. 16. Rusya ve Belçika da genellikle bu koşulu empoze eden borç veren ülkeler arasındaydı.

51 1938'de Dışişleri Bakanlığı'ndan bir bürokratın İhracat Kredileri Teminat Departmanı'na atanması önemli olabilir.

52 Avam Kamarası, 15 Aralık 1938: *Official Report*, st. 2319.

ürünleri için piyasayı güvence altına almıştır. Ottawa Anlaşmaları aynı temanın biraz daha karmaşık bir versiyonuydu. Almanya, Orta Avrupa ve Balkan ülkelerinde daha karlı başka bir pazar bulamayan yerel ürünleri (başta hububat ve tütün) satın alarak sadece Alman malları için bir piyasayı değil, aynı zamanda bir siyasi etki alanını da güvence altına almış oldu. Bu bölgedeki Fransız siyasi etkisinin yapay niteliğinin belirtilerinden biri, ticaretinde önemli bir pay edinememesiydi. Satın alma gücü uluslararası bir varlık haline geldi ve fiyatın artık hakim etken olmaması (Almanya Güneydoğu Avrupa'daki çoğu satın almasını dünya fiyatlarının üzerinde bir orandan gerçekleştiriyordu) kontrolü alıcıya değil üreticiye veriyordu. Böylece yüksek bir nüfusa sahip ve yüksek yaşam standardına sahip ülkelerin eline yeni bir güç verilmiş oldu. Ama bu aşırı kullanıldığında kendini yok etmeye meyilli tükenen bir varlıktı.

Ekonomik Güç ve Uluslararası Ahlâk

Sonuç niteliğinde bir değerlendirme, ekonomik silahın siyasi gücün bir aracı olarak kullanımına ilişkin bu özeti toparlayabilir. Ekonomik silahın askeri silahın yerine geçmesi, Marx'ın sermayenin topun yerine geçmesi dediği şey, üstün ahlâktan çok üstün gücün belirtisidir. Birkaç basit örnekle bu görülebilir. Moskova'da Metro-Vickers mühendislerinin yargılanmasından rahatsız olan Büyük Britanya, Sovyet mallarının ithalatına ambargo koyarak tatmin olabiliyordu. İtalyan bir subayın öldürülmesinden rahatsız olan İtalya bu ekonomik tedbirden faydalanamıyordu (çünkü Yunan mallarının ithalatına uygulanacak bir İtalyan ambargosu göz ardı edilebilirdi); ancak Corfu Adası'nı bombalamak gibi vahşi bir askeri yöntemle tatmin olabilirdi. 1931 yılında Büyük Britanya, gayrisiyasi ve görünüşte tesadüfi olan yöntemlerle daha sonra 'sterlin bloğu' olarak bilinen sistemi kurdu. Almanya, Orta ve Güneydoğu Avrupa'da benzer bir 'mark bloğu' kurmak için, açıkça siyasi olan ve güç kullanma tehdidi de içeren yöntemlere başvurmak zorundaydı. Britanya'nın ekonomik ve finansal gücü, Büyük Britanya'nın İspanyol iç savaşına müdahaleden kaçınmasına imkân verdi. Britanya hükümeti, Almanya ve İtalya'nın İspanya'da kalıcı hakimiyet kurmasını savaşın meselesi ne olursa olsun engellemek için 'sterlin kurşunlara' güveniyordu. Uzakdoğu konusunda ise aynı dönemde Başbakan 'savaş bittiğinde ve Çin'in yeniden inşası başladığında, bu ülkeden bir miktar yardım almadan Çin'in yeniden inşası mümkün olmayacaktır,' yorumunu yaptı.[53] Birleşik Devletler'in uluslararası

53 Avam Kamarası, 1 Kasım 1938, yeniden basımı N. Chamberlain, *The Struggle for Peace* içinde, s. 340.

ticarette ve finansta artan gücü, Birleşik Devletler hükümetinin, isyankâr Latin Amerikan cumhuriyetlerinin topraklarına denizcilerini çıkartmak şeklindeki geleneksel pratiğini terk etmesine ve 'iyi komşuluk' politikası benimsemesine imkân veren nedenlerden biriydi.

Ancak bu noktanın bütün 'saldırganlık' ve toprak ilhakı sorunu için daha geniş bir uygulama alanı vardı. Gücün bu boyutunu en iyi sergileyen belgelerden biri, Rusya'nın Pekin maslahatgüzarının 1910 yılında Rus Hükümeti'ne gönderdiği bir mektuptu:

> Eğer ekonomik olarak yeterince güçlü olsaydık [diye yazıyordu bu dürüst diplomat], tüm çabalarımızı ekonomik bir anlaşma yapmaya yöneltmek daha basit olurdu. Fakat, eğer benim korktuğum gibi bunu yaparak sadece yabancılara hizmet edersek ve elde edilenden kendimiz bir kazanç sağlamayı başaramazsak (örneğin gerçekten 1881 ticaret anlaşmasındaki olağanüstü avantajlardan kazanç sağlamayı başaramamıştık), bana göre şu ana kadar izlediğimiz toprak ele geçirme politikasından ayrılmak için bir sebep yoktur.[54]

Uzakdoğu üzerine yazan Britanyalı bir yazar da benzer bir gözlemde bulunmuştur:

> 19. yüzyılda İngiltere'nin savunduğu şekliyle Serbest Ticaret, salt ticari rekabette güçlü olanın hedefiydi. Getirdiği özel haklarla 'etki alanı', doğrudan siyasi güç uygulayarak bu rekabetteki zayıflığını telafi etmeye çalışan devletlerin hedefiydi.[55]

Büyük Britanya'nın 19. yüzyıl boyunca elinde tuttuğu denizlerdeki rakipsiz üstünlüğü ve ekonomik üstünlük, Çin'de asgari askeri güç ve ekonomik ayrımcılıkla hakim bir konum edinmesine imkân verdi. Rusya gibi görece daha zayıf bir güç, benzer bir sonucu ancak çıplak saldırganlık ve ilhakla elde etmeyi umabilirdi. Daha sonra Japonya da aynı dersi aldı. Meşhur Ocak 1907 bildirisinde Crowe, Büyük Britanya'nın 'zayıf toplumların doğal hamisi' olduğunu ve açık piyasa serbest ticaret politikasıyla 'kuşkusuz diğer ulusların ilgili dostluğunu güçlendirmeyi' başardığını ileri sürüyordu.[56] Bu argüman, Büyük Britanya'nın içkin ekonomik gücüyle ve bunun mümkün kıldığı serbest ticaret politikasıyla, diğer hiçbir gücün ilgili ülkelerin siyasi bağımsız-

---

54 B. de Siebert, *Entente Diplomacy of the World War*, s. 20.

55 G. F. Hudson, *The Far East in World Politics*, s. 54.

56 *British Documents on the Origins of the War*, der. Gooch ve Temperley, iii. s. 403.

lığına karışmadan başaramayacağı bir dolaylı etki ve kontrol uygulamayı başardığı eklenerek geliştirilebilir. Ve bu avantaj, diğer güçler için zor olacak bir şeyi, Büyük Britanya'nın küçük ulusların siyasi bağımsızlığının savunucusu gibi görünmesini doğal bir şey haline getirdi. Mısır'da, Büyük Britanya askeri ve ekonomik hakimiyetini ülkenin şeklî bağımsızlığıyla uzlaştırmıştır. Aynı yerde daha zayıf bir güç benzer bir etkiyi elde etmek için ilhak yoluna başvurmak zorunda kalırdı. Büyük Britanya Irak üzerindeki resmi otoritesinden vazgeçip oradaki çıkarlarını muhafaza etmeyi başarırken, Fransa Suriye'de aynı adımı atamamıştı. Sovyet Hükümeti'nin 1931'de getirdiği 'ekonomik saldırmazlık' paktı önerisi, o günün en güçlü üç devleti Büyük Britanya, Fransa ve Birleşik Devletler tarafından çok büyük bir düşmanlıkla karşılandı.

Yine de ekonomik silah kullanımının askeri silah kullanımından daha az ahlâksızlık olduğu şeklindeki yaygın görüşü mesnetsiz olarak reddetmek güçtür. Bu her zaman doğru olmayabilir. Savaş zamanında abluka, bir dizi hava saldırısı kadar fazla acıya neden olabilir. Ama genel olarak, amaçlanan hedef aynıysa, dolarların kurşunlardan daha insani olduğunda bir doğruluk payı vardır. Sovyet mallarına ambargo koymak Yunanları bombalamaktan daha az ahlâksızlıktır. Belli bir derece siyasi bağımsızlığı muhafaza eden bir ekonomik kontrol şeklinin (Birleşik Devletler'in Orta Amerika'daki kontrolü gibi) tabi uluslar için daha kabul edilebilir ve dolayısıyla doğrudan siyasi kontrolden (Almanya'nın 1939'da Bohemya ve Moravya'daki kontrolü gibi) daha az ahlâksızlık olduğundan makul bir şüphe duyulamaz. Yoksulların zenginlerden daha fazla hırsızlık yapma ihtimali olduğu doğrudur ve bu bizim ferdi hırsızlık vakalarıyla ilgili ahlâki yargımızı etkiler. Ama hırsızlık kendi başına genellikle ahlâksızlık olarak görülür. Bu sadece ahlâkın kendisinin güç meselelerinde ne şekillerde bulunduğunun bir göstergesidir.

Ahlâk meselesi daha sonra bir değerlendirme gerektirecektir. Şu an için bu alanda çıkarılması gereken en önemli ders, ekonomik ve askeri güç arasındaki popüler ayrımın aldatıcı karakteridir. Tüm siyasi eylemin bir unsuru olan güç bir ve bölünmezdir. Aynı amaçlar için askeri ve ekonomik silahlar kullanır. Güçlü olan daha küçük ve daha 'medeni' silahları tercih etmeye meyillidir, çünkü genellikle amaçlarını elde etmek için bunlar yeterli olacaktır ve bu yeterlilik olduğu müddetçe daha tehlikeli olan askeri silaha başvurmanın cazibesi altında değildir. Ama ekonomik güç askeri güçten tecrit edilemez, askeri güç de ekonomik güçten tecrit edilemez. Her ikisi de siyasi gücün ayrılmaz parçalarıdır ve uzun vadede biri, diğeri olmadan çaresizdir.

KANAAT ÜZERİNDE GÜÇ

Kanaat üzerinde güç üçüncü güç biçimidir. 'Gemilerimiz var, adamlarımız var, paramız da var', diye şarkı söyleyen 'Jingolar' siyasi gücün üç temel unsurunu isabetli bir şekilde teşhis etmişlerdir: silahlar, insan gücü ve ekonomik güç. Ama insan gücü sadece kelle sayısıyla ölçülmez. Hume'un belirttiği gibi 'Mısır Sultanı veya Roma İmparatoru zararsız tebaasını kendi duygularına ve eğilimlerine rağmen vahşi hayvanlar gibi yönlendirebilir. Ama en azından memluklarını veya pretoryan gruplarını insan gibi kendi fikirleriyle yönetmelidir.'[57] Dolayısıyla kanaat üzerinde güç siyasi hedefler için askeri ve ekonomik güçten daha az önemli değildir ve daima onlarla yakından ilişkili olmuştur. İkna sanatı her zaman bir siyasi liderin donanımının gerekli bir parçası olmuştur. Retoriğin devlet adamlığı yıllıklarında uzun ve onurlu bir tarihi vardır. Ama propagandayı ayrı bir modern silah olarak gören popüler görüş yine de özü itibariyle doğrudur.

Modern Dünyada Propaganda

Son zamanlarda kanaat üzerinde güce atfedilen artan önemin en bariz nedeni, siyasetin genişleyen tabanıdır. Bu durum kanaatleri siyaseten önemli kişi sayısını muazzam şekilde arttırmıştır. Görece modern zamanlara kadar, etkilenmeye değer kanaati olanların sayısı çok azdı, yakın çıkar ilişkileriyle bağlılardı ve genel olarak yüksek eğitimlilerdi ve ikna araçları buna mukabil sınırlıydı. Hitler'in sözleriyle 'bilimsel serimleme' entellijansiya içindi. Modern propaganda silahı ise kitleler içindi.[58] Hıristiyanlık tarihte kitlesel bir cazibeye sahip olmuş ilk büyük hareketti. Uygun bir şekilde geniş kitlelerin kanaati üzerindeki gücün potansiyelini ilk anlayan ve geliştiren Katolik kilisesiydi. Ortaçağda Katolik kilisesi belli görüşleri yayan ve onlara zıt diğer görüşleri yok eden bir kurumdu ve gücünün sınırları dahilinde öyle de kaldı: ilk sansür kurulunu ve ilk propaganda organizasyonunu oluşturdu. Çağdaş bir tarihçinin ortaçağ kilisesini ilk totaliter devlet olarak değerlendirmesinde büyük doğruluk payı vardır.[59] Reform hareketi Kiliseyi Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde İmparatorluğun kendisine bahşettiği kanaat üzerindeki gücünden, zenginliğinden ve otoritesinden mahrum bıraktı.

Modern kitlesel şekliyle kanaat üzerinde güç sorunu, ekonomik ve askeri teknikteki gelişmelerle, bireysel zanaatkarlık yerine seri üretim sanayinin

---

57 *The Philosophical Works of David Hume*, iv. s. 31.
58 Hitler, *Mein Kampf*, s. 196.
59 G. G. Coulton, *Mediaeval Panorama*, s. 458 vd.

gelmesi ve zorunlu askerlikle vatandaş ordularının gönüllü profesyonel kuvvetlerin yerini almasının sonucudur. Çağdaş siyaset, sesi en yüksek çıkanın, en etkili olanın ve propagandanın en kolay ulaştığı kesimleri büyük şehirlerde veya çevresinde yaşadığı az ya da çok siyasi bilinç sahibi geniş halk kitlelerinin kanaatine derinden bağımlıdır. Bu sorunu hiçbir modern hükümet göz ardı edemez. Görünüşte demokrasilerin ve totaliter devletlerin bu soruna yönelik benimsedikleri tavır taban tabana zıttır. Demokrasiler, kitle kanaatini dikkate alıyormuş gibi görünürler; totaliter devletler bir standart belirler ve ona uyulmasını sağlarlar. Pratikteyse zıtlık daha az belirgindir. Totaliter devletler politikalarını belirlerken kitlelerin iradesini ifade ettiklerini iddia ederler ve bu iddia tamamen boş değildir. Demokrasiler veya demokrasiyi kontrol eden gruplar, kitle kanaatini şekillendirme ve yönlendirme sanatında tamamen masum değildir. Totaliter propagandacılar, ister Marksist ister Faşist olsun, sürekli olarak demokratik ülkelerde bulunan kanaat özgürlüğünün aldatıcı karakterinde ısrar ederler. Demokrasilerin ve totaliter devletlerin kitle kanaatine yönelik tavırlarında sağlam bir farklılık katmanı vardır ve bu da kriz anlarında belirleyici bir etken olabilir. Ama her ikisi de kitle kanaatinin büyük önem taşıdığı konusunda hemfikirdir.

Kitle kanaatini siyasette fevkalade önemli hale getiren aynı ekonomik ve toplumsal koşullar, onu yönlendirmek için emsalsiz çeşitlilik ve etkinlik sahibi araçlar da yaratmıştır. Bu araçların en eskisi ve belki de hâlâ en güçlüsü, genel halk eğitimidir. Eğitimi sağlayan devlet zorunlu olarak içeriğini de belirler. Hiçbir devlet müstakbel vatandaşlarının okullarda, dayandığı ilkeleri için yıkıcı öğretileri benimsemesine müsaade etmeyecektir. Demokrasilerde çocuğa demokrasideki özgürlüklere değer vermek öğretilir. Totaliter devletlerde ise totalitaryanizmin gücüne ve disiplinine hayran olmak öğretilir. Her ikisinde de kendi ülkesinin gelenek, inanç ve kurumlarına saygı duymak ve ülkesinin diğerlerinden daha iyi olduğunu düşünmek öğretilir. Bu erken bilinçsiz şekillendirmenin etkisini abartmak güçtür. Marx'ın 'işçinin ülkesi yoktur' sözü, işçi milli eğitimden geçtiği için artık doğru değildir.

Ama bugün propagandadan bahsettiğimizde, aklımıza temelde genel eğitimin kullanılmasını mümkün kıldığı diğer araçlar gelir: radyo, film ve popüler basın. Radyo, film ve basın tamamen modern sanayinin karakteristik özelliğini paylaşır, yani seri üretim, yarı tekel ve standardizasyon ekonomik ve etkin çalışmanın bir koşuludur. Bunların yönetimi gelişimin doğal yönünde giderek daha az elde yoğunlaşmıştır ve bu yoğunlaşma kanaatin merkezi kontrolünü kolaylaştırır ve kaçınılmaz hale getirir. Kanaatin seri üretimi,

malların seri üretiminin doğal sonucudur. Tıpkı 19. yüzyıl siyasi özgürlük anlayışının, ekonomik güç artışı ve yoğunlaşması nedeniyle nüfusun geniş kitleleri için aldatıcı hale gelmesi gibi, 19. yüzyıl düşünce özgürlüğü anlayışı da, kanaat üzerindeki gücün bu yeni ve son derece güçlü araçlarının gelişmesiyle esaslı bir şekilde değişmektedir. Propaganda kelimesinin pek çok zihinde hâlâ uyandırdığı önyargı,[60] devletin sanayi ve ticareti kontrol etmesine yönelik önyargıyla yakın benzerlik taşır. Eski liberal anlayışa göre, ticaret ve sanayi gibi kanaatin de yapay düzenleme olmadan kendi doğal akışına bırakılması gerekir. Bu anlayış, modern koşullarda kanaatin de ticaret gibi yapay kontrollerden muaf olamayacağı katı gerçeği karşısında yıkılır. Mesele artık insanların siyaseten kanaatlerini açıklamakta özgür olmaları gerekip gerekmediği değildir; mesele kanaat özgürlüğünün geniş halk kitleleri için, şu ya da bu yerleşik çıkarın yönlendirdiği sayısız propaganda şeklinin etkisine tabi olmaktan başka bir anlamı olup olmadığıdır. Totaliter ülkelerde radyo, basın ve film, mutlak surette hükümetler tarafından kontrol edilen devlet endüstrileridir. Demokratik ülkelerde koşullar değişkenlik gösterir, ama her yerde merkezi kontrol yönüne meyleder. Hükümet makinesinden tamamen bağımsız kalamayacak kadar toplum için önemli ve güçlü muazzam şirketler ortaya çıkar ve onlar da devlet tarafından resmen kontrol edilmeye bir alternatif olarak devletle gönüllü işbirliğini uygun bulurlar. Kanaatin ulusallaştırılması, her yerde sanayinin ulusallaştırılmasıyla el ele gelişir.

Politika Aracı Olarak Propaganda

Kanaat üzerindeki gücün olağan bir dış politika aracı olarak organize kullanımı modern bir gelişmedir. 1914'ten önce uluslararası ilişkilerde hükümetlerin propagandaya başvurduğu durumlar olmuştu. Basın Bismarck ve diğer devlet adamları tarafından serbestçe kullanılmıştı, ama genel kamuoyunu etkileme aracı olmaktan ziyade yabancı hükümetlere beyanat vermek için. Misyoner ve tüccar arasındaki işbirliği ve her ikisinin de askeri güç tarafından desteklenmesi, propaganda ile ekonomik ve askeri güç arasında ulusal yayılma çıkarı doğrultusunda kurulan gayriresmi birliğin 19. yüzyıldan bilinen bir örneğiydi. Ama propaganda alanı sınırlıydı ve onu yoğun bir şekilde kullananlar sadece devrimcilerdi. Hükümetlerin sistematik olarak propagandaya başvurması onursuzluk ve itibarsızlık olarak görülüyordu.

---

60 'İsterdim ki' diyordu İçişleri Bakanı 28 Temmuz 1939'da Avam Kamarası'nda, 'dünyanın hiçbir yerinde Hükümet propagandasına gerek olmasın. Hâlâ bu savaş yıllarının nahoş mirasının yok olduğunu görecek kadar uzun yaşamak istiyorum' (*Official Report*, st. 1834).

1914-1918 savaşının taraflarının 'psikolojik savaşın ekonomik savaş ve askeri savaşa eşlik etmesi gerektiğini' fark etmeleri uzun sürmedi.[61] Kendi tarafının moralini muhafaza etmek ve diğer tarafınkini bozmak ve çökertmek askeri ve ekonomik cephelerde başarının bir koşuluydu. Propaganda bu iki hedefe de ulaşmanın aracıydı. Düşman birliklerini isyana teşvik etmek için düşman hatlarına broşürler atılırdı ve bu prosedür, çoğu yeni savaş silahında olduğu gibi ilk başta uluslararası hukuka aykırı bulunarak kınanmıştı.[62] Üstelik yeni savaş koşulları, diğer açılardan olduğu gibi bu açıdan da, muharip ile sivil arasındaki ayrımı geçersiz kılmıştı ve sivil nüfusun morali ilk kez askeri bir hedef haline gelmişti.

> Uzun mesafeli bombardıman [diye yazıyordu Britanya Genelkurmay Başkanı Ocak 1918'de] azami moral etkisini ancak bombalama sürekli olarak bombalanan her bölgede devamlı bir kaygı yaratacak kadar kısa aralıklarla tekrarlanırsa ortaya çıkaracaktır. Sanayi üretimini sekteye uğratan ve kamu güvenini sarsan işte bu tekrarlı saldırılardır, tek tek seyrek saldırılar değil.[63]

Diğer savaşan ülkelerin ordu komutanları da kuşkusuz aynı sorunu aynı açıdan ele alıyorlardı. Sivil nüfusun demoralize edilmesi, sadece birçok hava saldırısının değil, aynı zamanda Paris'in Almanlar tarafından 'koca Bertha' ile uzun mesafeli bombardımana tutulmasının da asıl amacıydı. Bomba ve güllenin etkisi, özellikle savaşın son aylarında basılı propagandayla da pekiştiriliyordu. Birinci Dünya Savaşı boyunca, bu üç güç formu arasındaki yakın karşılıklı bağımlılık sürekli olarak görülüyordu. Her iki tarafta da propagandanın hem yurtiçinde hem de tarafsız ve düşman ülkelerde başarısı, askeri ve ekonomik mücadelenin gidişatındaki değişimlere göre artıyor ve azalıyordu. Müttefiklerin uzun süreli ablukası ve cephedeki zaferleri Alman kaynaklarını felce uğrattığında, Müttefik propagandası büyük etkinlik kazandı ve son darbenin vurulmasında önemli bir rol oynadı. 1918 zaferi askeri güç, ekonomik güç ve kanaat üzerinde gücün başarılı bir birleşimiyle kazanıldı.

Propagandanın öneminin savaşın sonraki aşamalarında genel kabul görmesine rağmen, propaganda hâlâ neredeyse herkes tarafından düşmanlı-

---

61 H. D. Lasswell, G. G. Bruntz'un *Allied Propaganda and the Collapse of the German Empire* adlı kitabının önsözü içinde. Bu kitap konu hakkındaki en kapsamlı incelemedir.

62 1917'de Almanlar tarafından esir alınan iki Britanyalı havacı, savaş yasalarına aykırı bu tür broşürler attıkları için on yıl ağır işçiliğe mahkum edildi. Britanya'nın misilleme tehdidi sonucunda cezalar affedildi. Bu pratik 1923'te Cenevre hava savaşları kurallarında açıkça tasdik edilmişti (Bruntz, age., s. 142-144).

63 *The War in the Air* (Britanya'nın Resmi Savaş Tarihi), H. A. Jones vi. Ek VI, s. 26.

ğın bir dönemine özellikle uygun bir silah olarak görülüyordu. 'Düşman siperlerine bombalar gönderdiğim gibi veya onlara zehirli gaz sıktığım gibi,' diye yazıyordu Lenin ve ekibini gizli bir trenle Rusya'ya göndermekten öncelikle sorumlu olan Alman generali, 'bir düşman olarak onlara karşı propagandayı kullanma hakkına da sahibim.'[64] Savaşın sonunda propaganda bakanlıklarının ve departmanlarının kaldırılması, seferberliğin sona erdirilmesinde otomatik bir adımdı. Ancak ateşkesten sonra yirmi yıl içinde, hâlâ şeklen barış zamanı olan bir dönemde, pek çok hükümet savaş döneminde bile eşi olmayan bir yoğunlukta propaganda yapıyordu ve her ülkede yurtiçinde ve yurtdışında kanaati etkilemek için yeni resmi ve yarı resmi ajanslar türemişti. Bu yeni gelişmeyi mümkün ve kaçınılmaz kılan, uluslararası siyasetin popülerleşmesi ve propaganda yöntemlerinin etkinliğinin artmasıydı. Bu iki süreç de devam edeceğe benzediğinden, propagandanın kalıcılığı kesin görünmektedir. Propagandayı uluslararası ilişkilerde olağan bir araç olarak ilk kez kullanma inisiyatifi Sovyet hükümetine aitti. Bunun nedenleri kısmen tesadüfiydi. Bolşevikler Rusya'da iktidarı ele geçirdiklerinde, kendilerini uluslararası çatışmanın normal askeri ve ekonomik silahları bakımından çaresizce zayıf bir konumda buldular. Onların konumundaki başlıca güç unsuru, diğer ülkelerdeki kanaat üzerindeki etkileriydi ve dolayısıyla bu silahı en ileri derecede değerlendirmeleri doğal ve gerekliydi. İlk günlerde propaganda broşürleri dağıtarak ve savaş hatları arasında kardeşlik hissi yaratarak Alman ordularını dağıtabileceklerine ciddi ciddi inanıyorlardı. Daha sonra, Müttefiklerin iç savaşta kendilerine müdahalesini engellemek için Müttefik ülkelerinde propaganda yapmaya bel bağladılar. Propaganda, etkili bir Kızıl Ordu'nun kurulmasıyla desteklenmeseydi, kendi başına etkisiz olduğu görülebilirdi. Fakat propagandanın oynadığı rolün önemi, daha sonra Bolşevik propagandasının yarattığı korkunun yıllarca hissedilmesinden ve pek çok Avrupa ve Asya ülkesinde hâlâ tükenmemiş olmasından bellidir. Sovyet Rusya, Komünist Enternasyonal formunda geniş ölçekli kalıcı bir uluslararası propaganda örgütü kuran ilk modern devletti.

Bununla birlikte kanaat üzerinde kontrolün, Sovyet Rusya'nın politikasında öncelikli bir konum edinmesinin daha derin bir nedeni vardı. Ortaçağın sona ermesinden beri, hiçbir siyasi örgüt evrensel hakikatin kaynağı veya evrensel gerçeğin misyoneri olduğunu iddia etmemişti. Sovyet Rusya uluslararası bir doktrini vazeden ve etkili bir dünya çapında propaganda örgütü-

64 Hoffmann, *War Diaries* (İng. çev.), ii. s. 176.

nü kuran ilk ulusal birimdi. Bu yenilik o kadar devrimci görünmüştü ki, Komünist Enternasyonal başta Sovyet hükümetinin gücüyle hiçbir bağının olmadığını iddia etti. Ama yönetim ayrıntılarında etkili olabilecek bu ayrım, asla önemli politika meselelerine uygulanmadı ve Sovyet devleti Stalin yönetiminde konsolide olduktan sonra nazik bir kurgudan başka bir şey ifade etmiyordu. Bu gelişmenin kendi yerelliğinin çok ötesinde bir önemi vardır ve bize bugün 'ideolojiler' denen şeylerin uluslararası siyasetteki yeri sorunu hakkında ipuçları verir. Eğer kanaat üzerinde gücün diğer güç biçimlerinden ayrılamayacağı doğruysa ve dolayısıyla güç uluslararasılaştırılamazsa, siyasette uluslararası kanaat diye bir şey olamaz ve uluslararası propaganda en az uluslararası ordu kadar kavramsal bir çelişkidir. Bu görüş paradoksal görünse de, son derece inandırıcı argümanlarla desteklenebilir ve hem bu görüş hem de sonuçları dikkatli bir inceleme gerektirmektedir.

Ulusal Propaganda mı Uluslararası Propaganda mı?

İnsanlığı güçlü bir şekilde etkileyen çoğu siyasi fikir, evrensel olduğu iddia edilen ilkelere dayandırılmıştır ve dolayısıyla en azından teoride uluslararası bir niteliğe sahiptir. Fransız Devrimi'nin fikirleri, serbest ticaret, 1848'deki orijinal haliyle veya 1917'deki yeniden canlanmış haliyle komünizm, Siyonizm, Milletler Cemiyeti fikri, bunların hepsi ilk bakışta (niyet itibariyle öylelerdi zaten) siyasetten koparılmış ve uluslararası propagandayla güçlendirilmiş uluslararası kanaat örnekleridir. Ama tefekkür bu ilk izlenime bazı sınırlar koyacaktır. Bu fikirlerden herhangi biri ulusal bir şekil alana ve ulusal güç tarafından desteklenene kadar ne ölçüde siyaseten etkili olabilmiştir? Cevap kolay değildir. Albert Sorel'in, Fransız devrimcilerin coşkusunun gittiği yöne ilişkin meşhur bir pasajı vardır:

> Yeni doktrinlerin propagandasını yapmakla Fransız gücünün genişletilmesini, insanlığın özgürleşmesiyle Cumhuriyetin azametini, aklın hükmüyle Fransa'nın hükmünü, halkların özgürleştirilmesiyle devletlerin fethedilmesi, Avrupa devrimiyle Fransız Devrimi'nin Avrupa üzerindeki hakimiyetini ... birbirine karıştırıyorlar.[65]

Napolyon'un askeri gücü, bilindiği gibi tüm Avrupa'da 1789'un fikirlerinin propagandasının yapılmasında en önemli etkendi. Serbest ticaret fikrinin siyasi etkisi, Büyük Britanya tarafından Britanya politikasının temeli ola-

65 A. Sorel, *L'Europe et la Révolution Française*, s. 541-542.

rak benimsenmesiyle ortaya çıktı. 1848'in devrimcileri hiçbir yerde siyasi iktidarı elde etmeyi başaramadılar ve 1848'in fikirleri verimsiz kaldı. Ne Birinci ne de İkinci Enternasyonal gerçek bir otorite elde edebildi. 1914'ün gösterdiği gibi ulusal emek hareketleri vardı ama, uluslararası bir emek hareketi yoktu. Üçüncü veya Komünist Enternasyonal, Rus devletinin gücünü arkasına alana kadar pek bir etki gösteremedi ve tıpkı Napolyon'un 1789 fikirlerini çarpıtarak yayması gibi, 1917'nin fikirlerini çarpıtarak yaydı. Herhangi bir devletin gücüyle desteklenmeyen Troçkizm etkisiz kaldı. Sadece uluslararası propagandaya dayandığı müddetçe siyaseten etkisiz kalan Siyonizm, Büyük Güçlerin siyasi desteğine güvenebileceği ölçüde etkilidir. Propaganda, kendisine ulusal bir yuva bulana kadar ve askeri ve ekonomik güçle bağlantılı hale gelene kadar etkisizdir.

Milletler Cemiyeti ve onun adına yapılan propagandanın kaderi, belki de bu eğilimin en iyi modern örneğidir. Yukarıda gösterildiği gibi, Woodrow Wilson ve Lord Cecil gibi adamlar, Milletler Cemiyeti'ni 'insanlığın örgütlü kanaatinin' hükümetlerin askeri ve ekonomik gücünü kontrol etmesinin bir ifadesi olarak tasavvur ediyorlardı. Uluslararası kamuoyu kanaati en üstün güç aracıydı ('elimizdeki en güçlü silah') ve bu kanaat sınırları aşan uluslararası propagandayla oluşturulacaktı. 1920'ler boyunca uluslararası kanaatin gücüne ilişkin bu yanılgı yavaş yavaş gözler önüne serildi. En başta varlığını sürdürebilmesinin nedeniyse, Cemiyet tutkunlarının, tam da farklı insanlar için farklı ve aslında çelişik anlamlara geldiği için evrensel bir cazibeye sahip olan barış ve silahsızlanma gibi sloganları inatla kullanmalarıydı. Her ülke kendi politikasının hedeflerine savaş olmadan ulaşmak istiyordu ve dolayısıyla barıştan yanaydı. Her ülke diğer ülkelerin silahsızlanmasını veya kendisi için hayati önemde görmediği silahlarda silahsızlanmayı istiyordu. Silahsızlanma Konferansı'nın başarısız olmasından sonra, Milletler Cemiyeti'nin ancak en güçlü üyelerin ulusal politikasının bir aracı haline gelirse etkili olabileceği gözler önüne serildi. Cemiyet lehine kanaat uluslararası değildi artık ve Cemiyetin ulusal politika hedeflerine hizmet ettiği hissedilen ülkelerle sınırlı kaldı. Büyük Britanya'da Milletler Cemiyeti, ilk olarak Muhafazakâr Parti'nin milliyetçi kanadı olarak adlandırabileceğimiz kesiminde popülerlik kazandı.

Ulusal güçten koparılmış bir uluslararası kamuoyunun etkililiğine duyulan inancın yanıltıcılığı, başka yerlerdeki gelişmelerde daha iyi gösterilebilir. Uygun bir şekilde faşizm başlığı altında sınıflandırılan hareketler grubu, demokrasi ve sınıf savaşının reddi, önderlik üzerindeki ısrar ve evrensel olduğu iddia edilen benzer ilkelere dayanıyordu. İlk dönemlerinde Faşizm iddialı

bir şekilde 'ihraç edilemeyecek bir şey' olarak tanımlanmıştı ve faşizm taraftarı ülkeler tarafından yıllar boyunca da öyle muamele gördü. Sonraları bu sınırlamadan açıkça vazgeçildi[66] ve Faşizm dünyanın pek çok bölgesinde etkin bir uluslararası propagandanın teması haline geldi. Bununla birlikte Milletler Cemiyeti ve Komünist Enternasyonal uluslararası kanaat araçları olarak ortaya çıkıp ulusal politika araçlarına dönüşürken, Faşizmin ulusal politika aracı olarak ortaya çıkıp uluslararası kanaat aracına dönüştüğünü varsaymak yüzeysel bir teşhis olurdu. Her iki durumda da uluslararası aşama bir yanılsamaydı (bu, birçok insanın samimiyetle inanmamış olduğu anlamına gelmez). Uluslararası Faşizm propagandası belli devletlerin ulusal politikasının bir aracıydı ve o devletlerin askeri ve ekonomik gücünün artmasıyla birlikte büyüdü. Fakat ulusal politika için bir maske olarak uluslararası ideolojik propaganda şeklindeki *abese irca*, ortak bir pozitif ideoloji paylaşmayanları siyasi bir ittifakta birleştirmek üzere tasarlanmış negatif sloganların benimsenmesiyle ortaya çıktı. Dolayısıyla Anti-Komintern Paktı, Almanya'nın ulusal politikasının gerektirdiği durumda başlıca Komünist Güçle anlaşmaya varmasını engellemedi. Ve demokratik ulusların 'antifaşizmi', hükümet biçimleri Faşizmden ayrılmayan ülkelerin ittifakını elde etmeye çalışmaktan alıkoymadı. Bu sloganların, kullanıldıkları ülkelerin ulusal politikalarından başkaca hiçbir anlamı veya özü yoktu. Kanaat üzerinde güç, askeri ve ekonomik güçten ayrılamaz.

Propagandayla İlgili Uluslararası Anlaşmalar

Artık propaganda ulusal bir siyasi silah olarak o kadar kabul görmektedir ki, uluslararası anlaşmalarda propagandanın kullanımıyla ilgili maddeler oldukça yaygındır. Bu tür maddeler anlaşılır bir şekilde önce Komünist Enternasyonal'in etkinliğini kısıtlamak amacıyla Sovyet Hükümeti'yle yapılan anlaşmalara eklenmiştir. Ama bu hâlâ istisnai bir vaka olarak değerlendirilebilirdi. Sovyet Rusya dışında düşmanca propagandadan kaçınmaya yönelik kayıtlı ilk anlaşma, 'yayınlanan materyalin hiçbir şekilde sözleşmenin diğer tarafının vatandaşları olan izleyicilerin ulusal hassasiyetine saldırıda bulunmayacağını' güvence altına almayı taahhüt eden Alman ve Polonya Yayıncılık Şirketleri arasında yapılmıştır.[67] Propaganda ilk kez Polonya Hükümeti Silahsızlanma Konferansına 'ahlâki silahsızlanma' için bir sözleşme yapılmasını teklif ettiğinde evrensel bir mesele itibarını kazanmıştır. Propaganda silahını genel bir

66 Mussolini, *Scritti e Discorsi*, vi. 151; vii. 230.

67 *League of Nations*, C. 602, M. 240, 1931, ix, s. 4.

sözleşmeyle sınırlama çabasının, askeri silahı sınırlama görevi kadar umutsuz bir vaka olduğu görülmüştür.[68] Ama düşmanca propagandayı kaldıran ikili anlaşmalar 1934'te Almanya ve Polonya arasında ve 1936'da Almanya ve Avusturya arasında yapılmıştır;[69] 16 Nisan 1938 tarihli İngiliz-İtalyan Anlaşması'nda da iki ülke, 'herhangi birinin elindeki propaganda ve halkla ilişkiler yöntemlerini, diğer tarafın çıkarlarına zarar vermek için kullanmaya yönelik bir girişimin, bu anlaşmanın tesis etmeyi hedeflediği iyi ilişkilerle uyumlu olmayacağı konusundaki fikir birliğini kayıt altına almıştır'.

Bu tür anlaşmalar, uluslararası meseleler hakkında fikirlerin yayılmasını ve özgür ifadeyi kısıtlamadığını iddia eden demokrasiler için bariz bir güçlük yaratmaktadır ve dolayısıyla kendi toprakları üzerinde herhangi bir ülkeye karşı propagandayı engellemeyi resmen taahhüt edemezler. Bu utanç da İngiliz-İtalyan Anlaşması'nın çarpık diline yansımıştır. Bununla birlikte kanaat alanında, ekonomik alanda olduğu gibi, demokrasiler için bile 19. yüzyıl *laissez-faire* ilkelerinin bir geçerliliği kalmamıştır. Tıpkı demokratik hükümetlerin totaliter devletlerle rekabet etmek için kendi topraklarındaki ekonomik yaşamı kontrol ve organize etmeye mecbur kalmaları gibi, eğer kanaati kontrol ve organize edecek bir konumda değillerse bu devletlerle münasebetlerinde kendilerini dezavantajlı bir konumda bulurlar. Bu olgunun kabul görmesi Büyük Britanya'da bile hız kazandı. Uluslararası ilişkileri etkileyen konularda, yayıncılık, filmler ve basın üzerinde kriz zamanlarında, hatta İkinci Dünya Savaşı patlak vermeden önce bile doğrudan sansüre varan ama gayriresmi nitelikte ihtiyatlı bir etki tesis edildi ve bu etkinin kullanımı belli durumlarda sıkça eleştirilse de, iktidarda hangi hükümet olursa olsun benzer koşullarda belirli bir miktar kısıtlamanın uygulanacağı açıkça görülüyordu.[70] Aynı anda yabancı kanaati Britanya'nın bakış açısına alıştırmaya yöne-

---

68 Tarafların kendi topraklarından sözleşmenin diğer taraflarına karşı 'savaşı kışkırtan' yayın veya genel olarak düşmanca propaganda yapılmasını engellemeyi taahhüt ettikleri uluslararası bir sözleşme Eylül 1936'da Cemiyetin kalan üyelerinin çoğu tarafından Cenevre'de imzalandı (*League of Nations*, C. 399 (1), M. 252 (1), 1936, xii.

69 Her iki durumda da propaganda üzerine yapılan anlaşma resmi olarak yayınlanmış bir metinde yer almadı, ama bu anlaşmanın var olduğu resmi tebliğlerde ortaya çıktı. Avusturya Dışişleri Bakanlığı'nın 11 Temmuz 1936 tarihli Alman-Avusturya Anlaşması üzerine tebliğinde, 'her iki ülkenin de radyo, film, haber hizmetleri ve tiyatronun bütün saldırgan kullanımlarından kaçınacağı' ilan ediliyordu (*Documents on International Affairs*, 1936, s. 324).

70 Liberal muhalefetin basın üzerine başlattığı aydınlatıcı bir tartışma, 7 Aralık 1938 tarihinde Avam Kamarası'nda gerçekleşti. Liberal sözcüler bilindik 19. yüzyıl hattında basın özgürlüğü lehine konuşurken, İşçi Partisi muhalefetinin sözcüsü basın özgürlüğünün zaten bir yanılsama olduğunu ve 'ülkedeki her gazeteyi bastığı her haberin mesuliyetini alacak ve bu Meclise veya bir kamu otoritesine hesap verecek' hale getirmeyi istediğini beyan etti (*Official Report*, st. 1293).

lik propaganda hızla yayıldı. 1935'ten beri British Council adı verilen bir organ 'Britanya halklarının yaşamının ve düşüncelerinin yurtdışında daha fazla tanınmasını sağlama' işlevini görmektedir. 1938'de British Broadcasting Corporation (BBC) çeşitli yabancı dillerde düzenli haber bültenleri yayınlamaya başladı. Haziran 1939'da Başbakan, Dışişleri Bakanlığı bünyesinde savaşın çıkmasıyla derhal kurulan Enformasyon Bakanlığı'nın çekirdeği olan yeni bir Dış Tanıtım Departmanının kurulduğunu ilan etti.

Propagandada Hakikat ve Ahlâk

Şimdiye kadar kanaat üzerinde gücü, askeri ve ekonomik güç ile tamamen aynı açılardan ele aldık ve bu farklı güç biçimleri arasındaki yakın ilişki o kadar hayatidir ve teorik tartışmalarda o kadar ihmal edilmiştir ki bu, şu anda soruna yönelik en verimli yaklaşım gibi görünmektedir. Bazıları gerçekten de bunun tek doğru yaklaşım olduğunu savunabilirler. Çünkü ilk olarak kanaat, statü ve çıkar tarafından koşullandırılmaktadır; ikincisi, önceki bölümlerden birinde gördüğümüz gibi egemen bir sınıf ya da ulus veya hakim bir uluslar grubu, sadece kendi ayrıcalıklı konumunu korumasına yarayacak kanaatler geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda askeri ve ekonomik üstünlüğüne dayanarak bu kanaatleri kolaylıkla başkalarına dayatabilir. 1918'de demokratik ülkelerin zaferi, demokrasinin en iyi yönetim şekli olduğuna dair neredeyse evrensel bir kanaat oluşturdu. 1930'larda dünyanın pek çok bölgesinde Faşizmin bir yönetim şekli olarak faydalarına ilişkin kanaatin, Almanya ve İtalya'nın diğer Büyük Güçlere kıyasla askeri ve ekonomik gücüyle birlikte değişkenlik gösterdiği söylenebilir. Bu önermeler sayısız örnekle desteklenebilir. Eğer mutlak surette doğru olsalardı, kanaat üzerindeki güç gerçekten de nitelik bakımından askeri ve ekonomik güçten ayırt edilemez olurdu ve yeterince güç ve teknik beceriyle insanın inandırılamayacağı hiçbir şey olmazdı. Gerçekten de böyle olduğu zaman zaman iddia edilmiştir. Hitler 'akıllı ve devamlı propagandayla cennet bile insanlara cehennem olarak, en sefil yaşam da cennet olarak gösterilebilir,'[71] diyordu. Amerikan reklamcılık uzmanlarının da 'kamuoyunun herhangi bir konuda herhangi bir yöne yönlendirilmesini sadece maliyetin sınırladığını' savundukları iddia edilmektedir.[72] Fakat bunlar uzman pratisyenlerin affedilebilir abartmalarıdır. Görebileceğimiz gibi Hitler bile propagandanın kanaat üretmekteki sınırsız gücüne gerçekten inanmıyordu. Başka yerlerde olduğu gibi burada da, aşırı gerçekçi pozisyon

71 Hitler, *Mein Kampf*, s. 302.

72 J. Truslow Adams, *The Epic of America*, s. 360.

savunulamaz hale gelir. Kanaat üzerindeki gücü askeri ve ekonomik güçle yan yana yerleştirdiğimizde, artık salt maddi etkenlerle değil, insanların düşünce ve hisleriyle ilgilendiğimizi yine de hatırlamalıyız.

Kanaat üzerinde mutlak güç iki şekilde sınırlanmaktadır. Birincisi gerçeklikle belirli bir ölçüde uyumlu olma gereğiyle sınırlanmaktadır. Kanaatin oluşmasında tamamen önemsiz olmayan nesnel olgular vardır. İyi reklam halkı, kalitesiz malzemeden yapılmış bir yüz kreminin en iyisi olduğuna ikna edebilir. Ama en uzman reklamcı bile kezzaptan yapılmış bir yüz kremini satamaz. Hitler, Birinci Dünya Savaşı'nda düşmanı gülünç ve aşağılık gösteren Alman propagandasının faydasızlığını kınamıştır. Propaganda başarısız olmuştu çünkü basitçe Alman askeri cephede gerçek olmadığını keşfetmişti. Özellikle rekabetçi propaganda çağında 'hakikatin ortaya çıkması' tehlikesi, kanaat üzerindeki güç için ciddi bir kısıtlamadır. Bu gücün en kuvvetli araçlarından biri olan eğitim, aynı zamanda bu güce karşı en kuvvetli panzehirlerden biri olan bağımsız sorgulama ruhunu da teşvik etmeye meyillidir. Olguları belli bir amaca göre esnettiği ve yorumladığı sürece, propaganda daima bu kendi kendini mağlup etme unsurunu potansiyel olarak içerir.

İkincisi kanaat üzerindeki güç, muhtemelen daha etkili bir şekilde, insan doğasına içkin ütopyacılık tarafından sınırlanır. Askeri ve ekonomik güç için kullanılan propaganda, daima zihni o güce karşı isyan etmeye teşvik ederek kendi sonunu hazırladığı bir noktaya ulaşma eğilimindedir. İnsanların uzun vadede, gücün hakkı yarattığı doktrinini reddetmesi insan doğasının temel bir gerçeğidir. Zaman zaman baskının, kurbanlarının iradesini güçlendirme ve zekalarını keskinleştirme gibi bir etkisi vardır, öyleyse ayrıcalıklı bir grubun ayrıcalıksız olanlar aleyhine kanaati kontrol edebileceği evrensel olarak veya mutlak surette doğru değildir. Bizzat Hitler'in yazdığı gibi 'manevi bir temelden yoksun her eziyet, bir fikri zalimce güçle ezmeye yönelik girişime karşı bir muhalefet duygusu'nu hesaba katmak zorundadır.[73] Ve bu yaşamsal önemdeki olgu, bize siyasetin sadece güç bakımından tanımlanamayacağı hakikatine ilişkin bir başka ipucu verir. Gücün gerekli bir parçası olan kanaat üzerindeki güç, asla mutlak olamaz. Uluslararası siyaset her zaman güç siyasetidir, çünkü gücü uluslararası siyasetten silmek mümkün değildir. Ama bu hikâyenin sadece bir boyutudur. Ulusal propagandanın kendisini her yerde hevesle uluslararası karakterde ideolojiler kılığında göstermesi, ne kadar sınırlı olursa olsun ve ne kadar zayıfça inanılırsa inanılsın, hitap edilebi-

---

73 Hitler, *Mein Kampf*, s. 187.

lecek bir uluslararası ortak fikirler demetinin ve bu ortak fikirlerin bir şekilde ulusal çıkarların üzerinde değerler ölçeğinde durduğuna ilişkin bir inancın varlığını kanıtlar. Bu ortak fikirler demeti, bizim uluslararası ahlâkla kastettiğimiz şeydir.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Uluslararası Siyasette Ahlâk

Uluslararası siyasette ahlâkın yeri, tüm uluslararası çalışmalar içinde en muğlak ve zor sorundur. Muğlaklığı için biri genel, biri özel iki neden gösterilebilir.

İlk olarak, ahlâk hakkındaki çoğu tartışma, terimin en az aşağıdaki üç farklı şeyi çağrıştıracak şekilde yaygın bir şekilde kullanılması nedeniyle muğlaktır:

(i) Filozofun en nadir uygulanan ama en sık tartışılan ahlâk türü olan ahlâki kodu.

(ii) Sıradan insanın zaman zaman uygulanan ama nadiren tartışılan ahlâki kodu (çünkü sıradan insan eylemlerinin ve yargılarının altında yatan ahlâki varsayımları nadiren inceler ve incelerse de kendini kandırmaya özellikle meyillidir).

(iii) Sıradan insanın (ii)'deki ahlâka oldukça yakın duran ama (i) ile hiçbir ilişkisi olmayan ahlâki davranışı.

(ii) ile (iii) arasındaki ilişkinin karşılıklı olduğu gözlemlenebilir. Sadece sıradan insanın davranışı ahlâki kodundan etkilenmekle kalmaz, aynı zamanda ahlâki kodu, kendisi de dahil sıradan insanların davranış şeklinden etkilenir. Bu özellikle sıradan insanın kişisel ahlâktan çok siyasi ahlâka ilişkin görüşü için geçerlidir. Sıradan insan siyasi ahlâkı mevcut pratiğin kodlanması olarak görür ve bu görüşte karşılıklılık beklentisi daima önemli bir rol oynar.

İki savaş arasındaki dönemde ütopik okulun uluslararası çalışmalar üzerindeki tekeli, uluslararası ahlâkın idealde nasıl olması gerektiği sorusuna

ilişkin tartışmalar üzerine bir ilginin yoğunlaşmasıyla sonuçlandı. Bu ideal ahlâk ışığında aceleci ve genellemeci kınamalar dışında, devletlerin ahlâki davranışına ilişkin çok az tartışma vardı. Sıradan insanın uluslararası ahlâk hakkındaki varsayımlarına ilişkinse hiç bir tartışma yoktu. Özellikle siyasetin popülerleşmesinin ilk kez sıradan insanın varsayımlarına birincil önem kazandırdığı bir dönemde bu talihsiz bir durumdu ve uluslararası ütopyayla uluslararası gerçeklik arasındaki giderek genişleyen uçurum, filozofun teorisiyle sıradan insanın genellikle bilinçsiz ve ifade edilmemiş varsayımlarına dayanan pratiği arasındaki örtüşmezlik çerçevesinde tarif edilebilir. Üstelik, ütopyanın kaderi genellikle bilmeden yerleşik çıkarların aleti haline gelmek olmuştur. Uluslararası ahlâk çoğu Anglosakson yazarın gösterdiği gibi, statükoyu eleştirenlere karşı bir sözlü saldırı silahı olmaktan pek öteye geçmemiştir. Başka yerlerde olduğu gibi burada da uluslararası siyaset öğrencisi kendisini ütopyacılıktan tamamen soyutlayamaz. Ama ayağını yere basması ve gelecekle ilgili tutkularıyla şimdinin gerçeklikleri arasındaki teması özenle sürdürmesi şiddetle tavsiye edilecektir. Bu çok da zor olmamalı. Yamyam bir kabilenin ahlâki kodlarını ve davranışlarını araştıran antropolog, muhtemelen yamyamlığın arzu edilmez olduğu varsayımından başlayacaktır ve yamyamlığın kaldırılması gerektiği arzusundan haberdardır. Ama yamyamlığın kınanmasının değeri konusunda kuşkucu da olabilir ve her halükarda bu kınamayı, konunun bilimsel araştırmasının yerine koymayacaktır. Aynı zihin açıklığı uluslararası ahlâk öğrencilerinin ayırıcı bir niteliği olmamıştır; onlar genellikle misyoner rolünü bilim insanı rolüne yeğ tutmuşlardır.

İkinci muğlaklık uluslararası alana özgüdür. Tuhaf gelse de, uluslararası ahlâk hakkında yazanlar kendi aralarında ele almak istedikleri ahlâkın devletlerin ahlâkı mı yoksa bireylerin ahlâkı mı olduğu konusunda hemfikir değillerdir ve kendi zihinlerinde de her zaman net değillerdir. Bu nokta bütün bu tartışma için o kadar elzemdir ki soruşturmamız başlamadan önce açıklığa kavuşturulmalıdır.

ULUSLARARASI AHLÂKIN DOĞASI

Modern devletin ilk olarak şekil almaya başladığı mutlak kişisel hüküm dönemi, kişisel ahlâk ile devlet ahlâkı arasındaki ayrımın getirdiği sorunları yaşamıyordu. Prensin, devletin eylemlerinden kişisel sorumluluğu, olguları gereksiz yere esnetmeden farz edilebilirdi. I. Charles iyi bir baba ve kötü bir kral olabilirdi. Ama her iki rolünde de eylemleri bir bireyin eylemleri olarak görülebilir-

di.[1] Ancak, devlet makinesinin giderek artan karmaşıklığı ve meşruti idarenin gelişmesi, kralın kişisel sorumluluğunu şeffaf bir taklide dönüştürdü; (ahlâki sorumluluğun zorunlu bir koşulu olarak görülen) kişilik, kraldan devlete nakledildi. Hobbes'un söylediği gibi Leviathan 'Yapay bir Adamdır'. Bu ileriye doğru atılmış önemli bir adımdı. Doğal hukuk temelinde uluslararası hukukun oluşturulmasını mümkün kılan devletin kişileşmesiydi. Sadece devletlere kişilermiş gibi muamele eden kurmaca dolayısıyla, devletlerin birbirlerine karşı görevleri olduğu varsayılabiliyordu. Ama devletin kişileşmesi, devlete sadece görevler değil aynı zamanda haklar da verilmesinin uygun bir yoluydu, 19. ve 20. yüzyıllarda devlet gücünün artmasıyla, devlet hakları devlet görevlerinden daha belirgin hale geldi. Dolayısıyla, liberal ve ilerici bir araç olarak ortaya çıkan devletin kişileşmesi, devletin birey üzerinde sınırsız haklar iddia etmesiyle ilişkilendirilir hale geldi ve artık genellikle gerici ve otoritaryan olarak kınanmaktadır. Modern ütopik düşünürler devletin bu konumunu hararetle reddetmektedirler[2] ve sonuç olarak ahlâkın devlete atfedilebileceğini yadsımaya yönelmişlerdir. Uluslararası ahlâk bu görüşe göre bireylerin ahlâkı olmalıdır.

Devlete kişilik atfedilmesi hakkındaki tartışma sadece yanıltıcı değil, aynı zamanda anlamsızdır da. Devletten kişiliği esirgemek en az devlete kişilik yüklemek kadar saçmadır. Devletin kişiliği, doğruluğu veya yanlışlığı tartışma konusu olabilecek bir olgu değildir. Uluslararası hukukçuların, devletin 'koyutlanmış doğası' dedikleri bir şeydir bu.[3] Gerekli bir kurgu veya hipotezdir; insan zihni tarafından gelişmiş bir toplumun yapısıyla baş etmek üzere tasarlanmış vazgeçilmez bir araçtır.[4] Bireylerin, sadece bireylerden başka bir şey olmadığı ilkel bir siyasi düzen tahayyül etmek teorik olarak, tüm üreticilerin ve tüccarların bireyler oldukları bir ekonomik düzen tahayyül etmek kadar mümkündür. Ama tıpkı ekonomik gelişmenin anonim şirketlerinki gi-

---

1 Versay Anlaşmasında Müttefik Hükümetler bu tarihi varsayımı eski Kayzeri devletin eylemlerinden şahsen sorumlu tutarak canlandırmaya çalıştılar; ama bu girişim ihtiraslar soğumaya başladığında neredeyse evrensel ölçekte kınandı. Bununla birlikte modern diktatörlükler bu anlayışın yeniden moda haline gelmesine yardımcı oldular. Bu yüzden Profesör Toynbee Habeşistan'ın işgaline 'Sinyor Mussolini'nin kasti şahsi günahı' demişti (*Survey of International Affairs, 1935*, ii. s. 3), ama muhtemelen Hoare-Laval Planı'nı Sir S. Hoare veya Laval'ın 'şahsi günahı' olarak tarif etmeyi yakışıksız bulurdu.

2 Örneğin Duguit bunu 'değersiz ve anlamsız antropomorfizm' olarak tanımlamaktadır (*Traité de droit constitutionnel*, i. böl. V).

3 Hall, *International Law* (8. baskı), s. 50; Pearce Higgins, *International Law and Relations*, s. 38.

4 Bu elbette devletin zorunlu bir siyasi örgüt olduğu anlamına gelmez, ama sadece devlet kabul edilen form *olduğu* sürece, devletin kişileşmesinin zorunlu bir kurgu olduğu anlamına gelir. Aynı şey diğer formlara da (örn. sınıf) uygulanabilir. Proletaryanın kişileştirilmesi Sovyet Rusya'da epeyce ileri gitmiştir (örn. üretim araçlarına 'sahip olduğu' kurgusu).

bi şirket sorumlulukları kurgusuna başvurmayı zorunlu kılması gibi, siyasi gelişme de devletin kurumsal sorumluluğu kurgusunu gerekli kılmıştır. Ayrıca bu kurgusal varlıkların hak ve yükümlülükleri sadece hukuki olarak değerlendirilir. Bir banka çalışanlarına karşı cömertliğinden dolayı övgü alabilir, bir silah firması vatansever olmaması gerekçesiyle saldırıya uğrar ve demiryollarının 'topluma karşı yükümlülükleri' vardır ve 'adil muamele' talep edilir; tüm bunlar sadece hukuki değil, aynı zamanda ahlâki standartların önemini ima eder. Grup-kişinin ahlâki hak ve yükümlülükleri olduğu ve dolayısıyla ahlâki davranış yeteneğine sahip olduğu kurgusu, modern toplumun vazgeçilmez bir aracıdır ve bu kurgusal grup-kişiler arasında en vazgeçilmezi devlettir. Özellikle uluslararası siyaseti başka bir çerçevede ele almak mümkün görünmemektedir. 'İngilizler ve İtalyanlar arasındaki ilişkiler', 'Büyük Britanya ve İtalya arasındaki ilişkiler' ile eş anlamlı değildir. Devletin kişileşmesini saçma ve talihsiz görüp şiddetle kınayan ütopyacı uluslararası ilişkiler yazarlarının, varolduğunu kabul etmedikleri 'Büyük Britanya', 'Fransa' ve 'İtalya' gibi hayali varlıklara ahlâki övgü ve suçlamalar isnat etmeye ısrarla devam etmeleri ilginç ve önemli bir paradokstur.

Süreklilik, toplumda grup-kişi kurmacasını vazgeçilmez kılan bir diğer unsurdur. Devletin kişileşmesine en çok itiraz edenler, *The Times*'ın 150. yıldönümünü veya 'Cambridge'in bot yarışlarındaki 38. zaferini kutlamaktan hiçbir rahatsızlık duymayacaklardır ve güvenle 'Londra İl Meclisi'nin bugün borç aldığı ve harcadığı parayı elli yıl sonra geri ödemesi beklentisinde olacaklardır. Kişileştirme, kurumların sürekliliğini ifade eden düşünce kategorisidir ve tüm kurumlar arasında devlet, sürekliliğinin ifade edilmesi en önemli olan kurumdur. 1839 Belçika Garanti Anlaşması'nın Büyük Britanya'ya 1914'te Belçika'ya yardım etme yükümlülüğü getirip getirmediği hem hukuki hem de ahlâki sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ama bu konu, yükümlülüğün kişisel olarak anlaşmayı 1839'da imzalayan Palmerston'a, konu hakkında 1914'te karar vermek zorunda kalan Asquith ve Grey'e, 1839'da hayatta olan tüm İngilizlere veya 1914'te yaşayan tüm İngiliz bireylere değil, bir yükümlülüğünü yerine getirerek veya getirmeyerek ahlâki veya ahlâksız davranış kapasitesine sahip olan kurgusal 'Büyük Britanya' grup-kişisine ait olduğunu varsaymadan mantıklı bir şekilde ele alınamaz.[5] Kısacası

5 Bu konuda kafa karışıklığının çarpıcı bir örneği, *The Times*'a son dönemlerde gönderilen bir mektupta görülmüştür. Britanya'nın 1914'te Fransa'ya olduğu iddia edilen yükümlülüğü üzerine yorum yapan önde gelen bir profesör şöyle yazmıştır: 'Grey, Fransa'ya destek konusunda kendi kişisel onurunun söz konusu olduğunu düşünmüş olabilir, ama Kabine'nin onurunun söz konusu olduğunu düşünmediği kesin' (*The Times*, 28 Şubat 1939). Fransa'ya destek sözü, eğer varsa, Grey

uluslararası ahlâk, devletlerin ahlâkıdır. Devlet kişiliği ve devlet sorumluluğu hipotezi ne doğru ne de yanlıştır, çünkü bu hipotez kendisini bir olgu gibi sunmaz, uluslararası ilişkiler hakkında net düşünmek için gerekli olan bir düşünce kategorisi olarak sunar. 1914'te bir diğer ahlâki meselenin, İngiliz bireylerin yükümlülüğü meselesinin de gündeme geldiği doğrudur. Ama bu yükümlülük, 'Büyük Britanya'nın 'Belçika'ya olan yükümlülüğünden kaynaklanan, bireyin 'Büyük Britanya'ya karşı yükümlülüğüydü. İki yükümlülük birbirinden farklıydı ve bulanık zihin, bu iki yükümlülüğü birbirinden ayıramamanın kaçınılmaz cezasıdır.

Oldukça ilginç bir şekilde bu ayrım, bireyin devlete olan yükümlülüğüyle, devletin başka bir devlete yükümlülüğü arasında kolayca ayrım yapabilen sıradan insandan daha çok filozof için bir güçlük yaratır. 1935'te Avam Kamarası'nda muhalefet 'korkunç bir suç' olarak gördüğü Hoare-Laval Planı'nı kınadı. Ama Sir S. Hoare'i bir suçlu olarak görüp kınamadı; onu sadece bir muhakeme hatasından suçlu buldu. 1938'de bazı İngilizler, Münih Anlaşması'ndan 'utanç' duydular. Kendilerinden 'utanç' duymadılar, çünkü onu engellemek için ellerinden ne gelirse yaparlardı. Bay Chamberlain'den 'utanç' duymadılar, çünkü çoğu onun hatalı olsa da, dürüstçe davrandığını kabul ediyorlardı ve dürüstçe hata yapan birinden 'utanç' duyulmazdı. Onlara göre korkakça ve kendine yakışmayan bir eylemle adını lekeleyen 'Büyük Britanya'dan 'utanç' duyuyorlardı. Her iki durumda da (eleştirmenlerinin gözünde) bireyin entelektüel yanlışını temsil eden aynı hareket, 'Büyük Britanya' adına ahlâki bir yanlışı temsil ediyordu. Britanya'nın Çekoslovakya'ya verdiği 10.000.000 pound borcun 'vicdan rahatlama diyeti' olduğu şeklindeki nükte yaygınlık kazandı. 'Vicdan rahatlatma diyetinin' özü, paranın ahlâken suçlu olan tarafından ödenmesidir ve 10.000.000 poundu ödeyen ahlâk suçlusu Bay Chamberlain değil, Münih Anlaşması'na alkış tutan İngiliz bireyler değil, Büyük Britanya oldu. Devletin yükümlülüğü, herhangi bir bireyin veya bireylerin yükümlülüğüyle özdeşleştirilemez ve uluslararası ahlâkın konusu devletlerin yükümlülükleridir.

Bu görüşe karşı genellikle iki itiraz getirilmektedir.

Birinci itiraz devletin kişileştirilmesinin, birey aleyhine devletin yüceltilmesini cesaretlendirdiği yönündedir. Bu itiraz, liberal düşünürler arasında devletin kişileştirilmesinin neden olumsuz görüldüğünü açıklasa da, önemsiz-

---

tarafından kendi adına değil, Büyük Britanya adına verilmiş olmalıdır. Tüm Kabinenin Büyük Britanya'nın sözünü tutmasını sağlamak konusunda kendisiyle aynı yükümlülük altında olduğuna inanmasaydı, bu sözü hiç veremezdi.

dir. Devletin kişileştirilmesi bir araçtır ve bunu zaman zaman belli şekillerde kullanılması nedeniyle kötülemek, bir aleti birini öldürdüğü gerekçesiyle suçlamaktan daha akıllıca değildir. Bu araç, devletin hem bireylere hem de diğer devletlere karşı görevlerine vurgu yapılarak aynı şekilde liberal amaçlarla da pekala kullanılabilir. Ayrıca demokrasi de bireyin görevini vurgulamanın bir aracı olarak kişileştirmeden tamamen vazgeçemez. Aramızda en gelişmiş olanlar muhtemelen ülkemizin diğer ferdi yurttaşlarına vergi ödemekten kaçınırdık, ama aynı vergiyi belli bir düzeyde kendi isteğimizle kişileşmiş bir devlete öderiz. Aynı şey daha büyük fedalar için daha fazla geçerlidir. Parnell 'İrlanda'yı bir kadın olarak tahayyül etmeselerdi, bu kadar şanssız bir ülke için genç adamların kendilerini feda etmesini asla sağlayamazdınız'[6] diyordu. 'İngiltere yaşarsa kim ölür?' cümlesinin anlamını 'Diğer İngilizler yaşarsa kim ölür?' diyerek yeterince ifade edemezsiniz. Üstelik bütün İngilizler, Fransızlar ve Almanlar (bu inanç ne kadar saçma olsa da) 'Büyük Britanya', 'Fransa' ve 'Almanya'nın birbirlerine karşı ahlâki görevleri olduğuna ve bu görevleri yerine getirerek şanlarını arttıracaklarına inanmasalardı, uluslararası ilişkilerin ne kadar düzenli yürüyebileceğini görmek güç olurdu. Uluslararası ilişkilerin ruhunun bu inancı kınayarak değil, teşvik ederek geliştirilebilmesi daha muhtemeldir. Her halükarda insan toplumunun, siyasi birimin kişileştirilmesi yerine geçecek eşit derecede uygun bir başka bir kurgu keşfetmeden önce maddi bir değişim geçirmek zorunda kalacağı aşikardır.

İkinci itiraz daha ciddidir. Eğer uluslararası ahlâk kurgusal varlıkların ahlâkıysa, kendisi de kurgusal ve gerçekdışı değil midir? Derhal ahlâki davranışın bireylerden gelebileceği görüşünü kabul edebiliriz. 'Büyük Britanya ile İtalya arasındaki ilişkilerin' 'İngilizler ile İtalyanlar arasındaki ilişkilerle' aynı anlama geldiğini yadsımak, 'Büyük Britanya ile İtalya arasındaki ilişkilerin' ferdi İngiliz ve İtalyanların eylemlerine dayandığını yadsımak demek değildir. Devletin ahlâki davranışı bir hipotezdir; ama belirli bağlamlarda bireysel davranış için bir rehber olarak kabul edilen ve gerçekten de o davranışı etkileyen bir hipotezi 'gerçekdışı' olarak değerlendirmemiz gerekmez. Devlet adamları ve uluslararası ilişkilerin yürütülme şeklini etkileyen diğerleri, devletin görevleri olduğu düşüncesinde hemfikir olduğu ve bu görüşün kendi eylemlerine rehber olmasına izin verdiği sürece, hipotez etkinliğini sürdürür. Uluslararası ahlâkın ilgilendiği eylemler, bireyler tarafından sadece kendi adlarına icra edilmezler, aynı zamanda 'Büyük Britanya' ve 'İtalya' gibi kurgu-

6 *Democracy and War*'dan alıntılanmıştır, der. G. E. C. Catlin, s. 128.

sal grup-kişiler adına da icra edilirler ve sözkonusu ahlâk, bu 'kişilere' atfedilen ahlâktır. Uluslararası ahlâka ilişkin her inceleme, bu olgunun kabul edilmesiyle başlamalıdır.

ULUSLARARASI AHLÂK TEORİLERİ

Uluslararası meseleler üzerine bugünkü düşüncenin altında yatan ahlâki varsayımları değerlendirmeden önce, mevcut uluslararası ahlâk teorilerini biraz incelememiz gerekir. Çünkü kabul gören ahlâk kodunu belirleyen ve ahlâki davranışı yöneten filozofun değil, sıradan insanın varsayımları olsa da, filozofların teorileri de sıradan insanın düşüncesi (ve nadiren de eylemi) üzerinde bir etkiye sahiptir ve tamamen resmin dışında bırakılamaz. Uluslararası ahlâk teorileri genellikle iki kategoriye ayrılır. Gerçekçiler (ve gördüğümüz gibi bazı gerçekçi olmayanlar) devletler arasındaki ilişkilerin sadece güç tarafından yönetildiğine ve ahlâkın burada hiçbir rol oynamadığına inanırlar. Çoğu ütopyacı yazarın savunduğu karşı teoriyse, aynı ahlâk kodunun bireylere ve devletlere uygulanabileceği şeklindedir.

Devletler arasındaki ilişkilere hiçbir etik standardın uygulanamayacağı şeklindeki gerçekçi görüşün izi Makyavelli'den Spinoza üzerinden Hobbes ve Hegel'e sürülebilir ve en nihai ve kapsamlı ifadesini Hegel'de bulmuştur. Hegel'e göre devletler tamamen ahlâken kendine yeterli varlıklardır ve onlar arasındaki ilişkiler sadece herhangi bir karşılıklı yükümlülükle birleşmeyen bağımsız iradelerin örtüşmesi ve çatışmasını ifade eder. Aynı standardın bireylere ve devletlere uygulanabileceği şeklindeki karşıt görüş, devletin kişileştirilmesi anlayışında örtük olarak bulunuyordu ve sadece filozofların yazılarında değil, ütopik eğilimler taşıyan devlet adamlarının sözlerinde de ifadesini sık sık bulmuştur. 'Ahlâk kanunu sadece birey olarak insanlar için yazılmamıştır' diyordu Bright 1858'de dış politika üzerine yaptığı bir konuşmada, 'aynı zamanda uluslar için de yazılmıştır.'[7] 1917'de savaş ilanı üzerine Kongre'ye hitabında Woodrow Wilson 'uluslar ve onların hükümetleri arasında, medeni devletlerin ferdi vatandaşlarının uyduğu davranış standartları ve hatadan sorumlu olma standartlarına uyulmasında ısrar edileceği bir çağın başındayız' diyordu.[8] Ve Temmuz 1918'de sadık Meclis, Milletler Cemiyeti'nin ilk taslağını oluşturmayı denediğinde, I. Madde şu şekildeydi:

---

7 John Bright, *Speeches on Questions of Public Policy*, s. 479.

8 *Public Papers of Woodrow Wilson: War and Peace*, i. s. II.

> Uluslararası alanda ve milletlerin meselelerinde diğerlerinde olduğu gibi aynı onur ve etik standartları hakim olmalıdır. Bir gücün anlaşması veya taahhüdü ihlal edilmez olmalıdır.[9]

Sözleşmeye buna tekabül eden bir ifade dahil edilmedi. Ama ilk genel kurul toplantılarından birinde Dr. Benes Cemiyetin 'uluslararası ilişkilere ... özel bireylerin karşılıklı ilişkilerinde kullanılan ... ilke ve yöntemleri getirme girişiminden ibaret' olduğu yorumunu yapıyordu.[10] Başkan Roosevelt 5 Ekim 1937 tarihli meşhur Chicago konuşmasında 'ulusal ahlâk, özel ahlâk kadar hayatidir' beyanında bulundu.[11] Ama bunları özel olarak tespit etmedi.

Ne hiçbir ahlâki yükümlülüğün devleti bağlamadığı şeklindeki gerçekçi görüş ne de devletlerin bireylerle aynı ahlâki yükümlülüklere tabi olduğu şeklindeki ütopyacı görüş, sıradan insanın uluslararası ahlâk hakkındaki varsayımlarına tekabül etmektedir. Şimdi bizim yapmamız gereken bu varsayımları incelemektir.

ULUSLARARASI AHLÂK HAKKINDAKİ SIRADAN VARSAYIMLAR

Uluslararası ilişkilerde etik standartların önemini yadsıma girişiminin, devlet adamı veya sokaktaki adamdan değil, neredeyse sadece filozoftan geliyor olması kayda değerdir. Ait olduğumuz grubun üyelerine karşı yükümlülüklerimizi biraz olsun tanımak medeniyet anlayışımızda örtük olarak bulunuyor gibi görünmektedir ve belli yükümlülüklerin medeni insanların üzerine otomatik olarak yüklendiği fikri, benzer (ama zorunlu olarak aynı değil) yükümlülüklerin medeni ulusların üzerine de yüklendiği fikrini doğurmuştur. Kendi vatandaşlarına karşı ve özellikle de yabancılara karşı belli davranış standartlarına uymayan bir devlet 'gayrimedeni' olarak yaftalanacaktır. Hitler bile konuşmalarından birinde 'insan toplumunun en ilkel yasalarını göz ardı eden bir devletle siyasi anlaşmalar içine giremeyeceğimiz için'[12] Litvanya ile bir anlaşma yapmayı reddetmişti ve Sovyet Rusya'yı uluslar ailesinden dışlamak için bir neden olarak sık sık Bolşevizmin ahlâksızlığı iddiasında bulunuyordu. Herkes devletler üzerinde bağlayıcılığı olan bir uluslararası ahlâk kodunun varlığında hemfikirdir. Bu koddaki en önemli ve en açıkça tanınan maddelerden biri, diğer insanların *gereksizce* öldürülmemesi veya onlara acı çektirilmemesi yükümlülüğüydü, yani doğru ya da yanlış bir şekilde genel yükümlü-

9 *Intimate Papers of Colonel House*, der. C. Seymour, iv. s. 28.
10 *League of Nations: Fourth Assembly*, i. s. 144.
11 *International Conciliation*, No. 334, s. 713.
12 Reichstag'da yapılan konuşma, 21 Mayıs 1935.

lükten sapmayı haklı çıkarabilecek daha yüksek bir amacın elde edilmesi için gerekli olmayan ölüm ve acıdan bahsedilmektedir. Bu, uluslararası hukukun en eski ve en gelişmiş kısmını oluşturan çoğu savaş kuralının temelidir ve bu kurallara, askeri harekatın etkin icrasını engellemedikleri sürece genellikle uyulmaktadır.[13] Benzer bir insani saik, 'geri kalmış ırkların' veya ulusal azınlıkların korunması ve mültecilere yardım sağlanması konulu uluslararası sözleşmelere ilham vermiştir.

Şimdiye kadar bahsedilen yükümlülükler, devletin bireylere karşı yükümlülükleridir. Ama devletin devlete karşı yükümlülüğü de açıkça tanınmıştır. Uluslararası pratikte 'ulusların topluluğu[14] olarak adlandırılagelen kavramın eşanlamlılarının sayısı, devletlerin bir topluluğun üyeleri olduğu ve buna tekabül eden yükümlülüklere sahip oldukları inancının gücüne işarettir. Diğer güçlerin tanımasıyla uluslararası toplumun bir üyesi olma yolundaki yeni bir devletin, otomatik olarak açıkça şart koşulmadan uluslararası hukukun ve kabul edilmiş kurallar ve uluslararası ahlâk ilkelerinin bağlayıcılığını tanımış olduğu varsayılır. Gördüğümüz gibi enternasyonalizm kavramı iki savaş arasında durumdan hoşnut güçlerin üstünlüğünü haklı çıkartmak amacıyla o kadar serbestçe kullanılıyordu ki, hoşnutsuz güçler arasında kötü bir şöhret kazanmıştı. Ama bu doğal tepki, bir uluslararası toplumun varlığını yadsımaktan ziyade, üyeliğin ayrıcalıklarından dışlanmaya karşı bir protestoydu. Göbbels Versay Anlaşması'nın sonucu 'Almanya'yı güçlü siyasi ülkeler topluluğundan çıkarmaktır' ve Nasyonal Sosyalizmin işlevi 'halkı birleştirmek ve bir kez daha uluslar topluluğu içindeki haklı konumuna kavuşturmaktır' diye yazıyordu.[15] Hitler'in Mayıs 1938'deki Roma ziyaretin sırasında Mussolini, İtalya ve Almanya'nın ortak amacının 'kendileri arasında ve diğerleriyle herkes için eşit daha etkin adalet, güvenlik ve barış garantilerini yeniden inşa edebilecek bir uluslararası topluluk rejimi için çaba göstermek' oldu-

---

13 Savaş kuralları 1914'ten beri büyük bir sınavdan geçmiştir. Muharip ve gayrimuharip arasındaki ayrım giderek daralmaktadır. Gayrimuharip denenlere karşı yapılan kasti bir saldırı aslında önemli askeri hedeflere ulaşılmasına yardımcı olabilir ve savaşan tarafların askeri amaç için asli önemde olmadığı için neden olma hakkına sahip olmadığı *yersiz* ıstırap anlayışı, giderek daha kısıtlı ve sürdürülmesi zor bir hale gelmektedir. Kısacası modern savaş koşulları, önemli bir açıdan, önceden varolan bir etkin evrensel yükümlülük algısını yıkmak için çok şey yapıyor.

14 Oldukça rastgele bir şekilde kullanılan yarım düzine eş anlamlı kelime, Dr G. Schwarzenberger tarafından son dönem belgelerden alıntılanmıştır (*American Journal of International Law*, xxxiii. s. 59). 1933 tarihli bir Japon İmparatorluk fermanında 'ulusların kardeşliği'ne yapılan göndermede istihza olduğundan şüphe etmeye yer yoktur.

15 *Völkischer Beobachter*, 1 Nisan 1939.

ğunu beyan etti.[16] Sürekli olarak bu iki güç tarafından, geçmişte kendilerine dayatılan koşulların adaletsizliğine ve kendilerinin şimdiki taleplerinin adilliğine dikkat çekiliyordu ve bu ülkelerdeki pek çok insan kuşkusuz samimiyetle ve tutkuyla kendi politikalarına uluslararası ahlâkın evrensel standartları ışığında haklı çıkarmaya çalışıyorlardı.

Özellikle devletlerin birbirlerine karşı hiçbir ahlâki yükümlülüğü olmadığı için, anlaşmaların bağlayıcı gücünün olmadığı şeklindeki teori, uluslararası işbirliğinden en az hazzeden devlet adamlarından bile kabul görmüyordu. Her devlet uyulacağı beklentisiyle anlaşmalar yapar ve anlaşmaları ihlal eden devletler ya bu ihlallerini inkar eder ya da yaptıklarının hukuken veya ahlâken haklı olduğunu göstermek üzere tasarlanmış argümanlarla ihlallerini savunur. Sovyet hükümeti varlığının ilk yıllarında sadece önceki Rus hükümetlerinin imzaladıkları anlaşmaları değil, aynı zamanda kendisinin Brest-Litovsk'ta imzaladığı anlaşmayı da açıkça ihlal etmiştir ve uluslararası yükümlülük ile uluslararası ahlâkı yadsır görünen bir felsefeyi savunmuştur. Ama aynı zamanda karşı tarafın uymasını beklediği ve kendisinin de uymak niyetinde olduğu başka anlaşmalar yapmış ve yapmayı teklif etmiştir. Alman hükümeti 1936'da Locarno Anlaşması'nı ihlalinin yanında yeni bir anlaşma yapma teklifi getirdi. Her iki durumda da ilgili hükümetlerin samimiyetinden kuşku duymak zorunlu değildir. Anlaşmaların ihlali, sık sık gerçekleştiğinde bile, özel gerekçelendirme gerektiren istisnai bir şey olarak hissedilir. Genel yükümlülük algısı varlığını devam ettirir.

Bununla birlikte bireylerin davranışlarına ilişkin etik standartların aynısının devletlerin davranışına da uygulanabilir olduğu görüşü, devletlere hiçbir standardın uygulanamayacağı şeklindeki görüş kadar mevcut hakim inanıştan uzaktır. Gerçek şu ki, çoğu insan devletlerin ahlâklı hareket etmesi gerektiğine inanırken, kendilerinden veya birbirlerinden bekledikleri ahlâki davranışın aynısını devletten beklemezler.

Pek çok ütopik düşünür bu olgu karşısında öyle bir şaşkınlığa düşmüşlerdir ki, bunu kabul etmeye yanaşmamışlardır. Diğerleriyse şaşkınlıklarını samimiyetle itiraf etmişlerdir. 'Mesele uluslararası davranış olduğunda insanların ahlâkları felce uğramaktadır', diye gözlemler Profesör Dewey[17] ve Profesör Zimmern 'uluslararası alanda kanun ve düzene karşı köklü bir önyargı' tespit eder.[18] Bu farklılık ilk bakışta göründüğünden daha az şaşırtıcıdır. Ah-

16 *The Times*, 9 Mayıs 1938.
17 *Foreign Affairs*, 15 Mart 1923, s. 95.
18 Zimmern, *Towards a National Policy*, s. 137.

lâkçılar uzun zamandır kişisel, mesleki ve ticari ahlâk arasındaki uyuşmazlıklar sorunundan haberdardır. Uluslararası ahlâk kısmen kendine has standartları olan bir başka kategoridir. Devlet ahlâkına ilişkin sorunların bazıları bütün grup-kişi ahlâkı alanı için geçerlidir. Diğer bazı sorunlarsa, siyasi gücün en yüksek sahibi olarak konumu nedeniyle devlete özgüdür. Dolayısıyla devlet ile diğer grup-kişiler arasında kurulan benzerlik faydalıdır ama kesin belirleyici değildir.

BİREY VE DEVLET AHLÂKI ARASINDAKİ FARKLAR

Şimdi devletlerin genellikle bireylerle aynı ahlâk standartlarına uymalarının beklenmemesinin başlıca nedenlerine dönebiliriz.

> (1) İlk olarak devlete veya herhangi bir diğer grup kişiye bireysel ahlâkta büyük bir rol oynayan sevgi, nefret, kıskançlık ve diğer kişisel duyguları atfetme güçlüğü sözkonusudur. Bir 18. yüzyıl yazarının dediği gibi 'bir ulus diğer ulusları da kendisi gibi sevmelidir'[19] demek düpedüz uygunsuz görünmektedir. Bu nedenle bazen devlet ahlâkının, bir dizi kuralda kodlanabilecek ve kanun benzeri formel bir ahlâk olarak sınırlanması gerektiği ve getirdikleri yükümlülükler asla kesin ve katı bir şekilde tanımlanamayacak özgecilik, cömertlik ve şefkat gibi özü itibariyle kişisel vasıfları içeremeyeceği ileri sürülmüştür. Devlet, bir limitet şirket gibi (diye söylenmektedir yaygın bir şekilde) adil olabilir, ama cömert olamaz. Bu tamamen doğru görünmemektedir. Grup kişilerin hukuki hak ve yükümlülüklerin yanı sıra ahlâki hak ve yükümlülüklere de sahip olduklarının varsayıldığını zaten belirtmiştik. Bir banka veya limitet şirket, büyük bir felaketin kurbanlarına yardım için belediye hesabına bağışta bulunduğunda, cömertlik eylemi kendi cepleri etkilenmeyen yöneticilere, ne fikirleri alınan ne de bilgi verilen hissedarlara değil, bankanın veya iştirakin kendisine isnat edilmelidir. Maliye, zorluk halinde 'merhametli bir yardım' yaptığında, merhamet eylemi kararı alan görevli tarafından değil, birey olarak Maliye Bakanı tarafından da değil, devlet tarafından gerçekleştirilir. Bazı insanlar 'Amerika Birleşik Devletleri'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa devletlerinin kendisine olan borçlarını silmesini beklediler ve ABD'nin bunu yapmayı reddetmesini ahlâki zeminde eleştirdiler. Başka bir deyişle paradoksal görünse de, belli koşullar altında devletlerin ve diğer grup-kişilerin sadece resmi yükümlülüklerine uymalarını değil, cömert ve merhametli davranmalarını da bekleriz. Ve bir banka veya bir devlet gibi kurgusal bir varlık adına ahlâki davranışı ortaya çıkaran tam da bu beklentidir. Bankalar hayır fonlarına bağışta bulunurlar ve devletler merhametli bağışlar yaparlar, çünkü kamuoyu bunu onlardan bekler. Ahlâki saikın izi bireye kadar sürülebilir. Ama ahlâki eylem, grup-kişinin eylemidir.

---

19 Christian Wolff, H. Kraus'tan alıntılanmıştır, *Staatsethos*, s. 187.

Yine de çoğu insan grup-kişilerin belli koşullar altında adil olduğu kadar özgeci de hareket etmek için ahlâki bir görevi olduğu hipotezini kabul ederken, grup kişinin görevi genel rızayla bireyin görevine kıyasla daha fazla kişisel çıkarla sınırlanmış görünmektedir. Teoride kendi çıkarlarını veya hatta yaşamını diğerlerinin iyiliği için feda eden birey ahlâken takdire şayandır, ama bu görev aileye veya bakmakla yükümlü olduklarına karşı göreviyle sınırlanabilir. Grup kişinin genellikle kendi çıkarlarını ciddi bir şekilde feda etme pahasına özgeci olması beklenmez. Hayır kurumlarına cömert bağışlarda bulunduğu için hissedarlarının kar paylarını ödeyemeyen bir banka veya limitet şirketin muhtemelen takdirden ziyade kınamaya şayan olduğu düşünülecektir. Franklin Roosevelt 1932 başkanlık seçimi kampanyasında, Bay Hoover'in Avrupa'daki insani etkinliklerdeki şöhretinden alaylı bir şekilde bahsediyor ve onu 'gözlerini "geri kalmış ve felce uğramış ülkelerden" Kansas, Nebraska, Iowa, Wisconsin ve diğer tarım eyaletlerinin büyük ve yaralı piyasalarına çevirmeye" davet ediyordu.[20] Bir devletin kendi halkının çıkarlarıyla uyumlu sayıda mülteciyi kabul etmek görevi olabilir, ama sınırlarını sınırsız sayıda yabancı mülteciye açarak kendi vatandaşlarının yaşam standardını düşürmesi normalde ahlâki bir görev olarak kabul edilmez. Büyük Britanya'yı 'saldırganlık' kurbanlarına yardım etmeye çağıran Britanyalı Milletler Cemiyeti taraftarları, bunu ülkenin çıkarlarına zarar verse bile yapması gerektiğini iddia etmiyordu; makul çerçevede gücünün yeteceği yardımı vermeleri gerektiğini savunuyorlardı[21] (tıpkı bir bankanın makul bir çerçevede bir depremin kurbanlarına 500 altın vermesinin beklenebileceği gibi). Özgeci fazilet bakımından kabul gören uluslararası ahlâk standardı, bir devletin kendi daha önemli çıkarlarıyla ciddi bir uyuşmazlık teşkil etmediği sürece bu eylemlerde bulunması yönündedir. Sonuçta güvenli ve zengin grupların, sürekli olarak kendi güvenlikleri ve mali durumlarının sorunlarıyla meşgul olan gruplara kıyasla özgeci davranmaya güçleri daha fazla yeter ve bu koşul, İngiliz ve Amerikalıların kendi ülkelerinin politikalarının, diğer ülkelerinkinden ahlâken daha aydın olduğu varsayımına temel teşkil eder.

(2) Bununla birlikte sıradan insanın, bireylerden talep edilen belli ahlâki davranış biçimlerini grup-kişiden de talep etmediği tamamen doğru değildir; birey için kesinlikle ahlâksızlık olarak göreceği belli davranış biçimlerini grup-kişiden bekler. Grup sadece bireyin ahlâki yükümlülüklerinin bazılarından muaf olmakla kalmaz, aynı zamanda kavgacılık ve üste çıkma gibi grup kişinin olumlu faziletleri haline gelen özelliklerle de ilişkilendirilir. Birey, grup içinde diğerleriyle bir araya gelerek güç elde etmeye çalışır ve 'cemaate olan bağlılığı daima özgecilik olduğu kadar aktarılmış bir egoizmin

---

20 New York Metropolitan Opera House'ta yapılan konuşma, *New York Times* bildirmiştir, 4 Kasım 1932.

21 Milletler Cemiyeti Birliği 'sadece Cemiyet adına işbirliğine giren hükümetlerin sayısı ve kaynakları potansiyel mütecavizin niyetinden vazgeçeceğini ve böylece savaşın patlak vermeyeceğini makul ölçüde kesin kılacağı durumlarda yaptırımları savunur' (*Headway*, Aralık 1937, s. 232).

de ifadesidir.'[22] Eğer güçlüyse, grubu kendi şahsi hedeflerinin peşinden koşmaya yönlendirir. Eğer zayıfsa, kendi güçsüzlüğünü telafi etmek için, kendini grubun dolaylı üstünlüğüyle ifade eder. Eğer kendimiz kazanamazsak, bizim tarafımızın kazanmasını isteriz. Gruba sadakat, bireyin temel erdemlerinden biri olarak kabul edilegelmiştir ve bu erdem kişinin kendisinde lanetleyeceği davranışlara grup kişide göz yummasını gerektirebilir. Bir bütün olarak grubun refahını arttırmak ve çıkarlarını ilerletmek ahlâki bir görev haline gelir ve bu görev daha geniş bir topluluğa karşı görev karşısında ağır basmaya meyillidir. Birey tarafından gerçekleştirildiğinde ahlâksız olacak eylemler, grup kişi adına icra edildiğinde erdem haline gelebilir. 'Bugün İtalya için yaptığımızı kendimizi için yapıyor olsaydık,' diyordu Cavour to D'Azeglio, 'büyük haydutlar olurduk.'[23] Aynı şey halka açık şirketlerin pek çok yöneticisi ve iyi emellere sahip pek çok kişi tarafından da samimiyetle söylenebilirdi. 'Modern insanlar arasında' diye yazar Dr. Niebuhr, 'kötülüklerini daha büyük gruplara devrettikleri için kendilerini ahlâklı hayal etme yönünde giderek artan bir eğilim bulunmaktadır.'[24] Aynı şekilde düşmanlıklarımızı da devredebiliriz. İngiliz bireylerin Alman bireylerden nefret etmesindense, 'İngiltere'nin 'Almanya'dan nefret etmesi daha kolaydır. Yahudi bireylerden nefret etmektense, antisemitik olmak daha kolaydır. Birey olarak bu tür duyguları kendimizde gördüğümüzde lanetleriz, ama bir grubun üyesi olarak tereddütsüz bu duyguların içine dalarız.

(3) Bu düşünceler belli bir derecede büyük gruplara uygulanabilir, ama özellikle devlete güçlü bir biçimde uygulanabilir. Bununla birlikte, diğer grup kişilerden beklediğimiz ahlâki davranış standartlarını devletten normalde beklemediğimiz bazı alanlar vardır. Devlet, üyelerine herhangi bir grup kişininkinden tamamen farklı bir duygusal hitapta bulunur. Çok daha geniş bir insan etkinliği alanını kapsar ve bireyden çok daha yoğun bir sadakat ve çok daha ciddi fedakarlıklar talep eder. Devletin iyiliği daha kolay bir şekilde kendi başına bir ahlâki hedef olarak görülebilir. Ülkemiz için ölmemiz istendiğinde, en azından ülkemizin iyiliğinin dünyadaki en önemli şey olduğuna inanmamıza müsaade edilmelidir. Devlet böylece ahlâki yükümlülüğü hükümsüz kılan bir varlığını muhafaza etme hakkına sahip olarak görülür. Savaştan sonra yayımlanan *Cambridge History of British Foreign Policy*'de Profesör Holland Rose, 1807'de Danimarka filosunun Kopenhag'da ele geçirildiği 'yüz kızartıcı olayı', Canning'in 'Büyük Britanya'nın varlığı sözkonusuydu' şeklindeki inancı zemininde hoş görebiliyordu.[25] Farklı bir görüş benimseyenler yaygın bir şekilde Canning'in inancı doğru olsa bile başka bir şekilde davranmış olması gerektiğini değil, inancında hatalı olduğunu savunuyorlardı. Devletten ve diğer grup kişilerden genellikle beklenen ahlâk standartları arasındaki diğer farklar, devletin

22 R. Niebuhr, *Moral Man and Immoral Society*, s. 40.
23 E. L. Woodward'dan alıntılanmıştır, *Three Studies in European Conservatism*, s. 297.
24 R. Niebuhr, *Atlantic Monthly*, 1927, s. 639.
25 *Cambridge History of British Foreign Policy*, i. s. 320.

siyasi gücün toplandığı yer olmasından ve devletin diğer grup kişilere dayattığı gibi asgari bir ahlâki davranış ölçütünü, devletin üzerinde yer alıp devlete dayatacak bir otoritenin olmamasından kaynaklanmaktadır. Bunun sonuçlarından biri de, devlete kendi meşru hoşnutsuzluklarını giderecek bir kendi kendine yeterli olma hakkını vermeye mecbur olmamızdır. Bir diğer sonuçsa, herkesin ortak bir standarda uymasını sağlamanın güçlüğüdür; çünkü bazı ahlâki yükümlülükler daima mutlak olarak görülse de, ahlâki yükümlülüklerin zorunluluğunu, diğerlerinin aynı görevleri yerine getireceğine yönelik makul bir beklentiye bağlı görme yönünde güçlü bir eğilim vardır. Gelenekler tüm ahlâk konusunda önemli bir rol oynar ve bir geleneğin özü, diğer insanların gerçekte ona uyduğu sürece bağlayıcı olmasıdır. Barclays Bank veya Imperial Chemicals Limited, rakip kurumların kasalarından gizli belgeleri çalmak için gizli ajanlar görevlendirseydi, ahlâki kınamayla karşı karşıya kalırlardı, çünkü bu tür yöntemler genellikle şirketlerin birbirlerine karşı kullandığı yöntemler değildir. Ama 'Büyük Britanya' veya 'Almanya'ya bu şekilde davrandıkları için ahlâksızlık isnat edilemez, çünkü bu tür pratiklerin bütün büyük güçler arasında ortak pratikler olduğuna inanılmaktadır ve bu yöntemlere başvurmayan bir devlet kendini dezavantajlı bir konumda bulabilir. Spinoza, devletlerin de çıkarlarına uyduğu müddetçe aynı şekilde davranacaklarını savunmuştur.[26] Devletlerden daha yüksek bir ahlâk standardı beklenmemesinin nedenlerinden birisi, devletlerin aslında sık sık ahlâki davranmamaları ve onları ahlâki davranmaya mecbur kılmanın hiçbir yolunun olmamasıdır.

(4) Bu da bizi şu anda devlete atfedilen ahlâki yükümlülüklere ilişkin analizimizde karşımıza çıkan en büyük güçlüğe getirmektedir. Grup kişilerin ahlâkının sadece toplumsal ahlâk olabileceği yaygın bir kabul görmektedir (bir devlet veya sınırlı sorumlu bir şirket bir aziz veya sufî olamaz) ve toplumsal ahlâk bir cemaatin üyelerine karşı görevi ima eder, o cemaat ister aile, ister kilise, ister kulüp, ister millet veya insanlığın tamamı olsun fark etmez. 'Hiçbir birey kendisi için bir vicdan yaratamaz', diye yazar T. H. Green; 'daima kendisi için onu yaratacak bir topluma ihtiyacı vardır.'[27] Bir devletler toplumunu varsayarak, uluslararası ahlâk için nasıl bir temel bulabiliriz?

ULUSLARARASI TOPLUM VAR MIDIR?

Bir uluslararası ahlâk ihtimalini reddedenler doğal olarak, uluslararası toplumun varlığı iddiasına meydan okumaktadır. Bu görüşün tipik bir temsilcisi olarak görülebilecek İngiliz Hegelci Bosanquet, 'ulus devlet ortak bir yaşam tesis etmek için gerekli ortak tecrübeye sahip en geniş örgüttür'[28] iddiasında bulunur ve 'insanlığın gerçek bir birleşik varlık, sadakat nesnesi ve ahlâki gö-

26 Spinoza, *Tractatus Politicus*, iii. § 14.

27 T. H. Green, *Prolegomena to Ethics*, s. 351.

28 B. Bosanquet, *The Philosophical Theory of the State*, s. 320.

rev rehberi olduğu varsayımını' şiddetle reddeder.[29] Buna verilebilecek cevap, birleşik bir varlığın, geçici bir hipotez olması dışında asla 'gerçek' olmadığıdır ve verili bir birleşik varlığın bir sadakat nesnesi ve ahlâki görev rehberi olup olmayacağı, teoriyle değil gözlemle belirlenebilecek olgusal bir sorudur ve farklı zaman ve mekanlarda farklı şekillerde cevaplanabilir. Aslında devletlerin birimleri oluşturduğu dünya çapında bir toplumun varlığına ilişkin yaygın bir varsayım bulunduğunu ve devletlerin ahlâki yükümlülükleri anlayışının bu varsayımla yakından ilişkili olduğunu zaten gösterdik. İnsanların, bir dünya toplumu varmış gibi konuşması ve belli sınırlar içerisinde böyle bir toplum varmış gibi davranması nedeniyle (başka bir nedenle değil) bir dünya toplumu vardır. Bir dünya toplumu vardır çünkü, Sinyor Madariaga'nın belirttiği gibi 'önce tartışmasını yapmadan, bu hakikati manevi düşünce depomuza kaçak yollarla soktuk.'[30]

Diğer yandan bu farazi dünya toplumunun, devlet de dahil olmak üzere devlet boyutuna kadar daha sınırlı boyutlardaki cemaatlerin birlik ve uyumuna sahip olduğunu varsaymak tehlikeli bir yanılsama olurdu. Dünya toplumunun bu uyum standardını hangi şekillerde yakalayamadığını incelersek, uluslararası ahlâkın kusurlarının altta yatan nedenlerine ilişkin bir ipucu elde edebiliriz. Dünya toplumu başlıca iki şekilde yetersiz kalmaktadır: (i) dünya toplumunda, toplumun üyeleri arasındaki eşitlik ilkesi uygulanmamaktadır ve aslında kolayca da uygulanamaz; (ii) bütünleşmiş her toplumun temel aksiyomlarından olan bütünün iyiliği, parçanın iyiliğinden önce gelir ilkesi genel kabul görmemektedir.

EŞİTLİK İLKESİ

(i) Bir toplum içinde eşitlik ilkesini tanımlamak güçtür. Eşitlik asla mutlak değildir ve belki de alakasız olduğu düşünülen nedenlerle ayrımcılığın olmaması durumu olarak tanımlanabilir. Büyük Britanya'da bazılarının diğerlerine göre daha yüksek gelirlere sahip olmasının veya daha fazla vergi ödemesinin nedenleri (haklı ya da haksız olsun) daha dezavantajlı kategorilerde yer alanlar için bile alakasız bulunmamaktadır ve dolayısıyla eşitlik ilkesi ihlal edilmemektedir. Ama eğer mavi gözlü insanlara, kahverengi gözlü insanlardan veya Surreylilere Hampshirelılardan daha kötü muamele edilseydi ilke ihlal edilmiş olur ve toplum çözülürdü. Pek çok ülkede azınlıklara karşı onların alakasız bulduğu nedenlerle ayrımcılık *uygulanmaktadır* ve bu azınlık-

29 B. Bosanquet, *Social and International Ideals*, s. 292.

30 S. de Madariaga, *The World's Design*, s. 3.

lar toplumun üyesi gibi hissetmeyi bırakmaktadır ve üye olarak görülmemektedir.[31]

Uluslararası toplumda bu tür ayrımcılık yaygındır. Başta bireylerin tavrından kaynaklanır. Gladstone'un bir keresinde kendi ülkesinin vatandaşlarından oluşan bir kitleyi 'Afgan dağlarının kar altındaki köylerinde yaşamın kutsallığının, Tanrının gözünde sizinkinden daha az olmadığını hatırlamaya' çağırdığı söylenmektedir.[32] Tanrının gözünün bu bakımdan İngilizlerin büyük çoğunluğunun gözü olmadığı güvenle söylenebilir. Çoğu insanın ortak çıkar ve yükümlülük algısı, aile ve arkadaşlar konusunda, vatandaşlarına karşı hissettiğinden daha kuvvetlidir ve vatandaşlarına karşı hissettiği, diğer insanlara hissettiğinden daha güçlüdür. Aile ve arkadaşlar ahlâki yükümlülük algısının güçlü olma ihtimalinin en yüksek olduğu 'yüz yüze' bir grup oluştururlar. Modern bir ulusun üyeleri, az ya da çok birleşik bir eğitim, ulusal basın, yayıncılık ve ulaşım imkanları ve sembollerin becerikli kullanımı yoluyla[33] bir 'yüz yüze' grup karakterine benzer bir nitelik edinme imkanına sahiptir. Sıradan bir İngiliz zihninde, diğer İngilizlerin davranışlarına, gündelik yaşamına ve düşünceleriyle çıkarlarına ilişkin genel bir resme sahipken, Yunanlar veya Litvanyalılar için böyle bir resmi yoktur. Üstelik 'yabancılar'a ilişkin resminin canlılığı, coğrafi, ırksal ve dilsel yakınlık çerçevesinde değişkenlik gösterecektir, öyle ki sıradan İngiliz muhtemelen ne kadar az olursa olsun Alman veya Avustralyalılarla ortak bir yönü olduğunu hissedecek, Çinliler veya Türklerle hiçbir ortak yönü olmadığını düşünecektir.[34] Bir Amerikan gazetesinin Avrupa muhabirinin, bir kazada bir Amerikalı, beş İngiliz veya on Avrupalı ölürse, o kazanın haber değeri taşıyacağı şeklindeki kuralı belirlediği rivayet edilmektedir. Bilinçli veya bilinçsiz olarak hepimiz bu şekilde göreli değer standartları uygularız. Japonların Çin şehirlerini bombalaması üzerine Avam Kamarası'nda konuşan Neville Chamberlain 'Eğer Çin o kadar uzak olmasaydı ve orada oluşan sahneler bizim gündelik bilincimizden bu kadar uzak olmasaydı, bu olayların tam olarak göz-

---

31 Bir toprak parçasının tüm sakinlerinin toplumun üyeleri olduğuna ilişkin bir varsayım bile ancak son zamanlarda yerleşmeye başlamıştır. Nazi Almanya'sındaki Yahudiler gibi, Güney Afrika Birliği'nin renkli sakinleri de bugün toplumun üyeleri olarak görülmemektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde çoğu Güneyli beyaz, zencilerin kendileriyle aynı şekilde toplumun üyeleri olduğunu kabul etmekte tereddüt edecektir.

32 Haiti delegesi tarafından alıntılanmıştır, *League of Nations: Fifteenth Assembly*, 6. Komite, s. 43.

33 'Ahlâki tavırlar daima kişilerarası ilişkilerde en duyarlı şekilde gelişir. İşte bu yüzden dolaysız olan ilişkilere kıyasla doğal olarak daha soyut olan daha kapsayıcı sadakat ilişkileri insan kalbi üzerindeki gücünün bir kısmını kaybetmektedir ve kurnaz bir toplum o gücü, kişiyi toplumun sembolü haline getirerek geri kazanmaya çalışır' (R. Niebuhr, *Moral Man and Immoral Society*, s. 52-53).

34 Hislerin değişkenliği doğal olarak mevcut siyasi önyargılar tarafından da etkilenmektedir.

lemlenmesinin ortaya çıkaracağı merhamet, dehşet ve öfke duyguları, bu halkı muhtemelen şu ana kadar akıllarından geçirmedikleri hareketlere sürükleyebilirdi' diyordu.[35] Aynı motif 27 Eylül 1938'de Çekoslovak krizi sırasında yaptığı ulusa sesleniş konuşmasında da tekrar etmişti: 'Hakkında hiçbir şey bilmediğimiz halklar arasında uzak bir ülkedeki bir kavga nedeniyle burada siper kazıyor ve gaz maskeleri deniyor olmamız gerektiği ne kadar korkunç, acayip ve inanılmaz bir şey.'[36] Bu sözler pek çok çevrede eleştirildi. Ama, bunların sıradan İngilizin ilk andaki tepkisini temsil ettiğinden pek kuşku duyulmuyordu. Yabancılara karşı olağan tavrımız, eşitlik ilkesi olarak benimsediğimiz alakasız nedenlerle ayrımcılığın olmaması ilkesinin tamamen yadsınmasıdır.

Bireyin bu tavrı devletlerin birbirlerine karşı tavrına yansır ve bu zorluk uluslararası toplumun yapısı nedeniyle daha da yoğunlaşır. Farklı ülkelerden bireyler arasındaki eşitlik kabul edilseydi bile, devletler arasındaki eşitsizlik yine de bariz olurdu. Dış kontrole tabi olmayan bilinen bir avuç devlet arasındaki mevcut eşitsizlikler, en azından ismen aynı yasaya tabi isimsiz vatandaş kitlesi arasındaki eşitsizliklere kıyasla daha aşikar, daha kalıcı ve göz ardı edilmesi zor bir hale gelmektedir. Uluslararası siyasette eşitlik fikrine verilen önem, eşitliğe dayalı taleplerin sayısı ve kalıcılığından bellidir. 'En çok gözetilen ulus muamelesi', 'Açık Kapı', 'denizlerin serbestliği', Japonların Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'nde ırk eşitliğinin tanınması talebi, Almanların 'güneşin altında bir yer' şeklindeki eski talebi, Almanların yeni *Gleichberecbtigung* veya 'statü eşitliği' talebi; bunların hepsi eşitlik ilkesinin uygulanmasına yönelik talepler olmuştur. Sadece onlar tarafından olmasa da başta daha küçük güçlerin delegeleri tarafından Milletler Cemiyeti Meclis ve Komitelerinde tekrar tekrar eşitliğe övgüler düzülmüştür.[37] Ama terimin kullanımında tutarlılık çabası pek gösterilmemiştir. Bazen terim sadece devletlerin kanun önünde şeklen eşitliği anlamına gelmektedir. Diğer bağlamlarda, hakların eşitliği veya fırsat

---

35 Avam Kamarası, 21 Haziran 1938: *Official Report*, st. 936. Uluslararası alanda 'merhamet tutarsızlıkları' üzerine yorum yapan bir *The Times* muhabiri, 'dünyanın vicdanının' '100 ölü veya yoksul Çinliyi bir ezilen Yahudiye denk' görüp görmediğini veya 'meselenin sadece Yahudilerin yakında, Çinlilerinse çok uzakta ve ayrıca sarı olmaları' mı olduğunu sorgulamaktadır (*The Times*, 25 Kasım 1938).

36 N. Chamberlain, *The Struggle for Peace*, s. 275.

37 Büyük Güçler arasında sadece kendi konumunu muhafaza etmek için küçük güçlerin desteğine büyük ölçüde bağımlı olan Fransa istikrarlı olarak eşitlik ilkesini savunmuştur. M. Blum bir seferinde (*League of Nations: Sixteenth Assembly*, Kısım II, s. 28) şöyle demişti: 'Uluslararası toplumu oluşturan Güçler arasında bir öncelik sıralaması yoktur ve inanıyoruz ki olmayacaktır da. Milletler Cemiyeti içerisinde bir devletler hiyerarşisi tesis edilseydi ... Cemiyet hem ahlâken hem de madden yıkılırdı.' Konseyin hiyerarşik yapısı dikkate alındığında bu fikir beyanı çarpıcıdır.

eşitliği ya da mülk eşitliği anlamına gelebilir. Bazen Büyük Güçler arasında eşitlik anlamına geliyor gibi görünmektedir. Hitler 'sağduyu, mantık ve yüksek insanlık adaletinin genel ilkelerine göre ... bütün halkların dünya nimetlerinde eşit payı olması gerektiğini' ileri sürdüğünde,[38] Litvanya'nın 'dünya nimetlerinden' Almanya kadar faydalanması gerektiğini söyleme niyetinde pek değildi. Ama hak veya imtiyaz eşitliğinin, mutlak değil nispi eşitlik olduğunu farz edersek, nispeti belirlemek için tanınan bir ölçüt olmadığı müddetçe pek bir ilerleme kaydetmiş olmayız. Bunun bize pek bir yardımı da dokunmuş olmaz. Mesele Guatemala'nın hak ve imtiyazlarının, Birleşik Devletlerinkiyle mutlak değil nispi olarak eşit olması meselesi değildir, mesele Guatemala'nın sahip olduğu bu hak ve imtiyazları ancak Amerika Birleşik Devletleri'nin iyi niyetiyle kullanabilecek olmasıdır. Gücün mütemadiyen veya potansiyel olarak mevzubahis olması, uluslararası toplumun üyeleri arasında herhangi bir eşitlik anlayışını neredeyse anlamsız kılmaktadır.

BÜTÜNÜN İYİLİĞİ VE PARÇANIN İYİLİĞİ

(ii) Uluslararası toplumun diğer temel kusuru, bütünün iyiliği parçanın iyiliğinden önce gelir şeklindeki koyut üzerinde genel kabul sağlayamamasıdır. Büyük Britanya ortak bir ulusal bilince sahiptir çünkü, Surreyli adam normalde Büyük Britanya'nın iyiliğinin, Surrey'in iyiliğinden daha önemli olduğu varsayımı temelinde hareket edecektir. Ortak bir Alman ulusal bilincinin gelişmesinin önündeki başlıca engellerden biri, Prusyalıları, Saksonyalıları ve Bavyeralıları Almanya'nın iyiliğine Prusya, Saksonya ve Bavyera'nın iyiliğinden daha fazla önem vermeye ikna etmenin zorluğuydu. Bugün açıktır ki dini özlemlerine rağmen, insanlar hâlâ genel olarak dünyanın iyiliğinin, kendi ülkelerinin iyiliğinden daha büyük olduğu inancı üzerinde hareket etmekte tereddüt etmektedir. Bir dünya toplumuna duyulan sadakat henüz hayati önemdeki ulusal çıkarları arka planda bırakacak bir uluslararası ahlâk yaratacak kadar güçlü değildir. Ama bir toplum kavramı, üyelerinin teşvik etme yükümlülüğü altında bulunduğu bir iyiliği olduğunun tanınması anlamına gelir ve ahlâk anlayışı da evrensel bağlayıcılığa sahip ilkelerin tanınmasını ima eder. Bütünün öncelik iddiasını tanımayı tamamen reddedersek, herhangi bir dünya toplumunun veya uluslararası ahlâkın varlığından bahsedilebilir mi?

İşte bu, uluslararası ahlâkın temel ikilemidir. Bir yandan uluslararası bir topluma veya bir bütün olarak insanlığa karşı bir yükümlülük algısı ba-

---

38 Reichstag'da yapılan 28 Nisan 1939 tarihli konuşma.

rındıran bir uluslararası ahlâkın neredeyse evrensel olarak tanındığını görmekteyiz. Diğer yandan, bu uluslararası toplumda parçanın (yani kendi ülkemizin) iyiliğinin, bütünün iyiliğinden daha az önemli olabileceğini kabul etmeye karşı neredeyse aynı derecede evrensel bir isteksizlik görmekteyiz. Bu ikilem pratikte iki farklı şekilde çözülmektedir. Hitler'in Darwinci ekolden aldığı ilk yöntem, bütünün iyiliğini en güçlünün iyiliğiyle özdeşleştirmektir. En güçlü olanlar varsayım gereği 'daha yüksek bir ahlâkın taşıyıcılarıdır'[39] ve ülkesinin iyiliğiyle bütünün iyiliği arasındaki özdeşliği tesis etmek için kişinin sadece eylemiyle ülkesinin en güçlü olduğunu ispat etmesi gerekir. Diğer yöntem Woodrow Wilson, Lord Cecil ve Profesör Toynbee'nin temsilcileri olarak anıldığı neoliberal çıkarların doğal uyumu doktrinidir. Bu doktrin diğer tüm çıkarların doğal uyumu doktrinleri gibi bütünün iyiliğini sahip olanların güvenliğiyle özdeşleştirir. Woodrow Wilson, Amerikan ilkelerinin insanlığın ilkeleri olduğunu veya Profesör Toynbee, Britanya İmparatorluğunun güvenliğinin 'tüm dünyanın en büyük çıkarı' olduğunu beyan ettiğinde, aslında Hitler'in kendi yurttaşlarının 'daha yüksek bir ahlâkın taşıyıcıları' olduğu şeklindeki iddiasının aynısında bulunuyordu; bütün uluslararası toplumun iyiliğiyle bizim özellikle ilgilendiğimiz parçanın iyiliğini özdeşleştirmek de aynı sonucu doğurmaktadır. Bu yöntemlerin ikisi de işlerliği olan herhangi bir uluslararası ahlâk anlayışı için eşit derecede ölümcüldür.

Her toplumun ve her ahlâk kodunun bütünün iyiliği için parçanın iyiliğinin feda edilebileceğini belli derecede tanımasından kaynaklanan bu temel ikilemden bir kaçış yoktur. Bu meseleyle uluslararası toplumda ne kadar açık bir şekilde yüzleşirsek, sorunumuzun çözümüne o kadar yaklaşırız. Ulusal toplum analojisi kusursuz olmasa da bir kez daha faydalıdır. 1914'ten kısa bir süre önce modern liberalizm diye yazdı Hobhouse, 'etkin işleyişi için ihtiyat ve muhakemeden başka bir şey gerektirmeyen gerçekten varolan bir uyumu değil, ... insanların elde edebileceği etik bir uyumun mümkün olduğunu ve bu elde etme eyleminin toplumsal ideali teşkil ettiğini koyutlamaktadır.'[40] 'Etik' kelimesi argümandaki kesintiyi ortaya çıkarmaktadır. 19. yüzyıldaki 'etkin işleyişi için ihtiyat ve muhakemeden başka bir şey gerektirmeyen uyum', çıkarların uyumuydu. 'Etik uyum' çıkarların feda edilmesiyle ulaşılan bir uyumdur; bu da tam da doğal bir çıkar uyumunun olmamasından dolayı gereklidir. Ulusal toplumda sürekli olarak ve başarılı bir şekilde fedakarlık çağrıları yapılmaktadır, hatta istenen şey hayatını feda etmek olsa bile. Ama

---

39 Hitler, *Mein Kampf*, s. 421.

40 L. T. Hobhouse, *Liberalism*, s. 129.

ulusal toplumda bile böyle bir 'uyum'un sadece gönüllü fedakarlık ile tesis edildiğini farz etmek yanlış olurdu. Gereken fedakarlık sık sık zorlama bir fedadır ve 'uyum', aksi takdirde bireyden zorla alınacak bir şey konusunda gönüllü olarak fedakarlık etmenin bireyin 'çıkarına' olduğu şeklindeki gerçekçi düşünceye dayanmaktadır. Ulusal düzende uyum, bu ahlâk ve güç karışımından elde edilmektedir.

Uluslararası düzende gücün rolü daha fazla, ahlâkınki ise daha azdır. Fedakarlık bir bireye yüklendiğinde, feda salt gönüllü olabilir de olmayabilir de. Fedakarlık devlete yüklendiğinde, bu sözde fedakarlığın incelendiğinde daha kuvvetli bir güce zorunlu itaate dönüşmesi ihtimali daha yüksektir. Ama uluslararası ilişkilerde bile fedakarlık tamamen yabancı bir şey değildir. Büyük Britanya'nın Dominyonlarına verdiği tavizler, Britanya çıkarları veya güçlü olana itaat çerçevesinde açıklanamaz. Büyük Britanya'nın 1920'lerde Almanya'ya verdiği etkisiz görünen tavizler tamamen Britanya çıkarları veya Almanya'nın gücünden duyulan korkudan, Britanya çıkarlarından bağımsız bir uluslararası ahlâk anlayışına duyulan inançtan kaynaklanıyordu. Her uluslararası ahlâk düzeni bir tür güç hegemonyasına dayanmak zorundadır. Ama bu hegemonyanın kendisi, devlet içinde bir egemen sınıfın üstünlüğünde olduğu gibi, onu paylaşmayanlara karşı bir meydan okumadır ve eğer varlığını devam ettirecekse, dünya toplumunun diğer üyelerinin de kaldırabileceği hale getirecek bir alış-veriş unsuru içermelidir. Bu alış-veriş süreciyle, gücün getirdiği tüm imtiyazlarda ısrarcı olmama istekliliği gösterme süreciyle, ahlâk uluslararası ve belki de ulusal siyasette en sağlam dayanağını bulur. Kuşkusuz geniş kapsamlı fedakarlıklar bekleyerek yola çıkmak faydasızdır. Makul çerçevede ne yapabileceğimize ilişkin standart çok yüksek belirlenmemelidir. Ama uluslararası ahlâk için izlenecek en zararlı yol, Alman halkının daha yüksek bir ahlâkın taşıyıcısı olduğunu veya Amerikan ilkelerinin insanlığın ilkeleri olduğunu ya da Büyük Britanya'nın güvenliğinin dünyanın en büyük iyiliğine olduğunu ve böylece kendi ulusumuzun hiçbir fedakarlıkta bulunması gerekmediğini varsaymaktır. Profesör Zimmern 'sıradan insan'ı '20. yüzyılın *kamusal meselelerinin* aslında *dünya meseleleri* olduğunu akılda tutacak şekilde vizyonunu *genişletmeye*' davet ettiğinde,[41] bu davete verilebilecek en somut anlam, ulusal sınırda duracağı yaygın bir şekilde varsayılan fedakarlık ilkesinin, sınırların ötesine genişletilmesinin gerekli olduğunun tanınmasıdır. Sıradan insanın böyle bir davete kulak verip vermeyeceği belli de-

41 Zimmern, *The Prospects of Civilisation*, s. 26.

ğildir. Eğer Maliye Bakanı durumumuzu iyileştireceği gerekçesiyle gelir vergisinde bir artışı haklı çıkarmaya çalışsaydı, onu bir üçkağıtçı olarak görüp dinlemezdik ve görünüşte çıkarların feda edilmesini içeren her uluslararası politikayı haklı çıkarmak için neredeyse her zaman kullanılan argüman bu şekli alır. Ortak iyi için fedakarlık yapılmasına yönelik doğrudan çağrılar bazen daha etkin olabilir.

Ama pek çok yanılsamanın etrafını sardığı bir noktayı daha açıklığa kavuşturmak gerekir. Ulusal toplumda bu fedakarlık ve alış-veriş sürecinde verme eyleminin başta mevcut düzenden en fazla yarar sağlayandan gelmesi gerektiğini varsayarız. Uluslararası toplumda hoşnut güçlerin devlet adamları ve yazarları genellikle alış-veriş sürecinin sadece mevcut düzen içerisinde işlediğini ve fedakârlıkların o düzeni muhafaza etmek için herkes tarafından yapılması gerektiğini varsayar. Bay Eden bir keresinde uluslararası barış, 'ulusların korumak üzere bir araya geldikleri bir uluslararası düzene dayanmalıdır' demişti ve bu uluslararası barışa 'her ulus kendi katkısını yapar, çünkü orada kendi kalıcı çıkarının yattığını kabul eder.'[42] Bu ve benzeri pek çok beyanda saklı olarak bulunan yanılgı, işlerliği olan herhangi bir uluslararası ahlâk anlayışı için ölümcüldür. Alış-veriş süreci mevcut düzene meydan okumalar için uygulanmalıdır. O düzenden en fazla fayda sağlayanlar uzun vadede sadece düzeni ondan en az fayda sağlayanlar için katlanılır hale getirmeye yetecek kadar taviz vererek muhafaza etmeyi umabilirler ve bu değişikliklerin mümkün mertebe düzenli bir şekilde meydana gelmesini sağlama sorumluluğu meydan okuyanlara olduğu kadar düzenin savunucularına da aittir. Bu da bizi uluslararası siyasette hukuk ve değişim sorunlarını incelemeye götürür.

---

42 Anthony Eden, *Foreign Affairs*, s. 197.

DÖRDÜNCÜ KISIM

Hukuk ve Değişim

ONUNCU BÖLÜM

Hukukun Temelleri

Uluslararası sorunlar üzerine çağdaş düşüncede hiçbir konu siyaset ve hukuk arasındaki ilişki kadar kafa karışıklığı yaratmamıştır. Uluslararası meselelerle ilgilenen pek çok insan arasında hukuka siyasetten bağımsız ve üstün bir şey muamelesi etmeye yönelik güçlü bir eğilim bulunmaktadır. 'Hukukun ahlâki gücü' siyasetin örtük olarak ahlâksız yöntemleriyle karşılaştırılmaktadır. 'Hukukun üstünlüğünü' tesis etmeye, 'uluslararası hukuk ve düzeni' muhafaza etmeye veya 'uluslararası hukuku savunmaya' davet ediliriz ve varsayım odur ki bunu yaparak farklılıklarımızı kişisel çıkarın çalkantılı siyasi atmosferinden, tarafsız adaletin daha saf, duru havasına transfer ederiz. Bu popüler anlayışları kabul etmeden önce, uluslararası toplumda hukukun doğası ve işlevini, uluslararası siyasetle ilişkisini oldukça dikkatli bir biçimde incelemeliyiz.

ULUSLARARASI HUKUKUN DOĞASI

Uluslararası hukuk gelişmemiş ve tamamen bütünleşmemiş bir toplumun hukuku olması bakımından, modern devletlerin iç hukukundan farklıdır. Herhangi bir gelişmiş iç hukuk sisteminde asli kısımlar olan üç unsurdan yoksundur: yargı, yürütme ve yasama.

(1) Uluslararası hukuk, bir bütün olarak toplum tarafından bağlayıcı olarak kabul edilecek yasa yorumları veya olgu kararları vermeye ehil hiçbir mahkeme tanımaz. Belli ihtilafları hukuki çözüm için uluslararası bir mahkemeye taşımak için özel anlaşmalar yapmak uzun zamandır bazı devletlerin

alışkanlığı olagelmiştir. Cemiyet Sözleşmesi altında kurulan Daimi Uluslararası Adalet Divanı bu alışkanlığı genişletme ve genelleştirme girişimini temsil etmektedir. Ama Divan'ın kurulması uluslararası hukuku değiştirmemiştir: sadece kabul etmeye istekli devletler için bazı özel yükümlülükler getirmiştir.

(2) Uluslararası hukukun, hukuka uyulmasını sağlayacak hiçbir ehil aktörü yoktur. Belli durumlarda gerçekten de yasa ihlalinin olduğu yerlerde mağdur tarafın kabahatli tarafa misilleme yapma hakkını tanır. Ama bu, kendine yeterli olma hakkının tanınmasıdır, bir yasa uygulayıcısının cezayı uygulaması değil. Cemiyet Sözleşmesi'nin 16. Maddesinde tasarlanan tedbirler, sadece önleyici değil, cezalandırıcı olarak da görülebildikleri müddetçe bu kategoriye girer.

(3) Hukukun iki kaynağı olan teamül ve yasama arasından uluslararası hukuk sadece ilkini tanır ve bu açıdan tüm ilkel toplulukların hukukuna benzer. Belli bir eylem veya davranışın teamülden, toplumun tüm üyeleri üzerinde mecburiyet olarak tanınmaya dönüşmesinin aşamalarının izini sürmek, hukukçudan ziyade sosyal psikologun işidir. Ama uluslararası hukuk tam da böyle bir süreçle ortaya çıkar. İleri toplumlarda diğer hukuk kaynağı olan doğrudan yasama daha üretkendir ve hiçbir modern devlet onsuz yapamaz. Bu uluslararası yasamanın yokluğu o kadar ciddi görünür ki, bazı otoritelerin gözünde devletler, bazı hallerde kendilerini bir yasama organı olarak tesis ederler ve devletler arasındaki çok taraflı anlaşmaların pek çoğu aslında 'kanun yapıcı anlaşmalar'dır (*traités-lois*).[1] Bu görüş çok ciddi itirazlara açıktır. Kapsamı ve içeriği ne olursa olsun bir anlaşma, hukukun temel vasfından yoksundur: ister kabul etsinler ister etmesinler toplumun tüm üyelerine otomatik ve koşulsuz olarak uygulanabilir değildir. Dönem dönem uluslararası teamül hukukunu devletler arasındaki çok taraflı anlaşmalarda cisimleştirme girişimleri olmuştur. Ama bu girişimlerin değeri, hiçbir anlaşmanın onu kabul etmeyen bir devleti bağlayamayacağı gerçeği tarafından büyük ölçüde geçersiz kılınmıştır. 1907 tarihli savaş kuralları konulu Lahey Sözleşmeleri sözleşmeye taraf olmayan devletler için bağlayıcı olmamakla kalmıyordu, aynı zamanda taraf olmayan devletler karşısındaki taraf devletler üzerinde de bağlayıcı değildi. Kellogg-Briand Paktı bazen dikkatsizce söylendiği gibi savaşı yasak eden bir yasama eylemidir. Çok sayıda devlet arasında 'birbirleriyle ilişkilerinde bir ulusal politika aracı olarak savaşı reddetmek' üzerine bir anlaşmadır. Uluslararası anlaşmalar, uluslararası hukuka tabi devletlerin birbir-

1 Örneğin Carnegie Endowment, 'çok taraflı genel çıkar araçları' adı altında hazırlattığı derlemeye *International Legislation* [Uluslararası Yasama] adını vermiştir.

leriyle yaptıkları sözleşmelerdir, devletlerin uluslararası yasama organı olarak koydukları yasalar değil. Uluslararası yasama henüz yoktur.

Uluslararası hukukun bu eksiklikleri ne kadar ciddi olurlarsa olsunlar uluslararası hukuku, tüm temel özelliklerini taşıdığı hukuk statüsünden yoksun bırakmamaktadır. Özellikle hukukun siyasetle ilişkisinin uluslararası alanda da ulusal alandakiyle aynı olduğu görülecektir.

Siyaset felsefesinin temel sorusunun insanların neden yönetilmelerine izin verdikleri sorusu olduğu gözlemlenmiştir. Hukuk felsefesinin kökünde yatan mukabil soruysa insanların neden kanuna uyduğu sorusudur. Neden hukuk bağlayıcı olarak görülmektedir? Tıpkı Öklid teoremlerinin kanıtlarının Öklid'in kendisinden elde edilemeyeceği gibi bu sorunun cevabı da hukukun kendisinden elde edilemez. Hukuk, bu sorunun tatmin edici şekilde çözümlendiği varsayımından hareket eder. Ama bu soru 'hukukun üstünlüğünü' gerekçelendirmeye çalışanların örtbas edemeyeceği bir sorudur. İç hukuka uygulanabildiği gibi uluslararası hukuka da uygulanabilir. Uluslararası hukukta bazen anlaşmaların bağlayıcı olup olmadığı ve hangi zeminde bağlayıcı olabileceği sorusu şeklini alır. Bu soruya verilecek hukuki cevap, anlaşmalara uyulması gerektiği kuralını içeren (az sonra ele alacağımız bazı çekincelere tabi olmak üzere) anlaşmaların uluslararası hukukta bağlayıcı olduğudur. Ama soruyu soranın asıl sormak istediği muhtemelen şudur: Uluslararası hukuk ve onunla birlikte anlaşmalara uyulması gerektiği kuralı neden bağlayıcıdır ve bağlayıcı olarak görülmeli midir? Bunlar uluslararası hukukun cevaplayabileceği sorular değildir. Bu bölümün amacı da bu soruların cevabının nerede aranması gerektiğini ve cevabın ne olması gerektiğini araştırmaktır.

Hukukun nihai otoritesi sorununa yaklaşırken, siyaset alanında etik açıdan düşünen ütopyacılarla güç açısından düşünen gerçekçiler arasında izini sürdüğümüz temel ayrışmanın aynısını buluruz. Hukuk araştırmacıları arasında genellikle ütopyacılar hukukun otoritesini doğal hukukta bulan 'doğalcılar' olarak ve gerçekçiler hukukun otoritesini devletlerin iradesinde bulan 'pozitivistler' olarak bilinirler. Bu terminoloji bulanıklaşmaya ve dalgalanmaya meyillidir. Bazı ütopyacılar doğal hukuku reddediyormuş gibi yapıp akıl, fayda, 'nesnel hak',[2] 'nihai hak duygusu'[3] veya 'temel norm' gibi bir başka standart benimserler. Diğer yandan Spinoza gibi bazı pozitivistler doğal hukuku kabul ediyormuş gibi yapıp onu tamamen güçlü olanın hakkıyla özdeşleştirerek içini boşaltırlar. Diğer pozitivistler 'tarihsel hukuk ekolü' veya 'hukukun ekonomik

2 Duguit, *Traité de droit constitutionnel*, i. s. 16.

3 Krabbe, *The Modern Idea of the State* (İng. çev.), s. 110.

yorumu' bayrağını sallarlar. Ama hukuku öncelikle etiğin bir dalı olarak görenlerle gücün aracı olarak görenler arasındaki temel ayrışma yerinde kalır.

DOĞALCI HUKUK GÖRÜŞÜ

Doğalcı hukuk görüşü, ütopyacı siyaset görüşü gibi pozitivist veya gerçekçi görüşten daha uzun bir tarihe sahiptir. İlkel toplumlarda hukuk dinle bağlantılıydı ve insan gelişiminin oldukça geç bir aşamasına kadar daima bir tanrıdan veya ilahi olarak atanmış bir kanun koyucudan kaynağını alır gibi görünmektedir. Seküler Yunan medeniyeti hukuku dinden ayırdı, ama ahlâktan ayırmadı. Yunan düşünürler doğal hukuk anlayışında, insan yapımı hukukun geçerliliğini türettiği ve test edilebileceği daha yüksek bir yazılı olmayan hukuku buldular. Roma İmparatorluğu tarafından Hıristiyanlığın benimsenmesi ilahi otoriteyi geri getirdi. Doğal hukuk bir süreliğine ilahi hukukla özdeşleştirildi ve ancak Rönesans döneminde ilahi olmayan bir etik standart olarak bağımsız rolüne geri döndü. Gördüğümüz gibi 17. ve 18. yüzyıllar doğal hukukun akılla özdeşleştirilmesini yeni bir biçimde yeniden canlandırdı. 'Genel olarak hukuk', der Montesquieu, 'dünyanın tüm halklarını yönettiği ölçüde insan aklıdır.'[4] İşte bunun rehberliğinde modern uluslararası hukuk, Grotius ve halefleri tarafından ortaçağ dünyasının yıkıntıları üzerinde yükselen yeni ulus devletlerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere yaratıldı. Uluslararası hukuk dolayısıyla kökeni itibariyle güçlü bir şekilde ütopyacıdır. Bu, gerekli ve kaçınılmazdı. Devletler arasındaki ilişkileri az ya da çok etkin bir biçimde yöneten yeni teamüller kuşkusuz pratik ihtiyaçlardan doğmuştur. Ama eğer doğal hukuk ve evrensel akıl nedeniyle bağlayıcı olarak görülmeselerdi asla şu an gördükleri kadar kabul göremezlerdi. Ama burada siyasi alanda da bulunan bir paradoksun tekrarlandığını belirtmeliyiz. Pratiğin en az etik olduğu durumda, teori en ütopyacı halini alır. Uluslararası toplumun daha ilkel gelişmişlik durumu nedeniyle, ahlâk uluslararası hukukun pratiğinde iç hukukta olduğundan daha az etkin rol oynar. Uluslararası hukuk teorilerinde ütopya, hukuk doktrininin diğer alanlarında eşi görülmemiş bir ölçüde gerçekliğe baskın çıkma eğilimindedir. Üstelik bu eğilim, ulusların pratiğinde anarşinin en yaygın olduğu dönemlerde zirve yapar. Uluslararası meselelerde görece düzenli bir dönem olan 19. yüzyıl boyunca uluslararası hukuk felsefesi gerçekçi bir görünüm aldı. 1919'dan bu yana doğal hukuk yeniden kontrolü eline aldı ve uluslararası hukuk teorileri geçmişteki her dönemden daha fazla ütopyacı bir nitelik kazandı.

---

4 Montesquieu, *Esprit des Lois*, Kitap I, böl. iii.

Bununla birlikte modern doğal hukuk görüşü önemli bir açıdan 18. yüzyılın sonuna kadar hakim olan görüşten farklılaşmaktadır. O zamandan önce doğal hukuk daima özünde durağan, sabit ve ebedi, eşyanın doğasından dolayı dün ve bugün aynı olan ve daima aynı kalacak bir hak standardı olarak tasavvur ediliyordu. İlk önce doğal hukuku tamamen yok etme tehdidinde bulunan 19. yüzyıl düşüncesi ona yeni bir yön verdi ve yüzyılın sonuna doğru yeni bir 'değişken içerikli doğal hukuk' anlayışı ortaya çıktı.[5] Doğal hukuk bu yorumuyla artık dışsal, sabit ve değişmez bir şeyi değil, insanların herhangi bir yer ve zamanda 'adil hukuk'un ne olması gerektiğine ilişkin doğuştan gelen hissini çağrıştırmaktadır. Doğal hukukun bu revize edilmiş tanımının bize pek bir yardımı dokunmamaktadır. Köleliğin bir dönem serbestken, başka bir dönemde yasaklanması veya özel mülkiyetin bazı yerlerde doğal bir hak olarak görülürken, başka yerlerde ise doğal hakkın ihlali olarak görülmesi sorununu aşar. Artık ebedi bir etik ilkeden değil, verili bir dönem ve toplumun etik ilkelerinden kaynağını aldığı için bağlayıcılığını kabul etmemiz beklenmektedir. Bu, bir bakıma hakikatin bir kısmıdır. İç hukuk olsun, anlaşmalara uyulması gerektiği şeklindeki uluslararası hukuk kuralı da dahil olmak üzere uluslararası hukuk olsun, pek çok hukuk kuralının altında yatan saikin etik karakteri, hiçbir makul insan tarafından yadsınmayacaktır. Çoğu Avrupa dilinde hukuk ile etik arasındaki sınırın üzerinde duran kelimelerin bolluğu, ikisi arasındaki yakın ilişkiye dair yaygın kanaati ortaya çıkarır.

Yine de hukukun neden bağlayıcı görüldüğüne ilişkin bu açıklamanın daha fazla inceleme sonucunda yetersiz ve bir ölçüde yanıltıcı olduğu ortaya çıkacaktır. Doğal hukuk konusundaki temel mesele insanların zamandan zamana ve mekandan mekana doğal hukukun gerekleri konusunda farklılaşmaları değil (çünkü bu mesele 'değişkenlik' teorisiyle aşılabilir), doğal hukukun (veya aklın ya da 'nesnel hakkın' veyahut da bunların yerine kullanılan diğer kavramların) hukuka itaati gerekçelendirebileceği kadar itaatsizliğe teşvik etmek için de kolayca kullanılabilecek olmasıdır. Doğal hukukun daima iki boyutu ve iki kullanımı olmuştur. Egemenlerin haklarının veya mülkiyet haklarının doğal hukuka dayandığı iddia edildiğinde olduğu gibi muhafazakârlar tarafından mevcut düzeni haklı çıkarmak için kullanılabilir. Aynı şekilde mevcut düzene karşı isyanı haklı çıkarmak için devrimciler tarafından da kullanılabilir. Doğal hukukta, hukukun doğrudan antitezi olan anarşik bir unsur vardır. Hukukun nihai otoritesini etik içeriğinde arayan hukuk teorile-

5 Bu tabir Stammler'den gelmektedir. Stammler'in *Lehre von dem richtigen Rechte* (1902-7) adlı kitabı İngilizceye *The Theory of Justice* [Adalet Kuramı] adıyla çevrilmiştir.

ri sadece neden iyi kanunların (veya belli bir zaman ve mekanda iyi olarak görülen kanunların) bağlayıcı kabul edildiğini açıklayabilir. Ama kötü olarak görülen kanunların bile bağlayıcı kabul edildiği oldukça genel bir görüşbirliği de vardır ve böyle bir kanaatin hakim olmadığı bir toplumun varlığını uzun süre devam ettirip ettiremeyeceğinden kuşku duyulabilir. Kötü bir kanuna itaat etmeme hak veya görevi *olabileceği* genellikle kabul edilmektedir. Ama böyle durumlarda iki görev arasında bir çatışma olduğu görülmektedir ve genellikle ancak en istisnai durumların itaat etmeme görevi lehine bir kararı haklı çıkarabileceği düşünülmektedir. Hiçbir hukuk teorisi, kanunun doğal hukuka uygun olduğu için mi yoksa iyi olduğu için mi bağlayıcı olduğunu açıklamakta yeterli görünmemektedir.

GERÇEKÇİ HUKUK GÖRÜŞÜ

Pozitivist veya gerçekçi hukuk görüşü ilk olarak açık ve net bir şekilde kanunu emir olarak tanımlayan Hobbes tarafından ifade edildi: *Ius est quod iussum est*. Böylece hukuk tamamen etikten ayrıldı. Hukuk baskıcı veya ahlâksız olabilir. Bağlayıcı görülmektedir çünkü ona itaati sağlayan bir otorite bulunmaktadır. Devlet iradesinin bir ifadesidir ve kendi iktidarlarına muhalefet edenlere karşı devleti bir zor aracı olarak kontrol edenler tarafından kullanılmaktadır. Dolayısıyla hukuk güçlü olanın silahıdır. Başka bir yerde hukuka despotizmin antitezi muamelesi eden o çelişik düşünür Rousseau, bu görüşü vurgulu bir şekilde kaydetmiştir: 'Tüm ülkelerin kanunlarının ruhu daima zayıfa karşı güçlünün ve mülksüze karşı mülk sahibinin lehine olacaktır. Bu durum kaçınılmazdır ve hiçbir istisnası da yoktur.'[6] Marx'a göre tüm hukuk bir 'eşitsizlik kanunudur'.[7] Marksizmin bu soruna başlıca katkısı hukukun göreliliği konusundaki ısrarıdır. Hukuk herhangi bir sabit etik standardını değil, belli bir devlette belli bir dönemde hakim grubun politika ve çıkarlarını yansıtır. Hukuk, Lenin'in belirttiği gibi, 'güç ilişkilerinin formülasyonu, kaydıdır' ve 'egemen sınıfın iradesinin bir ifadesidir'.[8] Hukukun nihai temeline ilişkin gerçekçi görüş Profesör Laski tarafından iyi özetlenmiştir: 'Hukuk kuralları daima bir grup insan tarafından arzu edilir görülen bir sonucu elde etmeye çalışır ve ancak bu sonucun ne olduğunu sürekli yeniden formüle ederek gerçekçi bir hukuk doktrini elde edebiliriz.'[9]

---

6 Rousseau, *Émile*, Kitap IV.
7 Marx ve Engels, *Works* (Rusça baskı), xv. s. 272.
8 Lenin, *Works* (2. Rusça baskı), xv. s. 330; xii, s. 288.
9 *Representative Opinions of Mr Justice Holmes*, der. Laski, Introduction.

Hukukun neden bağlayıcı görüldüğü sorusunun gerçekçi cevabı, 'doğalcı' cevap gibi, bir doğruluk payı içerir. Bazı insanlar gerçekten de kanunları ihlal etmek onları nahoş bir şekilde polis ve mahkemelerle muhatap edeceği için bazı kanunlara uyarlar. Ama hiçbir toplum üyelerinin çoğu sadece daima varolan bir cezalandırılma korkusu nedeniyle kanuna uyarsa varlığını sürdüremez. Laud'un dediği gibi 'Hiçbir yasa vicdan unsuru içermediği sürece bağlayıcı olamaz'[10] ve toplum vicdanına veya onun önemli bir kısmına ciddi biçimde aykırı olan yasaları uygulamanın zorluğu için bolca kanıt bulunmaktadır. Hukuk bağlayıcı görülür, çünkü toplumun doğru algısını temsil eder: ortak iyinin bir aracıdır. Hukuk bağlayıcı görülür, çünkü otoritenin güçlü eli tarafından uygulanır: baskıcı olabilir ve sık sık öyledir de. Her iki cevap da doğrudur ve her ikisi de sadece yarı doğrudur.

SİYASİ TOPLUMUN BİR İŞLEVİ OLARAK HUKUK

Öyleyse bu çelişik ve yetersiz yarı doğruları uzlaştırmak ve hukukun neden bağlayıcı görüldüğü sorusuna tek bir cevap bulmak istersek, bu cevabı hukukun siyasetle ilişkisinde aramalıyız. Hukuk bağlayıcı görülür, çünkü eğer görülmeseydi siyasi toplum var olamazdı ve hukuk da olmazdı. Hukuk bir soyutlama değildir. 'Sadece bir toplumsal çerçevede varolabilir.... hukukun olduğu yerde, onun içinde işleyebileceği bir toplum olmalıdır.'[11] Pozitivistlerin savunduğu gibi devletin mi hukuku yarattığı, yoksa doğalcıların savunduğu gibi hukukun mu devleti yarattığı şeklindeki eski tartışmanın üzerinde durmamıza gerek yok. Hiçbir siyasi toplum hukuk olmadan varolamaz ve hukuk siyasi toplum dışında varolamaz demek yeterlidir.[12] Bu noktaya çağdaş bir Alman yazar açıkça işaret etmiştir:

> Tüm hukuk daima bir toplumun ifadesidir. Her hukuki cemaatin (*Rechtsgemeinschaft*) içeriği tarafından belirlenen bir ortak hukuk (*Recht*) görüşü vardır. Böyle bir ortak görüş olmadan hukuki bir toplum inşa etmeye veya toplumun hukukunun içeriği hakkında asgari bir ortak görüş olmadan hukuki bir toplum tesis etmeye çalışmak imkansız bir çabadır.[13]

---

10 Laud, Sermon IV, *Works*, i. s. 112.

11 Zimmern, *International Affairs*, xvii. (Ocak-Şubat 1938), s. 12.

12 'Artık devletin mi hukuktan önce geldiğini yoksa hukukun mu devletten önce geldiğini sormamalıyız. İkisini de insan fikrinden ayrılmaz ortak yaşamın içsel işlevleri olarak görmeliyiz. Her ikisi de ezeli olgular olacaktır: her ikisi de tohum ve çekirdek halinde insanın kendisiyle eşzamanlı olarak verili olacaktır: her ikisi de birbirleriyle aynı zamanda ve birbirleri sayesinde olgunlaşmış meyveler olarak görülecektir' (Gierke, *Natural Law and the Theory of Society*, İng. çev., s. 224).

13 F. Berber, *Sicherbeit und Gerechtigkeit*, s. 145.

Siyaset ve hukuk ayrılmaz bir şekilde iç içe geçmiştir; çünkü birinin konusu olan toplum içinde insanın insanla olan ilişkisi diğerinin de konusudur. Hukuk, siyaset gibi, etik ile gücün buluşma noktasıdır.

Aynı şey uluslararası hukuk için de doğrudur. Uluslararası hukuk da, 'asgari ortak görüş' temelinde onu bağlayıcı olarak gören bir uluslararası toplum olmadığı müddetçe varolamaz. Uluslararası hukuk ulusların siyasi toplumunun bir işlevidir. Kusurları herhangi bir teknik eksiklikten değil, içinde işlev gördüğü toplumun embriyonik karakterinden kaynaklanır. Tıpkı uluslararası ahlâkın ulusal ahlâktan daha zayıf olması gibi, uluslararası hukuk da zorunlu olarak içerik bakımından iyi örgütlenmiş bir modern devletin iç hukukundan daha zayıf ve fakirdir. Uluslararası toplumu oluşturan devletlerin küçük sayısı etikte olduğu gibi hukukta da aynı özel sorunu yaratır. Herkese eşit biçimde uygulanabilir genel kuralların evrimi, ki bu hukuktaki etik unsurun temelidir, aşırı derecede zorlaşır. Şeklen ne kadar genel olursa olsun kuralların, sürekli olarak belli bir devlet için veya devlet grupları için yapılmış olduğu görülecektir ve bu nedenle, başka bir nedenle değilse, güç unsuru uluslararası hukukta, tabi olanların büyük bir isimsiz bireyler topluluğundan ibaret olduğu iç hukuka kıyasla daha hakim ve belirgindir. Aynı şey uluslararası hukuku diğer hukuk dallarından daha açık bir şekilde siyasi kılar.

Dolayısıyla hukukun, varlığıyla kendisini bağlayıcı kılacak verili bir siyasi düzenin bir işlevi olduğu bir kez anlaşıldığında, 'hukukun üstünlüğü' veya 'kanunların hükümeti, insanların değil' gibi popüler ifadelerde örtük olarak bulunan hukukun kişileştirilmesi yanılgısını görebiliriz. Sokaktaki adam hukuku onaylasın ya da onaylamasın kendi üzerinde bağlayıcı kabul ettiği bir şey olarak kişileştirir ve bu kişileştirme gündelik hayat amaçları için devletin kişileştirilmesi kadar doğaldır. Yine de net düşünce için tehlikelidir. Hukuk kendi kendine yeterli olamaz; çünkü ona uyma yükümlülüğü daima kendisinin dışında bir şeye dayanmalıdır. Ne kendini yaratır ne de kendini uygular. 'Yöneten insanlar vardır' der bir Çinli filozof, 'ama yöneten kanunlar yoktur.'[14] Hegel en yüksek ahlâki iyiyi devlette cisimleşmiş bulduğunda bizim

---

14 Sun-Tzu, Liang Chi-chao'dan alıntılanmıştır, *History of Chinese Political Thought*, s. 137. Hukuka kendi kendine yeten ve kendi kendini uygulayan bir şey muamelesi etmenin sonucu olarak ortaya çıkan kafa karışıklığının mükemmel bir örneği Winston Churchill'in söylediği bildirilen bir deyişte bulunabilir: 'Hukuku savunacak, uygulayacak ve kendisi de hukuka uyacak saygıdeğer bir uluslararası mahkemenin kurulacağına ilişkin güvence olmalıdır' (*Manchester Guardian*, 12 Aralık 1938). Eğer Churchill duraksayıp bu saygıdeğer mahkemeyi ***kimin*** kuracağını, kararlarını ***kimin*** uygulayacağını ve mahkemenin hukuka uymasını ***kimin*** sağlayacağını sorsaydı, görünüşte basit olan bu teklifin ima ettiği şeyler görünür hale gelecekti.

de 'Hangi devlet?' veya daha da iyisi, 'Kimin devleti?' diye sorma hakkımız doğar. Uluslararası siyaset üzerine yazan çağdaş yazarlar en yüksek ahlâki iyiyi hukukun üstünlüğünde bulduğunda bizim de eşit derecede 'Hangi hukuk? ve Kimin hukuku?' diye sorma hakkımız doğar. Hukuk bir soyutlama değildir. Dayandığı siyasi temelden ve hizmet ettiği siyasi çıkarlardan bağımsız bir şekilde anlaşılamaz.

Hukukun siyasetten daha ahlâki olduğu şeklindeki yaygın yanılsamadaki yanılgıyı tespit etmekte de zorluk çekmeyiz. Bir anlaşma hukuki olduğunda, ahlâki olmaz. Bir işçiye geçimlik ücretten daha azını vermek, ücret işçi tarafından imzalanan ve hukuken geçerli bir sözleşmede belirlendiği için daha ahlâki olmaz. Fransız topraklarının 1871'de Almanya tarafından ilhak edilmesi ve Alman topraklarının 1919'da müttefikler tarafından ilhak edilmesi ahlâki veya ahlâksız olabilir. Ama mağlup güçler tarafından imzalanmış ve uluslararası hukukta geçerli olan anlaşmalarda kaydedildikleri için daha ahlâki hale gelmezler. Yahudileri bir yasayla mülklerinden mahrum bırakmak kendi başına, saldırı timleri göndererek evlerini boşaltmaktan daha ahlâki değildir. Medlerin ve Perslerin kanunları muhtemelen özellikle ahlâki değildi. Eğer hukuk 'daima bir grup insan tarafından arzu edilir görülen bir sonucu elde etmeye çalışıyorsa' hukukun etik karakteri elbette o sonuç tarafından koşullanır. Siyasi eylem gayriahlâki veya baskıcı kanunlara çare olmak için kullanılabilir ve sık sık kullanılmaktadır da. Hukuku her siyasi toplum için gerekli kılan özel niteliği, konusunda değil, istikrarında yatmaktadır. Hukuk uyumlu yaşamın mümkün olması için gerekli sabitlik ve düzenlilik unsurunu topluma verir. Vatandaşların birbirlerine ve devlete karşı hak ve görevlerinin hukuk tarafından tanımlanması gereği, örgütlü siyasi toplumun esas temelidir. Yorumunda muğlak ve uygulamasında değişken bir hukuk, temel işlevini yerine getiremez.

Bununla birlikte istikrar ve süreklilik siyasi yaşamın tek gereği değildir. Toplum sadece hukukla yaşayamaz ve hukuk en yüksek otorite olamaz. Siyasi arena, genel olarak mevcut hukuki durumu muhafaza etmeyi arzu eden muhafazakârlar ile onu önemli açılardan değiştirmeyi arzu eden radikaller arasında az ya da çok sürekli bir mücadele alanıdır ve ulusal ya da uluslararası olsun, muhafazakârlar kendilerini hukukun savunucuları olarak göstermek ve muhaliflerini hukukun düşmanları olarak lanetlemek alışkanlığına sahiptir. Demokrasilerde muhafazakârlar ile radikaller arasındaki bu mücadele açıkça hukuk kuralları uyarınca sürdürülmektedir. Ama bu kuralların kendisi hukuk öncesi bir siyasi anlaşmanın ürünüdür. Her hukuk sistemi, kanun

yapma ve kaldırma otoritesinin kimde olduğuna ilişkin açık veya örtük, oylama veya pazarlık ya da güç sonucu ulaşılmış bir asli siyasi kararı varsayar. Tüm hukukun arkasında bu gerekli siyasi arkaplan vardır. Hukukun nihai otoritesi kaynağını siyasetten alır.

ONBİRİNCİ BÖLÜM

Anlaşmaların Kutsallığı

Hukukun medeni yaşam için gerekli işlevlerinden birisi, kanun tarafından geçerli olarak tanınan bir biçimde yapılmış özel sözleşmeler tarafından tesis edilen hakları korumaktır. Uluslararası hukuk bazı çekincelerle uluslararası anlaşma ve sözleşmeler tarafından oluşturulan hakları desteklemektedir. Bu ilke, herhangi bir uluslararası toplumun varlığı için temel önemdedir ve gördüğümüz gibi teoride bütün devletler tarafından tanınmaktadır. Devletlerin tek yazılı yükümlülüğünün anlaşmalarda bulunanlar olduğu ve uluslararası teamül hukukunun kapsam bakımından sınırlı, içerik bakımından da bazen muğlak olduğu gerçeği, anlaşmalara, sözleşmelerin iç hukukta işgal ettiğinden daha önemli bir rol vermiştir. Gerçekten de anlaşmaların içeriğinden yanıltıcı bir şekilde zaman zaman uluslararası hukukun bir parçasıymış gibi bahsedilmektedir, ama kimse Smith ve Robinson arasındaki bir sözleşmenin maddelerini iç hukukun bir parçası olarak görmeyecektir. Dolayısıyla anlaşmaların kutsallığı gereksiz yere ön plana çıkarılmış ve bu durum 1919-1920 barış anlaşmaları üzerine tartışmalarla daha da yoğunlaşmıştır. İki dünya savaşı arasında yazarlar, özellikle de barış anlaşmasının muhafaza edilmesiyle ilgilenen ülkelerden olanlar, *pacta sunt servanda* (*ahde vefa*) kuralına sadece uluslararası hukukun temel bir kuralı değil, aynı zamanda uluslararası toplumun köşetaşı muamelesi etmişlerdir. Bu tavır Alman bir yazar tarafından alaycı bir şekilde *pacta-sunt-servanda*-izm olarak tanımlanmıştır.[1]

---

1 Walz, *Deutsches Recht* içinde, Jg. IV. (1934), s. 525. Profesör Lauterpacht'ın *pacta sunt servanda* kuralının uluslararası toplumda 'en yüksek, indirgenemez, nihai ölçüt' teşkil ettiği yorumu (*the Funtion of Law in International Community*, s. 418) eleştirilen tavrın iyi bir örneğidir.

Mesele, tüm uluslararası siyaset alanında en tartışmalı konulardan biri haline gelmiştir ve uluslararası hukukun bir kuralı olarak 'anlaşmaların kutsallığı' ile uluslararası etiğin bir ilkesi olarak 'anlaşmaların kutsallığı' arasındaki ayrımın yapılamaması sık sık kafa karışıklığına neden olmuştur.

ANLAŞMALARIN HUKUKİ VE AHLÂKİ GEÇERLİLİĞİ

Anlaşmaların ilkesel olarak hukuken bağlayıcı olduğunun evrensel çapta tüm ülkeler tarafından tanınmasına rağmen, 1914'ten önce uluslararası hukuk anlaşma yükümlülüklerinin bağlayıcı niteliğini mutlak görmekte isteksizdi. Statükonun muhafaza edilmesiyle ilgilenen devletler kuvvetli bir şekilde uluslararası hukukta anlaşmaların koşulsuz geçerliliği iddiasında bulunurken, çıkarları bir anlaşmadan olumsuz bir biçimde etkilenen devletlerin cezasız kalmadan yapabilecekleri ilk fırsatta anlaşmayı reddettiği dikkate alınmalıdır. 1848'de Fransa '1815 anlaşmalarının Fransız Cumhuriyeti'nin gözünde artık geçerli olmadığını' ilan etmişti.[2] 1871 yılında Rusya, Kırım Savaşı sonucunda kendisine dayatılan ve Rus savaş gemilerinin Boğazlar'dan geçişine sınırlamalar getiren Boğazlar Sözleşmesi'ni reddetti. Bunlar 19. yüzyılda meydana gelen benzer örneklerden sadece en bariz olanlarıdır. Bu tür koşulları karşılamak için uluslararası hukukçular her anlaşmada *clausula rebus sic stantibus* ilkesinin, yani bir anlaşmanın yükümlülüklerinin uluslararası hukukta anlaşmanın yapıldığı zamanki hakim koşullar sürdüğü müddetçe, daha fazla değil, geçerli olduğu ilkesinin örtük olarak bulunduğu doktrinini geliştirdiler. Bu doktrin, mantıksal sonucuna taşındığında, bir anlaşmanın taraflar arasındaki güç ilişkisinden başka hiçbir otoritesi olmadığı ve bu ilişki değiştiğinde anlaşmanın sona erdiği iddiasına ulaşmaktadır. Bu iddia hiç de nadiren benimsenmemiştir. 'Her anlaşma,' diye yazıyordu Bismarck meşhur bir ifadesinde 'sadece Avrupa meselelerinde belli bir pozisyon varsayımı kadar önem taşır. *Rebus sic stantibus* şartı daima sessizce anlaşılır.'[3] Aynı etki bir devletin herhangi bir anlaşmayı herhangi bir zamanda reddetmeye koşulsuz hakkı olduğu şeklindeki zaman zaman savunulan doktrin tarafından da yaratılır. Bu görüş en uzlaşmaz biçimiyle Theodore Roosevelt tarafından dile getirilmiştir: 'Ulusun tıpkı yeterli bir hedef için savaş ilan etme veya başka bir güç icra etme hakkı olduğu gibi, doğal olarak yeterli bir neden olarak gördüğü bir amaç için yasal ve resmi bir şekilde bir anlaşmayı feshetme hakkı da vardır.'[4] Wo-

2 Lamartine'in 5 Mart 1848 tarihli genelgesi, aynı tarihte *Moniteur*'de yayınlanmıştır.

3 Bismarck, *Gedanken und Erinnerungen*, ii. s. 258.

4 H. F. Pringle'dan alıntılanmıştır, *Theodore Roosevelt*, s. 309.

odrow Wilson Barış Konferansı sırasında özel bir sohbette, uluslararası hukuk dersi verdiği dönemlerde her zaman bir devletin kendini bağlayan bir anlaşmayı her an reddetme gücünün bulunduğunu varsaydığı gözleminde bulunmuştur.[5] 1915'te 'doğalcı' ekolün önde gelen isimlerinden tarafsız bir uluslararası hukukçu *pacta sunt servanda* kuralı hakkında şöyle yazmıştır: 'kimse [bu kuralı] devlet içinde veya dışında istisnasız olarak geçerli bir hukuk kuralı olarak görmemektedir.'[6]

Dünyadaki en kuvvetli güç olarak anlaşmaların geçerliliğini savunmak çıkarına olan Büyük Britanya bile, açık bir şekilde anlaşma yükümlülüklerinin koşulsuz olarak bağlayıcı olduğu görüşünü kabul etmeye meyilli değildi. En meşhur örnek 1839 tarihli Belçika Garantörlük Anlaşmasıdır. Bu anlaşma uyarınca Büyük Britanya da dahil olmak üzere başlıca Avrupa Güçleri ortak ve ayrı ayrı olarak gruptan birinin Belçika'nın tarafsızlığını ihlal etmesine direnecekleri taahhüdünde bulundular. 1870'te Gladstone, Avam Kamarası'na, Grey'in de 3 Ağustos 1914'teki konuşmasında onaylayarak alıntıladığı bir pasajda, 'bu Kamarada garantinin varolduğu şeklindeki basit olgunun, kendisini garanti üzerine harekete geçme gereğinin hasıl olduğunda bulabileceği konumdan tamamen bağımsız bir şekilde, garantinin her kısmı için bağlayıcı olduğu anlamına gelen bir iddiayı savunanların doktrinini sahiplenemeyeceğini' söylüyordu. Böyle bir yorumu Gladstone 'katı' ve 'uygulanamaz' buluyordu.[7] 1908'de dönemin Daimi Dışişleri Bakan Yardımcısı olan Lord Hardinge'in kaleme aldığı bir zabıt, aynı düşünceyi yansıtıyordu:

> Kuşkusuz sorumluluk vardır ... ama yükümlülüğümüzü yerine getirmemizin ve Belçika'nın tarafsızlığının ihlaline karşı çıkarak bu tarafsızlığı korumamızın istenip istenemeyeceği zorunlu olarak o anın koşullarına ve bizim o zamanki politikamıza bağlı olmalıdır. Fransa'nın Almanya'ya karşı bir savaşta Belçika'nın tarafsızlığını ihlal ettiğini varsayarsak, şu anki koşullar altında İngiltere veya Rusya'nın Belçika'nın tarafsızlığını muhafaza etmek için parmağını oynatacağı kuşkuluyken, eğer Belçika'nın tarafsızlığı Almanya tarafından ihlal edilirse muhtemelen tersi söz konusu olacaktır.

Başka bir zabıtta yorum yapan Grey, bu düşüncenin 'isabetli' olduğu gözleminde bulunuyordu.[8]

Clausula ilkesinden daha az esnek olmayan bir başka ilke de zaman

---

5 Miller, *The Drafting of the Covenant*, i. s. 293.

6 Krabbe, *The Modern Idea of the State* (İng. çev.), s. 266.

7 Grey'den alıntılanmıştır, *Speeches on Foreign Affairs, 1904-1914*, s. 307.

8 *British Documents on the Origin of the War*, der. Gooch ve Temperley, viii. s. 377-378.

zaman uluslararası yükümlülüklerin yerine getirilmemesini haklı çıkarmak için kullanılan 'zorunluluk' ve 'hayati çıkarlar' ilkesidir. Kimsenin imkânsızı yapmasının istenemeyeceği iyi bilinen bir hukuki deyiştir ve imkânsızın zaman zaman uluslararası hukukta, devletin hayati çıkarlarına (öncelikle güvenlik anlamına gelir) zararlı eylemleri içerdiği savunulur. Bazı yazarlar özellikle her devletin kendini korumaya yönelik hukuki bir hakkı olduğunu ve bu hakkın diğer devletlere karşı yükümlülüğü hükümsüz kıldığını savunmuşlardır. Bu görüşün savaş zamanında özel bir ağırlık kazanması muhtemeldir. Amerika Birleşik Devletleri hükümeti Aralık 1914'te Britanya'nın abluka tedbirlerine karşı protesto notasında, savaşan tarafların 'müdahale bariz bir şekilde ulusal güvenliği korumak için zorunlu bir gereklilik teşkil etmedikçe' tarafsız ticarete müdahale etmemeleri gerektiğini ve [böyle bir durumda dahi] 'ancak gerekli olduğu ölçüde müdahale edebileceklerini' uluslararası hukukun bir ilkesi olarak beyan etmiştir. Britanya hükümeti bu yorumu minnettarlıkla kabul etmiş ve o zamandan sonra abluka etkinliklerini kendisinden başka kimsenin değerlendirmeye daha ehil olmadığı 'zorunlu gereklilik' temelinde haklı çıkarabilmiştir.[9] Böyle acil durumlarda sıradan insan hukuki hoşlukları göz ardı edip başka yöntemlerle aynı sonuca varmaya meyillidir. Jameson Raid zamanında *The Times* Kraliyet Şairi'nin yazdığı ve şu çarpıcı dizelerle başlayan bir şiir yayımladı:

> Bırakın hukukçular ve devlet adamları
> Bulandırsınlar kafalarını kanun maddeleriyle:
> Olursa sağlam bizim kılıcımız ve eyerimiz
> Ve silahlarımız, kim takar onların sözünü[10]

'Lanet olsun kanuna, ben Kanalın yapılmasını istiyorum,' Panama Krizi sırasında Theodore Roosevelt'e atfedilen bir sözdü. 1939 yılında Japon bir 'donanma sözcüsü' , Çin sularındaki yabancı gemilere Japon devriyelerin borda etmesini yorumlarken, şöyle dediği bildirilmektedir: 'Mesele bunu yapma hakkımızın olup olmaması değildir. Bu yapılması gereken bir şeydir ve biz de yapıyoruz.'[11] 'Bir kez [ulus] boyunduruk altına girme veya yok olma tehlikesinde oldu mu,' diye yazıyordu Hitler, 'hukukilik sorunu ikincil bir rol oynar.'[12]

---

9 Yazışma 1915 yılında Cmd. 7816'da yayımlanmıştır.
10 *The Times*, 11 Ocak 1896.
11 *The Times*, 29 Mayıs 1939.
12 Hitler, *Mein Kampf*, s. 104.

Gerçekten de anlaşma yükümlülüklerinin yerine getirilmemesini örtük veya açık bir şekilde haklı çıkarma çabaları olduğunda, kullanılan kelimelerden haklılık iddiasının hukuki zemine mi yoksa ahlâki zemine mi dayandığını keşfetmek çoğu zaman güçtür. Yükümlülüğün hukukta artık bağlayıcı olmadığı görüşü *clausula rebus sic stantibus* ilkesinin devreye sokulmasıyla veya başka bir nedenle mi benimseniyor? Yoksa hukuki yükümlülük kabul ediliyor, ama tıpkı vatandaşın bazen ahlâki nedenlerle ulusal hukuku göz ardı etmeye hakkı olması gibi devletin de gayriahlâki, gayrimakul veya uygulanamaz olması zemininde hukuku göz ardı etme hakkı olduğu mu ileri sürülüyor? Genel anlamda 1914'ten önce *pacta sunt servanda* kuralının esnek bir biçimde yorumlandığı ve yükümlülükleri yerine getirmemenin hukuken kabul edilebilir olarak savunulma eğilimi gösterdiği, 1919'dan beriyse kuralın yorumunun daha katı hale geldiği ve yükümlülüğü yerine getirmemenin temelde akıl ve ahlâktan kaynağını alan düşüncelerin devlete katı hukuki yükümlülüğü göz ardı etme hakkı temelinde savunulduğu söylenebilir. Uluslararası hukukun ikilemi dini dogmanın ikilemiyle aynıdır. Çeşitli ihtiyaçlara uyarlanan esnek yorum, iman edenlerin sayısını arttırır. Katı yorum, teorik olarak arzu edilir olsa da, kiliseden kopuşlara yol açar. 1919'dan bu yana uluslararası hukuk kurallarının daha sık ve daha açık bir şekilde reddedilmesinin kısmen muzaffer güçlerin bu kuralları güçlendirme ve onları daha katı ve isabetli bir şekilde yorumlamaya dönük iyi niyetli çabalarından kaynaklandığından kuşku duyulamaz.

Bu dönemde anlaşma yükümlülüklerinin sayısız kez ihlaline ilişkin bir inceleme, bekleyebileceğimizden daha az kesin sonuçlar üretebilir; çünkü pek çok durumda ilgili devlet ya anlaşma yükümlülüklerinin ihlalinin sözkonusu olduğunu inkar ederek ya da anlaşmanın ilk olarak diğer taraf tarafından ihlal edildiğini iddia ederek kendisini savunmuştur. Aralık 1932'de Fransız meclisinin alt kanadı, Birleşik Devletlerle yapılan Fransız savaş borçları anlaşmasını yerine getirmeyi, anlaşmanın yapıldığı altı yıldan bu yana 'belirleyici koşulların' değiştiği gerekçesiyle reddetmişti; bu, *clausula rebus sic stantibus* ilkesine 1919'dan beri yapılan en yakın başvuruydu.[13] Britanya'nın Anglo-Amerikan savaş borcu anlaşmasından kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmemesi 'ekonomik gereklilik' zemininde gerekçelendirilmişti. Ama argümanın asıl zemini hukuki değil, ahlâkiydi: anlaşmanın getirdiği yük 'makul' ve 'adil' değildi.[14] *The Times* borcun 'normal bir ticari işlemin ahlâki ge-

13 14 Aralık 1932 tarihli Karar, *Documents on International Affairs, 1932* içinde, s. 80-82.

14 Alıntılar Britanya'nın 4 Haziran 1934 tarihli notasındandır (Cmd 4609).

çerliliğine sahip olmadığı' görüşünü benimsemişti.[15] Daha erken bir aşamada, o zamanın Maliye Bakanı olan Neville Chamberlain, açıkça yükümlülüğün hukuken bağlayıcı olduğunu kabul ediyor, ama hukuktan daha yüksek görülebilecek diğer yükümlülüklere başvuruyordu:

> Bize sözleşmelerin kutsal tutulması gerektiği ve hiçbir koşul altında üstlendiğimiz yükümlülükleri bırakmamamız gerektiği söylendiğinde, başka yükümlülüklerimiz ve sorumluluklarımız olduğu, bu yükümlülüklerin sadece kendi vatandaşlarımıza karşı değil, mutlulukları ve sefaletleri bir yandan bu yükümlülüklerin yerine getirilmesi üzerinde ne kadar ısrar edildiğine, diğer yandan da ne kadar karşılandığına bağlı olan, dünyanın her yanındaki milyonlarca insana karşı olduğu unutulmamalıdır.[16]

Almanya 1935 yılında Versay Anlaşmasının askeri maddelerini reddederken hareketini, anlaşmanın diğer taraflarının kendi silahsızlanma yükümlülüklerini yerine getirmediği iddiasına dayandırdı. Bir yıl sonra Locarno Anlaşmasının reddi de, Fransa'nın Franko-Sovyet Paktını imzalamasıyla, anlaşmanın 'pratikte varlığının sona erdiği' zemininde gerekçelendirildi.[17] Bunlar yine de hukuki argümanlardır. Ama Rhineland'ın işgalinden kısa bir süre sonra halka hitaben yaptığı bir konuşmada Hitler hukuki argümanı ahlâki argüman lehine reddetti: 'Eğer dünyanın geri kalanı anlaşma metinlerine sadık kalıyorsa, ben ebedi ahlâka sadık kalıyorum.'[18]

Dolayısıyla her şey hesaba katıldığında iki savaş arasında anlaşmaların ihlali için bahaneler, uluslararası hukukta kabul edilen anlaşmaların kutsallığına hukuki kısıtlamalar getirme zeminine değil, belli anlaşmaların hukuken bağlayıcı olsa da ahlâki geçerlilikten yoksun olduğu şeklindeki etik zemine

---

15 *The Times*, 2 Haziran 1934.

16 Avam Kamarası'nda konuşma, 14 Aralık 1932, *Documents on International Affairs, 1932* içinde, s. 128.

17 *Diplomatic Discussions Directed Towards a European Settlement*, Cmd 5143, s. 78.

18 Toynbee'den alıntılanmıştır, *Survey of International Affairs, 1936*, s. 319. Bu tür bahaneler modern çağa özgü değildir ve çoğunlukla meşru görülmektedir. 1908 gibi yakın bir tarihte, öndegelen bir İngiliz tarihçi, Pitt'in sadece özel isimler değiştirilince Hitler'in tavrıyla tamamen uyumlu sözlerini kullanıyordu: 'Adaletsiz anlaşmaların yapay kısıtlamalarını aşmak için Britanya'nın iddiasını "Tanrı ve Doğadan geliyor" diyerek desteklemesi, Pardo Konvansiyonunu "ulusal itibarı sarsma şartı" olarak reddetmesi, yeni İngiltere'nin sessiz duygusunu seslendiriyordu' (*Quarterly Review*, Ekim 1908, s. 325). Aynı makalede sonraki bir pasaj da şöyle devam etmektedir: 'Kendi güçlü vizyonu ve siyasi ideallerinin simyasıyla, İngiltere'ye Emperyalist yayılma idealine dayanan bir ulusal kalkınma ve ulusal hedefler anlayışı dayattı; bunu gerçekleştirmek uğruna ulus ya her şeyi feda etmeli ya da kendi varlığını sürdürme hak ve gücüne inanmayı bırakmalıydı' (age., s. 334-335). Yazarın bu ifadeleri açıkça övgülü olarak gördüğünü gözlemlemek ilginçtir.

dayanıyordu. Bu tür anlaşmaların ihlalinin uluslararası hukukun teknik olarak ihlal edilmesi anlamına geldiği inkar edilmiyordu, ama onlar uluslararası bir ahlâka karşı saldırı teşkil ediyordu. Uluslararası etik ve uluslararası ahlâk araştırmacısının, anlaşmaları neyin ahlâken itibarsız ve dolayısıyla ahlâken geçersiz kıldığına dair yaygın bir şekilde varsayılan özellikleri incelemesi önemlidir.

BASKI ALTINDA İMZALANAN ANLAŞMALAR

İlk olarak baskı altında imzalanan anlaşmaların ahlâken lekeli olduğuna ilişkin bir duygu vardır. Bu duygu temelde beş günlük bir ültimatomun baskısı altında olan Almanya tarafından imzalanan Versay Anlaşması'yla ilişkilidir. Alman propagandası, Versay Anlaşması hakkında ahlâki geçerliliği olmayan bir *Diktat* olduğu kanısını yaygınlaştırmak için çok çalıştı. Ve Locarno Anlaşmasının yapılmasından sonra Britanyalı ve Fransız devlet adamları, aceleci bir şekilde Stresemann ile Almanya'nın Versay'da baskı altında kabul ettiği yükümlülüklerden bazılarını gönüllü olarak kabul etmesinin ahlâki açıdan önemini vurgulamak konusunda yarıştığında bu fikir yaygın bir şekilde geçer akçe haline geldi. Baskı altında yapılan anlaşmalara karşı benimsenen tavır, savaşa karşı benimsenen tavra bağlıdır; çünkü bir savaşı sona erdiren her anlaşma neredeyse kaçınılmaz olarak mağlup olan tarafından baskı altında kabul edilmiştir. Dolayısıyla ahlâki olarak tanınan herhangi bir savaş olduğu sürece, baskı altında yapılan anlaşmalar koşulsuz olarak gayriahlâki olarak nitelenemez. Aslında Versay Anlaşması'na karşı en sık dile getirilen ahlâki itirazlar, baskı altında imzalanmış olmasından çok, içeriğinin katılığına ve Müttefik Hükümetlerin Brest-Litovsk da dahil o ana kadarki tüm önemli barış konferanslarında izlenen prosedürü tersine çevirerek mağlup gücün tam yetkili temsilcileriyle sözlü görüşmelere girmeyi reddetmesine dayanıyor gibi görünmektedir. Bu akılsızca hareket muhtemelen anlaşmayı, imzadan önce verilen ültimatomdan daha fazla itibardan düşürmüştür.

ADALETSİZ ANLAŞMALAR

İkincisi, anlaşmaların içeriklerinin karakteri nedeniyle ahlâken geçersiz kılınabileceği görüşü de yaygındır. Aslında iç hukukta 'gayriahlâki' veya 'kamu politikasına aykırı' olan sözleşmeleri hükümsüz kılan kurala tekabül eden bir uluslararası *hukuk* kuralı olamaz. Bir uluslararası siyasi düzenin yokluğu, uluslararası kamu politikasına veya neyin uluslararası alanda gayriahlâki ol-

duğuna ilişkin *hukuki* bir tanımı imkânsız hale getirir.[19] Ama verili bir uluslararası anlaşmanın içeriğini gayriahlâki bulanlar, genel olarak zarar gören devlete, anlaşmayı reddetme hakkını teslim edecektir; çünkü uluslararası hukuk başka hiçbir telafi aracı sağlamaz. Üstelik, aslında gayriahlâki olmayan, ama taraflar arasındaki mevcut güç ilişkileriyle bariz bir uyuşmazlık gösteren koşullar dayatması bakımından adaletsiz olan bir anlaşmayı reddetme hakkını teslim etmeye yönelik bir eğilimin de olduğu gözlemlenmelidir. Versay Anlaşmasının silahsızlanma maddeleri, yaygın bir şekilde geçerlilikten yoksun bulunuyordu, çünkü bir Büyük Güce daimi bir aşağı konum dayatmak makul değildi. Genel olarak Versay Anlaşması'nın, Almanya'nın savaş sonrasında çökmesinden kaynaklanan geçici zayıflığını kalıcılaştırmaya çalıştığı suçlaması getiriliyordu. Bu argüman belki tam anlamıyla etik değildir, çünkü kaynağını güç konumundan almaktadır ve basitçe kuvvete dayalı bir ahlâki hakkı tanımaktadır. Ama bu argüman güç ve etiğin tüm siyasi sorunlarda nasıl ilginç bir şekilde iç içe geçtiğini göstermektedir. Bir bakıma buna benzeyen bir mesele Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'nin 16. Maddesiyle ilgili olarak ortaya çıkmıştır. Amerika Birleşik Devletleri sözleşmeyi onaylamakta başarısız olunca, o maddenin getirdiği yükümlülüklerin ahlâken bağlayıcı olmadığına dair yaygın bir kanaat oluştu, çünkü Cemiyet üyelerinin bu kadar güçlü bir ülkenin düşmanlığını kendilerine kazandıracak önlemleri almaları makul olarak beklenemezdi. Neyin makul olarak kabul edildiğinin ölçüsü, uluslararası ahlâkın diğer sorunlarına olduğu gibi anlaşmaların ahlâki geçerliliğine de uygulanabilir.

İKTİDAR ARAÇLARI OLARAK ANLAŞMALAR

Uluslararası anlaşmaların ahlâken bağlayıcı karakterini inkâr etmek için zaman zaman başvurulan üçüncü neden daha kapsamlı bir türdedir. Belli anlaşmaların değil, tüm anlaşmaların ahlâki itibarı üzerinde, doğaları gereği iktidar araçları oldukları ve dolayısıyla ahlâki değerden yoksun oldukları şeklinde şüphe yaratmak üzere tasarlanmıştır. Marksist bir yazar kapitalist toplumda sözleşmelerin hukuki olarak uygulanmasının, devletin gücünü egemen sı-

---

19 1919'dan sonra bazı Alman yazarlar, 'ulusların doğal hukuku' ile çatıştığı takdirde uluslararası hukukta anlaşmaların geçersiz olduğunu savunmaya çalıştılar. Bu literatüre Verdross tarafından gözden geçirilmiştir, *American Journal of International Law*, xxxi. (Ekim 1937), s. 571 vd. Ama bu görüş başka yerlerde pek destek bulmamıştır. 1934'te Daimi Uluslararası Adalet Divanı'nın verdiği bir hüküm vesilesiyle Alman bir hakim bireysel görüşünde Divan'ın 'içeriği *bonnes moeurs* ile çelişen bir sözleşmeyi asla uygulamayacağı' görüşünü ifade ediyordu (*Permanent Court of International Justice*, Seri A/B no. 63, s. 150). Ama Divan asla kendini bu önermeye adamış gibi görünmemektedir.

nıfın çıkarlarını korumak ve ilerletmek için kullanma yönteminden ibaret olduğunu savunmuştur.[20] Aynı şekilde uluslararası anlaşmaların hukuki geçerliliği üzerindeki ısrarın egemen sınıflar tarafından anlaşmaları dayattıkları uluslar üzerindeki üstünlüklerini muhafaza etmek için kullanılan bir silah olduğunu yeterince neden göstererek savunabiliriz. Böyle bir argüman, etikten ayrılmış bir baskıcı iktidar aracı olarak hukuk şeklindeki gerçekçi görüşte örtük olarak mevcuttur.

Bu argüman, anlaşmaların kutsallığı doktrinin pratikte devletlere uygulandığı esnek ve tutarsız biçim tarafından desteklenmektedir. 1932-33'te Fransız ve Britanya hükümetleri özellikle ihtiraslı bir şekilde Versay Anlaşması'nın silahsızlanma maddelerinin Almanya üzerinde hukuken bağlayıcı olduğunda ve sadece ilgili güçlerin rızasıyla revize edilebileceğinde ısrar ediyordu. Aralık 1932'de Fransız parlamentosunun alt kanadı, Amerika Birleşik Devletleriyle olan Fransız savaş borcu anlaşmasını yerine getirmeyi reddetmek için gerekçeler buluyordu. Haziran 1933'te Britanya hükümeti savaş borçları anlaşması uyarınca ödemesi gereken düzenli taksitleri ödemeyi durdurdu ve onların yerine küçük 'sembolik ödemeler' yaptı ve bir yıl sonra bu ödemeler de durdu. Ama 1935'te Büyük Britanya ve Fransa bir kez daha Almanya'yı Versay Anlaşması'nın silahsızlanma maddelerinden doğan yükümlülüklerini tek yanlı olarak reddetmesi nedeniyle ciddi bir biçimde kınamak üzere bir araya geldiler. Bu tür tutarsızlıklar o kadar yaygındır ki gerçekçiler bunları basit bir kurala indirgemekte pek güçlük çekmezler. İktidar unsuru her siyasi anlaşmaya içkindir. Böyle bir anlaşmanın içeriği bir dereceye kadar anlaşmayı yapan tarafların görece gücünü yansıtır. Daha güçlü devletler kendileriyle daha zayıf devletler arasında yapılan anlaşmaların kutsallığında ısrar edecektir. Daha zayıf devletler ise güç konumunun değiştiği ve kendisini yükümlülüğü reddedecek veya değiştirecek kadar güçlü bulduğu ilk anda güçlü devletlerle yapmış oldukları anlaşmayı tanımayı bırakacaktır. 1918'den bu yana Birleşik Devletler kendisinden daha güçlü bir devletle hiçbir anlaşma yapmadı ve dolayısıyla çekincesizce anlaşmaların kutsallığına saygı gösterdi. Büyük Britanya mali olarak kendisinden güçlü bir devletle savaş borcu anlaşması yaptı ve mali yükümlülüğünü yerine getirmedi. Daha güçlü bir devletle başka hiçbir önemli anlaşma yapmadı ve bu anlaşma tek istisna olmak üzere, anlaşmaların kutsallığına saygı gösterdi. Kendilerinden daha güçlü devletlerle en çok sayıda anlaşma yapan ve daha sonra kendi konumlarını güçlendiren

20 Renner, *Die Rechtsinstitute des Privatrechts und ihre sociale Funktion*, s. 55.

ülkeler Almanya, İtalya ve Japonya'ydı ve bunlar en çok sayıda anlaşmayı reddeden veya ihlal eden ülkelerdir. Ama bu farklı tavırlar arasında herhangi bir *ahlâki* ayrım olduğunu varsaymak acelecilik olurdu. Bu ülkelerin, kendilerinden daha zayıf devletlerle yaptıkları ve lehlerine olan anlaşmaların kutsallığında Büyük Britanya veya Amerika Birleşik Devletleri'nden daha az ısrar edeceğini farz etmek için hiçbir neden yoktu. Bu argüman gittiği yere kadar ikna edicidir. *Pacta sunt servanda* kuralı ahlâki bir ilke değildir ve bu kuralın uygulanması her zaman etik zeminde gerekçelendirilemez. Uluslararası hukukun bir kuralıdır ve uluslararası toplumun varlığı için sadece gerekli olmakla kalmaz, ama aynı zamanda evrensel olarak tanınmalıdır da. Ama hukuk her siyasi sorunu çözme iddiasında değildir ve başarısız olduğu durumlarda hata hukuku asla hedeflemediği şekillerde kullanmaya çalışanlara aittir. Hukuku mevcut düzenin kalesi olarak tarif etmek, onu kınamak anlamına gelmez. Hukukun özü, toplumun mevcut çerçevesini muhafaza etmek ve istikrarı arttırmaktır ve her yerde muhafazakârların kendilerini hukuk ve düzenin partisi olarak tarif edip radikalleri barış bozguncuları ve hukuk düşmanları olarak kınamaları tamamen doğaldır. Her toplumun tarihi, mevcut düzende önemli değişiklikler isteyenler arasında yasadışı veya muhafazakârlar tarafından makul bir şekilde öyle tanımlanabilecek eylemlere girişme yönünde güçlü bir eğilimin olduğunu ortaya koyar. Hukukta değişiklik yapmak için hukuken oluşturulmuş mekanizmaların bulunduğu ileri düzeyde örgütlenmiş toplumlarda, bu yasadışı eylem eğilimi yatıştırılmıştır. Ama asla tamamen ortadan kaldırılamaz. Muhafazakârlara kıyasla radikallerin hukukla çatışma içine girmesi daima daha muhtemeldir.

1914'ten önce uluslararası hukuk, mevcut uluslararası düzeni değiştirmek amacıyla savaşa başvurmayı hukukdışı olarak kınamıyordu ve başka bir şekilde değişim yapmak için hiçbir hukuki mekanizma yoktu. 1918'den sonra 'saldırgan' savaşı lanetleyen kanaat neredeyse evrenselleşti ve dünyanın hemen bütün ulusları bir politika aygıtı olarak savaşa başvurmayı kınayan bir pakt imzaladı. Dolayısıyla bugün statükoyu değiştirmek amacıyla savaşa başvurmak genellikle bir anlaşma yükümlülüğünü ihlal etmek anlamına gelmektedir ve dolayısıyla uluslararası hukukta yasadışıdır, ama barışçıl yöntemlerle değişim getirmek için hiçbir etkin uluslararası mekanizma da oluşturulmamıştır. Kaba 19. yüzyıl sistemi ya da sistemsizliği, statükoyu değiştirmenin tek etkin yöntemini hukuki bulmakta mantıklıydı. Geleneksel yöntemi hukukdışı bulup reddetmek ve herhangi bir etkin alternatif getirmemek, çağdaş uluslararası hukuku geçmişteki uluslararası hukukta veya herhangi bir mede-

ni ülkenin iç hukukunda eşi görülmemiş derecede mevcut düzenin koruyucusu haline getirmiştir. Bu, son zamanlarda uluslararası hukuka duyulan saygının azalmasının en temel nedenidir ve bu fenomeni esefle karşılarken kökenlerini göremeyenler, doğal olarak kendilerini ikiyüzlülük ve aptallık suçlamasına maruz bırakmaktadırlar.

Anlaşmaların kutsallığı hukuk kuralına genel olarak uyulması ihtimalini düşüren ve anlaşmaların reddi için makul ahlâki gerekçe sağlayan tüm nedenler arasında, bu sonuncusu açık ara en önemlisidir. Uluslararası hukuka ve anlaşmaların kutsallığına saygı, mevcut düzenin muhafaza edilmesinden kazanacak en çok şeyi olan ve hukukun ahlâken bağlayıcı karakteri üzerinde en çok ısrarcı olanların vaazlarıyla arttırılamayacaktır. Hukuka ve anlaşmalara saygı ancak hukuk, kendisinin değiştirilebileceği ve aşılabileceği etkin siyasi mekanizmaları tanıdığı ölçüde sürdürülebilir. Tüm hukuku önceleyen siyasi güçler oyunu açık bir biçimde tanınmalıdır. Ancak bu güçler istikrarlı bir denge içinde olduğunda hukuk, toplumsal işlevini statükonun savunucularının elinde bir alet haline gelmeden icra edebilir. Bu dengenin elde edilmesi hukuki değil siyasi bir görevdir.

ONİKİNCİ BÖLÜM

Uluslararası İhtilafların Yargısal Çözümü

Yasal hakları korumanın yanı sıra, hukuk bu haklar üzerindeki ihtilafları çözümlemek için mekanizmalar da sağlar. Ulusal mahkemelerin hukuki yetkisi koşulsuzdur. Mahkemeye celp edilen bir kişi orada bulunmak zorundadır ya da gıyabında davayı kaybeder.

Uluslararası hukuk ihtilafların çözümlenmesi için mekanizmalar sunsa da, koşulsuz yetkili bir mekanizma tanımaz. Tam 19. yüzyılın sonuna kadar uluslararası ihtilaflara uygulanan hukuki süreç hemen her zaman bir ihtilafı, atanma yöntemi bir anlaşmayla belirlenen ve kararı önceden bağlayıcı olarak kabul edilen bir uzlaştırıcı hakimin önüne getirmeye yönelik bir *ad hoc* anlaşma şeklini almıştır. 1899 Lahey Sözleşmesi uyarınca Lahey'de bir Daimi Tahkim Mahkemesi kuruldu. Ama bu, tahkime başvurmak isteyen devletler tarafından uygun hakimlerin seçilebileceği bir hakim heyeti değildi. Milletler Cemiyeti Sözleşmesi uyarınca kurulan Daimi Uluslararası Adalet Divanı böyle bir mahkemeydi. Ama o da yetkisini ancak tarafların rızasıyla kullanıyordu, bu rıza ister sözkonusu ihtilafla ilgili geçici bir anlaşmada ister taraflar arasında belli kategoriler içerisine düşen tüm ihtilafları Divan'a götürmek konusunda yapılmış genel bir anlaşmada ifade edilsin. 'Uluslararası hukukta yerleşmiş bir uygulamaya göre', diye beyan ediyordu Divan'ın kendisi hükümlerinden birinde, 'hiçbir devlet rızası olmaksızın diğer devletlerle olan ihtilaflarını uzlaştırmaya veya tahkime ya da herhangi bir başka barışçıl çözüme götürmeye zorlanamaz.'[1]

1 *Permanent Court of International Justice*, Seri 2, No. 5, s. 27.

YARGILANABİLİR VE YARGILANAMAZ İHTİLAFLAR

İç hukukta tüm ihtilaflar teorik olarak yargıya götürülebilir; çünkü sözkonusu mesele hiçbir hukuki kuralın kapsamında değilse, mahkemenin cevabı müştekinin bir davası olmadığı yönünde olacaktır. Müştekinin bu cevaptan tatmin olmayabileceği ve siyasi eylem yoluyla telafi arayabileceği doğrudur. Ama bu sadece hukuki bir cevap istemediği anlamına gelir, yoksa hukukun bir cevabı olmadığı veya cevabın hukuken bağlayıcı olmadığı anlamına değil. Uluslararası hukukta tüm ihtilaflar yargılanabilir değildir; çünkü ihtilafın tarafları ona yetki vermek ve onun kararını bağlayıcı olarak tanımak hususunda anlaşmadığı takdirde hiçbir mahkeme ehil değildir. Tarafların kendi aralarında yargılanabilir olarak tanımakta görüş birliğine vardıkları ihtilaf türlerini tanımladıkları pek çok anlaşma yürürlüktedir. 1914'ten önce yapılan bazı anlaşmalarda belli sınırlı ve özel kategorilere giren ihtilaflar yargılanabilir olarak tanınmıştır. Diğerlerinde ise yargılanabilir ihtilaflar olumsuz ve bir şekilde esnek bir biçim almıştır: anlaşma tarafları, 'hayati çıkarlarını', 'bağımsızlıklarını' veya 'milli gururlarını' etkilemeyen ihtilaflarını tahkime taşıma garantisini vermişlerdir. Yargılanabilir ihtilaflara ilişkin bir tanıma en yakın yaklaşım Cemiyet Sözleşmesi'nin 13. Maddesinde yer almış ve Daimi Divan'ın 36. Maddesinde tekrarlanmıştır. Bu madde 'tahkime veya yargısal çözüme taşımaya genellikle uygun beyan edilen' çeşitli ihtilaf türlerini sıralamıştır. Son olarak 1919'dan sonra yapılan çeşitli tahkim anlaşmaları, özellikle de Locarno'da görüşülenler, taraflar arasında 'kendi haklarıyla ilgili' denilen ihtilaflar yargılanabilir olarak tanınmıştır.

Sözleşme ve Statü ile Locarno tahkim anlaşmalarının formülleri, uluslararası ihtilafların nesnel bir test ile *ipso facto* yargılanabilir veya yargılanamaz olarak tanımlanabileceği fikrine güçlü bir yönelim vermiştir. Bu tür herhangi bir sınıflandırma, bir yanılsamaya dayanmaktadır. Söz konusu formüller, yargılanabilir bir ihtilafın hiçbir nesnel tanımını sunmamaktadır. Sadece bu aygıtlara taraf olanların kendi aralarında yargılanabilir olarak tanıdıkları belli ihtilaf türlerine işaret etmektedir. Sözleşme ve Statü'nün formülü aslında bir tanım bile değildir, tam ve (sınırlamanın 'genellikle gösterdiği gibi) nihai olma iddiasını taşımayan bir örnekler listesidir.[2] Locarno formülü, yargıla-

2 'Bir anlaşmanın yorumuyla ilgili' ihtilaflar, Sözleşme tarafından yargısal çözüme 'genel olarak uygun' şeklinde tanınan ilk ihtilaf kategorisidir. Bu maddeyi şekillendiren ve Sözleşme'nin çerçevesini çizenlerin yine de Sözleşme'ye kendi yorumuna ilişkin ihtilafların Daimi Divan'a götürülmesi gerektiğine ilişkin bir madde koyma teklifini reddetmeleri kayda değer (Miller, *The Drafting of the Covenant*, ii. s. 349, 516). Somut vakalarda sergilenen davranış bazen soyut kuralların boşlukta dile getirilmesinden daha önemlidir.

nabilir ve yargılanamaz ihtilaflar arasındaki ayrıma, bu ayrımı yasal hak ve çıkar çatışması arasındaki ayrımla özdeşleştirerek nesnel bir karakter verme girişimidir. Bu formülün çok az pratik değeri vardır. Sadece tarafları, bir hukuk meselesi olarak görmek konusunda hemfikir oldukları ihtilafları yargılanabilir olarak tanımak konusunda bağlar. Tarafların herhangi biri kendisini yasal haktan başka bir zemine yerleştirmek şeklindeki basit süreçle, herhangi bir ihtilafı tahkimden çekebilir. Bu yüzden Britanya hükümeti böyle bir anlaşmayla bağlanmış olsaydı, muhtemelen Amerika Birleşik Devletleri ile olan savaş borcu anlaşmasındaki ihlalini, söz konusu meselenin ABD'nin ödeme talep etme şeklindeki yasal hakkı olmadığı, dolayısıyla ihtilafın 'haklarla' ilgisi olmadığı zemininde tahkime götürmeyi reddederdi. Profesör Lauterpacht'ın kati olarak gösterdiği gibi, bir ihtilafın yargısal çözümü için hiçbir nesnel 'uygunluk' ölçütü yoktur. 'Bir ihtilafı yargısal çözüme uygun kılmayan, ferdi bir ihtilafın doğası değil, bir devletin o ihtilafı hukukun uygulanması yoluyla çözüme kavuşturmaktaki isteksizliğidir.'[3] Karşı karşıya kaldığımız sorunun iki boyutu vardır: Devletler neden sadece belli türdeki ihtilafları yargısal çözüme taşımaya isteklidir ve ne tür ihtilafları buraya taşımaya istekli olduklarını açıkça tanımlamayı neden bu kadar zor bulmaktadır?

Bu soruya verilecek cevap hukukun siyasetle zorunlu ilişkisinde aranmalıdır. İhtilafların yargısal çözümü, hukukun varlığını ve bağlayıcılılığının tanındığını varsayar ve hukuku oluşturan ve ona bağlayıcı muamelesi eden anlaşma siyasi bir olgudur. Yargısal prosedürün uygulanabilirliği dolayısıyla açık veya örtük siyasi anlaşmaya bağlıdır. Uluslararası ilişkilerde siyasi anlaşma, devletin güvenliğini ve varlığını etkilemeyen alanlarla sınırlı olma eğilimindedir ve öncelikle bu alanlarda ihtilafın yargısal çözümü etkilidir. Geçmişte tahkim veya başka bir hukuki prosedür yoluyla çözümlenmiş uluslararası ihtilafların çoğunluğu ya mali iddialar ya da uzak ve seyrek nüfuslu bölgelerdeki ulusal sınırlar hakkındaki ihtilaflar olmuştur. 1914'ten önce yapılmış tahkim anlaşmalarında 'hayati çıkarlar', 'bağımsızlık' veya 'milli gururu' etkileyen ihtilafların dışarıda bırakılması, tam da siyasi anlaşmaya varılamayan meselelerin dışarıda bırakılması anlamına gelmiştir. Siyasi anlaşmazlık tehdidi olduğunda, tahkim uygulanamaz görülmüştür. Şu anda tamamen aynı çekincenin, birbirini izleyen tahkim veya yargısal çözümleme sözleşmele-

3 Lauterpacht, *The Function of Law in the International Community*, s. 369 ve başka yerlerde. Ne yazık ki Profesör Lauterpacht, uluslararası ihtilafların yargılanabilirliği konusunda devletlerin isteksizliğinin sınırlayıcı bir faktör olarak kabul edildiği noktaya kadar analizini parlak bir şekilde sürdürdükten sonra, bu isteksizliği tam bir ütopyacı gibi sapkınlık ve uluslararası hukukçunun dikkatini hak etmeyen bir şey olarak sunmuştur.

rinde, bu sözleşmelerden mevcut anlaşmaların veya mevcut hukuki hakların kutsallığını tehlikeye düşüren ihtilafların dışlanması şeklinde devam ettirildiğini görmekteyiz.

Aynı şey yargılanabilir olarak tanınan ihtilaflara ilişkin hiçbir tanımın neden evrensel ve daimi olarak geçerli olmadığını da açıklar; çünkü siyasi anlaşma mekandan mekana ve zamandan zamana değişkenlik gösteren bir faktördür.[4] 1917'den önce dünya çapında bireylerin mülkiyet haklarının geçerli olduğuna ilişkin genel bir siyasi anlayış vardı ve bir ülkedeki mülkiyetine hükümet tarafından herhangi bir nedenle el konulan yabancının uluslararası hukukta tazminat talep etme hakkı vardı. Bu anlayış varolduğu sürece, buna dayanan iddialar tahkim yoluyla çözülebiliyordu. Rusya'da Sovyet rejiminin kurulmasıyla bu anlayış o ülke için artık uygulanabilir olmaktan çıktı ve Sovyet Hükümeti 1922 yılında Cenova Konferansı'nda ilk önemli uluslararası toplantısına katıldığında, kendisine karşı mülkiyet iddialarının tahkime götürülmesi gerektiği iddiasını baştan reddetti. 'Bu tür ihtilafların yargılanmasında', diye yazıyordu hükümetin Konferans'a verdiği bildiride, 'belli anlaşmazlıklar iki mülkiyet biçimini kaçınılmaz olarak birbiriyle karşı karşıya getirecektir. ... Böyle durumlarda tarafsız bir hakem sözkonusu olamaz.' Ve daha sonraki Lahey Konferansı'nda Britanya delegesi acıklı bir şekilde 'tüm dünyada tek bir tarafsız hakim bulmanın imkansız mı olduğunu' sorduğunda, Bay Litvinov sertçe cevap verdi: 'tek bir dünya değil, iki dünyanın, bir Sovyet dünyasının, bir de Sovyet olmayan dünyanın varolduğu gerçeğiyle yüzleşmek gerek'.[5] Rekabet halindeki iki görüş arasında hiçbir ortak zeminin olmadığı yerlerde 'tarafsızlık' anlamsız bir kavramdır. Yargısal prosedür, kabul edilmiş siyasi koyutlar olmadan işleyemez.

Britanya delegesinin uluslararası tahkimin önündeki engelin, tarafsız hakimler bulmanın güçlüğü olduğu şeklindeki yukarıda alıntılanan varsayımı daha önce de çeşitli vesilelerle duyulmuştu. 'Tahkimin genişlemesinin önündeki büyük engel,' diye beyan ediyordu 1907 Lahey Konferansı'ndaki Amerikan delegesi, 'medeni ulusların ihtilaflarını bir tahkim mahkemesinin kararına bırakmaktaki isteksizlikleri değil, daha ziyade seçilen mahkeme heyetinin tarafsız olmayacağı korkusudur.' Lord Salisbury'nin de benzer anlama gelen sözleri aktarılmıştır.[6] Bu kanaat bir yanlış anlamaya dayanmaktadır. Ulus-

4 Britanya Hükümeti, 1928 tarihli tahkim konulu bildirisinde (*League of Nations: Official Journal*, s. 694-704) her ülkenin 'bir devlete karşı üstlenmeye istekli olduğu bir yükümlülüğü başka bir devlete karşı üstlenmek istemeyebileceği' temelinde genel tahkim anlaşmalarını eleştirmiştir.

5 Taracouzio'dan alıntılanmıştır, *The Soviet Union and International Law*, s. 296.

6 *Proceedings of the Hague Peace Conference* (İng. çev.: Carnegie Endowment), *Conference of*

lararası hakimin potansiyel peşin hükümlülüğü asıl engel değildir. Ulusal kaygı meselelerini bir 'yabancı'nın hükmüne bırakmaya karşı yaygın önyargı başta yabancı hakimin taraflar arasında peşin hükümlü olacağı inancına değil, yargısal veya siyasal olsun herhangi bir yabancı yetkilinin meydan okumasına hazır olmadığımız siyasi nitelikli belli esaslar olduğu gerçeğine dayanır. Sovyet Rusya için özel mülkiyetin kaldırılması, Büyük Britanya için abluka hakkı, Amerika Birleşik Devletleri için Monroe Doktrini bu tür siyasi esasların bilinen örnekleridir. Ancak bu tür esasların büyük meseleler olması gerekmez. Palmerston 1850'deki Don Pacifico olayına ve Sinyor Mussolini 1923'te İtalyan bir generalin Yunanistan'da öldürülmesine yargısal tahkime taşımaya hazır olmadıkları siyasi meseleler muamelesi ettiler.[7]

Ama ortak siyasi varsayımların yokluğunun uluslararası toplumda yargısal sürecin gelişimini engellediği daha genel başka bir boyut daha vardır. Uluslararası hukuktan daha fazla ve isabetli bir şekilde gelişmiş olmasına rağmen iç hukuk asla tamamen kendine yeterli değildir. Hukukun belli bir vakaya uygulanması daima yargısal takdir unsuru içermeye açıktır, çünkü yasa koyucu hukuk içinde ortaya çıkan her vakanın tüm ilgili koşullarını öngörmüş olamaz. Dean Pound 'yargısal eylemin izleyeceği yolun tamamen hakimin bireysel doğru algısı tarafından belirlendiği pek çok durum vardır', diye yazmaktadır.[8] İyi hakimin böyle davalarda kendi 'bireysel doğru algısı' tarafından yönlendirilmekten ziyade, hizmet ettiği toplum tarafından genel kabul gören doğru algısıyla yönlendirildiğini söylemek muhtemelen daha adil olurdu. Ama ister bireysel ister genel olsun 'doğru algısı'nın birçok yargısal kararın zorunlu bir unsuru olduğunu pek az kişi inkar edecektir. Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi'ne Anayasa'yı yorumlarken ilham veren siyasi varsayımların önemi ve Amerikan tarihi boyunca bu varsayımların değişen toplumsal koşullara yanıt olarak nasıl değiştiği iyi bilinmektedir.[9]

1907, ii. s. 316.

7 Bu olayda Milletler Cemiyeti Meclisi'nde Güney Afrika'yı temsil eden Profesör Gilbert Murray, yargısal bir sorunun (yani İtalya'nın tazminatı) siyasi bir organ önüne taşındığından ve siyasi zeminde karara bağlandığından şikayet etti (*League of Nations: Fourth Assembly*, s. 139 vd.). Bu, Profesör Lauterpacht'ın güçlü bir şekilde gösterdiği, belli meselelerin *ipso facto* yargısal olduğu yanılgısına muhteşem bir örnek teşkil etmektedir.

8 Roscoe Pound, *Law and Morals* (2. baskı), s. 62.

9 Profesör Laski yıllar önce şöyle bir yorumda bulundu: 'Amerika Birleşik Devletleri'nde bir yabancı en derin merakla Yüksek Mahkeme'de boş bir pozisyon için muhtemel adaylıkların ne kadar istekli bir şekilde tartışıldığını gözlemlemekten kendini alamaz' (Duguit, *Law in the Modern State*, İngilizce çevirisine Giriş, s. xxiii). Mahkemenin siyasi karakterin anlaşıldığından beri bu merak azalmıştır.

Sorun son tahlilde bireyin haklarıyla toplumun ihtiyaçları arasındaki ilişkiye dair temel bir sorundur. Her ulusal toplum zorunlu olarak bu soruna işleyen bir çözüm bulmuştur. Uluslararası toplum ise henüz bunu yapmamıştır. Denizlerin serbestliği hakkındaki anlaşmazlık, Büyük Britanya'nın bir bütün olarak uluslararası toplumun farz edilen ihtiyaçları ışığında uluslararası bir mahkeme tarafından kendi denizcilik haklarının yorumlanması riskini almakta isteksiz olacağını göstermektedir ve diğer bütün Büyük Güçlerin benzer çekinceler koyacağı önemli meseleler vardır. Bir bütün olarak toplumun, herhangi bir ferdi üyesinin özel iyiliğinin önüne geçecek bir genel iyi üzerine kabul gören bir görüşünün olmaması, ki biz bunu zaten uluslararası ahlâkın kilit sorunu olarak kaydettik, yargısal çözümün uluslararası ihtilaflara uygulanma yönünde gelişmesinin önünde de durmaktadır.

Dolayısıyla uluslararası ihtilafların yargılanabilirliği sorununda, hukukun siyasi toplumun bir işlevi olduğu, gelişimi için o toplumun gelişimine bağımlı olduğu ve o toplumun paylaştığı ortak siyasi varsayımlar tarafından koşullandığı olgusuna başka bir kanıt daha buluruz. Bundan şu sonuç çıkar ki uluslararası hukukun güçlenmesi ve yargısal çözümlemeye uygun olarak tanınan uluslararası ihtilafların sayısının artması ve niteliğinin genişlemesi hukuki değil, siyasi bir sorundur. Birinin verili bir meselenin hukuki yöntemlerle ele alınmaya müsait olduğuna karar vermesini mümkün kılan hiçbir hukuk ilkesi yoktur. Karar siyasidir ve kararın karakteri muhtemelen uluslararası toplumun veya ilgili ülkeler arasındaki siyasi ilişkilerin siyasi gelişimi tarafından belirlenir. Benzer şekilde bir kimsenin, ulusal toplumda değerini kanıtlamış bir hukuk kuralı veya hukuk kurumunun analoji yoluyla uluslararası hukuka da taşınıp taşınmayacağına karar vermesini mümkün kılan bir hukuk ilkesi de bulunmamaktadır. Tek geçerli ölçüt, uluslararası toplumun o anki siyasi gelişim aşamasının söz konusu hukuk kuralı veya kurumunun tesis edilmesini gerekçelendirip gerekçelendiremeyeceğidir. Modern uluslararası ilişkilerde yargısal çözümleme mekanizması, etkili bir şekilde işleyebileceği tek yer olan siyasi düzenden çok daha fazla gelişmiştir. Uluslararası ihtilafların yargısal çözümünün genişletilmesi yönünde daha fazla ilerleme, zaten çok mükemmel olan bir mekanizmayı daha da mükemmelleştirerek değil, siyasi işbirliğini geliştirerek sağlanabilir. İngiliz Milletler Topluluğu üyelerinin bugüne kadar kararlı bir şekilde birbirleri arasındaki ihtilafların daimi ve zorunlu bir yargısal çözümü prosedürünün oluşturulmasını reddetmesi, uluslararası ilişkilerde yargısal mekanizmanın mükemmelleştirilmesine yersiz bir önem atfetme eğilimi gösterenlere bir ikaz olmalıdır. Daimi Divan Statüsünün İhti-

yari Maddesini imzalayarak ve Milletler Topluluğu içindeki ihtilafları bu maddenin uygulama alanı dışında bırakarak Büyük Britanya ve Dominyonlarının bu bakımdan dış ülkelerle, kendi aralarında olduğunu farz ettiklerinden daha fazla bağlayıcı yükümlülük altında girmektedirler.

'HER ŞEY DAHİL TAHKİM' PROJELERİ

Bununla birlikte, iki dünya savaşı arası dönemde birçok düşünür, uluslararası ilişkilerde yargısal prosedürün kapsamının mütevazı ve aşamalı olarak genişletilmesi yönündeki planların çok ötesine gitti. Bir kalem darbesiyle tüm uluslararası ihtilafların zorunlu olarak tahkim yoluyla çözümlenmesi için düzenlemeler yapmak yaygın bir şekilde değer verilen bir tutkuya dönüştü. Zorunlu tahkim modelleri 1914'ten önce bir çok vesileyle ortaya atıldı, ama kabul görmeyi başaramadı. Milletler Cemiyeti Sözleşmesi, Daimi Divan'ın kurulmasını sağlayıp uygun ihtilafların tahkime veya yargısal çözüme götürülmesini teşvik ederken, zorunlu tahkimi savunanlar için pek bir teşvik sunmadı. Tüm ihtilaflarda, prosedür seçimini ilgili devletlerin kararına bıraktı ve 'Konsey tarafından soruşturma' siyasi prosedürü daima açık kaldı. Ütopyacı ekolün saldırıları için bir hedef haline gelen, Sözleşmenin tam da bu siyasi yanıydı. Uluslararası 'hukukun üstünlüğünü' oluşturmanın ve gelecekteki savaşlardan kaçınmanın yolunun, her türden tüm uluslararası ihtilafları ya lafzi hukuk ya da adalet ve sağduyu temelinde bağımsız olarak karar verme gücüne sahip bir uluslararası hakem heyetine götürmek olduğu hissi yaygınlık kazandı. 'Her şey dahil tahkim' beylik lafında özetlenen muğlak anlayış işte buydu. Bu 'her şey dahil tahkim' talebinin Cenova Protokolü ve Genel Senet ile karşılandığı farz ediliyordu. Eğer Britanya Hükümeti Protokolü reddetmeseydi veya Genel Senet başlıca Güçler tarafından çekincesiz bir şekilde kabul edilseydi, tüm uluslararası ihtilafların zorunlu tahkimi için tatminkar bir prosedürün işleyeceğine ve önemli bir savaş nedeninin ortadan kalkacağına dair yaygın bir inanç vardı.

Ama burada uluslararası ihtilafların barışçıl çözümü sorununu saran ve muğlaklaştıran olağanüstü bir kafa karışıklığıyla veya bir dizi kafa karışıklığıyla karşılaşırız. Cemiyet Sözleşmesi, Daimi Uluslararası Adalet Divanı'nın kurulmasından sonra eklenen bir değişiklikle, 'yargısal çözümü' tahkimle yan yana getirdiğinde, tahkim geçici olarak atanan bir hakim veya heyetin kararı anlamına gelirken, 'yargısal çözüm' düzenli olarak toplanan bir mahkemenin kararı anlamına geliyordu ve bunların arasında herhangi bir başka ayrıma niyetlenildiğini farz etmek için bir neden yoktur. Ama yargılanabilir ve yargıla-

namaz ihtilaflar arasında nesnel bir ayrım keşfetmeye yönelik yanlış yönlendirilmiş girişim, hukukun lafzı uyarınca 'yargılanabilir' ihtilafların çözümü anlamına gelen 'yargısal çözüm' ile hukukun lafzı tarafından kapsanmayan 'yargılanamaz' ihtilafların adalet temelinde çözümü anlamına gelen 'tahkim' arasında aynı derecede yanıltıcı bir ayrımın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu anlayış Cenova Protokolü'nde izlerini bırakmıştır. Bu belge üzerine Meclis raporuna göre 'hakimlerin hukukçu olması gerekmez' veya eğer Daimi Divan'dan herhangi bir hukuki meselede konusunda mülahaza alırlarsa, o mülahaza, 'onlar üzerinde hukuken bağlayıcı değildir'.[10] Ama 'yargısal çözümleme' ile 'tahkim' arasındaki ayrım ilk kez Genel Senet'te tamamen geliştirildi. Bu belgeyle 'tarafların kendi hakları konusunda çatışma içinde oldukları' ihtilaflar, 'yargısal çözümleme' için Daimi Divan'a sunulacaktı. Diğer tüm uluslararası ihtilaflar 'tahkim' için bir tahkim heyetine sunulacaktı. Üzerinde uzlaşılmış aksi yönde bir şartın yokluğunda, heyet hükmünü verirken Daimi Divan tarafından uygulanan hukuk kurallarının aynısını uygulayacaktı. Ama 'ihtilafa uygulanabilir böyle bir kural olmadığı durumda heyet *ex aequo et bono* [hakkaniyet ve nasfete göre] karar vermelidir'. Hukuk kurallarına yapılan bu atıf anlaşılmaz görünmektedir. Eğer ihtilaf hukuki haklarla ilgili olursa, tahkim heyetine değil Daimi Divan'a götürülecekti. Eğer hukuki haklar çerçevesinde değilse ihtilaf hukuk kurallarının uygulanmasıyla çözülemezdi. Boşluktan ortaya çıkan ve herhangi bir mevcut hukuki haktan veya herhangi bir uluslararası hukuk kuralından etkilenmeyen bir uluslararası ihtilaflar kümesi fikri, salt mitten ibarettir.

Bununla birlikte önümüzde daha ciddi bir karışıklık bulunmaktadır. Hem ulusal hem de uluslararası meselelerden tanış olduğumuz, mevcut hukuki haklara dayanma imasında bulunan iddialardan kaynağını alan 'hukuki' ihtilaflar ile mevcut hukuki hakları değiştirme iddialarından kaynağını alan 'siyasi' ihtilaflar arasında tamamen geçerli bir ayrım bulunmaktadır. Ancak fark ihtilafın doğasıyla değil, müştekinin telafiyi hukuki prosedür yoluyla mı yoksa siyasi prosedür yoluyla mı arayacağıyla ilgilidir. Devlet içinde, ilk türden iddialarla mahkemeler ilgilenir, ikinci türden iddialar ise siyasi eylem yoluyla elde edilmeye çalışılır. Şikayetinin çözümünü bir mahkemede bulamayan birey, aynı şikayetin çözümünü yasama yoluyla arayabilir. Uluslararası alanda bu ayrım daha az belirgindir. Hiçbir uluslararası mahkeme tüm 'hukuki' ihtilafları çözmeye ehil olarak tanınmamaktadır ve tüm 'siyasi' ihtilafları çözecek

10 *League of Nations: Fifth Assembly*, İlk Komite, s. 486.

kabul görmüş hiçbir mekanizma bulunmamaktadır. Bu koşullar altında diğer devletlere karşı talepte bulunan devletler, taleplerinin hukuki haklara mı dayandığını yoksa bu hakları değiştirme talebine mi tekabül ettiğini açıkça belirtmek zorunda değildir ve her zaman da belirtmez. Ama bu ayrım zaman zaman pratikte muğlak olsa da yeterince gerçektir. Hem ulusal hem de uluslararası alanda 'siyasi' ihtilaflar genel olarak 'hukuki' ihtilaflardan daha ciddi ve daha tehlikelidir. Devrimler ve savaşlar mevcut hukuki haklarla ilgili ihtilaflardan daha çok, bu hakları değiştirme arzusundan kaynaklanır. Arif olan siyasetçi ve siyaset öğrencisi, siyasi ihtilaflara büyük dikkat gösterecektir.

Dolayısıyla Cenova Protokolü'nün 'ortaya çıkabilecek *tüm ihtilafların* barışçıl çözümü için bir sistem' oluşturduğu[11] veya Genel Senet'in 'ne karakterde olursa olsun tüm uluslararası ihtilafları çözmek için kapsamlı bir yöntem' sağladığı resmen iddia edildiğinde,[12] siyasi ihtilafların, yani mevcut hukuki hakları değiştirmeye yönelik taleplerden ortaya çıkan ihtilafların, tahkim yoluyla çözümlenmesi için düzenlemeler yapıldığı sonucunu çıkarmak makul olurdu ve aslında birçok kişi de bu sonucu çıkardı. Bununla birlikte daha yakından yapılan bir inceleme bu sonucu haklı çıkarmamaktadır. Protokol üzerine hazırlanan bir Meclis raporunun gözden uzak kalan bir pasajında, prosedürün 'yürürlükteki anlaşma ve uluslararası yasaları revize etmeyi hedefleyen veya imzacı devletlerin mevcut toprak bütünlüğünü tehlikeye atmayı amaçlayan ihtilaflara' uygulanamayacağı açıklanıyordu. Aslında, diye ekliyordu raportör, 'zorunlu tahkimin bu tür davalara uygulanmasının imkansızlığı o kadar barizdi ki, bunları özel bir madde konusu yapmak oldukça gereksizdi.'[13] Genel Senet ise daha az açıktır. Tarafların 'haklarıyla' ilgili olmayan ihtilaflar için zorunlu tahkimi mecbur kılma iddiasındadır. Tahkim heyetini bu tür ihtilaflarda *ex aequo et bono* karar vermeye yetkili kılma iddiasındadır. Ama bu yetkilendirme ancak 'ihtilafa uygulanabilir hiçbir [hukuki] kuralın bulunmaması halinde' geçerlidir ve bu kısıtlama Cenova Protokolü üzerine rapordaki çekincelerle aynı etkiye sahiptir. Siyasi bir ihtilafın esası, uygulanabilir olduğu kabul edilmesine rağmen ilgili hukuki kuralın uygulanmaması talebidir. Bir devletin mevcut sınırlarının veya egemenliği üzerindeki mevcut anlaşma kısıtlamalarının ya da mali bir anlaşma altındaki mevcut yükümlülüklerinin tahammül edilemez olduğu iddiasından bir ihtilaf ortaya çıktığında, bu ihtilafı birincil görevi 'ihtilafa uygulanabilir hukuki kuralı' uy-

11 *League of Nations: Fifth Assembly*, s. 497.
12 *Memorandum on the General Act*, Cmd 3803, s. 4.
13 *League of Nations: Fifth Assembly*, s. 194.

gulamak olan bir tahkim heyetine götürmek faydasızdır. Hukuki hak vardır ve tartışılmazdır. İhtilaf o hakkı değiştirme talebinden ortaya çıkar. Siyasi ihtilaflar hukuk çerçevesinde heyetler tarafından hukuk kurallarının uygulanmasıyla çözümlenemez. Tüm uluslararası ihtilafların barışçıl çözümünü sağlama iddiasında olan Cenova Protokolü ve Genel Senet aslında en önemli ve en tehlikeli uluslararası ihtilaf kategorisine el sürmemiştirHiçbir 'her şey dahil tahkim' planı, Cenova Protokolü ve Genel Senet'in resmen savunulduğu ve düşünüldüğü şekilde hayali yapısı kadar kapsayıcı olmamıştır. Bazı hükümetler mevcut siyasi düzeni tehlikeye düşürmeyecek ihtilaflar konusunda tahkimi kabul etmeye hazırdı; bu sınırlama eski tahkim anlaşmalarının hayati çıkarlar, bağımsızlık ve milli gururundan daha az kısıtlayıcı değildi. Ama hiçbir hükümet kendi hukuki haklarını değiştirme gücünü uluslararası bir mahkemeye emanet etmeye istekli değildi. Fakat bazı teorisyenler bu güçlüğü bir kenara bırakmaya pratik devlet adamlarından daha fazla hazırdı ve bir sözde tahkim heyetine sadece mevcut hakları uygulama değil, aynı zamanda yeni haklar yaratma görevini de teslim etmeye oldukça hazırlıklıydı. Yeni Milletler Topluluğu Derneği adlı Britanyalı bir örgüt, 'adalet ve iyi niyet temelinde, anlaşmaların revize edilmesiyle ilgili olanlar da dahil olmak üzere siyasi ihtilaflar konusunda karar verecek' ve böylece bir adalet mahkemesi ile 'uluslaın meselelerinde dolaylı bir yasama yöntemi' tesis edecek karmaşık bir tahkim sistemi geliştirdi.[14] Böyle bir sistem Profesör Lauterpacht'ın uluslararası 'çıkar çatışmaları ... uluslararası hukuk teşkilatlarının kusurlarından kaynaklanmaktadır' şeklindeki inancının zorunlu ve doğal bir sonucu gibi görünecektir.[15] Uluslararası çıkar çatışmaları gelecekte dünya hükümetinin sadece devletlerin haklarını yorumlamak şeklindeki yargısal işlevi yürütmekle kalmayan, aynı zamanda bunları değiştirmek şeklindeki yasama işlevini de yürüten en yüksek organı haline gelecek bir mahkeme tarafından çözümlenecektir. Böylece bir diğer önde gelen uluslararası hukukçunun 'çekim merkezi uluslararası adaletin yönetimi olan bir uluslararası hukuki toplum' rüyası gerçekleşmiş olacaktır.[16]

Bu teorilerin önemli bir faydası vardır. Cenova Protokolü ve Genel Senet'te örtük olarak bulunan, mevcut hakların tanınması, yorumlanması ve yürütülmesine dayanan bir uluslararası hukuk düzeninin, uluslararası ihtilafların barışçıl çözümü için yeterli bir düzenleme olduğu yanılgısını tanırlar.

---

14 Lord Davies, *Force*, s. 73, 81.

15 Lauterpacht, *The Function of Law in the International Community*, s. 250.

16 Kelsen, *The Legal Process and International Order*, s. 30.

Ama bu yanılgıdan kaçınırken daha büyük bir yanılgıya düşerler. Mevcut hakların değiştirilebilmesi için düzenleme yapılması gerektiğini düşünerek, esasında siyasi olan bu işlevi hukuki bir şekle sokarlar ve yürütülmesi görevini bir mahkemeye bırakırlar. Her hukuk sisteminin siyasi bir temeli olduğunu kabul etmeye isteksiz olduklarından, siyaseti hukuka dönüştürürler. Bu yarı yargısal alacakaranlıkta hakim yasa koyucuya dönüşür, siyasi meseleler adalet ve sağduyu temelinde tarafsız bir mahkeme tarafından çözüme kavuşturulur ve hukuk ile siyaset arasındaki ayrım kaybolur.

Uluslararası sorunun muazzam güçlüğü kuşkusuz bu kadar kahramanca bir çözüm reçetesinin ortaya atılmasından sorumludur. Ama sorunun güç olması, bizim çok daha iyi örgütlenmiş ulusal toplumlarımızda kimsenin uygulanabilir veya arzu edilir görmediği bir çözümü savunmamızı haklı çıkarmaz. Her tür uluslararası ihtilafın zorunlu tahkimi, Profesör Lauterpacht'a göre 'barışın korunması için normal mekanizmanın olmazsa olmazıdır.'[17] Yine de hukuki hakka dayanmayan taleplerin zorunlu tahkimi, medeni devletlerde nadiren işleme konmaktadır ve en az da en uzun süreli iç barış siciline sahip devletlerde karşılaşılmaktadır. İç siyasette 'çıkar çatışmalarını' hukuk teşkilatımızın kusurlarına atfetmek veya zorunlu askerliğin gerekliliği, sosyal yardım kriterleri, sendikaların hukuki statüsü ya da madenlerin millileştirilmesi hakkındaki ihtilafları adalet ve sağduyu temelinde tarafsız karara bağlanması için ulusal bir tahkim mahkemesine götürmek aklımıza gelmez. Güçlük adalet ve sağduyu ilkelerini derin bir şekilde sindirmiş bir tarafsız insanlar grubu bulamamaktan kaynaklanmaz; tarafsızlık, adalet ve sağduyunun, bu tür meselelerde karar verilirken gerekli olan birincil veya tek vasıf olmamasından kaynaklanır. Bunlar siyasi meselelerdir ve ister demokrasilerdeki gibi çoğunluk oyu şeklinde olsun ister otoriter devletlerdeki gibi diktatörün veya partinin iradesi şeklinde olsun gücün sürece dahil olmasıyla çözülebilir. Ne demokrasilerde ne de otoriter devletlerde bu meselelere 'tarafsız' bir mahkeme tarafından karar verilir.

YARGISAL PROSEDÜRÜN 'SİYASİ' İHTİLAFLARA UYGULANAMAZLIĞI

Öyleyse net düşünce gereği sadece teoride değil, aynı zamanda iyi yönetim gereği pratikte de hukuki olanla siyasi olan arasında, mevcut hukuki haklar temelinde yargısal prosedürle çözümlemeye istekli olduğumuz meseleler ile

17 Lauterpacht, *The Function of Law in the International Community*, s. 438.

mevcut hukuki hakların değiştirilmesi talebini gündeme getirdikleri için sadece siyasi prosedürle çözümlenebilecek meseleler arasında bu ayrımı muhafaza etmemiz neden gereklidir?

İlk cevap güç faktörünü dışlaması bakımından hukuki prosedürün siyasi prosedürden temel bir farklılığa sahip olmasıdır. Bir ihtilaf bir mahkemeye götürüldüğünde, taraflar arasındaki güç farklarının önemsiz olduğu varsayılır. Hukuk, hukuki hak eşitsizliği dışında hiçbir eşitsizliği tanımaz. Siyasette tam tersi varsayım geçerlidir. Burada güç her ihtilafta esas bir faktördür. Britanyalı tarımcılarla sanayiciler arasındaki bir çıkar çatışmasının çözümlenmesi ne olursa olsun kısmen oy bakımından güçlerine ve hükümet üzerinde oluşturabilecekleri etkiye bağlıdır. Amerika Birleşik Devletleri ile Nikaragua arasındaki bir çıkar çatışmasının çözümü büyük ölçüde (ulusal siyasete kıyasla uluslararası siyasette gücün diğer faktörlere oranla etkisinin daha yüksek olması nedeniyle) iki ülkenin görece gücüne bağlıdır. Çıkar çatışmaları ancak güç faktörünü dikkate alan bir organ tarafından ele alınabilir. Eğer bu siyasi işlev, yapı ve prosedür bakımından kasten bir hukuk mahkemesi niteliği verilen bir heyete bırakılırsa hiçbir kazanç olmaz ve hukukun düzgün işleyişi değerini ve itibarını yitirir. Bernard Shaw'un belirttiği gibi hakimin ve yasa koyucunun işlevleri 'karşılıklı olarak birbirini dışlar': hakim her tür çıkarı göz ardı etmeli, yasa koyucu her tür çıkarı göz önüne almalıdır.[18]

İkinci cevap da eşit derecede önemlidir. Bir mahkemenin katı yargısal prosedürünün bile zaman zaman siyasi varsayımları gerekli kılacağını gördük; çünkü en azından hukukun belli bir vakaya uygulanması daima bir yargısal takdir unsuru içerir ve bu takdir eğer tamamen keyfi olmayacaksa ilhamını bu varsayımlardan türetmek zorundadır. Bir mahkeme hukuki haktan kaynaklanan meseleler hakkında değil de adalet veya sağduyu lehine hukuki hakları kenara bırakma talepleri hakkında karar vermeye davet edildiğinde, açıkça tanımlanmış siyasi varsayımların gerekliliği daha da aşikar bir hale gelir. Bu tür durumlarda yargısal takdir, hukukun muğlak bıraktığı noktalarla sınırlı olmak yerine sonsuz bir kapsama sahip olur ve mahkemenin kararları bireysel takdir ifadesi olmanın ötesine geçecekse, bir bütün olarak toplumun veya toplum adına konuşanların paylaştığı yerleşik varsayımlara dayanmalıdır. Böyle varsayımların ulusal toplumlarda varlığı bazen siyasi meselelerde bile tahkimin kullanımını mümkün kılar ve aynı ihtimal uluslararası alanda da tamamen dışlanmış değildir. Ama genel olarak kapsamlı ortak varsayımların ulus-

18 G. B. Shaw, *John Bull's Other Island*, Önsöz.

lararası alanda nadiren varolması, *ex aequo et bono* uluslararası tahkimin önünde temel bir engeldir. Britanya'nın Mısır'daki çıkarlarıyla ya da ABD'nin Panama kanal bölgesindeki çıkarlarıyla veya Danzig'in geleceğiyle veyahut da Bulgaristan'ın sınırlarıyla ilgili ihtilafları hukuk zemininde değil de adalet ve sağduyu temelinde uluslararası bir tahkim heyetine götürmek, sadece bu sorunların çözümlenmesi güç meselelerini içerdiğinden değil, aynı zamanda bu tür sorunlarla ilgili olarak adalet ve sağduyunun ne anlama geldiğine dair en ufak bir siyasi fikir birliği olmamasından dolayı da uygulanamaz olurdu. Kendi aralarındaki meseleleri hukukun lafzı dışındaki zeminlerde karar verilmek üzere devletler tarafından uluslararası mahkemelerin yetkili kılındığı nadir durumlarda, mahkemeler kendilerine verilen takdir yetkisini kullanmakta çok büyük bir gönülsüzlük göstermişlerdir. Bunun nedeni Profesör Lauterpacht'ın farz ettiği gibi 'hukukun sadece belirsiz adalet ve hakkaniyet anlayışlarından daha fazlası'[19] olması değil, hiçbir sorumlu mahkemenin uluslararası ilişkilerde herhangi bir önemli meselede neyin 'adil' veya 'hakça' olduğu konusunda nihai bir karar vermekle ilgilenmemesidir. Bir uluslararası mahkeme uluslararası hukuk ve hukuki hakların görece sağlam zeminini terk ettiği anda, üzerinde anlaşılmış hiçbir adalet veya sağduyu ya da toplumun iyiliği anlayışında dayanak bulamaz. Profesör Zimmern'in sözleriyle sonuçta elde kalan 'boşluk içinde bağırıp çağıran bir peruklar ve cüppeler düzenidir.'[20]

Fakat asıl mesele hâlâ ortadadır. Hem ulusal hem de uluslararası siyasi meseleler, hukuki hak meselelerinden çok daha tehdit edicidir. Mevcut hakların periyodik olarak veya daha ziyade sürekli olarak revize edilmesi, örgütlü toplumun başlıca gereklerindendir ve uluslararası toplumda savaş dışında bir yolla revizyona gitmek, çağdaş uluslararası siyasetin en hayati sorunudur. İlk adım kendimizi bu soruna hiçbir çözümün bulunamayacağı tahkim ve yargısal prosedürün çıkmaz sokağından kurtarmaktır. Bu adımı atmış olarak şimdi diğer ve muhtemelen daha umut verici caddelerden meseleye yaklaşabiliriz.

---

19 Lauterpacht, *The Function of Law in the International Community*, s. 252.

20 Zimmern, *The League of Nations and the Rule of Law*, s. 125. Bu sözler Taft'ın uluslararası tahkim mahkemesi için kullanılmaktadır. Ama daha uygun bir şekilde Yeni Milletler Topluluğu Derneği'nin savunduğu adalet mahkemesi için de kullanılabilirdi.

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Barışçıl Değişim

Siyasi değişim ihtiyacı her dönemden düşünür ve her tür görüş tarafından yaygın bir şekilde tanınmıştır. 'Bazı değişim araçları olmadan bir devlet', demiştir Burke meşhur bir sözünde, 'kendini koruma araçlarından yoksundur.'[1] 1853 yılında Marx, Doğu sorunu üzerine etkileyici bir şekilde şöyle yazmıştır:

> Güçsüzlük ... kendisini tek bir önermede ifade eder: statükonun muhafazası. Tesadüf ve koşullardan ortaya çıkan bir durumun inatla muhafaza edilmesi gerektiği şeklindeki genel kanaat iflas etmişliğin göstergesidir, önde gelen güçlerin ilerleme ve medeniyet davasını ileriye taşımak konusunda tam bir zaaf içinde olduklarının itirafıdır.[2]

Ve Profesör Gilber Murray aynı noktaya farklı bir şekilde işaret etmiştir:

> Savaş her zaman sadece kötülükten veya aptallıktan doğmaz. Bazen sadece büyüme ve hareketten doğar. İnsanlık hareketsiz durmayacaktır.[3]

Bu görüşten hareketle 'saldırı' savaşı ile 'savunma' savaşı arasında ahlâki bir ayrım yapma girişimi yanıltıcıdır. Eğer bir değişim gerekli ve arzu edilir ise statükoyu muhafaza etmek için güç kullanımı veya kullanma tehdidi, statükoyu değiştirmek için güç kullanımı veya kullanma tehdidinden ahlâken

---

1 Burke, *Reflections on the Revolution in France* (Everyman baskısı), s. 19.
2 Marx ve Engels, *Works* (Rusça baskı), ix, s. 372.
3 Gilbert Murray, *The League of Nations and the Democratic Idea*, s. 16.

daha büyük bir kabahattir. Bugün çok az kişi 1776'da güç kullanarak statükoya saldıran Amerikan kolonicilerin veya 1916 ve 1920 arasında güç kullanarak statükoya saldıran İrlandalıların zorunlu olarak statükoyu güç kullanarak savunan Britanyalılardan daha az ahlâklı olduğuna inanmaktadır. Ahlâki kriter savaşın 'saldırı' veya 'savunma' niteliğiyle ilgili değil, getirilmek istenen veya direnilen değişimin doğasıyla ilgili olmalıdır. 'İsyan olmasaydı insanlık durgunlaşırdı ve adaletsizlik giderilemezdi.'[4] Çok az ciddi düşünür bir devrim başlatmanın daima koşulsuz olarak yanlış olduğunu savunmaktadır ve bir savaş başlatmanın daima koşulsuz olarak yanlış olduğuna inanmak da eşit derecede güçtür. Bununla birlikte herkes savaş ve devrimin kendi başına arzu edilmez olduğunda hemfikir olacaktır. 'Barışçıl değişim' sorunu ulusal siyasette zorunlu ve arzu edilir değişimin devrim olmadan nasıl getirileceği, uluslararası siyasette ise bu tür bir değişimin savaş olmadan nasıl getirileceğiyle ilgilidir.

Her etkili değişim talebi, diğer her etkili siyasi kuvvet gibi siyaset ve ahlâkın birleşiminden oluşur ve barışçıl değişimin hedefi ne salt güç ne de salt ahlâk çerçevesinde ifade edilebilir. Bir akademik egzersiz olmasının dışında, herhangi bir değişimin amacının 'adil' mağduriyetlere çare bularak 'adaleti' tesis etmek mi, yoksa aksi halde devrim veya savaş başlatacak kadar güçlü olacak kuvvetleri tatmin ederek 'barışı' muhafaza etmek mi olduğu sorusunu sormak oldukça faydasızdır. Ama bu iki amacın aynı olduğunu ve birinden veya ötekinden taviz verilmesinin gerekmediğini farz etmek tehlikelidir. İster ulusal ister uluslararası olsun siyasi değişim sorununun her çözümü ahlâk ile siyaset arasında bir denge kurmaya dayanmalıdır.

SİYASİ DEĞİŞİMDE GÜCÜN ROLÜ

Siyasi değişimde gücün zorunlu rolü sadece en yüzeysel gözlemciler tarafından göz ardı edilecektir. Tarihte çok az 'revizyonist' kampanya Fransa'daki Dreyfusçuların kampanyasından daha sağlam bir şekilde ahlâki temellere dayanmıştır. Ama Dreyfus'un mahkumiyetine karşı protestolar, eğer güçlü siyasi örgütler tarafından desteklenmeseydi ve siyasi rakiplerine karşı bir silah olarak kullanılmasaydı asla etkili olamazdı. Ahlâki temelleri ne olursa olsun Arnavutluk ve Nikaragua'nın şikâyetleri bir veya daha fazla Büyük Güç tarafından kendi çıkarları nedeniyle onaylanmazsa asla etkili olamayacaktır. Son yüz yıl içinde sosyal içerikli yasalarda gözlenen artışı, işçi sınıfının adil şikâyetlerinin giderek daha fazla anlaşılmasına bağlamak yanlış ol-

4 B. Russell, *Power*, s. 263.

maz. Ama bu sonuçlar grev ve devrimler şeklinde sürekli olarak güç kullanımı veya kullanma tehdidi olmadan asla elde edilemezdi. Bay John Strachey şu yorumu yapmaktadır: 'Hükümetlerin bize daima güce asla boyun eğmeyeceklerini söyledikleri doğrudur. Ama bütün bir tarih bize güçten başka hiçbir şeye boyun eğmediklerini göstermiştir.'[5] 'Barışçıl ayrılık!' diye sesleniyordu Daniel Webster 1849'da. 'Bayım, gözleriniz ve benim gözlerim asla bu mucizeyi görme şansına sahip olmayacaktır.'[6] 'Kaybedilmiş toprakların geri kazanılması' diye yazıyordu Hitler *Kavgam*'da, 'Tanrı Efendimize kutsal dualarla veya Milletler Cemiyeti'ne duyulan dindar umutlarla değil, silahlı kuvvet ile gerçekleşir.'[7] Hitler, liberalizmin hâlâ siyasi bir kuvvet olduğu günlerde 'siyasi bir krizde bu ülkenin halkına şiddetten nefret etmeyi, düzeni sevmeyi ve sabır göstermeyi hatırlamaktan başka hiçbir düşünce sunulmasaydı, bu ülkenin özgürlükleri asla elde edilemezdi' gözlemini yapan Gladstone'un saygın otoritesine bile başvurabilirdi.[8] Hiçbir egemen sınıfın tahtını kendi isteğiyle terk etmediği belirtilmiştir. Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'nin 19. Maddesi, 'uluslararası şikâyetlerin, dünya kamuoyunu temsil eden bir organ tarafından oybirliğiyle verilen 'tavsiye'nin gücüyle adil ve gönüllülük temelinde çözümlenmiş olarak tanınacağı' şeklindeki acınası yanılgının yalnız anıtı olarak kalmıştır.

Bununla birlikte siyasi değişimin temel sorunu olan güç ve ahlâk dengesi, ulusal ve uluslararası siyasette aynıyken, prosedür meselesi uluslararası toplumun örgütlü olmayan karakteri nedeniyle karmaşıklaşmaktadır. Ulusal alandaki değişim prosedürlerinden türetilen benzerlikler, uluslararası alana sadece ihtiyatla uygulanabilir. Nihai siyasi sorunların çözümü için ne ulusal ne de uluslararası alanda yargısal prosedürlerin kullanılabileceğini gördük. Ama yasama analojisi ilk bakışta daha ümit verici görünmektedir. Yargısal sürecin aksine, yasama süreci tüm siyasi değişimde bulunan gücün rolünü tanımaktadır (çünkü yasama otoritesi, iradesini tüm topluma empoze eden devletin en yüksek gücüdür) ve Alman bir yazarın 'hukuk devrimi' olarak tanımladığı yasama,[9] devlet içerisinde siyasi değişimi getirmenin en bariz ve düzenli yoludur. 'Uluslararası hukukun veya uluslararası toplumun etkin bir kurumu olarak barışçıl değişim nedir?' diye sorar Profesör Lauterpacht ve şöyle cevaplar: 'Devletlerin, ehil bir uluslararası organ tarafından hukukta meyda-

5 J. Strachey, *The Menace of Fascism*, s. 228.
6 J. Truslow Adams'tan alıntılanmıştır, *The Epic of America*, s. 239.
7 Hitler, *Mein Kampf*, s. 708.
8 E. Pethick-Lawrence'tan alıntılanmıştır, *My Part in a Changing World*, s. 269.
9 Berber, *Sicherheit und Gerechtigkeit*, s. 9.

na gelecek değişimler konusunda verdiği kararlara itaat etmek şeklindeki hukuki görevi kabul etmesidir.'[10]

Uluslararası hukukun teamüle dayandığı ve şu anda uluslararası yasama veya uluslararası yasama organı diye bir şey olmadığı zaten belirtildi. Sözleşme'nin 19. Maddesinin koşulları 1919'da başlıca devletlerin 'ehil bir uluslararası organ tarafından hukukta meydana gelecek değişimler konusunda verdiği kararlara itaat etmek şeklindeki hukuki görevi kabul etmek'ten ne kadar uzak olduğunu göstermektedir. Aksi zaten mümkün olamaz. Düşününce anlaşılmaktadır ki yasama süreci, yargısal süreç gibi siyasi bir düzenin varlığını farz eder. Ancak her siyasi toplumun altında yatan rıza ve zor birleşimiyle, ister parlamento ister danıştay ister ferdi bir otokrat olsun yüksek bir organın tesis edilmesine ulaşabiliriz. Bu koşullar uluslararası toplumda karşılanmamaktadır. Kararları oybirliği gerektiren Milletler Cemiyeti Meclisi, uluslararası yasalar geçiren bir yasama organı değil, uluslararası anlaşmalar yapmak üzere yetkilendirilmiş bir konferanstı; çünkü Eden'ın bir oturumda keskin bir şekilde gözlemlediği gibi, 'Meclis'e ilgili tarafların isteğine rağmen değişiklikler dayatma gücü vermek... basitçe uygulanamazdı.'[11] Buradaki güçlük bir uluslararası yasama mekanizmasının olmaması değil, rızaları olmadan devletler üzerinde bağlayıcı olarak tanınacak kararlar alabilecek bir yasama otoritesinin tesisini mümkün kılacak kadar iyi entegre olmuş bir uluslararası siyasi düzenin yokluğudur. Eğer Profesör Lauterpacht'ın barışçıl değişimi uluslararası yasamayla özdeşleştirmesini kabul edersek, onun sözleriyle ancak 'uluslararası bir barışçıl değişim sistemi ... insanlığın kapsamlı siyasal örgütlenmesinin bir parçasını oluşturmadığı sürece gerçekdışı olma riskini taşır' sonucuna varırız.[12] Uluslararası yasamanın koşulu dünya süper devletidir.

Fakat bir uluslararası barışçıl değişim sisteminin, süper devletin gelişini beklemek zorunda olduğu şeklindeki cesaret kırıcı sonuçla barışmak zorunda mıyız? Yasama analojisi sadece cesaret kırıcı değil, aynı zamanda yanıltıcı da olabilir. Şu anda devlet içinde reforme edici bir aygıt olarak yasamanın faydasına duyulan neredeyse evrensel inanç son elli yılın bir gelişmesidir. 19. yüzyılın sonuna kadar pek çok zeki insan devleti zorunlu bir şer, yasamayı da gerekli olmadıkça başvurulmayacak istenmeyen bir aygıt olarak görmeye devam etmiştir.[13] Ulusal toplum içerisinde 19. yüzyıl düşüncesin için tanı-

10 *Peaceful Change*, der. C. A. W. Manning, s. 141.

11 *League of Nations: Seventeenth Assembly*, s. 46.

12 *Peaceful Change*, der. C. A. W. Manning, s. 164.

13 Profesör Lauterpacht'ın 'hukukun doğrudan düzenlediği çıkarlar kümesi, medeniyetin gelişmesiyle genişleyecektir' şeklindeki yorumu (*The Function of Law in the International Community*, s.

dık olan 'toplum' ve 'devlet' ayrımı, modern devletin sosyal işlevlerinin gelişmesiyle önemini büyük ölçüde yitirmiştir. Ama uluslararası alanda, tekabül eden bir 'devleti' olmayan bir 'toplum'un varlığında yaşıyoruz ve dolayısıyla yasama veya başka bir örtük devlet müdahalesi olmaksızın toplumsal yapıda barışçıl bir şekilde meydana getirilen değişimlere dair bizimkinden başka herhangi bir çağda paradoksal görünebilecek bir anlayıştan yardım umabiliriz. Bugün bile yasamanın rolünü abartmak kolaydır ve toplum yapısında ve onun içindeki güç dengesinde meydana gelen en önemli değişimlerin yasama eylemi olmadan gerçekleştiğini söylemek hâlâ doğru olurdu (yüzyıl önce kesinlikle doğru olacağı gibi). Uluslararası bir yasama organının yokluğunun, her türlü uluslararası barışçıl değişim ihtimalini imkansız kıldığı sonucuna varırken aceleci olmak gereksiz yere kötümserlik olabilir.

Dolayısıyla eğer uluslararası toplumda değişim sorununu akut hale getiren çalkantılı ilişkilere ulusal toplumda en yakın analojiyi arıyorsak, devlet içinde çatışmaları geçmişte ve büyük ölçüde bugün hâlâ bir yasama süreciyle çözümlenmemiş grupların ilişkilerinde bu analojiyi bulabiliriz. Bu gruplar arasında açık ara en önemlisi ve bizim amaçlarımız doğrultusunda en öğretici olanı sermaye ve emeği temsil eden gruplardır. Burada yine aynı şekilde 'mülk sahibi olanlar' ile 'mülksüzler' arasındaki, 'hoşnutlar' ile 'hoşnutsuzlar' arasındaki çatışma söz konusudur; bir tarafta veya her iki tarafta da ihtilafların çözümü için 'her şey dahil tahkim' ilkesini kabul etmekteki aynı gönülsüzlük, hoşnut grubun aynı 'kanun ve düzen' çağrıları ve hoşnutsuz grubun kendi taleplerini seslendirmek için aynı şekilde şiddet kullanımı veya kullanma tehdidi söz konusudur. Bazen devletler kendi hakimleri olmakta ısrar ettikleri müddetçe uluslararası bir barışçıl değişim prosedürünün mümkün olamayacağı söylenir. Buradaysa her iki tarafın da kendi hakimi olmakta ısrar ettiği bir ihtilaf kategorisi söz konusudur ve düzenli bir barışçıl değişim prosedürüne doğru en azından bir miktar ilerleme kaydedilmiştir.

Sermaye ile emek arasındaki ilişkilerde güç daima kilit bir faktör olagelmiştir. Sanayi Devrimi'nin başlangıcında işçilerin örgütlü olarak kendi çıkarlarının peşinden gitmeye yönelik her girişimi sert bir şekilde bastırılmıştı. Bu ayrım gözetmeyen baskı Büyük Britanya'da 1825 yılında Toplanma Yasası'nın* kaldırılmasıyla sona ermiş, Rusya'da 1905 gibi geç bir tarihe kadar

---

392) bugün herkesin bildiği bir gerçektir, ama pek çok 19. yüzyıl düşünürüne bir paradoks gibi gelmiş olmalıdır.

(*) 1799'da çıkarılan bu yasayla sendikalar yasaklanmış, işçilerin pazarlık gücünü arttırmak için bir araya gelmeleri yasadışı ilan edilmişti – ç.n.

devam etmiştir. Bu iki tarih arasında bütün önemli sanayi ülkelerinin işçileri örgütlü grev silahını kullanma hakkının tanınmasını güvence altına almışlardır. Grev sadece işçilerin işverenden taviz koparması için etkili bir araç olduğunu göstermekle kalmamış, en önemli güç silahının, devrimin sembolü haline gelmiştir.[14] Yakın zamanda Sovyet Rusya,[15] İtalya ve Almanya'nın otoriter hükümetleri tarafından grevleri yasaklayan yasalarla ve bu yasağı uygulayabilecek kadar güçlü ve acımasız bir yürütmeyle bir kez daha güç unsuru işveren ve işçi ilişkilerinden silinmiştir. Demokratik ülkeler zaman zaman grevleri yasaklamıştır, ama bu tür yasaklara neredeyse her zaman işçiler direniş göstermiştir ve bu yasakların uzun bir süre boyunca uygulanabildiği nadiren görülmüştür.[16] Teorik olarak aynı şekilde güç, uluslararası ilişkilerden güçlü ve otoriter bir süper devlet tarafından silinebilir. Ama bu sonuç, arzu edilir veya edilmez, pratik düşünce kapsamının dışında kalmaktadır ve dolayısıyla sermaye ile emek arasındaki ilişkilerin, devletin ezici gücünün hakimiyeti altında olmadığı ülke ve dönemleri düşünürsek uluslararası alan için daha iyi bir analoji bulmalıyız. 19. yüzyılın ikinci yarısında ve 20. yüzyılın ilk yarısında çoğu ülkenin 'mülksüzleri' bir dizi grev ve pazarlık ile durumlarını sürekli olarak iyileştirdiler ve 'mülk sahipleri' ya bir adalet duygusuyla ya da ret halinde meydana gelebilecek devrimin korkusuyla meseleyi bir güç çekişmesine dönüştürmek yerine bazı tavizler verdiler. Bu süreç sonuçta iki tarafta da ihtilaflarını uzlaşma ve tahkime götürmeye yönelik bir isteklilik yarattı ve düzenli bir 'barışçıl değişim' sistemine benzer bir şey yaratarak sonuçlandı. Pek çok ülkede böyle bir sistem çarpıcı bir başarıyla uzun süredir işlemektedir, ama nihai olarak grev silahına başvurma hakkı saklı kalmıştır. Eğer bu analojiyi uluslararası ilişkilere uygulayabilseydik, umabilirdik ki bir kez hoşnut-

---

14 Bazı ülkelerde yaygın olan ve kendi başına faydasız olsa da işçilerin, devletin gücünü kıracak kadar güçlü olduğunu göstermek için tasarlanan 'bir günlük grevin' önemi budur. Dolayısıyla bir günlük grevin başarısı veya başarısızlığı bir güç testiydi ve her iki tarafın da aşırı tedbirlere başvurmadan uygun sonuçları çıkarmasına imkan veriyordu.

15 Bu durum Sovyet Rusya'da işverenin normalde bir devlet tröstü veya kurumu olduğu gerçeğinden ciddi ölçüde etkilenmiyordu.

16 Büyük Britanya'da cephane fabrikalarında grevler, Birinci Dünya Savaşı sırasında Savaş Mühimmatı Yasaları ile yasaklanmıştı. Ama grevler meydana gelmesine rağmen bu kanun nadiren uygulanıyordu ve savaşın bitmesiyle de uygulaması sona erdi. 1927 İş İhtilafları Yasası uyarınca siyasi grevler yasadışı ilan edildi, ama yasa geçtiğinden bu yana böyle bir ihtilaf dava konusu olmadı. Diğer ülkelerdeki durum, Amerikan Endüstriyel Demokrasi Birliği tarafından yayınlanan bir broşürde özetlenmektedir (*Shall Strikes be Outlawed?*, Joel Seidman). Bu broşür 'emek, grev hakkının kendisine yönelik adil muamelenin en kesin garantisi olduğuna inanmaktadır' ve 'gönüllü toplu pazarlık yolunda, tatminkar çalışma ilişkiler için en büyük umut bulunmaktadır' sonuçlarına varmıştır.

suz güçler mağduriyetlerini barışçıl görüşmelerle giderebilme ihtimalinin farkına varınca (kuşkusuz bu, ilk aşamada gelen güç tehdidini takip eder), düzenli bir 'barışçıl değişim' prosedürü yavaş yavaş tesis edilebilir ve hoşnutsuzların güvenini kazanabilir. Böyle bir sistem bir kez tanındığında uzlaşma doğal sonuç olarak görülebilir ve güç kullanma tehdidi asla şeklen terk edilmese de giderek daha fazla geri plana yerleşir. Bu analojinin aslında geçerli olup olmadığı, bu umudun salt ütopik olup olmadığı, deneyimin sınavı dışında cevaplanamayacak bir sorudur. Ama belli bir derece güvenle, bunun ne kadar kusurlu olursa olsun barışçıl değişim için herhangi bir uluslararası prosedürün tesis edilmesi yolunda ilerlemenin tek yolu olduğu söylenebilir.

Fakat bu prosedürün olası sonucu açıkça görülmelidir. Devrim veya savaş riski içermeye yeterli boyuttaki sosyal ve siyasi meselelerden çok azının taraflardan birinin çıkarına zarar vermeden veya görünürde zarar vermeden çözümlenmesi mümkündür. Değişimin zararına gerçekleşeceği tarafın kendisini zorlayacak baskı araçları olmadan değişime teslim olacağı düşüncesi, Sözleşme'nin talihsiz 19. Maddesinin tuhaf yanılsamalarından biriydi ve bu yanılsamadan kurtulmak mümkündür. Böyle bir feragat aslında pek de beklenemezdi. Devlet adamı, sendika lideri veya şirket yöneticisi çıkarlarını temsil ettiği kişilerin mutemedidir ve onların aleyhine kapsamlı tavizleri gerekçelendirmek için genellikle mücbir sebeplere (kendisinden daha üstün güce) boyun eğdiğini iddia edebilecek konumda olmalıdır. Değişim yasama sonucu meydana geldiğinde, mecburiyet devlete aittir. Ama değişimin pazarlık prosedürüyle meydana geldiği durumlarda, mücbir sebepler ancak güçlü tarafça dayatılabilir. Grevcilerin taleplerine boyun eğen işveren direnemediğini iddia eder. Başarısız bir greve son veren sendika lideri, sendikanın devam etmek için çok zayıf olduğunu iddia eder. Bazen bir suçlama ifadesi olarak kullanılan 'güç tehdidine boyun eğmek' dolayısıyla sürecin normal bir parçasıdır.

Bu paralel çok da ileriye götürülmemelidir. Gücün rolü, en ileri demokratik devletlerde bile, çoğu duygusal demokratın kabul edeceğinden daha sürekli ve barizdir. Büyük Britanya gibi o kadar düzenli bir ülkede bile, içinde bulunduğumuz yüzyıl boyunca siyasi hedeflere ulaşmak için güç veya güç tehdidi Ulsterliler, İrlanda milliyetçileri, kadınların siyasi haklarını savunanlar, komünistler, faşistler ve örgütlü işçiler tarafından kullanıldı. Ama devlet içerisinde güce başvurmakta aceleci davranmanın önünde engeller vardır. İlk olarak yasama süreci vardır ve alternatif bir değişim yöntemi sunar; seçim sandığına duyulan inanç pek çok ülkenin işçilerinin devrimci politikalara yönelmesini engellemiştir. İkincisi, devlet ihtilafa ko-

nu meselenin tarafları arasında tarafsız bir denge tutturmuş gibi yapar (genellikle bu gösteri kusursuz değildir). Bu engeller sayesinde demokratik ülkelerde tüm sınıfların zihinlerinde, değişim getirmenin diğer yolları denenmeden açık güç kullanımına veya kullanma tehdidine yönelik ahlâki bir güvensizlik yerleşir.

Uluslararası siyasette bu engellerin ikisi de bulunmamaktadır. Dolayısıyla güç kullanımı veya kullanma tehdidi normal ve kabul gören bir önemli siyasi değişim getirme yöntemidir ve temelde çıkarları değişimden zarar görecek 'muhafazakâr' ülkeler tarafından ahlâken itibarsız görülür. 19. yüzyıldaki en büyük 'barışçıl değişim' operasyonu Berlin Kongresi'nin Rusya tarafından Türkiye'ye Ayastefanos'ta dayatılan anlaşmayı revize etmesiyle gerçekleşmiştir. Ama bu revizyon ancak Büyük Britanya ve Avusturya-Macaristan'ın Rusya'ya karşı örtük savaş ilanı tehdidi altında gerçekleşmiştir.[17] 1923 Lozan Anlaşması, Türkiye'yle 1920'de Sevr'de imzalanan anlaşmanın güç kullanımı ve kullanma tehdidiyle elde edilen bir revizyonudur. Lloyd George tarafından bu anlaşma 'utanç verici, korkakça ve aşağılayıcı bir teslimiyet' olarak kınanmıştı ve bu kanaat o zaman yaygın bir şekilde taraftar buluyordu.[18] Çekoslovakya'nın Eylül 1938'de Münih Anlaşması'yla sınırlarının değiştirilmesi de güç kullanma tehdidinin bir ürünüydü ve burada M. Benes'in hiçbir alternatif yöntemin olmadığı şeklindeki açık tanıklığı vardır. Çünkü beş yıl öncesinde 'hiçbir ülkenin kimse tarafından sınırlarını değiştirmeye zorlanamayacağını ve Çekoslovakya'yı buna zorlamaya çalışanların yanlarında bir ordu getirmeleri gerekeceğini' açıkça belirtmişti.[19] Başka bir ilginç örnek daha eklenebilir. 1920 yılında Polonya Vilna'yı ilhak ettiğinde, Litvanya sınırı kapattı ve Polonya ile tüm iletişimini kesti. Bu izolasyonun Litvanya'ya herhangi bir avantaj getirip getirmediği şüphelidir. Ama hiçbir Litvanyalı devlet adamı, sınırın yeniden açılmasını ve sonuçta ülkesinin önünde küçük düşmeyi, mücbir sebepler iddiasına başvurma konumunda olmadan göze alamazdı. Mart 1938'de Polonya ordusunu mobilize etti ve Litvanya'ya bir ültimatom verdi. Sınır anında geri açıldı ve normal ilişkiler tesis edildi. Genellikle olumlu bulunan barışçıl değişim operasyonları ancak bir savaş tehdidi altında mümkün olabilir. Normalde savaş tehdidi,

---

17 1914'e kadar barışçıl değişimin tarihini gözden geçiren bir yazar 'Avrupa'yla bir oldu bittiyle yüzleşmek her zaman en akıllıca olandır' sonucuna varmaktadır (Cruttwell, *History of Peaceful Change*, s. 3).

18 D. Lloyd George, *The Truth About the Peace Treaties*, ii. s. 1351.

19 *The Times*, 26 Nisan 1933, Profesör Manning tarafından alıntılanmıştır, *Politica*, Aralık 1938, s. 363.

örtük veya açık olsun, uluslararası alanda önemli siyasi değişimlerin gerekli bir koşulu gibi görünmektedir.[20]

Bu ilke sadece pek çok vesileyle pratikte kanıtlanmakla kalmamış, aynı zamanda Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'nin taslağını oluşturan ve yorumlayanlar tarafından da büyük ölçüde teorik kabul görmüştür. Cemiyet mekanizması savaş tehlikesi karşısında harekete geçirilmiştir. Madde 11 'her türlü savaş tehdidi' ve uluslararası barışı bozma tehdidi getiren ... her koşul' ile ilgiliydi. Madde 19 'uygulanamaz hale gelen anlaşmalar' (asla tatmin edici derecede açıklanmamış bir ifade) ve 'devamı dünya barışını tehlikeye düşürecek uluslararası koşullar' ile ilgili olma iddiasındaydı. Ayrıca Sözleşmenin barışçıl değişimi teşvik etmek için en etkili olan ve bu amaç doğrultusunda başvurulan tek maddesi[21] 19. Madde değil, 15. Maddeydi. Bu maddeye göre ilgili tarafların görüş birliği olmadan tavsiye kararları alınabilir ve savaş halinde bu kararlar yaptırımlarla desteklenebilirdi. Ama bu maddeyi uygulamaya geçirebilecek tek koşul 'bir kırılmaya yol açması muhtemel bir ihtilaftı'. Genel olarak Sözleşme'nin dikkate aldığı şikâyetler, bir savaş tehlikesi yaratabilecek kadar güçlü devletlerin şikâyetleriydi. 1932 yılında Finlandiya, Birinci Dünya Savaşı sırasında Finlandiya gemilerine el koyulması nedeniyle Büyük Britanya'ya karşı şikâyetini Konsey'in önüne getirdiğinde, Britanya Konsey'e gitmeye gerek olmadığına, çünkü başka şeylerin yanı sıra ihtilafın hiçbir şekilde 'bir kırılmaya yol açmasının muhtemel' olmadığını savundu. Aynı yıl içinde Britanya Hükümeti Konsey'in önüne 15. Madde altında Anglo-İran Petrol Şirketi'yle ilgili İran'la arasında ortaya çıkan bir ihtilafı getirdi. Aradaki temel fark Büyük Britanya'nın bir kırılma tehlikesi yaratacak kadar güçlü olması, Finlandiya'nınsa olmamasıydı.[22] 19. Madde ilk olarak Bolivya tara-

20 Silahlı güç tehdidi altında uygulamaya konan değişimin 'barışçıl değişim' olmadığını iddia edenler elbette kendi terimlerini kendi istedikleri gibi tanımlamakta özgürdür. Ama bu şekilde sınırlanan bir tanımın, yasama ve yargı süreçleriyle getirilen değişimleri de, eğer bu süreçler yaptırım gerektiriyorsa, dışlayacağı belirtilmelidir. Eğer Eylül 1938'de Çekoslovak toprağı Almanya'ya Cemiyet Meclisi veya bir adalet mahkemesi tarafından verilseydi ve bu karar Cemiyet ordularının veya uluslararası bir polis gücünün seferber edilmesiyle uygulansaydı, değişim sırf bu nedenle 'barışçıl' sıfatını almaya daha fazla hak kazanmayacaktı.

21 Sözleşme'nin 15. Maddesi uyarınca Mançurya ihtilafını ele alan Özel Meclis, Lytton Komisyonu'nun Mançurya'daki statükoda esaslı değişikliklere gitme tavsiyelerini onayladı. Japon askeri harekatının bu tavsiyelere yol açan güç olduğunu eklemek pek de gerekli değildir; sonuçta bu tavsiyeler yine de Japonya'yı tatmin etmeye yeterli olmadı.

22 Fin sorununda, M. Madariaga şu görüşü dile getirdi: 'Konsey, Meclis ve Milletler Cemiyeti'nin, çabuk öfkelenen tarafların dinleneceği ve sakin tarafların dinlenmeyeceği, çünkü sakin taraflar söz konusu olduğunda bir kırılma olmayacağı doktrinini tesis etmeye çalışması çok tehlikeliydi' (*League of Nations: Official Journal*, Kasım 1934, s. 1458). Fin meselesindeki sorun, Finlandiya'nın sakin olmasından daha çok zayıf olmasıydı.

fından kullanılmak istendiğinde, Bolivya'nın şikâyetçi olduğu koşullar uzun bir süredir barışı tehdit etmeden varolduğu için, bunları Cemiyet'in önüne getirmek için bir neden olmadığı etkili bir biçimde savunuldu. Bir başka deyişle, barışçıl değişim prosedürünü devreye sokmak için Bolivya'nın Şili'ye karşı savaş tehdidinde bulunabilecek kadar güçlü olması gerekiyordu. Böylece Sözleşme'nin doktrini, deneyimin bize öğrettiği bir dersi, yani uluslararası siyasette savaş tehdidi olmadan veya potansiyel savaş tehdidi olmadan önemli bir ölçekte barışçıl değişimin getirilemeyeceği dersini doğruluyordu.

Şu ana kadar vardığımız sonuçları özetleyebiliriz. Yargısal süreç ulusal ve daha ziyade uluslararası siyasette barışçıl değişim sorununu çözmeye uygun değildir; çünkü bir ihtilafın taraflarına eşit muamelede bulunarak, her değişim talebinde zorunlu bir faktör olan güç unsurunu göz önüne almayı başaramamaktadır. Yasama süreci, gücün rolünü kabul edip ulusal siyasette değişim taleplerini karşılamaya iyi uyum sağlamış olsa da, uluslararası değişim taleplerine uygulanamaz, çünkü rızaları olmadan toplumun tüm üyeleri üzerinde bağlayıcı kararlar alabilen bir yasama otoritesinin varlığını farz eder. Geriye pazarlık süreci kalır, o da devlet içerisinde bazı değişim taleplerine uygulanır ve uluslararası değişim talepleri için uygulanabilecek tek yöntemdir, çünkü devletler (sendikalar ve işveren federasyonları gibi) önerilen her türlü çözümü nihai olarak kabul veya reddetme hakkını saklı tutar. Ama yasama süreci altında değişim devletin gücüyle uygulanırken, pazarlık süreci altında değişim sadece müştekinin gücüyle uygulanır. Kullanılan, kullanma tehdidinde bulunulan veya sessizce saklı tutulan güç, uluslararası değişimde esas bir faktördür ve genel olarak sadece gücü kullanabilecek veya adına güç kullanabilecek tarafın çıkarları doğrultusunda devreye sokulabilir. 'Güç tehdidine boyun eğmek' barışçıl değişim sürecinin normal bir parçasıdırBu, resmin bir yanıdır ve uluslararası siyaset üzerine çoğu modern yazının kasten göz ardı ettiği yanı olduğu için burada özellikle vurgulanmıştır. Ayrıca sadece bu bakış açısından ele alınsa bile barışçıl değişimin değeri küçümsememeliyiz. Eğer işverenlerle işçiler arasındaki ilişkiler, işverenlerin ücretlerde bir artış ve çalışma saatlerinde azalma talebine direnemeyeceği veya işçilerin bu talepleri devam ettiremeyeceği bir hale gelirse, bu talebin (adilliği veya adaletsizliği sorunundan bağımsız olarak) hem işçileri hem de işvereni harap edecek uzun ve şiddetli bir grevdense, barışçıl pazarlıkların sonucunda ret veya kabul edilmesi yeğdir. Eğer 1877'de önde gelen Avrupa ülkeleri arasındaki güç ilişkileri Bulgaristan'ın kendisine Ayastefanos Anlaşması'yla verilen toprağın çoğundan yoksun bırakılmasını kaçınılmaz kılıyorduysa, bu sonucun bir yanda Bü-

yük Britanya ve Avusturya-Macaristan, diğer yanda Rusya'nın olduğu bir savaştan ziyade Berlin'de bir masanın etrafında tartışmalarla elde edilmesi yeğdir. Barışçıl değişimi, toprak ve diğer arzu edilen şeylerin dağılımını siyasi güçler dengesindeki değişime göre yeniden düzenlemek için savaş aygıtına alternatif az ya da çok mekanik bir aygıt olarak düşünürsek, bu aygıt faydasını inkar etmenin ikiyüzlülük olacağı bir işleve sahiptir. Ulusal toplumlarda yasama yoluyla veya başka bir şekilde yapılan ve olumlu görülen pek çok değişimin bundan başka bir temeli yoktur.

SİYASİ DEĞİŞİMDE AHLÂKIN ROLÜ

Yine de barışçıl değişimin insan zihnini meşgul eden başka bir boyutu olduğu açıktır ve diğer her türlü siyasi prosedürü sadece güç açısından ele alamayacağımız gibi barışçıl değişimi de sadece bu boyutuyla değerlendirmek mümkün değildir. Tartışmalı bir değişim talebi olduğunda, çoğu insanın aklına gelen ilk soru talebin adil olup olmadığıdır. Bizim o konudaki adalet görüşümüzün muhtemelen kendi çıkarlarımız tarafından etkileneceği ve hatta tamamen belirlenebileceği doğrudur. Eğer çıkarlarımız güçlü bir şekilde devrede değilse, kaçınılmaz görünen veya sadece büyük bir çaba göstererek kaçınabileceğimiz bir çözümü adil olarak görmek için sebepler keşfetmeye meyledeceğimiz doğrudur. Diğer tüm siyasi meselelerde olduğu gibi burada da güç ahlâki bakış açımızı belirlemekte önemli bir rol oynadığından, diğer her şey eşit olmak kaydıyla, güçlü olan veya çoğunluk tarafından arzu edilen bir çözümü, zayıf olan veya azınlık tarafından arzu edilen bir çözümden daha adil bulacağımız da doğrudur. Ama tüm bunlar kabul edildikten sonra, eylemin ahlâkiliğine ilişkin tamamen güç kaygıları tarafından belirlenmeyen görüş, ondan etkilenen çoğu insanın tavrını etkileyecektir. 'Eğer düzenli bir hükümet genel kabul görecekse', diye yazar Bay Bertrand Russell, 'insanlığın çoğunluğunu Thrasymachus'un doktrininden başka bir doktrine ikna etmenin bir yolu bulunmalıdır'[23] ve düzenli bir barışçıl değişim prosedürü uluslararası ilişkilerde tesis edilecekse, bu prosedürün işleyişini sadece güce değil, tüm siyasi yaşamın temeli olan güç ve ahlâk arasındaki gergin uzlaşıya dayandırmanın bir yolu bulunmalıdır. Sermaye ve emek arasındaki ihtilaflarda barışçıl bir pazarlık prosedürünün tesisi, her iki tarafta da verili bir zamanda sadece kendi konumlarının gücü ve zayıflığına ilişkin bir algıyı değil, aynı zamanda karşılıklı ilişkilerinde neyin adil ve makul olduğuna dair belli bir seviyede ortak bir hissi de varsayar. Bir alış-veriş ruhu ve hatta potansiyel bir fedakârlık ruhu farz edi-

23 B. Russell, *Power*, s. 100.

lir, böylece ne kadar kusurlu olursa olsun, her iki tarafın da tanıdığı bir adalet temelinde talepleri tartışmak için bir zemin oluşur. Uluslararası barışçıl değişim prosedürünün önündeki gerçek engel, dünya çapında bir yasama organının yokluğu veya devletlerin kendi hakimleri olmaktaki ısrarı değil, uluslar arasındaki bu ortak hissin embriyonik karakteridir.

Bu ortak his uluslararası değişim talepleriyle ilişkili olarak ne kadar işlemektedir? Belli ki sınırlı bir dereceye kadar. İncelemek için birisi yarı uluslararası alandan, diğeri de uluslararası alandan olmak üzere iki somut değişim talebi seçilebilir.

19. yüzyılda İrlanda'nın kendi kendini yönetme talebi, Büyük Britanya'da çok sayıda insan arasında, güç temelli düşüncelere değil, 'ezilen ulusların' kendi kaderini tayin hakkının bir uluslararası ahlâk teamülü olmasına ve bunun için belli bir düzeyde çıkarlarından fedakarlıkta bulunmaya hazır olmalarına dayanan bir destek buldu. Büyük Britanya ile İrlanda arasındaki ortak his stoku, normalde iki yabancı ülke arasında olandan önemli ölçüde fazlaydı. Yine de değişim talebi, Britanya'nın askeri gücünün başka bir yere yönlendirilmiş olması nedeniyle ardında güç olana kadar uygulamaya konamadı. Eğer nihayet 1921'de varılan uzlaşmaya 1916'da varılabilseydi, çoğu uluslararası barışçıl değişim örneği gibi, savaş tehdidi altında varılmış barışçıl değişimin iyi bir örneği olurdu. Ama 1921'de bile sadece güç temelinde çözüme ulaşılamazdı ve ulaşılsa da uzun ömürlü olmazdı. İngiltere-İrlanda Anlaşması 'güç tehdidine boyun eğmenin' bariz bir örneğiydi: başarıyla ulaşmış bir isyanı gerçekleştirenlerle imzalanmıştı. Ama gerekli ahlâki temelini iki ülke arasındaki karşılıklı ilişkilerde neyin makul ve adil olduğuna dair ortak bir standardın kabulünde ve her iki tarafın da (özellikle güçlü tarafın) uzlaşmak için fedakarlık yapmaya hazır olmasında buluyordu. Buysa, imzalandığı zaman hakkında en karanlık tahminlerin yaygın olduğu bir anlaşmayı çarpıcı bir başarıya ulaştırdı.

İkinci örnek, iki dünya savaşı arası dönemde Almanya ile barışçıl bir çözüme ulaşılamamasıdır. Büyük Britanya ve Almanya'da (ve diğer çoğu ülkede) siyasi kanaatin büyük kısmı yıllar boyunca bir adalet ve adaletsizlik kriterinin Versay Anlaşması'na düzgün bir şekilde uygulanabileceği konusunda hemfikirdi ve anlaşmanın neresinin adil, neresinin adaletsiz olduğuna dair tam olmasa da şaşırtıcı derecede büyük bir görüş birliği vardı. Ne yazık ki Almanya 1918'den sonraki onbeş yıl boyunca, siyasi değişim için zorunlu bir itici kuvvet olan güçten neredeyse tamamen yoksundu ve bu yoksunluk Versay Anlaşması'nın bazı kısımlarının değiştirilmesi gerektiğine dair geniş ta-

banlı görüş birliğinin çok küçük bir ölçek dışında uygulamaya konulmasını engelledi. Almanya gücünü geri kazandığı andan itibaren, uluslararası siyasette ahlâkın rolüyle ilgili tamamen şüpheci bir tavır benimsedi. Taleplerini adalet zeminine dayandırmaya devam etmesine rağmen, bu talepleri giderek daha fazla çıplak güç açısından ifade etti ve bu, statükocu ülkelerin görüşlerini etkileyerek onların giderek daha fazla Versay Anlaşması'nda bulunan daha önce kabul ettikleri adaletsizlikleri unutmaya ve meseleyi sadece bir güç meselesi olarak görmeye meyletmelerine yol açtı.* Statükocu güçlerin askeri maddelerin reddi, Rhineland'ın yeniden işgali veya Avusturya'nın ilhakı gibi eylemleri sesini çıkarmadan kabul etmesi, tamamen bunun son direniş hattı olmasından değil, aynı zamanda kısmen bu değişikliklerin kendi başına makul ve adil olduğuna dair bir görüş birliğinden de kaynaklanıyordu.[24] Ama bu gelişmeler her seferinde resmi kınamalar ve protestolarla karşılandı; bu da kaçınılmaz olarak protesto eden devletlerin sadece direnme çabasını gösterme kabiliyet veya isteğine sahip olmadıkları için seslerini çıkarmadıkları izlenimini yarattı. Versay Anlaşması'ndan uzun zamandır adaletsiz olduğu kabul edilen unsurların birbirinin ardı sıra çıkarılması, Almanya ve Versay Güçleri arasında uzlaşmaya değil, daha fazla yabancılaşmaya neden oldu ve daha önce varolan ortak his stokunu arttırmaktan ziyade yok etti.

Büyük Britanya veya bir başka devletin bugünkü veya gelecekteki dış politikasını değerlendirmek bu kitabın kapsamını aşmaktadır. Ama statükoyu savunmak uzun vadede başarılı olabilecek bir politika değildir. Tıpkı katı muhafazakârlığın devrimle sonuçlanacağı gibi, o da katiyetle savaşla sonuçlanacaktır. 'Saldırganlığa karşı direniş' ulusal politika için geçici bir aygıt olarak ne kadar gerekli olursa olsun bir çözüm değildir; çünkü değişimi engellemek için savaşmaya hazır olmak, değişim getirmek için savaşmaya hazır olmak kadar gayriahlâkidir. Dolayısıyla barışçıl değişim yöntemleri tesis etmek uluslararası ahlâk ve uluslararası siyasetin temel sorunudur. Bir dünya yasama organı ve dünya mahkemesi tarafından dikte edilen bir barışçıl değişim prosedürü planlarını salt ütopik ve bulanık zihnin ürünü olarak göz ardı edebiliriz. Güç unsurunu ortadan kaldırma ve barışçıl değişimin pazarlık sürecini neyin makul ve adil olduğuna dair ortak bir hisse dayandırma arzusunu doğru bakımdan ütopik (yani ütopyanın hedeflenecek, ama tamamen elde

(*) Bu tepki elbette Nazi Almanya'sının iç politikaları nedeniyle yoğunlaşmıştır.

24 Büyük Britanya'da 7 ve 8 Mart 1936 tarihli basının dikkatli bir tetkiki, Rhineland'ın yeniden işgalinin ne kadar yaygın bir şekilde tolere edildiğini ve hatta hoş karşılandığını gösterecektir. Daha sonra basının tonu daha az lehte olmaya başladı ve bariz bir şekilde daha eleştirel resmi tavırdan etkilendi.

edilemeyecek bir ideal ortaya atma işlevini yerine getiren) olarak tanımlayabiliriz. Ama aynı zamanda barışçıl değişimi, değişen güç ilişkilerine yeniden uyum sağlama olarak gören gerçekçi görüşü de aklımızda tutmalıyız ve en fazla güç kullanan taraf normalde barışçıl değişim operasyonlarında başarılı olacağı için, kendimizi güçlü kılmak için elimizden gelenin en iyisini yapmalıyız. Pratikte barışçıl değişime ancak ütopik bir ortak hak anlayışı ile değişen güç dengelerine mekanik uyum şeklindeki gerçekçi anlayış arasında bir tavizle ulaşılabileceğini biliyoruz. İşte bu nedenle başarılı bir dış politika görünüşte zıt kutuplar olan güç ve yatıştırma arasında salınmalıdır.

SONUÇ

ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Yeni Bir Uluslararası Düzenin Geleceği

ESKİ DÜZENİN SONU

Tarihte kriz dönemleri sıkça görülür. 1919 ve 1939 yılları arasındaki yirmi yılın krizinin karakteristik özelliği, ilk onyılın hayali umutlarından ikinci onyılın karanlık çaresizliğine, gerçekliği pek dikkate almayan bir ütopyadan her türlü ütopya unsurunun katı bir şekilde dışlanmasına doğru ani bir düşüş oldu. 1920'lerin serabı, bildiğimiz gibi, hafızamızın ötesindeki geçmiş yüzyılın gecikmiş bir yansımasıydı: sürekli genişleyen toprak ve piyasaların, kendinden emin ve çok baskıcı olmayan Britanya hegemonyasının polislik ettiği bir dünyanın, ortak gelişim ve sömürü alanının sürekli olarak genişlemesiyle çatışmaları çözümlenebilecek birleşik bir 'Batı' medeniyetinin, birisi için iyi olanın diğeri için de iyi olduğu ve ekonomik açıdan doğru olanın ahlâki açıdan yanlış olamayacağı şeklindeki kolaycı varsayımların altın çağı. Bir zamanlar bu ütopyaya içeriğini veren gerçeklik, 19. yüzyıl sona ermeden zaten düşüşe geçmişti. 1919'un ütopyası sığ ve boştu. Gelecek üzerinde bir etkisi yoktu, çünkü artık içinde bulunduğu anda bir kökü yoktu.

Bu ütopyanın ilk ve en bariz trajedisi, küçük düşürücü çöküşü ve bu çöküşün getirdiği çaresizlik oldu. 'Avrupa'da kitleler ilk kez farkına vardı ki', diye yazıyordu bir yazar İkinci Dünya Savaşı'ndan önce, 'bu toplumda varoluş akılcı ve mantıkî değil, kör, akıldışı ve şeytani güçler tarafından yönetiliyordu.'[1] Artık Büyük Britanya için iyi olanın Yugoslavya için de iyi olduğu ve Almanya için iyi olanın Polonya için de iyi olduğu, dolayısıyla uluslarara-

---

1 P. Drucker, *The End of Economic Man*, s. 56.

sı çatışmaların sadece kaçınılabilir yanlış anlamaların ve iyileştirilebilir kötü niyetlerin geçici ürünleri olduğu farz edilerek uluslararası ilişkileri rasyonalize etmek mümkün değildi. Yüz yıldan fazla bir süredir, çatışmanın gerçekliği Batı medeniyetinin siyasi düşünürleri tarafından gözlerden uzaklaştırılmıştır. 18. ve 19. yüzyıllarda medeni ve medeni olmayan halklar arasındaki ilişkilerle sınırlanmış mezalim, medeni halklar tarafından birbirlerine karşı uygulanır hale gelmiştir. Totalitaryanizmin krizle olan ilişkisi bir sebep değil, sonuç ilişkisidir. Totalitaryanizm hastalığın kendisi değil, semptomlarımdan birisidir. Krizin olduğu yerde bu semptomun izleri bulunabilir.

Ütopyanın çöküşünün ilk trajedisinden kaynaklanan ve onu daha da şiddetlendiren ikinci trajedisi, daha az açık bir şekil alır. Çıkarların uyumunun zaten artan ciddiyetteki çatışmalar tarafından tehdit edildiği 19. yüzyılın ikinci yarısında, dünyanın rasyonalitesi yüksek dozda Darwinizm tarafından kurtarılmıştı. Çatışmanın gerçekliği kabul edildi. Ama çatışma güçlünün zaferiyle sonuçlandığı ve güçlünün zaferi ilerlemenin bir koşulu olduğu için, gurur güçsüz pahasına kurtarıldı. 1919'dan sonra sadece Faşistler ve Naziler, uluslararası rasyonelleştirme ve ahlâkileştirmeye dönük bu modası geçmiş aygıtı açıkça kullanmaya devam ettiler. Ama Batılı ülkeler eşit derecede şüpheli ve feci bir yola başvurdular. Çıkarların uyumu doktrininin iflasından darbe yiyen ve onun Darwinist sapmasıyla sarsılan bu ülkeler, güçlünün hakkına değil, mülk sahiplerinin hakkına dayanan yeni bir uluslararası ahlâk inşa etme girişiminde bulundular. Kurumsallaşan tüm ütopyalar gibi bu ütopya da yerleşik çıkarların bir aleti haline geldi ve statükonun kalesine dönüştü. Uluslararası ahlâkı güvenlik, hukuk ve düzen ile ayrıcalıklı grupların gelenekselleşmiş diğer sloganlarıyla özdeşleştirmeye çalışan hoşnut güçlerin siyasetçi ve siyaset yazarlarının, böyle tesis edilen bir uluslararası ahlâkın geçerliliğini şiddetle reddeden hoşnutsuz güçlerin siyasetçi ve siyaset yazarları gibi felaketin sorumluluğundaki paylarını kabul edip etmedikleri tartışmaya açıktır. Uluslararası ilişkileri ahlâkileştirmeye yönelik bu girişimlerin her ikisi de zorunlu olarak başarısızlığa uğradı. Ne bütünün iyiliğini en güçlünün iyiliğiyle özdeşleştiren ve güçsüzlerin yok olmasını rahatsızlık duymadan düşünebilen Darwinci doktrini ne de geçmişte sahip olduğu gerçeklik temelini kaybetmiş ve kaçınılmaz olarak ayrıcalıklıların yerleşik çıkarları için bir maske haline gelmiş çıkarların uyumu doktrinini kabul edebiliriz. Bu doktrinlerin her ikisi de uluslararası ahlâkın temeli olarak savunulamaz. Kırılmaları bizi ulusun iyiliğini dünya toplumunun iyiliğiyle uzlaştırma sorununa yönelik herhangi bir hazır çözümden mahrum bırakmıştır ve uluslararası ahlâkın yönü şimdi belirsizdir.

Uluslararası ahlâkın yeniden canlanması için ne yöne bakabiliriz? Ufukta böyle bir canlanmanın görülmediğini ve dünyanın, mevcut toplumun paramparça olduğu ve yeni, tanıdık biçimlerin ortaya çıkacağı tarihsel gerileme ve kaos dönemlerinden birine doğru gittiğini söylemek elbette mümkün. Eğer böyleyse bu tecrübenin ne kısa ne de acısız olması olasıdır. Dünya devriminin ütopyaya giden kestirme bir yol olduğuna inananlar tarihin derslerine karşı özellikle kör kalmışlardır ve bu inanca sahip olanların sayısı son yıllarda azalmış gibi görünmektedir. Tek yolun boş bir ümitsizliğe sığınmaktan ziyade dünya devrimi olduğunu varsaymak için fazla neden yok. Bizim görevimiz uluslararası düzenimizin yıkıntılarını incelemek ve hangi yeni temeller üzerinde onu yeniden inşa etmeyi umabileceğimizi keşfetmektir ve diğer siyasi sorunlar gibi bu sorun da hem güç hem de ahlâk açısından ele alınmalıdır.

ULUS GÜÇ BİRİMİ OLARAK VARLIĞINI SÜRDÜRECEK Mİ?

Yeni bir uluslararası düzende gücün rolünü ele almadan önce, ilk olarak güç biriminin ne olacağını sormamız gerek. Uluslararası siyasetin bugünkü şekli, kaynağını etkin birimlerinin ulus devletler olmasından almaktadır. Gelecekteki uluslararası düzenin şekli, grup birimin geleceğiyle yakından ilişkilidir.

Bugün sona ermekte olan tarihsel dönemi başlatan Fransız Devrimi, insan hakları meselesini gündeme getirmişti. Devrimin eşitlik talebi, bireyler arasında bir eşitlik talebiydi. 19. yüzyılda bu talep, toplumsal gruplar arasında bir eşitlik talebine dönüştü. Marx, insan hakları ve insan eşitliği mücadelesinde tecrit halinde bireyin etkin birim olamayacağını düşündüğünde haklıydı. Ama nihai birimin toplumsal sınıf olduğunu farz ettiğinde ve ulusal birimin birleştirici ve kapsayıcı niteliklerini göz ardı ettiğinde hatalıydı. 19. yüzyılın büyük Avrupalı şahsiyetleri, sosyal hizmet devleti, halk eğitimi ve emperyalizm yoluyla 'iki ulusu' birleştirmeye çalışan, 'işçinin ülkesi yoktur' lafını çürüten ve 'ulusal emek', 'nasyonal [ulusal] sosyalizm' ve hatta 'ulusal komünizm' için zemin hazırlayan Disraeli ve Bismarck'tı. 1914'ten önce eşitlik talebi zaten Batı Avrupa'da sınıflararası eşitlikten uluslararası eşitlik talebine dönüşmeye başlamıştı. İtalyan yazarlar, terimi 'ayrıcalıksız' anlamında kullanarak İtalya'yı bir 'proletarya' ulus olarak tanımlıyorlardı. Almanya eşitliği güneşin altında bir yer şeklinde talep ediyordu ve bu da Bernhardi'nin dediği gibi, 'uğrunda savaşılacak ve düşman çıkarlar ve güçlerin üstün kuvveti karşısında elde edilecekti.'[2] Fransa'da sosyalist ve eski sosyalist bakanlar, ulusal

2 Bernhardi, *Germany and the Next War* (İng. çev.), s. 81.

birlik çıkarları uğruna endüstriyel barış çağrılarında bulundular. Alttan alta sınıflar arasındaki mücadele, işçilerin gözüne bile uluslararası mücadeleden daha az önemli görünmeye başlamıştı. Ve siyasi gücün normal yasaları uyarınca eşitlik mücadelesi, hakimiyet mücadelesinden ayrılamaz hale geldi. Öyleyse bu, 1919'dan sonra uluslararası siyasetin ezici önem kazanmasının temel nedenidir. Ayrıcalıklı ve ayrıcalıksız, mevcut düzenin savunucuları ve devrimciler arasında, 19. yüzyılda Batı Avrupa'nın ulusal toplumlarında verilen mücadele, 20. yüzyılda uluslararası topluma taşındı. Ulus bugün her zamankinden daha fazla, insanların eşitlik talebinin ve hakimiyet hırsının merkezini oluşturan en yüksek birimdir. Avrupa'nın her yerinde ulusal hükümetler ve tek parti devletleri sahneye çıktı ve parti siyasetinin varlığını sürdürdüğü yerlerde de bunlar modası geçmiş ve üzüntü verici şeyler, ulusal birliğin üzerinde silinmesi gereken bir leke olarak görülmüştür. Dünya çapında bir kalkışma tehdidini yaratan eşitsizlik ne bireyler arasındaki eşitsizlik ne de sınıflar arasındaki eşitsizlikti; bu tehdidi yaratan uluslar arasındaki eşitsizlikti. 'Tıpkı sınıflar arasındaki zenginlik ve fırsat eşitsizliklerinin sık sık devrimlere yol açması gibi', diyordu Mussolini, 'uluslar arasındaki benzer eşitsizliğin de barışçıl bir şekilde düzeltilmezse çok daha ciddi nitelikte patlamalara yol açacağı hesap edilmektedir.'[3] Gerekli yeni uyum (*laissez-faire* filozoflarının varsaydığı gibi) bireyler arasındaki uyum değil ve (Marx'ın gerçekleşmesini mümkün bulmadığı) sınıflar arasındaki uyum değil, uluslar arasında bir uyumdu. Bugün bizim Marx'ın toplumsal sınıflar hakkında yaptığı hatayı yapıp ulusu insan toplumunun nihai grup birimi olarak görmemiz gerekmez. Durup ulusun siyasi gücün odağı olarak işlev görecek en iyi ya da en kötü birim olduğunu tartışmamız gerekmez. Ama kendimize ulusun aşılıp aşılamayacağını, aşılırsa ne tarafından aşılacağını sormamız gerekir. Bu konudaki spekülasyon doğal olarak iki soruda ifade edilir:

(a) Dünyada en büyük ve en kapsamlı siyasi güç birimleri zorunlu olarak teritoryal bir karakterde midir?

(b) Eğer öyleyse, bu birimler aşağı yukarı çağdaş ulus devlet şeklini almaya devam edecek midir?

En büyük ve en kapsamlı güç birimlerinin zorunlu olarak teritoryal olup olmayacağı sorusuna, tarihin tüm dönemlerine uygulanabilir dogmatik bir cevap vermek mümkün değildir. Şu anda bu tür birimler ayırıcı bir teritoryal şekle sahiptir. Geçmiş tarihi ara sıra meydana gelen gerilemelerle bu sonu-

3 *The Times*, 21 Nisan 1939.

ca varan tedrici bir gelişme olarak okumak kolaydır ve siyasi güç muhtemelen asla, hatta en ilkel toplumlarda bile toprak sahipliğinden tamamen ayrılmamıştır. Ama tarihin birçok döneminde, ki bunlar arasında ortaçağ dönemi en yakın dönemdir, güç görünüşte ve kısmen gerçeklikte toprak üzerinde egemenlik dışındaki diğer zeminlere dayanmıştır. İkamete dayanan birimi, dini bağlılığa dayalı birimle değiştiren ve böylece modern ulus devletin temellerini atan, *cuius regio eius regio* ilkesinin kabulü olmuştur. Modern tarihin geçmiş hiçbir döneminde sınırlar bugünkü kadar katı bir şekilde çizilmemiş veya sınırların bariyer vasıfları bu kadar insafsızca uygulanmamıştır ve zaten gördüğümüz gibi hiçbir dönemde uluslararası bir güç biçimini organize ve muhafaza etmek bu kadar imkansız görünmemiştir. Modern askeri ve ekonomik teknik, güç ve toprağı ayrılmaz bir şekilde birbiriyle birleştirmiş görünmektedir. Çağdaş insan için siyasi gücün toprak değil de ırk, inanç veya sınıf temelinde örgütleneceği bir dünyayı hayal etmek bile zordur. Ancak mevcut siyasi birimlerin sınırlarını aşan ideolojilerin kalıcı cazibesi göz ardı edilemez. Tarihte çok az şey ebedidir ve teritoryal güç biriminin bunlardan biri olduğunu varsaymak acelecilik olurdu. Bu birimin başka bir örgütlü grup gücü lehine terk edilmesiyse o kadar devrimci olurdu ki, içinde bulunduğumuz dönemde uluslararası siyaset için geçerli olan çok az şey bu yeni döneme de uygulanabilirdi. Yeni bir grup ilişkileri kümesi uluslararası ilişkilerin yerini alırdı. Geleceğin teritoryal birimlerinin şu anki biçimlerini aşağı yukarı koruyup korumayacakları sorusu, dolaysız bir pratik öneme sahiptir. İster sınai veya zirai üretim birimleri olsun ister siyasi ve ekonomik güç birimleri, birimlerin ideal boyutu sorunu, şu anki en muammalı ve önemli sorunlardan biridir ve yakın gelecekte çarpıcı gelişmelere tanıklık edebiliriz. Siyasi güç alanında iki karşıt eğilim gözlemlenebilir.

Bir yanda bütünleşmeye ve giderek daha geniş siyasi ve ekonomik birimlerin oluşumuna yönelik bariz bir eğilim vardır. Bu eğilim 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır ve büyük ölçekli kapitalizm ve endüstriyalizmin gelişmesinin yanı sıra iletişim araçlarının ve teknik güç araçlarının ilerlemesiyle yakından ilişkili görünmektedir. Birinci Dünya Savaşı bu gelişmeyi iyice öne çıkarmıştır.

> Egemenlik, yani büyük tarihi öneme sahip kararlar alma özgürlüğü [diye yazmıştır Naumann 1915'te yayımlanan meşhur kitabında] şu anda küremizin birkaç yerinde yoğunlaşmıştır. 'Bir sürü, bir çoban'ın olacağı gün hâlâ uzaktır, ama sayısız çobanın az ya da çok sürülerini Avrupa'nın çayırlarında serbestçe otlattıkları günler geride kalmıştır. Geniş ölçekli sanayi ve

> ulus üstü örgütlenmenin ruhu siyaseti ele geçirmiştir ... Bu, merkezileşmiş askeri teknikle uyum içindedir.[4]

Milliyetçiliğin geçici olarak ayrıştırıcı rolüne döndüğü 1918 faslı, en azından Avrupa'da tehlikeli bir fiyasko olduğunu göstermiştir. Ekonomik birimlerin çoğalması, savaş sonrası dönemin sorunlarını feci bir şekilde arttırmıştır. Naumann *Mittel-Europa*'sıyla, kendi kaderini tayin ilkesiyle Woodrow Wilson'dan daha iyi bir kahin olduğunu göstermiştir. 1918'in muzafferleri Orta Avrupa'da barışı kaybetmiştir, çünkü giderek daha büyük birimleri gerekli kılan bir çağda bir siyasi ve ekonomik ayrışma ilkesinin peşinde koşmaya devam etmişlerdir. Yoğunlaşma süreci hâlâ devam etmiştir. Otarşi ne kadar hedef olarak görülürse, birimler de o kadar büyümek zorundadır. ABD, Amerika kıtaları üzerindeki kontrolünü arttırdı. Büyük Britanya bir 'sterlin bloğu' oluşturdu ve kapalı bir ekonomik sistemin temellerini attı. Almanya Orta Avrupa'yı yeniden inşa etti ve Balkanlara doğru ilerledi. Sovyet Rusya geniş topraklarını, kompakt bir sınai ve zirai üretim birimine dönüştürdü. Japonya kendi hakimiyeti altında yeni bir 'Doğu Asya' birimi oluşturmaya girişti. Etrafında daha küçük uydu birimlerin kendi başına bağımsız bir hareketi olmadan döndüğü, altı veya yedi iyi örgütlenmiş birimin ellerinde siyasi ve ekonomik gücün yoğunlaşma eğilimi böyle şekil aldı. Diğer yandan son yüz yılda teknik, endüstriyel ve ekonomik gelişme, etkin siyasi birimin boyutunda tedrici bir artışı dikte ederken, ayrışma eğilimlerinin nüksetmesine yol açmadan aşılamayacak belli bir boyut da söz konusu olabilir. Eğer böyle bir yasa işliyorsa, bu yasayı isabetli olarak formüle etmek imkansızdır ve siyasi ve ekonomik birimlerin boyutunu yöneten koşulların üzerine ışık tutmak için uzun araştırmalar gereklidir. Bununla birlikte, bu mesele muhtemelen önümüzdeki birkaç nesil boyunca dünya tarihinin yönünü diğer her şeyden daha fazla belirleyecektir.

Belli bir seviye güvenle bir tahminde bulunabiliriz. Egemenlik kavramı gelecekte muhtemelen şu anki halinden bile daha belirsiz ve muğlak olacaktır. Terim ortaçağ sisteminin dağılmasından sonra devletlerin iddia ve icra ettiği otoritenin artık İmparatorluk üzerindeki biçimsel egemenliğini bile tanımayan bağımsız niteliğini tanımlamak için icat edilmiştir. Asla uygun bir etiketten fazlası olmamıştır ve siyasi, hukuki ve ekonomik egemenlik veya iç ve dış egemenlik arasında ayrım yapılmaya başladığında bu etiketin artık tek bir olgu kategorisinin ayırıcı işareti olarak normal işlevini yerine getirmediği aşikardı.

---

4 F. Naumann, *Central Europe* (İng. çev.) s. 4-5.

Britanya Dominyonlarının 'egemen' güçler olup olmadığı veya manda topraklarında 'egemenliğin' kimde olduğu gibi sorularla ilgili tartışmalar, artan kafa karışıklığını ortaya çıkarmaktadır. Bu tür tartışmalar ya bu bölgelerdeki otoritelerin hangi güçleri kullanabileceklerine dair soru üzerinde duran hukuki argümanlar şeklini alır (bu durumda 'egemenlik' teriminin kullanımı pek yardımcı olmamaktadır) ya da 'egemenlik' terimini ortak bir profile sahip olmaktan az ya da çok uzak olan durumları adlandırmak için kullanmanın doğru olup olmadığına ilişkin soru üzerine saf argüman şeklini alır. Örneğin Britanya'nın kolonilerle ticaretinin veya koloni yatırımlarının hesaplanmasında, Mısır ve Irak'ın egemen devletler olmaları gerekçesiyle hesabın dışında bırakıldığında egemenlik kavramı kesinlikle yanıltıcı olur. Müstakbel güç birimlerinin, biçimsel egemenliği çok dikkate almaları pek muhtemel değildir. Etkin (ama mutlaka nominal değil) otorite tek bir merkezden dağıldığı sürece, her bir birimin birkaç biçimsel egemen devletten oluşmaması için hiçbir neden yoktur. Geleceğin etkin grup birimi büyük ihtimalle uluslararası hukukun resmen tanıdığı birim olmayacaktır. Bu biçimsel birimleri temel alan her uluslararası düzen projesinin gerçekdışı olduğunun görülmesi muhtemeldir.

Bu noktaya pekala grup birimler nasıl bir şekil alırsa alsın, bir şekilde siyasi gücün kaynağı olarak varlıklarını kesinlikle devam ettirecekleri eklenebilir. Ulusal toplum içinde sınıflar arasındaki görünüşte uzlaşmaz olan çıkar çatışmalarını uzlaştıran kuvvetlerden biri milliyetçilikti. Şu an uluslar arasında görünüşte uzlaşmaz olan çıkar çatışmalarını uzlaştırmak için başvurulabilecek benzer bir kuvvet bulunmamaktadır. İnsanların artık çatışma amaçları doğrultusunda kendilerini gruplar halinde örgütlemedikleri farazi bir dünya tahayyül etmek faydasızdır ve çatışma bir kez daha, daha geniş ve kapsamlı bir alana taşınamaz. Sıkça gözlemlendiği gibi, uluslararası toplum Mars'a karşı örgütlenemez. Bu, 19. yüzyıl medeniyetinin müreffeh koşullarının çöküşünün bizi karşı karşıya bıraktığı ikilemin sadece bir başka boyutudur. Artık bir başkasının zararına bir çıkarlar uyumu görüntüsü yaratmak mümkün görünmemektedir. Çatışma artık gözden kaybedilemez.

YENİ ULUSLARARASI DÜZENDE GÜÇ

Güç, her siyasi düzenin zorunlu bir unsurudur. Tarihsel olarak geçmişte bir dünya toplumuna doğru her yakınlaşma, tek bir Gücün yükselişinin ürünü olmuştur. 19. yüzyılda Britanya donanması sadece büyük savaşlardan koruma sağlamakla kalmadı, aynı zamanda açık denizlere polislik etti ve herkese eşit güvenlik vaat etti; Londra para piyasası tüm dünya için standart tek bir

kur oluşturdu; Britanya'nın ticareti, kusurlu ve incelmiş bir şekilde de olsa, serbest ticaret ilkesinin genel kabul görmesini sağladı ve İngilizce dört kıtanın uluslararası dili haline geldi. Britanya'nın üstünlüğünün hem ürünü hem de garantisi olan bu koşullar, ortak çıkar ve hislere sahip bir dünya toplumu yanılsamasını ve bir ölçüye kadar gerçekliğini yarattı. Uluslararası düzenin pratik varsayımı, üstün bir güç tarafından yaratılmıştı. Bu varsayım o gücün göreli veya mutlak çöküşüyle birlikte yok oldu. Britanya donanması artık savaşı önleyecek kadar güçlü değil, Londra piyasası sadece sınırlı bir bölgede tek bir kuru uygulayabiliyor, serbest ticaret tamamen yıkıldı ve İngiliz dili üstünlüğünü koruyor ve hatta güçlendiriyorsa, bunun nedeni İngilizcenin diğer önemli ülkeler tarafından da kullanılmasıdır. Öyleyse uluslararası düzen hangi güçle yeniden düzeltilebilir?

Bu soru muhtemelen farklı uluslar tarafından farklı şekillerde cevaplandırılacaktır. Çoğu çağdaş İngiliz, 19. yüzyılda Büyük Britanya'ya ezici üstünlük sağlayan koşulların artık var olmadığının farkındadır. Ama bazen kendilerini Britanya üstünlüğünün tamamen sona ermek yerine, İngilizce konuşan halkların daha yüksek ve etkili bir yükselişine dönüşeceği rüyasıyla avutmaktadırlar. *Pax Britannica* tadil edilecek ve bir *pax Anglo-Saxonica*'ya dönüşecek, anavatan ile ABD arasında orta yolda duran Britanya Dominyonları, Anglo-Amerikan işbirliği modelinde birleştirilecek. Bu romantik fikir, Britanya'nın dünya liderliğinin artan yükünün zaten farkına vardığı ve Cecil Rhodes'in Anglo-Amerikan ittifakına dayanan dünya imparatorluğuna dair kayıtlı ilk vizyonlardan birine sahip olduğu 19. yüzyılın son yıllarına kadar gider. İlginç bir şekilde bu fikre en somut ifadesini savaştan hemen önce veren Amerika'nın Londra'daki bir büyükelçisiydi. 1913 yılında Walter Hines Pages, Başkan Wilson'a Londra'yı ziyaret etmesini ve bir Anglo-Amerikan ittifakını başlatmasını tavsiye etti. 'Bence,' diye ekledi, 'dünya kime ait olduğunu fark edip sessiz kalacaktır.'[5] 1922 tarihli Washington Denizcilik Anlaşması, Büyük Britanya'nın dünyanın idaresinde Amerika Birleşik Devletleri'yle eşit bir ortaklık için az ya da çok bilinçli bir girişimiydi. Bu umut, Amerika'nın zaaflarının dikte ettiği çekince ve ihtiyatlarla birlikte, Britanyalı devlet adamları tarafından iki dünya savaşı arası dönemde tekrar tekrar dile getirildi.

> Dünyanın herhangi bir bölgesinde [diyordu Lord Balwin Mayıs 1935'te Albert Hall'da], Avrupa'da, Doğu'da, her yerde, savaşa karşı en büyük güvencenin Britanya İmparatorluğu ile Amerika Birleşik Devletleri arasında

5 R. S. Baker, *Woodrow Wilson: Life and Letters*, v. s. 31.

> yakın işbirliği olacağına hep inandım. Donanmaların birleşik gücü, potansiyel insan gücü, ortak ablukanın getireceği ekonomik güç ve ticaretin veya borç para vermenin reddedilmesi, dünyada hiçbir gücün ne kadar kuvvetli olursa olsun yüzleşmeye cesaret edemeyeceği bir yaptırım olacaktır. Arzu edilen bu sonucun elde edilebilmesi için yüz yıl geçmesi gerekebilir; asla gerçekleşmeyebilir de. Ama bazen düş kurabiliriz. Geleceğe bakıyorum ve güçlerin dünyada barış ve adalet için birleştiğini görüyorum ve insanlar henüz açıkça savunamasa da bir gün, bir zaman bizi takip edenlerin bunu görebileceklerini ve dünya barışının bizim dilimizi konuşanlar tarafından garanti edildiğini bileceklerini düşünmekten kendimi alamıyorum.[6]

Büyük Britanya'da, Amerika Birleşik Devletleri'yle ilgili her şeye duyulan ilgideki muazzam artış, bu tutkunun Britanyalıların kalbinde ne kadar derinlere kök saldığını gösterir.

Atlantik'in diğer kıyısında resim, zorunlu olarak çok daha farklı görünmektedir. Taze kanla ortaklığa girerek gücünü yenilemeye istekli eski bir firma yerine, burada kendi gücüne güvenen, ama bu gücün kendisini ne kadar taşıyacağından hâlâ emin olmayan genç ve denenmemiş bir ulus vardır. Amerika Birleşik Devletleri yüzyılın başına kadar bir Büyük Güç olarak tanınma talebini dile getirmemiştir. Ama önde gelen Amerikalıların dünya liderliği vizyonları görmeye başlamaları uzun zaman almadı.

> Benim rüyam [diyordu Woodrow Wilson 1914 yılında Bağımsızlık Günü'nde yaptığı bir konuşmada], yıllar geçtikçe ve dünya Amerika'yı daha iyi tanıdıkça ... tüm özgürlüklerin temelinde yer alan ahlâki ilhamları almak için yüzünü Amerika'ya dönecektir ... Amerika gün ışığına çıkacak ve o gün herkes Amerika'nın insan haklarını diğer haklardan üstte tuttuğunu ve Amerika'nın bayrağının sadece Amerika'nın bayrağı değil, insanlığın bayrağı olduğunu bilecektir.[7]

Bu rüya isabetli çıktı. 1918'de neredeyse oybirliğiyle dünya liderliği Amerika Birleşik Devletleri'ne önerildi. O zaman bu teklifin reddedilmiş olması, gelecek bir zamanda kabul edilemeyeceğini göstermez. Eğer tarihi örneklerin bir anlamı varsa, bölünmüş ve zayıf düşmüş bir Avrupa'ya dayatılan bir *pax Americana*, İngilizce konuşan halkların eşit ortaklığına dayanan bir *pax Anglo-Saxonica*'dan daha kolay gerçekleştirilebilir. Ama burada biz spekülasyonlar dünyasının içindeyiz, ciddi araştırmacı burada tahminler ve ihtimallerin ötesine geçemez.

---

6 *The Times*, 28 Mayıs 1935.

7 R. S. Baker, *Woodrow Wilson and World Settlement*, i. s. 18.

Üstün bir gücün yükselişine bağlı her tür dünya düzeni anlayışıyla ilgili zorunlu güçlük, bu anlayışların nihayetinde en güçlü olanın dünya liderliğini üstlenme hakkının tanınmasını gerektirmesidir. *Pax Romana* Roma emperyalizminin ürünüydü, *pax Britannica* da Britanya emperyalizminin. Amerika Birleşik Devletleri'nin Latin Amerika'daki 'iyi komşu' politikası, 'Yanki emperyalizminin' antitezi değil, devamı ve sonucuydu; çünkü sadece en güçlü olan hem üstünlüğünü muhafaza edip hem de 'iyi komşu' olarak kalabilirdi. Diğer ulusları dünya liderliğini hedefleme hakkından mahrum bırakmak için hiçbir teorik neden yoktur.

> Barışçıların dünya anlayışının zafere ulaşmasını gerçekten kalpten arzu eden herkes [diye yazmaktadır Hitler *Kavgam*'da] kendisini her şekilde dünyanın Almanlar tarafından fethedilmesine adamalıdır. ... Barışsever, hümanist fikir, diğer herkesten üstün olan dünyayı fethedip hakimiyet altına alarak dünyanın tek efendisi olduğunda mükemmelliğe ulaşacaktır.[8]

Japonya'nın politikası, Milletler Cemiyeti Meclisi'nde Çin delegesinin belirttiği gibi, Uzakdoğu'da bir *pax Japonica* tesis etmekti.[9] İngiliz veya Amerikalı böyle ihtiraslara direnebilir. Ama bunlara, Alman veya Japon'a da hitap edecek evrensel gerekçelerle direnemez. Bir *pax Germanica* veya *pax Japonica*, yani Almanya veya Japonya'nın hakim olduğu bir dünya düzeni fikri, Elizabeth döneminde *pax Britannica* veya Washington ve Madison döneminde bir *pax Americana* fikrinden önsel olarak daha saçma ve küstah değildi. Nikaragua veya Litvanya'nın dünya liderliğini hedeflemesinin saçma gelmesinin tek nedeni, herhangi bir makul tahmine göre bu ülkelerin asla böyle bir hırsı gerçekleştirmeye dair en küçük bir umuda sahip olacak kadar güçlü olamayacaklarıdır. Her siyasi durumda gücü belirleyici bir etken olarak göz ardı etme girişimi salt ütopiktir. Her biri kendi çıkarlarını savunmaya ve ilerletmeye çalışan bir devletler koalisyonu üzerine inşa edilmiş bir uluslararası düzeni hayal etmek de daha az ütopik değildir. Yeni uluslararası düzen sadece, kendisini daha küçük birimlerin rekabetlerinde taraf almak zorunda bulmadan üstünlüğünü muhafaza edebilecek kadar birleşik ve güçlü bir güç birimi üzerine inşa edilebilir. Hangi ahlâk meselesi söz konusu olursa olsun, ahlâk terimleriyle ifade edilemeyecek bir güç meselesi vardır.

---

8 Hitler, *Mein Kampf*, s. 315.

9 *League of Nations: Eighteenth Assembly*, s. 49.

YENİ ULUSLARARASI DÜZENDE AHLÂK

Bununla birlikte, eğer güç unsurunu göz ardı etmek ütopikse, herhangi bir dünya düzeninde ahlâk unsurunu göz ardı eden gerçekçilik de, gerçekdışı bir gerçekçiliktir. Tıpkı devlet içinde her hükümetin, otoritesinin temeli olarak güce ihtiyacı olsa da, yönetilenlerin rızasından kaynaklanan ahlâki temele de ihtiyacı olduğu gibi, uluslararası düzen de basit bir nedenle, insanlık uzun vadede daima çıplak güce karşı isyan edeceği için sadece güce dayanamaz. Her uluslararası düzen önemli ölçüde genel rızayı varsayar. Gerçekten de ahlâkın oynaması muhtemel rolü abartırsak kendimizi hayal kırıklığına mahkûm ederiz. Siyasetin ölümcül ikiliği daima ahlâk meselelerini güç meseleleriyle iç içe tutacaktır. Zayıfların ve azınlığın şikayetlerinin, güçlülerin ve çoğunluğun şikayetleriyle aynı dolaysız ilgiyi çekeceği bir siyasi düzene asla varamayız. Güç, ahlâkı kendine uygun hale getirmek için epeyce ileri gider ve cebir, verimli bir rıza kaynağıdır. Ama tüm bu çekinceler koyulduktan sonra, yeni bir uluslararası düzen ve yeni bir uyumun sadece genel olarak hoşgörülü ve baskıcı olmayan veya bir şekilde uygulanabilir alternatiflere kıyasla daha tercih edilebilir olarak kabul gören bir üstünlük temelinde inşa edilebileceği gerçeği değişmez. Bu koşulları yaratmak üstünlük sağlayan güç veya güçlerin ahlâki görevidir. Alman veya Japon değil de Britanya veya Amerikan dünya hegemonyası lehine kullanılabilecek en etkili ahlâki argüman, Büyük Britanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nin uzun bir gelenekten ve geçmişin verdiği zorlu derslerden faydalanarak sonuçta Almanya ve Japonya'ya kıyasla bu görevin büyük etkisini daha başarıyla öğrendiği olabilirdi. Cebir dışındaki yöntemlerle yönetilenlerin rızasını aramanın arzu edilir olduğuna dair inanç gerçekten de Almanya ve Japonya'dansa Britanya ve Amerika'ya tabi toprakların idaresinde daha büyük bir rol oynamıştır. Bunun getirebileceği herhangi bir ahlâki üstünlüğün, uzun bir süre güvenle üstün gücünü korumanın ürünü olması bu gerçeği değiştirmez. Ama bu durum, Almanlar ve Japonlar için bu argümanın cazibesini etkileyebilir ve Britanyalılar ve Amerikalıları, bu argümanı kullandıklarında kendilerini ahlâken üstün gördükleri suçlamasına maruz bırakabilir.

Bununla birlikte, bu güç ve ahlâk sorunlarını bir 19. yüzyıl bağlamında, çarkıfeleğin talihli bir dönüşü eski koşulları geri getirecekmiş ve uluslararası düzenin eski hatları çerçevesinde yeniden kurulmasına imkan verecekmiş gibi ele alınması faydasızdır. Modern dünyanın gerçek uluslararası krizi, 19. yüzyıl düzenini mümkün kulan koşulların nihai ve geri çevrilemez yıkılışıdır. Eski düzen geri getirilemez ve büyük bir perspektif değişimi kaçınılmazdır. Uluslararası uzlaşmayı arayanlar, avantajlı bir şekilde toplumsal sınıflar ara-

sındaki uzlaşma sürecini bir ölçüde başarılı kılan koşulları inceleyebilirler. Bu sürecin temel koşulları, çatışmanın gerçekliğinin, kötü niyetli ajitatörler tarafından bir yanılsama olarak reddedilmesi değil, açıkça kabul edilmesi; çok az miktarda iyi niyet ve sağduyu ile muhafaza edilebilecek bir doğal çıkar uyumu varsayımının akıldan çıkarılması; ahlâken arzu edilir olanın ekonomik açıdan avantajlı olanla özdeşleştirilmemesi ve ekonomik çıkarların gerekirse eşitsizliklerin hafifletilmesi yoluyla çatışmayı çözümlemek amacıyla feda edilmesidir. Bu koşulların henüz hiçbiri uluslararası toplumda yerine getirilmemiştir. Sorumlu Britanyalı ve Amerikalı devlet adamları hâlâ yaygın bir şekilde, dünyanın ulusları arasında muhafaza edilmesi için sadece iyi niyet ve sağduyu gerektiren ve kötü niyetli diktatörler tarafından kasten bozulan bir doğal çıkar uyumu varmış gibi konuşmaktadırlar. Britanyalı ve Amerikalı ekonomistler hâlâ Büyük Britanya veya Amerika Birleşik Devletleri için ekonomik açıdan iyi olanın, diğer ülkeler için de ekonomik olarak iyi olduğunu ve dolayısıyla ahlâken arzu edilir olduğunu yaygın bir şekilde savunmaktadırlar. Sınıflar arasındaki çatışmanın, her halükarda ayrıcalıklı gruplarda ve ayrıcalıklı ülkelerde tüketimin önemli ölçüde azaltılmasını içeren gerçek fedakârlıklar olmadan çözülemeyeceğini kabul etmeye henüz çok az kişi isteklidir. Yeni bir uluslararası düzenin kurulmasının önünde başka engeller de olabilir. Ama çatışmanın temel karakterini ve onunla yüzleşmek için alınması gereken tedbirlerin radikal doğasını anlayamamak kesinlikle bu engellerden birisidir.

Nihai olarak uluslararası uzlaşmaya doğru en büyük ilerleme umudu, ekonomik yeniden inşa yolunda yatmaktadır. Ulusal toplum içinde zorunluluk bizi ekonomik avantajın neyin arzu edilir olduğunu belirlediğimiz kriter olarak terk edilmesine götürdü. Neredeyse her ülkede (ve Amerika Birleşik Devletleri'nde de), son yıllarda büyük sermaye yatırımları, ekonomik kar elde etme amacı için değil, iş yaratmak gibi toplumsal bir amaç uğruna yapılmıştır. Bir süre ortodoks ekonomistlerin bu politikaya karşı önyargısı, bu politikanın tam olarak uygulanmasına izin vermeyecek kadar güçlü kaldı. Sovyet Rusya'da bu tür bir önyargı baştan beri yoktu. Diğer totaliter devletler de hızla yok oldu. Ama başka yerlerde yeniden silahlanma ve savaş, işsizliğin ilk önemli çaresini sundu. Bu ders göz ardı edilmeyecektir. 1930-1933 krizinin tekrarı, hiçbir yerde tolere edilmeyecektir, çünkü işçiler, işsizliğin ekonomik olarak kazançsız muazzam bir harcama programıyla çözülebileceğini öğrendiler ve böyle bir harcama ücretsiz mesken, araba veya giysi sağlamak gibi başka bir kazançsız amaca yönlendirilseydi de istihdam bakımından eşit derecede etkili olurdu. Bu arada endüstriyel karın yok edilmesine veya kısıtlan-

masına doğru hızla ilerliyoruz. Totaliter ülkelerde bu neredeyse tamamen gerçekleştirildi. Büyük Britanya'da temel kamu hizmetlerinin sağlanmasında sınırlı bir oranın üzerinde kar etmenin ahlâksızlık olduğu varsayımı uzun zamandır yapılıyordu. Bu varsayımın diğer sektörlere de yayılması an meselesi ve bir kriz halinde bu süreç daha da hızlanacaktır. 1939'un yeniden silahlanma krizi, savaş olmadan geçseydi bile, her yerde toplumsal ve endüstriyel yapıda, sadece savaşın sonuçlarına kıyasla daha az devrimci sonuçlara yol açacaktı. Ve bu devrimin özü, ekonomik avantajın, politikanın başarı kriteri olarak terk edilmesidir. İstihdam kârdan, sosyal istikrar daha fazla tüketimden, adil dağıtım azami üretimden daha önemli hale gelmiştir.

Uluslararası alanda bu devrim bazı sorunları daha karmaşık hale getirir ve diğer sorunların çözülmesine yardımcı olabilir. Güç uluslararası ilişkilere tamamen hakim olduğu müddetçe, diğer her avantajın askeri zorunluluk karşısında ikincil konuma düşürülmesi krizi derinleştirir ve savaşın kendisinin totaliter karakterinin bir habercisidir. Ama güç meselesi bir kez çözüldüğünde ve ahlâk önceki rolüne geri döndüğünde, durum umutsuz değildir. Ulusal alanda olduğu gibi uluslararası alanda da, 1919'da savaş öncesi döneme geri dönemez durumda idiysek, 1939 öncesi dünyaya da geri dönemeyiz. Ekonomik avantajın sosyal amaçlara tabi kılınmasını ve ekonomik olarak iyi olanın her zaman ahlâk için de iyi olmadığını samimiyetle kabulümüz, ulusal alandan uluslararası alana da taşınmalıdır. Kar saikinin ulusal ekonomiden artan ölçüde silinmesi, dış politikadan da kısmen silinmesine yardımcı olmalıdır. 1918'den sonra hem Britanya hem de ABD hükümetleri zor durumdaki bazı ülkelere 'yardım kredileri' verdi ve bunlardan hiçbir ekonomik kazanç cidden beklenmiyordu. İhracat ticaretinde üretimi teşvik etme amaçlı dış borçlar, çoğu ülkede savaş sonrası dönem politikasının tanıdık bir özelliği olmuştur. Bu politikanın daha sonra genişlemesi, temelde askeri nedenler tarafından dayatılmıştır. Ama eğer güç krizi aşılabilirse, diğer amaçlar için de genişletilmemesi için hiçbir neden yoktur. Üretken olmayan sektörleri siyasi nedenlerle ne kadar desteklersek, ekonomi politikasının bir hedefi olarak akılcı istihdam azami karın yerini ne kadar alırsa, sosyal hedefler için ekonomik avantajları feda etmenin gerekliliğini ne kadar kabul edersek, bu sosyal hedeflerin ulusal bir sınırla sınırlı tutulamayacağını ve Britanya'nın politikasının Oldham veya Jarrow'un yanı sıra Lille, Düsseldorf veya Lodz'un refahını da dikkate almak zorunda kalabileceğini fark etmemiz daha kolay bir hal alır. Ulusal politika hakkındaki görüşümüzün genişlemesi, uluslararası politikayla ilgili görüşümüzün gelişmesine de yardımcı olacaktır ve önceki bölüm-

lerden birinde de söylendiği gibi, fedakârlık motifine doğrudan hitap edilmesinin daima başarısız olacağı hiçbir şekilde kesin değildir.

Bu da bir ütopyadır. Ama dünya federasyonu hayallerine veya daha mükemmel bir Milletler Cemiyeti için çizilen taslaklara kıyasla, son zamanlardaki ilerleme hattının üzerinde durmaktadır. Bu zarif üstyapılar, temelin kazılmasında biraz ilerleme sağlanana kadar beklemelidir.

İsimler Sözlüğü

Sir Norman Angell (1873-1967)

Britanyalı ekonomist. Uluslararası barış için çalışmış ve 1933'te Nobel Barış Ödülü'nü almıştır. Angell en iyi *The Great Illusion* (1909) adlı kitabıyla tanınmaktadır. Bu kitap, fetih ve zaferin bir ulusa büyük ekonomik avantaj getirdiği argümanını çürütmeye çalışarak barış teorisinde bir dönüm noktasına işaret etmiştir. Angell bunun tam aksini, savaşın kimseye fayda getiremeyeceğini göstermeye çalıştı. *Yirmi Yıl Krizi*'nde Carr, Angell'a savaşın 'anlayış eksikliği' sonucunda ortaya çıktığına inandığı için saldırdı. Angell'sa Carr'ın kitabının 'tamamen zararlı ... gelişmiş bir ahlâki nihilizm örneği' olduğunu düşündü ve daha sonra 1940'tan yayımlanan *Why Freedom Matters*? adlı kitabında güçlü bir şekilde eleştirmeye devam etti. Bu kitapta başka şeylerin yanı sıra Carr'dan 'Hitler'in Britanya'daki entelektüel müttefiklerinden' biri olarak bahsetti.

Arthur Balfour (1848-1940)

Britanyalı muhafazakâr başbakan (1902-1905). Balfour koalisyon kabinesine 1916 yılında dışişleri bakanı olarak getirildi ve 1919 Paris Barış Konferansı'nda Britanya delegasyonunun bir üyesiydi.

Edvard Benes (1884-1948)

Devlet adamı, dışişleri bakanı ve modern Çekoslovakya'nın kurucusu. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasında Çekoslovakya'nın Batı yönelimli dış politikasını oluşturdu, ama 1938'deki Çek krizi sırasında Hitler'in taleplerine boyun eğmek zorunda kaldı. Dışişleri bakanı olarak ülkesini 1919 Paris Barış Konferansı'nda temsil etti ve iki savaş arası dönem boyunca Milletler Cemiyeti'ni savundu. 1935'te Çekoslovakya'nın cumhurbaşkanı olacaktı.

Jeremy Bentham (1748-1832)

Ekonomist, siyaset ve hukuk felsefecisi ve sosyal reformcu. Bentham, her toplumda en iyi sonucun 'en çok sayıda kişi için en çok faydayı' getiren sonuç olduğu fikriyle ifade edilen bir felsefe olan faydacılığın başlıca savunucusuydu. Carr'a göre Bentham, 18. yüzyıl akıl doktrinini alıp 19. yüzyıl ihtiyaçlarına

göre yeniden şekillendirdi. Ayrıca çok sayıda sosyal reformu da savundu. Bunların çoğunu daha sonra Bentham'ın öğrencilerinden John Stuart Mill de takip edecekti. Carr, Bentham'ı, 20. yüzyılda ifadesini ABD'de Wilsonculukta bulan modern liberal 'ütopyacılık'ın kurucularından biri olarak görüyordu.

William Jennings Bryan (1860-1925)

Amerikalı politikacı ve Woodrow Wilson'ın Dışişleri Bakanı. Savaşı önlemek için ısrarla tahkime inanıyordu. Yeminli bir pasifistti ve sonunda Wilson'un 1915'te Almanya'ya verdiği *Lusitania*'nın batırılmasını protesto eden ikinci notanın ardından istifa etti.

N. M. Butler (1862-1947)

Amerikan eğitimci, siyaset yazarı ve siyasi şahsiyet. 1931'de Nobel Barış Ödülü'nü paylaştı ve 1901'den 1945'e kadar Columbia Üniversitesi'nin rektörlüğü görevinde bulundu. Butler uluslararası karşılıklı anlayışın savunucusuydu ve Carnegie Endowment for International Peace'in (Carnegie Uluslararası Barış Vakfı) kurulmasına yardımcı oldu. Bu kurumda mütevelli heyetinde yer aldı ve daha sonra başkanlık görevini üstlendi (1925-1945). 1930 yılında yeni neslin 'Cobden'in serbest ticaret ve barış ilkelerine karşı sürekli artan bir saygıya tanık' olacağını beyan etti. Bu görüşü Carr kuvvetle küçümsüyordu.

Edmund Burke (1729-1797)

En çok Fransa'da devrimi eleştirdiği *Reflections on the French Revolution* ile tanınır. Burke, Whig (Liberal Parti) sempatisine ve Bağımsızlık Savaşı'nda Amerikalılara verdiği desteğe rağmen, muhafazakâr felsefenin en önemli taraftarı ve yorumcusu olarak görüldü.

Lord Cecil (1864-1958)

Britanyalı devlet adamı ve 1937 Nobel Barış Ödülü sahibi. 1919'da Milletler Cemiyeti Sözleşmesinin taslağını oluşturan başlıca kişilerden biri ve 1945'te yerini Birleşmiş Milletler alana kadar Cemiyetin en sadık hizmetkarlarından biri. Carr *Yirmi Yıl Krizi*'nde ona başka şeylerin yanı sıra Milletler Cemiyeti Sözleşmesine ve uluslararası uzlaşmaya duyduğu naif inanç nedeniyle saldırmıştır.

Neville Chamberlain (1869-1940)

Britanyalı muhafazakâr başbakan (1937-1940). Çok kişi tarafından Nazi Almanya'sına karşı uyguladığı yatıştırma politikası nedeniyle karalandı. Özellikle 1938 yılında Hitler'le Münih'te yaptığı anlaşmayla hatırlanır. Meclisteki muhafazakâr sıralarındaki yatıştırma karşıtları onu yuhaladı. Eylül 1939'da savaş ilan etmek zorunda bırakıldı, ama kendisini bekleyen göreve uygun değildi. Meclisin tepkileri sonucunda 1940'ta istifa etti. Altı ay sonra kırgın bir adam olarak öldü. O zaman Carr, Chamberlain'e karşı sonraki eleştirmenlerine kıyasla daha insaflıydı. Dolayısıyla Chamberlain Mayıs 1937'de başbakan olduğunda, Carr iki yıl sonra *Britain: a Study of Foreign Policy from Versailles to the Outbreak of War*'da Chamberlain'in 'eylemle desteklenmeyen söz politikasının artan tehlikesini diğer siyasi liderlerin hepsinden daha iyi anlayan' bir 'gerçekçi' olduğunu yazdı. *Yirmi Yıl Krizi*'nde, 29 Eylül 1938'de Chamberlain ve Hitler tarafından imzalanan Münih Anlaşması'nı 'son yıllarda önemli bir uluslararası meseleyi bir barışçıl değişim prosedürüyle çözmeye en yakın yaklaşım' olarak tanımlayıp övüyordu.

Winston Churchill (1874-1965)

En çok 1940-1945 yılları arasında Britanya'yı İkinci Dünya Savaşı'nda zafere taşımasıyla tanınmaktadır. Fakat Churchill'in bundan çok önce de çalkantılı bir siyasi kariyeri vardı. Asquith ve Lloyd George hükümetlerinde Liberal bir bakan olarak hizmet etti ve Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde Donanma Bakanıydı. Koalisyon hükümetlerinde çeşitli bakanlık pozisyonlarında görev yaptı ve 1924-1929 yılları arasında Maliye Bakanı oldu. 1930'lar boyunca hükümette görev almadan vekillik yaptı, ama giderek Nazi Almanya'sına karşı yatıştırma politikasının ateşli bir muhalifi haline geliyordu. İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi, Donanma Bakanlığı'na geri dönmesine yol açtı ve 1940'ta başbakan oldu. Savaş sırasında Carr'ın, savaş sonrası ekonomik reform programı olmaması nedeniyle şiddetle eleştirdiği Churchill, daha sonra Carr'a ve *The Times*'a (Carr'ın İkinci Dünya Savaşı sırasında çalıştığı gazete) Britanya'nın Yunanistan politikası konusunda eleştirel olması nedeniyle saldırdı. Carr ise Churchill'in Mart 1946'da Fulton, Missouri'de yaptığı meşhur 'Demir Perde' konuşmasına saldırdı.

Richard Cobden (1804-1865)

Britanyalı siyasetçi. Mısır kanunlarını yürürlükten kaldırmak için verdiği başarılı mücadele ve serbest ticaret savunusuyla tanınır. John Bright ile birlikte serbest ticaretin, silahlanmanın azalması ve uluslararası barışın gelişmesiyle sonuçlanacağına inanıyordu. Carr'ın *Yirmi Yıl Krizi*'nde eleştirdiği Nicholas Murray Butler gibi Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde 'ütopyacıları' teorik olarak etkilemiştir.

Konfüçyüs (İ.Ö. 551-479)

Tüm sosyal ve siyasi düzenlerde ahlâki değerlerin önemini vurgulayan Çinli filozof. Geleneksel Çin toplumunun hiyerarşik yapısının doğal olduğuna inanıyor, ama egemen sınıfa üyeliğin atadan geçmesi yerine ahlâka dayanması gerektiğini savunuyordu.

Peter Drucker (1909-2005)

Amerikalı yönetim danışmanı, eğitimci ve yazar. Geç yazıları, modern işletmelerin felsefi ve pratik temellerini inşa etmiştir. Ama 1940'larda Drucker daha sonra dönüşeceği muhafazakârdan çok uzaktı ve *The End of Economic Man*'i yazmış olduğu için Carr'ın hayranlığını kazanmıştı.

Anthony Eden (1897-1977)

1930'larda muhafazakârlar arasında hızla yükselen Eden, 1935'te dışişleri bakanı oldu. Üç yıl sonra Chamberlain'in yatıştırma politikasına muhalefeti nedeniyle istifa etti. Eden, savaşın başladığı 1939'da Dominyonlar Bakanı olarak Kabineye geri döndü ve 1940'ta Chamberlain'in istifasının ardından bir kez daha dışişleri bakanı oldu. Sonunda 1955'te başbakan oldu. Carr 1936 yılında istifa edene kadar hâlâ Dışişleri Bakanlığı'nda çalıştığı dönemde Eden'le yakın bir şekilde çalışmıştı.

Friedrich Engels (1820-1895)

Öncelikle Marx'ın ömür boyu dostu, çalışma arkadaşı ve mali destekçisi olarak hatırlanır. Marx gibi Engels de Robert Owen, Saint-Simon ve Fourier gibi erken Sosyalistlere karşı eleştireldi ve onlara 'ütopyacılık'ları nedeniyle karşı çıkıyordu. Öyle görünüyor ki Carr, bu fikri ödünç aldı ve kendisine göre 'ütopyacı' olan erken uluslararası ilişkiler yazarlarını eleştirisinde kullandı.

T. H. Green (1836-1882)

İngiliz siyaset felsefecisi. Carr'a göre Hegel'in 'doktrinlerini' 19. yüzyıl Britanya liberalizmiyle 'yumuşatıyordu'. Carr ayrıca Green'den bireylerin ahlâkının ancak toplumsal ahlâk olabileceğini kabul edenlerden biri olarak söz ediyordu. Toplumsal ahlâk da daha geniş uluslararası toplum da dahil olmak üzere diğer tüm toplumların üyelerine karşı bir görev ima eder. Ama Carr, *Yirmi Yıl Krizi*'nde Green'e şu soruyu soruyordu: 'Bir devletler toplumu olduğunu varsayarak uluslararası ahlâk için hangi anlamda bir temel bulabiliriz?'

Hegel (1770-1831)

Alman filozof. Tarihin ve fikirlerin tezden antiteze ve oradan da daha yüksek ve zengin senteze ilerlemesini vurgulayan diyalektik bir şema geliştirmiştir. Özellikle Marksizm'in gelişimini etkileyen felsefi bir sistemin büyük kurucularından biriydi. Carr'ın, Hegel hakkında çok olumlu düşünceleri vardı ve erken 1930'larda ilk kitaplarına hazırlık yaparken eserlerini okumuştu: *The Romantic Exiles* (1933), *Karl Marx* (1934) ve *Michael Bakunin* (1937). Carr Hegel'i Marx ile birlikte gerçekçilerin 'tarihsel okulu'na, yani devletler arasındaki ilişkilerde hiçbir etik standardın uygulanabilir olmadığını savunanların ekolüne ait görüyordu. Bu fikir *Yirmi Yıl Krizi*'ni yazarken kuşkusuz etkilemişti.

Leonard Hobhouse (1864-1929)

Siyaset felsefecisi ve aktivist. Hem sosyal hem de bireysel iyinin yanı sıra sosyal düzene de ulaşılması için artan devlet müdahalesinin gerekliliğini savunan 'sosyal liberalizm'in ortaya çıkmasında kilit bir figür olmuştur. Hobhouse London School of Economics'te ders vermiş ve Carr'ın *Yirmi Yıl Krizi*'nde eleştirdiği bir dizi Liberal reformcuyu etkilemiştir.

Cordell Hull (1871-1955)

F. D. Roosevelt hükümetinde 1934-1944 yılları arasında dışişleri bakanı. 1930'larda açık bir ticaret sistemini sürdürme çabalarıyla tanınan Hull'un bir keresinde 'mallar sınırları geçtiğinde, ordular geçmez' dediği alıntılanmıştır.

Immanuel Kant (1724-1804)

İdealist okula mensup Alman filozof. Uluslararası ilişkiler açısından doğal, türetilebilir ve uluslararası hukuku uygulayacak bir 'milletler cemiyeti'ni savunmuş, evrensel otoritenin gücü tesis edilince ferdi devletlerin gücünün azalacağını öngörmüştür. Kantçılık modern uluslararası ilişkilerde devlet merkezci gerçekçiliğin karşısına yerleştirilmektedir.

John Maynard Keynes (1883-1946)

Liberal Britanyalı ekonomist. İlk önce *The Economic Consequences of the Peace* ile tanındı. Bu kitap 1919 tarihli Versay Barış Anlaşması'na karşı şiddetli bir saldırıydı ve Carr da tamamen hemfikirdi. Keynes 1930'larda geniş ölçekli işsizliğin üstesinden gelebilmek için devlet müdahalesi öneren *Genel Teori*'sini yazdı.

Sir Hersch Lauterpacht (1870-1924)

Britanyalı uluslararası hukukçu, Grotius ekolünden. Carr onu 1930'ların gelişmelerinin uluslararası düzende sonunda üstesinden gelebileceğimiz geçici bir gerileme olduğuna inanması nedeniyle eleştirdi.

Lenin (1870-1924)

Bolşevik Devrimi'nin önderi. Carr'ın ona hem bir devlet kurucu hem de siyasi devrim kuramcısı olarak saygısı vardı. İlginç bir şekilde Carr, *Yirmi Yıl Krizi*'nde Lenin'i çok kez alıntılamış ve onun söylediklerini genelde onaylamıştır. Lenin'i hukuk üzerine de alıntılamıştır. Lenin hukukun sabit bir etik standardı yansıtmaktan ziyade 'güç ilişkilerinin formülasyonu, kaydı; egemen sınıfın iradesinin bir ifadesi' olduğu konusunda ısrarlıdır.

Maxim Litvinov (1876-1951)

Sovyet diplomat ve dışişleri komiseri (1930-1939). Dünya silahsızlanmasının ve İkinci Dünya Savaşı öncesinde Nazi Almanya'sına karşı Batılı güçlerle ortak güvenliğin önde gelen savunucularından biri.

David Lloyd George (1863-1945)

Galler'de doğan Lloyd George 1916'da savaşın ortasında başbakan olmuş ve Britanya'yı zafere taşımıştır. Daha sonra Paris Barış Konferansı'nda Britanya delegasyonuna başkanlık etmiş ve muhafazakârların iktidardaki koalisyondan çekildiği 1922 yılına kadar başbakanlık görevine devam etmiştir.

John Locke (1632-1704)

İngiliz filozof. Yaygın bir şekilde Aydınlanma'nın atalarından biri ve liberalizmin gelişiminde kilit bir şahsiyet olarak anılır. Locke temelde özgürlük ve dini hoşgörünün makul sınırlarıyla ilgileniyordu. Siyasi otoritenin esas rolünün mülkiyeti korumak olduğuna inanıyordu. Locke özel mülkiyeti, bireyin emeğiyle birleştiğinde meşrulaştığı gerekçesiyle savunuyordu.

Niccolò Makyavelli (1469-1527)

Floransalı siyaset danışmanı ve tarihçi. En tanınmış eserleri *Prens* ve *Söylevler*'de, arzu edilen sonuca ulaştığı müddetçe her tekniğin mubah olduğunu söyler görünen bir *hikmet-i hükümet* teorisinin taslağını çıkarmıştır. Daha sonra 'Makyavelci' terimi dünyanın diline sinizm, manipülasyon ve ikiyüzlülük anlamlarında girdi. Carr, Makyavelli'den çok etkilenmişti ve onu 'ütopyacılık' adını verdiği yaklaşıma yönelttiği kendi gerçekçi eleştirisini inşa etmek için temel olarak kullandı. Carr onu 'ilk önemli siyasi gerçekçi' olarak tanımladı.

Karl Mannheim (1893-1947)

Macar sosyolog. Bilginin sosyolojisine önemli bir katkıda bulunmuştur. Marx gibi Mannheim da siyasi tarihsel dönemlerde ortaya çıkan inanç sistemlerini, onları canlandırır ve sürdürür görünen sosyoekonomik ve siyasi koşullarla ilişkilendirmek istemiştir. Ama Marx'ın aksine Mannheim, ütopyacılığın mevcut sosyal düzenin kısıtlarının dışına çıkma kapasitesi olan ve dolayısıyla tarihsel süreçte gerçek değişim ihtimaline işaret edebilecek ileriye dönük ve vizyoner bir eğilim olduğuna inanmıştır. Mannheim'ın *İdeoloji ve Ütopya*'sı Carr üzerinde yoğun etki bırakmıştır. Carr kendi kitabını *Yirmi Yıl Krizi*'nden (bu başlık yayıncısının önerisiydi) ziyade *Ütopya ve Gerçeklik* olarak adlandırmak istemiş ve aynı zamanda Mannheim'ın bilginin göreliliği hakkındaki merkezi teorik iddiasını, kendisinin fikirler üzerine düşüncesine temel olarak kullanmıştır.

Charles Manning (1894-1978)

1930 ve 1962 yılları arasında London School of Economics'te Montagu Burton Uluslararası İlişkiler Profesörü ve Carr'ın bir arkadaşı. Carr barışçıl değişim üzerine kendi görüşlerini geliştirirken 1930'larda Manning ile oldukça yakın bir şekilde çalıştı. Manning *Yirmi Yıl Krizi*'nin taslaklarını okudu, ama hiçbir şekilde kitabın tüm merkezi iddialarıyla hemfikir değildi Carr ise Manning'in 'uluslararası bir devletler toplumu'nun varlığı hakkındaki görüşlerini paylaşmıyordu.

Alfred Marshall (1842-1924)

Britanyalı ekonomist. İngiliz neoklasik ekonomi okulunun kurucularından. Marshall'ın büyük Britanyalı ekonomistler olan Adam Smith, David Ricardo ve J. S. Mill'in yolunu takip ettiği düşünülür.

Karl Marx (1818-1883)

Alman filozof, sosyolog, sosyalist ve ekonomist. Sosyal bilimlerin her alanındaki etkisi muazzam olmuştur. Temelde Marx bir tarihsel materyalistti, tarihin bilimsel bir süreç olarak çalışılabileceğine inanıyordu. Marx toplumların birkaç sosyoekonomik gelişim aşamasıyla ilerlediğini savunuyordu. Kapitalizm en yüksek aşamaydı, ama Marx kapitalizmin çökmesine neden olacak kendi iç çelişkilerine sahip olduğuna inanıyordu. Kapitalizmin yerini sosyalizm alacaktı. Carr, Marksist değildi ve Marx'ın hem emek-değer kuramıyla hem de devrimci bir sınıf olarak proletarya fikriyle görüş ayrılığı içindeydi. Yine de Carr iki savaş arası dönemde Marx'ın bir sistem olarak kapitalizmin başarısızlığı hakkındaki çeşitli fikirlerinden ve tarihsel sosyolojisinden bolca fikir ödünç aldı. Ölümünden iki yıl önce, 1980'de Carr itiraf ediyordu ki *Yirmi Yıl Krizi* 'tam olarak Marksist bir eser değilse' de, 'Marksist düşünme tarzının uluslararası meselelere uygulanmasıyla güçlü bir biçimde şekillenmiştir'. Carr sık sık 'gerçekçi' Marx ile 'ütopyacı' anarşist Bakunin'i karşılaştırıyordu.

James Mill (1773-1836)

Liberal düşünür, temelde oğlu John Stuart Mill'e verdiği eğitimle ve Jeremy Bentham ile yaşam boyu dostluğuyla hatırlanır.

John Stuart Mill (1806-1873)

Liberal filozof ve siyasi aktivist. Bentham'ın çalışmalarından güçlü bir şekilde etkilenmiştir. Ama Mill, Bentham'dan bireysel şahsi karakter ve kendini düşünen şahsi davranışa duyduğu inançla ayrılıyordu. Mill ayrıca zamanının önde gelen Liberal feministiydi.

Reinhold Niebuhr (1892-1971)

Amerikalı ilahiyatçı ve siyaset bilimci. En azından 1930'larda modern dünyayı anlamak için eleştirel Marksist kategorileri kullandı. Carr daima Niebuhr'un sıcak bir hayranı oldu ve onun 1932 tarihli *Moral Man and Immoral Society* adlı çalışmasından güçlü bir şekilde etkilendi. *Yirmi Yıl Krizi*, imtiyazlıların ikiyüzlülüğü ve gücün kullanımı hakkında Niebuhr'dan çeşitli çarpıcı alıntı-

larla doludur. Daha sonra Niebuhr, Marksizm'le önceki bağından uzaklaşmıştır, ama ABD'de savaş sonrası dönemde muazzam bir etkiye sahip olmaya devam etmiştir.

Robert Owen (1771-1858)

Britanyalı sosyal reformcu. Fikirleri 19. yüzyıl sosyalizminin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Owen esasında toplumsal koşulların iyileşmesinin ve emek sürecinin akılcı örgütlenmesinin daha fazla eşitlik ve adalet yaratmanın zorunlu araçları olduğuna inanan komünitaryan bir sosyalistti. Engels gibi Carr da onu, 19. yüzyıl düşüncesine katkısı gerçekçi analizinden ziyade gerçekliği değiştirme arzusu ve özlemi olan bir ütopik sosyalist olarak gördü.

Platon (İ. Ö. 427-347)

Yunan filozof. En önemli çalışması *Devlet* Platon'un ideal toplum görüşünü savunmaktadır. Carr onu *Yirmi Yıl Krizi*'nde 'varolan olgularla ilişkisi düpedüz yadsımadan ibaret olan, oldukça hayali çözümler' olarak adlandırdığı çözümleri savunan, ütopyacı türünün erken örneklerinden biri olarak gördü.

Jean-Jacques Rousseau (1712-1778)

Ahlâk, siyaset ve eğitim felsefecisi. Siyasi fikirlerine *Toplum Sözleşmesi* adlı eseri örnek teşkil eder. Temel kaygısı özgürlüktü ve özgürlüğe 'genel irade' yoluyla ulaşılabileceğine inanıyordu. Genel irade, her bir bireyin tüm topluluğun iyiliğini istemesiydi ve bireyin kendi özel çıkarlarından üstündü.

Sir John Simon (1873-1954)

Liberal siyasetçi. 1931-1935 yılları arasında dışişleri bakanı olarak görev yaptı. Neville Chamberlain'in hükümetinde 1937-1940 yılları arasında Maliye Bakanı oldu ve Nazi Almanya'sına karşı yatıştırma politikasıyla yakından özdeşleştirildi.

Saint-Simon (1760-1825)

Fransız sosyal kuramcı ve Hıristiyan sosyalizminin kurucularından. Başlıca eseri *Nouveau Christianisme*'de (1825) sanayi ve toplumun bilimsel organizasyonuna eşlik etmesi gereken insanlığın kardeşliği fikrini savunmuştur. Carr, Saint-Simon'u ilk önce dünyanın gerçekçi bir analizini yapmadan her şeyi değiştirmek isteyen ütopik sosyalistlerin bir diğer önemli örneği olarak görmüştür.

Adam Smith (1723-1790)

İskoç filozof ve klasik ekonominin kurucusu. Meşhur eseri *Milletlerin Zenginliği*'nde Smith bireyin özel kazanç peşinde koşmasının, 'görünmez el' ile kasıtsızca tüm topluma yaradığını ileri sürüyordu. Ayrıca işbölümünün önemini de tarif ediyordu. Carr, Smith'in özel *laissez-faire* ekonomisini, 'çıkarların uyumu' doktrininin popülerleşmesinden sorumlu tutuyordu.

Jan Smuts (1870-1950)

Smuts, Boer Savaşı sırasında Britanya'ya karşı savaştı, ama sonra 1910'da kurulan Güney Afrika Birliği'nin yılmaz savunucusu oldu. Birinci Dünya Savaşı'nda tarafsızlık çağrılarına kulak tıkadı ve Britanya ordusunda görev yaptı. 1917'de Britanya Savaş Kabinesinin bir üyesi oldu. Savaşın ardından 1924'e kadar başbakan oldu ve tüm savaş arası dönemde Güney Afrika siyasetinde aktifti. İkinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde yeniden başbakan oldu.

Sofokles (İ. Ö. 496-406)

Eshilos ve Evripides ile birlikte klasik Yunanistan'ın en büyük üç trajik oyun yazarından biri. 123 drama yazdı, ama bunların sadece 7'si bugüne kaldı.

Stoacılar

Stoacılar maddi mülklerin bir insanın mutluluğu için hiçbir önem taşımadığı öğretisini yaydılar. İnsan mutluluğunun temelinin, kendiyle 'uyum içinde' yaşamak olduğuna inanıyorlardı, bu ifade daha sonra 'doğayla uyum içinde yaşamak' olarak değiştirildi. İnsan için iyi olan tek şey erdem sahibi olmaktı; diğer her şey (zenginlik veya fakirlik, sağlık veya hastalık, yaşam veya ölüm) hiç önemli değildi.

William Taft (1857-1930)

ABD'nin 1909-1913 yılların arasında Cumhuriyetçi başkanı. Taft yurtdışında 'dolar diplomasisi'ni teşvik etti ve ülkesinin etkisini arttırmak için askeri güçten ziyade ticarete bel bağladı. Bununla birlikte, eski dostu ve selefi Teddy Roosevelt, 1912'den kendisine karşı bir İlerici olarak yarışmaya karar vererek, Cumhuriyetçi oyları bölüp Woodrow Wilson'ın kazanmasına neden olunca Cumhuriyetçi partiyi bölmesiyle hatırlanır.

Arnold Toynbee (1889-1975)

Britanyalı tarihçi. En iyi tarih boyunca medeniyetlerin yükselişi ve düşüşü hakkındaki çalışmasıyla tanınır. Medeniyetlerin, elit liderlerden oluşan yaratıcı azınlıkların önderliği altında güçlüklere başarıyla cevap vererek yükseldiği sonucuna varmıştır. Medeniyetler, artık liderleri yaratıcı bir şekilde cevap veremeyince geriler ve ölür. 1930'larda yöneticiliğini yaptığı Chatham House ve buranın kendi başına yazdığı yıllığı *Survey of International Affairs* üzerinden büyük etkide bulunmuştur. Bir liberal enternasyonalist ve yatıştırma karşıtı olan Toynbee'ye Carr *Yirmi Yıl Krizi*'nde bolca saldırmıştır. Toynbee daha sonra 'herkesi[n hatalarını] teşhir eden Carr'ın kendisi de savaş tarafından teşhir edilmiştir', diyordu.

Woodrow Wilson (1856-1924]

1913-1921 yıllarında arasında ABD'nin Demokratik başkanı. Başta ülkesini 1917'de Birinci Dünya Savaşı'na sokmasıyla hatırlanır. Wilson barışa ulaşmak için 'Ondört Nokta'yı ortaya attı ve 1919'da Paris Barış Konferansı'nda Amerikan heyetine başkanlık etti. Burada yeni bir uluslararası düzen vizyonunu hayata geçirmeye çalıştı. İstediği her şeyi gerçekleştiremese de, Milletler Cemiyetini kurmak şeklindeki ana hedefi gerçekleşmişti; ama Senato, Amerika'nın bu örgüte katılma ihtimalini veto etti. Carr, Wilson'ı iki açıdan eleştiren başlıca eleştirmenlerdendi: Wilson'un kendi kaderini tayin hakkı sloganını her durumda kullanması, ki bunu iki savaş arası dönemde ekonomik açıdan sorunlu ve siyasi açıdan istikrarsızlaştırıcı olarak görüyordu; ikincisi, Wilson'ı dünyada Amerikan gücünü ilerletmenin bir aracı olarak kulağa hoş gelen sloganlar kullanan tam bir ahlâkçı olarak görüyordu. Carr 1936-1947 yılları arasında Aberystwyth'te Uluslararası İlişkiler Woodrow Wilson Kürsüsünü işgal etmiş olmasına rağmen, *Yirmi Yıl Krizi* bir bakıma Wilson ve Wilsonculuk'a karşı geniş cepheli bir saldırı olarak okunabilir.

Sir Alfred Zimmern (1879-1957)

Galler Aberystwyth Üniversitesi'nde 1919'da kurulan Woodrow Wilson Kürsüsünün ilk sahibi. Zimmern iki savaş arası dönemde uluslararası meseleler üzerine çeşitli kitaplar yazan bir klasikçiydi. Bu kitaplardan en iyi bilineni *The League of Nations and the Rule of Law*'du (1936). Carr ve Zimmern teorik ve siyasi yelpazenin iki karşıt ucunda duruyorlardı. Carr, Milletler Cemiyeti'ne karşı artan oranda eleştirel yaklaşan bir radikaldi ve *Yir-*

mi Yıl Krizi'nde liberal Zimmern'e krizin daha derin nedenini anlayamadığı için saldırıyordu. Zimmern 'ihtiyatlı bir liberal'di ve Carr'ı 'kendisine rehberlik edecek ahlâki bir pusulası olmayan tam bir göreci' olarak görüyordu.

Zaman Dizini

1919

8 Ocak
Paris Barış Konferansı'nın Georges Clemenceau başkanlığında açılışı.

28 Haziran
Alman temsilciler Versay Sarayı'nda Aynalı Salon'da Barış Anlaşması'nı imzalar.

19 Kasım
ABD Senatosu, Versay Anlaşması'nın onaylanmasına karşı oy kullanır ve böylece ABD'yi Milletler Cemiyeti'nin dışında bırakır.

1920

10 Ocak
Versay Anlaşması'nın onaylanmasıyla (Versay Anlaşması'nın imzalayan 32 Müttefik imzasından) 29 devletin ilk üye olduğu Milletler Cemiyeti kurulur.

16 Ocak
ABD Senatosu Milletler Cemiyeti'ne katılmaya karşı oy kullanır.

26 Şubat
Versay Anlaşması uyarınca, Milletler Cemiyeti, Fransa ve Almanya arasındaki Saar bölgesini denetimi altına alır; Fransa, Saar'ın kömür madenlerini kontrol altına alır.

19 Mart
ABD Senatosu Versay Anlaşması'nı reddeder.

6 Nisan-17 Mayıs
Alman birlikleri Ruhr'da (askersizleştirilmiş bir bölge) bir isyanı bastırırken, Fransız birlikleri, Alman kuvvetleri çekilene kadar Frankfurt, Darmstadt ve Hanau'yu işgal eder.

25 Nisan
Müttefikler Yüksek Konseyi eskinde Osmanlı İmparatorluğunun olan toprakları kontrolü altına alır: Mezopotamya ve Filistin'de İngiliz Mandası, Suriye ve Lübnan'da Fransız mandası oluşturur.

15 Kasım
Danzig (modern Gdansk) bağımsız bir şehir ilan edilir.

1921

6 Ocak
Rus iç savaşı Bolşeviklerin zaferiyle sona erer.

24-29 Ocak
Paris Konferansı Almanya'nın tazminat ödemelerini sabitler.

8 Mart
Fransız birlikleri, Almanya'nın ilk tazminat ödemelerini yapmaması nedeniyle Düsseldorfu ve Ruhr'daki diğer şehirleri işgal eder.

27 Nisan
Tazmin Komisyonu Almanya'nın yükümlülüğünü 132 milyar altın Mark'ta sabitler.

6 Mayıs
Almanya ve Rusya arasında barış anlaşması imzalanır.

30 Eylül
Fransız birlikleri Ruhr'u boşaltır.

12 Kasım - 6 Şubat 1922
Silahsızlanma üzerine Washington konferansı.

29 Aralık
ABD, Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya ve Japonya denizlerde silahlanmayı sınırlayan Washington Anlaşması'nı imzalar.

1922

16 Nisan
Almanya ve Rusya arasında Rapallo Anlaşması: Almanya Rusya'yı bir 'büyük güç' olarak tanır ve her iki taraf da tazminat iddialarından feragat eder; Anlaşma diplomatik ilişkilerinin ve ticaret ilişkilerinin yeniden başlatılmasına ve iki ülke orduları arasında işbirliğine yol açar.

28 Ekim
İtalya'da Faşistler Roma'ya doğru yürür. Sonuçta 31 Ekim'de Kral'ın davetiyle Mussolini Liberaller ve Milliyetçilerin yanı sıra Faşistlerden de oluşan bir hükümet kurar.

1923

11 Ocak
Almanya'nın tazminat ödemelerini yapamaması sonucunda, Fransız ve Belçika birlikleri Ruhr'u işgal eder; Almanlar pasif direniş ve sabotajla karşılık verir; işgalciler tutuklama ve tehcire başvurur ve Rhineland'ın Almanya'nın geri kalanından bağını keser.

8-9 Kasım
'Münih Darbesi': Adolf Hitler ve Nasyonal Sosyalistler Münih'te bir darbe girişiminde bulunur.

1924

21 Ocak
Sovyet lider Lenin'in ölümü. Stalin iktidarı devralır.

16 Temmuz
Londra tazminat konferansında, tazminatları siyasi ihtilaf konusu olmaktan çıkaran Dawes Planı onaylanır.

16 Ağustos
Londra konferansındaki Fransız delegeler, bir yıl içinde Ruhr'u boşaltmaya razı olur.

1925

5-16 Ekim
Locarno Konferansı bir güvenlik paktı meselesini ele alır ve (a) Fransız-Alman ve Belçika-Alman sınırlarını garanti eden (b) Almanya ile Fransa, Belçika, Çekoslovakya ve Polonya arasında, (c) Fransa, Çekoslovakya ve Polonya arasında karşılıklı garanti hakkında anlaşmalar hazırlayarak Alman ve Fransız çıkarları arasında bir denge tutturur. Fransız-Belçika-Alman sınırlarının garanti anlaşmasına Britanya da dahil olur ama Doğu Avrupa'daki düzenlemelere dahil olmaz.

1 Aralık
Locarno anlaşmaları Londra'da imzalanır.

1926

8 Eylül
Almanya Milletler Cemiyeti'ne kabul edilir.

1927

Stalin Sovyet Rusya'daki gücünü pekiştirir ve Çin'de ilk devrim bastırılır.

1928

Savaşı yasadışı ilan eden ve ihtilafların barışçıl çözümüne zemin hazırlayan Kellogg-Briand Paktı Paris'te ABD ve SSCB de dahil 65 devlet tarafından imzalanır.

1929

7 Haziran
Almanya'nın tazminat ödemelerini inceleyen Young Komitesi, Almanya'nın 1988'e kadar yıllık ödemelerini, Alman demiryolları üzerine ipotek koyularak uluslararası bir bankaya yapması önerisinde bulunur.

6-13 Ağustos
Lahey'deki bir Tazminat Konferansı'nda Almanya Young Planını kabul eder; Müttefikler Haziran 1930 itibariyle Rhineland'ı boşaltmayı kabul eder.

24-29 Ekim
New York Wall Street borsasında hisse senedi değerleri 'Kara Perşembe'yle başlamak üzere çöker, (borsanın 24 Ekim günü öğleden 28 Ekim'e kadar kapanmasından sonra) 'Kara Pazartesi' (28 Ekim) ve 'Kara Salı' günlerinde de devam eder. Amerika'nın Avrupa'ya verdiği borçların durmasına yol açar.

1931

18 Eylül
Japonya'nın Mançurya'yı işgali.

1933

30 Ocak
Adolf Hitler Almanya Şansölyeliğine atanır; kabinesinde sadece iki Nazi vardır, Herman Göring (devlet bakanı) ve Wilhelm Frick (içişleri bakanı). Franz von Papen Şansölye Yardımcısı, Constantin von Neurath dışişleri bakanı olur.

4 Mart
F. D. Roosevelt göreve başlar; Cordell Hull Dışişleri Bakanlığı'na atanır.

27 Mart
Japonya (1935'ten itibaren geçerli olmak üzere) Milletler Cemiyeti'nden ayrılacağını ilan eder.

14 Ekim
Almanya Milletler Cemiyeti'nden ve Cemiyet'in Silahsızlanma Konferansı'ndan çekilir.

1934

25 Temmuz
Avusturya Şansölyesi Engelbert Dolfuss, bir Nazi darbe girişiminde öldürülür.

18 Eylül
SSCB Milletler Cemiyeti'ne alınır.

1935

13 Ocak
Saarland'da plebisit: seçmenlerin yüzde 90,8'i Almanya'ya katılma yönünde oy verir.

16 Mart
Almanya Versay Anlaşması'nın silahsızlanma maddelerini artık tanımadığını bildirir ve zorunlu askerlik sistemini başlatır.

2 Mayıs
Fransa-SSCB arasında beş yıllık karşılıklı yardım anlaşması yapılır.

16 Mayıs
SSCB-Çekoslovakya karşılıklı yardım paktı.

25 Temmuz - 20 Ağustos
Üçüncü Enternasyonal (Sovyet denetimindeki uluslararası komünist örgüt) demokratik ülkelerdeki komünistlerin Faşist devletlere karşı kendi hükümetlerini desteklemeleri gerektiğini beyan eder.

2 Ekim
İtalya, Etiyopya'yı işgal eder.

7 Ekim
İtalya'nın Etiyopya'yı işgalinin ardında, Milletler Cemiyeti Konseyi İtalya'yı mütecaviz ilan eder ve kınar.

19 Ekim
Milletler Cemiyeti, İtalya'ya karşı yaptırım uygular.

1936

6 Ocak-25 Mart
Londra Deniz Silahsızlanması Konferansı'nın yeniden başlaması: Japonya 15 Kasım'da çekilir, çünkü diğer ülkeler Japonya'nın ortak bir üst deniz kuvveti limiti yönündeki talebini reddeder.

7 Mart
Alman birlikleri Rhineland'ın askersizleştirilmiş bölgesini işgal eder ve böylece Versay Anlaşması'nı ihlal eder.

17 Temmuz
İspanyol Fas'ında Franco'nun liderliğinde din ve geleneksel değerleri korumak adına askeri isyan. İspanya'nın her yerinde başka isyanlar da meydana gelir ve böylece İspanyol İç Savaşı başlar.

1 Kasım
İtalyan Dışişleri Bakanı Ciano'nun Berlin ziyaretinin ardından, İtalyan Başbakanı Benito Mussolini Roma-Berlin Mihverini ilan eder.

25 Kasım
Almanya ve Japonya Anti-Komintern Paktı imzalar; iki ülke uluslararası komünizme karşı birlikte çalışmayı kabul eder; Almanya da Japonya'nın Mançurya'daki rejimini tanır.

1937

28 Mayıs
Stanley Baldwin'in emekli olması üzerine, Neville Chamberlain bir Ulusal Birlik hükümeti kurar, Sir John Siman Maliye Bakanı, Anthony Eden Dışişleri Bakanı olur.

7 Temmuz
Çin'de Japonya'nın kuzeydoğu Çin'i işgal etmesinin ardından Pekin'in güneydoğusunda Marco Polo Köprüsü olayı meydana gelir.

17 Temmuz
Britanya ile Almanya ve Britanya ile SSCB arasında denizcilik anlaşmaları.

6 Kasım
İtalya, Alman-Japon Anti-Komintern Paktına katılır.

17-21 Kasım
Britanyalı Bakan Lord Halifax Sudeten sorununun barışçıl bir şekilde çözümlemeyi denemek için Adolf Hitler'le buluşur.

11 Aralık
İtalya Milletler Cemiyeti'nden çekilir.

1938

20 Şubat
Britanya Dışişleri Bakanı Anthony Eden, Başbakan Neville Chamberlain'in dış politika önceliklerini protesto ederek görevinden istifa eder. Chamberlain, Başkan Roosevelt'in uluslararası ilişkiler konferansı teklifini reddetmişti ve İtalya ile bir anlaşmaya varmaya kararlıydı; Eden'in görevine 25 Şubat'ta Lord Halifax getirildi.

21 Şubat
Winston Churchill, Avam Kamarası'nda Chamberlain'e karşı bir protestonun başını çeker ve ertesi gün yönetimin 25 üyesi bir kınama önergesinde hükümete karşı oy kullandı.

12 Mart
Alman birlikleri Avusturya'ya girer ve ertesi gün Avusturya'nın Almanya'nın bir parçası olduğu beyan edilir.

15 Eylül
Britanya Başbakanı Neville Chamberlain Berchtesgaden'de Adolf Hitler'i ziyaret eder; Hitler, Çekoslavakya'nın Sudetenland bölgesini kendi kaderini tayin etme ilkesi temelinde ilhak etmeye kararlılığını beyan eder.

29-30 Eylül
Münih Konferansı. Chamberlain, Fransa Başbakanı Édouard Daladier, Adolf Hitler ve Benito Mussolini, Almanya'nın Sudetenland'ı askeri işgalini kabul ederken, Çekoslovakya'nın geri kalan sınırları garanti edilir; Almanya, Avrupa'daki hakim güç haline gelir ve Doğu Avrupa'daki Küçük Antant ve Fransız ittifak sistemleri dağılır; Chamberlain Londra'ya dönüşünde 'onurlu barış'ı satın aldığını der ve ekler: 'Bence bizim zamanımızın barışıdır bu.'

1939

15 Mart
Alman birlikleri Çekoslovakya'da Bohemya ve Moravya'yı işgal eder; Hitler aynı akşam Prag'a muzafferce girer; bölge Constantin von Neurath'ın hamiliğine verilir.

16 Mart
Slovakya Alman 'himayesi'ne alınır, Macaristan (eskiden Çekoslovakya'nın parçası olan) Rutenya'yı ilhak eder.

21 Mart
Almanya Polonya'dan, Serbest Danzig şehrinin ve (Polonya'nın Baltık Denizi'ne erişimini sağlayan) 'Leh koridoru' yollarının kendisine verilmesini talep eder; Polonya talepleri reddeder.

28 Mart
İspanyol İç Savaşı'nda Madrid milliyetçilere teslim olur; kalan cumhuriyetçi bölgeler de ertesi gün teslim olur, savaş biter.

28 Mart
Adolf Hitler Polonya'yla (Ocak 1934 tarihli) saldırmazlık anlaşmasını fesheder.

31 Mart
Britanya ve Fransa, Polonya'nın bağımsızlığına yönelik her türlü saldırıda Polonya'yı destekleme sözü verir (6 Nisan'da karşılıklı yardım paktı kabul edilir).

18 Nisan
SSCB, Britanya'ya ve Fransa'ya üçlü ittifak teklif eder.

28 Nisan
Hitler 1935 tarihli Britanya-Almanya denizcilik anlaşmasını fesheder ve Polonya'yla ilgili taleplerini yineler.

22 Mayıs
Hitler ve Mussolini on yıllık askeri ittifak anlaşması imzalar ('Çelik Pakt').

23 Ağustos
Nazi-Sovyet Paktı; taraflar birbirleriyle savaşmayacakları konusunda anlaşır; gizli protokoller Polonya'nın bölünmesi ve SSCB'nin Baltık Devletleri, Finlandiya ve Besarabya'da serbestçe hareket etmesine zemin hazırlar.

25 Ağustos
Britanya-Polonya karşılıklı yardım anlaşması Londra'da imzalanır.

1 Eylül
Almanya, Polonya'yı işgal eder ve Danzig'i ilhak eder; İtalya tarafsızlığını beyan eder.

3 Eylül
Almanya'nın Polonya konusundaki ültimatomlara cevap vermemesi üzerine, Britanya ve Fransa Almanya'ya savaş ilan eder; Avustralya ve Yeni Zelanda da savaş ilan eder.

Dizin

Abbé Saint-Pierre 75, 130
Aberystwyth 1- 3, 19, 23, 25, 32, 48, 285
Acton 34, 55, 118, 146
Afgan dağları 200
ahlâk yasaları 92
Alman işçi 66
Alman koloni 156
Alman ordusu 83
Alman Sosyal Demokratları 66
Alsas-Loren 100
Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi 62
Amerikan Bağımsızlık Savaşı 115
Amerikan rüyası 142
anarşi 31, 34
anarşist 2, 144, 282
Angell, Norman 62, 76, 87, 93, 158, 275
Anglo-Amerikan işbirliği 268
Anglo-Amerikan ittifakı 268
Anglo-Amerikan savaş borcu 223
Anglo-İran Petrol Şirketi 167, 253
Anglosakson 83, 96, 100, 120, 125, 162, 186
Anglosakson düşüncesi 83
Anti Komintern Paktı 131, 180
Araplar 160
Aristoteles 141
Arjantin 105, 169
Arnavutluk 156, 246
Avam Kamarası 67- 69, 80, 84, 85, 100, 119, 145, 161, 169, 170, 175, 181, 189, 200-201, 221, 224
Avrupa Birleşik Devletleri 78
Avrupa Birliği 105, 130
Avustralya 34, 155, 163
Avusturya 86, 142, 155, 168- 169, 181, 252, 255, 257
Avusturya-Macaristan 142, 155, 252, 255
Ayastefanos Anlaşması 254
Aydınlanma 73, 281
Bacon 66, 112
Bakunin 2, 10, 39, 144, 279, 282
Baldwin (Lord) 68, 148, 161
Balfour, Arthur 84, 98-99, 123, 275
Barış Konferansı 57, 67, 86, 120, 221, 275, 280, 285
Barış Oylaması (1934) 161
Barışçıl ayrılık 247
Batı ideolojisi 10
Bavyera 202
Belçika 151, 155, 169, 188, 189, 221
Belçika Garanti Anlaşması 188, 221
Benes Dr. 192
Benes, Edvard 275
Benes, M. 80, 252
Bentham, Jeremy 74- 75, 77, 92, 275, 276, 282
Benthamcı 76-77, 80
Berlin Kongresi 252
Berlin, Isaiah 24, 44
Bernhardi 145, 263
Beş Yıllık Plan 10
bilginin sosyolojisi 115
Birinci Dünya Savaşı 6, 9, 14, 20, 67, 77, 81, 101, 108, 123, 132, 134, 148, 156, 158-159, 161, 165, 176, 183, 195, 250, 253, 265, 277, 278, 284-285
Birleşik Devletleri Kongresi 120
Birleşik Krallık 1, 32
Bishop Burnet 116
Bismarck 119, 122, 175, 220, 263
Bodin 112
Boğazlar Sözleşmesi 220
Bolivya 253, 254
Bolşevik 6, 118, 177, 280
Bolşevik parti 66
Bosanquet 117, 158, 198, 199
Brest-Litovsk 194, 225
Britanya Denizcilik Yasası 164
Britanya Dominyonları 267, 268
Britanya emperyalizmi 270
Britanya Hükümeti Protokolü 237
Britanya Komünist Partisi 24

Britanya Kraliyet Komisyonu (1917) 165-166
Britanya Sözleşme Yorumu 78
Britanya Uluslararası İlişkiler Teorisi Komitesi 32
British Broadcasting Corporation (BBC) 182
British Council 182
Bryan (Dışişleri Bakanı) 81
Bryan, William Jennings 276
Bryce 66
Buckle 76, 87, 93, 113
Buharin 66
Bulgaristan 102, 160, 243, 254
Bull, Hedley 34- 38, 242
Burke, Edmund 92, 142, 245, 276
Burton, Montagu 21, 34, 281
Butler, Nicholas Murray 85, 276
Butterfield, Herbert 32- 34
Büyük Buhran 9
Büyük Güç 78, 101, 149, 153- 154, 162, 179, 182, 201- 202, 236, 246, 269
Büyük Güçlere Cemiyet Konseyi 78

Cambridge 6, 13, 21, 24, 30- 34, 39, 41, 47, 188, 197
Canterbury Başpiskoposu 123
Carey 99
Cecil (Lord) 14, 67- 68, 83- 86, 120, 122-125, 149, 179, 203, 268, 276
cemaat 41, 56, 92, 198
Cemiyet Sözleşmesi 84, 210, 232, 237
Cenevre 78-80, 86, 119, 149, 176, 181
Cenevre Protokolü 79, 80
Cenova 38, 237- 240
Cenova Konferansı 234
Cenova Protokolü 237-240
Chamberlain, Neville 18, 21, 69,86, 148, 170, 189, 200, 201,224, 277- 278, 283
Charles I. 186
Chatham House 9, 10, 20, 285
Churchill 68, 80, 86, 108, 119, 216, 277
Churchill, Winston 68, 80, 86, 108, 128, 144, 216, 277
Clausewitz 153
Clausula ilkesi 221
Cobden, Richard 85, 276, 278
Colijn Dr 105
Comte 75- 76
Conditions of Peace (Barışın Koşulları) 22-24, 28, 418
Cordell Hull 85, 279
Corfu Adası 170
Cox, Robert 2, 7, 10, 18- 22, 25, 32, 38-42, 45, 48
Crane Brinton 19, 20
Croce 114
Crossman, Richard 19
Crowe 114, 119, 171

Çekler 95
Çekoslovak Hükümeti 168
Çekoslovak krizi 85, 201
Çekoslovaklar 100
Çekoslovakya 45, 102, 189, 252, 275
Çifte Monarşi 155
Çin 35, 55, 108, 130, 143, 167- 168, 170-171, 200, 222, 270, 278

Daily Worker 24
Daimi Divan Statüsü 236
Daimi Tahkim Mahkemesi 231
Daimi Uluslararası Adalet Divanı 210, 226, 231, 237
Danimarka 169, 197
Danzig 243
Darwin 96, 97
Darwinizm 262
David Davies (Lord) 2, 14
David Davis 8
De Valera 149
Dean Pound 235
Demokratik Denetim Birliği 67
Detroit 163
devrim 19, 153, 246, 273, 280
Dewey 194
Dış Tanıtım Departmanı 182
Dicey 116, 122
diktatoryal 166
Disraeli 263

Doğu Afrika kolonileri 156
Doğu Demiryolu 167
Doğunun Prusyası 117
dolar diplomasisi 167, 284
Don Pacifico 235
Dostoyevski 10, 39, 98
Dreyfus 246
Dünya Ekonomik Konferansı 104
Dünya Savaşı 124, 158, 277
Düsseldorf 273

Eden 132, 205
Eden, Anthony 88, 205, 278
Ege Denizi 160
egemen sınıf 24, 127, 204, 214, 227, 247, 278, 280
ekonomik liberaller 24
Elenik dünya 111
Emperyal Konferans 84
Engels, Friedrich 15, 52, 56, 66, 134, 148, 158- 159, 214, 245, 278, 283
enternasyonalizm 95, 102, 131, 193
Eski Ahit 118

faşist 159,174,251, 262
Faşist rejimler 135
Faşist İtalya 131
felsefi idealizm 64
Fichte 165
Filistin 108, 152, 160
Finlandiya 253
Fisher 114
Ford, Henry 93
Fourier 56, 57, 278
Fox 34
Frankfurt Meclisi 143
Franko-Sovyet Paktı 224
Fransız devrimcileri 178
Fransız Devrimi 178, 263
Fransız koloni 156
Fransız-Prusya savaşı 154
Fransız-Rus anlaşması 155
Fransız-Rus ittifakı 52, 167
Fransız-Sovyet Paktı 80
Freud 130
Friedrich List 96
Fustel de Coulanges 117

Galce 2
Galler 1, 2, 19, 32, 280, 285
Galler Aberystwyth Üniversitesi 1, 285
Galler Üniversitesi 2
Gandi 144
Genel Senet 79, 237-240
Gilber Murray 245
Gilpin, Robert 29
Gladstone 77, 200, 221, 247
Göbbels 193
Gramsci, Antonio 38
Green, T. H. 95, 117, 198, 279
Grey 188, 221
Grotius 34, 212, 280
Guatemala 202
Güney Afrika 108, 118, 200, 235, 284
Güney Afrikalı 118

Habeşistan 88, 119, 123, 156, 187
Habeşistan krizi 123
Haçlı Seferleri 76
Halévy 116, 130, 158
Hamilton, Alexander 142, 164, 166
Hardinge (Lord) 221
Hawtrey 153
Hayek 10, 24
Hegel 15, 18, 61, 96, 113- 115, 117, 134, 191, 279
Hegel felsefesi 96
Hegelci 95- 96, 117, 134, 198
Henderson, Arthur 105
Herzen 10, 39
Hıristiyan 34, 42, 88, 145, 283
Hıristiyanlık Bilgisini Yayma Derneği 93
Hindenburg 101
Hindistan 108
History of Europe 114
Hitler, Adolf 8, 10, 14, 21, 31, 101, 129, 131, 135, 142, 143, 153, 158, 173, 182- 183, 192, 202- 203, 222, 224, 247, 270, 275, 277
Hitlerizm 20

Hoare, S. 187, 189
Hoare-Laval Planı 187, 189
Hobbes 112- 113, 156, 187, 191, 214
Hobhouse, Leonard 54, 117, 203, 279
Hoffman, Stanley 5, 11, 30, 37
Hollanda 105, 112, 149, 157
Horkheimer, Max 38
Houston Stewart Chamberlain 98
Hughes 114
Hukuk Felsefesinin Prensipleri 61
Hume 173
Huxley 98

Irak 172, 267
İhracat Kredileri Teminat Departmanı 169

İkinci Dünya Savaşı 18, 24, 30, 181, 261, 277, 280, 284
İngiliz işçi hareketi 66
İngiliz-Hintler 118
İngiliz-İtalyan Anlaşması 181
İngiltere 9, 56, 74, 112, 114, 116- 117, 119, 122, 124, 128, 131, 163, 171, 190, 197, 221, 224, 256
İrlanda 143, 190, 251, 256
İsa 42, 144, 145
İspanya 4, 154, 156, 170
İsveç 4, 166
İşçi Partisi 19, 66, 68, 131, 181
İtalya 1, 80, 87, 101, 102, 129, 131, 133, 149, 154, 156, 165, 170, 182, 188, 190, 193, 197, 228, 235, 263
İtalyan Hükümeti 119
İtilaf Devletleri 156, 165
Jameson Akını 108, 222
Jan Smuts 284
Japonya 1, 14, 85, 101, 108, 117, 130, 147, 154, 155, 163, 171, 228, 253, 266, 270, 271
Jarrow 273
Jefferson 142
Joffre 101

Kamenev 66, 112
Kamuoyu Mahkemesi 75
Kanada 105, 163
Kanlı Nicholas 101
Kant, Immanuel 44, 52, 53, 75, 280
Kapital 53, 136
kapitalist sistem 28, 54
Karamazov, Ivan 98
Karl Barth 145
Karşılıklı Yardım Taslak Anlaşması 79
Katolik Kilisesi 111, 130
Kavgam 135, 247, 270
Kayser 117
Kellogg-Briand Paktı 78, 79, 210
Ken Booth 21, 32, 42, 43, 44, 45
Keynes, John Maynard 7, 280
Kırım Savaşı 155, 220
Kızıl Ordu 177
Kilise 145
Kitchener 101
klasik ekonomistler 56
klasik liberal ekonomist 10
Kolombiya Cumhuriyeti 106, 107
koloni 152, 155, 169
Koloni Kalkınma Fonu 169
komünist 35, 38, 137
Komünist Enternasyonal 87, 153, 177-180
komünizm karşıtlığı 24
Konfüçyüs 55, 57, 278
Kraliyet Komisyonu 160, 164
Kruger 117
Küba 156
Küçük Antant 102, 167
Küçük Asya 115
La Morale de la Concurrence 97
Lahey 231
Lahey Konferansı 234
Lahey Sözleşmeleri 210
laissez-faire 56, 77, 93, 94, 96, 99, 102, 107, 116, 121, 126, 127, 157, 159, 160, 163, 164, 181, 264, 284
laissez-faire doktrini 99, 157, 164
laissez-faire felsefesi 96
Laissez-faire sistemi 96
laissez-faire teorisi 94

Laski 112, 134, 142, 214, 235
Latin Amerika 167, 171, 270
Laud 215
Lauterpacht, Hersch 88, 219, 233, 235, 240, 241, 243, 247, 248, 280
Lenin 15, 44, 64, 66, 67, 101, 114, 136, 147, 153, 177, 214, 280
Les Harmonies Économiques 96, 97
Leviathan 112, 156, 187
Liberal demokrasi 77
liberal demokratik toplum 78
Lille 273
Linklater 41, 42
Linklater, Andrew 41
Litvanya 200, 252, 270
Litvinov, Maxim 62, 63, 234, 280
Lloyd George 83, 252, 277, 280
Locarno Anlaşması 150, 151, 194, 224, 225
Locke, John 281
Lockeçu liberalizm 78
Lodz 273
London Times 24
Londra 1-7, 9-11, 15, 19- 25, 31, 32, 34, 41, 166, 169, 188, 267, 268
LSE 34
Lugard 152
Lukacs 115
Luther 145

Macaristan 102
Macarlar 95
Macmillan 1- 4, 7-10, 14, 20- 27, 29, 32- 35, 37, 41, 45
Macmillan, Harold (Başbakan) 2
Madariaga 199
Maddox, William 19, 20
Makyavelli, Niccolò 28, 29, 66, 111- 113, 133, 136, 156, 191, 281
Makyavelci 126, 281
Mançurya 14, 253
Mançurya krizi 84, 85
Manda Komisyonu 152
Mannheim, Karl 11, 64, 94, 281
Manning, Charles A. W. 22, 32, 34, 37, 252, 281, 248
Marinkovitch 105
Marksist 10, 11, 27, 38, 148, 174, 226, 282
Marksizm 10, 27, 33, 38, 41, 279, 283
Marshall 58, 282
Marx, Karl 7, 10, 11, 15, 21, 39, 52- 54, 62, 96, 97, 113- 116, 134, 136, 148, 159, 167, 170, 174, 214, 245, 263, 264, 278- 282
Mazzini 95, 96
Mazzini formülü 96
McKinley (Başkan) 124, 156
Meinecke 64, 132
Meksika 124
merkantilist yöntem 167
Merkantilizm 157
Metro-Vickers 170
Mısır 130, 168, 169, 172, 173, 243, 267, 278
Mill, John Stuart 75,76, 95, 99, 282, 276, 282
Milletler Cemiyeti 1, 2, 9, 14, 17, 18, 57, 65, 67, 75, 78, 83-86, 88, 100, 120, 121, 123, 129, 131, 135, 144, 148, 149, 152, 155, 156, 161, 165, 178- 180, 191, 196, 201, 226, 231, 235, 237, 247, 248, 253, 270, 274- 276, 285
Milletler Cemiyeti Birliği 86, 120, 123, 196
Milletler Cemiyeti Konferans Komisyonu 86
Milletler Cemiyeti Sözleşmesi 131, 201, 226, 231, 237, 247, 253, 276
Milletlerin Zenginliği 93, 94, 96, 284
milliyetçi 103, 159, 179
Milliyetçilik 96
Mises 10
Mittel-Europa 266
Modern ütopyacı enternasyonalist 102
Monroe Doktrini 235
Montesquieu 212
Morgenthau, Hans J. 27, 28, 31, 32, 35
Moskova 112, 170
Muhafazakâr Parti 153, 179

Mussolini 101, 129, 136, 166, 180, 187, 193, 235, 264
mülksüz 16, 35, 44, 166
Müller van den Bruck 68
Münih Anlaşması 189, 252, 277
Müttefik Hükümetler 187, 225
Müttefiklerarası Yüksek Komiserliği 151

Napolyon 117, 155, 156, 178, 179
nasyonal (ulusal) sosyalizm 263
Nasyonal Sosyalist 125, 131, 159
Nasyonal Sosyalist Almanya 131
Nationalism and After (Milliyetçilik ve Sonrası) 3, 23, 24, 28, 36, 41
NATO 32
Naumann 66, 265, 266
Nazi 20, 68, 112, 118, 145, 200, 257, 277, 280, 283
Naziler 262
Neuilly Anlaşması 160
Neville Chambers 68
New York Ticaret Odası 123
Newton 112
Niebuhr, Reinhold 11, 28, 146, 197, 282
Nikaragua 147, 242, 246, 270
Norman Angell 21

Oldham 273
On Liberty 76
ortak güvenlik 57- 58, 64, 67, 80, 128
ortodoks gerçekçilik 39
otarşi 163-166, 266
Ottawa Anlaşmaları 170
Owen, Robert 56, 57, 278, 283
Oxford 5, 6, 14, 15, 21, 25, 32, 47, 123

Özgür İrade-Belirlenimcilik antitezi 61

Paine, Tom 142
Panama kanal bölgesi 243
Panama Kri 222
Papalık 131
Paris 7, 82, 83, 120, 123, 165, 176, 275, 280, 285
Parnell 190
pax Americana 269, 270
pax Anglo-Saxonica 268, 269
Pax Britannica 128, 268, 270
pax Germanica 270
pax Japonica 270
pax Romana 128
Peloponez Savaşları 46
Peter Drucker 278
Philip Noel-Baker 34
Platon 55- 57, 283
Politics Among Nations 27, 28
Polonya 19, 45, 95, 100, 105, 151, 167, 180, 181, 252, 261
Polonya Hükümeti Silahsızlanma Konferansı 180
Port Arthur 155
Prens 133, 281
proletarya 136, 263, 282
Prusya 119, 164, 202
Prusya zaferleri 164

Radek 66
rasyonalizm 77, 79
Refah artışı 94
refah devleti 162
Reichstag 101, 129, 131, 142, 192, 202
Review of Reviews 122, 123
revizyonist 14, 35, 246
Rhineland 150, 151, 224, 257
Rhodes, Cecil 122, 268
Rights of Man 142
Robinson 219
Roma İmparatorluğu 111, 130, 212
Roma İmparatoru 173
Roosevelt, Theodore 25, 85, 124, 128, 192, 196, 220, 222, 279, 284
Rousseau, Jean-Jacques 75, 142, 214, 283
Rönesans 73, 157, 212
Ruhr krizi 151
Rus Devrimi 6, 34, 39, 118
Rus filosu 155
Rus-Japon Savaşı 154, 155
Russell, Bertrand 80, 101, 115, 117, 255
Rusya 19, 24, 76, 102, 108, 118, 155,

169, 171, 177, 220, 221, 234, 249, 252, 255

Saint-Simon 56, 158, 278, 283
Saksonya 202
Salisbury (Lord) 234
Sanayi Devrimi 56, 74, 249
Sanayi kapitalizmi 94
Saturday Review 19, 20
Savaş potansiyeli 153
Schacht Dr. 107
Schneider-Creusot grubu 168
Schopenhauer 136
serbest ticaret 56, 57, 64, 85, 95, 96, 99, 127, 171, 178, 268, 276, 278
Shaw, Bernard 124, 242
Sırbistan 155
Silahsızlanma Konferansı 121, 179
Silahsızlanma sorunu 82
Simon, John 6, 84, 283
siyasi iktisat 38, 41, 56, 93, 159, 160
Siyonizm 108, 178, 179
Skoda Holding 168
Slav 118
Smith, Adam 56, 57, 93, 95, 97, 159, 164, 282, 284
Smuts (General) 78
Sofokles 73, 284
Soğuk Savaş 5, 24- 25, 27, 30, 38, 41, 43, 46, 47
Sol-Sağ antitezi 68
Sorel, Albert 61, 178
sosyalist 10, 68, 105, 114, 134, 159, 263, 282, 283
sosyalist devrim 114
sosyalizm 10, 56, 282
Sovyet hükümeti 155, 177, 178, 194
Sovyet Hükümeti 172, 180, 234
Sovyet Rusya 4, 23, 44, 45, 66, 69, 116, 118, 134, 137, 154, 177, 180, 187, 192, 235, 250, 266, 272
Sovyetler Birliği 9, 10, 12, 22, 44, 62, 101
Spencer, Herbert 97
Spinoza 112, 113, 191, 198, 211
SSCB 7, 10, 12, 25, 45
Stalin 9- 11, 19, 44, 66, 148, 178
Stead, W. T. 122
Stoacılar 73, 284
Strachey, John 247
Strategy and Ethnocentrism 43
Stresemann 161- 162, 225
Sully 130
Sun Yat-sen 130
Survey of International Affairs 80, 87, 88, 112, 123, 128, 154, 187, 224, 285
Süveyş Kanalı 167, 169
Süveyş Kanalı Şirketi 167
Sverdlov 66

Şam Yolundaki Dönüşüm 42
Şili 254

Taft, William 81, 83, 85, 167, 243, 284
tek ülkede sosyalizm 117
tek yanlı psikolojik silahsızlandırma 19
tektanrıcılık 130
Teleoloji 57
Tennyson 130
teolog 134
teori-pratik antitezi 62, 68
Teori-pratik antitezi 63
The Closed Commercial State (Kapalı Ticaret Devleti) 165
The Great Illusion 62, 76, 158, 275
The New Society (Yeni Toplum) 41
The Soviet Impact on the Western World (Batı Dünyasında Sovyet Etkisi) 3, 23, 28, 41
The Times 19, 24, 25, 78, 85, 86, 101, 122, 129, 131, 144, 148, 168, 188, 194, 201, 222, 224, 252, 264, 269, 277
Thrasymachus 255
Times Literary Supplement 19, 20
Toplanma Yasası 249
Totalitaryanizm 262
totaliter devlet 131, 173, 174, 181, 272
Toynbee, Arnold 20, 80, 88, 112, 123, 125- 128, 187, 203, 224, 285
Tötonik 117
Treitschke 98, 133

Trieste 156
Trinity College 24
Troçki 66
Troçkizm 179
Türkiye 156, 168, 252
Tyler, Wat 115

Ukraynalılar 95
Ulsterliler 251
ulus devlet 12, 17, 22, 23, 41, 42, 46, 47, 198, 212, 263-265
ulusal komünizm 263
Ulusal Odalar Birliği 166
ulusal önyargıdan 19
uluslararası barış 8, 76, 127, 205, 248, 249, 253, 256, 278
Uluslararası düzen 132, 204, 268
Uluslararası Emek Örgütü'nde (ILO) 38
Uluslararası Faşizm propagandası 180
Uluslararası Polis Gücü 78
uluslararası toplum 16, 17, 23, 33, 36, 37, 137, 153, 193, 198- 203, 209, 216, 219, 228, 235, 236, 243, 247- 249, 264, 267, 272, 279
ulusların kendi kaderini tayin hakkı 8, 96

Üçüncü Dünya 35
Ütopya ve Gerçeklik 3, 4, 13, 28, 281
ütopyacı 13, 17, 21, 42-44, 54- 56, 61-63, 66, 69, 102, 103, 109, 122, 132, 142, 143, 149, 188, 191, 192, 212, 233, 237, 278, 282, 283
ütopyacı prototip 56
Ütopya-gerçeklik antitezi 61, 62, 68

Van Zeeland 104, 160
Venizelos 115
Vera Cruz 124
Versay 7, 8, 35, 84, 143, 150, 151, 187, 193, 224- 227, 256- 257, 280
Versay Anlaşması 7, 84, 143, 150, 151, 187, 193, 224- 227, 256, 257
Vestfalya Anlaşması 40
Viktorya dönemi 93
Viktoryacı 7, 77, 134
Viktoryan ahlâkçı 92
Vilna 252

Walewski (Fransız Dışişleri Bakanı) 119
Walewski 122
Walter Hines Pages 268
War and Peace 76, 82, 83, 120, 191
Washington 84, 268, 270
Washington Denizcilik Anlaşması 268
Watt 94
Webster, Daniel 247
Weimar Cumhuriyeti 143
What is History 34
Whig 34, 276
Wight, Martin 11, 33, 34, 37, 38
Wilson, Woodrow 1- 4, 8, 15, 19, 21, 22, 31, 36, 57, 64, 67, 77, 81, 82, 83, 86, 95, 119, 120, 124, 125, 132, 134, 179, 191, 203, 221, 266, 268, 269, 276, 284, 285
Wilsoncu 8, 35, 85, 285
Winwood Reade 98
Woodrow Wilson Kürsü Başkanlığı 1
Woolf 21
Woolf, Leonard 21, 33
World Politics 27, 28, 31, 171

Yahudi 160, 197, 200
Yakındoğu 155
Yanki emperyalizmi 270
Yeşil Kitap 119
Yirmi Yıl Krizi 3- 6, 11- 13, 16, 18- 41, 44- 48, 275- 285
Yugoslavya 105, 107, 156, 261
Yukarı Silezya 151
Yunanistan 55, 115, 156, 235, 277, 284
Yunanlar 73, 200
Yves Guyot 97

Zeitgeist 113, 114
Zimmern, Alfred 21, 87, 88, 93, 127, 162, 194, 204, 243, 285

"Büyük Savaş"ın ardından imzalanan Versay Antlaşması'ndan yirmi yıl iki ay sonra Avrupa tekrar büyük bir savaşa girdi. İki dünya savaşı arasında bu kadar kısa süre olmasının sebebi, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından kurulan barışın kırılgan olmasıydı. Versay Barış Antlaşması sürekli bir barış sağlayabilecek nitelikte değildi. Savaş çıkınca, felaketin sorumluğunu bir grup insanın hırslarının ve kibrinin üzerine yıkmak oldukça kolay, fakat geleceğin barışını kuranlar için, iki dünya savaşı arasındaki yirmi yıl üzerine düşünmek, bu dönemdeki barış kavramını sorgulamak çok önemli. İstikrarlı bir barış sağlayabilmek için, taraflar arasındaki dengelerin daha hassas bir biçimde kurulması gerekiyor.

E.H. Carr, geleceğin barışını kuranlara adadığı bu kitabında iki dünya savaşı arasında geçen yirmi yılı farklı değerlendiriyor. Hem gerçekçi hem de ütopyacı yaklaşımları eleştiren Carr, uluslararası dengelerin ele alınmasında nasıl bir perspektif geliştirebileceğimizi tartışıyor. Carr, bu kitabı uluslararası siyaset biliminin henüz ayrı bir disiplin olarak kurulmadığı bir dönemde yazdı. İki dünya savaşı arasındaki dönemde, diplomasinin canlı yanları belli bir haber değeri taşıyordu. Ama gerek üniversitelerde gerekse daha geniş entelektüel çevrelerde, mevcut uluslararası meseleler organize bir şekilde ele alınmıyordu. Savaş hâlâ askerlerin işi olarak ve bunun doğal sonucu olarak da uluslararası siyaset diplomatların işi olarak görülüyordu. *Yirmi Yıl Krizi 1919-1939*, uluslararası siyaset bilimini ayrı bir çalışma alanı olarak kuran temel bir kitap.

SİYASET BİLİMİ

Yazılmaya başlandığı günden itibaren olayları yakından takip eden Yirmi Yıl Krizi, *uluslararası ilişkilerin bugünkü tartışmalarıyla yakından ilişkili. Bir yanda dar ufuklu gerçekçi yaklaşımı, diğer yanda temelsiz ütopyacılığı eleştiren Carr'ın savları yapacağımız analizler için vazgeçilmez. Carr'ın kitabı, geleceğe, 21. yüzyıl dünyasına verilmiş bir cevaptır.*

Fred Halliday

E.H. Carr, uluslararası ilişkiler konusunda 20. yüzyılın en ilginç düşünürü. Carr'ın uluslararası ilişkilerle ilgili düşüncelerini dikkatle takip etmek gerekiyor. Uluslararası ilişkilerle ilgili herkesin okuması gereken bir kitap.

Robert Cox

KAPAK: VERSAY ANTLAMASI'NI İTİLAF DEVLETLERİ ADINA İMZALAYANLAR. (SOLDAN SAĞA): DAVID LLYOD GEORGE (İNGİLTERE), VITTORIO ORLANDO (İTALYA), GEORGES CLEMENCEAU (FRANSA), WOODROW WILSON (A.B.D.).

ISBN: 978-605-399-161-8

www.bilgiyay.com

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI